

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_232125

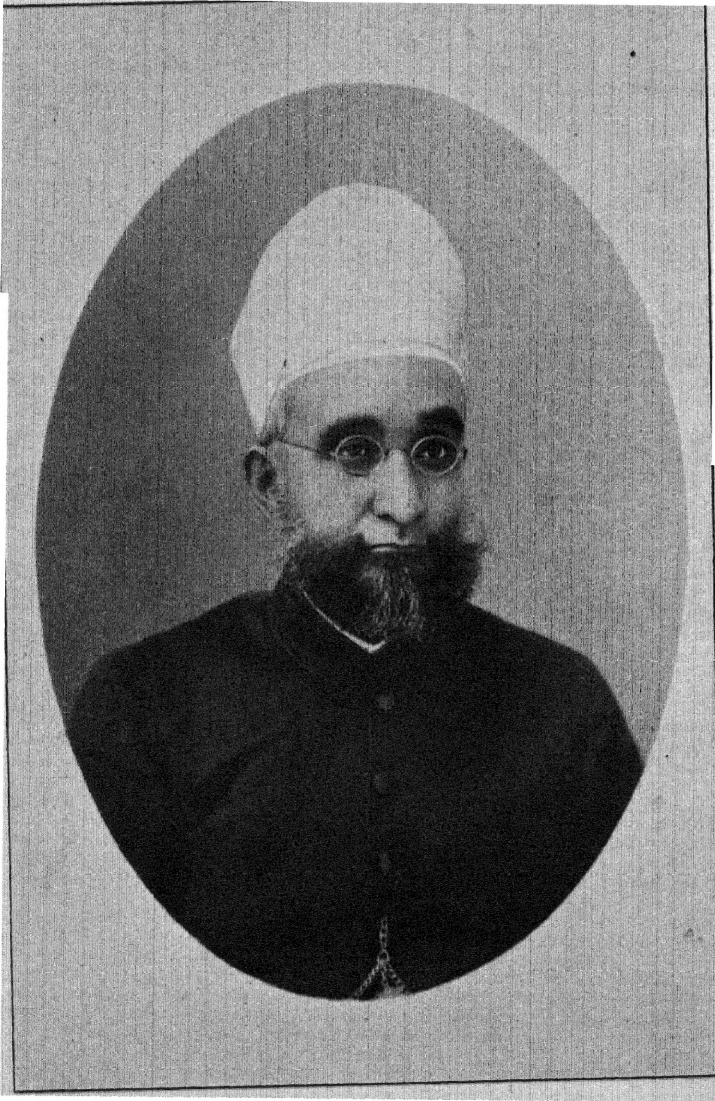
UNIVERSAL
LIBRARY

نواب عزیز جنگ بہادر مولف

اعزاز و شکریہ اعزاز

(۱) مین اپنی اس تالیف کی اعلیٰ کامیابی پر خداوند کریم کا شکر گزار ہوں اور یہ بات میرے لئے باعث
افتخار ہے کہ اس کا نام میرے آقاے ولی نعمت حضور پر نور بندگِ اعلیٰ
مستعالی مدظلہ العالی کے مبارک تخلص کو اپنے سر پر لئے ہوئے ہے اور اس کا آغاز
آپ ہی کی مبارک جو ملی جہل سالہ کی تقریب میں ہوا

(۲) مین ہنر کلسنسی لارڈنٹو بالتا ہم گورنر جنرل ہند کا شکریہ ادا کرتا ہوں کہ آپ نے
براہ عنایت مجھ کو اجازت عطا فرمائی کہ مین اس کتاب کا ڈویمی کیشن آپ کے
نام نامی سے کروں۔ صاحب زرینٹ حیدر آباد بذریعہ مراسلہ نشان (۸ ۵ ۲۲)
۲۲۔ جون ۱۹۷۹ء مجھ کو اطلاع دیتے ہیں کہ ہنر کلسنسی آپ کا شکریہ ادا کرتے ہیں کہ آپ نے

انکو ایسی عالمانہ تالیف مین اون کی یادگار قائم ہونے کا موقع دیا

(۳) مین ہنر کلسنسی ویسے موصوف کا دل سے شکر گزار ہوں کہ آپ نے باجلاس

کونسل یہ حکم فرمایا کہ مولف کو اس کتاب کی ہر ایک جلد پر جس جس طرح وہ شائع ہوتی
جائے پان پانوروپہ کا آنریریم (صلۃ تالیف) عطا کیا جائے۔

(۴) میں اپنے آقائے ولی نعمت اعلیٰ حضرت والی سلطنت مکن حضور پر نور سرکار نظام
 اودام اللہ اقبالہم کا شکر یہ بجان و دل ادا کرتا ہوں کہ سرکار مدوح نے حکم فرمایا کہ
 سلطنت صفیہ کے شاہی خزانہ سے مجھ کو اس کتاب کی ہر ایک جلد پر جس جس طرح
 وہ شائع ہوتی جائے پان پانسو روپیہ کا انعام صلۃ تالیف عطا کیا جائے۔

میں نے ان نعمات عظمیٰ کی یادگار میں پبلک کے لئے اس کتاب کی قیمت بمقابلہ
 اصلی لاگت دو ٹلٹ کر دی ہے اور ۲۵ جلدین محمدن کلچ علیگڈھ کی خدمت میں
 بدین امید پیش کی ہیں کہ عالی جناب نواب وقار الملک بہادر آئیر سکرٹری
 علی گڈھ کلچ براہ ہربانی اپنی رائے کے مطابق اون طلباء پر تقسیم فرمائیں جن کی
 سکندریا نگوئیج فارسی ہے۔ نیز میں نے (۱۵۰) جلد بلا قیمت ان بزرگوں کی
 خدمت میں نذر کی ہیں جو خاصۃً حیدر آباد میں زبان فارسی کے قدردان ہیں۔

غریب خجک - مولف

تقریظ منظوم ریخته کلک جناب بحر العلوم خاقانی ثانی اعمی مؤید لشعرا
اصفہانی دام ظلہ

<p>زہی کتاب کتا حال کلک یک نخیر زہی کتاب کہ تاب از دل خرد برده زہی کتاب کش اندر کتاب خانہ دہر زہی کتاب کہ چون او بدفتہ آفاق زہی کتاب کہ دانش درو گرفته قرار درو بچشم خرد گر نظر کنی دانی غرض بھدا بونصر ششم آصف دہر خدو مملکت آراہین نظام الملک ستودہ حضرت محبوب شاہ بندہ نواز بنام نامی این شہر یار کردہ رستم کہ ام خان بہادر غریز جنگ دلا خدا یگان افاضل ادیب نامورے چو اوزمانہ نیاوردہ عالمے منطبق بسی کتاب نمود است در جہان تصنیف</p>	<p>نظیر او نکشیدہ برشتہ تخریر ز بسکہ آیت دانش درو شدہ تفسیر نذیدہ دیدہ دانشوران عصر نظیر نذیدہ چشم عطار کہ چرخ راست دہر زہی کتاب کہ چشم عقل حبسہ مقیر کہ نیست این مگر از عون کردگار تیر کہ در دکن چو سلیمان بخت است شہیر کہ کردہ ملک منظم بعدل عالمگیر کہ ہست ملک جلالش بحیطہ تخییر بسی کتاب بسی نامہ خان پاک ضمیر کہ در میان رجال است لازم اتوقیر کہ بردہ شخص می از ہر علوم نفع کشیر چو اوستارہ نپورودہ فاضلی نخیر کہ شرح شان بود افزون رفوت تیر</p>
---	---

غرض بصد و هم بست و هفت بعد نماز	تمام کرد و جلدی ازین کتاب کبیر
بماندست و شش دیگری که بنویسد	بعون ایزدادار پاک رب قدیر

همین دعا از زبان نویده است که او
بکار خود بشود کامیاب و لطف پند

تقریظ نثر از یگانه دهر و حید العصر حباب مولوی محمد میران سبها تخلص دام ظلّه
از فرزانه یگانه شمس العلماء نواب عزیز جنگ بها در به از ای این گرانمایه نوازشش که تراش
عطای حله آصف اللغات شمر و به این گران بها عطیه قدر افزای من آمد پاس ہی پذیرم
اگر از راستی سمریه چیم این نوازش را پاییه بر تر از ان دافتم که پاسش باندازه باست گزاران
توانم از آنجا که مرا با این فرزانه نسبت هم وطنی و هم قومی و سر بار آن میان من و او پیوند
دیرین و دوستارست و این پیوند را بر تر از اندازه استوارست این نسبتها همه آن
خواهد که کتابش را بنجر چشم رضا نگرم و چشم رضا آن سگالده که اگر عیبی در است از ان دگدیم
و آنرا نادیده شمرم (ع) و عین الرضا من کل عیب کلیله تا اما از ان راه که کلام دوست
را چشم دشمن نگرستین بنجار دوستی است تا گفتار خویش را و بر باره این کتاب برو اشکاف
حقیقت نفس الامری اساس نهم از ان نگرزید که با عین الرضا عین السخط را نیز جای دهم
(ع) الا ان عین السخط تبدی المساویا

کوتاهی سخن کتابش را بهر دو چشم نگرسته ام و به ژرف نگاهی بر سر پای آن گزسته ام

اگر توان گفت که معائب درین کتاب اصلانیت هر آینه می توان گفت باین مایه
کمی است که در برابر انبوهی محاسن دعوی نفی معائب ناروانیت اگر همه آن بودی
که از فرنگ نامهای دیگر لغات را نقل نمودی هزاران ورق برگرداندن و آنچه
جایز باشد آنرا کجای فراموش کردن این نیز کاری بود که سرانجام ده آنرا همی بایست
ستود چه جای آنکه این فرزانه بیکانه درین گزیده کتاب چنانکه در پایان میاچه باز نموده است
سخن های سودمند و فایده های ارزنده افزوده است که انمودی از آن در میان نیست
در فرنگ نامهای دیگر از آن نشان نیست خاصه آن جدت که این لغت بآن متناظر است
و در میان همه فرنگ نامها به نشان عدیم المثالی سرفراز است آنست که همچنانکه بر لغات
و مصطلحات و استعمالات زبان فارسی محیط است در برابر آن بر لغات و مصطلحات و استعمالات
زبان اردو نیز محتوی است و باین اعتبار مطرز لطیف ز نوی است - آری آئینه رونماست و دو
صورت و همزنگ گل رعناست و درین دوزنگی صفت کیمائی را منور است - هم از بهر هنر و
در استفاده کشاده است و هم فارسیان را اصلای استفاضه داده است - جایکه فرنگ
نگاران با یکدیگر اختلاف کرده اند یا بالغز خورده اند و خصوص آن سخن را ندیده است و به زرف
نخایه و انصاف مندی محاکمه کرده است و آنگونه رای زوده است که پذیرفتن را در خور است
تسلیم کردن سزاوار - مرا عقیده آنست که پس از آنکه این کتاب انجام گرای گرد فرنگ
نامهای دیگر را اگر همه آب بر دگو بر - اگر آتش بخورد و گویور و اگر دگیتی نشانی از آنها نماند
مان - از آنکه این کتاب جامعیتی دارد که و رای آن زمانه نیاز با فرنگ دیگر باشد و نه پرا

آن - به انجام رساندن این همایون نامه بدانسان که بنیاد آنست همانا سر مغزلی است که پیش
 بآن مایه دورست که اگر دیگران آنرا باندیشه آرد مهمت را پر و بال فرو ریزند و بحالتی در مانند
 که گام فراتر نهادن نتوانند و الا پیچی مهت این فرزانه را نازم که از دوری این راه هیچکس نرسد
 و از فرخی حوصله و تنومندی استقلال و پابرجائی عزم این راه به پایان بردن آسان شناسد چنان
 و درین راه به تیر تقاری سرگرم چالش است و تا این سر آغاز را سر و برگ لمبه تمام دهد همه تن گشاید
 و سر پا بگالش است - دل از کارهای دیگر گسته است و همه اش درین کار بسته است
 خدای توانا عمرش را درازی دهد و بدست و بازویش فراوان نیرو و بدماغش برتر از اندازه
 تنومندی بنحشا و زودند ویران روز فراز آرد که این فرزانه تالیف خود را به پایان رساند
 و در باره خویش و کتاب خویش این شعر نظامی گنجوی بر زبان را ند (۵) شکر که این نامه بعنوان
 رسید به پیشتر از عمر بی پایان رسید به تنها همین قدر بلکه این نیز که چنانکه خوی اوست به تالیف
 و تصنیف کتاب های دیگر دل نهد و آنها را نیز انجام دهد - با بکجه سرخوش آن دعا ها که از تهیلم
 همی جوشد آنست که از موسبت و الایزدان عمرش درازی پذیرد و از روزگارش آسایش یابد
 و در شماره تصنیفاتش روز افزون افزایش و ازین کلدسته با طاق بلند نمیش را آرایش باد

محمد میران سها - ابن حبیب الله ذو کما

اللفظ

جامع الفاظ مفروده و مرکبه اصطلاحی و استعمال و امثال فارسی زبان و مقولها
عجم مترجم با سناد متقدمین و متاخرین مسلمة الاستناد و براس هر یک
نقط ترجمه با محاوره زبان اردو و مع سناد کلام زبان مان بند

جلد دوم
مؤلف شمس العلماء نواب غیر خجک بہادر اول تعلقدار و ضیفہ سبک کا نظام
الف ممدودہ

جمع حقوق این تالیف بند حبشری سرکار آصفیہ
مولف راست غیر از مولف دیگرے مجاز بنشد کہ این کتاب را
جز آیکلا چاپ نماید یا زبان دیگر ترجمہ کند الا با جازت مولف این کتاب
۱۳۱۹ فصلی ۳۲۴ ہجری

عزیر المطابع حیدرآباد دکن

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله تعالی شانه که نوبت به دومی جلد این کتاب رسید حالا امیدواریم که در هر ششماه فصلی
آهی جلدی بدیه شائقین ارجمند و ناظرین تحقیق پسند شود انشاء الله المستعان -

(۲) همدرین روزها کتابی چند در حلقه ماخذ این تالیف داخل شده که وراست چنانکه
مدرجه فهرست متذکره جلد اول باشد تفصیلش به نهجیکه در آغاز جلد اول عرض کرده ایم
بذیل این عرض میشود و ناظرین این کتاب را از تحقیقش آگاه هی بدست آید -

(۱) احسن لقواعد - نجمه تالیف نجف علیخان مراد آبادیست که مشتمل بر قواعد فارسی
بزبان اردو است و حصه از امثال فارسی هم درو باشد که بیک جا جمع کرده و در تفسیر
موقع و محل استعمال بی نبوده و ازین نسخه مختصری هم کار گرفته ایم - در سال ۱۳۰۳ م مطبع نجف
و هلی چاپ شده از نان بدست می آید و بر دو صد و سبست و چار صفحه شامل -

(۲) از احوال الانعلاط - مختصر است مفید که بیش از چهل صفحه نباشد مولانا محمد ظهیر حسن
شوق تخلص نموی عظیم آبادی مؤلف اوست بتوضیح انعلاط بعضی الفاظ کتب لغات

قدیمہ و جدیدہ و درسنہ ہزار و سہ صد ہجری بزبان فارسی تالیفش کردہ خالی از افادت نیست از قومی پریس لکھنؤ میتوان بہت آو رد حال اکیاب است۔

(۳) امثال فارسی۔ مشیع این کتاب لشریری سوسائٹی روہلکھنڈ است و در مطبع سوسائٹی بریلی در ۱۸۶۹ء چاپ شدہ نتیجہ عرق ریزی بابو کالیچرن باشد کہ امثال فارسی بسلسلہ حروف ہجاییک شیرازہ جمع کردہ و از موقع و محل استعمال ذکر می نمودہ بر صد و ست و پنج صفحہ شامل۔ وجودش بر عدم تفوق دارد و پس۔

(۴) تحقیق القوائین۔ کتابی در فارسی زبان است و در قانون فرس خیلی معتبر۔ بر صد و ہشتاد و نہ صفحات شامل خجستہ یادگار حاجی محمد محی الدین۔ حیران تخلص مدرسی است کہ در ہزار و دو صد و شصت و دو ہجری تالیفش کردہ و درسنہ ہزار و دو صد و شصت و دو در مطبع مسٹر ونفی و سنگر واقع مدراس چاپ شد حال اکیاب است۔

(۵) تحقیقات المصطلحین۔ نتیجہ دیدہ ریزی مولوی نصیر الدین نقش تخلص حیدر آبادی است کہ درسنہ ہزار و دو صد و شصت و ہشت ہجری نبوی بعض امثال محاورات زبان فارسی دارد و در مقابل ہم بیک شیرازہ جمع نمودہ از معنی و محل استعمال ہم بزبان فارسی ذکر می فرمودہ بر ہشتاد و چارہ صفحہ شامل و مطبع محبوب شاہی حیدرآباد بزرگوار طبع آراستہ شد حال اکیاب است۔

(۶) دلیل ساطع۔ مؤلف محترم ش مولوی محمد ممدی و آصف تخلص مدرسی است کہ در ہزار و دو صد و شصت و ہشت ہجری بزبان فارسی تالیفش کردہ بر چہار صد و پنجاہ و دو صفحہ شامل۔ اکثر لغات سنسکرت و ہندی و بعض لغات فارسی را کہ زبان دانان اردو بہستعمالش

کر دہ اندبیک شیرازہ جمع آورده است۔ خال خال سند استعمال ہم پیش می کند و حلیہ الفاظ را لزوماً بیان می فرماید۔ خوب کتابست و مطبع منظر العجائب مدراس بقالب طبع در آمدہ حالاً کمیاب است۔

(۷) رسالہ تذکیر و تانیث۔ مؤلفہ حافظ جلیل حسن جلیل تخلص جانشین امیر مینائی منقوہ است کہ ہمہ الفاظ ستعلی زبان اردو را بندہ استعمال اساتذہ بصراحت تذکیر و تانیث بسلاک بیان کشیدہ و بسلسلہ حروف ہجا مانند فرنگی بعرصہ شہود رسیدہ ہمانا کتابست خیلی مفید و فرزانه مؤلفش را یادگار جاوید و دیباچہ کتاب از قواعد و کلیہ ہاے ضروریہ ہم گنجی فرمودہ خدایش جزای خیر دہ کہ اسانی بر اہل تحسین تحقیق نمودہ۔ سہ صد و شصت و ہشت ^{صفحہ} وار د و از مطبع اختر دکن حیدر آباد بقیث ارزان گیری آید۔

(۸) رہنماے سہولت۔ رسالہ ایست خیلی مختصر محتوی بر صد و پانزدہ صفحہ کہ فرسنگ لغات و محاورات و اصطلاحات مندرجہ سفرنامہ ہای مخصوص ناصر الدین شاہ قاجار باشد (طاب ثراہ و جبل الجنۃ مشواہ و رسلہم بحیری غالباً و رجزیرہ بمبئی چاپ شد و از ملک الکتاب و میرزا محمد شیرازی بقیث ہشت آنہ بدست می آید معاصرین زبان دان تحقیقش را قبول کنند بر مؤلف مخفیست منت نہ نند کہ مقصودش افادت عام است و مطبع این مختصر مفید ہم گنگا ع ہر کسی مصلحت خویش نکومید اند۔

(۹) سرمایہ زبان اردو۔ کہ تحفہ سخنوران اہم نام دارد و از تالیف حکیم سید ضامن علی جلال لکھنؤست جامع اصطلاحات و امثال اردو زبان سہ صد و چہل و چار صفحہ دارد

و بر اکثر الفاظ سدا سنده منی نگارد. سال هزار و سه صد و چار هجری در مطبع جعفری واقع
نخاس لکن مطبع شده حالا کیاب است.

(۱۰) قاطع برهان مع قاطع القاطع - اول الذکر رساله است که اسد الله خان غالب
بر پانز برهان قاطع بفارسی زبان نهشته و آخر الذکر جواب ترکی تبرکیت که امین الدین
امین مؤلف اوست طرز بیان هر دو از جاده اعتدال بیرون است و ما از مقصود خود
کار داشته ایم و سجدیکه مقابله و مجادله هر دو روی تحقیق را روشن کرده است با معانی نظر
نگارسته ایم و خال خال مطلوب خویش را هم پیدا کرده ایم - دو صد و شصت و هشت صفحه دارد
و در مطبع مصطفائی محمد حسین خان دهلوی در سال ۱۲۳۲ هجری چاپ گردیده حالا کیاب است -
(۱۱) کنز لغات - این قاموسیت جامع الفاظ ترکی فارسی که شیخ فارس افندی آنرا
در سال ۱۲۳۱ عیسوی بزبان عربی تالیف کرده و در مطبعه المعارف بیروت به سال ۱۲۳۱ عیسوی
طبع گردیده بر سه صد و هفتاد و شش صفحه شامل خلیه مفید و کیاب است.

(۱۲) گلستانه سعدی - نیاز حسین حیدر آبادی تمیذ مدرسه عالی در سنه هزار و هشتصد
نود و دو عیسوی - خوب کاری کرده است که از نظم و ترشیح شیراز امثال را جمع آورده -
نسخه مختصری برسی و شش صفحه شایع نمود که در مطبع مفید عام اگره چاپ شده ارزان
به دست می آید اگر این رساله مختصر را بنظر دلف لغت می بود خوشتر می شد -

(۱۳) لغات عالمگیری - کتابت خیلی مبسوط و معتبر که فاضل کامل مولوی محمد فاضل
عالمگیری به خجسته یادگار شهنشاہ اوزنگ زیب در عهد خجسته ممدش بزبان فارسی تالیف

فرموده بر هزار و سیصد و هفتاد و شش صفحات شامل است در هر روز یک اول لغات عربی زبان را و بعد لغات فارسی را بفارسی زبان ذکر می کند طرز بیانش جدّتی دارد که بر اکثر نفایس قصص و واقعات متعلقه را هم می نگارد و الفاظ عربی به نسبت فارسی پابند است -
 بخیاں ما چاپ نشد نسخہ قلمی در کتب خانہ آصفیہ و نقلش پیش ماست -

(۱۴) محبوب الامثال - رساله است مختصر - نتیجہ جا کا ہی مولوی محبوب عالم اڈیٹر پیسہ اخبار لاهور کہ امثال فارسی - عربی - پنجابی - اردو و انگریزی را مقابل ہم جمع کر دہ اگر چه پابند سلسلہ ردیف نیست ولیکن بامداد ما کافی است حسن تالیفش در سنہ ہزار و ہشتصد و ہشتاد و ہفت عیسوی و طبع ثانیث در سنہ ہزار و نہصد و دو عیسوی صورت گرفت شش صد و نو و ہفت مثل تقابل ہدیگر در پنج زبان دارد و شک نیست کہ این ذخیرہ مفید فرزندانہ مؤتلفش را از متعلقات روزگاری شمارد - از مطبع خادم التعلیم پنجاب واقع کارخانہ پیسہ اخبار ارزان بدست می آید -

(۱۵) موارد المصاوری - نتیجہ جگر کاوی ابو النصر سید علی حسن خان تسلیم تخلص - مخصوص بہ تحقیق مصاوی فارسی و فارسی زبان است - خوب کتابی است کہ بصیرت تحقیق پسند را بفرایط طرز بیانش از نوادہ المصاوی فائق - لزوم کامل و ترتیب و سلسلہ حروف ہجاء دارد بر شصت و چہل صفحہ شامل و از مطبع مفید عام اگر ہر قیمت مناسب بدست می آید -

(۱۶) منتخب اللغات - کتابی است خیلی معتبر از تالیفات سید عبد الرشید الحسینی المدنی کہ بہد مینت ہمد شاہجہان در سنہ ہزار و بست و ہفت ہجری تالیف یافت مشتمل بر تحقیق لغات عربیہ

ما به تحقیق بعض لغات عرب که فارسیان بترکیب فارسی استعمال کرده اند انشرازمین کتاب کار گرفته ایم
بمطبع فتح الکرمیمبئی در سنه هزار و هشتصد و نود و یک عیسوی مطبوع خلایق گردیده و بر ششصد
بست و چهار صفحه با تمام رسیده در هر مقام ارزان بدست می آید۔

اختصار نام کتب متذکره بالا را چنانکه در دیباچه جلد اول پیش کرده ایم در اینجا هم عرضه می نمائیم
تا ناظرین را وقت ملاحظه این کتاب بدریافت ماخذ سهولتی بدست آید

شماره	نام کتاب	مختصرش	شماره	نام کتاب	مختصرش	شماره	نام کتاب	مختصرش
۱	۴۱	حسن القواعد	۱	۴۲	ازاحه الاغلاط	۲	۴۳	امثال فارسی
۲	۴۲	ازاحه الاغلاط	۲	۴۳	امثال فارسی	۳	۴۴	تحقیق لقوانین
۳	۴۳	امثال فارسی	۳	۴۴	تحقیق لقوانین	۴	۴۵	تحقیقات المصطلحین
۴	۴۴	تحقیق لقوانین	۴	۴۵	تحقیقات المصطلحین	۵	۴۶	دلیل ساطع
۵	۴۵	تحقیقات المصطلحین	۵	۴۶	دلیل ساطع	۶	۴۷	رساله تذکیر و تانیث
۶	۴۶	دلیل ساطع	۶	۴۷	رساله تذکیر و تانیث	۷	۴۸	رهنامه سهولت
۷	۴۷	رساله تذکیر و تانیث	۷	۴۸	رهنامه سهولت	۸	۴۹	سرمایه زبان اردو
۸	۴۸	رهنامه سهولت	۸	۴۹	سرمایه زبان اردو	۹	۵۰	قاطع بلون مع قاطع
۹	۴۹	سرمایه زبان اردو	۹	۵۰	قاطع بلون مع قاطع	۱۰	۵۱	کنز لغات
۱۰	۵۰	قاطع بلون مع قاطع	۱۰	۵۱	کنز لغات	۱۱	۵۲	گلدسته سعدی
۱۱	۵۱	کنز لغات	۱۱	۵۲	گلدسته سعدی	۱۲	۵۳	لغات عالمگیری
۱۲	۵۲	گلدسته سعدی	۱۲	۵۳	لغات عالمگیری	۱۳	۵۴	محبوب الامثال
۱۳	۵۳	لغات عالمگیری	۱۳	۵۴	محبوب الامثال	۱۴	۵۵	موارد المصادر
۱۴	۵۴	محبوب الامثال	۱۴	۵۵	موارد المصادر	۱۵	۵۶	منتخب اللغات
۱۵	۵۵	موارد المصادر	۱۵	۵۶	منتخب اللغات	۱۶		

خاکسار۔ احمد عبدالعزیز۔ مؤلف

اللغة العربية

جامع الفاظ مفرد و مرکب اصطلاحی و استعمال و امثال فارسی زبان و مقولہا
عجم طہرتم با سناد تقدیم و متاخرین مسئلۃ الاستناد و براے ہر یک
لفظ تریبہ با محاورہ زبان اردو و معنی سناد و کلام زبان مان بند

جلد دوم
مؤلف شمس العلماء نواب غفر خجک بہادر اول تعلقدار وظیفہ یاسر کا نظام
الف ممدودہ

جميع حقوق این تالیف بند حبشری سرکار آصفیہ
مؤلف راست غیر از مؤلف دیگرے مجاز نباشد کہ این کتاب را
جز آ یا کلا چاپ نماید یا زبان دیگر ترجمہ کند الا با جازت مؤلف این کتاب
۱۳۱۰ فصلی ۳۲۴ ہجری

عزیز المطابع حیدر آباد دکن

الف ممدودہ باسین مہملہ

آس (۱) بقول صاحب برہان بروزن طاس مطلق آسیار گویند خواہ بہت
گردانند خواہ آب و خواہ بچارو آن نگلیست مدور و مستطیح - بہار این را نحف آسیا گویند
ولیں (حکیم انوری ۵) دامن نخت تو پاک از گرد آس آسمان بنہ وز جہل آسمان
خضم تو سرگردان چو آس (جہانگیری) (دوری) (ارو و) چکی۔

(۲) آس یعنی - نرم شدن و خور و گردیدن دانہ گندم و جو را نیز گویند وزیر آسیا
(برہان) (دوری) غلہ آرد کردہ (ناصری) (مختار غزنوی ۵) من بپایے خود
این خطا کردم نہ تا بدست آس رنج گشتم آس (ارو و) دلیسا پسا ہوا غلہ
(۳) آس نوعی از ریحان باشد بغایت خوشبوئے (برہان) (سروری) (دوری) (محیط)
(ارو و) ریحان کی ایک قسم - بقول صاحب آصفیہ - ریحان ایک خوشبودار پودہ کا
نام جو تلسی کی قسم میں سے ہے - نازبو - بالنگو (اسم مذکر)

(۴) آس - نام جانور است سفید و سردم اویاہ می باشد و از پوستش پتہا
سازند و آنرا بعرنی قائم خوانند (برہان) صاحب جہانگیری گوید کہ این ترکیب است -
(ارو و) ایک جانور کا نام جو سفید رنگ ہوتا ہے - جس کی دم کے سرے پر سیاہی
ہوتی ہے -

(۵) آس یعنی شتری کہ موے اور نیچہ باشد (برہان) (سروری) (جہانگیری) (ارو و)
وہ اونٹ جس کے جسم کے بال گر گئے ہوں -

(۶) آس نام قریہ است از قراے فارس و در ترکی نام شہر است از ولایت قجاق (برہان)
(سروری) (جہانگیری) (دری) (ارو) قریہاے فارس سے ایک قریہ کا نام اور ولایت
قجاق سے ایک شہر کا نام۔

(۷) آس۔ در عربی درخت مور کہ بار و پر آنرا حب الاس خوانند گویند عصا ہے جس کی
انچوب آس بود و در ملک روم درخت آن از جا ہائے دیگر بزرگ تر میشو و شکوفہ آن خوشبو
می باشد ہر کس کہ آنرا بویید و بخواب رود البتہ قحلم شود (برہان) (دری) (سروری) (صاحب
جہانگیری) گوید کہ بفارسی این را اسما گویند (ارو) (سیر) (محیط)

(۸) آس بقیہ غسل رانیز گویند کہ در شان نگین ماندہ (برہان) صاحب جہانگیری گوید کہ
عربیت (ارو) بختہ میں بچا ہوا شہد۔

(۹) آس بقیہ خاکستر رانیز گویند کہ در جاے ماندہ باشد (برہان) صاحب جہانگیری گوید کہ
این عربیت (ارو) بچی ہوئی راکھ۔ خاکستر۔ (مونث)۔

(۱۰) آس۔ نشانہائے عمارت خراب را ہم گفتہ اند (برہان) صاحب جہانگیری گوید کہ این
عربیت (ارو) عمارت منہدمیہ کے آثار۔

(۱۱) تحقیق مولف آس معنی دروغ چنانکہ برآسمندی آید (ارو) جھوٹ مذکر

آسا | باسین والف کشیدہ بقول صاحب برہان (۱) زیب و زینت و آرایش باشد
(جہانگیری) (استاد عجمی) (۵) بامید قبول بکر فکر مہ چو بہر یوسف مصری ز لہجہ بانهواع
نفاکس خوشیستن را بے زبان نوع و سان کرد آسا بے (ارو) زینت۔ آرایش (مونث)

دیکھو لفظ آرایش۔

(۲) آسا بمعنی وہاں درہ کہ خمیازہ باشد و عبرتی تبارب خوانند (برہان) (جہانگیری) (شمس فخری) (۵) ازان شبش کہ کشیم بے تب و اندوہ نیز فرط خواب ملامت زوم بسی آسا (سروری) (بہرامی) (۵) چنان نمودمین دوش ماہ نو دیدار بن پوماہ من کہ کند گاہ خواب خوش آسا (ارو) (جہا ہی) صاحب جامع اللغات نے لفظ خمیازہ کا ترجمہ انگرائی کیا ہے اور صاحب آصفیہ نے لفظ خمیازہ پر دو معنی لکھے ہیں (۱) انگرائی (۲) جہا ہی اور فارسی میں بھی لفظ خمیازہ دو نون معنوں پر شامل ہے لیکن وہاں درہ فارسی میں صرف جہا ہی کو کہتے ہیں (از آصفیہ) (۵) کرے اثبات دہن لاکھ جہا ہی تیری بے خامشی کہتی ہے جھوٹی گواہی تیری۔

(۳) آسا بمعنی شبیہ و نظیر و مانند (برہان) (جہانگیری) (۵) از کس و ناکس ہر خاقانی آسا کہ جہان بے ہیچ صاحب و در و را صاحب و والے برخواست (سروری) (شہید) (۵) عدوے او شود و رواہ بد دل نہ کہ شیر آسا خرامد او بیدان (ارو) مثال مانند ناخ (۵) دے جو تیرے پیارے پیارے روے و گیسو سے مثال بے منہ ہے پیارا صبح کا گیسو ہے پیارا شام کا (۵)

(۴) آسا بمعنی تسکین (برہان) (ابن یمن) (۵) آسائے تو نقش چین ندارد۔ سیماے تو حور عین ندارد (ارو) تسکین۔ (مونث) سکون اسم مذکر (آصفیہ) (ناظم) (۵) بے تھارے ہمیں تسکین دل اے یار نہ تھی نہ ہم سے منظور جدائی مہتین اے یار نہ تھی (نواب) (۵) کس

چین سے ترپتے تھے فرقت میں رات دن پناحق ہوا وصال کہ دل کو سکون ہوا:

(۵) آسا بمعنی وقار (برہان) (جہانگیری) (ملقا بادی ۵) پیوستہ ہمیں شتاب و تکلیف
اے شاہ کہ طاعت بود و فرض پنازع غم تو چرخ میکند و ام پناز اسائے تو میکند زمین و فرشتہ
صاحب سروری گوید کہ این استعمال خراسانیان است (ابن یمن ۵) سرور بقد رعنا
تو ہم بالائے پنا کے چنان مطبوع و خوش اندام و با آستے پنا (ارو) وقار مذکر (برق ۵)
غم اتنے اور بڑھے جس قدر وقار ہوا پناثر سے نخل مژدہ رنگار ہوا:

(۶) آسا بمعنی آسودن و آسودگی و آسایش (برہان) (ارو) دیکھو آسایش

(۷) آسا بمعنی آسانیدہ (برہان) (جہانگیری) (حکیم اسدی بتعریف اسپ گوید ۵) کم آسا
و مساز و بنجار جو پنا سکتا زو آسان رو و تیز پوسے (سروری) (کاتبی ۵) اور کہ کین معرکہ آرا
رزم پنا در دم عیش انجمن آسائے نرم پنا (ارو) آرام لینے والا:

(۸) امر بآسودن یعنی بآسا و آسودہ شو (برہان) (جہانگیری) (رکن الدین کیرانی ۵)
کبش از راہ جستجویش پا پنا از تک و پوسے یزمان آسا پنا (ارو) آرام لے۔

(۹) آسا بمعنی ہیبت و صلابت (برہان) (جہانگیری) (مختاری ۵) زور بستادن بدیر تو
از پنجه شیر بکبر برون کند آسائے تو از طبع پلنگ پنا (ارو) ہیبت۔ مونث (اختر شاہ
اودہ ۵) آواز ہیبت ایک آئی پنا ہیبت سی دلون میں اک سمائی پنا:

(۱۰) آسا بمعنی طور و روش و قاعدہ (برہان) (جہانگیری) (ابن یمن ۵) بین کہ صفت
خیاط رشتہ کر مش پنا چگونہ و دخت بآسا۔ بپا سے تربیم پنا (ارو) قاعدہ۔ مذکر (میر ۵)

اٹھ گیا ایک تو اک مرنے کو آ بیٹھے ہے یہ قاعدہ ہے یہی مدت سے ہمارے ان کا ہے۔

آسا بر کشیدن | مصدر مصطلحی بمعنی خمیازہ (ارو ۹) (۱) جابھی لینا (۲) انگریزی لینا۔

ز دن کہ فائزین باشد وارستہ از شرابو البرکات ر ذوق (۵) نام میرزا کے مجنون کو جابھی لگتی ہے۔

بنیہ کہ در کارستان نوشته تیشے می آرد، پیکار بید مجنون دیکھ کر انگریز اسیان لینے لگا ہے حضرت

جویان کمان آسا آسا بر می کشند حالاً بر تحقیق معنی امیر نے (جابھی آنا) لکھا ہے لیکن جابھی

نمبر ۲۔ لفظ آسا نظر باید کرد کہ ما آسا بمعنی دانا لینا نہیں لکھا۔ اور کوئی وجہ نہیں کہ ضرورت

درہ مخصوص کردہ ایم و خمیازہ ہم وہاں پر اسکا استعمال نہو۔

را گویند و ہم ارستی دستہ دار از کردن کہ آنرا **آسا زدن** | این ہر سے مصدر مصطلحی

ورہندی انگریزی گویند لیکن معلوم میشود کہ **آسا کردن** | است کہ بجائے خود

ابو البرکات منیرورین مثال آسا بمعنی دوم **آسا کشیدن** | می آید و این جابطور اشارہ

آوردہ کہ تشبیہ بالکمان دادہ است قائل ذکرش کردہ شدہ۔

آسارہ | بقول صاحب برہان بروزن آوارہ بمعنی حساب باشد کہ از شمردن و حساب

کردن است صاحب اندھم ذکر این کردہ است (ارو ۱) بقول صاحب جامع اللغات

حساب۔ شمار۔ مذکر۔ گنتی۔ مونث (اسیر ۵) بتاؤن کیا مرے سینہ میں دلغ کتنے ہیں

بخوم چرخ کا کس سے شمار ہوتا ہے ؟

آسا زدن | مصدر مصطلحی۔ از لفظ آسا (شمس فخری ۵) ازان پس کہ کشیدم بے

است کہ گذشت مراد آسا بر کشیدن۔ | تبازند وہ پزفر خواب ملالت دوم بے آسا

صاحب ارغمان مصنفی ہم ذکر این کرده است لفظ آسا ذکر این کرده است بر حاشیہ مصطلحات
صاحب اندھمین سند را بر لفظ آسا ذکر
کرده است۔

آسا فروزن | بقول صاحب برہان بفتح
ہمزہ و سکون فاوڑا سے ہوز مضموم ہوا و وول
زودہ یعنی آثرینہ است کہ گذشت و آن آلتی
باشد از فولاد کہ آسپار ابدان تیز کنند۔
صاحبان اندو بحر عجم ہم ذکر این کرده اند از
ہمان لفظ آس است کہ گذشت (اروو)
دیکھو آثرینہ

آسا کردن | (۱) مرادف آسا بر کشیدن است
کہ گذشت بہرامی سرخی گوید (۵) چنان نمود
بہن دوش ماہ نویدار پچو ماہ من کہ کند گاہ
خواب خوش آسا پچو بہار و وارستہ بضم
بر مصدر ماضیہ موجود۔

آسال | بقول صاحب برہان بروزن پامال اساس و بنیا در گویند صاحب ناصری ہم
ذکر کرده است (ابو شکور ۵) زو انا شنیدم کہ چمان ٹکن پوزن حاف جاف است و آسا
کن پوزن بنیا و مونث (امیر ۵) ہواے عشق سرمین دل مین رنج و یاس کا طوفان پ

بھلا بنیا دیکھا ہے ایک مشت خاک آدم کی ۛ

آسام | بقول صاحب ناصری مقلوب آماس است کہ ورم باشد صاحب اندہم

ذکر این کرده است (اروو) ورم - آماس مذکر (ناصر) چہرہ لاغر یہ رنگ یاس تھا
ہاتھ پر اور پاؤں پر آماس تھا۔

آسامہ | بقول صاحب جہانگیری حساب باشد مرادف آسارہ کہ گذشت دیکر کسے
از اہل لغت ذکر این نہ کرده است و جہانگیری بسندش پے نبروہ۔

آسان | بقول صاحب ناصری معروف کہ ضد دشوار است صاحبان بہار عجم و انند

جامع اللغات ہم ذکر این کرده اند سندش در مصاور مابعد باید بہار این را مخصوص بصلہ
بر کند و لیکن از مصاور مابعد می کشاید کہ تحقیق درست نباشد (اروو) آسان (کیف
(عاشقون سے یہی وہ پردہ نشین کہتا ہے ۛ تنکو آسان ہے ہکو ہے محبت مشکل ۛ

آسان برآمدن | مصدر صلاحي - حساب برآید کار آسان - کار نیست ۛ (اروو)

ارمغان آصفی بر لفظ آسان کلام خزینہ صفہائی کسی شکل کا آسان ہونا - یا آسانی سے کوئی
را ذکر کردہ است و بس - یعنی سہل شدن کا کام نکل آنا جیسے آسانی سے جان بکلی۔

است (ع) تارفتہ از نظر زخم جان برآمدہ آسان برون آمدن از حیرے | مصدر

شرمندہ ام کہ در غمش آسان برآمدہ آسان اصطلاحی - باسانی کا سیاب شدن است چنانچہ

برآمدن کار را بطوری ہم آوردہ (ع) صائب گوید (ع) سپند او شدم تا از خودی

گرفتہ و راست نزدیک است سود چون آسان برون آیم ۛ چہ دہنتم شو بر خاستن از جا

فراموشم: (اردو) آسانی کے ساتھ کسی کام میں کامیاب ہونا۔ یا آسانی کے ساتھ کسی قیمت سے نکل آنا۔

آسان بریدن | مصدر مصطلحی۔ آسانی چیزے۔ صاحبِ ارمان آصفی سندین بر لفظ آسان نوشتہ (شاہی سنہ واری ۵) جد کردن چنانکہ ظہور می گوید (۵) وہ چہ

آسان برید از دو جهان: نہ نگہ ہا سے تیز تر مراد: (اردو) آسانی کے ساتھ جدا کرنا۔ کہ بخون نہ بہ بسیار کف آمدہ است (اردو) آسان شگفتن | استعمال: آسانی شگفتن چیزے چنانکہ بیدل گوید (۵) باغ نیزنگ

آسان و اشتن | استعمال: آسان و اشتن چیزے چنانکہ صاحبِ ارمان آصفی سندین جنونم نیست آسان شگفتہ: بخون خورد و شعلہ تا داعی نمایان شگفتہ: (اردو) آسانی ہو شگفتہ ہونا۔ پھولنا۔

آسان بودن | استعمال: یعنی مشکل نہ ہونا۔ خود آسان نہ داشتی: (اردو) ہلکا کہنا چیزے۔ چنانکہ صاحبِ ارمان آصفی گوید: اپنے دنیوی معاملات کو ہلکے رکھو۔ (۵) آسان و آسنتن | استعمال: چیزے آسان

آسان و آسنتن | استعمال: چیزے آسان بنود: محکم تر از ایمان من ایمان نبود: (۵) آسان مدان چراغ و فابرفروختن: (۵) آسان ہونا۔ بقول امیر ہل ہونا

باید کہ کار مغز کند آتخوان کس : فارسیان اکثر (حالی نیردی ۵) دل گفت بیار رفته جز
 این را و نفی استعمال کنند و معنی مشکل ہستہ : جان نرسد : جان رفت ولی بیار آسان
 گیرند (ارو و) آسان جاننا - آسان سمجھنا نرسد : (ارو و) آسانی سے پہنچا - آسانی
 بقول امیر بہل سمجھنا (ناسخ ۵) اس پر پرو سے ملنا :

کے سحر کرنے میں حیران ہوں : ورنہ آسان | آسان رستین | استعمال بقول صاحب
 جانتا ہوں دیو کی تسخیر کو : (غالب ۵) اہی ارمنان آصفی کہ بلفظ آسان - کلام نظم
 ہم قتل کہ کا دیکھنا آسان سمجھتے ہیں : نہیں گنجوی را ذکر کردہ باسانی زندگی کردن
 دیکھا شننا در جوے خون میں تیرے کو گنج (۵) بہ آسان گزاری دے بر شمار :
 آسان دیدن | استعمال - باسانی دیدن کہ آسان زید مرد آسان گذار : (ار و)
 و نظر کردن چنانکہ صاحب ارمنان آصفی بلفظ آسانی سے زندگی بسر کرنا -

آسان از شغالی اصفہانی سند آوروہ (۵) آسان ساختن کار | استعمال یعنی آسان
 گمان چشم بیل داریست شام جفا : و گرنہ ہر آسان ساختن مشکل | کردن است صاحب
 بلند است شاید آسان دید : (ار و و) ارمنان آصفی بضمین لفظ آسان ذکر این
 آسانی سے دیکھنا بصلہ را کرده است - و ظہوری بصلہ بر ہم آورہ

آسان رسیدن | استعمال - باسانی (۵) یتوانم مرد و فایغ شد حمیت مانع است :
 رسیدن و اصل شدن صاحب ارمنان سخت دشوار است : بخود کار آسان ساختن :
 آصفی بلفظ آسان ذکر این کرده است (ناظم ہروی ۵) زمین پنهان مکن راز

<p>(۵)ستان تو برہمزدن ہر دو جہان پڑے آسان تر از آشفتن دستار شمارندہ۔</p>	<p>دلت را پڑے کہ من بیسازم آسان شکست آید (ارو) آسان کرنا بقول امیر بہل کرنا۔</p>
<p>آسان کردن استعمال صاحب مینا آصفی بذیل لفظ آسان (آسان کردن مرگ را) نوشتہ یعنی وقوع مرگ باسانی کہ نجات تری مشکل کو پڑے۔</p>	<p>آتش (۵) بے طرح پھنسا ہے تو اس زلف کے پھندے میں پڑا لکڑی کے آسان ایدل تری مشکل کو پڑے۔</p>
<p>آسان شدن استعمال صاحب مینا از تحلیف نزع مقصود باشد و سندش از حافظ شیراز آورده (۵) کن نگاہ ہے از دو چشمت تا روان پیر مرگ را بر میدلان آسان کنند پڑا ناظوری آسان کردن شکل ہم آورده کہ مرادف آسان ساختن است (۵) رشک بالیدہ تر افتادہ دلم می ترکد</p>	<p>آسان شدن استعمال صاحب مینا آصفی بذیل لفظ آسان می نویسد کہ اگر چہ از کلام سنجر کاشی آسان شدن شکل پیدا ولیکن آسان شدن کا ہم لازم مصدر ماضی باشد (۵) این حرف گراست بیک حرف تو رہند پڑے کشائے زبان تا شود این شکل آسان پڑا (ارو) آسان ہونا بقول امیر</p>
<p>آسان کردن استعمال صاحب مینا دشوار ہونا (۵) رنج سے خوگر ہوا انسان تو مٹ جاتا ہے رنج پشگلین مجھ پر پڑیں اتنی کہ آسان ہو گئیں پڑے بر من ہمہ آسان کند دشوار پڑا (ارو)</p>	<p>آسان کردن استعمال صاحب مینا دشوار ہونا (۵) رنج سے خوگر ہوا انسان تو مٹ جاتا ہے رنج پشگلین مجھ پر پڑیں اتنی کہ آسان ہو گئیں پڑے بر من ہمہ آسان کند دشوار پڑا (ارو)</p>
<p>آسان شمردن استعمال مرادف آسان دشوار ہونا (۵) رنج سے خوگر ہوا انسان تو مٹ جاتا ہے رنج پشگلین مجھ پر پڑیں اتنی کہ آسان ہو گئیں پڑے بر من ہمہ آسان کند دشوار پڑا (ارو)</p>	<p>آسان شمردن استعمال مرادف آسان دشوار ہونا (۵) رنج سے خوگر ہوا انسان تو مٹ جاتا ہے رنج پشگلین مجھ پر پڑیں اتنی کہ آسان ہو گئیں پڑے بر من ہمہ آسان کند دشوار پڑا (ارو)</p>

آسان کشائے | آسان کشائے چیز نقدان محبوبی است (خواجہ نظامی ۵)

کہ باسانی کشادہ شود (میرزا صاحب ۵) | آسان گذاری دمی میثار بند کہ آسان زید

اگر چه بر دل دریاست بار عقدہ من پنجم مرد آسان گذارہ صاحب ارغمان آصفی

کہ عقدہ ام آسان کشاست همچو جباب بندہمین شعر صدر آسان گذار شستن آوردہ

بندہ عرض می کنم کہ بقول صاحب ارغمان کہ معنایش باسانی زندگی گردن است

آصفی کہ بندہمین شعر نوشتہ آسان کشاد (ارو) آسانی سے بسر کرنا۔

مصدر راست پس آسان کشائے بمعنی شعی استعمال (ارو) | آسان گذری

ہم باشد یعنی کی کہ باسانی کشاید (ارو) | آسان گذشتن | باشد صاحب ارغمان

آسانی سے کھلنا۔ آسانی سے کھولنا۔ آصفی بذیل لفظ آسان سند از صاحب

آسان گذرن | استعمال۔ باسانی گذن (ارو) | آصفی گمانی گیر (۵) نیست مشکل گذراز

چیزے چنانکہ جامی گوید (۵) ہنوز ازاد وادی پر خار جہان پگر ز خود ترک تعلق کنی

مردم خویونان گشتہ زان گسل پچو بیخ خار محکم آسان گذری پ (دولہ ۵) چشم بستن

گشت نتوان گذرن آسانش پ (ارو) | از گنج قناعت مشکست پ ورنہ از ملک سلیمان

آسانی سے اکھڑنا۔ میتوان آسان گذشت پ (۲) ظہوری

آسان گذاری | استعمال۔ بقول بہار (آسان گذشتن از جان) بمعنی درست

آسان گذار شستن | عبارت از گذار شستن از جان شستن آوردہ (۵) مگر با گذار

چیزہا باسانی و نگین نشدن از فوت مطلبی و شکل نشیند پ ز جان بگذر آسان کہ در دل

(۵۶۶)

<p>نشیند (اردو ۱۱)، آسانی سے گز رنا (۲)، بذیل لفظ آسان ذکر این کردہ است۔</p> <p>جان سے گز رنا جان سے جانا بقول آصفیہ فنا</p>	<p>آسان گرفتن استعمال (۱)، آسانی گرفتن</p>
<p>ہونا حکیم (۵)، ہم ہی صنم کے غم میں نہ ایمان گئے، کتنے ہی بندگان خدا جان سے گئے، آسان گرد و ہر آنچہ مہت بستی مثل صیاب</p>	<p>(۲) آسان دانستن باشد صاحب ارغمان آصفی بذیل لفظ آسان سدا ز کلام عاقل شیرازی</p>
<p>آوردہ (۵)، عشق کہ آسان نمود آہ چہ دشوار بود، ہجر کہ دشوار بود، چہ آسان گرفت</p>	<p>آوردہ (۱)، آسانی سے لینا (۲)، آسان سمجھنا</p>
<p>آسان جاننا - دیکھو آسان دانستن۔</p> <p>آسان گشتن استعمال - مرادف آسان</p>	<p>آسان گشتن استعمال - مرادف آسان</p>
<p>آسان گشتن استعمال - مرادف آسان</p>	<p>آسان گشتن استعمال - مرادف آسان</p>
<p>آسان گشتن استعمال - مرادف آسان</p>	<p>آسان گشتن استعمال - مرادف آسان</p>

<p>ولاکن چنانکہ طرز اوست از معنی ساکت (ارو) بقول صاحب آصفیہ صاف کنا (راجہ) قربان میں اسے یا رتری لٹی توان کرد گوش (ارو) کان نہ رکھنا۔ کان سمجھ کے نہ ہوتا ہے تگد رتجے کچھ کہئے نہ دہرنا۔ بقول صاحب آصفیہ متوجہ ہو کر اگر صاف نہ صاف گو بھی اردو میں استعمال آسان نمودن استعمال بند صاحب یہ گانے میں اپنا دیہان رکھے نہ</p>	<p>اصفی کہ بذیل لفظ آسان آورده۔ آسان نظر آمدن است (حافظ شیراز) الایا ایہا الساتی اور کاسا ونا ولہا نہ کہ عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلمہ (ارو) آسان دکھنا۔ آسان نظر آنا۔</p>
<p>آسانی بقول صاحب برہان بروزن نادانی (د) نقیض دشواری باشد کہ مقصود سہولت است (د) خواب (د) آسایش را نیز گفتہ اند صاحبان شمس و ناصری و جہانگیر و بہار ذکر این کردہ اند (قاآنی) (ل)</p>	<p>آسان نیوش اصطلاح۔ بر آسان نیوشید می آید و سند ہم ہما نجاست۔</p>
<p>آسان نیوشیدن مصدر اصطلاحی آسانی شنیدن۔ بہار بر لفظ آسان نیوش گویا کہ آنکہ حرف را سر سری بشنود صاحب صفی ذکر این کردہ است و از معنی ساکت سند</p>	<p>رسمی نہ کم از شمش نہ نمود این کار شکل را با آسانی نہ بدون صلہ ہم حکیم سنائی (۵) روز بیکاری و شب آسانی نہ کے رسمی بر سر پهلوانی نہ (سعدی) (۵) تن آسانی گزیند خوشی تن را نہ زن و فرزند بگذا</p>

بہ سختی پ: حکیم ناصر خسرو (۵۷) جاے رنج (اردو) سہولت چاہتا۔
 واندہ است این اسے پس پڑ جائے آسانی | بقول صاحب نوادر رحمت
 و شادی دیگر است پ: (اردو) (۱) بقول یافتن صاحب بحر عم کہ محقق کامل مصادرات
 امیر آسانی موث ضد و شواری دکیف (۵) ذکر این نکرده اما صاحب اندبجوالہ فرنگ
 فرقت یار گزر جائے کس آسانی سے پ: رنج فرنگ گوید کہ (۱) آسان کردن و تسہیل
 کی رات اگر جسم سے جان دور رہے پ: (۲) رختن است و بقول نوادر کہ گذشت (۳)
 نیند۔ موث (مومن ۵۷) میری ہی تو اٹھو راحت یافتن مولف گوید کہ آسانی حاصل
 میں غضب نیند بھری ہے پ: میری ہی بالمصدر آسانیدن باشد چنانکہ آسایش
 جبین ہے جو یہ گھٹنے پہ دھری ہے پ: (۳) حاصل مصدر آسانیدن است۔ استعمال
 آسایش موث۔ بقول امیر چین آرام زباغ این مصدر در کلام فرس نظر نیامدہ معاصرین
 (۵) تم یہاں شب باش ہو پھر تہا ہے کیا ہم ساکت (اردو) (۱) آسان کرنا بقول امیر
 نالان رقیب پ: خواب آسایش میں ہم تم پائیا سہل کرنا (۲) راحت پانا۔ دیکھو آسان
 گردش میں ہے پ: ساختن و آسایش یافتن

(۵۶) آسانی جستن | استعمال طلب سہولت آسانی شدن | استعمال۔ بہار بذیل لفظ
 کردن و سہولت جستن چنانکہ بیدل گوید آسانی گوید و صاحب ار مغان آصفی جو لہ
 (۵) کر است عشرت اند و ختن براحت او پوید کہ آسانی باللفظ شدن مستعمل دہرود
 مرگ پ: مجھ کو کاشتن آسانی از درودن پ: از سند ساکت (اردو) آسانی ہونا جیسا

آدن و حاصل شدن راحت باشد صاحب	دو اس طریقہ پر لکھتے ہیں آسانی ہوگی ۱۱
ارمغان آصفی بذیل لفظ آسانی سند سلمان	آسانی کردن استعمال - قول بہار بہار
ساوجی آورده (۵) خواب مار از خیش	آسانی و پیروی صاحب آصفی بدون سند
نمود آسانی بہ بعد از ان ہیچ ندیدیم خواب	است و بس (اردو) آسانی کرنا -
آسایش نو (اردو) راحت نظر آنا - آسایش	آسانی گرفتن استعمال میں مصدر
معلوم ہونا - آسایش حاصل ہونا -	گذشتہ کہ صاحب ارمغان آصفی بحوالہ بہار بدون
آسایانیدن بقول صاحب اندک	صراحت معنی نوشتہ است و مولف را استعمال
بحوالہ فرنگ فرنگ نوشتہ یعنی آرام دادن است	نظر نیامد اگر باے عربی را محذوف گیریم
و تحقیقین مصاور صاحب بحر عجم و نوادر ہر دو	منیش آسانی حاصل کردن باشد (اردو)
ساکت و دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده	آسانی سے حاصل کرنا - لینا -
است و نہ سندی بدست آمد (اردو)	آسانی گزیدن مصدر اصطلاحی بمعنی
آرام دینا - دیکھو آرام دادن -	راحت و آسایش حاصل کردن است
آسایش بقول بہار رواند بمعنی راحت	چنانکہ حدی گوید (۵) کہ آسانی گزیند
و آرام (صائب ۵) ز ابراہیم ادہم پرس	خوشتن را بزن و فرزند بگزار بجہتی بہ صاحب
قدر ملک درویشی کہ طوفان ویدہ از آسایش	ارمغان آصفی بذیل لفظ آسانی ذکر این کردہ
ساحل خبر دارد بہ صاحب اندہمین لفظ بمعنی	(اردو) راحت و آسایش حاصل کرنا -
آسانی نمودن مصدر اصطلاحی - نظر فرصت ہم آورده ولیکن استعلاش یافتہ نشد	آسانی نمودن مصدر اصطلاحی - نظر

مولف گوید کہ ممکن است کہ از غلطی کتابت (۵) ہر زمان دل از غم جانانہ برہم بخورڈ
 فرحت را فرصت نوشتہ (ارو و) آسایش در بہار آسایش دیوانہ برہم می خورد
 بقول امیر موبت - آسودن کا حاصل مصداق صاحبان انند و بہار بذیل آسایش ذکر
 بمعنی چین - آرام (نامخ ۵) تم جو یا ن این کردہ اند (ارو و) آسایش باقی زینا
 شب باش ہو پھر تا ہے کیا نالان قیب و بقول امیر آرام اڑجانا (ریشک ۵)
 خواب آسایش مین ہم تم پاسبان گردش آرام اڑگیا شب تار لحد مین بھی ۛ شور نشو
 مین ہے ۛ نالہ مرغ سحر ہوا ۛ

(۵۱)

آسایش بغل و آردن | مصدر مطلقا آسایش بودن | استعمال - بودن

معنی حاصل شدن راحت و آرام است راحت و آرام - صاحب ارمنان صفی
 چنانکہ ظہوری گوید (۵) ز فرہی بغل بذیل لفظ آسایش ذکر این کردہ است
 در نیاید آسایش ۛ بد - و خوش ہم آغوش (صائب ۵) یا رب کہ دعا کرد کہ چون
 کردہ مارا ۛ (ارو و) آسایش حاصل ہوا قافلہ موج ۛ آسایش منزل نبود و سفر
 آسایش لانا - (داغ ۵) لے جو بے طنی (ارو و) آسایش ہونا - آسایش لانا -
 مین ذرا بھی آسایش ۛ عقیق جا کے عدن (امیر ۵) عدم کے جانے والے سنتے
 مین گہر مین مین رہے ۛ جاؤ ۛ یہ آسایش نہ اس منزل مین ہوگئی

آسایش برہم خوردن | مصدر مطلقا و کھو مصدر پیوستہ -

باقی بودن آسایش باشد چنانکہ جامی گوید آسایش پذیرفتن | استعمال - حاصل

کردن آسایش باشد۔ چنانکہ صاحب معنا زندگی ہو تو جیتا رہو نگا فرقت میں پسند ہار	کردن آسایش باشد۔ چنانکہ صاحب معنا
آصفی بسند ناظم ہروی ذکر این کردہ است میرے آرام جان بہت اچھا ہے	آصفی بسند ناظم ہروی ذکر این کردہ است
(۵) زیفش بسکہ آسایش پذیر و پین آسایش خاستن مصد اصطلاحی۔	(۵) زیفش بسکہ آسایش پذیر و پین
خواب ہر کہ شد بیدار میر و مولف گوید بقول صاحب اندوہا رکہ بذیل لفظ	خواب ہر کہ شد بیدار میر و مولف گوید
کہ اگر در مصرع ثانی غلطی کتابت راہ نیافتہ آسایش نوشتہ کنایہ از حاصل شدن آسایش	کہ اگر در مصرع ثانی غلطی کتابت راہ نیافتہ
باشد حذف ہاے ہوز از وزن شعر ہے باشد است (نظامی گنجوی ۵) کش دند سرتبہ	باشد حذف ہاے ہوز از وزن شعر ہے باشد
قتال (اردو) آسایش اٹھانا بقول گنجینہ ہا پکر و خیر آسایش سینہ ہا (اردو)	قتال (اردو) آسایش اٹھانا بقول
امیر آرام و چین پانا آسایش پانا۔ دشر آسایش حاصل ہونا آسایش ملنا (دیکھو)	امیر آرام و چین پانا آسایش پانا۔ دشر آسایش حاصل ہونا آسایش ملنا (دیکھو)
ہم نے اس شہر میں پہلے جیسے آسایش آسایش بغل درآمدن	ہم نے اس شہر میں پہلے جیسے آسایش
اٹھائی آخر میں ویسی ہی تکلف اٹھائی۔ آسایش فراون استعمال۔ راحت	اٹھائی آخر میں ویسی ہی تکلف اٹھائی۔
آسایش جان استعمال۔ راحت داراگ رساندن است چنانکہ نظامی گنجوی گوید	آسایش جان استعمال۔ راحت داراگ
جان است چنانکہ جامی گوید (۵) آشوب (۵) درستدن حرص جہانت و ہد ہے	جان است چنانکہ جامی گوید (۵) آشوب (۵)
جہان است اگر اسپ سوار است پیش در شدن آسایش جانت و ہد ہے	جہان است اگر اسپ سوار است پیش
جان ست اگر بزم نشین است (اردو) ارمنان آصفی بذیل لفظ آسایش ذکر این	جان ست اگر بزم نشین است (اردو) ارمنان آصفی بذیل لفظ آسایش ذکر این
آرام جان اردو میں متعل ہے لیکن آسایش کردہ است (اردو) آسایش دینا۔	آرام جان اردو میں متعل ہے لیکن آسایش
جان کا استعمال ہماری نظر سے نہیں گزرا بقول امیر آرام وینا (فقرہ) اس سہرا	جان کا استعمال ہماری نظر سے نہیں گزرا
آسایش جان کہ سکتے ہیں (بحر ۵) جو کی بھٹیاریان مسافرون کو بڑی آسایش	آسایش جان کہ سکتے ہیں (بحر ۵) جو

دینی بن

کیا چیز ہے۔ آسایش سے کبھی بے خبر

نہیں ہیں۔

آسایش و آسٹن | استعمال - حاصل

آسایش ویدن | استعمال - حاصل

شدن آسایش باشد و در آسایش بودن

صاحب ارمان آصفی پرسندیم اصفہانی

کردن آسایش و راحت و آرام است

چنانکہ شاپور طہرانی گوید (ع) نخل از دیدہ

تقاعد کردہ (ع) چومی در منزل ایوان کشف

خوشیم کہ آسایش ندید از من پسند دیگر کہ

آسایشی داری پس اگر از ورہی با خود برگ تاک

صاحب آصفی آوردہ در آسانی نمودن

برداری پس نظام استر آبادی (ع) حصی

گذشت (ارو) آسایش دیکھنا - آسایش

بال ندارد ز عمر آسایش (ارو) آسایش

مین نے خواب مین آسایش

رکھنا - آسایش حاصل ہونا - آسایش مین ہونا

نہیں دیکھی " خدا اس گھر کو سلامت رکھے

جیسے (نثر) وہ ایک نقطہ آسایش نہیں کہتے

ہم نے بہت آسایش پائی - امیر -

آسایش و آسٹن | استعمال - از آسایش

آسایش رسانیدن | استعمال - مراد

خبر داشتن (ارو) اصفہانی (ع) دل مفتون

آسایش دادن است کہ گذشت (نظامی

دنیا ہرگز آسایش نمی داند پس کہ محل ہر کجاست

گنجوی از آصفی (ع) اگر آرد ملک بیچ بخشاید

دارشد بخواب میگردد پس صاحب آصفی

رساند بدین کشور آسایشی +

ہم آوردہ (ارو) آسایش جاننا -

آسایش رفتن | استعمال - رفتن را

آسایش سے آگاہ اور خبردار ہونا -

و آرام و باقی نماندن آسایش است

(فقرہ) وہ خوب جانتے ہیں کہ آسایش

(صائب ۵) نیست جان کا ملان را در صاحب آصفی واقع شدن آسایش است
تن خاکی قرار نہ میروہ آسایش از گوہر کہ چنانکہ حبلی غر جتانی گوید (۵) آسایش
غلطان میشود نہ صاحب ار مغان آصفی از آفاق شد رخسار بزم آرابے او پے آسایش
نسوئی تبریزی ہم سند آوردہ (۵) عشاق شد دیدار نور افزاے او پے بخیال
خواب راحت شد از ان ویدہ کہ دیدن مولف شدن آسایش مرادف آسایش
دانست پے رفت آسایش از ان دل کہ رفتن ہم باشد کہ شدن بمعنی رفتن ہم آمدہ
طلبدین دانست (ارو) آسایش باقی ویکی از معاصرین اہل زبان گوید (۵)
نہ رہنا۔ آرام جانا۔ دیکھو آرام رفتن آسایش آسایش دل شد از نگاہش پے چون دیدہ
جاتی رہنا بھی کہ سکتے ہین۔ او کہ دیدہ باشد پے (ارو) آسایش واقع

آسایش میدن | مصدر اصطلاحی۔ ہونا۔ آسایش جاتی رہنا۔

اگرچہ صاحب آصفی این را ذکر کردہ است آسایش طلبیدن | استعمال طلب
مگر بخیال مولف مصدر اصطلاحی آسایش کردن راحت و آرام باشد چنانکہ صاحب
از دام رمیدن است۔ مرادف آسایش آصفی از خزین اصفہانی نثرے نقل کردہ
رفتن (خزین اصفہانی ۵) بیچ و خم است ”سپاہ آسایش طلب را کہ قریب
روزگارم اسیر پے مید است آسایش از یکصد سال شمیر ایشان از نیام بر نیامہ
دام من ۵ بود الخ“ (ارو) آسایش طلب کرنا۔

آسایش شدن | استعمال۔ بند آسایش طلب ارومین بھی مستعمل ہے

بقول امیر آرام کا طالب کنایہ ہے کاہل سے جیسے (نثر) اجی تم سے کچھ نہ ہو گا تم بڑے آسائش طلب ہو۔

آسائش کہہ استعمال - بقول صاحب اند بجا الہ فرنگ فرنگ آرا نگاہ (اردو)

آسائش نہفتن استعمال - بند علی رکمانی راحت کی جگہ - آرام کی جگہ - آسائش کی جگہ - آسائش گاہ بھی کہہ سکتے ہیں -

آسائش کروں مصدر اصطلاحی - ازین عمر ندانیم کہ آسائش مادر دم تیغ کہ مرادف آرام گرفتن و آسودن باشد چنانکہ نظامی گنجوی گوید (۵) بہر کشورے دیدن

آسائش یا فتن استعمال یعنی حاصل آسائش بہر نمری کردن آسائشی بہ صاحب آصفی از حاجی گیلانی سند آورده اما سکو

از بیان معنی - معنی خیر است (۵) بقرآ ہمدانی گوید منقول از ارمنان آصفی (۵)

عشق آسائش بالینے نہ کر دہ کو کھن لگشت عاشق خواب شیرینے نکر دہ از سند ثانی

بنیال مولف میرسد کہ آسائش کردن بمعنی خواب کردن ہم باشد یعنی مرادف ویدن -

آرام کردن کہ گذشتہ (اردو) آسائش پانا بقول امیر حسین پانا - صاحب امیر اللغات نے (آسائش کیجئے) کا ذکر کیا ہے (فقہ)

اب کچھ کام نہیں آپ آسائش کیجئے - آسائش نہفتن استعمال - بند علی رکمانی

کہ صاحب آصفی ذکرش کردہ - نہفتہ بودن آسائش است در پیرے (۵) بیارلیم

ازین عمر ندانیم کہ آسائش مادر دم تیغ کہ نہفتست (اردو) آسائش ضعی ہونا

چھپنا کسی چیز میں آسائش یا فتن استعمال یعنی حاصل

کردن راحت و آرام است چنانکہ الہی ہمدانی گوید منقول از ارمنان آصفی (۵)

ہرگز از دستم گریبان من آسائش نیافت نہ تاشد پیرانم صد چاک آسائش نیافت نہ

(اردو) آسائش پانا - دیکھو آسائش ویدن -

<p>(جمع سخناری) چند پوی بگو عالم چند چند کوی طریق یونانی نه آنکه از بهر قوت و نهوت نه آنچه کاسانه می نیاسالی نه آسانند اسم فاعل هر دو چنانکه جامی گوید (د) تاج و تخت سلطنت را خواب بنید و خیال نه شب چو آسانیده سر بر خشت و تن بر بون آسا - امر است از هر دو صاحب نوادر غلط کرده است که این را از آسودن مخصوص کرده و ذکر این بر لفظ آسا گذشت رکن الدین بکش از راه جستجویش پائین از یک و پوسه یکرمان آسای نه و نهی این میا سا که تعلق از هر دو مصدر است و فارسیان به تحفیف یا هم استعمال کرده اند چنانکه استاد فرخی گوید (د) تو فرخی که ترا از جهان امید بدوست نه همیشه تا بتوانی ز خدش صاحب نوادر آسایش و آسا و آسانی را یکجا ذکر کرده می نویسد که معنی را</p>	<p>آساییدن بقول صاحب بحر عجم (د) آسودن (۲) راحت رسانیدن - و مضایع او آساید عجب است که صاحب می کند این را گذاشته و آسانیدن را ذکر کرده که گذشت و بر مصدر آسودن گوید که دشمن آسانید است بمعنی راحت یافتن و می فرماید که در معقات بمعنی راحت رسانیدن هم آمده و این محل تامل) مولف گوید که هیچ محل تامل نیست که آساییدن لازم و متعدی هر دو آمده است و بکذا آسودن که می آید و آسانیدن را اگر بقول اندر صحیح هم گیریم و وجودش را با در کنیم عیبی ندارد که گذشت (شیخ شیراز نیاساید شام از طلبه خود پیرانش نه که چون غنبر جوید درین شعر آساید بمعنی لازم است و مضایع هر دو اول الذکر و علی هذا</p>
--	--

است مولف خیال می کند کہ آسایش حاصل آسانی چنانکہ صاحب نوادر گویند نظم نیامده
 بالمصدر آسایشیدن است و آسانی حاصل و اسد اعلم بالصواب - بیان کمال مصدر آسود
 مصدر آسانیدن - اما خیال مولف نسبت بجای خود آید - درین مقام بقدر ضرورت
 مصدر آسانیدن بجای او گزینته است ذکرش بمیان آمد (ارو و) (۱) آسایش پانا
 کہ سند وجودش معتبر نیست و آسانی بمعنی (۲) آسایش دنیا - و کھو آسایشیدن آسایشیدن

آسیبان | بقول صاحب برهان بروزن پاسبان بمعنی آسیابان باشد چه آسیا
 اس می گویند و صاحب نامری هم ضمن لفظ آس ذکر این کرده است و سبوری
 از نزاری ہستانی سند آورده (۳) ہنوز این آس خون گردان از آن است
 کہ آن بجای آب و دیدہ آسیبان است پڑہار و اندہم ذکر کرده است (ارو و)
 چکی چلانے والا -

آس بری | بقول صاحب برهان کبیر ثالث و فتح باسے ابجد و کسر راے قرشت
 باشد دید تجانی زودہ مور و صحرائیت و بہترین آن رومی باشد طبیعت آن گرم و خشک
 است و علت صرع را فائدہ دہد و اورامور و اسفرم نیز گویند - صاحب محیط اعظم ہم
 ذکر این کردہ و فرمودہ کہ بعضی این را زرد و ریحان القبور و بیونانی مرسیہ اغریا گویند -
 (ارو و) مور - مذکر - ایک درخت کا نام -

استام | بقول صاحب اند بحوالہ فرنگ فرنگ بمعنی ساخت زین بود - یعنی بجام
 و یراق زین اسپ محلی بزرونقرہ (ارو و) زین کا سامان - مذکر -

آستان | بقول صاحب بہان بسکون ثالث و فوقانی بالف کشیدہ بر وزن آستان (۱) معروفست کہ کفش کن و میان درخانہ باشد و آزا آستانہ ہم گویند (۲) و بر پشت خوابیدن را نیز گویند (۳) بکسر ثالث استخراج ساہا سے مخوفہ و میمونہ مولود باشد کہ آزا ابروی قرآن و عقبہ خوانند صاحب ناصری نوشتہ کہ آستان و آستانہ درخانہ و بارگاہ ملوک و حکام باشد صاحب جہانگیری معنی دوم را پشت خوابیدن گوید۔ صاحبان بہار عجم و اند بر معنی اول قانع و گویند کہ چوب یا سنگے کہ پیش در نشانند و بلند از صفات دوست و بالفظ استادن متصل مولف گوید کہ این تخصیص بیان از استحالات آئیدہ باقی نماند صاحب ۵ تلاش بیہدہ می کند سرخو رشید ۶ ستادہ است بلند آستان حضرت دوست ۷ (جامی ۵) شاہ نشان بارگاہ جلال اند ۸ خاک نشینان آستان محمد ۹ (کمال اسمعیل ۵) ورتنگنا سے بیضہ ز تاثیر عدل او ۱۰ نقاش صنم پیکر مرغ آستان نہاد ۱۱ فحشی مبلہ کہ این سند سنی دوم بیان کردہ صاحب جہانگیر لیت - (۱۱ و ۱۲) آستان بقول امیر نذکر یعنی چوکھٹ - دہلیز (کیف ۵) کئے درگاہ خدا سے پائی ہے۔ یہ منزلت ۱۲ عرش اعلیٰ سے ہے اعلیٰ آستان مصطفیٰ ۱۳ صاحب امیر اللغات فرماتے ہیں کہ آستان و آستانہ چوکھٹ کے معنی میں ہے مگر تعظیماً آستان اور آستانہ بولکر مکان اور درگاہ اور بارگاہ مراد لیتے ہیں۔ جہان کہتے ہیں آستانہ عالی پر حاضر ہوا تھا و ہاں مقصود بارگاہ عالی ہوتی ہے۔ چوکھٹ - مونث دھومن ۵) یاں یہ ٹھہری ہے کہ اب

بیری پہانی چاہتے نہ انکو مقناطیس کی چوکھٹ لگانی چاہئے نہ دہلیز۔ موٹ (زندہ)
 تو کبھی نہ ببول کے بھی سجدہ کیجئے نہ دہلیز ہو جو قیلہ حاجات آپ کی نہ (۲) چت لیٹا
 ہوا۔ بقول صاحب آصفیہ چت لیٹا مصدر ہے بمعنی پیٹھ کے بل پڑنا۔ بر پشت
 خوابیدن کا ترجمہ چت سونا ہے (۳) زانچہ رنگ (داسیر) جب نظر آئے خطو
 بال مرغان چین نہ زانچہ سمجھائیں اسکو طالع صیاد کا نہ

آستان استادن | مصدر اصطلاحی۔ دور فرنگ رشیدی است کہ آستان برخان
 قائم بودن آستان است چنانکہ از کلام صاحب۔ بمعنی خراب شدن و نیز بلندی و جاہ و دولت
 بر لفظ آستان گذشت۔ صاحب ارمان و بہان گیری است کہ آستان برخاست
 آصفی ہم بذیل لفظ آستان نوشتہ دارو و کنایہ ازد و چیز است اول کنایہ از خراب
 آستان قائم ہونا۔ دہلیز قائم ہونا۔
 شدن بود و م از بلندی و جاہ و دولت

آستان برخاستن | مصدر اصطلاحی است و در شمس اللغات آمدہ کہ آستان
 بقول صاحب برہان (۱) کنایہ از خراب شدن برخاست یعنی از کثرت رونق بلند شد
 باشد و (۲) یعنی بلندی و رفعت و جاہ و دولت یا از خرابی معدوم و مردود گشت پس از کمال
 ہم آمدہ۔ صاحب بحر معجم بر معنی اول خراب قاطع برہان از معانی متضاد بجائے خود بنا
 شدن خانہ گوید۔ در تموید بفضل است کہ شایع غالب دہلوی در قاطع برہان گوید کہ برخاستن
 برخاست اے بلند شد از کثرت رونق آستان کنایہ از خانہ ویرانی است چنانکہ
 و معدوم شد و مردود از خرابی کذافی الادب خاقانی گوید (۳) چار دیوار خانہ روزن

شد پنہا شہست و آستان برخاست : تو نے آنکھ اٹھا کر دیکھا نہ مانند جاب گھر کے
مقرض مغفور چندا کہ اخلاق گذشتہ است گھر بیٹھ گئے :
از قاطع القاطع جواب ترکی بہ ترکی یافتہ آستان برخاست و اقامہ اصطلاح
ولیکن خردوران طریقہ ہر دورانہ پندند و بقول صاحب بحر عجم باضافت نون کنایہ
و ماد نفس سخن نازک خیالی غالب دہلوی باشد از دنیا و روزگار صاحب شمس متفق و
رامن وجہ می ستایم کہ انکشاف معنی اول صاحب اندہم بحوالہ فرہنگ فرہنگ اتفاق
بآئین بہین کردہ است و شک نیست کہ وارد (اردو) دنیا - موت - اسیر (د)
آستان برخاستن کنایہ از خانہ ویرانی است بنض بیمار جو اے رشک میجاد بھیجی : آج
چنانکہ صاحب بحر عجم صراحت کردہ است کیا آپ نے جاتی ہوئی دنیا بھیجی :
غالب ہندی از کلام خاقانی آوردہ مقصود آستان بلند استعمال بقول بہار کہ بر
بر مان و دیگر صاحبان لغت ہم بہین باشد لفظ آستان گفتہ لفظ بلند از صفت آستان
ولیکن طرز بیان ہمہ آہنہا قابل غور است آستان بلند بے اضافت نون و بلند آستان
واضح باد کہ در معنی دوم ہیچ تسامح نباشد ہر دو متعلق با ظہار مرتبت مدوح است
صاحب قاطع القاطع بر نفس مطلب توجہ و سندش از کلام صاحب بر لفظ آستان
نہ نگاشت و حیف است کہ کار از اقبال گذشت (اردو) آستان بلند اردو میں بھی
نداشت (اردو) (دا) گھر ویران ہونا گھر کہہ سکتے ہیں -

بیٹھا (۲) مرتبہ بڑھنا در وسط (۵) جس سمت (۱) آستان پوس استعمال - صاحب

را پڑ چو زوان نیم شب از آستان آہستہ	۲) آستان بوسی اند بکوالہ بہار
آہستہ پڑ (ارو) (دا) آستان بوس اردو	۳) آستان بوسیدن گوید کہ آستان
میں متعل ہے دیکھو امیر اللغات (۴) ہٹیک	بوس معنی آستان بوسیدن آمدہ و مولف
اردو میں آستان بوسی کہہ سکتے ہیں (۵)	گوید کہ معنی حاصل بالمصدر یعنی آستان
آستان بوس ہونا - آستان - آستانہ چوننا - آستانہ	بوسی است و سند ماہر سہ کلام خسرو دہلوی
کو بوسہ دینا دیکھو امیر اللغات (ذوق	ست (۶) پادشاہ ماہمہ شاہان کہ خواب
قصہ کعبہ کا تھا پھرے اٹھے پڑ چوم کر	آمدہ اند پڑ آستان بوس تو در خواب تنہا کر دنا
اُسکے آستانے کو پڑ	فاقہم و آستان بوسی ہم در استعمال آمدہ
آستان را سجدہ کردن استعمال - آستانہ	چنان کہ ظہوری گوید (۷) بر رخ غیر
حرمت و بزرگی آستان است و مرتبہ	بار شد در وصل پڑ آستان بوسی دگر چہ علاج
این از آستان بوسیدن فائق تر - سندان بر	و ظاہر است کہ اصل این ہر دو آستان
لفظ آستان زخم بیاید (ارو) آستانے کو	بوسیدن است - چنانکہ صاحب الزمان
سجدہ کرنا -	اصفی بر لفظ آستان آستان بوسیدن را نوشتہ
۱) آستان رفتن استعمال صاحبان	و از کلام خسرو کہ گذشت سند آوردہ اما
۲) آستان روب اند و بہار عجم	از صراحت بالاساکت مولف گوید کہ دہلی
نمبر (۴) را معروف نوشتہ اند و صاحب	مقام مثال دیگر باید و از کلام فیضی آوردہ ام
ارمنان آصفی بر لفظ آستان ذکر نمبر ۱۱ کردہ	(۸) بکوشش میر و فیضی کہ بوسیدن آستان

<p>دندہ ہر سہ کلام طالب آملی است (۵) اند بجا الہ فرنگ فرنگ بر معنی اول قانع گہے نراویہ کعبہ سہ گردانم ۛ گہے بطرف (۱) دنیا موت نہ کے لئے صنم خانہ آستان روبہ ۛ و ظاہر است کہ ملاحظہ ہو (آستان برخاست و افتادہ) موت رفتن مخفف روقتن است (۱) رو (موت) دامیر (۵) جلانا مارنا ہے کام آستانہ روی اردو میں مشعل ہے۔ آستانہ خورشید رویون کا ۛ کہ جی اٹھتے ہیں درے رو ب بھی کہہ سکتے ہیں۔ اس کا مصدر اردو موت آجاتی ہے شبنم کی ۛ</p>	<p>مین آستانہ جھاڑنا۔ صاحب جامع اللغات نے آستان روب کا ترجمہ غلام۔ خدمت گزار۔ فراش کیا ہے۔</p>
<p>آستان زخم استعمال۔ آستان زخم۔ ہم درین معنی متفق (ظہیر فاریابی ۵) بر لب زخم باشد چنانکہ بیدل آوردہ (۵) آستان قنول منہ کہ جاے دگر ۛ براے گردید روی بروی ہر دو عالم فرش بود ۛ نزہت تو پر کشیدہ اند تصور ۛ (اردو) دیکھو سجدہ ہا کردم چو مرہم آستان زخم را ۛ (اردو) نبرد، اصطلاح گذشتہ۔</p>	<p>زخم کا آستان اردو میں نہیں کہا جاتا۔ لب زخم آستان عدم (اصطلاح) بقول صاحب بجہ عم (۱) دنیا و روزگار (۲) فوت و (۵) پرواز ماچونا لہ بجائے نمیر سید ۛ موت۔ صاحب شمس با بحر متفق و صاحب از بس بلند ساختہ اند آستان مانہ (اردو)</p>
<p>آستان کسی بلند ساختن مصدر صطلحی۔ رتبہ کسی بلند کردن است چنان کہ بیدل گوئید از بس بلند ساختہ اند آستان مانہ (اردو)</p>	<p>آستان عدم (اصطلاح) بقول صاحب بجہ عم (۱) دنیا و روزگار (۲) فوت و (۵) پرواز ماچونا لہ بجائے نمیر سید ۛ موت۔ صاحب شمس با بحر متفق و صاحب از بس بلند ساختہ اند آستان مانہ (اردو)</p>

رتبه بلند کرنا -

بهار داده است و پس صاحب بهار عجم بنابر

(۱) آستان گردان | (اصطلاح) بقول

را نوشته می فرماید که معروفند و از سند

(۲) آستان گردون | صاحب بحر عجم باضا

ساکت - و بکذا صاحب انند اما از کلام

نون اول آسمان اول است صاحب

نظهوری می کشاید که فارسیان آستان نشین

انند ذکر نمبر (۱) کند و صاحب شمس نمبر (۲)

در بان را گفته اند (۵) هر چند که آستان

(ارو) بهلا آسمان -

نشینم بنمودن جا کن فراموش (۵)

(۱) آستان شستن | استعمال صاحب

نتوان ز جای رفتن پست و بلند غشقت

(۲) آستان نشین | ارمنان آصفی

که آستان نشینم که آسمان بنامم (ارو)

بذیل لفظ آستان ذکر نمبر (۱) کرده حواله بر

در بان چو کیدار - مذکر (آصفیه)

آستانه | بقول صاحب بهار عجم مرادف آستان که گذشت صاحبان انند و

شمس هم ذکر این کرده اند و از سند ساکت (صائب گوید) چه نسبت است بحد

آستانه را صائب به همیشه صد نشین رو بر آستان دارد

آستانه بوسیدن | استعمال - مرادف

آستان بوسیدن که گذشت (جامی) صاحبان بر بان و بخواهند ذکر این کرده اند

می بوسم آستانه قصر حلال تو به در دیده

آستانه گردون | اصطلاح - باضافت

آستانه مرادف آستان گردون است

آستانه گردان | اصطلاح - مرادف

که گذشت - صاحب بحر عجم و ناصری

نکر این کردہ اند۔ صاحب برہان	بحوالہ فرہنگ فرنگ آستانہ دار
ہم لفظیں آستان گردان نوشتہ۔	یعنی دربان (اردو) دربان دیکھو
آستانی بقول صاحب اند آستان نشین۔	

آستر | بقول صاحب برہان (۱) بمعنی بطنہ است و (۲) کنایہ از باطن ہر چیز باشد
 بہار این را مقابل ابرہ گوید (ظہوری ۵) ز کسو تخانہ فقر است تشریف پکنم ابرہ
 بجائے آستر خرج پ صاحب اند بر تمہیم معنی دوم اکتفا کند کہ ہم معنی اول داخل است
 (شیخ شیراز ۵) شنیدم کہ فرمان دہے دادگر پ قباد اشتہ ہر دور و آستر پ صاحب
 شمس بر معنی اول قانع و گوید کہ جامہ کمینہ کہ وزیر بر قبا پوشند و صاحب مویہ فرماید کہ آستر
 بد ضد اورہ و در ادات بدین معنی مقصور است و محدودہ برائے ضرورت شعر۔
 (اردو) (۱) آستر بقول امیر آستر کا مخفف دہرے یا روئی دار کپڑے کے نیچے کی تہ
 ابرے کی ضد جیسے دلائی کا آستر (سودا ۵) ہوتا نہ رنگ اطلس گردون جو ہاتھی
 خیمے کے استرون کو ترے تھا یہ جامہ وار پ (۲) بقول امیر مطلق تہ کو آستر بھی کہتے
 ہیں (فقرہ) پہلے چو نے کا آستر ہوگا۔ پھر سفیدی پھیری جائیگی۔

آستر بودن استعمال۔ بمعنی حقیقی است	آستر گرفتن استعمال۔ قرار دادن و
چنانکہ ظہوری گوید (۵) ابرہ فقرہ گر	تجویز کردن آستر است چنانکہ ظہوری گوید
افتد بکفت قدر بدان پ بہتر از اطلس جیمخ	(۵) ربود کننگی و نقشان نمودنوی پ برا
آسترے می باشد (اردو) آستر ہونا۔	ابرہ خود اطلس آستر گیرند پ (اردو) آستر

قرار دینا -

آستر نہاد ن

بجائے خود می آید -

آسترنگ | بقول صاحب شمس بد و قصر کاف فارسی را نام گیا ہی است بعد
 چین کہ بصورت مردم بر آید گویند ہر کہ آزار بکند و بمیرد و عند الحاجت یکسر رستے محکم
 در آسترنگ می بندند و سر و دم آن رسن میان سگ گر سنہ استوار کنند و گوشت
 بسگ نمایند چون سگ بسوے گوشت تازد و آسترنگ کندیدہ شود آن سگ
 بمیرد و در ادا ت است کہ در ختن روید و آزار مردم گیاہ نیز خوانند و عبرتی روح
 گویند و در طب لکھنا گویند ش صاحب مویہ برین سخن دارد کہ این لکھنا داروے
 و گیر است برائے پسر شدن بکار می آید با شیر مادہ گاؤ بخورند و آن خاصیت کہ مذکور
 شد در ونیست صاحب کتاب گوید کہ اورا بسیار در ولایت بہار دیدہ ام چنین
 نیست بیخ اورا چیرے مشابہت بصورت آدمی است و در (۲) بمعنی پر جانور نیز و
 در فرنگ جہانگیری با دل مفتوح ثانی زدہ و تائے فوقانی در اہل ہر دو مفتوح
 بمعنی سترنگ است و آزار مردم گیاہ نیز گویند و تبازی بیروح الصنم خوانند صاحب
 قاموس گوید کہ بیخ قفاح دشتی است شبیہ بصورت انسان و آنچہ گفتہ اند کہ گفتند
 آن بمیرد خلاف واقع است - مکرر آزمودہ شدہ آن خاصیت ندارد غالباً بر تقدیر
 صحت نقل حکمت آہی در آن نیست کہ مردم بدانند کہ ہر گاہ گیاہ بصورت آدم
 است کشتن آدم چگونہ موجب قصاص و موجب عذاب نباشد مولف گوید کہ دیگر
 کسی از اہل لغت بحر صاحب شمس بد نہ نوشتہ (ارو) (دا) لکھنی - پرتجی (موت) محیط اعظم

(۲) جانور کا پر (مذکر)

(۵۶۵) **آستر نہادون** | استعمال - مصدر ہمان (۵) رشتے نما مذہر خزو دیبا سے دیگران پر
لفظ آستر کہ گشت بمعنی آستر کردن فقرابرہ آمد وہمہ را آستر نہاد (۵) (اردو) آستر
و آستر قرار دادن است چنانکہ ظہوری گوید قرار دینا۔

آستین | قبول صاحب برہمان مخفف آستین است کہ می آید (شفائی ۵) کلیم از
ید بیضا ہمین قدر لافد کہ دست ز آستن پیرہن ہر ون آرد (۵) (اردو) آستین - مونث
در آتش (۵) پہنا کے تھکودیکھتے اے جامہ زیب حیف بہ کلیان قبائے گل میں نہیں
آستین نہیں بہ

(۶۶۵) **آستن پُر وُردن** | مصدر اصطلاحی **آستن ویدہ شدن** | مصدر اصطلاحی
مبنی غنایافتن وغنی شدن است چنانکہ تسلی دادن چنانکہ حکیم حاذق فتح پوری گوید
اشیرالدین آخشگی گوید (۵) کنار و آستن (۵) کس بجهان کو کہ نشیند می بہ دور کند
جان چو بحر پُر وُردن بہ کہ در ولایت معنی از دل مردم غمی بہ مرہم زخم دل یاران شود
کہ اے کان من ست بہ (اردو) مالا آستن دیدہ گریان شود (۵) (اردو) تسلی
ہو جاناد آصفیہ، دینا غمخواری کرنا۔

آستہ | بفتح فوقانی و سکون ہا مغزو استخوان چنانچہ آستہ خرما یعنی استخوان خرما۔
این لغت را صاحب انند سجاولہ فرہنگ فرنگ نوشتہ و بس۔ (اردو) مغز اور استخوان
دونوں اردو میں متصل ہیں۔ مذکر (صبا ۵) اس گل کے داغ عشق نے ایسا کیا کہ

گھل گھل کے منز شمع کے سر سے نکل گیا پڑ (وزیر)، استخوان کوئی بچا کر اس پہلے تیر سے پڑ وہ
پسند خاطر ز غ کمان ہو جائیگا پڑ

آستی | بقول صاحب برہان بروزن راستی (۱)، بمعنی آستین است کہ مخفف آستین
باشد۔ صاحب جہانگیر بذیل آستین ذکر این کرده و صاحب سروری گوید کہ این
مُرخم آستین است صاحبان شمس و اندو بہا عجم ہم ذکر کرده اند صاحب ناصر می
بذیل لفظ آستین ذکر این کرده و سندے از قطران تبریزی آورده (۵) اے ہم
از راوی و از راستی پڑ گیتی از ہر دو بر آ راستی پڑ بے تو جوان مردی ناقص بود پڑ راست
چو پیراہن بے آستی (ارو) دیکھو آستین۔

آستی نشاندن | مصدر صلاحي۔ آستے پر ہمہ عالم نشان پڑ (ارو)
مراد کل معانی آستین نشاندن دیکھو آستین نشاندن جس پر تفصیل
است کہ می آید چنانکہ نظامی گوید کے ساتھ اس کا بیان ہے معہ
(۵) یک نفس اے خواجہ و امکنشان پڑ اسناد۔

آستیم | بقول صاحب برہان باسیم بروزن آستین (۱)، بمعنی آستین و (۲)
خونے باشد کہ از جراحت رود و بعضی (۳) جراحتی را گویند کہ مندمل شدہ باشد
و چرک در میان آن ماندہ و (۴) سرمے را نیز گویند کہ بر جراحت زند و جراثیم
بسبب آن آماس کند و (۵) بمعنی دہان ظروف و ادانی ہم آمدہ صاحب اتند
ہم ذکر این کرده و صاحب سروری این را بالف مقصورہ گوید بروزن تسلیم کہ بجا

خود آید (اردو) (دیکھو آستین (۴) وہ خون جو زخم سے نکلے (۳) وہ زخم جو بند
ہو چکا ہو مگر هنوز مواد آستین باقی ہو (۴) وہ سردی جو جراثیم پر اثر کرے جس سے
جراثیم متورم ہو (۵) برتن کا منہ۔

آستین | بقول صاحب ناصری معروف بہار گوید کہ مرکب از آس مبنی سودن
و غیرن کہ کلمہ نسبت است زیرا کہ ساعد رومی ساید و نظیر این لفظ آستین نام پدر فریدون
و ظاہر لفظ آب و دین ترکیب یعنی صفا و روشنی است بہر تقدیر کوچہ باغ و کوچہ
از تشبیہات است چنانکہ میرزا معز فطرت گوید (۵) دلم را بردشونی نازک اندامی
کہ می آید بدزدی بے گل از کوچہ باغ آستین او و صاحب اند گوید کہ آستین
بالمد و بکسر فوقانی و سکون تحتانی ترجمہ کم است۔ مولف گوید کہ حصہ جامہ و لباس
و قبا کہ دست را بپوشد یعنی پوشش دست کہ جز و لباس است صاحب امیر اللغات
نوشتہ کہ اصل این ہستین باشد کہ زبان سنکرت دست را ہست گویند و یادون
نسبت با او پیوستہ و ہاے ہوڑ با الف بدل شدہ یا اصل این دتین بود مرکب از
دست و یادون نسبت (اردو) آستین بقول امیر انگرکھے او رکرتے وغیرہ کا
وہ حصہ جس میں ہاتھ رہتی ہے (وزیر ص ۵) اتو ہے منہ کا برنا اپنے ہاتھ آستین
پر دریا بار ہے

آستین از چشم برداشتن مصداقاً	چرخیم گریہ کہ دن و صائب ۵ اگر دیو
بقول بہار پید اگر سیتن است و بقول صاحب	من آستین از چشم بردار و کند فوارہ

<p>(۵۸۱) آستین از خون جگر شستن مصدر صطلحا</p>	<p>خون گرد باد این بیابان را بزدارسلان (۵)</p>
<p>بردارم آستین اگر از چشم خون قشان بزدیده گریه خون کردن است چنانچہ حافظ گوید۔ خون جدار و دوز آستین جدا صاحب ارغوان (۵) گو برد و آستین از خون جگر شستوے بزد آصفی و انند ہم ذکر این کردہ (ارو) جی کھو لکر ہر کہ درین آستانہ راہ ندارد بزد (ارو) بھون رونا۔ کھل کر رونا د آصفیہ لضمین۔ جی کھو لکر کھلکر سے خون بہانا۔ امیر نے آنکھوں سے خون چلا کر رونا د رونا۔</p>	<p>بردارم آستین اگر از چشم خون قشان بزدیده گریه خون کردن است چنانچہ حافظ گوید۔ خون جدار و دوز آستین جدا صاحب ارغوان (۵) گو برد و آستین از خون جگر شستوے بزد آصفی و انند ہم ذکر این کردہ (ارو) جی کھو لکر ہر کہ درین آستانہ راہ ندارد بزد (ارو) بھون رونا۔ کھل کر رونا د آصفیہ لضمین۔ جی کھو لکر کھلکر سے خون بہانا۔ امیر نے آنکھوں سے خون چلا کر رونا د رونا۔</p>
<p>(۵۸۲) آستین از چشم بگرفتن مصدر صطلحا</p>	<p>مرادف مصدر ماضیہ باشد کہ (بگرفتن یعنی برداشتن ہم آمدہ کذا فی بحر عجم ایلی ہر دی لگی بزد</p>
<p>ہمین مصدر را در نفی استعمال کردہ کہ مقصودش خاموش و پنهان گریستن است (۵) بزرگم بقول صاحب بحر عجم آواز دادن خبر کردن آستین از چشم گریان بچو شمع بزد بکہ دارم نفعال و خبردار کردن۔ صاحب انند و بہار ہم بزد از میگساری ہائے خویش بزد این می کند مفید یعنی (۵) حیرت عظم ز راہ</p>	<p>مرادف مصدر ماضیہ باشد کہ (بگرفتن یعنی برداشتن ہم آمدہ کذا فی بحر عجم ایلی ہر دی لگی بزد ہمین مصدر را در نفی استعمال کردہ کہ مقصودش خاموش و پنهان گریستن است (۵) بزرگم بقول صاحب بحر عجم آواز دادن خبر کردن آستین از چشم گریان بچو شمع بزد بکہ دارم نفعال و خبردار کردن۔ صاحب انند و بہار ہم بزد از میگساری ہائے خویش بزد این می کند مفید یعنی (۵) حیرت عظم ز راہ</p>
<p>آستین از چشم جدا کردن مصدر صطلحا</p>	<p>صاحب بحر عجم گوید کہ گریہ کردن باشد و ہو گوید کہ پیدا گریستن مرادف آستین از چشم برداشتن کہ گذشت۔ از دوز آستین بزد (ارو) آواز دینا خبر دانا کرنا (صبا) چاندنی راتون مین اکثر تر در پر آکر بزد تھکو آواز ہم اے ماہ نقادین</p>

<p>آستین از دهن برداشتن مصدر صطلحا مژه امروز که برداشت که باز کشتی باد مرا چو</p>	<p>آستین از دهن برداشتن مصدر صطلحا بقول بهار کنایه از خنده زدن است و بقول بحر</p>
<p>طوفانی شد به صاحب اندهم ذکر این کرده</p>	<p>که بغض آستین بردهن داشتن نوشته پیدانید</p>
<p>است - (دله) مشوا ز گریه مارنجه که بیفاده</p>	<p>است (صائب) در آن چمن که تو بردار</p>
<p>نیست به آستین از مژه برداشتن ابر بهار به</p>	<p>آستین زد دهن به در آستین کند از شرم خنده</p>
<p>آستین از مژه جدا کردن مصدر صطلحا بقول صاحب بهار و بحر عجم و اندمرا دف تا</p>	<p>پنهان گل به مولف را با بحر اتفاق که لطافت</p>
<p>(قدسی) آستین از مژه تر که جدا کرد که باز به</p>	<p>مصرع دوم از معنی سداوست (اردو) هفتنا</p>
<p>سیله آمد که بگرداب فرو شد و ریانه</p>	<p>کحل کحل کر هفتنا (درو) هفتس قبره میری</p>
<p>آستین افشاندن مصدر صطلحا بقول</p>	<p>کحل کحل کر به به چهل چرخ با کبھی تو آگری</p>
<p>صاحب بحر عجم و بهار (ا) ترک دادن و اگا</p>	<p>آستین از دیده برداشتن مصدر صطلحا</p>
<p>نمودن (م) رقص کردن (م) انعام بخشش</p>	<p>بقول بهار مراد آستین از چشم برداشتن</p>
<p>نمودن - صاحب ناصری گوید که ترک نمودن</p>	<p>است (صائب) گذارد آستین بر چشم خود</p>
<p>انکار کردن و منع نمودن و کنایه از وجود نقص</p>	<p>نگین و لان صائب اگر من آستین از</p>
<p>بقول بهار بصله از و بر کنایه از روگردانیدن</p>	<p>دید و خونبار بردارم</p>
<p>و ترک دادن آنرا و بدون صله کنایه از نقص</p>	<p>آستین از مژه برداشتن مصدر صطلحا</p>
<p>کردن و سماع نمودن و صاحب ارغمان صفتی</p>	<p>بقول صاحب بحر و بهار عجم مراد آستین</p>
<p>بصله به هم آورده (صائب) هیچ کاره</p>	<p>از چشم برداشتن (دواله هروی) آستین از</p>

<p>(دوغ ۱۵) چھوڑتا جھکونہ سبیل وہ مگر چھوڑ</p>	<p>بے تامل گرچہ صائب خوب نیست : بے تامل</p>
<p>دیا : سر پہ احسان رہے اس لئے سر چھوڑ دیا</p>	<p>آستین افشاندن از دنیا خوشست بندجامی</p>
<p>(نصیر ۱۵) کونین سے کر قطع نظر ہاتھ اٹھایا</p>	<p>(۱۵) آستین بردو عالم افشانم : دست دروا</p>
<p>پر تجھ سے نہ اے دیدہ تر ہاتھ اٹھایا : (تیسرا)</p>	<p>تو آوزیم : صائب ۱۵ آنانکہ آستین بدو</p>
<p>۱۵ مان باپ سے بھی سوا ہے شفقت تیر</p>	<p>عالم فشانده اند : بالین زدست کو تہ خود چون</p>
<p>افزون ہے ترے غضب سے رحمت تیری</p>	<p>سب کو کنند : (خاقانی ۱۵) تا بصبح عشق</p>
<p>جنت انعام کر کہ دوزخ میں جلائے وہ رحم</p>	<p>در محرم قدسیان شوی : بخیر جو صبح و آستین</p>
<p>ترا ہے یہ عدالت تیری :</p>	<p>از سر صدق بر نشان : از صاحب ماضی</p>
<p>(۱) آستین بالا زدن مصاد رہ صلاحتی</p>	<p>(۱۵) مست می اگر دست کرم جیبا ند : جز</p>
<p>(۲) آستین بالا شدن بہار گوید کہ این</p>	<p>بخشش دینار و درم نتواند : چون مست</p>
<p>(۳) آستین بالا کردن ہر سہ قریب معنی</p>	<p>غمش مرکب بہت راند : برفرق دو کون آستین</p>
<p>آستین مالیدن است کہ کنایہ از آمادہ و مہیا</p>	<p>افشانہ : تکلمہ بحث بر مصدر آستین فشاندن</p>
<p>است (عبداللطیف خاں)</p>	<p>آوردہ ایم (اردو) (۱) ترک کرنا - چھوڑ دینا</p>
<p>شروہ باد انو بہا ر شہپر پروانہ راند</p>	<p>ہاتھ اٹھانا (۲) ناچنا - رقص کرنا - دھڑکنا</p>
<p>ز و جو نغم آستین گریہ بالا ہیچو شمع : (ابو طالب)</p>	<p>(۳) انعام کرنا بخشش کرنا - (۱۵) میر</p>
<p>کلم ۱۵ آستین گریہ را گاہے کہ بالامی زخم</p>	<p>دین و مذہب کو کیا پوچھتے ہو تم اس نے تو :</p>
<p>سیلی سیلاب بر رخسار و ریا میز نغم : (نعتی خاں)</p>	<p>قتقہ کھینچا دیرین بیٹھاکب کا ترک اسلام کیا</p>

(۵) تانجو و جنبہ گریانش بزیر دامن است
بجر عجم و انداز بوسے بد احتراز کردن تا بدما
آستین ہر کہ در قصد تم بالا شود و در زافطت
نرسد (محمد قلی سلیم ۵) دور بوسے بد از
(۶) خوش نمادی زمینای بلورین یقین
ہر سو بصدیل بہ بینی زان گرفته آستین فیل
شوخی رنگ خالیش آستین بالا کند صاحب
(اردو) رومال ناک پر رکھنا - ناک پر کپڑا
انڈ ہنر بان بہار است مولف گوید کہ نمبر رکھنا۔

۱ و ۲ مصدر لازم است و نمبر متعدی آن
آستین بدیدہ گذشتن (مصدر اصطلاحی)
پس ہر سہ را قریب بہ آستین الیدن گفتن
تسلی دادن است چنانکہ صاب گوید (۵)
ورست نباشد (اردو) (۱) آمادہ ہونا (۲)
اول بگیر رختہ طوفان نوح را و دیگر باید
۴ آمادہ کرنا (فقہ ۱) پہلے انکو کچھ خیال نہ تھا
ما آستین گذار پے عجب است کہ صاحبان بہا
مگر میری تقریر سے وہ یکایک آمادہ ہو گئی صاحب
عجم و اندوار منان آصفی ہمین سند را مصدر
امیر اللغات نے نمبر ۲ کا ذکر کیا ہے اور تجویز
(آستین بدیدہ گذشتن) آوردہ اندو معنی
کہ نمبر کو چھوڑ دیا ہے۔ آستین چڑھا باقو
پہنان گریستن گرفته قابل غور است کہ چاہا
امیر کسی کام کو مستعد ہونا (ناخ ۵) قیامت
بر ہمان یک سند صاب شرح معنی ہی کہنیم و حق
کیون نہ ہو جبدن چڑھائے آستین قاتل
آست کہ سند بکار مصدر ہر سہ تحقیق نئی خورد
صفائے ساعد سین بیاض صبح محشر ہے
(اردو) تسلی دنیا - ولا سادینا آصفیہ

(۱) آستین بینی گذشتن | مصدر اصطلاحی آستین سے آنکھیں پوچھنا۔

(۲) آستین بہ بینی گرفتن | بقول صاحب آستین برافشانیدن | مصدر اصطلاحی

<p>بقول صاحب بحر عجم مراد آستین آفتاب است کہ گذشت (نظامی ۵) چو دست کرنا۔ آستین سے چراغ بجھانا۔ چراغ کو ہاتھ کر سوک چیزی مانند پز عونت بعد آستین دنیا را صفیه (معروف ۵) لگے جو مرنے بر فشانہ این سند معنی اول اوست۔ تو یوں دل کے داغ نیست کئے پاک وقت آستین برتر گردن مصدر اصطلاحی۔ خواب کوئی جسطرح بڑھائے چراغ (۵)</p>	<p>بقول صاحب بحر عجم دست و رازی فضولی نکردن (ارو) ہاتھ بڑھانے کی نفی۔ دست و رازی کرنا</p>
<p>آستین بر جبین کشیدن مصدر اصطلاحی۔ بہت آستین سے بجا رہی نہ بجا دے یہ چراغ بقول صاحب بحر عجم و لاسا و غمخواری گردن دل ۶</p>	<p>آستین بر جبین کشیدن مصدر اصطلاحی۔ بقول و بقول بہار رفیق و ملاطفت نمودن ہم چنانکہ ظہوری گوید (۵) در غبار کوئے غم روئے ظہوری گشت گم پڑ آستین بر جبین کش خاکسار خویش را پڑ (ارو) و لاسا دنیا۔ تسلی دنیا بہر بانی کرنا۔</p>
<p>آستین بر چشم کشیدن مصدر اصطلاحی۔ بقول صاحب بحر و بہار عجم و لاسا و غمخواری گردن و رفیق و ملاطفت نمودن مراد آستین بر جبین کشیدن کہ گذشت (صاب ۵) نیست غیر از آہ غمخواری دل تنگ مرا پڑشتہ</p>	<p>آستین بر چرخ زدن مصدر اصطلاحی۔ گاہے آستین بر چشم سوزن می کشد ۶۔ بقول بہار کنایہ از خاموش گردانیدنش (ارو) آستین بر چشم گذاشتن مصدر اصطلاحی</p>

بقول بہاردا، پنهان گریستن۔ صاحبان ننڈ چھوڑ کر باقی استعمالات کا ذکر کیا ہے۔ منہ
 ارمنان آصفی پیروان بہار و ہر سہ سند خود ڈھاپ کر رونا بھی کہا جاتا ہے (قلق ۵)
 از کلام صائب گیرند (۵) گزارد آستین بر گاہ تو دل میں منفعل ہوتا پگاہ منہ ڈھانپ
 چشم خود سنگین دلان صائب اگر من ستین ڈھانپ کر روتا پد (۲) تسکین دینا
 از دیدہ خونبار بردا۔ م پ مخفی مباد کہ صاحب آستین بر چیدن | مصدر اصطلاحی بقول
 بہار عجم بند معنی بیان کردہ خود کلام صائب صاحب بحر عجم مستعد و آمادہ شدن بجائے
 کہ ذکر کردہ اگرچہ مطابق ادعائے دست مگر صاحب انند ہم ذکر این کردہ است (ارو)
 بتحقیق مولف (۲) آستین بر چشم گذشتن یعنی و بکھو آستین بالا زدن۔
 تسکین دادن ہم باشد و ہمین شعر سدا این آستین بر چیرے زدن | مصدر اصطلاحی
 میشود بعد مضافت میم یعنی ہر گاہ من پیدا بقول صاحب بحر عجم ترک دادن آن صاحب
 می گیریم سنگین دلان ہم متاثر میشوند و خود تسکین آند و بہار ذکر این کردہ است و صاحب
 من می کنند بتائید این معنی مصدر (آستین) ارمنان آصفی این را مراد آستین افشان
 بیدہ گذشتن) باشد کہ گذشت ورنہ وجہ بنا گوید مولف گوید کہ اتحاد ہر دو وریک معنی
 کہ از یک مصدر بہ تبدیل صلد بہ و بر دو معنی مختلف است نہ کل و ناظم ہر دو (۵) کے شراب
 گیریم بجالتی کہ در بہ و ہر اتحاد است (ارو) از دست این خونابہ کش خواہم گرفت پد آنکہ
 اندر ہی اندر رونا۔ چکے چکے رونا۔ پردے پردے از ناز آستین بر آب کوثر می زند (ارو)
 مین رونا صاحب امیر اللغات نے مصدر و بکھو آستین افشان دن۔

آستین برخ کشیدن | مصدر صطلاحتی است و صاحب اتند و ارمنان آصفی پیرو

بقول بہار و پوشیدن (طاہر وحید ۵) آستین بہار (صائب ۵) آستین از شاخ گل دزد

میکشد از موج برخ دختر رز چون قدح شیم و ائم بر دہن پغچہ ہا از شرم شکر خندہ پنہان اقا

کہ بردست قدح نشان است (ارو ۵) مخفی مباد کہ آستین از دہن برداشتن (راہبا

منہ ڈھاننا جرئت ۵) ہوا ہے اتبویقشتہ گوید کہ کنایہ از خندہ زدن است و سند از کلام

ترے بیا رہجران کا پڑ کہ جس نے کھول کر منہ صائب آورده کہ گذشت (دو ہوا ہذا ۵)

اسکا دیکھا بس وہیں ڈھانکا پڑ و آں چین کہ تو برداری آستین زدہین پڑ

آستین بر دل کشیدن | مصدر صطلاحتی و آستین کند از شرم خندہ پنہان گل پازین

بقول صاحب بحر عجم دلاسا و غواری کردن بہر دو مثال خندہ دنامتہ ہم سلم است و ظاہر است

و بقول بہار کنایہ از رفق و مدارا کردن ہم کہ آستین بردہین و داشتن (مقابل آستین

جلال اسیر ۵) از بس کہ سینہ ام نفس از دہن برداشتن است پس لطف معنی

آستین کشید پڑ شد شعلہ ہر کہ بر دل من آستین بدست سخن شناسان است و رجحان مولف

کشید (ارو ۵) دیکھو آستین چین کشیدن - بظرف صاحب بحر (ارو ۵) (۱) منہ ہی منہ

آستین بردہین و داشتن | مصدر صطلاحتی میں مسکرانا یا ہنسنا - چکے چکے ہنسنا جرئت

(۱) بقول صاحب بحر عجم پنہان خندیدن چانکہ (۵) کہا جو ہم نے بچشم پر غم کہ تجھ سے غافل

آستین از دہن برداشتن پیدا خندیدن است ہنہین ہین اکدم پڑ تو منہ ہی منہ میں وہ مسکرایا

(۲) بہار گوید کہ کنایہ از دہان پوشیدہ داشتن لگا وہ کہنے کہ یہ بھی دم ہے پڑ (۲) منہ چھپانا

<p>آستین برودیدہ شمع مزارم می کشد؛</p> <p>آستین برودیدہ گدشتن مصدر اصطلاحی</p>	<p>آتش (۵) بیمار عشق سنج و محن سے لگ گیا؛</p> <p>بیمار منہ چھپا کے کفن سے نکل گیا؛</p>
<p>بقول بہار پنہان گریستین - بندے کہ بہار آؤں</p> <p>باجث متعلقہ بر مصدر آستین بدیدہ گدشتن</p>	<p>آستین برودیدہ افشردن مصدر مطلقاً</p> <p>خشک کردن آشک باستین باشد - افشردن</p>
<p>بقول صاحب بحر عجم آب از چیری بزورد</p> <p>آستین بر رخ کشیدن مصدر اصطلاحی</p>	<p>بقول صاحب بحر عجم آب از چیری بزورد</p> <p>گرفتن و ریختن پی در پی و محکم کردن است</p>
<p>بقول صاحبان بحر و اندوار مغان آصفی</p> <p>رو پوشیدن مرادف آستین بر رخ کشیدن</p>	<p>سندھین از کلام ظہوری بدست آمد (۵)</p> <p>برنجوشد تا باشک از سینہ گوہر ہائے غم بدیم</p>
<p>آستین بر زردن بقول صاحب بحر عجم</p> <p>مرادف آستین بر چیدن (ظہیر فاریابی ۵)</p>	<p>برودیدہ تر آستین افشردہ ایم (اردو) آستین</p> <p>سے آنسو پوچھنا بقول امیر روتی ہوئی آنکھوں</p>
<p>چو سنبل تو سرا ز برگ یا سمن بر زد و غمت</p> <p>برخیزن خونم آستین بر زد ملا عبداللہ ہاتفی</p>	<p>سے آنسوون کا خشک کرنا (وزیر ۵) آستین</p> <p>سے پوچھنے کا ہیکو اشک؛ اتو منہ پر زخم دامن</p>
<p>آستین بر زدند؛ (اردو) دیکھو آستین</p> <p>آستین بر زدند؛ (اردو) دیکھو آستین</p>	<p>دار ہے -</p> <p>آستین برودیدہ کشیدن مصدر اصطلاحی</p>
<p>بقول صاحب بحر عجم و بہار و اندولاسا و غنوی</p> <p>آستین بر کشیدن مصدر اصطلاحی - بقول</p>	<p>بقول صاحب بحر عجم و بہار و اندولاسا و غنوی</p> <p>کردن (مرادف آستین بر چین کشیدن) صاحب</p>
<p>صاحب ار مغان آصفی و اتند و بہار مرادف</p>	<p>آنکہ دامن بر چراغ عمری زد این زمان</p>

ماضیه (ارو و) و کھو آستین برچیدن - معانی اتحاد را بکار ببریم صاحبان لغت بر
آستین برشمع زدن | مصدر اصطلاحی - حاصله فاعلت کرده اند اگر سنجیدگی نیاورد
بقول بهار و صاحبان آند و ارغمان آصفی کتا تلاش است پس بوجه آن انحصار معنی قابل
از خاموش گردانیدن آن در ادب آستین غور است الحاصل بمقابله این هر دو مصداق
بر چرخ زدن) که گذشت سند هر سه (طالب عرض می کنم که چهار معنی دارد (۱) ترک دادن
آملی (۲) در بزم سینه دانستن یا فتنه جرم و انکار نمودن چنانکه نظامی گوید (۳) کنفیر
پروانه که بر رخ شمع آستین زند؛ اے خواجه و امن گشتان پستانه بر همه عالم
آستین برفشاندن | مصدر اصطلاحی - درفشان بهمین سند را بر مصدر (آستی فشاندن)
آستین بر افشاندن است صاحب ارغمان آورده ایم پس وجه نیست که (آستین فشاندن)
آصفی گوید که (۱) بخشش کردن (۲) بدون صلح و (آستین فشاندن) را بهمین معنی بگیریم - یا مصدر
کنایه از رقص و سماع صاحب بحر عجم فرماید که افشاندن را با آستی و آستین و آستین بهمین
(۱) عطا کردن (۲) خوش شدن و رقص کردن معنی استعمال نکنیم زیرا که سند (آستین افشاندن)
(۳) در غضب شدن مخفی مباد که (آستی بهمین معنی بر مصدر آستین افشاندن گذشته است)
و آستین و آستین افشاندن) و (آستی و آستین) سعدی گوید (۴) شکر فروش مصری حال
و آستین فشاندن) فی الحقیقت فرقی ندارد گس چه داند پستانه این دست شوق بر سر و
زیرا که فشاندن مخفف افشاندن و آستی و آستین فشاندن پستانه (حافظ ۵) خواهم شد
آستین مخفف آستین است و بی نیست که در عرض بگویم معاش آستین فشان پستانه با

کہ دامن آخر زمان گرفت : (۲) رقص کرد ان تینوں نمبروں کا بیان (آستین نشاندن)
 و خوش شدن (خاقانی ۵) تا بصبر و غش پر گزر چکا ہے (۴) آستین الٹا - بقول پھر
 در محرم قدسیان شوی پخیز چو صبح آستین از بیشتر غصے کی حالت میں اڑنے کے وقت آستین
 سر صدق بر نشان : (صاحب ناصری آرد) کوالٹ لیتے ہیں اور یہی پہلو شعرا کے استعمال
 (۵) آستین برمی فشاندم و رسماع : دست میں زیادہ ہے (اسیر ۵) تیغ کھینچی تو کیا ہم
 یار آمد بستم ملے : (ظہوری ۵) تا قاصداں در ہم عالم : آستین یار نے الٹی تو زنا نا اٹھا
 رہے نزد آستین نشان : کے از دم غبار غصے ہونا -

بیا و خبر رو : (۳) انعام بخشش نمودن - آستین برگذر گریہ سودن | مصدر اصطلاحی
 (از صاحب ناصری ۵) مست می اگر دست بقول صاحب بحر عجم دانند و ارغمان صفتی
 کرم جنبانڈ : (بخشش دینار و ورم توانڈ) اشک چیدن (مولانا سانی شیرازی ۵) ز رو
 چون مست غش مرکب بہت راند : (برق زرد و ضعیف من استخوان پیدا است : (زبک
 دو کون آستین افشانڈ : (۴) در غضب برگذر گریہ آستین سودم : (اردو) آنسو
 شدن - چنانکہ سعدی گوید (۵) باستین پوچہا - آستین سے آنسو پوچہا - دیکھو آستین
 ملائے کہ بر من افشانی : طبع مدار کہ از دست بردیدہ افشردن -

بدارم دست : (اردو) ترک کرنا چو آستین برگریہ کشیدن | مصدر اصطلاحی
 دینا ہاتھ اٹھانا (۴) ناچہا - رقص کرنا - وجد شکن دادن و غنچاری کردن است (صفا
 کرنا خوش ہونا (۳) انعام کرنا - بخش کرنا (۵) آنکہ دامن بر چراغ عمر من زد انیز نا

آستین بر گریہ و شمع مزارم میکشد (ارو)	صاحب ارمنان آصفی - آستین بر کشیدن
دیکھو (آستین بر چین کشیدن)	معنی رو پوشیدن آورده و سندش بکار این
آستین بر گناہ کشیدن	مصدر اصطلاحی مصدر می خورد (نظامی) ز شرم شه
بقول صاحب بحر عجم عفو کردن گناہ (امیر)	آن لعبت نازنین بچو لعبت بسر در کشید
(آستین بزراری شود و عذر خواه بجزرت آستین (ارو) منہ چھپانا - میر)	کبش آستین بر گناہ ب صاحبان اند و ارمنان
کبش آستین بر گناہ ب صاحبان اند و ارمنان	کوئی نا امید اند کرتے گناہ ب سو تم ہم سے منہ
آصفی و بہار عجم ہم ذکر این کرده اند (ارو)	ہی چھپا کر چلے ب (دیکھو آستین بر کشیدن -
بخشدینا - بخشتا - گناہ معاف کرنا عفو تقصیر	آستین شمع مرده زدن (مصدر اصطلاحی)
کرنا (ذوق) اگر بخشتے رہے رحمت نہ بخشتو	صاحب ارمنان آصفی بحوالہ بہار (آستین
تو شکایت کیا ب سر تسلیم خم ہے جو مزاج یارین	بر شمع زدن) نوشته و سندے کہ از کلام کلیم
آئے ب	ہمدانی آورده است (آستین شمع مرده زدن)
آستین بر مالیدن	مصدر اصطلاحی - راست و این اصطلاحی مخصوص قریب پیش
مراد آستین بر چین ست کہ گذشت	است کہ معنی کشتہ را کشتن و آزرده را آزردن
(ظہوری) از تو چشمے عیدے دار غلغلی	باشد (کلیم ہمدانی) گردون بشیہ تہیم
روزگار ب آستین بر مال جوش خون قربان	نگ کین زندہ طالع شمع کشتہ من آستین زندہ
کم شد است ب	(ارو) مرتے کو مارنا - مٹے کو مٹانا بارق
آستین بسر در کشیدن	مصدر اصطلاحی (پامال نہ کر قبر مری مار کے ٹھوکر مرنے کو

تو مارا ہے مٹے کو نہ مٹانا :

آستین شکستن | مصدر اصطلاحی - مراد

بجرحم شمس عیب و عار (اردو) عیب گرد و

مونث (امیر) بوسہ کی لذت میں بھولے

آستین بزدن است صاحب اندھم ذکر شکوہ دشتام یار پ عیب منعم پردہ ہمت میں

این کردہ است (محمد قلی سلیم) داغ دست پنهان رہ گیا : (نسیم) تم تو کب آتے تھے

خود نمایم داغ سازم لالہ را : آستینے شکم بر آستینے شکم بر آستینے شکم بر آستینے شکم بر

و امن زخم (اردو) دیکھو آستین بالا زدن سے سب نے ہمسے عار کی :

آستین پارہ | اصطلاح - باضافت نون | **آستین چچیدن** | مصدر اصطلاحی - بقول

بمعنی آستین کفیدہ و ترکیہ و بقول بہار کنایہ بہار مراد آستین برچیدن (والہ ہروی)

از نکبت و افلاس است (مرزا اسمعیل ایما) موبو از ہم جد امی قصد دم و قتل گاہ :

(گوشہ فقر است آیا مانع ز گنیمت آستین دیدہ ام بر ساعد ازوے آستین چچیدنی :

پارہ پوشیدہ است احوال مراد (اردو) پٹی (ولہ) درد انیم کشت و شوق کشتن جان

ہوئی آستین - صاحب جامع اللغات نے داد باز پڑ کر پئے خونریز والہ آستین چچیدور

اس کا ترجمہ حالت افلاس و تنگ دستی لکھا ہے (اردو) دیکھو آستین بالا زدن -

آستین پارہ و شستن | مصدر اصطلاحی بقول **آستین ترواشتتن** | مصدر اصطلاحی -

صاحب بحر عجم و وارستہ نفلس و بے نوابون بقول صاحب بہار عجم و بحر عجم گریہ بسیار کرد

(اردو) نفلس ہونا - پھٹے کپڑے پہنا - (میر خسرو) در آن کوش از نیاز سینہ

آستین پوشیدہ | اصطلاح - بقول صاحب پرور پڑ کہ دامن پاک داری آستین تر : (اردو)

آٹھ آنسو رونا (ناخ ۵) روتے ہیں آٹھ دخلے نیست از تحقیق کار نگارفته است (اردو) آٹھ آنسو ہم پڑے آٹھون پہر جدائی میں بہت ہاتھ نہ بڑھانا۔ ہاتھ کھینچنا۔ ہاتھ روکنا دست رونا۔ زار زار رونا۔ درازی نہ کرنا۔ آصفیہ۔

آستین تیریز کردن | مصدر اصطلاحی - آستین در زدن | مصدر اصطلاحی بقول

بقول صاحب بحر عجم دست درازی و فضولی بہار مراد آستین بر زدن است کہ گذشت نہ کردن و بقول صاحب ناصری دست کوتاہ آستین رقیہ | اصطلاح - بقول صاحب کردن - صاحب انند ذکر این کرده است شمس یعنی ترشی است (اردو) ترشی ہو گوید کہ کبیر تائے شناع و سکون تھمائی و کسر (آصفیہ)

مہلہ و سکون یا وزائے مجھہ در آخر کناہ از دست آستین زدن | مصدر اصطلاحی - بقول

کوتاہ کردن است کذا فی الاصطلاحات چنا صاحب بحر عجم - رد کردن و منع نمودن -

الوری گوید (۵) تیریز کردن دست حوادث صاحب ارمغان آصفی گوید کہ آستین زدن

آستین چون دامن تو دید گریبان روزگار بر چیزے همان آستین افشاندن بر چیزے باشد

صاحب انند اعتراف کرده است کہ ازین چنانکہ فیضی گوید (۵) بردامن چرخ آستین

سند (تیریز کردن دست از آستین) پید است زن و خاکسترویدہ بزبین زن و مولف

نہ آستین تیریز کردن - صاحب بہار عجم آستین گوید کہ آستین بر چیزے زدن بجائے خود

مہر تیریز کردن) ہمین معنی نوشتہ و ہمین سند گذشت و این سند متعلق بہ آنست بیف است انوری را آورده - غلطی کتابت را و رآن کہ صاحب بحر عجم سندے پیش نہ کرد صاحب

<p>انند ہم آستین زدن را بجا الہ بہار ذکر کردہ است و مراد آستین افشاندن گفتہ اما در بہا عجم یافتہ نمیشود و تصفیہ اختلاف منی صاحب بحر عجم و انند دشوار است کہ ہر دو سندانند (اردو) رد کرنا - منع کرنا - (آصفیہ)</p>	<p>بر کاریت (اردو) آستین چڑھانا - بکھو آستین بالا زدن - آستین افشاندن مصدر اصطلاحی - مراد آستین برفشاندن و آستین افشاندن است کہ گذشت -</p>
<p>آستین سر تیز کردن مصدر اصطلاحی - آستین کہنہ (اصطلاح) بقول بہار و صاحب ہمانست کہ بر آستین تیز کردن مذکور شد آستین شستن مصدر اصطلاحی - بقول صاحب بحر گریہ بسیار کردن (حافظ شیرازہ (۵) گو برو آستین ز خون جگر شوے بہر کہ درین آستانہ راہ ندارد (اردو) دار زار رونا - رومال پر رومال بھگوننا (آصفیہ)</p>	<p>آستین کہنہ (اصطلاح) بقول بہار و صاحب آستین تیز کردن (مذکور شد) آستین شستن مصدر اصطلاحی - بقول صاحب بحر گریہ بسیار کردن (حافظ شیرازہ (۵) گو برو آستین ز خون جگر شوے بہر کہ درین آستانہ راہ ندارد (اردو) دار زار رونا - رومال پر رومال بھگوننا (آصفیہ)</p>
<p>آستین شستن مصدر اصطلاحی بقول صاحب بحر برچیدن آستین ہنگام اشتغال کارے چنانکہ صاحب گوید (۵) آہ این چنین اگر شکند آستین سعی پیراہن پہر قیامی کنیم ماڈ صاحب ارغمان آصفی فرماید کہ آمادہ شدن</p>	<p>آستین کہنہ و آستین بقول صاحب بحر عجم نفلس و بے نوا بودن کہ چون کسی در مجلس صر فی گوید و مجلسیان گوش بر حرفش نگذازند گوید کہ حرفم کجای شنوند</p>

<p>آستین کہنہ دارم صاحب ارمنان آصفی (اردو) بقول صاحب جامع اللغات جھولی و چرخ ہدایت ہم ذکر این کردہ است (اردو) بھری ہوئی پھولون کی۔ دیکھو آستین پارہ داشتن۔</p>	<p>آستین کہنہ دارم صاحب ارمنان آصفی (اردو) بقول صاحب جامع اللغات جھولی و چرخ ہدایت ہم ذکر این کردہ است (اردو) بھری ہوئی پھولون کی۔ دیکھو آستین پارہ داشتن۔</p>
<p>آستین مالیدن مصدر اصطلاحی۔ بقول صاحب بحر مرادف آستین برچیدن است بقول صاحب بحر عجم بے سرو سامان شدن (خواجہ آصفی ۵) آستین مالید و دامن از دو (مفلس ہو جانا۔ اردو میں متعل ہے برزد آن بیابک مست پڑاے جان من دیکھو آصفیہ۔</p>	<p>آستین کہنہ شدن مصدر اصطلاحی۔ صاحب بحر مرادف آستین برچیدن است بقول صاحب بحر عجم بے سرو سامان شدن (خواجہ آصفی ۵) آستین مالید و دامن از دو (مفلس ہو جانا۔ اردو میں متعل ہے برزد آن بیابک مست پڑاے جان من دیکھو آصفیہ۔</p>
<p>آستین گرفتن مصدر اصطلاحی۔ بقول صاحب بحر عجم بیکار گرفتن کسی را بظلم و تقدی بے مزد و اجرت کار فرمودن (اردو) بیکار پکڑنا۔ صاحب آصفیہ نے بیکار اور بیکار کا ذکر کیا ہے۔ دکن میں بے کار پکڑنا۔ بیکار میں بکڑنا کہتے ہیں۔</p>	<p>آستین گرفتن مصدر اصطلاحی۔ بقول صاحب بحر عجم بیکار گرفتن کسی را بظلم و تقدی بے مزد و اجرت کار فرمودن (اردو) بیکار پکڑنا۔ صاحب آصفیہ نے بیکار اور بیکار کا ذکر کیا ہے۔ دکن میں بے کار پکڑنا۔ بیکار میں بکڑنا کہتے ہیں۔</p>
<p>آستین گل اصطلاح۔ بقول بہار و اتند باضافت نون عبارت از ان مقدار گل کہ در آستین گنجد (حافظ ۵) ترسم کز این چمن نبری آستین گل پیکر گلشن تحلل خارے نکرده</p>	<p>آستین گل اصطلاح۔ بقول بہار و اتند باضافت نون عبارت از ان مقدار گل کہ در آستین گنجد (حافظ ۵) ترسم کز این چمن نبری آستین گل پیکر گلشن تحلل خارے نکرده</p>
<p>سورہ تحریم پارہ ۲۸ کلام مجید</p>	<p>سورہ تحریم پارہ ۲۸ کلام مجید</p>

احصنت فرجہا ففطنانیہ من روحا رخ، قال استین بدشتن | مصدر اصطلاحی بقول
 اگرچہ صاحبان لغت عموماً استین را بمعنی تحقیق
 آورده اند چنانکہ گذشت مگر معلوم می شود کہ
 فارسیان فرج را با استین تشبیه داده اند
 چنانکہ فوقی یزدی در ہجو زنی گوید (۵) (شفیع اثر ۵) در روز ختم سر دتے گرفتے آ
 استین شش شتر خانیت نکہ درو جائے کرد چون بہلہ آن کہ در ہمہ عمر استین بدشت
 عرواندہ پس اینچہ اہل تصانیف نوشتہ اند (ارو) نہایت نادار اور مفلس ہونا
 قولہ تعالی نیست و صائب استین مریم بچہ معنی نگاہونا۔

آورده است توان دریافت (ارو) ہم استین نہادون | مصدر اصطلاحی بقول
 مریم۔ استین مریم بھی اردو میں کہہ سکتے ہیں صاحب شمس اللغات چیزیں را ملک ساختن۔ دیگر
 از اہل لغت ذکر این نکرده است (ارو) مالک نہادون
 بمعنی معلوم۔

استینہ | بقول صاحب بہان بر وزن ماسینہ تخم مرغ را گویند و صاحب اند گوید
 کہ بشین معجم ہم آمدہ صاحب سروری فرماید کہ بعد الف و سکون سین مہملہ و یا حطی و کسر تا
 قرشت و فتح نون تخم مرغ باشد و رموز بشین معجم نیز آمدہ و در نسخہ نیازی بفتح ہمزہ صاحبان
 جہانگیری و شمس ہم ذکر این کردہ اند (ارو) بیضہ مرغ۔ مرغ کا انڈا۔ مذکر ناخن ۵
 مرغ زرین فلک انڈے سے نکلا بھی نہیں پڑیہ شب فرقت ہے اے نادان ابھی ہے
 دور صبح پڑ (سنیر ۵) اپنی آتش قدمی بھی ہے طلسم تازہ پڑ بیضہ آبلہ بریان نہوا تھا سو ہوا

بقول امیرانڈ زبان سنسکرت میں تخم مرغ کو کہتے ہیں صاحب آصفیہ نے صرف انڈے کو تخم مرغ و بیضہ مرغ کہا ہے۔

اسرار | بقول صاحب برہان واند بضم ثالث و سکون رائے بے نقطہ کشت زار و غلہ زار باشد و بزبان علمی اہل ہند آدم خوار را گویند۔ صاحب جہانگیری ہم ذکر کردہ منجیک گوید (۵) جو ابرکف شہ تقاطر نماید پز زرا سر طبع سائل بر وید پڑ (اردو) کشت زار بقول صاحب آصفیہ اسم مونث کھیتی۔ زراعت۔ کھیت۔ اردو میں کشت بھی کہا جاتا ہے (مونث ۵) تھمتے کا تھا مقام نہ جاے پناہ تھی پکشت حیات لشکر اعدا تباہ تھی

اسرار | بقول صاحب جامع اللغات بمعنی لہکشان کہ محبوبہ ستارگان ست کہ آنرا اعرابی مجرہ گویند۔ دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نہ کردہ (اردو) بقول صاحب آصفیہ لہکشان مخفف کاہ کشان وہ طولانی سفیدی جو اندھیرے میں سڑک کے مانند آسمان پر دور تک گئی ہوئی نظر آتی ہے اور اصل میں بہت چھوٹے چھوٹے ستاروں کی قطار ہے کہ کشان اسوجہ سے نام رکھا گیا کہ جس طرح کوئی شخص گھانس رستے میں باندھ کر کھینچتا ہو اور دور تک لیجاتا اور اس سے زمین پر نشان پڑ جاتے ہیں یہی صورت اسکی ہو اسی کو آکاس بھی کہتے ہیں (مونث) (امانت ۵) چھڑک کے مانگ پر افشان وہ ہریش بولا پڑ ستارے دن کو دکھاتی ہے لہکشان میری پڑ

اسرار | بقول صاحب برہان کبیر رابع و سکون تھانی و سین بے نقطہ میدا اسپ و دانی را گویند صاحب جہانگیری گوید کہ آنرا آسروش ہم گویند حکیم فردوسی

(۵) نشانہ نہاوند بر آسریں پیاوش نکر دایچہ باکس مکس (ار و و) گھوڑے
پہیرنے کا میدان -

(الف) آسفندہ | بقول صاحب برہان (ب) بضم ثالث و سکون غین نقطہ دار

(ب) آسفندہ | وفتح دال بے نقطہ (ا) ہیزم نیم سوختہ راگویند وفتح ثالث (۲)

یعنی آمادہ و مستعد و مہیا صاحبان اند و جہانگیری ہم ذکر این کردہ اند استاد معرو فی

(۵) ایٹادہ میان گرما بہ پیاچو آسفندہ در میان تنور پیا صاحب سروری این را بدو

جا نوشتہ کی آسفندہ بر وزن نابردہ کہ ہیزم نیم سوختہ باشد و دیگر آسفندہ بر وزن

نا کردہ بفتح سین مہملہ و سکون غین بمعنی آمادہ و مہیا (مسعود سعد ۵۲) خاطر

عالی تو غارت کرد و پیا کج آسفندہ نہان قلم پیا صاحب شمس بالف مقصورہ نوشتہ و ذکر

معنی دوم کردہ می فرماید کہ مصدر این اسفندین است مولف گوید کہ ہر گاہ اسفندین

بالف مقصورہ بمعنی آمادہ شدن بگیریم مفعول او اسفندیہ باشد نہ اسفندہ اگرچہ بالف

ممدودہ مصدر اسفندین را کہے از اہل لغت نہ نوشتہ ولیکن بند مسعود سعد کہ گذشت

اگر آسفندہ را بمعنی آمادہ و مہیا گیریم وجود مصدر آسفندہ ہم قائم می شود (الف) ضا

جامع اللغات ہمین لفظ را بتائے عربی آسفندہ ہم آورده صرف بعضی اول - و دیگران سکت

مولف تکمیل بحث معنی اول بر لفظ آسفندہ خواہد کرد - (ار و و) (ا) نیم سوختہ ایندہن

(مذکر) (۲) آمادہ (ناسخ ۵) دوست جب سے اک برہمن زادہ ہے پیا دل ہمارا

کفر پیا آمادہ ہے پیا

اسفہ | بقول صاحب برہان لغت ثالث بروزن آلفتہ مرادف معنی اول آسفہ است کہ گذشت و صاحب اند بوالہ فرنگ فرنگ ذکر این کرده۔

اسفہ | بقول صاحب شمس مدو وفتح سین ہنرم سوختہ۔ مولف عرض میکند کہ در ہنرم سوختہ و نیم سوختہ فرق است۔ در ہر دو مصدر گذشتہ صاحبان لغت و صاحب شمس ہم در معنی اول ہنرم نیم سوختہ را ذکر کرده پس وجہی نباشد کہ برین مصدر ہنرم سوختہ گوید مخفی مباد کہ فارسیان انکشت و زغال را نیم سوختہ نگفتہ اند بلکہ آنرا ہنرم سوختہ و انکشتہ گویند و ہنرم نیم سوختہ و راے آنست پس قابل غور است کہ این ہر سہ لفظ را در معنی اول ہنرم نیم سوختہ گیریم یا سوختہ کہ زغال باشد ہر گاہ بر معنی شعر استاد فرخی کہ بہر سوختہ گذشت تاثل کنیم ہنرم سوختہ را بر ہنرم نیم سوختہ باغراض حاتم و تنور مرج میدانیم قمار (ارو) کوپلا۔ مذکر (آتش) نگرہ بد سے تجھے دیکھے تو اے عالم نور پیکو یلے سے ہوسوا روے ہوسناک سیاہ :۶

اسک | بقول صاحب برہان بروزن آہک موضعی است نزدیک ارہ جان و ارہ جان شہریت کہ میان او و شیراز شصت فرسنگ بہت دآزاعوام ارہ غان خوانند صاحبان سروری و اند ہم ذکر این کرده اند (ارو) ایک شہر کا نام۔

آسگون | بقول صاحب برہان بروزن آگون (ا) نام دریائے خزر است کہ دریا گیلان باشد (۲) نام ولایتی کہ ہم صاحب جہانگیری و اند ہم ذکر این کرده کہ کاف عجی است۔ و حکیم ارزقی در صفت عمارتی گفتہ (۳) باد اند رو وزیدہ ز پہناے آسگون

ابر اندر گذشته زبالاے قیروان: خاقانی بصفت نیر عظم نظم کرده (۵) میخ از تو بر اسپ
آسگون تاخت: میدان فلک پلنگ و ش ساخت: صاحب ناصری گوید که نام دریاے
خزر مجازاً که منسوب بجزیره آسگون است که گذشت (ارو) (۱) ایک دریا کا نام (۲)
ایک دلایت یا جزیرہ کا نام۔

آسمار | بقول صاحب برهان باسیم بر وزن شاخسار که بعربی آنرا آس خوانند صاحب
جہانگیری دانند گوید کہ همان درخت موروست کہ بر نمبر لفظ آس گذشتہ (ارو) بقول
صاحب جامع اللغات درخت مورو۔

آسمان | بقول صاحب برهان (۱) معروف است و بعربی سما و فلک خوانند و معنی
ترکیبی آن آسمانند است باعتبار گردیدن چه آس یا آس نیز گویند صاحب گوید
(۵) بیک کرشمہ کہ در کار آسمان کردی: ہنوز می پرداز شوق چشم کوکب ہا: (جامی ۵)
شاه سلطان ابوسعید کہ ہست: آسمان پیش تصرف درش پست: صاحب بہار عجم گوید
کہ مقابل زمین باشد و مرکب از آس یعنی آس و مان کہ کلمہ نسبت است از صفات آذہل
و ہشت آلفاظ آمدہ - (۱) آگون (۲) آگون سلب (۳) آگینہ رنگ (۴) آس یا آسا۔

(۵) آئینہ فام (۶) بد اختر (۷) بد گوہر (۸) بد لگام (۹) بلند (۱۰) بینبار (۱۱) ہمیدار (۱۲) بیوفا
(۱۳) پہناور (۱۴) تردامن (۱۵) تنگ چشم (۱۶) تنگ میدان (۱۷) جہانگیر (۱۸) خضر لباس
(۱۹) خورده بین (۲۰) دائرہ ساز (۲۱) دغا باز (۲۲) دورنگ (۲۳) دون (۲۴) زبون گیر
(۲۵) ستیز کار (۲۶) سنگین دل (۲۷) سیکار (بقول انند - ۲۸) سیہ کاسہ (۲۹) شب زندہ دآ

(۳۰) شیشہ رنگ (۳۱) شیشہ ساز (۳۲) عربہ جو (۳۳) غم آئین (۳۴) فتنہ باز (۳۵)
 فراخ بر (۳۶) فلاطون شعار (۳۷) کبود (۳۸) کج خرام (۳۹) کج رفتار (۴۰) کج رو
 کلان کار (۴۱) گرم غمان (۴۲) لاجورد قبا (۴۳) مردانگن (۴۴) مینائی (۴۵) نادرہ فن
 (۴۶) نادرہ کار (۴۷) نیلگون و آتشبہات و بیدہ لفظ (۴۸) طلسم (۴۹) پریشان (۵۰)
 تنور (۵۱) جام (۵۲) چنبر (۵۳) حصار (۵۴) خم سربستہ (۵۵) دیبا (۵۶) ساغر (۵۷) سقف (۵۸) شیشہ
 (۵۹) کاسہ (۶۰) کوزہ سربستہ (۶۱) گرداب (۶۲) گوے (۶۳) لاجورد (۶۴) ناقوس - ضا
 اند ذکر مرادفات آسمان ہم کردہ و لیکن بخیال مولف ہر کی بجائے خود بیلید و ذکر آں
 من حیث المجموع طول عمل (ارو) بقول امیر آسمان مذکور اور اسکی صفات آپ نے
 حسب ذیل بیان فرمائے ہیں (۱) امیر معنی بلند مومن (۲) وہ حاکم کہ سب جس کے
 فرمان پذیر و عناصر سے لے تا بچرخ اثیر (۳) اخضر و برق (۴) غرق کیا و دے سے میر
 ساری دنیا ہو گئی نکہ کشتان چرخ اخضر موج دریا ہو گئی نکہ (۵) اشکبار (برق) (۶)
 دیکھے جو میری طرح یہ چہرہ وہ چاند سا پتار و ن کے آنسو و ن سے فلک اشکبار ہو
 (۷) بخیل (۸) اسیر (۹) وہ مست ہون میری آنکھوں میں یہ سپہ بخیل نکہ ذلیل صورت مینا
 بے شراب رہا نکہ (۱۰) بد اختر و ذوق (۱۱) یہی کتا تھا گھبرا کر فلک سے نکہ اولو
 مہر بد اختر کہنے نکہ (۱۲) بد افعال (صبا) (۱۳) لے لگی ہکو پیار سے آغوش میں زمین نکہ کیا
 عدو جو چرخ بد افعال ہو گیا نکہ (۱۴) بد بین (ذوق) (۱۵) چرخ بد بین کی کہی آنکھ نہ پھوٹی
 سو بار نکہ تیرنا لے نے مرے چشم زحل میں مارا (۱۶) بد چلن (مومن) (۱۷) بعد چندے

فلک ناہنجار: بد چلن بد روش اور کج رفتار: (۹) بد خصال (صبا ۹) شاکی ہون
 گردش فلک بد خصال کا: (۱۰) شب فراق کیا دن وصال کا: (۱۰) بلند پیشانی
 (مومن ۱۵) لطف خریج بلند پیشانی: دیدہ مہ نے کی نگہبانی: (۱۱) بوقلمون (مومن
 ۱۵) ہاے نیزنگ چرخ بوقلمون: پھرنے رنگ سے کیا دل خون: (۱۲) بے تمیز
 (میر ۱۵) آسمان بے تمیز و بے تہ و دشمن کمال: دوستی کے پردہ میں کرتا ہے محکو
 پائمال: (۱۳) بیدار (مومن ۱۵) بعد یک سال خصم دیرینہ: چرخ بید اگر زمین
 کینہ: آگیا اپنی کج خرامی پر: غش ہوا واز گونہ کامی پر: (۱۴) بے ہر (سودا ۱۵) ایچرخ
 سفہ پرور اے آسمان بے ہر: واثرون ہے عقل تیری اوندھا ہے تو خیم سے: (۱۵)
 پیر (آتش ۱۵) کیا جو ان مردوں کو اجلا یہ دنی رکھے گا: اوڑھ لے آپ تو چادر
 فلک پیر سفید: (۱۶) تفرقہ انداز (ناسخ ۱۵) ہے تعجب آسمان تفرقہ انداز سے: (۱۷)
 ایک جاہل عاشق و معشوق کیونکر ڈاب میں: (۱۷) جفاکار (صبا ۱۵) ثابت
 انقلاب زمانہ سے اے صبا: قائم نہیں ہے چرخ جفاکار کا مزاج (۱۸) جلا
 (ناسخ ۱۵) جی نہیں بچتا نظر آتا شب فرقت میں آج: کہکشان تلوار ہے اور
 آسمان جلا ہے: (۱۹) چنبری (برق ۱۵) بلند شعلہ عارض جو اے پری ہو جائے
 تنور بھڑ میں چرخ چنبری ہو جائے: (۲۰) حقہ باز (مومن ۱۵) ہاتھوں
 سے اپنے مہرہ تر یا کھو دیا: بگڑا ہے کھیل کیا فلک حقہ باز کا: (۲۱) خضرا
 (یعنی سیر (مومن ۱۵) انتظار ماہ و ش میں نہیں ہوئے نگین سفید: شب یہ وہم آیا ہے

سوے چرخ خضر ادیکھ کر (۲۲) خوزیر دنا سخ (۵۲) فلک ساتو بھی ہے خوزیر مثل ہر
 ماہ نو بہ سپر سونے کی بجگو چاہئے شمشیر چاندی کی پڑ (۲۳) دنی (میر ۵۳) ڈر چشم شو
 چرخ سے گل پھول اک طرف پڑ آنکھ اس دنی کی دو ٹے ہے اک برگ کاہر (۲۴) دوز
 (ناسخ ۵۴) ہمت اگر نہیں فلک دون کو کیا ہے غم پیاں لب ہی آشنا نہیں حرف
 سوال کے پڑ (۲۵) روسیہ (میر ۵۵) آئے جیسے ستارے ہین مرے دل کے بیج پڑ
 بسکہ اس چرخ سیہ رو سے رہا ہوں میں جل پڑ (۲۶) زمین گیر (اسیر ۵۶) آوارگی
 ساتھ ہمارا نہ دے سکا پڑ تھک تھک کے آسمان بھی زمین گیر ہو گیا پڑ (۲۷) زنگاری آتش
 ۵۷ وہی نشو و نما سے سبز رہے گو رخیاں پر پڑ ہواے چرخ زنگاری جو آگے تھی سو
 اب بھی ہے پڑ (۲۸) تمگارتگر (ناسخ ۵۷) کج ایسی نہ تھی آگے مرے یار کی رفتار پڑ سیکھا
 مگر چرخ تمگار کی رفتار پڑ (اسیر ۵۸) گلدن خاک میں کیا کیا نہ ملائے تونے پڑ عقل پر
 تیری پڑین چرخ شکر تھپ پڑ (۲۹) سرگردان (مومن ۵۹) آئے بے صرفہ میں افلاک میں کیوں
 سرگردان پڑ کب ہوا ایسے شریون کو ترے بزم میں بار پڑ (۳۰) سفلیہ پرور (اسیر ۶۰)
 کبھی راحت نہ پائی دور چرخ سفلیہ پرور میں پڑ تلک شیر کے منہ سے گرامین کام اژدر میں پڑ
 (۳۱) سیہ کار یعنی بخیل (میر ۶۱) جام خون بن نہیں مٹا ہے ہمیں صبح کو آب پڑ جب سے اس
 چرخ سیہ کا سہ کے مہمان ہوئے پڑ (۳۲) ضدی (ذوق ۶۲) چرخ ضدی ہے کوئی ضد
 نہ دلائے اسکو پڑ گرسنے عود کو غرق تو جلائے اسکو پڑ (۳۳) فتنہ (مومن ۶۳) آسمان فتنہ
 کچھ ایسا نہیں اے اہل جہان پڑ کوئی باقی نہیں رہنے کا امان ہونے تک پڑ (۳۴) فتنہ گر

(مومن ۵۳۳)، دلچسپ یہ غبار بٹھلایا یا چرخ سے فتنہ گر کو رحم آیا (۵۳۵) کا واک یعنی چو خدا رزمیر
 (۵۳۵) دیوار کہنہ ہے یہ مست بیٹھ اس کے سائے پہ اُٹھ چل کہ آسمان تو کا واک ہو گیا ہٹے
 (۳۶) کبود یعنی نیلگون (اسیر ۵۳۱) چرخ کبود جسکو سمجھتے ہیں اہل فلک بنائے کئے ہیں مہنہ
 ہوا ہے دھوان بلند (۳۷) کج ادا (میر ۵۳۵) چرخ کی بھی کج ادائیگی ہم ہی پر جاتی ہے
 پیش پناز کو اس سے تو اک دم بھی جدا کرتا نہیں (۳۸) کجیا ز در شک (۵۳۵) کر گیا چرخ
 میری گور سے بھی کج بازی بنو کوئی زمین نہیں آسمان سے باہر (۳۹) کجور (مومن ۵۳۹)
 بدل جاتا ہے اکدم میں زمانا بن نہیں اس چرخ کجور کا ٹھکانا (۴۰) کج مدار (صبا ۵۳۵)
 میری طرح سے بگڑنا ہے اکدن اسکو بھی بن خرابی فلک کج مدار باقی ہے (۴۱) کمینہ
 (برق ۵۳۵) بے عقل ہیں امید جو رکھتے ہیں فلک سے بڑھ جائے اگر لاکھ کمینہ نہیں اچھا بن
 (دیکھو نمبر ۵) کہن در شک (۴۲) اذلت سنت کج طبع نئی بات نہیں بن تیر احسان ہم اسے
 چرخ کہن کیوں لیتے (۴۳) گدا (میر ۵۳۳) مرتبہ کچھ نہ پوچھو اس گھر کا بنہ ندگی یان کی فخر
 قیصر کا بنہ شاہ چین پشدست قبر کا بنہ آسمان ہے گدا اسی در کا بنہ (۴۴) گردان (ناخ ۵۳۵)
 جو سرخی آتی ہے عکس شفق سے بھی مرے منہ پر بنہ سد سے رنگ ہوتا ہے بدل چرخ
 گردان کا بنہ (۴۵) مانگی جا رہ (ذوق ۵۳۵) عزاداری میں کس کے ہے یہ چرخ مانگی جا رہ
 کہ جیب چاک کی صورت ہے خطا کہ نشان ہوتا بنہ (۴۶) محیل یعنی حیلہ گر (اسیر ۵۳۶) کیا کام
 ہے شکایت چرخ محیل سے بنہ سائل نہیں کہ بغض ہو مجھ کو بخیل سے بنہ (۴۷) مکوس یعنی اونچا
 (اسیر ۵۳۵) کس طرح سے بادہ عشرت نصیب خلق ہو بنہ جام خالی کی طرح سے آسمان مکوس

(۴۸) مقووس یعنی شکل کمان (آتش ۵۴) جانب چرخ مقووس آہ ہوتی ہے روان پڑیہ کمان
اک دن نشانہ ہے ہمارے تیر کا (۴۹) مینارنگ - مینو ذوق ۵۴ ہے تری زم طرب
مین پے رسم نور و زہ صورت بیضہ رنگین فلک مینارنگ پڑ (مومن ۵۴) چنچ مینو مضطر
آن آن مین پڑ خضر و بے چشمہ حیوان مین (۵۰) نا انصاف (غالب ۵۵) کچھ تو دے
اے فلک نا انصاف پڑ آہ و فریاد کی رخصت ہی سہی (۵۱) ناساز (میر ۵۵) اتفاق ایسے پڑ
ہم تو سنا فقی ٹھہرے پڑ چرخ ناساز نے غیروں سے اسے یار کیا پڑ (۵۲) ناہنجار - دیکھو نمبر
(۵۳) نرنگ یعنی سرنگون (میر ۵۵) سار عالم سے کرے جو کجروی چرخ نرنگ پڑ قافیہ ہے تنگ زب
امن کی راہین مین بند پڑ (۵۴) نیلا نیلگون - نیلی (میر ۵۵) نیلا نہیں سپہر تجھے اشتباہ پڑ
وود جگر سے میرے یہ چھت سب سیاہ ہے پڑ (آتش ۵۴) بحر ہستی سا کوئی دریا سے بے پایا
نہیں پڑ آسمان نیلگون سا سبزہ ساحل کہاں پڑ (میر ۵۵) ٹھہرے نہ چرخ نیلی پہ اکھم کی چشم
شوخی پڑ اس قصر مین لگا جو ہے کیا لاجور دے (۵۵) نیلوفری (سودا ۵۵) کروں ہوں
مین جس گل زمین پہ تخم امید پڑ تو چرخ نیلوفری کو ہے سبز کرنا شاق پڑ (۵۶) واژگون (سیر
۵۵) مطلب ہو خاک حاصل اس چرخ واژگون سے پڑ سمجھے ہوئے تھے دریا جس کو سرا
نکلا پڑ جو صفات امیر نے بغیر مثال بیان فرمائے ہیں وہ حسب ذیل ہیں (۵۷) آگبون
(۵۸) آسیاد (۵۹) آسا (۶۰) آئینہ فام (۶۱) بد گوہر (۶۲) بد لگام (۶۳) بے غبار (۶۴)
بے وفا (۶۵) تردامن (۶۶) تنگ چشم (۶۷) تنگ میدان (۶۸) جہانگیر (۶۹) خضر لباس
(۷۰) خردہ مین (۷۱) دغا باز (۷۲) دوزنگ (۷۳) ستیزہ کار (۷۴) سنگین دل (۷۵) شب

زندہ دار (۷۶) شیشہ رنگ (۷۷) شیشہ ساز (۷۸) عریہ جو (۷۹) غم آمین (۸۰) کاشہ پت (۸۱) کوزہ پشت (۸۲) گرم عنان (۸۳) لاجورد قباد (۸۴) مردانگن (۸۵) نادرہ فنج (۸۶) نادرہ کار (۸۷) نیلی رواق - صاحب امیر اللغات نے آسمان کی تشبیہات کو بھی حسب ذیل صراحت کے ساتھ لکھا ہے (۱) آبلہ (۲) دناخ (۳) کیون نہ کھشکون آسمان کی آنکھ میں (۴) مین ناتوان پے آبلے کی شکل آسمین مجھ میں عالم خار کا پ (۵) آ سیا (۶) آتش (۷) گردش نے اسکی سرمہ کئے اپنے استخوان پچکئی ہمارے پیسے کو آسمان ہوا (۸) آشیان (۹) دناخ (۱۰) آشیان آسمان میں مرغ زرین دب رہا پتہ حیرین دیکھا جو میری شام وحشت ناک کو پ (۱۱) آئینہ (۱۲) مومن (۱۳) کیا کہون قصہ طغیانی دریاے سرشک پتہ دیکھ لو آئینہ چرخ ہے زیر زنگار پ (۱۴) اطلس (دوق) (۱۵) کیسہ گوہرا خیم ترا صرف انعام پتہ طاقتہ اطلس گردون تراوقف خلعت پ (۱۶) بام (دناخ) (۱۷) بنجودی میں آنکھ پڑ جاتی ہے جب خوشید پتہ آسمان کو جاتما ہون اس پری کا بام ہے (۱۸) بیضہ (غالب) (۱۹) نالہ سرمائے یک عالم د عالم کف خاک پتہ آسمان بیضہ قمری نظر آتا ہے مجھے پ (۲۰) پل (دناخ) (۲۱) افق تا افق بس ایک ہی سطح ہے پانی کا پتہ ہمارے اشک کا دریا ہے عالم آسمان پل سچ پ (۲۲) تحت (اسیر) (۲۳) تم بھی نخلو گھر سے اپنے اے شہ اقلیم حسن پتہ تخت گردون پرشہ خاور برآمد ہو گیا پ (۲۴) تنور (سودا) (۲۵) نہ دیروز و دینچنے کا شکوہ کر سودا پتہ تنور ایک فلک حسین نان ہے سب کی پ (۲۶) ٹاپو (اسیر) (۲۷) دیدہ گریان نے برپا اسقدر طوفان کیا پتہ بنگیا دریا زمانہ آسمان ٹاپو ہوا (۲۸) جام (اسیر) (۲۹) فیض ساتی سے

یہ اپنا ظرف عالی ہو گیا پڑ آسمان جام شراب پر نکالی ہو گیا پڑ (۱۳) جہاز۔ دہوین کا جہاز
 (بجر ۵۵) آنے دو جوش پر مرے طوفان اشک کو پڑ پوچھین گے ہم کہ ہر کو جہاز فلک
 گیا پڑ (اسیر ۵۵) نالے نے جب سے قصد کیا ترکنا زکا پڑ عالم ہے آسمان میں ہون
 کے جہاز کا پڑ (۱۴) چاک (ناخ ۵۵) کیا کلال خزان نے خمیر خاک بتان پڑ یہ مہر و ماہ
 پیالے میں چرخ گردان چاک پڑ (۱۵) جاب (برق ۵۵) یہاں تک میری نوبت لاغری
 میں غم سے پہنچی ہے پڑ جاب چرخ ہر قطرہ ہوا ہے مجھ کو آنسو کا پڑ (۱۶) حصار
 (ذوق ۵۵) فلک کے رنگ سے ظاہر ہے ماتی آثار پڑ خوش اپنا کیونکہ ہو اس
 نیلگون حصار میں دل پڑ (۱۷) حلقہ زنجیر (اسیر ۵۵) سات حلقے مری زنجیر کے بہت
 فلک پڑ نظم عالم ہے مری سلسلہ جنبانی سے پڑ (۱۸) خم (ناخ ۵۵) میکشور روز
 ازل سے میں وہ صاحب ظرف ہوں پڑ جس کے اک پیمانہ سے خالی خم گردون ہوا
 (۱۹) خوان (ناخ رباعی) ہے روز ازل سے دانہ زد یہ دوران پڑ کیا خاک ہو سیر
 کوئی اسکا ہمان پڑ خورشید کو دیکھو آسمان کو دیکھو پڑ اتنے بڑے خوان میں ہے اک
 گردہ نان پڑ (۲۰) خوشہ انگور (ناخ ۵۲) اس قدر مشرب میں وسعت رکھتے ہیں
 ہم مے پرست پڑ اپنے گلشن میں فلک اک خوشہ ہے انگور کا پڑ (۲۱) خم (ناخ
 ۵۵) تیرے رہنے کو اے رفیع القدر پڑ خمیہ آسمان بلند ہوا پڑ (۲۲) دامن پر گوہر
 (ذوق ۵۵) تیری گہر فثانی دست کرم سے ہے پڑ گویا کہ ایک دامن پر گوہر آسمان
 (۲۳) دانہ انگور (برق ۵۵) عین مستی میں جو عالی نظری سے تاکا پڑ گنبد دور

فلک دانہ انگور ہوا (۲۴) دود (وزیر ۵۲۴) آتش فرقت سے عالم کو رہ آتش ہوا آسمان ہے
دود ہم انگور میں اور مجرزمین (۲۵) دولا ب (مومن ۵۲۵) گزری بے رضا کرے گردش پڑوٹے
دولا ب چرخ کا محور (۲۶) دیو (صبا ۵۲۶) صبا کچھ پیچ پڑ جائے نہ تپہ پڑ کر گشتی نہ دیو آسمان ہے
(۲۷) رخس (ناسخ ۵۲۷) تاج ہے یونہی رخس فلک شاہجہان کا پڑ جسطرح سدا تابع فرمان ہے
یہ گھوڑا (۲۸) سائبان (میر ۵۲۸) کردن جو آہ زمین اور زمان جلجلائے پڑ سپہریلی کا یہ سائبان جلجلا
(۲۹) سبو (اسیر ۵۲۹) برق کی آتش پہ پانی گرم کرتا ہے سحاب پڑ بھر کے لاتا ہے سبو
آسمان میں بار بار پڑ (۳۰) سپر (ذوق ۵۳۰) فریاد شکش ہے وہ شمشیر کشیدہ پڑ جس کا
نہ رکے وار فلک کی بھی سپر سے پڑ (۳۱) سقف (اسیر ۵۳۱) دار دنیا میں بجا ہے دیکے
مر جانے کا ڈر پڑ دیکھتے ہیں آسمان کی سقف بے دیوار ہم پڑ (۳۲) شامیانہ (اسیر ۵۳۲)
بعد مردن پھونکدیگی اپنی آہ آتشین پڑ کون کہتا ہے فلک کا شامیانہ دور ہے پڑ (۳۳)
شیشہ (ناسخ ۵۳۳) ساقیا شیشہ گردون ہو بھی چکنا چور پڑ پھیک مارین ہم اگر مستی
میں ساغر اپنا پڑ (۳۴) طاؤس (ناسخ ۵۳۴) مجھ کو اپنے گوشہ دل میں ہے اس
گلشن کی سیر پڑ آسمان نیلگون بھی جس میں اک طاؤس ہے پڑ (۳۵) طبق (رثک ۵۳۵)
ہے عالمون میں عالم عشق بتان الگ پڑ خوان زمین الگ طبق آسمان الگ (۳۶)
طلسم (اسیر ۵۳۶) جوش جنون میں بزم دم حبت توڑیئے پڑ افلاک کا طلسم سر دست
توڑیئے (۳۷) غبار (میر ۵۳۷) نزدیک عاشون کے زمین ہے مزار عشق پڑ اور آسمان
غبار سر رگزار عشق پڑ (۳۸) غنچہ نیلو فرد (ذوق ۵۳۸) آرایش ایسی اور وہ گلہا لے

رنگ رنگ : اد نے ساجن مین غنچہ نیلو فر آسمان : (۳۹) فانوس - فانوس خیالی (اسیر
 ۵۲۹) کیا تری محفل قدرت کی ہے وسعت کہ جہان : آسمان صورت فانوس ہے مہتاب
 چراغ (ولہ ۵۳۹) مہ و خورشید و انجم کی پھرا کرتی ہین تصویرین : فلک سمجھے ہین سب
 جس کو یہ فانوس خیالی ہے : (۴۰) فسان (ناسخ ۵۴۰) کام کیا بے جو ہرون سے گرد
 افلاک کو : واقعی کیا تیغ چو مین کوفسان درکار ہے : (۴۱) فیروزہ (برق ۵۴۱) وہ قصر
 ہے کہ جس کے قصر کا دربان دارا ہے : وہ رشک جم ہے فیروزہ فلک ہے جس کے
 خاتم کا (۴۲) نیل (اسیر ۵۴۲) پہر کینہ جو دیکھا ہوا ہے اپنے نالون کا : نیل بے جگر ب
 سامنا کرتا ہے بھالون کا : (۴۳) قرابہ (ناسخ ۵۴۳) وہ گل ہے تو کہ گلشن عالم مہک گیا
 ہے آسمان ایک قرابہ گلاب کا : (۴۴) قفس (اسیر ۵۴۴) دام زین سے اپنے رہائی
 ہوئی اگر پتھیر نے کیا قفس آسمان مین بند : (۴۵) کاسہ (ذوق ۵۴۵) پوچھین گر مجھ کو
 سے عیش ہوئی کب سے تلخ : کھون جس دن سے فلک کاسہ زہراب بنا : (۴۶) کاغذ
 (سودا ۵۴۶) کہکشان خاصہ آسمان کاغذ : ہو مرکب اگر شب دیجوری : (۴۷) کٹورا (ذوق
 ۵۴۷) مکر تا ضبط مین گریہ تو اے ذوق اک گھڑی بھر مین : کٹورے کی طرح گھڑیاں
 کے غرق آسمان ہوتا : (۴۸) کرہ (ناسخ ۵۴۸) تصوّر ہے جواک، خورشید روکا : کرہ
 دل کا مثال آسمان ہے : (۴۹) کشت سیر (ناسخ ۵۴۹) کشت سیر آسمان روزار
 سے خشک ہے : جیمین ہے سیراب کر دوں چشم دریا بار سے : (۵۰) کمان - سند
 کے لئے ملاحظہ موصفات کا نمبر ۴ - (۵۱) کوہ (اسیر ۵۵۱) شام فرقت کی سیاہی جو

فلک پر دوڑی پین یہ سمجھا کہ کسی کوہ سے اژدر اترا (۵۲) گنبد آتش (۵۳) گنبد گردون سے نکلو جسطرح سے ہو سکے پڑے گر پڑنے کا آتش یہ مکان گردش میں ہے (۵۳) محرم ذوق (۵۳) بدین کی ہے نظر کہ جلانے کے واسطے پانچم سپند آگ شفق حجر آسمان (۵۴) محل (اسیر ۵۵) عقل حیران ہے کہ سو بار زمانہ بدلا پیرخ کا آج کے دن تک ہے بدستور محل (۵۵) مقبرہ کی جالی (ناسخ ۵۵) آسمان پر نظر جو کی شب ہجر پانچم ہم مقبرہ کی جالی ہے (۵۶) منبر ذوق (۵۶) خطبے کو واسطے ترے نام بلند کے پگر مشتری خطیب ہو تو منبر آسمان (۵۷) مینا (ناسخ ۵۷) جوش جباب بادہ نہیں خم میں ساقیا پانچم آسمان میں ہیں اختر ہرے ہوئے (۵۸) نقارہ (اسیر ۵۸) شب یہ نالے کیجئے اسکی سواری کر کے یاد پانچم آسمان نقارہ ہو فیل شب دیجو پر پڑ (۵۹) ورق سودا (۵۹) کرین ہیں نہ ورق آسمان کو تا ہی پانچم شہا اگر تری بخشش کا کیجئے طومار پانچم (۶۰) ہنڈ ولا آتش (۶۰) روز و شب چرخ ہنڈ ولے کی طرح پھرتا ہے پانچم طرح سے نہ زمانہ تہ و بالا ہو جائے پانچم صاحب امیر اللغات نے جن تشبیہات آسمان کا ذکر بلا سند فرمایا ہے وہ حسب ذیل ہیں (۶۱) ام النجوم (۶۲) ایوان سیما (۶۳) بحر اخضر (۶۴) پردہ شبنم (۶۵) پردہ نیلگون (۶۶) تاج فیروزہ (۶۷) تخت فیروزہ (۶۸) چادر کبود (۶۹) چادر کھلی (۷۰) چادر نیلگون (۷۱) چادر نیلی (۷۲) چتر آنگون (۷۳) چتر مینا (۷۴) چشمہ رنگاری (۷۵) چشمہ کبود (۷۶) چنبر (۷۷) حصار فیروزہ (۷۸) حصار کبود (۷۹) حصار مطلق (۸۰) خم لاجورد (۸۱) خوان سبز

(۸۲) خیمہ ارق (۸۳) خیمہ روحانیان (۸۴) خیمہ رنگاری (۸۵) خیمہ سبز (۸۶) خیمہ کبود
 (۸۷) خیمہ لاجورد (۸۸) دائرہ مینا (۸۹) دیوہفت سر (۹۰) سپرپل (۹۱) سپر رنگاری (۹۲)
 سقف لاجوردی (۹۳) صدف مشکین رنگ (۹۴) طارم اخضر (۹۵) طارم فیروزہ
 (۹۶) طارم نیلون (۹۷) طاق خضرا (۹۸) طاق فیروزہ رنگ (۹۹) طاق کھلی (۱۰۰) طاق
 لاجوردی (۱۰۱) طاق منقش (۱۰۲) طاق نیلوفری (۱۰۳) طاؤس آگون (۱۰۴) طشت
 کبود (۱۰۵) طشت نگون (۱۰۶) طوطی طاؤس پردہ (۱۰۷) فانوس خیال (۱۰۸) فانوس
 گردان (۱۰۹) قباے زریفت (۱۱۰) قباے کھلی (۱۱۱) قبة زبرجدی (۱۱۲) قبة علیا -
 (۱۱۳) قبة گردنہ (۱۱۴) قبة مینا (۱۱۵) قدح لاجورد (۱۱۶) قفس سیابی (۱۱۷) کاسہ شست
 (۱۱۸) کاسہ سرنگون (۱۱۹) کوزہ پشت (۱۲۰) کوزہ سرستہ (۱۲۱) گرداب (۱۲۲) گنبد
 زنگار (۱۲۳) گنبد فیروزہ (۱۲۴) گوے لاجورد (۱۲۵) لگن زمردی (۱۲۶) مہرہ لاجورد
 (۱۲۷) نقاب خضرا (۱۲۸) نیلی رواق (۱۲۹) ورق لاجورد -

(۲) آسمان نام فرشتہ الیت کہ موکل برہما ت است و اورا غزرائیل خوانند و
 بقول ناصری نام سرودش و بقول اند نام فرشتہ ہم کہ موکل است بر آسمان و تدبیر ہوا
 و مصالح روزیت و ہفتم ہر ماہ ہشی بدو متعلق (حکیم فردوسی گفتہ ۵) ہمہ سالہ زات
 و از آسمان پتن و جانت بارشادی و کاتان (اردو) ایک فرشتہ کا نام جو ہما ت
 پر موکل ہے (غزرائیل) (سرودش غیبی) (صاحب آصفیہ ۵) الہی یار کی صورت میں
 غزرائیل کر پیدا ہوا کہ تا ہوجان دینے میں ہمیں لطف و گر پیدا ہوا

(۳) آسمان نام روز بست و مہتمم باشد از ہر ماہ شمس و بعضی روز بست و پنجم از ماہ شمس را آسمان گویند کذا فی فرہنگ اندراج صاحب جہانگیری گوید کہ درین روز بسفر و دور شدن و نشاید پیچ کار کردن صاحب سروری سند از سعود و سعد آورده (۴) آسمان روزا چو ماہ آسمان پادہ نوش و دار دل را شادمان (ارو) ہر ماہ شمس کے ۲۴ یا ۲۵ دین روز کا نام ہے۔

آسمان شمس | اصطلاح - بقول صاحب صری (ارو) اچھے برے میں تمیز نہ ہونا۔ بھلے کہ بعضین لفظ آسمان نوشتہ کبسر نون فلک برے میں فرق نہ کرنا۔ ناقص و کامل میں قمر کہ آزا آسمان دنیا خوانند (ارو) آسمان امتیاز نہ رہنا (غالب) برے و شمس اول - پہلا آسمان۔

آسمان از ریسمان ندانستن | مصدر مطلق کامل نہیں رہا پت بقول صاحب بحر عجم عدم قوت در سپید و آسمان از کجا و ریسمان از کجا | مثل مانند سیاہ صاحب انند و ناصری ہم ذکر این کرد و بہار و ناصری گویند کہ این مثل در محلے زند و ناصری از کلام نظامی سند آورده (۵) کہ شخصے سخن ناد بر ابر گوید (مولوی معنوی ملک از مستی آن ساعت چنان بود کہ در چشم آسمانش ریسمان بود و چو لطف گوید کہ ز کجا ہست و ریسمان ز کجا پت صاحب بحر عجم این تمثیل (آسمان در چشم کسی ریسمان بودن) فرماید کہ این مثل در جائے زند کہ شخصے در است عجیب است کہ آسمان از ریسمان ندانستہ برابر سخن معقول جواب نادرست گوید۔

مولف را با صاحب بحر عجم اتفاق است و کرنا۔ آسمان پہاڑ کے تھگلی لگانا۔ آسمان میں
 سند محققین اول الذکر ہم موید آئست (اردو) تھگلی لگانا۔ بقول امیر دشوار یا محال کام
 کہان زمین کہان آسمان۔ آسمان زمین کا کرنا (برق ۷)۔ بتیابی فراق کی حالت نہ
 فرق کہان یہ کہان وہ۔ آسمان زمین کا پوچھئے پڑپا تو آسمان و زمین کو ملا دیا رند
 تفاوت (ریشک ۷) ہے زمین و آسمان ۷) کیا آسمان پہاڑ کے تھگلی لگانا کی یہ حد
 کا فرق اصل و نقل میں پعارض جانان کہان ابھر چلی ہے بہت گات آپ کی پڑ (صبا ۷)
 روئے مہ تابان کہان پدمیر ۷ رخ اسکا ممکن نہیں گزر رہو جوان کے مکان میں پڑ
 کہان اور مہ و غور کہان پڑ تفاوت زمین آسمان تھگلی بھی ہم لگائیں اگر آسمان میں پڑ
 کا ہے یا نہ پڑ

آسمان سجا کر تختن | مصدر اصطلاحی

آسمان باز زمین دو تختن | مصدر اصطلاحی کنایہ از برباد شدن و زوال پذیرفتن و دست
 بقول صاحب بحر کمال اقتدار و توانائی و اس نہ شدن کا راست چنانکہ بیدل گوید (۷)
 غریب کردن و بقول بہار کنایہ از کمال اقتدار آہ از غبار ماکہ ہو اگر شوق نیست پڑ یعنی سجا
 بر تیر اندازی مولف را با تمیم صاحب بحر ریختہ است آسمان ما پڑ (اردو) برباد ہونا
 اتفاق است نہ یہ تخصیص بہار (دوسری ۷) زوال پذیر ہونا۔ کام بگڑ جانا۔
 کہ من از کشا و دکان روزگین پڑ بدوزم ہی آسمان بر زمین دو تختن | مصدر اصطلاحی
 آسمان باز زمین پڑ (اردو) آسمان زمین بقول صاحب بحر عجم مرادف آسمان با زمین
 ملا دینا۔ بقول امیر حد سے زیادہ کوشش و تختن باشد۔

<p>کہہ سکتے ہیں اسلئے کہ آسمان اور پایہ دونوں لفظ اردو میں مستعمل ہیں۔ امیر نے بعضین آسمان جاہ اس کا ذکر کیا ہے۔</p>	<p>آسمان بر زمین زون مصدر مطلق بقول صاحب بحر عجم۔ مثلہ۔ آسمان برین اصطلاح۔ بقول صاحب</p>
<p>برہان کبیر نون وفتح بائے ابجد فلک نہم راگویند و آنرا فلک الافلاک ہم خوانند صاحب نامصری ایتقد رعی افزایکہ مراد این فلک طلسم است صاحبان شمس و اردو میں کہہ سکتے ہیں۔ صاحب آصفیہ بحر و اتند ہم ذکر این کردہ اند از جامع</p>	<p>آسمان پیمائے استعمال بقول بہار وانند معروف مولف گوید کہ بلند پرواز باشد (اردو) آسمان پیمائے۔ بلند پرواز اردو میں کہہ سکتے ہیں۔ صاحب آصفیہ بحر و اتند ہم ذکر این کردہ اند از جامع</p>
<p>آسمان پیوند استعمال۔ بقول بہار وانند معروف مولف گوید کہ مراد اسکندر است و بدر بانی خاتم المرسلین و ماضیہ۔</p>	<p>اللغات ۵، بسوے مدینہ بود صبح دسام سجدہ سر آسمان برین و ستادہ سلیمان اسکندر است و بدر بانی خاتم المرسلین و ماضیہ۔</p>
<p>آسمان تاب استعمال۔ بقول بہار وانند معروف مولف گوید کہ آنکہ آسمان بتابد (میر خسرو ۵) کان گہر ہا کہ آسمان</p>	<p>(اردو) فلک الافلاک جو بہت بلند ہے و بقول آصفیہ فلک الافلاک (مذکر) نوان آسمان۔ عرش۔ کرسی۔</p>
<p>آسمان پایہ استعمال بقول بہار وانند معروف مولف گوید کہ در علوئے مرتبت بصفت مدوح مستعمل (اردو) آسمان پائے</p>	<p>تاب است و کہنہ و خورد و زرد و بے آب است (اردو)۔ آسمان تاب کا استعمال نہیں پایا گیا۔ لیکن اردو میں آسمان کو روشن</p>

کرنیوالاکہہ سکتے ہیں۔

لفظ نیلم پر یا قوت کبود کا بھی ذکر کیا ہے۔

آسمان جاہ | استعمال - بقول بہار و ایک قسم کا نیلگون جواہر مصحفی (۵) مرا

انند معروف مولف گوید کہ مراد آسمان دل مصحفی خاتم بن ہے ہے اس خاتم پہ

پایہ باشد (اردو) آسمان جاہ بقول امیر نیلم کانگین دلخ ۴

آسمان منزلت اور آسمان پایہ کا مراد آسمان چشم | اصطلاح - کبود چشم باشد

سلاطین و وزراء اور روسا کے القاب ہیں۔ چنانکہ مرزا صاحب گوید (۵) آسمان چشمی

آسمان جناب | استعمال - بقول بہار کہ من بیمار او گردیدہ ام ۴ چہرہ خوشید

وانند معروف مولف گوید کہ ہچچ آسمان زرد از درویدہ رمان اوست ۴ صاحب

پایہ و صفت مدوح مستعمل (ظہوری) تحقیق ہم ذکر این کردہ است (اردو)

ننواں زجاے رفتن پست و بلند عشقت کبجا - بقول صاحب آصفیہ نیلی آنکھوں والا

کہ آستان شینم کہ آسمان جابم ۴ (اردو) اگر بہ چشم - کرنجا۔

امیر نے آسمان جاہ کے ذیل میں اسکا ذکر آسمان خیز | استعمال - بقول بہار و انند

فرمایا ہے۔ مراد آسمانجاہ۔ معروف مولف گوید کہ قائم و پیدا کنندہ

آسمان جونی | اصطلاح - بقول صاحب آسمان باشد کما یہ از نہایت بلند فارسیان

انند بضم جیم تازی و کسرون یا قوت کبود و صفت آستان یا استعمال این کردہ ۴

و آنرا بخذف نون آسمان جونی ہم گویند۔ چنانکہ ظہوری گوید (۵) سرم سجدہ ہر

(اردو) نیلم - مذکر صاحب آصفیہ نے در فروغی آید ۴ بہ آستان تو نازم کہ آسمان

<p>خیز است پ مقصود شاعر از اظہار بند سی آستان است کہ مثل آسمان بلند است گویا آسمان کی قائم میکند یا آ پنجان بلند است کہ از بلندی او آسمان بر می خیزد یعنی بالاتر شود (ارو) بقول صاحب جامع اللغات نہا بلند مرتبہ - درہ سازی ز بس گہر باری پ صاحب ناصر</p>	<p>آسمان درہ اصطلاح - بقول صاحب برہان بفتح وال و راے بے نقطہ کہشان را گویند صاحب چہا گیری گوید کہ بانون موقوف و ہائے مخفی است (منجی ۷) باکوچہ کہ روی با کف گہر فشان پ چو آسمان درہ سازی ز بس گہر باری پ صاحب ناصر</p>
<p>آسمان در چشم کسی ریمان بودن مصد اصطلاحی مرادف (آسمان از ریمان بستن) است سند این برہان مصدر گذشت۔ صاحب اند و بہار ذکر این کردہ اند</p>	<p>آسمان را با برو پوشیدن مصد آسمان در چشم کسی ریمان بودن مصد اصطلاحی مرادف (آسمان از ریمان بستن) است سند این برہان مصدر گذشت۔ صاحب اند و بہار ذکر این کردہ اند</p>
<p>آسمان درخش اصطلاح - بقول صاحب ناصری کہ بضم لفظ آسمان گفتہ معنی برق کہ امکان نہائی نداشتہ باشد و بقول صاحب باشد کہ بدون اضافت و بضم دال و را ز اندکنایہ از پنهان ساختن امرے کہ در مہلہ یا بضم دال و فتح را ہلہ باشد (ارو) غایت ظہور بر و مولف را با اند اتفاق بجلی - برق - مونث (سالک ۷) کاش است چنانکہ نظامی گوید (۷) اگر سیکر بجائے ہمین کوچہ اغیارمین جا پ کہ جہان رفتہ ہین وان برق گرا کرتی ہے پ</p>	<p>آسمان درخش اصطلاح - بقول صاحب ناصری کہ بضم لفظ آسمان گفتہ معنی برق کہ امکان نہائی نداشتہ باشد و بقول صاحب باشد کہ بدون اضافت و بضم دال و را ز اندکنایہ از پنهان ساختن امرے کہ در مہلہ یا بضم دال و فتح را ہلہ باشد (ارو) غایت ظہور بر و مولف را با اند اتفاق بجلی - برق - مونث (سالک ۷) کاش است چنانکہ نظامی گوید (۷) اگر سیکر بجائے ہمین کوچہ اغیارمین جا پ کہ جہان رفتہ ہین وان برق گرا کرتی ہے پ</p>

<p>زمین ایک کرنا۔ آسمان زمین کے قلابے ملانا۔ آسمان زمین ملا دینا۔ بقول امیر خسرو</p>	<p>امیر حسن دہلوی (ع) چپے ہے کہیں خاک ڈالے سے چاند بڑ</p>
<p>زیادہ کوشش کرنا (دیکھو آسمان باز زمین</p>	<p>۱) آسمان را بر زمین آوردن مصاور</p>
<p>دوختن (کیف ۵) ابھی ملا دون زمین آسمان</p>	<p>۲) آسمان را بر زمین آوردن اصطلاحی</p>
<p>کے قلابے بڑا اگر تلاش سے میری وہ لقا مل جائے (دیکھو مصدر ماضیہ)</p>	<p>بقول صاحب بحر کار تمنع الوقوع سمرانجام وادون وبقول انند کنا یہ از امر غریب کرد</p>
<p>آسمان را زیر زمین آوردن مصدر</p>	<p>۳) آسمان را بر زمین آوردن (اباقر کاشی ۵)</p>
<p>اصطلاحی بقول صاحب بحر عجم مرادف</p>	<p>تا در ابروے تو چین آوردم (اردو)</p>
<p>آسمان را بر زمین آوردن کہ گذشت۔</p>	<p>آسمان کے تارے توڑنا یا توڑ لانا بقول میر</p>
<p>اصطلاحی مصدر</p>	<p>محال کے درپے ہونا۔ بہت دشوار کام کرنا</p>
<p>بقول صاحب بحر عجم۔ واقعہ عظیمی واقع</p>	<p>۴) آسمان را زمین کردن اصطلاحی</p>
<p>دیگر کسے از اہل لغت ذکر</p>	<p>بقول صاحب بحر گرد و غبار گنجختن و پی سپر شدن است</p>
<p>این نکرده است از معاصرین زبان دانان تحقیقی</p>	<p>کردن آسمان را وزیر پائے آوردن حیث</p>
<p>رسیدہ کہ کار غیب و ناممکن کردن باشد</p>	<p>است کہ او سندے پیش نکرد و دیگر اہل لغت</p>
<p>مرادف ماضیہ عجب است کہ صاحب بحر</p>	<p>ازین مصدر ساکت اما از زبان دانان معاصرین</p>
<p>این را لازم گرفته است (اردو) آسمان</p>	<p>بتحقیق پیوستہ کہ کوشش بلیغ و کار ناممکن</p>
<p>پہاڑ کے تھکلی لگانا۔ دیکھو آسمان باز زمین</p>	<p>و غریب کردن است (اردو) آسمان</p>

و وقتن - معنی قیامت - واضح با کہ ساعت آلتیت

آسمان رفعت | استعمال - بقول بہا کہ برائے تشخیص زمان روز و شب ساختہ

وانند - معروف مولف گوید کہ در علو اند و در ہمہ عالم متداول شدہ آہمی پاری

مرتب مدوح متصل است چون آسمان در میان نیست کہ در نظم و نثر توان شگفت

پایہ کہ گذشت (اردو) آسمان رفعت لہذا آسمان سنج نامی مناسب است اولہ

اردو میں کہا جاتا ہے امیر نے بذیل آسمانچا (۵) مراقتہ آسمان سنج داد پڑ چہرا حقہ

اس کا تذکرہ کیا ہے - سلاطین و وزراء و گفتم کہ صد گنج داد پڑ صاحب ناصری

روسا کا لقب - فرماید کہ (۲) منجم را ہم میتوان گفت (اردو)

آسمان زند | اصطلاح - بقول صاحب (۱) گھڑی - گھڑیاں - مونث (۲) منجم نجومی

انت و ناصری بفتح راے محلہ و سکون نو (بجرا۵) شب وصال میں کہنکار ہا ہی تا

و دال منجم را گویند کہ گویا بجان و تخمین آسمان صبح پڑ گھڑی کمر کی نہ بجنے لگے گجر کی طرح پڑ

رامی زند و می تراشد (اردو) نجومی - (ظفر ۵) ہر گھڑی ہے سینہ کو بی ہر گھڑی

منجم (مذکر) (از آصفیہ) (۵) معلوم نہیں فریاد ہے پڑ پوچھیں گھڑیاں سے کیوں

تجھ کو منجم خبر غیب پڑ یہ بند دکان ہے نہ گھڑیاں ہمسی ہو گئی پڑ لکھنؤ میں گھڑیاں کو

کہلی ہے نہ کھلے گی پڑ مذکر بولتے ہیں (اسیر ۵) سہا شب وصال

آسمان سنج | اصطلاح - بقول صاحب صداسن کے دل مرا پڑ گھڑیاں اس کے

ناصری (۱) ساعت و ساعت عبرتی - واسطے گھڑیاں ہو گئی پڑ سند ہنر کے لئے

دیکھو اصطلاح گزشتہ۔

(۱) آسمان سوراخ شدن

مصادر

(۲) آسمان سوراخ گشتن

اصطلاحی

نمبر (۱) بقول صاحب انند واقعہ عظیم و بلا

شدید و نمبر (۲) بقول صاحب بحر واقعہ

عظیمی واقع شدن مولف گوید کہ ہر دو

را بمعنی مصدری باید گرفت۔ صاحب ناصر

بر نمبر اول ہم ذکر معنی نمبر ۲ می کند (ظہوری

۵۵) بیچ سوراخی نخواہد گشت سقف آسمان

گر سرے گا ہے ز جیب شادمانی برکنم ۶

(اردو) آسمان ٹوٹ پرنا۔ آسمان پھٹ

پڑنا دوازش ۷) مین کہان اور قفس

کہان صیاد ۶ پھٹ پڑے تجھ پہ آسمان

صیاد ۶ صبا ۷) باد خزان سے باغ

پر افتاد پڑ گئی ۶ کب آسمان ٹوٹ پڑا

باغبان پر ۶

آسمان سوراخ نخواہد شد

مقولہ صاحب

تیز رو چنانکہ عرفی گوید ۷) تبارک اللہ

بحر عجم ذکر این فرمودہ است فارسیان

معنی اریح واقعہ عظیم واقع نخواہد شد

ہمین مقولہ را می گویند و از مصادر ضمیمہ

باشد (اردو) آسمان ٹوٹ نہ پڑیگا۔ آسمان

پھٹ نہ پڑیگا۔

آسمان سیر استعمال بقول صاحب

انند و بہار معروف مولف گوید کہ صفت

باشد برائے موصوف یعنی سیر آسمان کنش

چنانکہ صاحب گوید ۷) از جنون این عالم

یگانہ را گم کردہ ام ۶ آسمان سیرم زمین

خانہ را گم کردہ ام ۶ (اردو) آسمان سیر

اردو میں کہہ سکتے ہیں۔ صاحب جامع اللغات

نے اس کا اردو میں ترجمہ عالی مہت و

صاحب حوصلہ کیا ہے۔

آسمان شتاب استعمال بقول بہار

انند معروف مولف گوید کہ صفت

تیز رو چنانکہ عرفی گوید ۷) تبارک اللہ

ازان آسمان شتاب کزنگ بنا کہ نسل
آئینہ رنگش ندید زنگ و رنگ (اردو)
صاعقہ (اردو) میرانیس نے صاعقہ کو
اردو میں مذکر استعمال کیا ہے (۵) اک
صاعقہ گرتے ہوئے جو دور سے دیکھا
موسیٰ نے اسی نور کو تھاپور سے دیکھا
کہہ سکتے ہیں۔

آسمان صفت | استعمال بقول صاحب بکلی۔ مونث۔

اند و شمس قادر و قوی در ہمہ چیز۔ صاحب
بجرم بضمین مصاور مرکیہ آسمان صفت
بودن یا معنی در ہمہ چیز قوی بودن نوشته
(اردو) سیاه و سپید کا مالک۔
آسمان قدر | استعمال بقول صاحب
اند و بہار۔ معروف مولف گوید کہ صفت
بندی مرتبت ممدوح باشد (اردو) امیر
بذیل آسمان جاہ۔ آسمان قدر کا ذکر فرمایا کہ

آسمان غریش | اصطلاح۔ بقول خدا
سلاطین و وزرا اور رؤسا کا لقب۔

ناصری کہ بضمین لفظ آسمان نوشته بضمین
معجمہ و تشدید را ہملہ معنی رعد (اردو)
رعد مذکر (ناسخ ۵) ابر کو دیکھا جو ساقی
نے بگاہ مست سے پڑ رعد بولا اب مئے خالق آسمان۔

آسمان گیر | اصطلاح بقول بہار کبیر
گلزنگ برساتا ہوں میں پڑ

آسمان غریو | اصطلاح۔ بقول صاحب
ناصری بضمین لفظ آسمان بفتح غین معجمہ معنی
کاف فارسی معروف صاحب بحر عجم فرمایا
کہ (۱) شامیانہ باشد چنانکہ سالک یزدی گو

(۱) بجز کلیم زمین نیست فرش در زیرم : یعنی وہ چیز جس کا دکھاؤ مثل آسمان کو ہی
 بغیر دود جگر نیست آسمان گیرم : بجز تحقیق مولف
 (۲) صفت چیز ہے کہ بر آسمان رسد یعنی برہان و جبرائند مثل است در جائے
 آسمان رسد صاحب (۱) کہف دارد زند کہ شخصے در برابر معقول جواب ناد
 کند ہی آسمان گیر : زمین از سایہ نازک نہانش مقابل گوید مولف گوید کہ بر مثل آسمان
 (مزرا جلال طباطبائی) چون آہ بیکم از کجا و ریمان از کجا صراحت موقع و محل
 آسمان گیر : چون صبح بیک نفس جهان گیر : استعمال این کردہ ایم - معلوم میشود کہ سہوکت
 (اردو) (۱) شامیانہ (ذکر) امیر (۱) صاحب اللغات بالا این را چستان کردہ است
 مرگیا ہوں الفت قامت میں آہیں کھینچ کر : (قاآنی) عشق بازے چونتوزشت و
 شامیانہ ہومرے مرقد پہ مذاہ کا : (۲) شایدے زیبا چمن : فی اشل دانی چہ باشد
 وہ چیز جو آسمان تک پہنچو - آسمان رس آسمان و ریمان : (اردو) اس کا ترجمہ
 آسمان منظر | استعمال - بقول صاحب آسمان و زمین یا زمین آسمان ہے لیکن
 اندو بہار معروف مولف گوید کہ صفت اردو میں صرف آسمان و زمین کا استعمال
 چیزے کہ شکل آسمان دارد چنانکہ طہوری نہیں ہے بلکہ (آسمان زمین کا فرق) کہا
 در تعریف نورس پور گوید (۱) زمین آسمان جاتا ہے و کچھو شل (آسمان از کجا و زمین از
 منظر از منظرش : در فتح بر ملک باز ازورش کجا) جس پر صراحت مزید کی گئی ہے - الغرض
 (اردو) آسمان منظر اردو میں کہہ سکتے ہیں - اردو میں آسمان زمین دونوں کا استعمال

ایسے مواقع پر ہوتا ہے۔ جہاں سوال و جواب اگر دونوں نشست اختر گشت پر صاحب
 کا بتائینی فرق دکھلانا مقصود ہو۔ دکن میں سروری ہم سندے آورده (۵) تاہی
 یہ مصرع بطور ضرب المثل مشہور ہے (ع) آسمان توانی دید پڑ آسمان بین و آسمان
 پوچھا جو آسمان کی بتایا زمین کی مبین پڑ این لغت پہلویت صاحب پہلو
 آسمان و ش استعمال بقول بہار وند ہم ذکر این کردہ است (اردو) سقف
 معروف مولف گوید کہ ش بفتح اول سکون (مونث) بقول صاحب آصفیہ مکان کی
 ثانی بقول برہان مانند را گویند پس آسمان چہت (ناسخ ۵) اثر در کار ہے تو چاہیچ
 و ش صفت چیزے کسی باشد کہ در بندی عرش معلیٰ تک پڑ نہیں سقف فلک اے نام
 و وسعت وغیرہ مثل آسمان باشد (اردو) بنگیر لو ہے کی پڑ
 مانند آسمان مثل آسمان۔ آسمان سا۔ آسمانی | بقول صاحب اند و غیاث
 آسمانہ | بقول صاحب برہان بر وزن کبسونون (۱) نوعی از آتش بازی است کہ
 آستانہ سقف خانہ را گویند ناصری بذیل آراہوائی نیز گویند (۲) ہر چیز کہ منسوب
 لفظ آسمان ذکر این کردہ است صاحب آسمان باشد (اردو) (۱) ہوائی بقول
 جہانگیری سند حکیم انوری آورده (۵) صاحب آصفیہ مونث۔ ایک قسم کی
 نہ آسمانہ ایوان کسری اندر ملک پڑ ترار فیع آتش بازی (۲) آسمانی۔ آسمان کی طرف
 تر است آستانہ در گاہ (کمال اسمعیل ۵) نسبت (ذوق ۵) گزرتی عمر ہے یون
 شرار آتش غمیش ز فرط استعداد پڑ آسمانہ دور آسمانی مین پڑ کہ جیسے جائے کوئی

کشتی و خانی مین ۛ (اردو) آسمانی تیر مذکر۔ بقول امیر شہاب

آسمانی آہن | اصطلاح۔ بقول صاحب ثاقب۔

ناصری کہ بعض لفظ آسمان نوشتہ کنایہ از عصارۃ (اردو) آسمانی زبان | اصطلاح۔ بقول
باشد (اردو) دیکھو آسمان غریو۔ صاحب برہان و بحر زبان آسمانی

آسمانیان | اہل آسمان کہ کنایہ از ملائکہ (اردو) کہ مراد از ان زبان ملائکہ است (اردو)

در (۴) سیارگان (۳) عالم ارواح باشد میر نے آسمانی زبان کا ذکر فرمایا ہے
(جامی ۵) از خاک خاکیان مطلب لقمہ بر شد اور لکھا ہے کہ ہنود سنسکرت زبان

نقل بقارئان آسمانیان ۛ (اردو) ملائکہ کو دیوبانی یعنی آسمانی زبان کہتے ہیں ہم
فرشتے مذکر (۲) سیارے ستارے مذکر۔ کہتے ہیں کہ یہ ویسا ہی ہے جیسا کہ ہمارا

(۳) عالم ارواح (اختر ۵) ہو گیا بندہ خیال زبان عربی کی نسبت ہے الحاصل
ملائکہ بھی ترے انداز کا ۛ کیا بیان کیجے آسمانی زبان سے زبان ملائکہ مراد ہے

خداوند و عالم نازکا ۛ (ناخ ۵) تنافک آسمانی لباس | اصطلاح معنی لباس

حیرت مین یہ ثابت ہین یا سیارے ہین ۛ نیلگون چنانکہ جامی فرماید (۵) در کبود
تیری جوتی کے جو کل چکے ستارے رات کو فلک زمینان ہے پیدائش ۛ کاین

(۳) عالم ارواح۔ مذکر۔ دیکھو آصفیہ۔ چنین باشد لباس آسمانی در برش ۛ

آسمانی تیر | اصطلاح۔ بقول صاحب (اردو) آسمانی لباس اردو مین لباس

انند بوالہ فرنگ فرنگ شہاب را گویند نیلگون کو کہہ سکتے ہین۔

آسمایونی | بقول صاحب محیط اعظم اسم درخت آپٹا باشد کہ در سنگلاخا و زمین درشت می روید شاخها انبوه کند برگش شل پائے شتر کفیدہ بقدر زناخن نزائگشت یا زیادہ از ان گلش بہ برگی میان اوریشہا و شیرین مانند عسل (ارو) بقول محیط اعظم درخت آپٹا آسمتک | بقول صاحب محیط بعد الف و سکون سین مہملہ و کسر سیم و سکون و فتح تائے فوقانی اسم دہاتکی است۔ دوائے ہندی سرد و نافع تشنگی و اسہال و بقول بعضی نام درخت آپٹا باشد آسمایونی کہ گذشت (ارو) بقول محیط اعظم دہاتکی۔

آسمند | بقول صاحب برہان بروزن ناشکند (۱) دروغ گفتن بفریب و خدعہ باشد (۲) سرگشتہ و حیران صاحب جہانگیری و انند ہم ذکر این کردہ مولف گوید کہ مقصود ہر سہ تحقیقین بر معنی اول دروغگوئی باشندہ دروغ گفتن۔ اما صاحب ناصری بذیل لفظ آسموغ فرماید کہ آسمند معنی دروغگو است یعنی آس معنی دروغ و مند معنی صاحب چنانکہ آرمند و آرزو مند (ارو) (۱) دروغگوئی بقول صاحب آصفیہ اسم نر جوٹ کہنا اور دروغگو معنی جھوٹا (۲) سرگشتہ و حیران اردو میں سچل ہو دیکھو فرنگ آصفیہ۔

آسموغ | بقول صاحب برہان بروزن آبدوغ نام دیولیت از متابعان اہرن کہ سخن چینی و فتنہ انگیزی و دروغ گفتن و میان دو کس جنگ انداختن و عداوت بہر سانیدن تعلق بدو دارد صاحب ناصری کہ از اہل زبانست سندے آورده (۵) چنین قصہا خود نباشد دروغ نہ نماند بافسانہ آسموغ نہ درغذی (۵) گفتہ اش جملگی دروغ بود پند و سخن چین چو آسموغ بود پند صاحبان انند و شمس ہم ذکر این کردہ اند

(ارو) ایک دیو کا نام ہے پیروان البیس سے۔ صاحب جامع اللغات نے کہا ہے کہ بقول آتش پرستان یہ دیو اہرمن کے تابعین سے ہے۔

آسمہ | بقول صاحب اند کہ بذیل آسمہ نوشتہ مرادف آسمہ۔ دیگر کسے ذکر این نکر

آسمان | بقول صاحب جامع اللغات بہر دو نون نام حسرو امتی کہ بدست و اما دشتہ شد (ارو) و امتی کے سر کا نام جسکو و امتی نے قتل کیا۔

آستان | بقول صاحب برہان بروزن کافرستان مرادف ماضیہ۔ صاحب

سروری از حکیم غصری سند آورده (۵) بفرمود تا آستان پگاہ پیامبر دیکر خندہ
اہ و فرماید کہ در تحفہ آستان بفتح ہمزہ و سکون سین و تشدید تا۔ آمدہ۔ مولف گوید کہ شہ
جامع اللغات کہ ہمیں را آسان گفتہ چنانکہ گذشت و سندے پیش نکر وہ و دیگر کسے از اہل
لغت با اذنیست پس جز این نباشد یا او تسلیم کردہ یا غلطی مطبع نول کشور و اللہ اعلم۔

آسو | بقول صاحب اند بحوالہ فرنگ فرنگ بضم سین (۱) را سو را گویند (۲) یعنی

کفش و نعلین (۳) بمعنی سوے و جانب و دیگر کسے از اہل لغت ذکر این نکر وہ است
(ارو) (۱) نیولا۔ ایک جانور کا نام جس کو فارسیوں نے را سو کہا ہے (۲) جوتی۔ موٹ
(۳) جانب موٹ۔ طرف مذکر (آصفیہ)

آسودگان خاک | اصطلاح۔ بقول صاحب بحر باصناف نون مردگان (صائب)

تا تو ان گل در گریبان ریختن از ذکر خیر پڑھا پیرا ہن مشو آسودگان خاک را پڑھا (ارو)
آسودگان خاک بقول امیر اہل قبور (ناسخ ۵) رقص میں آتی نہیں یہ ادن کے

گھنگرو کی صدا پڑھ کر تہمین آسودگان خاک شیون زیر پا پڑ
آسودگی | بقول صاحب آندہ جوالہ فرنگ بزمین و کسراف فارسی رحمت
 و آرام باشد (صاحب ۵) آسودگی بگوشتہ عزت نشستن است پسر رشتہ امید ز عالم
 گستن است پڑ (ظہوری ۵) بہ بیتابی خوشم کز تاب غم بتیاجم انداز و پڑ کہ ترسم خویش را
 آسودگی در خواہم انداز و پڑ (جامی ۵) درین خرابہ ہا نامحاربیکہ کنی پڑ غرض نہ خط خود
 آسودگی خلق خداست پڑ آسودگی اسم مونث بقول آصفیہ آرام چین - راحت - امیر نے
 اس لفظ کو ترک فرمایا ہے۔

آسودگی بخشیدن استعمال مرادف آرام دادن است کہ گذشت صاحب ارغوان زندگانی پڑ	شہیدان پڑ کا سودگی زما بر دغو غاسے
ہ صفی بر لفظ آسودگی سند این از تعیب جوشقانی آورده (۵) بر ہم آشنائی نیست زخم سینہ ریشان را پڑ نک آسودگی بخشند جراحات ہاے ایشان را پڑ	آسودگی بودن استعمال مرادف آرام بودن باشد کہ گذشت - صاحب ارغوان ہ صفی بر لفظ آسودگی ذکر این کردہ دہنشی اصفہانی (۵) شاہاچان آید کسے از عمدہ
آسودگی بردن از کسی استعمال مرادف آرام بردن است کہ گذشت صاحب ارغوان بود آسودگی پڑ	شکر ت برون پڑ کہ عقل عدلت خلق را زینسان
اصفی بر لفظ آسودگی سند طفرے شہدی پیش کردہ (۵) ما و شہادت عشق و رکوبہ آرام خواستن است کہ گذشت چنانکہ	آسودگی خواستن استعمال مرادف خواستن

صائب گوید (۵) چہ آسودگی خواہی از آرام رسیدن است کہ گذشت (ظہوری)
 آسمانے پیکہ بے آب گردان بود آسایش خاطر عاشق آرمیدہ شود پیکہ اگر آسودگی
 (بیدل ۵) تبرک آرزو ہا کوش اگر آسودگی رسیدہ شود پیکہ

خواہی پشتکست رنگ این بت نیست آسودگی سنجیدن | مصدر صطلحی - اندازہ
 کئے انجام بستر ہا پیکہ و قدر آسودگی کردن است چنانکہ صاحب

آسودگی داشتن | استعمال - مرادف ارغمان آصفی بر لفظ آسودگی بندہ عرفی شیرازی
 آرام داشتن است کہ گذشت چنانکہ ظہوری نوشتہ (۵) بردوسیش کہ اسے آسودگی
 گوید (۵) آسود گئے ز سایہ داریم پیکہ گریب سنج پیکہ عافیت بیگانہ رنج پیکہ (اردو)
 امید را مثر نیست پیکہ آسودگی اور آرام کا اندازہ کرنا۔

آسودگی دیدن | استعمال - مرادف آرام آسودگی شعلہ | اصطلاح باضافت یا زبانہ
 دیدن کہ گذشت - چنانکہ صاحب ارغمان نہ کشیدن شعلہ و فروشستن شعلہ باشد چنانکہ
 آصفی بر لفظ آسودگی سندولی دشت بیاضی بیدل گفتہ (۵) آخر نہ خودم بود پراہ تو شستن
 آورہ (۵) ہرگز دلم ز دور تو آسودگی آسودگی شعلہ کمین سفری ہو پیکہ (اردو)
 ندید پیکہ از بسکہ می تپد ز پیکہ دیدن دگر پیکہ شعلہ و بنا۔

(جای ۵) آسودگی بخواب ندید آنکہ لکھنؤ آسودگی شیشہ | اصطلاح باضافت
 از گرد باش فلک تیز گرد کرد پیکہ آسودگی - سلامتی شیشہ و راحت آنست

آسودگی رسیدہ شدن | مصدر صطلحی مرادف حاصل آنست کہ بیدل در کلام خود آسودگی
 (۱۶۵۲)

<p>بمعنی سستی آورده و این کنایه باشد (ه) تارا آورده (ه) من آن نیم که چون شمع سلامت بری محو عدم باش پز آسودگی شیشه در کارگری گز نیم پز در کارگریه کردم لیل و نهار همان در دل نگست پز (ارو) شیشه کا خود را پز آسودگی ماندن استعمال - باقی بودن محفوظ رہنا -</p>	<p>آسودگی کردن استعمال مرادف آرام کردنست که گذشت صاحب ارمنان آصفی و صاحب ارمنان آصفی بذیل لفظ آسودگی بر لفظ آسودگی سند خزین اصفهانی آورده سندش جوید (ه) بیچاره که رم کند (ه) آسودگی چگونه کم در بساط فقر پز نے از خود کجا رود پز آسودگی بگوشه عزلت میکند بناخن شیران زبوریا پز آسودگی گرفتن از کسی استعمال - مرادف باقی رہنا -</p>
<p>آرام گرفتن است که گذشت (بیدل ه) آسودگی یافتن استعمال - مرادف میتوان زد و بجا لم سکته آزادگی پز خاکساری در آرام یافتن است که گذشت صاحب ارمنان آصفی بذیل لفظ آسودگی ذکر کرد آسودگی گزیدن استعمال - مرادف ساقی کرده است (مفید بخنی ه) آسودگی ز سیر گزیدن است که گذشت - صاحب ارمنان گلستان نیافتم پز پاتکیه چو گوشه دامان آصفی بر لفظ آسودگی از خزین اصفهانی سند نیافتم پز</p>	<p>آسودن بقول صاحب بحر عجم - (۱) راحت رسانیدن (۲) راحت گرفتن (۳) خفتن</p>

د (۴) کنا یہ از مردن و مدفون شدن نیز چنانکہ فلان و جنب فلان آسود کامل تصریف
مضارع این آساید۔ مخفی مباد کہ کلمہ بر۔ برین مصدر می آرند یعنی بر آسودن و هیچ
اثر بر معنی نمی کند صاحب نوادر معنی چہارم را ذکر نکرد و گوید کہ آسودن بمعنی راحت یافتن
و در مطقات بمعنی راحت رسانیدن ہم آمده و این محل تامل است و بمعنی خفتن مجاز۔
صاحب انند ذکر معنی نمبر ۲ و ۴ کرده بوالہ فرہنگ فرہنگ فرماید کہ (۵) بمعنی خموش گردیدن
ہم آمده (بیدل ۵) بہ تدبیر و گزینتن توان زد داغ کلفت آسودن نہ مگر آبے زند خاکستر
آتش مارا نہ (سعدی ۵) نیا ساید مشام از طبلہ عود نہ بر آتش نہ کہ چون عنبر بویید نہ
واضح باد کہ امر آسودن آسا و نہی آن میا سا باشد مگر فارسیان بحدف یا ما سا ہم آورد
اند در کن الدین بکرانی گوید ۵، بکش از راہ جستجویش پائے نہ از تک و پوے یک زمان
آساے (استاد فرخی ۵) تو فرخی کہ ترا از جهان اسید بدوست نہ ہمیشہ تابتوانی
ز خدش ما سائے نہ ندماصنی از کلام جامی پیدا است (۵) جانم آسود ز بوسین
خاک قدمش نہ خرم آنکس کہ گہی بوسہ بپایش زده است نہ (ظہوری ۱۵) جائے
در آتش سمندر خوش نکرد نہ خوش بجام آسود بر خاکستر (ظہوری ۵) نالہ آسودہ
ور آغوش نفس نہ نغمہ بر کام و زبان تاوان است (ارو) (۱) آرام پہنچا ناقبول ہمہ
چین وینا راحت پہنچا نافرقت (انکی کیا بات ہے ہمیشہ آپ تکلیف اٹھائی اورون کو
آرام پہنچا یا د ۲) آرام پانا۔ بقول امیر چین اور راحت پانا (ناخ ۵) آرام خوش قدو
سے کوئی پائے ہے محال نہ جز سرو بیستہ ہیں سب اشجار کے تلے نہ (۳) آرام کرنا بقول

امیر سونا - استراحت کرنا درند (۵) نہایت نیند میں ہیں قصد ہے آرام کرنے کا :
 بڑھاتے ہیں چھڑون کو بکلیاں بالے اترتے ہیں : (۴) مرنا - ہمیشہ کے لئے آرام
 پانا - (۵) خاموش ہونا -

(۵۵۱)

آسودن موج | استعمال - بقول بیدل کہ ہمیں پنج معنی بر مصدر آسودن گذشتہ است
 سکون موج باشد چنانکہ درین شعر نظم کردہ - (جامی ۱۵) کن قبول اور اطفیل آن کسان
 (۵) بستر مانا توان قابل تعمیر نیست : کہ جستجوے بہم تن وہم جان براہت سو
 موج گوہر آنقدر آسود کہ پہلو گزشت : آسودہ اند : (صائب ۵) سرو از فکر
 (ارو) موج کا سکون - لباس عاریت آسودہ است : جامہ از

آسودہ | بقول صاحب برہان بروزن گوہر پیکر بروید مردم آزادہ را : مولف گو کہ
 (۱) نیرحمّت و بے مزاحمت و بے مشقت : از کلام صائب کہ مذکور شدی کشاید کہ آسود
 (۲) و بمعنی خستہ و خوابیدہ ہم آمدہ صاحب بودن از خیرے - نجات یافتن و محفوظ
 شمس بر یک معنی اول اکتفائے مودہ شدن ازان باشد و از ہمین مصدر سرو
 و اسد الدخان غالب در قاطع برہان : از فکر لباس عاریت آسودہ پس این شال
 اعتراض بروزن آلودہ کشودہ بندہ عرض متقاضی است کہ بر مصدر آسودن معنی
 می کنم کہ این اسم مفعول مصدر آسودن است ششم نجات یافتن (بفیرائیم) ارو
 و بس - پس چرا نگویم کہ معنی (۳) راحت (۱) آسودہ - بقول امیر - جو آرام سے ہو
 رسانیدہ شدہ (۴) مردہ (۵) خاموش ہم باشد (۵) آرام پھر کہاں ہے جودل میں ہے

جاے حرص پڑا سودہ زیر چرخ نہیں آسنا آسنی بذیل لفظ آسودہ سندے از خزین
 حرص پڑ صاحب امیر اللغات نے اسکے صفہائی آوردہ (۵) سوز و شب و آسودہ
 معنی خوشحال - برفہ الحال - سیر بھی لکھے بود روز خوشا شمع پڑ قد احرقتی ہجرک لیلًا
 ہین (۲) سویا ہوا (۳) راحت و آرام و ہنار پڑ مولف گوید (۴) الصلہ از معنی آسودہ
 پہنچا یا ہوا - (۴) مرا ہوا - مردہ (۵) بودن از چیری - نجات یافتن و محفوظ بود
 خاموش - از ان است چنانکہ صاحب گوید (۵)

آسودہ ہالی (اصطلاح) حاصل لمصد
 آسودہ ہال بودن است و ضد اضطراب خلق زگرما سے قیامت (اردو) (۱) آسودہ
 آسودہ ہال بودن مرادف آسودہ حال رہنا - آسودہ ہونا (میر حسن ۵) رعیت
 بودن کہ می آید و ظہوری ۵ بار خود احق آسودہ و بے خطر نہ غم مفلسی کا نہ چوری
 در تناسے وصال انداختم پڑ اضطراب کا ڈر پڑ (کیف ۵) ٹھنڈی مری سانسوں
 آسودہ ہالی در زلال انداختم پڑ (اردو) سے آسودہ خلایق ہو پڑ جب گرم ہو سنگا
 امیر نے آسودہ حال کا ذکر فرمایا ہے معنی خورشید قیامت کا (۲) محفوظ رہنا -
 خوشحال - پس آسودہ حالی معنی خوشحالی کہ محفوظ ہونا - نجات پانا -

سکتے ہین - آسودہ حال بودن استعمال بقول صاحب

آسودہ بودن استعمال (۱) راحت بود اند سجاوہ فرنگ فرنگ بہ آرام دل بودن
 خوشحال بودن است - صاحب ارغوان است مولف گوید کہ مرادف معنی اول

<p>مصدر ماضیہ (ارو) آسودہ حال ہونا۔ دانی پڑ خوشخواری عشاق جگر خوار چہ دانی پڑ امیر نے آسودہ حال کا ذکر فرمایا ہے یعنی (ارو) آسودہ دل بقول امیر خوشحال۔ خوشحال۔ فارغ البال (بحر) سر زمین لکنؤ بھی آسودہ خاطر از چیرے استعمال یعنی تختہ شطرنج ہے پڑ کیا پیادہ کیا سوار سوار</p>	<p>(۵۹۰) محفوظ ازان۔ چنانکہ ظہوری گوید (۵) دل گھڑے نہیں پڑ در رزم گاہ غمزہ ات آسودہ خاطر مہ ناز آسودہ زسیتن استعمال بقول جامی و فکراین کہ رخم دگر در سان مانند پڑ (ارو) و بیدل بہ خوشحالی و آسودگی زندگی بسر کر محفوظ۔ (۵) آسودہ خاطر بودن استعمال خوشحال کا زردہ مردنش بہ از آسودہ زسیتن پڑ دولہ فارغ البال و راحت و آرام بودن چنانکہ (۵) بنگ سرنہ و آسودہ زری کہ در دوسرے ظہوری گوید (۵) در آغوش دلم آسودہ کہ بہ تراج گران سنگ بادشہ دارد و بہ بیدل خاطر بودتہا پڑ نمیدانم پڑ ماچیت حال (۵) غرق وحدت باش اگر آسودہ خواہی اضطراب اشب پڑ (ارو) آسودہ خاطر زسیتن پڑ ماہیان را ہر چہ باشد غیر دریا آتش رہنا۔ امیر نے آسودہ دل کا ذکر کیا ہے۔ است پڑ (ارو) آسودہ جینا۔ آسودگی آسودہ دل استعمال۔ یعنی آسودہ حال کے ساتھ بسر کرنا۔ و آسودہ خاطر خوشحال است۔ چنانکہ جامی آسودہ شدن استعمال۔ بسند صاحب فرماید (۵) آسودہ و لا حال دل زار چہ ارمنان آصفی کہ بذیل لفظ آسودہ آورہ</p>
--	---

(۵۹۱)

(۵۹۰)

(۵۹۱)

(۱) بصلہ از نجات یافتن و محفوظ شدن چنانکہ (۲) آسودہ کسی کہ زن ندارد نمبر (۱)	(۱) بصلہ از نجات یافتن و محفوظ شدن چنانکہ (۲) آسودہ کسی کہ زن ندارد نمبر (۱)
حزین گوید (۵) تا رخت کشم بعالم آب و آفرینان بجائے زند و برائے کسے کہ	حزین گوید (۵) تا رخت کشم بعالم آب و آفرینان بجائے زند و برائے کسے کہ
آسودہ شدم ازین تب و تاب بپڑ مولف بے زحمت و مشقت ذرا بچ امداد بہت دادم	آسودہ شدم ازین تب و تاب بپڑ مولف بے زحمت و مشقت ذرا بچ امداد بہت دادم
گوید کہ (۲) بصلہ و معنی آرام یافتن و خوشحال و نمبر (۲) را با نپہار در دسری علائق مولف	گوید کہ (۲) بصلہ و معنی آرام یافتن و خوشحال و نمبر (۲) را با نپہار در دسری علائق مولف
شدن چنانکہ صاب گوید (۵) سیل را خیال می کند کہ تعلق اکثر فارسیان با زنان	شدن چنانکہ صاب گوید (۵) سیل را خیال می کند کہ تعلق اکثر فارسیان با زنان
ہر موجدہ دریا عنانے دیگرست پڑہ نور و خودشان درست نباشد چنانکہ در ہند ہم	ہر موجدہ دریا عنانے دیگرست پڑہ نور و خودشان درست نباشد چنانکہ در ہند ہم
شوق کے آسودہ و منزل شود پڑہ دار و بکثرت یافتہ میشود و این نتیجہ نقص تعلیم زنان	شوق کے آسودہ و منزل شود پڑہ دار و بکثرت یافتہ میشود و این نتیجہ نقص تعلیم زنان
(۱) نجات پانا (۲) آسودہ ہونا - است یا عدسی قبل از تحقیق و اطمینان وغیرہ	(۱) نجات پانا (۲) آسودہ ہونا - است یا عدسی قبل از تحقیق و اطمینان وغیرہ
آسودہ کردن استعمال - بسند صاحب اتحاد طبائع - صاحب ضرب الامثال ہم	آسودہ کردن استعمال - بسند صاحب اتحاد طبائع - صاحب ضرب الامثال ہم
ارمغان آصفی کہ بذیل لفظ آسودہ نوشتہ بصلہ ذکر این کردہ است و از معنی و محل استعمال	ارمغان آصفی کہ بذیل لفظ آسودہ نوشتہ بصلہ ذکر این کردہ است و از معنی و محل استعمال
را کسی را راحت رسانیدن - فیضی اکبر آبادی ساکت - بندہ عرض می کنم کہ در خانہ یاد	را کسی را راحت رسانیدن - فیضی اکبر آبادی ساکت - بندہ عرض می کنم کہ در خانہ یاد
گوید (۵) آن نخلخوہ سا شوم زبان را پکا مقامی کہ مردان انتخاب زنان تحقیق و دقیق	گوید (۵) آن نخلخوہ سا شوم زبان را پکا مقامی کہ مردان انتخاب زنان تحقیق و دقیق
کنم و مرغ جان را پڑ مولف گوید کہ بصلہ از و اطمینان اتحاد خیالات می کنند در اینجا ہا	کنم و مرغ جان را پڑ مولف گوید کہ بصلہ از و اطمینان اتحاد خیالات می کنند در اینجا ہا
بے فکر کردن سند این از کلام جامی پڑوہ ہمین مثل دوم را باید با ثبات استعمال کرد	بے فکر کردن سند این از کلام جامی پڑوہ ہمین مثل دوم را باید با ثبات استعمال کرد
زیستن گذشت (ارو) (۱) آسودہ کردینا (ارو) و کن ہین کہتہ ہین (۱) و ہوبی	زیستن گذشت (ارو) (۱) آسودہ کردینا (ارو) و کن ہین کہتہ ہین (۱) و ہوبی
آرام پہنچانا (۲) بے فکر کرنا - کا آرام گد ہا جانے (۲) بیوکی قدر میان	آرام پہنچانا (۲) بے فکر کرنا - کا آرام گد ہا جانے (۲) بیوکی قدر میان
را (۱) آسودہ کسی کہ خریدار و امثال پہچانے (۲) آزادی پر کنبہ قربان - نمبر	را (۱) آسودہ کسی کہ خریدار و امثال پہچانے (۲) آزادی پر کنبہ قربان - نمبر

مین دھوبی کی تخصیص ہے اور فارسی کے **آسودہ گردیدن** استعمال - صاحب ارمنان
 نمبر ۱) مین تقسیم بدین وجہ کہ ہند میں گدگد آصفی کہ بلفظ آسودہ ذکر این کردہ - مراد
 دھوبیوں کے پاس ہوتے ہیں اور عام و جا آسودہ شدن است کہ گذشت دھوبی
 اون پر مثل اہل عرب و عجم سواری نہیں کرتے (۵) سرم از خشک مغربیاے زہد آسودہ
 کسی طرح بے محل نہیں ہے - اور اس می گرد و پستی گرد ہد ساقی بدستم گردن مینا
 مثال کا مقصد یہی ہے کہ گدھے سے دھوبی (صواب ۵) زدست و پاے بتیابی
 کو بہت آرام ملتا ہے اور یہ قریب فارسی زدن آسودہ می گرد و پد ہر آن موجی کرین
 کی مثل نمبر ۱ - کے ہے - اور نمبر ۲ - کو اس دریائے بے ساحل خبردارد
 موقع پر کہتے ہیں جب کہ بی بی سے میان **آسودہ گشتن** استعمال - مراد فاضیہ
 وق اور نیزار ہوں - ایسے ہی موقع پر آزاد چنان کہ صاحب ارمنان آصفی از خسرو
 پر کنبہ قربان کہا جاتا ہے جس کا مطلب یہ دہلوی سند آوردہ (شر) قلم قضا از
 کہ شادی کے بعد آزادی کا لطف باقی راست کردن نقش ایشان آسودہ
 نہیں رہتا اور آسودگی جاتی رہتی ہے - گشتہ است

آسوری | بقول صاحب محیط اعظم بد الف و ضم سین مہملہ و سکون واو و کسر
 راے مہملہ و سکون یاے تحتانی اسم خردل است از شمیدن او تیزی معلوم میشود
 بسیار تیز و گرم (اردو) رائی - آوا - صاحب آصفیہ نے رائی کا ذکر کیا ہے ایک
 قسم کی سرسوں -

آسہ | بقول صاحب برہان بر وزن کاسہ (۱) کشت و زراعت باشد (۲) زمینے
را نیز گویند کہ بجیت کشت و زراعت مستعد و مہیا کردہ باشند و (۳) دوائے ہمہ ہست
کہ آنرا اصل السوس خوانند صاحب ناصر گوید کہ این مخفف آبتہ باشد صاحب انند
با برہان متفق و صاحبان سروری و شمس صرف بر معنی دوم قانع - (ارو و) (۱)
کشت و زراعت مونث (۲) بقول صاحب جامع اللغات وہ زمین جو کاشت کے
لئے درست کی جائے (۳) ایک دوا کا نام جس کو اردو میں مہٹی بولتے ہیں -

آس ہندی | بقول صاحب محیط با ضافت سین ہملہ نام درختی بعضی این را از قسم
شیشم و بعضی از قسم کھیر سیدانند درخت او مانند درخت دہانکی و بسیار دراز و پویش
سیاہ و سخت مثل آہن و برگ او نیز مثل برگ دہانکی اما از ان خرد تر و تا انتہا کفیدہ
گو یا کہ در یک برگ دو شدہ و صغ آن سرخ و سفید می شود و مزاج آن سرد و خشک بدرجہ
دوم پوست آن دافع کلف و برگ آن صفرا افزاید (ارو و) اس کو سنکرت میں
سالت و سالاس کہتے ہیں -

آسیا | بقول صاحب برہان (۱) معروف و آن نگی باشد سطح و مدور بر بالا
شکلے دیگر کہ آب و باد و آدمی و حیوان دیگر آنرا گردانند انچہ بہ آب گرد و آنرا آسیا گویند
و انچہ بدست گردانند یا چار و اگر داند آنرا آسیانی گویند چہ اصل این لغت آس آب
بودہ بسکون سین و سین را کسرہ دادند آس آب شد بنا بر آنکہ در لغت فارسی حرف
مضاف کموری باشد و چون فارسیان الف ممدودہ را دوالف اعتبار می کنند و تقریباً

کہ ہر گاہ ہر اول کلمہ کہ مصدر بالف مدودہ باشد کی ازین چہا حرف کہ بآئے زائدہ و بآئے
 امر و تمیم ہی و نون نفی باشد در آورند۔ یک الف را بیا قلب کردہ الف دیگر را بحال خود
 می گذارند و کلمہ آس را بر آب افزودند و یک الف آب را بیا قلب کردند پس آسیا
 دست و آسیا سے باد گفتن صحیح نباشد و ہذا آس کی کہ بحر و گاہ گردانند خرا آس و اپنے
 بدست گردانند دست آس گویند و چون در فارسی و ادویا و برعکس تبدیل می یابد آسیا
 گفتن صحیح باشد و درین لغت یا و او ہر دو بکثرت استعمال افتادہ است و بعلری حی
 می گویند بہا را گوید کہ آسیا و آس ہر دو بہر چہ اضافت کنند آن مرکب تمام خاص است
 مثلاً باد آسیا و آسیا سے باد و آسیا سے دست و دستاس و باد آس و گوید کہ چون در
 ولایت رواج آسیا سے آب بسیار است مطلق آسیا بمعنی آسیا سے آب شہرت
 گرفته پس جزم بعضی کہ آسیا همان است کہ بزور آب گرد و اپنے بزور دست گرد و
 دستاس است نہ دست آسیا صحیح باشد۔ صاحب شمس و چراغ ہدایت ہم ذکر آسیا
 کردہ است سند آسیا بر نمبر مذکور۔

(۲) بقول صاحب اندا آسیا کی از افراز عصا رانست کہ بدان روغن کشند چنانکہ
 وحید در تعریف عصا گوید (۵) چنین آسیا چشم گندم ندید شدش گر چہ در آسیا
 موسپید بماند اگر زیر این آسیا شود شیرہ روز از ہم جدا خان آرزو در چراغ
 ہدایت ہم ذکر این کردہ۔

(۳) بقول صاحب اند و بہا را آسیا بمعنی آسیا خانہ آید (وحید ۵) بخوبان فدا

کردہ ام جان خویش : درین آسیا پختہ ام نان خویش : بہار بر اسے ہمیں معنی انصرع
دوم شعرا دل و حید تیر سنگ گیر دکہ بر نمبر ۲۔ گذشت و فرماید کہ بعض الفاظ اند کہ معنی مکین
و مکان ہر دو استعمال می یابند مثلاً قہوہ و آسیا کہ معنی قہوہ خانہ و جاسے بودن آسیا
ہم آمدہ و همچنین لفظ آرام کہ معنی آرام گاہ است و قلندر معنی قلندر خانہ۔ خان آرزو
در چراغ ہدایت ہم ذکر این کردہ۔

(۴) بتحقیق مولف فارسیان استعارۃً دندان مدور را ہم آسیا گفتہ اند چنانکہ صائب
گوید (۵) آسیائے کہ ز خود آب برون می آرد پزیر گردد و ن سبک سیر ہمین دندانست
چنانکہ در عربی طاحونہ آسیا را ہم گویند و دندان مدور را ہم کہ ترجمہ ہندی آن ڈارھہ باشد
(۵) بتحقیق مولف فارسیان آسیا را بگردون ہم کمنا یہ گیرند چنانکہ صائب گوید
(۵) کیم من وچہ بود رزق همچو من مور سے پکے بار خاطر این ہفت آسیا شدہ ام :
(اردو) (۱) بقول امیر آسیا۔ مونث چکی (عرش ۵) آسیا کہتی ہے ہر صبح باؤز بلند
رزق سے بہرتا ہے رزاق دہن پتھر کے پز آپ فرماتے ہیں کہ علاوہ اس آسیا کے
جو قدیم سے مروج ہے دو چکیان اور ہوتی ہیں پن چکی ہوا کی چکی جن کو آسیائے
آب اور آسیائے باد بھی کہتے ہیں معلوم ایسا ہوتا ہے کہ امیر نے آسیائے خمر کو قدیم
قسم میں داخل فرمایا ہے۔ اس لئے کہ جس طرح آسیائے قدیم انسان کے ہاتھ کے
زور سے چلتی ہے اُسی طرح آسیائے خمر۔ گدھے یا اور کسی جانور کے زور سے
چلا کرتی ہے (۲) کوہو بقول صاحب آصفیہ اسم مذکر تیل پیلنے یا رس نکالنے کا آلہ

شکبہ عصاری - دکن میں اسکو گمانا کہتے ہیں (۳) کو لہو یا گھانے کا مکان (۴) ڈاڑھ
 مونث دیکھو آسیاے دندان (۵) آسمان مذکر - دیکھو آسمان -

آسیا آژن استعمال - بقول بہار بڑا ہنگی از پے دنیا ست نہ دین پنا آسیاے
 فارسی افزائے آہنین کہ بدان آسیا تیز دلش از آب طلا می گرد و پیغنی مباد کہ گزرد
 کنند یعنی مراد آژنہ کہ گذشت صاحبان گشتن کی ست و مضاع ہر دو اگر دو آمدہ پس
 اند و بحر عجم ہم ذکر این کردہ اند -
 (۱) آسیا از آب طلا گردیدن | مصدر این بند صاحب ارمان آصفی بصلہ بانبا
 (۲) آسیا از آب طلا گشتن | اصطلاحا معنی شعر قابل غور است - شاعر دل تیک
 (۳) آسیا از آب گوہر گردیدن | بہار بڑا زاہد را با سیا تشبیہ داد و بدین وجہ کہ آسیا
 (۴) آسیا از آب گوہر گشتن | اوہ را را آب ہم می گردانند چنانکہ بر لفظ آسیا
 ذکر کردہ گوید کہ کنایہ از کمال دوست کامی و گذشت شاعر گوید کہ آسیاے دل زاہد
 عزت و آبرو بودن است صاحب بحر عجم مصد باب طلا می گرد و یعنی طلا بردل او کار
 نمبر او را (آسیاے کسے از آب طلا گوہر می کند و دل او بطلا مائل و راغب میشود
 گردیدن) نوشتہ و با معنی بہار شفق و صاحب بہمین وجہ در مصرع اول گوید کہ میل نہ
 ارمان آصفی گوید کہ آسیا باب طلا گوہر ہنگی از پے دنیا ست نہ دین - اگر میل نہ
 گشتن) باشد سندے کہ ہر سہ کتب بدست بدین بودے دل او بسوے طلا راغب
 آمدہ کلام اثر شیرازیت (۵) میل زاہد نمی شد پس آسیاے کسے یا آسیاے دل

از آب طلا گویا گر دیدن کنایہ از میلان ل
 بفتح کاف فارسی بقول بہار۔ اے از گردش
 بکمال و متاع دنیا باشد نہی داغ کہ معنی کمال
 افتادن و بقول صاحب ارغمان آصفی۔
 دوست کامی و غرت و آبرو چگونہ ازین بند
 و گردش بودن۔ صاحب انزلی ضمن آسیا
 پیدا شد و باین معنی بیان کردہ صاحب لغت
 در گردش بودن، ذکر این مصدر کردہ ہمزبان
 معنی شعر بخیا لم درست نمیشود سخن شناسان
 صاحب آصفی است و ہر سہ از کلام صاحب
 تصفیہ این کنند۔ معتبرین و تقدیر لغت
 ازین مصدر ساکت اند و متاخرین مذکورہ
 از زمین یک سند این مصدر را پیدا کردہ اند
 (اردو) بدینوجہ کہ تشبیہات اور کنایہ زبان
 اردو میں بھی مثل فارسی کے مستعمل ہے
 یہ کہہ سکتے ہیں کہ فلان شخص کے دل کی چکی
 آب زر سے پھر کر تی ہے یعنی طالع اور مال دنیا
 کی جانب مائل ہے۔ محاورہ اردو میں کوئی
 خاص مصدر ان خاص معنوں میں نہیں
 پایا گیا۔ بلحاظ معنی بیان کردہ بہار۔ کمال خود
 غرضی اور کمال غرت و آبرو
 آسیا اگر وقتا دن | مصدر اصطلاحی۔ پس آسیاے درویش از گردش افتادن

<p>صاحب انند درست گوید که آسیاب آسیاب است که نزد آب گردود صاحب سروری هم سدا کلام سبحان (پیش کرده (۵) به سرم گرد زنگ آسیاب پتا بر آمد گردم جان خراب (ارو) پن چکی (نوش) صفیه (۱) آسیاب آب چشمه خضر گردیدن</p>	<p>و ساکن شدن هم علامت موت اوست - نزاکت مضمون شعری می کند که درویشان را نباید شکسته خاطر کرد بلکه باید که ببطا و مدارا امدادشان کنیم ورنه آسیاب شان از گردش بند شود و از فاقه بپزند (ارو) چکی کا رکبانا - بند هو جانا -</p>
<p>(۲) آسیاب خضر گشتن (۳) آسیاب زندگانی گردیدن این</p>	<p>آسیاب بقول صاحب برهان برهان ماستاب آسیاب باشد و آنرا آسیاب گویند بهار گوی که فرید علیہ آسیاب و فرق در آسیاب نیست که آسیاب مضاف نمیشود بخلاف آسیاب که بهر چه اضافت کنند آن مرکب تمام خاص آنست مثلاً دست آس و باد آس و باد آسیا و آسیاب باد (ابو نصیر) بدخشانی (۵) کس است و بهار بر نمبر (۲) نویسد که کنایه آن در گردش فلک دل خود سخت کرده ایم بدین دانه را شکستگی از آسیاب نیست بدین فضل الدین خاقانی (۵) است به پیرانش طوف کنان آسمان پزار بر گرد قطب چرخ زند آسیاب من به صاحب ارغوان آصفی نمبر (۲) را بجا</p>

بہار ذکر کردہ عجب است کہ معنی بجر عم نویسد و آسیا بان | بقول انند و صاحب جامع
 ہذا صاحب انند۔ آما مولف گوید کہ کنایہ نگہبان آس و بقول بہار بجا کہ نسخہ نند رام
 از دوام ما بہ المقصود است و بس خواہ از برا آنکہ آسیا را با ہن بخر اشد تا آرد خوب سائید
 غرت باشد یا ذلت یا غیر آن۔ مضمون مصرع شود (وحید) نیست فکر گردش سر سیکان
 اول سندر کہ متعلق بغرت است در مصدر مست را پ آسیا بانی نباید آسیا سے دست
 اصطلاحی داخل کردن شایان اہل تحقیق نیست را پ صاحب برہان بر لفظ آسیا کہ گذشت
 و ہم چنین است مصدر رسوم کہ از کلام ضا این رام ادف آن گوید و خود بہار بر لفظ
 پیدا کردہ ایم (۵) گرمی آورد آجے برو آسیا بنشین نگہبان نوشتہ (اردو) دیکھو
 کا رما ورنہ پباب زندگانی آسیا سے معنی آسیا بان۔

گردید (اردو) کسی چیز کو دوام ہونا۔ یا کوئی آسیا ب چرخ زون | استعمال گردید
 چیز ہمیشہ باقی رہنا۔ اردو میں اسی مقصد آسیا باشد چنانکہ خاقانی گوید (۵) ہست
 کہ لے کہہ سکتے ہیں کہ فلان شخص کی عزت بہ پیرامتش طوف کمان آسمان پڑے بر
 یا ذلت یا ناموری کی چکی آب خضر یا آب گرد قطب چرخ زندہ آسیا ب صاحب انند
 زندگانی سے چلتی ہے۔ لیکن اس کا استعمال بضمن لفظ آسیا در مصرع دوم ہمین شعر لفظ آسیا
 متقدیم یا متاخرین کے کلام میں نہیں نوشتہ (اردو) چکی چلنا۔ چکی کا گردش
 پایا گیا۔ افسوس نصیح الملک دل غ دہلوی نہیں کرنا۔ آصفیہ۔

رہے جو فی ابدیہ کہہ دیتے۔ آسیا بخون گردید | مصدر اصطلاحی

<p>صاحب انند و بہار ذکر این کرده از معنی سکت و تحقیق مولف کنایہ از برباد و ناکام شدن د مرزا امام قلی (۵) این چرخ نگون کہ وارگون می گرد و پداسے بے خبر آہی کہ چون می گرد و صد خوشہ زہر و انہ امید تو سبیر تو خفتہ و آسیا بخون می گرد و پد (ارو) برباد ہونا۔ ناگا بودن آسیا صاحبان ارغمان آصفی و انند د آسیا در گرد بودن) را ذکر کردہ اند و سند ہر ہونا۔</p>	<p>ذکر این کردہ از معنی سکت و تحقیق مولف کنایہ از برباد و ناکام شدن د مرزا امام قلی (۵) این چرخ نگون کہ وارگون می گرد و پداسے بے خبر آہی کہ چون می گرد و صد خوشہ زہر و انہ امید تو سبیر تو خفتہ و آسیا بخون می گرد و پد (ارو) برباد ہونا۔ ناگا بودن آسیا صاحبان ارغمان آصفی و انند د آسیا در گرد بودن) را ذکر کردہ اند و سند ہر ہونا۔</p>
<p>آسیا بہ بقول صاحب جامع اللغات کہ مذکور ہست خلاف مقصود شان (رباعی ملا صوفی) مراد ف آسیاب است دیگر کسے از اہل لغت ذکر این نکردہ</p>	<p>آسیا بہ بقول صاحب جامع اللغات کہ مذکور ہست خلاف مقصود شان (رباعی ملا صوفی) مراد ف آسیاب است دیگر کسے از اہل لغت ذکر این نکردہ</p>
<p>آسیا بے دانہ گردیدن استعمال دو گرفتن آسیاے خالی چنانکہ صائب گوید۔ قسمت تن پروران از تنگدستی کاہش است</p>	<p>آسیا بے دانہ گردیدن استعمال دو گرفتن آسیاے خالی چنانکہ صائب گوید۔ قسمت تن پروران از تنگدستی کاہش است</p>
<p>آسیا بے دانہ گردیدن استعمال دو گرفتن آسیاے خالی چنانکہ صائب گوید۔ قسمت تن پروران از تنگدستی کاہش است</p>	<p>آسیا بے دانہ گردیدن استعمال دو گرفتن آسیاے خالی چنانکہ صائب گوید۔ قسمت تن پروران از تنگدستی کاہش است</p>
<p>آسیا بے دانہ گردیدن استعمال دو گرفتن آسیاے خالی چنانکہ صائب گوید۔ قسمت تن پروران از تنگدستی کاہش است</p>	<p>آسیا بے دانہ گردیدن استعمال دو گرفتن آسیاے خالی چنانکہ صائب گوید۔ قسمت تن پروران از تنگدستی کاہش است</p>
<p>آسیا بے دانہ گردیدن استعمال دو گرفتن آسیاے خالی چنانکہ صائب گوید۔ قسمت تن پروران از تنگدستی کاہش است</p>	<p>آسیا بے دانہ گردیدن استعمال دو گرفتن آسیاے خالی چنانکہ صائب گوید۔ قسمت تن پروران از تنگدستی کاہش است</p>

آسیا زرنہ استعمال - بقول صاحب برہان	آسیا زرنہ استعمال - بقول صاحب برہان
بفتح زاء ہوز و نون بمعنی آلتی کہ آسیا بدن تیز کنند (مراد آب آثرینہ کہ گذشت) صاحبان ریاضی - موت - آصفیہ -	بفتح زاء ہوز و نون بمعنی آلتی کہ آسیا بدن تیز کنند (مراد آب آثرینہ کہ گذشت) صاحبان ریاضی - موت - آصفیہ -
بجھو شمس و جہانگیری و جامع اللغات و اند ہم ذکر این کرده اند -	بجھو شمس و جہانگیری و جامع اللغات و اند ہم ذکر این کرده اند -
آسیا سنگ استعمال - بقول بہار و	آسیا سنگ استعمال - بقول بہار و
سنگ آسیا (۲) چنیریکہ بدن ساروج (اردو) پن چکی - موت - آصفیہ امیر نے و گچ نرم کنند (صائب ۵) چنان شد است لفظ آسیا پر آسیاے آب کا بھی ذکر کیا ہے نرسودا مراد داغ ضعیف ہے کہ داغ برہم پختہ (نصیر ۵) آسیاے آب کی مانند پختہ ہے آسیا سنگ است یہ تحقیق مولف یک حصہ سنگ آسیا خواہ بالائی باشد یا زیرین آب میں ہے	سنگ آسیا (۲) چنیریکہ بدن ساروج (اردو) پن چکی - موت - آصفیہ امیر نے و گچ نرم کنند (صائب ۵) چنان شد است لفظ آسیا پر آسیاے آب کا بھی ذکر کیا ہے نرسودا مراد داغ ضعیف ہے کہ داغ برہم پختہ (نصیر ۵) آسیاے آب کی مانند پختہ ہے آسیا سنگ است یہ تحقیق مولف یک حصہ سنگ آسیا خواہ بالائی باشد یا زیرین آب میں ہے
آسیا ی باد (اصطلاح) بقول صاحب	آسیا ی باد (اصطلاح) بقول صاحب
آسیا گردیدن استعمال - دو آسیا باشد	آسیا گردیدن استعمال - دو آسیا باشد
آسیا (۵) بگرد و آنہ بہر خرد کردن آسیا ذکر این کرده و این را باد آسیا و باد آس ہم گرد و پنہ از مہر است اگر برگرد سمری گردد گویند (ملاہاتف ۵) تا آہ من بجا ست افلاکم (اردو) چکی چلنا - بقول آصفیہ چکی فلک چرخ میزند آہ بے بکانیت پئے کا گردش کرنا - آسیاے باد پنہ (اردو) ہوائی چکی جو زور ہو چکی	آسیا (۵) بگرد و آنہ بہر خرد کردن آسیا ذکر این کرده و این را باد آسیا و باد آس ہم گرد و پنہ از مہر است اگر برگرد سمری گردد گویند (ملاہاتف ۵) تا آہ من بجا ست افلاکم (اردو) چکی چلنا - بقول آصفیہ چکی فلک چرخ میزند آہ بے بکانیت پئے کا گردش کرنا - آسیاے باد پنہ (اردو) ہوائی چکی جو زور ہو چکی

امیر نے بذیل لفظ آسیا- آسیاے باد کا بھی ذکر کلات است از عالم خورشید و خرمگس و مانند آن فرمایا ہے و ذوق ۵۰ امین ہون چکرین نہ بمعنی حرکت ترجمہ ہمارا است زیر کہ خراسان خصوصاً لگی جسدن سے دنیا کی ہوا کا حال میرا ہے بخیرندار و بلکہ بجا و واسپ ہم گردنند مولف بعینہ آسیاے باد کا کہ گوید کہ ہر گاہ خراسان را بمعنی آسیاے کلات گیر

آسیا می بی آب گردان | اصطلاح و جہی نباشد کہ آسیاے خراسان ہم بہان معنی بقول صاحب کنایہ از آسمان (۵) چہرہ سودا نہ گیرند۔ استعمال آسیاے باد کہ گذشت و جو خواہی از آسمانے کہ بے آب گردان بود استعمال آسیاے خراسان ثابت کند حاصل آسیایش (۶) آسمان مذکر اردو میں خرابا نفع بمعنی چیر کہ بدشتی و بزرگی بنایت آسمان کو بے آب چلنے والی چکی یا خود بخود رسیدہ باشد مانند خرگوش و خرچنگ و خرمگس و خرمہرہ و غیرہ پس خراسان و آسیاے خرمی چلنے والی چکی کہ سکتے ہیں۔

آسیا می خرم | (اصطلاح) ذکر این اجمالاً بر آسیاے بزرگ است کہ بغیر قوت چار و دیگر لفظ آسیا بقول صاحب برہان گذشتہ است (۷) اردو بڑی چکی جو گدھے یا گھوڑے یا بیل کہ فارسیان این را خراسان گویند و بقولش بجز و غیرہ کے زور سے چلتی ہے۔

آسیا پبرائے اقسام دیگر لفظ آسیا مستعمل آسیاے دندان | اصطلاح۔ بقول نیست ولیکن چون آسیاے آب و آسیا بہار دندان ہائے گرد کہ بدان چا ویدہ شود با و گذشتہ است ما آسیاے خراسان ذکر کردیم (صاحب ۵) ہر کہ ہر چہ ضروری است کہ خراسان باشد بہار گوید کہ لفظ خراسان بمعنی دادہ اند آفرانہ پس است آب دہن آسیا

وہ ان راہ (فرنگ امتد) عبد الرزاق گوید بانس کی لکڑی کے دونوں سروں پر شعلین
(ع) عامل آسیا سے زندہ نم (صائب) باندھ کر اس طرح ہلاتے ہیں کہ اس سے شعلہ
گذشت عمر و نکر دی کلام خود را نرم پڑا چہ کا چکر بندھ جاتا ہے۔ فارسی میں شعلہ جو
ازین آسیای زدن است پڑا رو (ڈاڑھ بقول اسی کو کہتے ہیں۔

آصفیہ جبریکہ دانت جس سے غذا چبا جاتی ہے (۱) آسیای فلانی از آب طلا می گردد (مقولہ)
(موت، رنگین) جعفریان سارے بدن (۲) آسیای فلانی از آب گوہری گردد (صائب)
پڑ گئیں پڑ دانت کیا ڈڑہیں بھی ساری جگر گئیں (۳) آسیای فلانی از آب گہری گردد (بخار)
آسیای شعلہ جو آلہ استعمال۔ ہمان شعلہ جہاں استعمال ۲۱ اور ۲۲ سے نمبر ۳ را ذکر کردہ ماتحت این

باشد کہ مثل آسیای گردد۔ صائب چہ خوش گفتہ بخلقہ مقولہ عجم آوردہ۔ ہمان است کہ شعل
(۴) آسمان عشق آورد است در وجود و ہوا مصادرہ مصطلحی گذشت۔ اینہا ندی انداز
آسیا سے شعلہ جو آلہ را آب آتش است پڑ کہ تعیم مصدر مصطلحی بانخصیص مقولہ مبدل شعل
اس آتش اور کار آب ہی کنی یعنی گردش شعلہ (اردو) دیکھو اسی کے مصادرہ جو گزر
جو آلہ از آتش است چنانکہ گردش آسیا آب چکے ہیں۔

مخفی مباد کہ فارسیان مطلق آسیا را بمعنی آسیا آسیای فلانی از بی آبروی و اُست (مقولہ)
استعمال می کنند چنانکہ صاحب برہان بلفظ بقول صاحب بحر عجم۔ یعنی مدارش از بیجائی
آسیا گفتہ است کہ گذشت۔ (اردو) بنی نشو و بے آبروی است۔ صاحبان مصطلحات و
بقول آصفیہ ایک ورزش کا نام ہے حسین بہار عجم دانند ہم ذکر این کردہ اند (تا شیر

۷) آسیاے ہر کہ از بی آبروئی دأرست ہین کہ جس شخص کا مدار بے آبروئی پر ہے
 می تواند چون فلک با عالمی یک رو کند؟ اس کو فارسیوں نے (آسیایش از بے آبروئی)
 مؤلف گوید کہ این مصدر اصطلاحی باشد (دأراست) کہا ہے۔

یعنی (آسیاے کسے از بے آبروئی دأر بود) آسیای فلانی باب چشمہ خضر میگردد (مقولہ)
 بمعنی (از بے آبروئی زندگی بسر کردن) بقول صاحب بحر عجم مرادف مقولہ پیوستہ یعنی
 (اردو) صاحب جامع اللغات فرماتے (آسیای فلانی از آب طلا می گردد) وغیرہ

آسیب | بقول صاحب برہان کبیر ثالث و سکون تختانی و باے اسجد (مطلق)
 آزار باشد چنانکہ صائب گوید ۷) آفتابی کہ بود این از آسیب زوال : قرص نہایت
 کہ بر سفرہ درویشان است (ظہوری ۷) بگزار کہ باراند طراوت ابر چشم من : در آسیب
 متوزحشر گل سر باری ماند : بہار ذکر این کردہ است (اردو) بقول امیر آسیب۔
 مذکر۔ تکلیف۔ دشمنی۔ مخالفت (رشدک ۷) ضرر کرتا نہیں بدفتا آسیب دشمن
 کا : چراغ برق کا جلوہ ہے دیوانوں کے مدفن پر : اردو میں آزار کی معنی بقول امیر
 انیس۔ رنج ہے۔ اور قریب قریب دونوں معنوں میں لفظ آسیب فارسی اور اردو میں یک
 طرح پر مستعمل ہے۔

۸) آسیب آزارے را گویند کہ از پہلو بہ پہلو زدن و دوش بردوش خوردن و کوفتن
 و کوفتہ شدن بہر سدا و آزار بعلرب صدمہ خوانند چنانکہ میر خسرو گوید ۷) آسان از آسیب
 بخش راست چون شیشہ ز باد : چار جانب پس خیزد کوش و ست میدان کند : حکیم

از رقی تبغرین علوی عمارت گفتہ (۵) ز آسیب چہر فلک اندر فرزا زہر کنگرہ خمیدہ رود
مرد پاسبان (جامی ۵) ہست آسیب نت اندر جان بیدلان باند کے آہستہ تر پند آں
قیامے تنگ را پے صاحب جہانگیری گوید کہ این همان ست کہ پسندی آزاد کہ گونیا
صاحب سروری و شمس و بہار ہم ذکر این کردہ (اردو) بقول امیر آسیب نہ گری
صدمہ۔ (آتش ۵) وہ شکر لب رہے آسیب نظر سے محض ہوا چشم بخواہم بٹول
قدح شیر سفید بقول صاحب آصفیہ۔ صدمہ۔ دہکا۔ گری۔ آسیب ایک درد
کے مرادف ہیں (مذکر) بقول امیر آسیب۔ دیو۔ جن۔ پری۔ سائے کو بھی کہتے
ہیں جس کی سند نمبر ۳ پر ہے۔ قائلین سائے جن و پری کا قول ہے کہ جب دیو یا جن
یا پری گزرتے ہیں اور عین اسی وقت میں انسان کا گزر بھی (یہی مقام پر ہوتا ہے کہ
دونوں کی ٹکڑ سے وہ انسان کو نقصان پہنچاتے ہیں۔ اسی کو سایہ ہوتا کہا جاتا ہے کہ
(۳) آسیب بمعنی آفت و کبت ہم آمدہ صاحب جہانگیری گوید کہ این بطریق شعا
باشد صاحب سروری و شمس ہم ذکر این کردہ (حکیم خاقانی ۵) چہ آزاد اند
ور ویشان ز آسیب گران باری پچہ محتاج اند سلطانان با سباب جہان بانی (اردو)
بقول امیر آسیب مذکر بمعنی آفت (از امیر اللغات ۵) عشق پرینکا دشمن جان ہے پ
عشق آسیب جان انسان ہے پاردو میں آسیب۔ دیو۔ جن۔ پری کے سایے
کے لئے بھی مستعمل ہے اور حقیقت یہ ہے کہ اسکو ماننے والوں کے لئے ایک آفت بھی
سمجھنا چاہئے یا مگر جس کا بیان نمبر ۲ پر گزرا دنا سخ ۵، عالموں نے آسیب

پری ثابت کیا پڑ گیا جس شخص پر سایہ تری دیوار کا

آسیب آمدن | استعمال - بقول بہار - آنا دیکھو مصدر آئندہ -

و صاحب ارمان آصفی صدمہ رسیدن - آسیب افتادن | استعمال - بقول بہار

سندش از استاد فرخیت (۵) اندوہم و صاحب ارمان آصفی معنی صدمہ رسیدن

ازانت کہ یک روز مخا جاذب آئیے ازین باشد کہ مراد فاضیہ است و مولف عرض

دل یقینہ بر جگر آید (۶) مولف گوید کہ ہر گاہ می کند کہ این مصدر را تعلق از معنی سوم لفظ آسیب

نژاکت ہر معنی آسیب را در یافتہ ایم چنانکہ است کہ آفت و نکبت باشد پس معنی این

بر لفظ آسیب گذشت می توانیم گفت کہ آفت و نکبت رسیدن باشد چنانکہ علی خراسانی

آمدن درین شعر معنی واقع شدن و آمدن گوید (۷) از سبزه تر رونق گل میشود از رونق

آزار باشد کہ تعلق معنی نمبر (۱) آسیب است آسیب بروے تو ازین ریش نیفتاد و ہزار (۸)

فائق (اردو) آسیب پہنچا - بقول امیر آسیب پہنچا - دیکھو مصدر ماضیہ - آفت آنا

اندا پہنچا (سودا ۵) نہ پہنچا میرے شک (ناخ ۵) موزیون کو خانان برباد کرتا ہے

گرم سے آسیب مرگان کو پہنچا خاک کے فلک پہ جب نہ تباہی ہے آفت خانہ زبور

سائے تلے سیلاب آتش کا پہنچا کھلیفہ پیدا ہوا آسیب بر تافتن | استعمال صاحب معانی

بیاری لاحق ہوا بھی کہہ سکتے ہیں اس لئے آصفی بذیل لفظ آسیب ذکر این کردہ و

کہ فارسی اور اردو دونوں میں آزار بمعنی ہمارا معنی ساکت مولف گوید کہ رد گردن آ

اور مرض بھی متصل ہے (دیکھو لفظ آزار) آفت یعنی آفت باشد چنانکہ نظامی گنجوی گوید

و باغت چنین د اوم این چرم را بکہ بر تابد مولف گوید کہ از ہمین ندی کشاید کہ معنی
 آسیب آ زرم را بکہ (ار و و) آفت ٹالنا۔ بلا این مبتلائے آزار و آفت شدن و صدمہ
 پیر دنیا (قلق ۷) میں اس آفت کو ٹالے کشیدن باشد نہ صدمہ رسیدن قائل (ار و و)
 دیتی ہون بکہ رتہا را نکالے دیتی ہون بکہ آفت میں پڑنا۔ آفت میں بھینسا۔ مبتلائے
 آسیب بریدن | (مصدر اصطلاحی) آفت ہونا۔ صدمہ اٹھانا۔ آزار پانا (زند

صاحب آصفی بذیل لفظ آسیب ذکر این ۷) بت سے مطلب تھا نہ کچھ کام تھا آفت
 کردہ از معنی ساکت است مولف گوید کہ سے ہمین بکہ دفعہ پڑ گئے آفت میں خدا یا کسی
 دفع آسیب کردن است چنانکہ خسرو دیو (اسیر ۷) بھنس گیا ہے تو جو آفت میں تو
 گوید (فقرہ) آسیب دہرہ روزگار از پیر ہو گھیرا تا ہے کیون بکہ غمزد کرتی ہے یہ دنیا
 خاطر نیکو خواہان بریدہ باد (ار و و) آفت ناز عشق و تانہ ہے بکہ (نیم ۷) جو مجھ پر گزرتی
 سر سے ٹالنا (صبا ۷) زلفون کے پند ہے کہین جلد گزر جائے بکہ ہر روز کے صدمے
 سے نکلی بکہ ٹالی سر سے آفت کیسی بکہ تو اٹھائے نہیں جاتے بکہ (دواغ ۷) نہ کھٹا

آسیب خوردن | (مصدر اصطلاحی) تھا کبھی خون جگر ہمنے مگر کھایا بکہ نہ پایا تھا کبھی

و صاحب ارغمان آصفی این را مرادف آسیب آزار آفت میں مگر پایا بکہ
 آمدن و افتادن گوید و ہر دو از کلام خاقانی آسیب داشتن | استعمال۔ صاحب معانی
 شروانی سنگیرند (۷) اگرچہ زہر دوست بہ آصفی بر لفظ آسیب ذکر این کردہ و از معنی
 آزار دیدم بکہ درجہ زہر خصم بہ آسیب خوردن ساکت مولف گوید کہ مرادف معنی دوم

آزاد داشتن است کہ گذشت چنانکہ نظامی کہ این سند خصوصیت دارد با معنی دوم لفظ
 گنجوی گوید (۵) باغ جهان رحمت خاک آسب (ارو) آزار پہنچانا (فقہہ امیر)
 نداشت نہ خاک رہ آسب غبار سے نداشت کسی کو ہاتھ اور زبان سے آزار نہ پہنچاؤ۔
 آسب دیدن استعمال صاحب صدمہ پہنچانا۔ بقول صاحب آصفیہ پنج
 ارغمان آصفی بذیل لفظ آسب ذکر این پہنچانا۔ آفت ڈھانا (صبا ۵) تیری رقا
 کردہ از معنی ساکت مولف گوید کہ مثلاً نے کس روز نہ آفت ڈھائی نہ پاؤں اگر
 آزار و آفت شدن است مراد آسب نہ پڑاقتہ محشر کس دن نہ امیر نے آسب پہنچا
 خوردن۔ چنانکہ ظہوری گوید (۵) دل تکلیف دینے کے معنوں میں لکھا ہے (نامخ
 باغ طبعان ز آزر دگی نہ بینا د آسب پر دگی (۵) اس رشک پری کے ہجر میں اے
 آسب ساندن رسانیدن استعمال یارو پہنچاتے ہیں آسب شیاطین مجھ کو
 بقول صاحب ارغمان آصفی۔ متعدی آسب (نیم ۵) پابوسی کا کل کوئی آسب نہ پہنچا
 رسیدن است و بہار گوید کہ معنی صدمہ رسیدن شانہ بھی نہ آجائے کہین ہوئے کمر تک پہنچا
 مولف گوید کہ تخصیص این با صدمہ درست آسب رسیدن استعمال۔ بقول بہار
 نباشد بلکہ این مصدر متعلق از ہر تہ معانی لفظ آسب صدمہ رسیدن و بقول صاحب ارغمان آصفی
 باشد کہ گذشت (سروری کاشی ۵) سرور مراد آسب آمدن و اقدام و خوردن
 نقد جان در پایش افشا نم ولی ترسم نہ کہ آسب کہ گذشت مولف گوید کہ این مراد آسب
 رساند از گرانی پائے جانان را نہ مخفی مباد خوردن نباشد (صبا ۵) ز سنگ اگر

بدل نازکش رسد آسیب پڑوے خویش پہنچانا۔

نیار و چو آب شیشہ مانڈ (جامی ۷) مہرا آسیب کار | اصطلاح - بجاف تازی

باد و بانسوفس سرد مرا پڑے مبادا رسد آسیب بقول بہار کتایہ ان ظالم و موزی صاحب اند
بہ گلبرگ ترش پڑے ہم ذکر این کردہ (میر خسرو ۷) اگر تو شوی

آسیب زون | (مصدر اصطلاحی) بقول رنجہ ز آسیب کار پڑ چشم دل غیر شپہ بین مخا

بہار صدمہ رسانیدن صاحب فرنگ آصفی ہر چہ تو برخویش نداری روا پڑے بردگری و
ہم ذکر این کردہ (میر مغزی ۷) ز جانبے نباشد دوا پڑے (ارو) ظالم موزی - مذکر

کہ ہمین دشمنان زند آسیب پڑے نہیں بود (ناسخ ۷) جو کہ ظالم ہے وہ ہرگز چھوٹا پاتا
ہمہ خلق را بجان و مال پڑے چون نصرت آید آسیب نہیں پڑے نہ ہوتے کھیت دیکھا ہے کہین شمشیر

چون زند دشمن پڑے چو ہمدی آمد شوش چون کا پڑے (سودا - ع) چنگل سے موزی کے تو بچا
کند و تال پڑے (حکیم فرقہ ۷) شعلہ قہر تو اسکو کر دگا ر پڑے (آصفیہ)

گر باکوثر آسیبے زند پڑے زو بر آید پہچان کر تعر آسیب کروں | مصدر اصطلاحی بقول

دورخ التہاب پڑے (ارو) ٹکرا نا (ناسخ) بہار مرادف صدمہ رسانیدن - صاحب

۷) ایاں در دوسر خار سے ہے وان دکان ار مغان آصفی ہم ذکر این کردہ است (مولوی
بند پڑے ٹکرا کے سر کو اب درخار توڑے عجیب معنوی ۷) جان گل با جان سرو آسیب

ہے کہ صاحب آصفی نے اس مصدر کو صر کر دے جان از و در دے شد و جیب کر دے
لازم کہا ہے - دھکا دینا - بقول آصفی صدمہ آسیب کشیدن | (مصدر اصطلاحی)

بقول بہار لازم منہ یعنی صدمہ برداشتن۔ بقول آصفیہ ٹکر کھانا (قلق ۷) جتنے گزرے
صاحب ارمان آصفی ہم ذکر این کردہ۔ ہین انبیا گلے بنپائی اید اہراک نے است
نظہوری ۷) کشران شہزاد سیب داغ ۷ سے ۷ (نیم ۷) جو مجھ پر گزرتی ہے کہین
دل لاشکان راست زین غم فراغ بندہ ۷ جلد گزر جائے ۷ ہر روز کے صدمے تو اٹھائی
کشد جان صدمہ آسب از آب و گل پکشايد ہین جاتے ۷ (برق ۷) کیانی راہین کا
زباز و اگر حرز دل ۷ (ملا کا بتی ۷) بکرم کوش رنج ہجر یا رہین ۷ سر کے ٹکرانے سے دور
زعریان تنی مکش آسب ۷ کہ جرم میوہ جو بن بن گئے دیو ارین ۷ (آصفیہ)
بے پوست شد لذت تراست ۷ مولف آسب نظر | اصطلاح - بقول صاحب
گوید کہ از ہر سہ معانی لفظ آسب کہ گذشت بحر عجم چشم زخم (اردو) اردو میں آسب نظر
و شعر اول آسب کشیدن یعنی اول است متعل ہے۔ یعنی نظر بد۔ زخم چشم (آتش ۷)
یعنی آزار کشیدن و شعر دوم یعنی دوم یعنی وہ شکرب رہے آسب نظر سے محفوظ ۷
صدمہ کشیدن و شعر سوم یعنی اول راکشان چشم بدخواہ ہو مثل قدح شیر سفید ۷
کشان می آرد پس آنچه بہار بمقابلہ این ہر شد آسبی | ابیاء معروف - بقول صاحب
معنی صدمہ کشیدن نوشتہ درست نکرذیر کہ فرنگ اند بجا الہ بہار ترجمہ (ذی جنت) یعنی
فارسیان و آزار و صدمہ و آفت فرق کردہ ۷ پری زدہ و پری گرفتہ - بسیار عجب است کہ
چنانکہ بر لفظ آسب گذشت - (اردو) اید این در بہار عجم بجا سے خود یافتہ نشد (اردو)
پانا۔ بقول امیر کلید اٹھانا۔ صدمہ اٹھانا ٹکرانا آسبی بقول امیر حکو آسب کا خلل ہو حکو

آسیبا بھی کہتے ہیں۔

آسیب یافتن | استعمال (۱) قبول ہوا

و ترسیدن باشد چنانکہ از سند دوم ظاہر است

لازم آسب زدن و مولف گوید کہ مرادف مصرع ثانی ضرورت حرز بر بازو واقع

آسب کشیدن است کہ گذشت (انوری) نمیشد۔ فافہم اگرچہ ممکن بود کہ لفظ آسب

۱۵، قصد آن کردم کہ ذوالقرنین ثانی خواورین شعر ہم معنی آزار یا صدمہ یا آفت و سخت

عقل گفت اے خاطر آسب نقصان یافتہ بگیریم چنانکہ ہمارا گرفتہ است ولیکن تحقیق را

۱۶ عرفی زایمان گردت آسب می یابد بدیر نشاید کہ معنی بے لطف را محض بدین وجہ

برپیکہ بر بندہ حرز کفر بر بازوے ایمانش گوارا کنیم کہ جدت معانی را مکروہ دانیم۔ لاجل

(۲) مولف عرض می کند کہ اگرچہ فارسیان و لا قوۃ الا باللہ پس سند اول بکار بہا رنجور

برسہ معنی لفظ آسب فاعلت کردہ اند چنانکہ سند ثانی بکار مولف صاحب رمضان صفی

بر آسب گذشت اما از آسب یافتن می کشاید کہ انیمصد را مرادف (آسب آمدن) و افتاد

کہ آسب بمعنی خوف و اندیشہ ہم باشد و این گوید غور ز فرمودہ (ارو) (۱) صدمہ پانا۔ ایلا پانا۔

مصد بمعنی خوفناک شدن و اندیشہ ناک شدن (دیکھو آسب کشیدن) (۲) ڈرنا۔ خوف کھانا و صنفیہ

آسیدن | بقول صاحب بحر عجم آرد کردن و آئہ غلہ از آسیا لکامل القصر لطف مضاعف

آسد دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده (ارو) پینا (آ صنفیہ)

آسیم | بقول صاحب برہان بروزن جاجیم لغت ژند و پاژند استاد بزرگ مرتبہ و

عظیم نشان را گویند صاحب جہانگیری گوید کہ مطلق بزرگ مرتبہ چنانکہ بہرام نزدی گفته

(۷) پیریدیم من از ہمراہ آسیم نکہ این مردم چہ قوم اندازین لیم پڑ صاحب اند را
 بابرہان اتفاق است صاحب قاطع برہان ناحق بر صحت این لغت بر برہان شبہہ کرد
 است (اردو) بڑے مرتبہ کا شخص یا استاد

آسیمہ | بقول صاحب برہان بفتح میم (۱)، دیوانہ مزاج و شیفۃ و شوریدہ و مدہوش
 و مضطرب و سراسیمہ و متحیر و سرگشتہ (۲) یعنی خیرہ ہم آدہ کہ از خیرگی باشد۔ صاحبان دیگر
 دانند و سروری و شمس و پہلوی ہم ذکر این کردہ اند صاحب ناصری گوید کہ اصل این آسم
 است الف از باب املہ بیابدل شد و این شیوہ در فارسی شائع بودہ (اردو) (۱)
 اردو میں یہ سب الفاظ متعل بن جو آسیمہ کے معنوں میں بیان ہوئے ہیں آتش (۷)
 کس لعل آتشین کا ہے دل اپنا شیفۃ پڑ سپر ہمارا نام کھداوہ لکین جلا پڑ صاحب آصفیہ
 نے شوریدہ۔ مدہوش۔ مضطرب۔ سراسیمہ۔ متحیر۔ سرگشتہ کا ذکر کیا ہے۔ دیوانہ مزاج
 اردو میں کہہ سکتے ہیں (۲) صاحب آصفیہ نے خیرگی یعنی چکا چوند۔ یحیائی۔ ڈھٹائی
 لکھا ہے اور لفظ خیرہ کو ترک کیا ہے۔ لیکن انھیں معنوں میں اردو میں۔ بیجا۔ ڈھیٹ
 شوخ متعل ہے (داغ ۷) اے داغ ناتے غزل اس شوخ کو ہم بھی پڑ کر شر کوئی
 قابل انعام نکلتا پڑ (آصفیہ)

(۱) آسیمہ داغ | اصطلاح۔ صاحب اتد بجا الہ فرنگ فرنگ گوید کہ نمبر (۱) یعنی
 (۲) آسیمہ سر | آشفۃ داغ است و بضمن لفظ آسیمہ ذکر نمبر ۲ کردہ کہ شوریدہ و سر
 باشد (خاقانی ۷) سردوران چمن آسیمہ سراست پڑ نسبت جو رب و ران چہ کھنم پڑ

دولہ ۷) تاماہ کبشتی درومن و رخطرم پچون کشتی از آب دیدہ آسیمہ سرم (اردو) آشفٹہ
 سر بقول امیر شری سودانی بدحواس (غالب ۷) کہا ہے کس لئے کہ غالب برائین
 لیکن پڑھو اسے اس کے کہ آشفٹہ سرم ہے کیا کہئے پڑ

اسیون | بقول صاحب برہان بر وزن آگون مرادف آسیمہ صاحبان شمس
 اندہم ذکر این کردہ اندا صاحب جہانگیری گوید کہ با واد مفتوح است و نہجیک تریندی
 ۷) اگر نہ شفقت کرد آسیون مرا پڑ از چہ رو گزشتہ و آسیو غم پڑ صاحب ناصر می گفتہ کہ
 دراصل آسیا و ن بود یعنی آسیا مانند۔ صاحب شمس فرماید کہ این لفظ اگر از آس مرکب
 آسون بلستے۔ آسی در عربی اندوہناک و آ زردہ خاطر باشد پس عجب نیست کہ ون کہ
 یعنی مانند است بر لفظ آسی زیادہ کردہ اندا آسیون شد مولف گوید کہ (۲) یعنی پریشانی
 و سرسگی و دیوانگی و شوریدگی و اضطراب ہم آمدہ چنانکہ شیخ فرید الدین عطار فرماید ۷
 چہ خیزی کین ہمہ آسیون از تہ پڑ نہ بے توندگانی من از تہ پڑ عجب است کہ
 جہانگیری ہمین سندر را برائے سنی اول آوردہ (اردو) و کھو آسیمہ (۲) پریشانی مونث اضطراب گز
 آسیمہ | بقول صاحب اندکسرین و فتح تثنائی نام زن فرعون است کہ مسلمان
 و پنهان بر موسی علیہ السلام ایمان آوردہ بود بقولش این لفظ عربی زبان است یا
 صاحب برہان عجم کہ پابند لغت فرس است ذکر این کردہ است (اردو) امیر فرما
 ہیں کہ آسیمہ فرعون کی بی بی حضرت موسی کے دین پر تھیں۔

آش | بقول صاحب انندو بہار بکون شین معجمہ (۱) ہر طعام رقیق کہ آنرا توان
آشنا مید بلکہ مطلق طعام و خوردنی چنانچہ از مواقع استعمال معلوم میشود (۲) بمعنی آہا رجاہ
مجاز است۔ و راستہ گوید کہ بقول صاحب کشف اللغات در اصل آشام بودہ است
و صاحب فرہنگ رشیدی از فرہنگ بمعنی قوت مطلق کہ بدان قوام بدن باشد نقل
کردہ و ضمن لفظ آشام - در محاورہ بر طعام مطلق متصل است (شفیع اثر ۱۵)
آشود آش خاری پختہ ہرما اثر پدیک چرخ از آہ شہا تا سحر در آش است پد (سالکا
یزدی ۱۵) بر سر خوان بخیلان نان نمی گرد و سفید پد جز آب آش تغزیہ همان نمی گرد و سفید پد
(قیلان - رباعی ۱) خون جگر خوش است با موج سرشک پد ز انسان کہ میان
آش پرہیز ز رشک پد زلف تو پر از دل ست زانگونہ کہ شام پد بر شاخچہ فراہم آید کجشک پد
(ظہوری ۱۵) کاسہ خورشید لیسیدن نمی آید ز من پد گو فلک از کین دہد ہر روز آشتی
دیگر کم پد (امیل اپا ۱۵) مثال گر سنہ چشمان شکم پرست بمباش پد کہ مید ہد تب آن پیر
کہ دارد آش پد صاحب مؤید الفضل بر معنی اول الکفا کرد صاحب محیط گوید کہ اغذیہ مطبوخہ
باشد و بس (اردو) امیر لفظ آش پر فرماتے ہین کہ اس کی اصل آش معلوم ہوتی ہی
جسکی معنی سنسکرت مین کھانا ہین (مونث) (۱) غذا خصوصاً جو رقیق ہو مثل شوربا
و حریرہ (شہیدی ۱۵) کہا عیسیٰ نے مجھ سے نوش جان کر خون دل اپنا پد مرخص عشق
کی بہتر غذا یہ آش ہے گویا پد کیف ۱۵) غم مے جاے روز کھانے کو پد نہ سہی گرمیہ
آش نہو پد (۲) آہا بقول آصفیہ - مذکر - کلف ماوا - جو کا غذا پرکتا ہون کی مضبوطی کے

چڑھاتے ہیں مولف کہتا ہے کہ ہاردار کپڑا دکن میں کہتے ہیں۔ نیز کلف دار کپڑا
لیکن امیر نے لفظ ہار پر کلف کی معنی نہیں لکھی۔ صاحب آصفیہ نے لفظ کلف پر بھی
ہار کا ذکر فرمایا ہے۔ اسکو اردو میں کلپ بھی کہتے ہیں۔ آپ نے لفظ کلپ پر لکھا ہے
کہ ہار (بغیر ہار) جو دھوبی لوگ چاولوں یا میدے کا پکا کر کپڑوں کو کرارا اور صاف
بنانے کے واسطے دیتے ہیں اور مصدر دکلپ دینا پر لکھا ہے کہ کپڑا کو ہار دینا۔ یہاں
بھی لفظ ہار میں الف مقصورہ ہے۔ لیکن پہلی جلد میں لفظ ہار بالف مقصورہ نہیں لکھا
اور امیر نے بھی جلد دوم میں ہار کو ترک فرمایا ہے۔

آتش آرو | استعمال - باضانت شین مجہ امیر (ذکر) آلو بخارا سے مشابہ ایک ترش
بقول صاحب محیط آتش رتنہ اطریہ است میوہ ہوتا ہے۔
زبان دانان معاصرین آتشے را گویند کہ مطلق از آشام | بقول صاحب برہان بروزن
آرد پختہ باشند (ارو) آرو بقول صاحب باوام باشین نقطہ دار۔ (۱) بمعنی خوردن
تذکیر و تانیث (ذکر) اردو میں بھی مستعمل ہے و آشامیدن کم و اندک را گویند و بربی قوت
ہما۔ پس آتش آرد یا آٹے کی آتش یا آرد کی لایوت خوانند صاحب نوادر برین لفظ بمعنی
آتش اردو میں کہہ سکتے ہیں۔ خورش نوشته صاحب جہانگیری گوید کہ خوراک

آتش آلوچہ | استعمال - باضانت شین بقدر حاجت کہ آنرا تباہی قوت خوانند
باجیم فارسی بقول صاحب مؤید آتشے از آلوچہ صاحب شمس ہم ذکر این کردہ۔ صاحب شمس
سازند (ارو) آلوچہ کی آتش۔ آلوچہ بقول فرماید کہ آشام آتش است و پس۔ صاحب

اندھن زبان برہان مولف گوید کہ آشنائید بمعنی کا رکھتی ہے غذا برسات کی رع از
 بمعنی خوردن و نوشیدن آب و شراب و رسالہ تائید و تذکیر قوت متا نہیں قوت
 شربت و مانند آن کہ می آید معلوم میشود کہ کہانے پیدا قوت لایوت بھی اردو میں متعل ہے
 این مصدر را از لفظ آش ساخته اند کہ بمعنی مطلق (۲) آشام بقول برہان بمعنی نوشیدن آشنائید
 طعام و خوردنی ہم باشد چنانکہ گذشت پس جزا آب و شراب مانند آن و بقول پہلوی جہانگیر
 نیست کہ آشام حاصل بالمصدر معین است و رکشیدن آب و مانند آن و مصدر آن آشناید
 آنچه صاحب برہان خوردن و آشنائیدن نشو و آرا بتازی تجرّع خوانند مولف گوید کہ بقول
 مقصودش غالباً از خوراک و خورش پیش نیست منتخب اللغات جرعہ بمعنی مقدار یک آشائیدن
 کہ قوت ترجمہ ہمانست۔ صاحبان نوادر و جہانگیر از آب و شراب و جزآن و یا فتح یک بار آشنائیدن
 از کلام استادے سند آورده اند (۵) بلکہ و تجرّع جرعہ جرعہ و اندک اندک نوشیدن
 شام نہ ہم تارموت نہ دارم گرچہ گاہ شام شام (حکیم خاقانی ۵) حسرت فرد خورم چو پسینہ
 (ارو) خوراک۔ خورش۔ غذا۔ (مونث) گرہ شود: آشام خون دل کنم آنرا فرد و برم نہ
 قوت (ذکر) (تسلیم ۵) آپ نے غیر کو جو حاصل نیست کہ طرز بیان صاحبان لغت
 دی دشنام نہ وہ یہ سہجہ مری خوراک ملی نہ (مصرف) اصل معنی و مقصد را ظاہر نمی کند و از سند
 ۵ غم عشق کھانے کی لذت نہ پوچھ پیہی تصفیہ این میشود کہ آشام حاصل بالمصدر
 اتو اپنی خورش ہو گئی نہ آتش ۵ غم بہت آشائیدن بمعنی جرعہ باشد نہ تجرّع (اردو)
 کھلوانہ بچھ گریان کو تواے ہجریار نہ خوف گھونٹ۔ (ذکر) (امیر ۵) تیرے کشتوں کے

حق میں ہین قاتل پڑ گئے خنجر کے گھونٹ
عود بغایت خوب میشود (اردو) ایک دلا
شریت کے پڑ

(۳) آشام بقول برہان امر است از مصدر (۶) آشام بقول برہان آبے را گویند کہ در

آشامیدن یعنی بیاشام و نبوش صاحب سر وقت برنج پختہ شدن از ان گیرید۔ صاحب

ہم ذکر این کردہ (سراج الدین راجی ۵) ناصری گوید کہ آتش رقیق است مولف گوید

و را در بزم زندان غم آشام پڑ شادی صاف کہ تعریف برہان خاص و ادعائے ناصری

شود در غم آشام پڑ (اردو) پی۔ پیئے کا امر عام (اردو) پیچ (مونٹ) چا دلون کا پیا

(۴) آشام بقول برہان آشامندہ کہ فاعل (مثل) پیچ پی ہزار نعمت کھائی، آتش

آشامیدن باشد بہار و صاحب سروری ہم رقیق۔ پتلی آتش۔

ذکر این کردہ (صائب ۵) مباد از بادہ آن (۷) آشام۔ بقول صاحب ناصری و رسل

لب ہاے خون آشام تر گرد و پد کہ تیغ از ابد آتش شام ہو یک شین را حذف کردہ اند

بتہ خون بیشتر گرد و پد (اردو) پیئے والا۔ اردو صاحب نوادر نوید کہ تحقیق آنست کہ شام

میں آشام بھی متصل ہے (ناخ ۵) خلد کی مزید علیہ شام است و اطلاق آن بر طعام

نہر عمل کو ز اہا پڑ جانتے ہیں زندگی آشام شام مجاز مثل اطلاق چاشت بر طعام چاشت

تلخ۔ پس آشام۔ طعام شام و قوت شام باشد

(۵) آشام بقول برہان نام و لایتی است سندش ہمانست کہ برنبردا گزشت۔ لطف

ما بین مشرق و شمال بنگالہ دوران ولایت گوید کہ در سندش تخصیص معنی قوت شام نباشد

(ارو) رات کی غذا۔ رات کا کھانا۔ شام کی فافہم (ارو) اگر آشام فارسی میں بمعنی مصدا
غذا۔ اور مفعول تحقق ہو تو اوس کا ترجمہ پینا پینا ہوا

(۸) آشام بقول صاحب سروری شامیدنی آشام خوردن | مصدا در حد مطالجی بمعنی
چنانچہ سید حسن اخلاط فرماید (۵) آشام آشام کردن | آشامیدن و نوشیدن
خود بزخم زبان می خورد و غوان ہزارے دزدگان است سند این بر لفظ آشام نمبر ۱۸ گذشت
ہمہ آب از زبان خوردند ہذا میر خسرو (۵) (ارو) پینا۔ بقول صاحب آصفیہ نوش
چون نتوانم کہ نفس را رام کنم خود را چہ کرنا۔ آشامیدن کا ترجمہ۔

شہرہ عام کنم پنازل نشود تیرگی خاطر من ہذا آشام فرور | اصطلاح۔ باضافت میم
کر چشمہ خورنی اشل آشام کنم ہذا (ارو) اول و تشدید و او بقول صاحب مؤید لفظلا
پینے کی چیز۔ آب منگ رقیق کہ بعد از فاقہاے بسیار

(۹) آشام بقول صاحب شمس مصدر و مفعول بدہند (ارو) رقیق یا پیلی آتش جو بیمار کو
ہر دو آمدہ و اندین باب است۔ آشام بمعنی فاقوان کے بعد پلائی جاتی ہے تاکہ جلد ضم
آشامیدن و آشامیدہ و ماکول۔ سندے ہو جائے۔

پیش نکرد معلوم میشود کہ طر زبان صاحبان آشامیدن | بقول صاحب بحر عم خوردن
نفت کہ بر نمبر ۱۸ گذشت صاحب شمس را نوشیدن آب و شربت و مانند آن دکال
برین تعریف آورد اما تحقیق چنانکہ بالا گذشت (التصریف) مضارع این آشامد و بقول
می کشاید کہ آشام نہ بمعنی مصدر و نہ مفعول صاحب نوادر خوردن و صاحب انند

بجوالہ فرنگنگ نگ نوشیدن گفته سندان یعنی سوم و چہارم لفظ آہ شام گذشت (اردو) پینا۔	
آتش بقول صاحب برہان نفتح ثالث و سکون باء ابجد مضمی است از نواحی طاقان و بسکون ثالث ہم گفته اند صاحب سروری و اند ہم ذکر این کرده (اردو) نواحی طاقان سے ایک موضع کا نام	
آتش باوردی بقول بہار و اندبہ جامع اللغات فرماتے ہیں کہ ایک دریائی موحہ و واد مفتوح و راودال مہلتین۔ آتش جانور کتے کی شکل پر ہوتا ہے ہند میں اسکو باشندہ سوب باورد کہ شہرست و خراسان کہہ رہتے ہیں اسکے خصیہ کو جود و امین مستعمل ہر مابین سرخس فایا و نام بانی آن شہر و آن مخفق فارسی میں گندیدہ ستر کہتے ہیں جس کا عربی اباورد است و ابورد مالہ آن (اردو) تھا۔ جندیدہ ستر ہے۔	
آتش برگ اصطلاح بیان شہرت ہے۔	باورد کی آتش۔ فارسیوں کے پاس اس کی
آتش بجگان (اصطلاح) بقول صاحب اس بقدر کا سہ نہ بختن مصدر اصطلاحی است	این بر آتش رشتہ می آید۔
برہان جندیدہ ستر است گویند خایہ گ آبی فارسیان نیز بطریق مقولہ بجائے می گویند کہ مقصود است جہا گیری سند یوسفی طبیب آورده کامل حاصل نشود چنانکہ ظہوری گوید (۵) (جندیدہ ستر آتش بجگان است) کہ کند برخوان دروشیم ظہوری نگشت سیر و گویا بقدر دفع علت صبیان و صاحبان آند و سروری کا سہ نہ بختند آتش ما (اردو) آگہ بھر کز بختن و محیط و بہار ہم ذکر این کرده اند (اردو) صا	مبغنی سیر نہونا۔ امیر نے اس مصدر کو اثبات

لکھا ہے اور آتش نے اسکو نفی میں استعمال کیا کاسہ خورشید لیسیدن نمی آید ز من پو گو فلک
 ہے (۵) آگ بھر کر ایک دن دیکھا نہ روے می پز ز کین ہر روز آتش دیکرم پو محمد تقی سلیم
 یا رصاف پو مین وہ مفلس ہوں نہ ہو جس کو (۵) اجل شد بر سر پر خاش ہر کس پو بد گیک
 میسر آئے پو اردو میں ایسے موقع پر جب کہ توپ سختی آتش ہر کس پو تاثیر (۵) از غم
 کسی خاص مقصد میں سیری نہ ہو یہ کہتے ہیں یہودہ دنیا سر بے روے من پو طرفہ آتش
 کہ ہمارا تو پیٹ نہیں بھلا یا ہماری طبیعت نہیں پختہ ہر کاسہ زانوے من پو مولف گوید
 بھری ایہ پیٹ بھرنے اور طبیعت بھرنے کی از کلام اہل زبان کہ مذکور شد می کشاید کہ آتش
 نفی ہے۔ اسی طرح پیاس نہ بجنا۔ خواہش پختن در پے خرابی و اید اے کے شدن
 پوری نہ ہونے کے مقام پر کہتے ہیں صاحب است کہ قریب یعنی د راستہ باشد (اردو)
 آصفیہ نے صرف اسکی متعدی کا ذکر کیا ہے۔ بقول امیر انھیں معنون میں آتش پکانا یعنی پکے
 آتش پختن | مصدر اصطلاحی۔ بقول اید ہونا د سودا نے ہجو خیل میں کہا ہے (۵)
 صاحب بحر عجم و برہان کسی را از برائے آزا محکو با و رچی یون و ہراتے ہین پو رہ ری
 کسی براگیزانیدن۔ و راستہ گوید کہ آتش کسی آتش کیا پکاتے ہین پو آپ فرماتے ہین کہ
 پختن برائے او مقدمہ آزار ترتیب دادن اب یہ محاورہ متروک ہے صاحب آصفیہ نے
 صاحب شمس را با و راستہ اتفاق است۔ (دیکھو پکائی پختیہ صلاح و مشورہ کرنا ساثر کرنا لکھا
 صاحب انند گوید کہ کنا یہ از سر انجام خوب آتش پر ہیر | (اصطلاح) بقول بہار و آند
 دادن برائے اید اے کے (ظہوری ۵) آتشے کہ بخور و بیمار ان دہند و آزا با اصطلاح

طب فرورہ گویند (مرزا طاہر وحید ع) خون دیگر کسے از اہل لغت ذکر معنی دوم مکروہ معلوم
مردم آتش پرہیز است این بیمار را پچیلان میشود کہ صاحب جامع اللغات این را از صمد
۵ خون جگر م حشست باموج شرک آتش بختن پیدا کردہ است کہ گذشت (ملاحظہ فرما
ز انسان کہ میان آتش پرہیز ز شرک پزلف ۵) چو از دیگ وصلت بر آری طعام نکند
تو پر از دل است ز انگونہ کہ شام پز شامچہ آتش پز کار بر خود حرام پز (ارو) بقول صمد
فراہم آید کینجشک پز (ارو) پرہیزی غذا- اردو جامع اللغات (۱) آتش پکانے والا (۲) فتنہ
میں آتش پلاؤ بھی کہتے ہیں۔ بقول امیر ایک انگیز۔ شیریر۔ واضح ہو کہ اگرچہ کھچڑی پکانے
قسم کا پلاؤ جو مریضوں کے لئے پکایا جاتا ہے کے معنی سازش کرنے کے ہیں جیسا کہ صمد
بقول صاحب جامع اللغات اوگرا (ندگر) ماضیہ پر بیان ہوئی لیکن فتنہ انگیز یا سازش
جو بیمار کو پکا رکھلاتے ہیں۔ امیر نے اوگرا کی کرنے والے کو اردو میں کھچڑی پکانے والا
نسبت لکھا ہے کہ اُبالا۔ بدفرہ کھانے کو نہیں کہتے۔

کہتے ہیں (مسرور ۵) شوکل ہوں شکر عادت آتش پز خانہ (اصطلاح) بقول صاحب
ہے پز اوگرا بھی ہزار نعمت ہے پز صاحب اند کہ بجاوہ فرنگ فرنگ نوشتہ مطبخ باشد
آصفیہ نے اسکو بالی کھچڑی کہا ہے۔ دیگر کسے از اہل لغت ذکر این مکروہ (ارو)
آتش پز استعمال۔ بقول بہار و اتند باورچی خانہ۔ مذکر بقول آصفیہ کھانا پکانے کی
بفتح باے فارسی (۱) آنکہ آتش را خوب پزد جگہ۔ مطبخ ندگر۔

و بقول جامع اللغات (۲) فتنہ انگیز و شریر۔ آتش تہاج (اصطلاح) باضافت ثین

وہر دو تارے فوقانی بقول صاحب بحر و آستہ کہ دہ عشرہ محرم بر غر با تقسیم کنند (سالک یزدی)
 نوعی از آتش کہ نان تنک را ریشہ کردہ در آن گوید ۵) بر سر خان بخیلان نان نمی گردد سپید
 ریزند صاحب اندو بہار ہم ذکر این کردہ جز با آتش تغزیہ همان نمی گردد سپید ۶) (اردو)
 (محمد قلی سلیم در چو کول ۵) دید از بسکہ جور کڑوی روٹی - کڑوی کھڑی - بقول صاحب
 دست انداز بہ آتش تمان گشت دنبہ گذار ۷) اصفیہ - ہیتی - حلوائے مرگ - مردے کی حاضری
 (اردو) وہ آتش حسین تپلی روٹی - چپاتی - پاپڑ مرنے کا کھانا - ادس کھانے کو کہتے ہیں جو
 چور کر کھاتے ہیں - مردے کے گھروالوں کو قارب و رشتہ دار کم

آتش تزویر | اصطلاح - بقول صاحب کم ایک دن او زیادہ سے زیادہ تین دن
 مؤید آتشے کہ از آرد می سازند و بر بیض دہند ہمک اپنے پاس سے پکا کر بھیجتے ہیں - دکن میں
 آنا مزو زینر گویند (اردو) مرادف آشام آتش عاشورہ اس آتش کو کہتے ہیں جس کو دہی
 ملا کر رقیق پکاتے ہیں اور دیگوں میں بھر کر
 مزور -

آتش تغزیہ | اصطلاح - باضافت کوچہ بکوچہ غر با کو تقسیم کرتے ہیں - انبیل
 شین بقول اند بفتح فوقانی و سکون عین ۸) آتش تو در کاسہ تست (مقولہ) بقول
 و کسر زائے معجمہ - معروف و بہار از منی ست صاحب بحر و آستہ مقولہ ایست کہ فارسیا
 و دیگر کسے از اہل لغت ذکر این نکرده مولف می گویند یعنی رزق و نصیب تو در آستین
 گوید کہ فارسیان آتش تغزیہ طعامی را گویند بہار و صاحب اند ہم ذکر این کردہ مو
 کہ بخانہ اقربائے میت می فرسند و نیز آتشے گوید کہ مقصود آست کہ رزق تو کہ در تقدیر است

ترا حاصل است چنانکہ حیاتی گیلانی گوید (۵) تیرارزق تیرے پلوین - صاحب جامع اللغات
 تراہیم از تو تو لو اسہ از تست بے و گر نہ آتش تو نے لکھا ہے کہ اس فارسی مقولہ کا ترجمہ -
 در کاسہ تست (ارو) دکن میں کہتے ہیں تیرارزق تجھ کو ملیگا -

آشتی اکسر فوقانی و شین موقوف بقول صاحبان اندو بہار و شمس و رشیدی و
 مؤید معنی - صلح - (جامی ۵) از جنگ و آشتی گسان می رددلم پتا خو بجنگ عہدہ جوئی
 گرفتہ است (ارو) آشتی بقول امیر موزن صلح - ضد جنگ - غالباً اسکی اصل استہر تیاہی
 جس کے معنی سنکرت میں دٹھہراف ہین (رٹک ۵) کتب سے بھی نکل کے جہاں
 کی گفتگو کیا آپ آشتی کی کتابین پڑھی ہنین پ (موسن ۵) نہ سمجھے ظلم کو وہ فتنہ گر
 ظلم بے عداوت آشتی سے رحم پر ظلم پ

(۱) آشتی حلوا (اصطلاحات) بہا صاحب رشیدی ہم ذکر نمبر ۵ کند و صاحبان
 (۲) آشتی خوارہ بر لفظ نمبر ۵) نویس جہانگیری و سروری ذکر نمبر ۴ فرمودہ اند (ارو)
 (۳) آشتی خوران کہ (۱) و (۳) و (۵) صلح کی دعوت صلح کی ضیافت جو دوستوں
 (۴) آشتی خوان طعامیکہ بعد از آشتی کو دیجاوے - دکن میں ایسے موقع پر فرماتے
 (۵) آشتی خورہ صرف دوستان نام کے دوست احباب مٹھائی یا جلسہ طلب
 و اکثر شیرین باشد ہذا بجلو اے آشتی ہم شہرت کرتے ہیں اور لیتے ہیں اسی مٹھائی یا جلسہ یا دعوت
 وارو - صاحب بحر عم بر نمبر ۲ ہمیں معنی پیش کے لئے فارسیوں نے ان پانچ الفاظ کا استعمال
 کند و بجا الہفت قلزم گوید کہ نمبر ۲ ہم میں آ کیا ہے -

آشتی و ادون استعمال - صاحب ارمنان	آشتی و ادون استعمال - صاحب ارمنان
آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده و از معنی است مولف گوید کہ صلح و موافقت کنانیدن چنان	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده و از معنی است مولف گوید کہ صلح و موافقت کنانیدن چنان
معزی نیشاپوری گوید (۵) عدل و انصاف	آشتی و ادون استعمال - صاحب ارمنان
تواند ریشہ ایران زمین پد آشتی داد است	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
باشیر ثریان رو باہ را پد (ظہوری ۵) کلام خسرو دہلی آورده (۵) کرشمہ ہائے	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
و عدہ را داد آشتی ہونا اثر انتظار را آخر پد	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
ملا دینا - ملا دنیا - ملاپ کروانا وظہیر	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
اس پر پوش سے ملا دو مجھے انحضرت تیز کردن و واقف شدن و بودن از آشتی	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
شیخ پد آپ تو حور کو انسان سے ملا دیتے ہیں	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
آشتی و ادون استعمال - صاحب	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
ارمنان آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
بیان معنی ساکت مولف گوید کہ با ہم صلح	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
داشتن و موافق بودن باشد چنانکہ مولوی معنی	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
فرماید (۵) چون بہ بے رنگی رسی کان	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
داشتی پد موسی و فرعون دارند آشتی پد	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت
ظہوری (۵) آب با آتش ندارد آشتی	آصفی بلفظ آشتی ذکر این کرده از معنی ساکت

<p>آشتی کردن استعمال - مراد فاضلہ صاحب ارغمان آصفی ہم بر لفظ آشتی ذکر این کرده (دو حید قزوینی) پیشتر از خطابا پروا نمی کردی چرا؟ بے میا بنجی آشتی باما نمی کردی چرا؟ (صائب) از وصل و</p>	<p>در ملاطفت آشنا کشا و در آپ که آشتی طلب است آن حکیم مشکور (اردو) صلح چاہنا آشتی پسند ہونا - صاحب آصفیہ نے لفظ (صلح) دوست پر آشتی پسند کا ذکر کیا ہے - آشتی فرمودن استعمال صاحب معنا</p>
<p>آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی) آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی) آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی) آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی) آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی)</p>	<p>آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی) آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی) آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی) آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی) آشتی گزیدن استعمال قبول کردن صلح است (آصفی)</p>
<p>آشتینہ بروزن و معنی آستینہ است کہ تخم مرغ باشد - صاحبان ناصری و شمس و جہانگیری و اندہم ذکر این کرده اند - صاحب سروری بر لفظ آستینہ ذکر این ہم کرده است (اردو) دیکھو آستینہ -</p>	<p>آشتینہ بروزن و معنی آستینہ است کہ تخم مرغ باشد - صاحبان ناصری و شمس و جہانگیری و اندہم ذکر این کرده اند - صاحب سروری بر لفظ آستینہ ذکر این ہم کرده است (اردو) دیکھو آستینہ -</p>
<p>آش جو استعمال - بقول صاحب محیط اعظم کہ بر لفظ جو نوشتہ آب جو منقشر</p>	<p>آش جو استعمال - بقول صاحب محیط اعظم کہ بر لفظ جو نوشتہ آب جو منقشر</p>

مطلوع سجده کہ جو ہمارا شونڈا زبانی آتش (۱) باورچی خانہ (۲) دکان آتش پر۔ دیگر
جو دہر بی مار الشعیر نامند۔ سرور است و دیکھے از اہل لغت ذکر این نکرده است
تبرید و ترطیب شدید تر و نفیج۔ غمال۔ (۱) باورچی خانہ (۲) وہ دکان
محل و مدرو غیر ذلک (اردو) بقول امیر جس میں آتش پکا کر بیچتے ہیں۔ بھٹیارے
آتش جو۔ نڈر۔ چیلے اور رہنے ہوئے جو کاکلی دکان۔

جوش دیا ہوا پانی رسودا (۱) اور جو کھانے آتش خلیل | اصطلاح۔ باضافت شین معجمہ
کی لگے اسکو لوٹ کچھ نہ اسے دیکھے بجز آتش جو بقول صاحب برہان۔ آتش عدس را گویند
آتش حکیمی | استعمال۔ باضافت شین صاحب بحر عجم گوید کہ ظاہر خلیل نام واضح
معجمہ بقول صاحب شمس کہ بعض آتش فقی آتش است و نزد بعضی آتشیکہ در روضہ خلیل
نوشہ مراد آتست دیگر کسی از اہل لغت علیہ السلام می پزند۔ صاحب اندو بہار و
ذکر این نکرده است۔ سوید ہم ذکر این کرده (اردو) مسور کی

آتش حلیم | اصطلاح۔ باضافت شین آتش۔
معجمہ بقول صاحب سوید الفضل۔ همان آتش معجمہ و بدون آن بقول صاحب شمس مراد
دقیق است کہ می آید صاحب بحر عجم بر اصطلاح
آتش دقیق ذکر این ہم کرده است۔ ماضیہ۔

آتش خانہ | استعمال۔ بقول صاحب آتش خمار | اصطلاح باضافت شین معجمہ
اند بدون اضافت بجا الہ فرنگ فرنگ بدون اضافت۔ بقول صاحب بحر آشی

کہ بخوردن مخموران دہند در وقت خمار۔ صاحب کا کھانا۔ خیراتی کھانا۔ صاحب آصفیہ نے
 چراغ ہدایت داند و بہار ہم ذکر کردہ تاثیر لفظ لنگر پر لکھا ہے کہ روزیہ فقرا بینی وہ
 (۵) نیست جز سوز دل و خون جگر نوشیدن طعام جو فقرا اور مساکین کو دیا جائے جیسے
 مستی عشق اگر آتش خمار می دارد (۱) (۲) انکے یہاں لنگر ٹبتا ہے۔ لنگر جاری ہے۔
 (۵) واضح آن بادہ کہ در نشہ دنیا خوردم (۱) آشدار | استعمال۔ بہار و اند
 در لحد خون جگر آتش خمار است مرا (۲) (۳) آتش آشتن | آشدار را ذکر کردہ گو
 وہ آتش جو حالت خمار میں مخمور کو پلائی کہ اہار دار است مولف گوید کہ آشدار از
 ہمین مصدر باشد۔ مخفی مباد کہ آتش اہار جامہ
 آتش خیر | (اصطلاح) بقول صاحب را گفتہ اند چنانکہ گذشت۔ پس سمعیل یا استعمال
 بحر عظیم طامیکہ اللہ بدرویشان دہند صاحب آن کردہ است (۵) مثال گر نہ چشان گم
 اند گوید کہ آشتی کہ در لنگر ہا فقر و مساکین وقف پرست مباحش پاکہ میدہد تعب آن پیرہن کہ
 کنند و ارستہ و بہار ہم ذکر این کردہ است دارد آتش پڑ سید اشرف در تعداد اشعہ تا
 (وجید ۵) می شود بقید رہر کس می کند گرمی گفتہ (۵) زکاشی پردہ چینی تفرلات پذیر
 بغیر پڑان ہنی دارد کسی پاس نمک در آتش صحن آشدار و طاس گجرات پڑ (۵) اشرف (۵)
 خیر پڑ شفیق اثر دہ جو نجف علی آقا گوید (۵) صحن کاشی کا ریش را گاہ لنگر کو تہمین بہر کر
 شیرست ہر کجا کہ شود پختہ آتش خیر پڑ پس باشد متناسیر صحن آشدار پڑ (۵) اردو
 کند برات بیاران خود عطا پڑ (۵) اہار و ارکپڑا اہار دیا ہوا کپڑا۔ کلپ و ارکپڑا

کلب دیا ہو کپڑا کہتے ہیں۔ پس اہار دار۔ انچور کی ترشی بھی شریک کی جاتی ہے۔

کھیدار اس فارسی استعمال کا ترجمہ ہے۔ **آتش دم نخت** | اصطلاح۔ باضافت شین

آتش دقیق | اصطلاح۔ باضافت معجمہ بقول صاحب بحر و اندو بہا و چراغ

شین مجہ و بدون اضافت۔ بقول صاحب نوعی از آتش صاحب جامع اللغات فرماید

بحر عجم آتشے کہ آزار از آرد برنج پزند۔ نہ کہ و نختن آن اطراف سرپوش و گیش آرد

بعضی مراد آتش حلیم۔ صاحب اندو و مودہ آب سرشته منافذ ہوار را بند می کنند تا

و شمس و بہار نہربان او (ارو) بقول حرارت داخل بیرون نیاید شفیق اثر گوید

جامع اللغات وہ آتش جو چاولون کے آٹے (۵) و اعطاز اجزیاقت یکہ می سوزد

سے پکائی جائے۔ نفس آتش دم نختے برائے خود مہیا سیکند

آتش واقعی | اصطلاح۔ باضافت شین (ارو) بقول صاحب جامع اللغات ایک

مجہ و بدون اضافت بقول صاحب شمس قسم کی آتش جس کے پکاتے وقت آٹا لگا کر

نوعی از آتش آرد کہ آزار آتش حکیمی ہم گویند۔ و یک کا منہ بند کر دیتے ہیں۔

صاحب مودہ فرماید کہ آشی کہ از آرد و میدہ **آشردن** | بضم شین بقول صاحب

سازند مثل رشتہ می کنند و گوشت را با یک می اند مخفف آشردن۔ یعنی آتختن و مزوج

و در رشتہ می اندازند و خیرے خوش ترش و خمیر کردن ہر چیز را کذا فی الفہرست (ارو)

باشند و می اندازند کذا فی القنیہ (ارو) ملانا۔

سویان جو قیمے میں پکائی جاتی ہیں حسین میویا **آتش رشتہ** | اصطلاح۔ باضافت شین

و بدون اضافت - صاحب محیط بر لفظ (آش) صاحبان جمیات حادثہ مانند سل و دق بے گوشت
 آرد، از شیخ الرئیس آورده کہ آن مثل دست بخت بآب خالص ترتیب می دهند چیرے دیگر است
 است کہ از آرد فطیری سازند و در آب باگو و آنچه از آرد بخت یا نشاسته یا هر دو با هم سازند
 و بے گوشت می نپزند - باینکه این از اغذیہ معروفہ کہ آنرا آب آیمختہ و رقع کہ سوراخاے باریک
 ایران و توران و خراسان است و فرماید کہ داشته باشد کرده و ظرف مسی را بر آتش خوب
 (۱) آنچه گندم را با آب و نمک خمیر سخت کرده گرم کرده آن قلع را مقابل آن گردانند تا مانند
 برتختہ پین کرده رشتہاے باریک دراز کار در رشتہاے باریک از آن بر آید و در ظرف
 بریده و در آب گرم یا آب یخنی یا در شور یا بجا بستہ گرد پس آنرا بردارند و در ظرفی کرد مغز
 جوش اندازند و بپزند تا پختہ گردد و مصالح گرم جوز و بادام دپتہ بریان کوفتہ و شیرہ شکر با
 داخل کرده فرد آرد و بخورند - آش رشتہ است
 و آنچه خمیرہ آرد میدہ را از قلع تنگ سوراخ
 بگذرانند تا سوراخاے آن مثل رشتہ
 باریک بیرون آید و یا کیف ہر دو دست بماند
 و مثل تار ہاے رشتہ باریک سازند و خشک
 نمایند این را بعرنی شعیرہ و بہندی سوین نامند
 و بدستور مقرر رنجتہ با شیر و شکر تناول می نمایند
 و آنچه از آرد جو بقیسم اول یا دوم ساخته برآے
 (۲) و آنچه از آرد جو یا مرغ و یا با شکل دیگر
 بریده پنج قسم اول بپزند آنرا بفارسی آش
 برگ خوانند (ارو و دا) سوتیان بقول
 صاحب آصفیہ ایک قسم کی خوراک جو کہ ہونا
 کے میدے یا روے کو گوندھ کر تار کے مانند

بنائی جاتی ہیں اور مسلمانوں میں عید کو اور تمام اقسام کا نام جس طرح فارسی میں آتش
ہندوؤں میں سلونوں کے تہوار پر بالخصوص رشتہ ہے اسی طرح اردو میں سوٹیان۔
پکا کر کھائی جاتی ہیں (ایغ) مولف عرض (۲) آتش برگ کا ترجمہ دلی اور لکھنؤ کی بول
کرتا ہے کہ جو سوٹیان تختہ پر بنائی جاتی ہیں ان کو چال میں اسلئے نہیں پایا گیا کہ وہ ان اس کا
حیدر آباد دکن اور صوبہ مدراس میں تختے رواج نہیں ہے۔ صوبہ مدراس اور حیدر آباد
کے سوٹیان کہتے ہیں اور جو سوٹیان لوہے یا دکن میں اس کا نام سٹریان اور چکولیان ہر
لکڑی کے سوراخ داز طرف میں جس کا پیدا عجب نہیں کہ سٹریان کی اصل سہ تار یا ہر
مثل چھلنی کے ہوتا ہے گوندھے ہوئے آٹے اس کے بنانے کی ترکیب یہ ہے کہ آٹے کو
کو بھر کر بنائی جاتی ہیں اس طرف کو صوبہ گوندہ کرم سوٹوں کے مساوی ایک موٹا سا تار
مدراس میں جتنکہ کہتے ہیں جو سوٹیان چیدیا تقریباً دو انچہ کالا بنا بناتے ہیں اور پھر اسکو
آٹے کو ہاتھوں سے کھینچ کر تاگے کے ٹکڑوں کی انگلیوں سے داب دیتے ہیں وہ چپک کر
شکل میں بناتے ہیں انکو ہاتھ کی سوٹیان پھیل جاتا ہے اور تھیل شکل میں پتے سے
یا رومالی سوٹیان کہتے ہیں۔ صاحب فرنگ شاہ ہو جاتا ہے۔ چکولیوں کی اصل غالباً
اصفیہ نے (رومالی سوٹیان) پر لکھا ہے کہ وہ چوکونیاں ہے مانڈے سے مربع شکل میں
نہایت باریک سوٹیان جو صرف رومال چھوٹے چھوٹے ٹکڑے کاٹ کر بنائی جاتی
میں باندھ کر کھولتے پانی میں غوطہ دینے میں الغرض سٹریان اور چکولیوں کو گوشت
سے فوراً تیار ہو جاتی ہیں۔ الغرض سوٹوں کے ساتھ پکاتے ہیں جو نمکین غذا ہے اور

<p>شکر کے شیرے کے ساتھ بھی پکائی جاتی ہیں برگ کا اردو ترجمہ مدراس اور حیدرآباد لکھنؤ میں اگرچہ روٹی کے ٹکڑے گوشت یا شیرے کی بول چال میں موجود ہے اور اس کے شکر میں پکائے جاتے ہیں اور وہ قریب قریب بنانے اور رکھانے کا بھی رواج ہے۔ اس سترین اور چکولیوں کے ہیں لیکن آتش برگ خاص لفظ کی تحقیق اور تاریخ سے اُس مشہور کا ٹھیک ترجمہ ستریان اور چکولیاں ہے اور کلمہ مقولہ کا پتہ چلتا ہے کہ نسبت دلی اور لکھنؤ کے معلوم ایسا ہوتا ہے کہ صوبہ مدراس اور اہل مدراس و حیدرآباد نے زبان فارسی حیدرآباد و کن میں بہ نسبت دلی اور لکھنؤ کے کی جانب زیادہ توجہ کی ہے۔</p>	<p>یا تو منقول کثرت سے آئے یا اہل مدراس اور آتش زہیرہ اصطلاح بقول صاحب شمس حیدرآباد نے ایرانی اغذیہ کے دریافت اور مؤید آتشے کہ از زیرہ سازند (ارو و) وہ آتش تحقیق میں زیادہ توجہ کی یہی وجہ ہے کہ آتش جو زیرہ سے پکائی جاتی ہے</p>
<p>اشفتانیدن بقول صاحب اند بجاوالہ فرنگ فرنگ بغم شین معجم پریشان گردانیدن کے راو دیوانہ ساختن صاحب بحر عم کہ محقق مصادر است ذکر این نہ کرد و صاحب نوا و رہم ساکت و سندے بدست نیامد (ارو و) آشفته گردینا بقول امیر پریشان کردینا۔ دیوانہ بنادینا (ناصر) دیوانہ پہلے ہی دل عاشق مزاج تھا پنا آشفته اور کا کل جانان نے کر دیا پنا</p>	<p>اشفتگان زلف استعمال۔ اشفتگان جمع آشفته کہ می آید و باضافت نون معنی نہوری گوید (س) اشفتگان زلف سیاست</p>

بدو آہ پتار کی دگر شب واج میدہند (ارو)، ساکت مولف گوید کہ قبول کردن واصل
 (آشفگان زلف یعنی عاشقان زلف و دیوانگان) کردن و آموختن دیوانگی و شوریدگی و
 زلف اردوین بھی کہہ سکتے ہیں۔ اردوین پریشانی و آشفته شدن باشد چنانکہ صاب
 آشفته یعنی عاشق۔ دیوانہ مستعل ہے کھو گوید (۵) آشفگی ز عقل پذیر دماغ مانہ
 لفظ آشفته۔

آشفگی | بقول بہار و اند پریشانی شوریدگی
 (جامی ۵) ہنوز از خط سبوت نمود هیچ اثر
 ہونا۔ آشفگی کی گنا بھی کہہ سکتے ہیں۔

مذاخم این ہمہ آشفگی سبب چیست؟ (ظہوری)
 (۵) کردہ آشفگی رشک بدرگم نزدیک پڑ کر چہ
 اصطلاحي۔ بسیار آشفته کردن آن باشد چنانکہ
 جمعیت دل از دوری نزدیکانش پڑا (۵) ظہوری گوید (۵) می کنی جمع این ہمہ
 آشفگی بقول صاحب آصفیہ مونث۔ پریشانی آشفگی در طرہ ہا پند فکر احوال پریشان روزگار
 فریفتگی۔ دیوانگی۔ میر نے اس لفظ کو ترک
 می کنی؟ (ارو) زیادہ پریشان کرنا
 فرمایا ہے (ذوق ۵) کیا مجنون مجھے
 آشفگی نے زلف کی کس کی؟ کہ میرے
 آشفته کرنا کسی چیز کو۔

آشفگی و ربال و پرداشتن | مصدر
 اصطلاحي ہمہ تن آشفته حال بودن است
 سر بہ مرغ شانہ سر نے آشیان باندھا؟
 (۵) جرات پرواز
 آشفگی پذیرفتن | استعمال۔ صاحب
 چنانکہ بیدل گوید (۵) جرات پرواز
 ارمنان بر لفظ آشفگی ذکر این کردہ از معنی
 برق خرمن آسود گیسٹ پیکچان آشفگی

دربال و پرداریم ما (ارو و) سرتاپا آشفته
 حال ہونا۔ امیر نے آشفته حال کو ذکر کیا ہے
 یعنی پراگندہ دل۔
 است (ارو و) پریشانی دیکھنا۔ پریشانی

آشفگی و برکشیدن | مصدر اصطلاحی پانا۔ جیسے کہا جائے کہ انکی طبیعت میں کمی

مراد آشفہ شدن باشد چنانکہ ظہوری گوید روز سے میں پریشانی دیکھ رہا ہوں یا پریشانی
 (۵) بیش ازین آشفگی و برکش چمچ کن پارہا ہوں۔

خاطر پریشانیم ما | آشفگی شنیدن استعمال۔ صاحب ارشاد

آشفگی و ماغ | اصطلاح۔ بقول صاحب آصفی بر لفظ آشفگی ذکر این کردہ است و از

بحر عجم احتمال حواس باشند این من وجہ معنی ساکت مولف گوید کہ بقول صاحب

بر آشفگی پذیرفتن گذشت (ارو و) آشفگی عجم شنیدن بر وزن رسیدن معنی گوش کردن

وماغ۔ یاد ماغ کی آشفگی و پریشانی۔ پراگندگی و بوییدن و ہجوم نمودن و جمعیت کردن باشد

وماغ۔ دماغ کی پراگندگی۔ پریشان دماغی کسری کاشی گوید (۵) بوے تو ز گلزار و

کمہ سکتے ہیں۔ می شنوم پے آشفگی تو از صبا می شنوم پے پس

آشفگی دیدن | استعمال۔ صاحب ارشاد و رین شعر آشفگی شنیدن معنی بوے آشفگی یا

آصفی بر لفظ آشفگی ذکر این کردہ از معنی ساکت و معلوم کردن آشفگی است (ارو و) پریشانی

و از کلام مقصدی ساوجبی سند آرد (۵) بغیر پانا۔ (فقہرہ) آج کل میں انکی حالت میں پریشانی

از بخودی در چشم پر خوابت نمی بینم پے آشفگی پاتا ہوں۔

اشفتگی کامل

(۳۰)

استعمال، یعنی پریشانی زلف (۳) جنبانیدن و جنبانیده شدن و (۳) است چنانکه ظهوری گوید (۵) گوهر به هم بهم بر آمدن یعنی در غضب شدن (۴) عاشق بر خور و گور و سیر باش پاشفتگی کامل و منتهی و دیوانه شدن - (کامل انصریف) صاحب همان ست به (ار دو) اشتفتگی زلف - اشتفتگی اند و بهار گوید که پریشان و در هم شدن پریشان کامل - پریشانی زلف و پریشانی کامل که سکتی و در هم کردن است و بقول صاحب شمس

اشفتگی کشیدن

(۳۱)

استعمال - صاحب زلف و رشیدی صرف پریشان و در هم شدن ضا اصفی بر لفظ اشتفتگی ذکر این کرده از معنی سکت مولف گوید که پریشانی کشیدن و پریشان شدن باشد - چنانکه مفید بلخی گوید (۵) در چمن هر خد قامت سرو موزون می کشد به از قدش اشتفتگی چون بید مجنون می کشد (ار دو) پریشان هونا - پریشانی اٹھانا -

اشفتگی مندی

(۳۲)

استعمال - کبیریم - پریشانی دستار است چنانکه سند این از کلام ظهوری بر آید اشتفتگی کامل گذشت (ار دو) بگژی کھلجانا - که حجت قوی و دید بدخواه را به همین مصدر اشتفتن | بقول صاحب بجرم بضم شین مقطوع زیادت و او بعد شین معجمه هم آمده شیخ شیراز (۱) شوریدن و شورانیدن و شوریده شدن (۵) چو ز نور خانه در آشفتنی پگر نیز از

که زودا و فتی پندار و (۱) پریشان ہونا - کرنا
 پریشان کیا جانا (۲) ہلا دنیا - ہلا دیا جانا - (۳) غصہ
 ہونا غضب ناک ہونا (۴) عاشق ہونا - دیونہ
 ہونا -

اشفتن دستار | استعمال - پریشان شدن
 و پریشان کردن دستار و عمامہ باشد یعنی کشادہ
 شدن و کشادن و برہم کردنش چنانکہ صاب گو
 (۵)ستان تو برہم زدن ہر دو جهان را پند
 آسان تر از اشفتن دستار شمارند یعنی مباد
 کہ صاحب بجز عجم بر مصدر اصطلاحی (برہم زدن)
 گوید کہ پریشان ساختن باشد (ارو و) گڑی
 ٹوٹنا - گڑی ٹوٹنا -

اشفتہ | بقول صاحب برہان بضم ثا
 بروزن آفتہ - (۱) بہم برآمدہ (۲) پریشان
 حال (۳) عاشق را گویند صاحب ناصری
 معنی سوم را ترک کرد - صاحب سروری فرما
 کہ آشفته بہم برآمدہ از تشویش و پریشانی است
 بیان این - و صاحب آندہ ہمزبان ناصری

و صاحب نوادر۔ نوشتہ کہ در ہم و پریشان است	(۳) آشفته خاطر بہار نمبر ۱، و (۲) بمعنی
مولف عرض میکند کہ اصل این آشفتن است	ایضاً۔ صاحب اندر نمبر ۳۔ بحوالہ فرنگ
و ہر چہا رعائیش بر مصد آشفتن گذشت۔	فرنگ۔ پریشان خاطر نوشتہ مولف گوید کہ
(اردو) صاحب آصفیہ نے لفظ غضبناک آشفتنہ احوال و آشفتنہ حال بمعنی پریشان احوال	پریشان حال باشد۔ قائل (صاحب آشفتنہ)
(۲) امیر نے لفظ آشفتنہ پر پریشان۔ حیران۔	چہرہ آشفتنہ حالان نامہ واکردہ اسیت ہر چہ
(۳) عاشق۔ دیوانہ کا ذکر فرمایا ہے۔	رنگ۔ مادر عرض مطلب بے زبان اقامدہ ایم ہ
(۴) کیون نہ مرتا عاشق چشم و لب و زلف	(اردو) بقول صاحب جامع اللغات جو
کمر نہ زار تھا۔ آشفتنہ تھا۔ خاموش تھا۔ چاہتا تھا۔	نمبر ۱، پر لکھا ہے۔ پریشان غمگین۔ اتر
(۵) دیکھے انجام کو آشفتنہ مرگان کیونکر	حالت میں۔ امیر نے آشفتنہ حال۔ آشفتنہ
جائے اس صید کو یہ شیر نیتان کیونکر (ظفر)	خاطر کا ذکر فرمایا ہے۔ بمعنی پریشان حال
گر نہیں آشفتنہ میری طرح یہ اوس زلف پر	پر اگندہ دل (مومن ۵) اسی اندیشہ سو
باغ میں اتنا پریشان حال سنبھل کیون ہو بند و	آشفتنہ احوال ہ اسی دل بستگی میں فارغ البال
(۶) جمع ہیں کس قدر آشفتنہ خدا خیر کرے	(درنگ ۵) وبال آشفتنہ حالون کی پریشان
اس کے ہر ہر شکن زلف میں ایک اک دل ہڑکا پڑتا ہے	ہو گنگھی کو سود زلف میں تہنیر
(۱) آشفتنہ احوال استعمال۔ بقول	کرتے ہیں ہ (ولہ ۵) نام سفاک ہے آفاق
(۲) آشفتنہ حال	صاحب اندر کا زہر ہے آب ہ خاطر آشفتنہ جسے پا گیا پتا

کھینچا۔

دل است بہار در دل و عقل فرقی نکرده

آشفۃ خوا | استعمال - بقول صاحب انند و درینجا معنی مرادی را دخلی نیست صاحب

جوانہ منظر العجائب از اسماعیل معشوق است جامع اللغات ذکر نمبر ۴ کردہ فرماید کہ پریشان

دیگر کسی ذکر این نکرده (اردو) آشفۃ خوار و غمگین باشد مولف گوید کہ مراد آشفۃ

مین معشوق کے لئے نہیں سنا گیا البتہ لا ابالی عقل - معنی پریشان عقل و پریشان دماغ

کہتے ہیں (آتش) کہانیاں پر دہاے عاشق را توان گفت (اردو) آشفۃ دل

آتش کہو اس لا ابالی سے نہ محبت کا ترکہ کو امیر نے لکھا ہے معنی پرانگندہ دل آشفۃ

دم ہم بھی اے محبوب بھرتے ہیں نہ سر کا ذکر بھی فرمایا ہے - معنی سودا لی بدھا

آشفۃ داشتن | استعمال - پریشان داشتن ہماری راے میں آشفۃ دماغ بھی اردو

است چنانکہ بیدل گوید (۵) نفس آشفۃ میں کہہ سکتے ہیں -

میدارد چو گل جمعیت مارا پڑ پریشان می نویسد (۱) آشفۃ روز استعمال - بہار و

کلاک موج احوال دریا را پڑ (اردو) (۲) آشفۃ روزگار | اندہر دواز معنی

پریشان رکنا - ہر دو ساکت مولف گوید کہ کنایہ از بدقت

(۱) آشفۃ دل استعمال - نمبر ۱ بقول است کہ لیل و نہار بہ پریشانی بسر کند و زمانہ

(۲) آشفۃ دماغ بہار معنی آشفۃ عقل با او مساعد نباشد شیخ شیراز (۵) کہ بر کرد

و نمبر ۲ - بقول انند عاشق - و مراد ف این شمع گیتی فروز نہ بگفت اے تمہارا آشفۃ

آشفۃ سر - مولف گوید کہ نمبر ۱ پریشان روز نہ تو کو تہ نظر بودی دست راے نہ

(۱۵۱)

کہ مشغول گشتی بچہ از ہماے **۵۲** (صائب) ساخته آشفته طرہ را بے آن چچ و تاب ہا کہ
دست نوازشی چو زلف آشاکنی **۵۳** ز تاب کمر خم **۵۴** (اردو) آشفته گردیا قبول
مشور صائب آشفته روزگار **۵۵** امیر پریشان گردیا۔ دیوانہ بنا دنیا **۵۶** ناصر
۵۷ فنان ز خلق برآید کہ کاکل تو سلامت **۵۸** دیوانہ پہلے ہی دل عاشق مزاج تھا **۵۹** شفته
چو از غمت من آشفته روزگار **۶۰** (اردو) اور کاکل جانان نے کر دیا **۶۱**

بقول صاحب جامع اللغات۔ دلیگر غمناک **۶۲** آشفته شدن چہرہ **۶۳** استعمال۔ پریشان شدن
پریشان۔ صاحب آصفیہ نے برگشتہ بخت صورت باشد چنانکہ زلالی گوید **۶۴** (اردو)
بد نصیب کا ذکر کیا ہے۔ نیز وہ شخص جس کا **۶۵** میشود آشفته ام چہرہ سر اسیمہ ست **۶۶** چو
زمانہ پھر گیا ہے۔ وہ جو پریشانی میں زندگی **۶۷** (اردو) پریشان صورت ہونا۔
بسر کرتا ہے۔ **۶۸** پریشان حال ہونا۔

آشفته رومیان **۶۹** اصطلاح۔ بقول صاحب **۷۰** آشفته شدن حال **۷۱** استعمال لازم آشفته
بحر عجم بدون اضافت زغال **۷۲** افروختہ صاب **۷۳** ساختن کہ گذشت بمعنی پریشان شدن باشد
انند بحوالہ مؤید الفضل ذکر این کردہ و صاب **۷۴** چنانکہ ظہوری گوید **۷۵** داغ دل پروانہ
شمس انگشت افروختہ نوشتہ **۷۶** (اردو) روشن **۷۷** بود ار شعلہ شد بالش چہ شد **۷۸** خاطر من جمعست
کوئیے۔ سلکے ہوئے کوئیے۔ **۷۹** اگر آشفته شد حالش چہ شد **۸۰** (اردو) آشفته

آشفته ساختن **۸۱** (استعمال) پریشان کردن **۸۲** حال ہونا۔ پریشان حال ہونا۔
چنانکہ ظہوری گوید **۸۳** از تاب رشک **۸۴** آشفته طرہ **۸۵** استعمال۔ بقول صاحب **۸۶**

مرادف آشفٹہ کاکل از اسماء معشوق است کار و غافل گویند (اردو) لا ابالی بقول

(اردو) فارسیوں نے معشوق کو آشفٹہ طرہ صاحب آصفیہ غافل - بے پروا (مصحفی ۵)

کہا ہے جس کا ترجمہ پریشان زلف ہے محاورہ لا ابالی ہے وہ ایسا کہ مرے قاتل کے

اردو میں طرہ زلف کو بھی کہتے ہیں - نیچے رنگ زدہ ہیں ابھی خنجر میلے پے

آشفٹہ عقل | استعمال - صاحب اند آشفٹہ کاکل | استعمال - بقول بہار و اند

د بہار از معنی ساکت مولف گوید کہ پریشان مرادف آشفٹہ طرہ -

عقل باشد (طالب آملی ۵) غنائم در آشفٹہ کسی شدن | استعمال - عاشق (۴۱۹)

کف آشفٹہ عقلی است پیکہ از خوشان نزدیک و والہ شدن است چنانکہ جامی گوید (۵)

جنون است پ (اردو) آشفٹہ سر بقول جامی آشفٹہ جوانی شد پ سود کے دار و

امیر - سودائی - آشفٹہ عقل بھی اردو میں کم نصیحت پیر پ (اردو) کسی پر عاشق ہونا

سکتے ہیں (سوز ۵) ہو گیا آشفٹہ سر ہر ایک شیدا ہونا (آصفیہ)

اس کو دیکھ کر پ باندھ کر کھلانہ کر لیٹ پٹی آشفٹہ گرویدن دل | استعمال - باضافات (۴۲۰)

دستار تو پ آشفٹہ طبع - آشفٹہ طبیعت بھی نون پریشان دل شدن چنانکہ صائب گوید

اسی کا مرادف ہے - (۵) دلم آشفٹہ زحمیت یا ران گردید پ

آشفٹہ کار | استعمال - صاحب اند بخوان مجھ سی پارہ کہ در جمع پریشان گرد (اردو)

منظر العجائب گوید کہ عاشق باشد حیف است دل پریشان ہونا -

کہ سندی پیش نکر د معاصرین زبان دان پریشان آشفٹہ مغز | اصطلاح - بقول صاحب

بجرعجم دیوانہ مزاج و مدہوش۔ و بقول بہا
 و اندر مرادف آشفته عقل و بقول صاحب
 شمس پریشان صاحب مؤید الفضل اجم ذکر بقول امیر آشفته مو۔ جس کے بال پریشان
 این کردہ (طالب آملی ۵) و نشاط ہون کنایہ مغموم۔ پریشان حال اسلم کہ غم
 آشفته مغز و در مصیبت خوش و مانع پد و ماتم مین بشیر بال کھول دیے جاتے ہیں
 نغمہ مخمورانہ آماشیو غم متانہ است پد راتش ۵) تماش مشک مین چین و ختن کی
 (اردو) بقول صاحب جامع اللغات خاک چھانی ہے پد پھرے ہین زلف کے سود
 دیوانہ۔ حواس باختہ۔ مین ہم آشفته مو برسوں پد

(۱) آشکار صاحب اندر بجا الہ فرنگ فرنگ نسبت نمبر ۱) فرما یدکہ ظاہر و
 (۲) آشکار ۱) نمودار است و صاحب ارمنان آصفی نسبت ہر دو معرف گوید صاحب
 شمس ذکر نمبر ۱) کند۔ مولف گوید کہ آشکار اصل است بمعنی ظاہر و در آشکار الف زائد۔
 صاحب رشیدی ہر دو را نوشته و از معنی ساکت (ظہوری ۵) باشک سرخ و رخ زرد
 کے توان پوشید پد کہ عشق در دہن ان آشکار بخش کند (جامی ۵) نیاید آشکارا خندہ
 بر لب غنچہ را دیگر اگر زردیدہ زیر لب تبسم کردنت بنید پد ظاہر است کہ درین اسام
 معنی ہر دو علانیہ باشد (اردو) بقول امیر آشکار۔ آشکارا بمعنی ظاہر۔ فاش آپ
 فرماتے ہین اسکی اصل آکار معلوم ہوتی ہے جس کی معنی سنکرت مین صورت اور
 ظہور کے ہین اور (ش) اس مین زائد ہے (ناسخ ۵) یاد آگئین شاب کی رنگین

مراجیان: جب شام کو شفق کا ہوا آشکار زنگ: (مومن ۷) غم چین چین سے آشکار
 اک دم بھی فراق ناگوار: صاحب امیر اللغات فرماتے ہیں کہ آشکارا علانیہ کی جگہ
 بھی متصل ہے ہم یہ عرض کرتے ہیں کہ فارسی کی اسادین بھی یہ معنی موجود ہیں اور وہ
 سنی حقیقی ہی سے اس کا تعلق ہے (ذوق ۷) پینے آشکارا ہلکوس کی ساقیا چوری: ^{حقیقت}
 خدا کی گرنہین چوری تو پھر بندے کی کیا چوری:

آشکارا رفتن | استعمال - یعنی علانیہ رفتن آشکارا ساختہ: نصیر جدانی - شریعہ جہاد
 است - چنانکہ ظہوری گوید (۷) از یقینان در راہ دین جو ہر خویش آشکارا ساختہ (اردو)
 نہان گر آشکارا می روم: تا کنی روزے بسہوم آشکارا کرنا - بقول امیر ظاہر کرنا فاش کرنا -
 یا دھما می روم: (اردو) علانیہ جانا کھلنا (آتش ۷) دو گنا سزا میں تارگر بیان سو
 بندون جانا دشانت (۷) کھلے بندون چلا باندھکر: راز خون کرین گے اگر آشکارا تھوڑا
 جاتا ہے شائق بزم زندان میں: کوئی اسکی دناخ (۷) دل کی صورت سے گریبان پارہ
 طرح سینہ سپر ہووے تو میں جانوں: پارا کیجئے: راز نہیان جی میں ہے وہ آشکارا
 آشکارا ساختن | استعمال - ظاہر کردن کیجئے:

و فاش کردن صاحب ارمنان آصفی بر لفظ آشکارا شدن | استعمال - صاحب ارمنان
 آشکارا ذکر کردہ است و از منی ساکت آصفی بر لفظ آشکارا ذکر کر این بدون صراحت
 (نظیری نیشاپوری ۷) در شہادت گفت معنی کردہ مولف گوید کہ معنی ظاہر شدن و
 نام مصطفیٰ با نام خویش: علت عالی آدم فاش شدن باشد (حافظ شیراز ۷) دل میر

زو ستم صاحب دلان خدا را درو کہ در پنهان باشد (ارو) حق سبحانہ تعالیٰ جس کی صفات
 خواہ شد آشکارا (جامی ۵) ز سر شوق تو بوی میں کاشف امر آیت یہ اُسی کا ترجمہ
 ساکن زبان ارباب شوق لیکن در نیز بانی آشکارا گردیدن استعمال - مراد
 غم نہانی چنانکہ دانی شد آشکارا (اردو) آشکارا شدن است - صاحب ارغمان صغنی
 ظاہر ہونا - فاش ہونا - صاحب آصفیہ نے بلفظ آشکارا ذکر این کردہ و از معنی ساکت -
 ظاہر ہونا کے ذیل میں آشکارا ہونا بھی لکھا (خسر و دہلوی ۵) چون حکم تو گرد آ آشکارا
 دُوق ۵ کرتے یہ اشک و آہ میں تکلیف کس را بچرا و چون چه یار اذ
 کیون عبث ہو جاتا را ز دل تو گھا ہون آشکارا گشتن استعمال - مراد فاشیہ
 فاش ہے چنانکہ ظہوری گوید (۵) آشکارا گشت را از
 آشکارا کردن استعمال - مراد آشکارا لطف پنهانی بس است در زگر میان شعلہ
 ساختن باشد - صاحب ارغمان آصفی ذکر سر زد امن افتانی بس است
 این بذیل لفظ آشکارا کردہ (کمال صفہانی ع) آشکارا گفتن استعمال - صاحب
 بر دیدہ خیالت آشکارا نکتم در دہو بحسن ورائی ارغمان آصفی بذیل لفظ آشکارا ذکر این کردہ
 ۵ عشق گل گرا آشکارا کر دہل پاک نیست از معنی ساکت مولف گوید کہ علانیہ گفتن
 عاشقی ترسد ز سوئی کہ عشقش پاک نیست است (بحیرہ یقانی ۵) گر ترا جان جہان
 آشکارا کن نہا نہا اصطلاح - بقول صاحب می گویم در آشکارا نہ نہا نہ می گویم (اردو)
 اند کہ بحوالہ منظر العجائب آورده خدا کے تعالیٰ علانیہ کہنا - بقول صاحب آصفیہ کھلم کھلا

ڈنکے کی چوٹ کہنا۔

چراغ بھیجدم خورشید میل زد بجان پناہیں

آتشکار و دین | استعمال - صاحب ارغوان گردن یمن او شد آتشکار (دقاسمی ع) بر

اصفی بذیل لفظ آتشکار ذکر این کرده از معنی راز پوشیده شد آتشکار (دقاسمی ع) بر

ساکت مولف گوید کہ بے حجاب دین

علانیہ و دین باشد چنانکہ کمال اصفہانی گوید

(د) ابلہ کسیکہ روسے تراوید آتشکار (د) و انگہ

مراتبش ملاست ہمکنار (دارو) بے نقاب و کھنکھنا

آتشکار ساختن | استعمال - مراد آتشکار (د) و انگہ

ساختن است کہ گذشت (قاآنی) خط آتشکار کردن کہ گذشت صاحب ارغوان اصفی

کمال تو بود آنکہ بیک انحراف (د) سببیت (د) چرخ

ساخت دائرہ سان آتشکار (د) کرده است (د) ظهوری (د) نشیند ز بیل گل

آتشکار شدن | استعمال - صاحب ارغوان

اصفی بذیل لفظ آتشکار بدون صراحت معنی (ع) میان خلق ستم بر من آتشکار کن (د) حزن

ذکر این کرده مولف گوید کہ ظاہر شدن فاش (ع) از بس کرشمہ می کند از پرده آتشکار (د)

گردیدان است (صائب) پرده شکن بر بیدل (د) تا کنم از ہرن مورنگ متی آتشکار (د)

خویش بست است آن نگار (د) یا شد است از نا جام میخوام درین میخانہ یک طاؤس وار (د)

آہوے رختن شک آتشکار (د) (د) (د) چون (صائب) ساقی دید صبح علاج خار کن (د)

<p>(۱۶۱۶) آشکار گردیدن نگاه از مردمان چشم مصداق</p>	<p>خوشید را ز پرده شب آشکار کن پنهانی</p>
<p>اصطلاحی است که کنایه از دیدن است مخفی</p>	<p>مباد که اگر چه معنی ظاهر کردن عام است لیکن</p>
<p>از استعمال اساتذ که بالا مذکور شد می کشا</p>	<p>که حیرتی تونی آشکارا معنی علانیه آورده</p>
<p>باشد و بر تمام معانی مصدر گردیدن هم تعبیر</p>	<p>است و در شعر صائب آشکار کن، یعنی (بیرون)</p>
<p>کردار و (رو و) دیکھا - علانیه پھرنا - چکر لگانا -</p>	<p>آورد آمده و این همه معانی مقصود از لفظ آشکار</p>
<p>گشتن استعمال - مرادف آشکار</p>	<p>که معنی ظاهر است بیرون نیست</p>
<p>گشتن باشد - صاحب ارغمان آصفی بذیل</p>	<p>آشکار گردیدن استعمال مرادف آشکارا</p>
<p>لفظ آشکار ذکر این کرده است (نظامی</p>	<p>گردیدن است که گذشت صاحب ارغمان</p>
<p>۵) او بنجن در که بر آمد غبار پنگشت سگ</p>	<p>آصفی بذیل لفظ آشکار ذکر این کرده است</p>
<p>ظہیری ۵) آشکار ۵) ظهوری ۵) دندان</p>	<p>فاریابی ۵) باز این چه شکل بوالعجب و نقش</p>
<p>بنجیه گشت بنجدیدن آشکار ۵) چون نوبت رفو</p>	<p>نادراست ۵) که زکارگاه غیب همین گردد آشکارا</p>
<p>بکریبان مارید ۵)</p>	<p>(غنی ۵) گردید را ز عشق ز پوشیدن آشکارا</p>
<p>آشکار و نهان استعمال بمعنی ظاهر و باطن</p>	<p>و دندان بنجیه پرده مار آوریده است (صائب</p>
<p>است (ظہوری ۵) بگذشت کار از آنکه</p>	<p>۵) حوریان از روزن جنت برون آرند</p>
<p>کنم را ز خو بیان ۵) بتیابی آشکار و نهان را</p>	<p>سمر ۵) چون که زان مردمان چشم گردد آشکارا ۵</p>
<p>فرو گرفت ۵) دله ۵) ظاهر و باطن ظهوری</p>	<p>ازین شعر صائب آشکار میشود که</p>
<p>اوست ۵) آشکار و نهان نمی گنجد (دار و)</p>	

ظاہر و باطن۔ بقول صاحب آصفیہ باہر بھیتہ زبانی آشدن کہ گذشت چنانکہ صاحب گوید (۷)
آشکارہ | بقول صاحب اندبجوالہ فرنگ بال و پر محیط موج آشکارہ شدہ گردیکی ہر
 فرنگ (۱) بمنی آشکار (۲) آتش زبانی طبلخ چو دل پارہ پارہ شدہ
 (اردو) اردو میں بھی آشکارہ ہاے ہوز کے **آشکار یا فتن** | استعمال۔ بمنی موجود یا فتن
 ساتھ بمنی اول مستعمل ہے (۳) باورچی و معلوم کردن و دیدن چنانکہ جامی فرماید (۷)
 مذکر (آتش) حقیقت دہن یا رکھو لتا و روضہ بحرچو موج آشکارہ یافت ہمہ جلوہ جو
 کیونکہ پہنفتہ راز کو میں آشکارہ کیا کرتا ہوں
آشکارہ شدن | استعمال۔ مراد آشکارا دیکھنا۔

آشکانیان | بقول صاحب اندبجوالہ فرنگ۔ لقب سلطنت سوم ازملوک عجم کہ
 بعد سلطنت ذوالقرنین قریب یکصد و شصت سال فرمانروا بودند (اردو) ملوک عجم سے
 جو ذوالقرنین کے بعد ایک سو ساٹھ سال تک فرمانروا رہے۔ تیسری سلطنت کا لقب
آشکو | بقول صاحب برہان باکاف بروزن چار سو و خف آشکوب است کہ می آید
 صاحب رشیدی و سروری ہم ذکر این کردہ دخواجوی کرمانی (۷) این چار طاق نشدہ
 ہفت آشکوی چرخ نیک تابخانہ از حرم کبریای اوست (حکیم آذری) (۷) ای قبہ
 بیت الاحرام عالم شش در پدوسی سدہ خاک و رت ایوان آشکو بہ صاحب سروری
 گوید کہ بقصر نیز آمدہ (اردو) دیکھو آشکوب
آشکوب | بقول صاحب برہان بروزن خاکروب (۱) آسمانہ و سقف خانہ باشد۔

و (۳) ہر مرتبہ از پوشش خانہ را نیز گونید چنانکہ گونید این عمارت سہ آشکوب است یعنی سہ مرتبہ و (۴) یعنی چنیہ دیوار ہم آمد یعنی ہر مرتبہ کہ از گل بردیو ارگندازند و (۵) آسمان را نیز گفتند صاحب ناصری بر معنی اول اکتفا کنند صاحب جہانگیری و شمس بر معنی دوم و صاحب سروری و رشیدی بر معنی اول و دوم صاحب پہلوی بکاف فارسی گوید یعنی دوم ہما اند را بابرہان اتفاق است (حکیم از رتبی ۱۵) باد اندر و وزیدہ ز پہنا سہ آشکوب پڑا بر اندر و گذشتہ ز بالا سہ قیردان پڑ (کمال اسمعیل ۱۶) بر آشکوب نخستینش دست نکاشت من پڑ بر پائے فلک را چو زوبان انگند پڑ (شرف شفرہ ۱۷) روان ساعد امانی چو خوجہ بار دہ پڑ ز آشکوب ہم میکند تماشائے پڑ (ارو ۱۸) دیکھو آسمانہ (۲) منزلہ - بقول آصفیہ درجہ جیسے دو منزلہ مکان - یا سہ منزلہ مکان (۳) استرکاری - بقول امیر انیس کی دیواروں پر چونا - سرخی وغیرہ لینے کو کہتے ہیں ”جیسے مکان بن گیا ہے صرف استرکاری باقی ہے“ بقول صاحب آصفیہ کھگل - مخفف کاہ گل (مونث) گارا - مذکر استرکاری مونث (صحنی ۱۹) اس در پہ کوئی جائے تو وہ خاک خوش آئے پڑ بھردی ہے واراٹو میں بھی کھگل کئی دن سے پڑ (۲۰) دیکھو آسمان -

آشکون | بقول صاحب مؤید الفضلا - نام ولایتی - دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده است (ارو) ایک ولایت کا نام

آشمالی | بقول صاحب سحر (۱) تلق و چالپوسی و (۲) دیوٹی و بے حیتی - صاحبان چیرا و اندو و راستہ و بہار ہم ذکر این کردہ اند (شفا ۱۵) سیکند دم لاہتا ما استخوانی میخورد

عمر اور آشتالی وغو شامد میرود و (شفع اثر ۵) از خوشامد تا بدام آمد صاحب خانہ را بہ
 آشتالان خوب می گیرند فال شانہ را بہ (ار و و) (۱) تعلق مذکر۔ چا پوسی مونث (آصفیہ) ۲
 دیوتی۔ صاحب آصفیہ نے دیوت کا ذکر فرما کر معنی بے حیا۔ بے شرم۔ قلیبان۔ بھڑوا
 قرقساق۔ وہ شخص جو اپنی عورت کے افعال قبیحہ پر واقف ہو کر چشم پوشی اور اغماض کری
 (مسرور ۵) وہ روٹھے ہیں مجھ سے تو روٹھے رہیں نہ تعلق بہت مجھ کو اتنا نہیں نہ

آتش مردان دیرمی پرو (مثل) صاحب	حاملہ کو ارو و ون میں مبتلا اور تکلیف اٹھاتی
ضرب الامثال و صاحب امثال فارسی ہر دو	ہوئی دیکھتی ہیں تو کہہ دیتی ہیں کہ کھانے کو
ذکر این کردہ اندو از معنی ساکت تحقیق مولف	سہل جانی اُلٹی کی مشکل نہ پہچانی۔ اس مثل
فارسیان این مثل را استہزار بر حاملہ می زنند	میں اُلٹی معنی قے متعل ہے اور انکا مطلب
مقصود شان اینست کہ چنانکہ زنان بجلت	کھانے سے حاملہ ہونا ہے اور اُلٹی سے وضع
آتش رامی پزند یعنی تو مانند کہ آتش مرد را کہ کنا	حل لیکن بدین وجہ کہ او اکل زمانہ محل میں
از معنی باشد زود بنزد یعنی بغیر از نہ ماہ بچہ حامل	بعد غذا آتلی اور ستفرغ بھی ہوتے ہیں لہذا
نمیشود (ار و و) دکن میں نئی دکن کے لئے	ان ذومعنی الفاظ میں انھوں نے اپنا مطلب
جو حاملہ ہو او کی ہجو لیان دلگی میں کہتی ہیں کہ نکالا ہے۔	یہ بھی کہا جاتا ہے کہ (اس ہنڈیا
بیٹی یہ چٹ منگنی پٹ بیاہ نہیں ہے۔ صبر سے	کو ابال نہیں) اس کا یہ مطلب ہے کہ بکوان کو
کام لوگی رحمتیں جھیلوگی تو گو دین بچہ ہوگا بھڑ	جلد تیار کرنا مطلوب ہوتا ہے تو آگ خوب دھکا
بے تہذیب عورتیں ایسے ہی محل پر یعنی جب	ہیں اور ابال جلد آکر غذا جلد تیار ہو جاتی ہے

<p>اور جب کبھی سالن وغیرہ کو اچھا چکانا مقصود ہوتا ہے تو کہتی ہیں کہ یہی آئینچ پرہنے دودیک مین پخت اچھی ہوتی ہے۔ پس اس ہنڈیا فرماتے ہیں کہ یہ وہ آتش ہے جو بجائے پا کو اباں ہنیں، کا یہ مطلب ہے کہ ہ مینہ گزرنے کے بیمار کو دیتے ہیں۔ اس بیان سے ترو تک نتیجہ ہنیں حاصل ہوتا۔ جلدی مفید ہنیں کی وجہ تسمیہ معلوم ہوتی ہے چونکہ بیمار کو غذا ابال لانا اختیار ہی امر ہنیں غرض ہنیں کہا تو نفرت ہوتی ہے بنا علیہ اس رقیق آتش کہ کو اس فارسی مثل کا ترجمہ خیال کرنا چاہئے۔ پانی کے دھوکے مین پلاتے ہیں۔</p> <p>آتش فروز اصطلاح - بقول صاحب آتش مویر اصطلاح - بقول صاحب</p>	<p>بجر عجم آتش بر بنجے کہ طیبیان بعد از فاقہ بسیار شش و اند آشیکی از مویر سازند۔ مویر بہ بیمار دہند۔ صاحب مؤید الفضل، بر آتش یعنی انگو خشک است (ارو) بقول صاحب تزویر ذکر این فرمودہ است و بہار بھشن جامع اللغایہ آتش انگو رسی بناؤ ہین بقول صناعیا مویر</p>
<p>(۱) آشید بقول صاحب برہان و اندور شیدی و سروری و نوادین</p> <p>(۲) آشیدن ثالث بروزن آرمید خفف آشید باشد کہ ماضی آشامیدن</p>	<p>است صاحب بجر عجم ذکر نمبر ۲، کردہ فرماید کہ بفتح شین منقوطه خفف آشامیدن آمدہ و مضارع آن آشید۔ صیغہ امر و ہنی نیامدہ (نظامی ۵) خوشدل شد و آرمید با او پیہم خور دوہم آشید با او مولف گوید کہ ہر گاہ آشیدن منقف آشامیدن آمدہ است وہی نباشد کہ بترک مصدر بر ذکر آشید قناعت کنیم چنانکہ محققین اول الذکر معلوم میشود کہ سند کلام</p>

نظامی بدست شان رسید ووران لفظ آتشید مستعمل است پس احتیاط شان اجازت
 نداد که قدم از آتشید بیرون نهند احسان صاحب بحر عجم اللهم اغفر له (۱۱) و
 در کجیو آتشید بدن -

آشنا | بقول صاحب برهان بسکون ثالث و نون بالف کشید و (۱) معروف است
 که نقیض بیگانه باشد و (۲) آب و رز را نیز گویند که شناکننده باشد و (۳) شناسایی
 و آب و رزی را هم گفته اند و (۴) نزد محققان شخصی است که باشد و حدتش آشنایی
 بود صاحب رشیدی و خان آرزو و بهار در هر سه معنی اول الذکر باره بان متفق اما صاحب
 سروری و پهلوی بذکر معنی اول و دوم فرماید که بمعنی شناسوری کردن هم هست و ظاهر
 است که این و را معنی سوم صاحب برهان باشد لیکن از سندش که کلام خلاق الهی
 را پیش کرده معنی نهم پیدایمی شود صاحب جهانگیری و شمس بر معنی اول و سوم قانع
 صاحب مؤید بر معنی اول و سوم و ناصری بر دوم و سوم - صاحب بهار عجم دانند
 فرماید که معنی اول بالفظ کردن و گرفتن و شدن و گشتن بصله باستعمل و مولف حقیر
 عرض می کند که از لطقات این که می آید انحصار این چار مصدر باقی نمی ماند - صاحب
 ارمنان آصفی که مختصر بهار عجم است بر معنی اول قناعت فرموده (عرفی ۱۵) مرا چشم تو
 هر شیوه که باید هست نه می نهفته نگه با آشناست که نیست (استاد رودکی ۱۵) تا
 دل من با هوای نیکوان شد آشنای در سر شک ویده گردانم چو مرد آشنای (خلاق المعانی ۱۵)
 با علم آشنای شو از آب بر سر آری پیکر آب بر سر آمدن از علم آشناست پیکر سوزنی (۱۵) بیگانه

یاد باتو غم آشنا طرب پے وز بہر ہو باو طرب آشنای تو پے (جامی ۷)، غرق بحر شو قم از سوت
 نو سیم شرح آن پے نیست آن از جنبش دستے بقصد آشنا پے تحقیق مولف (۵)، آشنا
 بمعنی واقف ہم آمدہ چنانکہ از لطافت این بر مصد آشنا بودن معلوم خواہ شد۔ معاصرین
 زبان دان گویند کہ گوش ما از فلان خبر آشنا است شانی مشہدی گوید (ع) زبان راز ہا کہ
 جز بدلم آشنا نبود پے (ظہوری ۷)، آشنائی نمی توانی کرد پے نیستی آشنائش تصدیق پے (اردو)
 بقول امیر (۱)، آشنا۔ ضد بیگانہ۔ شریک حال۔ دوست (آتش ۷)، حالت بدین نہیں
 کوئی کسی کا آشنا پے کوچ کر جاتا ہے پیش از مردن بیمار خواب پے (ذوق ۷)، رہتا ہے اپنا
 عشق میں یون دل سے مشورہ پے جس طرح آشنا سے کرے آشنا صلاح (۲)، آشنا بمعنی پیر
 شنا و رنای (۷)، زورق آل بنی کے واسطے لنگر بنایے بحر توحید خدا کا آشنا پیدا ہوا پے (وزیر
 ۷)، کب ہیں حریص بجز توکل کے آشنا پے موتی کا ایک قطرہ ہی میں کام ہو گیا پے (۳)، پیر کی
 بقول صاحب آصفیہ تیرائی۔ شاور (۴)، وہ شخص جسکو شاہد وحدت کے ساتھ شانی
 ہو۔ (۵)، آشنا۔ بقول امیر واقف آگاہ (فقہہ)، ہمارے کان اس بات سے آشنا نہیں۔ (دماخ
 ۷)، ہوں وہ غین کہ لب نہ مہنی سے ہوں آشنا پے دیوار تہمتہ بھی جو آئے نظر مجھے پے

آشنا	بقول صاحب برہان بردن	خان آرزو فرماید کہ آشنا پے شاہد
ماہتاب	معنی شاہد کہ آب و رز و شنا کنند	و بدون تدبیر اول ہم آمدہ مولف گوید
است	صاحب ناصری فرماید کہ آشنا و آشنا	کہ فارسیان آب آشنا شنا کنندہ را گفتہ اند
و آشنا	ہر سہ معنی شاہد و شاور	است و کہ طلب اضافت آشنائے آب است و آشنا

مخفف آن (ابو شکور ۵) کسی کا درآب درون گذار آشا مبر (اردو) آشنا کو
است و آب آشناست پذیر آب ارچو آتش ساتھ لیجانا۔

ترسدر و است پذیر آشناست بمعنی بیان (۱) آشنا بسخن استعمال۔ اول معنی

کردہ برہان و ناصری گیر نیامد (اردو) (۲) آشنا بسخن گرفتن گفتگو۔ مخفی مباد کہ

دیکھو معنی نمبر ۲ و ۳ لفظ آشا۔

آشنا باز استعمال۔ بقول بہار۔ بیوحدہ کردن۔ چنانکہ ظہوری گوید (۵) گیرم کہ آشنا

وزاے تازی معنی دست و پا زنندہ درآب بسخن نیست شکوہ بیگانہ را درگیر بسخن آشنا گیر

و بقول صاحب رشیدی و شمس شاکتہ۔ (اردو) (۱) گفتگو۔ بقول صاحب تصفیہ

مرادف آشنا پر۔ بات چیت (مونث) (آتش ۵) پڑھا

آشنا بر اصطلاح۔ بفتح بار موحدہ بقول ہم نے بھی قرآن قسم ہے قرآن کی پخوا

صاحب پہلوی درآب رونده و شاکتہ ہی نہیں رکھتی ہے گفتگو تیری پذیر (۲) گفتگو کرنا۔

بات کرنا۔ کلام کرنا۔ بقول تصفیہ بمکلام ہونا۔ ہونا

آشنا بردن استعمال۔ صاحب رمضان آشنا بودن استعمال۔ صاحب رمضان

این را بذیل لفظ آشنا نوشتہ و از معنی ساکت مخفی بر لفظ آشنا ذکر این کردہ از معنی ساکت

مولف گوید کہ یگانہ را با خود بردن چنانکہ مولف گوید (۱) دوست بودن است

تظیری مینا پوری گفتہ (۵) از کوے چنانکہ خسرو دہلوی گوید (۵) دل اربگانہ

چون بجانب خلوت روان شوی بیگانہ گشت از وی زخیم کہ با عاشق بنا شد آشنائی

(۱۴۷۷)

(۱۴۷۸)

(۶۲۹)

<p>(۲) بمعنی واقف بودن ہم چنانکہ ثانی شہدی می آید (اردو) معشوق - (مذکر)</p> <p>گفتہ (ع) زان راز ہا کہ جز بدلم آشنا نبودند</p>	<p>گفتہ (ع) زان راز ہا کہ جز بدلم آشنا نبودند</p>
<p>(۵) یار رانیت یاری اختیار پیکاش بیگمانہ دوست باشد و عکس آن ہم معنی دشمن را</p> <p>آشنا باشد (اردو) (۱) آشنار ہنا بقول</p>	<p>آشنا باشد (اردو) (۱) آشنار ہنا بقول</p>
<p>امیر دوست رہنا میر (۵) جی چاہے مل</p> <p>کمر گشتہ طرز دیگران در عشق باز یہاں ظہوری</p>	<p>امیر دوست رہنا میر (۵) جی چاہے مل</p>
<p>کسی سے یار سے توجہ دارہ پڑ پر ہوسکے ذوق دارد آشنا بیگمانہ می سازد (اردو)</p> <p>تو پیار سے تو دل کا آشنارہ (۲) آشنا ہونا</p>	<p>کسی سے یار سے توجہ دارہ پڑ پر ہوسکے ذوق دارد آشنا بیگمانہ می سازد (اردو)</p>
<p>معنی واقف ہونا جیسے (فقہ) "ہمارے کان</p> <p>آشنا پرست استعمال - بقول صاحب</p>	<p>معنی واقف ہونا جیسے (فقہ) "ہمارے کان</p>
<p>عمر بھریسی باتوں سے آشنا نہیں ہوئے زانچ</p> <p>زبان دان تصدیق کنند کہ آشنا پرست قدر دان</p>	<p>عمر بھریسی باتوں سے آشنا نہیں ہوئے زانچ</p>
<p>(۵) ہون وہ غمین کہ لب نہ ہنسی سے ہون</p> <p>آشنا پڑ دیوار قہقہہ بھی جو آئے نظر مجھے پڑ دیکھو</p>	<p>(۵) ہون وہ غمین کہ لب نہ ہنسی سے ہون</p>
<p>معنی نمبر ۳ - لفظ آشنا - امیر اللغات،</p> <p>انجین معنوں میں اردو میں بھی متصل ہے (سودا</p>	<p>معنی نمبر ۳ - لفظ آشنا - امیر اللغات،</p>
<p>(۵) ہندوہین بت پرست مسلمان خدا پرست</p> <p>پوچھو میں اس کسی کو جو ہوا آشنا پرست پڑ</p>	<p>(۵) ہندوہین بت پرست مسلمان خدا پرست</p>
<p>آشنا پروردن اصطلاح - صاحب</p> <p>بیکانگی نیز کہ باور می کنند بہرچہ کردی آشنا</p>	<p>آشنا پروردن اصطلاح - صاحب</p>
<p>آن آشنا نیز را پیکمیل این بر لفظ آشنا</p> <p>مولف گوید کہ لحاظ دوست کردن و امداد</p>	<p>آن آشنا نیز را پیکمیل این بر لفظ آشنا</p>

دوست کردن باشد۔ و آشنا پرور از همین چنانکہ فدائی شیرازی گوید (۵) خلم اگر آشنا
مصدر است کہ در کلام مجسم متعل است بمعنی خود می خواهند پناحتی سپر بلا سے خود می خوانند
مشوق نظام خوانساری گوید (۵) بعشق آشنا ظاہر است کہ درین استعمال آشنا بمعنی آشنائی
پرور ہوس بیگانہ می آید نہ بر واسے آرزو آن آمدہ (ارو) آشنائی چاہنا۔ دوستی چاہنا۔
دل کہ صاحب خانہ می آید (ارو) بقول میر یعنی اس بات کی خواہش کرنا کہ فلان شخص ہمارا
ار دوین آشنا پرور دوستوں کے مربی کو دوست ہو جائے۔

کہتے ہیں (در شک ۵) شاہ گل کو خیال بلبل آشنا و آشتن استعمال۔ صاحب ارغوان
بے پرہیز پگلشن ہستی میں بوے آشنا پرور آصفی بر لفظ آشنا ذکر این کردہ از معنی ساکت
نہیں نہ مشوق۔

آشنا پند آشتن استعمال۔ کسی را دوست آشنا بمعنی آشنائی آمدہ پس معنی این مصدر آشنا
داشتن است چنانکہ حکیم عارف گوید (۵) داشتن و دوست بودن است چنانکہ خرد
اندرین ہند شعبہ ہر کہ را پند آشنا پند شتم نام آشنا صفا فی گوید (۵) محال است اینکہ از
(ارو) آشنا بھنا۔ دوست جاننا۔

آشنا خواستن استعمال۔ صاحب ارغوان حسرت نگاہان چشم روزن ہم (۲) داشتن
آصفی بر لفظ آشنا ذکر این کردہ است و بمعنی دوست و آشنا صائب ۵ پسند است
ساکت۔ مولف گوید کہ با کسی آشنائی خواستن کہ از جہد جانماید نہ درین انجمن آشنا نیکہ دارم
و خواہش آن کردن کہ فلان کس آشنائی ماشود (ارو) دوستی رکھنا آشنائی رکھنا بھی کہ سکتے

(۱۴۸)

(۳) میں بھی اپنا ایک دوست رکھتا ہوں۔ گوید کہ (۴) میں مرادف روشناس است کہ بظاہر
 آشنا دیدہ شدن | مصدر اصطلاحی۔ نظر آشنا باشد اما اختلاط بسیار با او نباشد بہار
 کردن و نگرستین باشد چنانکہ طہوری گوید (۵) گوید کہ (۶) چیرے کہ مجرود دین روے او
 طہوری شود آشنا دیدہ وقتی کہ از دیدن شناختہ میشود او را و بقول صاحب تحقیق
 غیر بیکانہ گردید از ہمین سند (آشنا شدن) (۷) نام آشناے آشنا نما (خواجہ نظامی ۵)
 ہم پیدا میشود کہ بجائے خودی آید (ارو) ازین اشاروے تر داستان پسندیدہ نامہ
 بریر استان (صائب ۵) شکیبائی زعنا
 آشنا را حال نیست و امی بر بیکانہ | مثل نیست حسن آشنار و را نہ بہ یاد طوطیان آئینہ
 صاحب خزینۃ الامثال ذکر این کردہ است باز نگار می سازد (صائب ۵) ز دل برو
 و از معنی و محل ساکت مولف گوید کہ چون نزد چشم آشنار ویش نہ سرے بدہن مجنون
 فارسیان کسی را بے پروا از آشیایان بنیدین ہنوادہ آہویش (صائب ۵) سلیمانی است
 مثل زنتد (ارو) دکن میں کہتے ہیں اپون حسن انگشتی از حلقہ موسیٰ نہ پرزیدست
 کی یہ گت تو پرایون کا خدا مالک۔ صوبہ مدراس دست آموز زلف آشنار ویش نہ (دولہ
 میں کہا جاتا ہے کہ خوشیوں کو نہ پوچھے تو درد کون پوچھے۔
 آشنار و | بقل صاحب بحر عمج (صائب ۵) زود می گردند رام و زود و حشی
 (۱) کسی کہ صورتش مانوس باشد صاحبند می شوند نہ آشنار و میان عالم معنی بیکانہ اند (دولہ

(۵) روز و شب آورده ام در معنی بیگانہ رو ہے کہ اشارہ وہ شخص جو دیکھتے ہی پہچانا جائے چون کخم صائب ہمارم اشارہ روئے و گزشتہ لفظ گوید کہ مقصود بہار بر نمبر ۲ جزین نباشد کہ اشارہ معنی دوم - آشنا کنندہ یعنی شناسا کنندہ و واقف کتندہ و نشان دہندہ روی کسی باشد کہ فی الذہن است - طرز بیان نش روشن نیست (اردو) فارسیوں کے بیان کردہ تین معنوں میں انکا (۱) صورت آشنا - بقول صاحب صفیہ رو ذکر ہے اور یہ تسامح معنی نمبر (۲) کے اوس شناس - دور کی صاحب سلامت کا (اسیر) جمال کا نتیجہ ہے جسکو بہار نے جائز رکھا ہے غنی (۵) زمین گور کو ہم ملک بیگانہ سمجھتے ہیں : خاتمہ بیان فارسی پر اسکی صراحت کر دی جو بہت سے لوگ لیکن ایسے صورت آشنا کلمہ (۱) آشنا زدن استعمال - صاحب ارمغان (منون ۵) کہے ہو دیکھ مجھے صورت آشنا (۲) آشنا زوہ [اصفی بر لفظ آشنا ذکر نمبر ۱ سے ہو پڑا راجی سے ہون قربان اس تجاہل کردہ از معنی مصدری ساکت و نسبت نمبر (۲) کا : (۲) وہ چیز جس کے دیکھنے سے کسی کی صورت می فرماید کہ آشنا زوہ از عالم آفت زوہ باشد نظر میں پھر جائے (۳) بیگانہ دوست نما - یعنی آنکہ از آشنایان سیر آمدہ و نفرت رشتا خندہ آشنائے آشنا نما کہہ سکتے ہیں یعنی وہ شخص جو حقیقت میں دوست نہیں ہے لیکن اپنے آپ کو دوست ظاہر کرتا ہے - صاحب جامع اللغات نے فرمایا

ذکر این کرده فرماید کہ قریب بمعنی آشنا نیز است
 کہ گذشت مولف گوید کہ (آشنا نیز از صاحب
 انداز اسماء معشوق گفته و خود بہار بلفظ مذکور
 از معنی ساکت بای حال آشنا نیز است کہ (آشنا
 و آشنائی را نہ پسند و از و کارہ باشد پس کسی
 کہ از آشنائے گزند یافتہ است آشنائے تازہ توان گفت
 و نتیجہ آن کہ است از آشنائے توان شد پس معنی
 آشنا زدن گزند رسانیدن آشنا باشد را فہم شد
 گوید (۵) ز فکر معنی بیگانہ می کند و حشت پذیر ہو کر انسان سے ملا دیتے ہیں
 دل رمیدہ من بسکہ آشنائے تازہ است ہزار و آشنا سنجیدن استعمال - صاحب ارمغان
 بقول صاحب جامع اللغات وہ شخص جو دوست
 آشنا سے نفرت رکھتا ہو مولف عرض کرتا مولف گوید کہ قدر آشنائے نشتن است چنانکہ
 ہے کہ یہ آشنا نیز از کا ترجمہ ہے - آشنائے تازہ سے عرفی گوید (۵) بنام آن حبیب آشنا سنج
 وہ شخص مراد ہے جو آشنا سے گزند پایا ہو نقصان کہ در آرایش معمرہ سنج (ار و و) دوست
 اٹھایا ہو - کی قدر کرنا -

آشنا ساختن استعمال - صاحب ارمغان آشنا سوز اصطلاح - بقول صاحب

آصفی بلفظ آشنا ذکر این کرده است فارسی اند کہ بجا الہ منظر العجائب بلفظ آشنا نیز از کا

مرادف آشنا نیز اراست -

ہون وہ غمین کہ لب نہ مہنسی سے ہون آشنا

آشنا شدن | استعمال - صاحب ارمان

و یوار تہمتہ بھی جو آئے نظر مجھے نہ

اصفی بر لفظ آشنا ذکر این کردہ از معنی ساکت (۱) آشنا شدن چشم | مصدر اصطلاحی

مولف گوید کہ (۱) دوست شدن باشد بھی (۲) آشنا شدن دیدہ | اول چشم افتادن

الابھی (۳) مجنون چرخوش را ہمہ لیلی خیال کرد

و دیدہ شدن و دوم معنی دیدن (دغنی) (۴)

از غیرت ہمین بہ کسی آشنا شد و ظہوری (۵)

آشای عاقلان باید شدن پزگ شدی بیگانہ

دیوانگی پز (ارو) آشنا ہونا - دوست ہونا ظہوری شود آشنا دیدہ وقتی پز کہ از دیدن غیر

(۲) آشنا شدن معنی واقف شدن باشد بھی بیگانہ گرد و پز از ہمین سند مصدر دوم آشنا

ظہوری گوید (۳) بطر جلوہ کے ششادھی

آشنا ہرگز پز بچہ اللہ کہ در عشق تو عیسیٰ نیز شیدائی

اُستاد رودکی (۴) تادل من با ہواے نیکون ایم (ارو) (۱) دیکھو آشنا گشتن چشم (۲)

شد آشنا پز در سر شک دیدہ گرداغم چومرود ششادھی

(بیدل) (۳) با بخود ان ز غفلت خود پز ہر دہ

ایم پز چشم آشنا شد کہ چہ ز گت خواب را پز

(ارو) آشنا ہونا معنی واقف ہونا پز امیر نے آشنا شدن دیدہ پدیدہ | مصدر اصطلاحی

لفظ آشنا کے بہرہم پراسکا ذکر کیا ہے (ماہی) (۴)

چا چشم شدن و مقابل شدن است چنانکہ

(طالع لہ)

(طالع لہ)

فہوری گوید (۵) تا دیدہ دیدہ آتشا شد نہ ناویدگی
 زمانہ برخواست نہ (ارو) چار آنکھ ہونا۔ چار
 چشم ہونا بقول صاحب مخزن المحاورات نظر
 سے نظر ملنا۔
 (ارو) مثل تیراک کے۔ تیراک کا سا۔

آشنا شدن راحت | مصدر مطلق | آشنا فروشی | اصطلاح - بقول صاحبان
 حاصل شدن راحت باشد چنانکہ فہوری گفتم
 (۵) میشود راحت آشنا بانغزہ زخم اگر
 روشناس مرہم نیست نہ (ارو) راحت حاصل ہونا
 راحت نصیب ہونا۔

آشنا طراز | استعمال - صاحب ارشاد بیان
 لفظ آشنا ذکر مصدر آشنا طرازین کردہ است و
 از معنی ساکت - سندی کہ از کلام صائب
 پیش کنند از ان استعمال آشنا طراز پیداست
 (۵) در انتظار تو از جوی شیر چشم بہشت سپید
 گشت مشو آشنا طراز اینجا مخفی مباد کہ بقول
 صاحب برہان طراز بروزن نماز معنی روش
 وقاعدہ ہم آمدہ پس آشنا طراز معنی آشارس
 اجداد و نیاگان خود بیان کردہ اعزاز خود بخوان
 گویند کہ پدر سوختہ جد فروشی می کند و بجای
 جد فروشی استخوان فروشی ہم پس بخیا لم میرسد
 کہ ہر کہ با ظہار آشنائی دیگران این قسم کار را کند
 آنرا آشنا فروشی گویند مطلق معنی (مرح کردن)
 بلا اظہار موقع و محل درست نباشد (ارو)
 صاحب آصفیہ نے استخوان فروشی کا ذکر
 فرمایا ہے بمعنی باپ دادہ کی تعریف صاحب
 مخزن المحاورات نے استخوان فروشی پر باپ

دادا کی بڑائی کہا ہے اور بڑائی کے معنی اردو (علی خراسانی ۱۵) گو گنہ گردیم اما خاطر ماسود
 میں شیخی اور لاف زنی کے بھی ہیں پس آٹھواں دوست : نمیکند بیگانگان را رحمت او آشنایان
 فروشی یا جد فروشی اسی حالت میں کہا جاتا ہے (۳) یعنی عادی و متحمل کردن ہم آمدہ (ظہوری)
 جب کہ کوئی شخص اپنے باپ دادا کے صفات بیان کر کے اپنے آپ کو معزز کرنا چاہے اسی
 طرح - آشنا فروشی بھی اردو میں کہہ سکتے ہیں چشمہ کہ آشنائے جلالش کینم نیست : عرض نگہ
 اگرچہ سنا نہیں۔ بدین بیگانہ بردہ ایم : (۴) یعنی آفریدن آشنا
 آشنا کردن استعمال - صاحب ارغوان ہم نظامی ۱۵) کہ آری غیبیہ زیچانہ : یعنی آشنا
 آصفی بر لفظ آشنا ذکر این کردہ از معنی است از بیگانہ : بعض محققین در صرع ثانی آشنائی
 مولف گوید کہ علاوہ معنی حقیقی (۲) یعنی اصل بیاے معروف گیرند درین صورت معنی
 کردن ہم آمدہ (عزین صفہانی ۱۵) بازف جز این نباشد کہ تو از بیگانہ شناسائی پیدا کنی
 شانہ رانہ کنی آشنا اگر : دانی چہ می کشم ز دل مولف گوید کہ از بیگانہ آشنائی پیدا کردن
 بدگمان خویش : (صائب ۱۵) از زبان بازان تقریبی در خور او تعالی شانہ نیست ما ہم تیاریم
 پریشان میشود زلف حواس : شانہ را تا می توان کہ یک بیگانہ را آشنا کنیم نظامی و صفت آفرینش
 آشنای خط کن : (ظہوری معنی اصلی یعنی دوست نوشته است و این معنی پیدا نہیں ہو سکتا مگر بگفتار
 کردن گوید (۱۵) ایدل در بیگانگی میزن کہ یاے مجہول در لفظ آشنائی : مصدر کردن معنی
 باور می کند : بہرچہ کردی آشنا آن آشنا نیز را پیدا کردن ہم آمدہ (۵) یعنی شناور می کردن

چنانکہ سلمان سادجی گوید (۵) دلت را بغم کہ ہماری زبان ایسی بات سے آشنا ہی نہیں
 عشقش معنی آشنائی دہ پکہ تن را آشنا کرنا ہے۔ یعنی کبھی ایسی بات ہمارے زبان سے
 نہیں نکلی ایک مشہور مصرع زبان زد عام ہر
 بنانا (۲) ملا نا (۳) متحمل بنانا۔ عادی کرنا۔ رع، لب آشنا نہیں ہیں ہمارے سوال کو پڑ
 (۴) آشنا پیدا کرنا۔ مخلوق کرنا (۵) تیرا کی زبان پر لانا بھی کہا جاتا ہے۔ دیکھو آصفیہ۔
 کرنا۔ تیرنا۔

(عارف ۵) لاؤن زبان پہ مطلب دل کیا
 مجال ہے بین کیا کھون فقیروں کی صورت
 سوال ہے پڑ

مصدر صطلحا

آشنا کردن زبان بحرف

آشنا کردن لب بحرف

آشنا کردن

نہو ری استعمال کردہ کہ نایہ از واقف بودن آشنا گذشتن استعمال۔ صاحب الرمان
 و واقفیت داشتن زبان بحرف است در نجای آصفی بر لفظ آشنا (آشنا گذشتن) را نوشتہ و از معنی
 آشنا معنی آشنائی آمدہ (۵) چہ ذوقی دارد ساکت۔ سندی کہ از کلام صائب پیش فرمود
 از بیگانہ گوئی پڑ بحرف من زبانی آشنا کرد پڑ و است آشنا گذشتن راست مولف گوید کہ
 کنایہ باشد از گفتن و بر زبان آوردن چنانکہ طحطا
 آورده (۵) بحرف صلح لب کرد آشنا زہر و آشنائی گذشتن باشد (۵) فریب چشم
 خاطر ہا پڑ و لیکن از نگاہش آسپخان ہندیدی پریشان نگاہ او مخورید پڑ کہ در دور و زہر آسپخان
 بار و پڑ (ارو و) (۱) بول چال سے واقف گرفت و گذشت (ارو و) دوستی ترک کرنا
 ہونا۔ (۲) کہنا۔ اردو محاورہ میں یہ کہتے ہیں آشنائی توڑنا۔ آشنائی چھوڑ دینا۔ آشنائی کھٹ

آشنا سے منہ پھیر لینا۔ (فقہہ امیر) ارے میں
تھے تو ذرا سی بات میں برسوں کی آشنائی
چھوڑ دی۔ (آشنا ۵) لی چپکے سے میں نے
جبکہ اسکی خشکی بڑھلا کر پڑے جان پہ تیری
چٹکی پہ پھر دانت تلے کھٹک کے ناخن یہ کہا: (دغنی ۵) اگر انجان کے قلعے راہ تجرید آشنا
بس چل بے اب آشنائی تجھ سے کھٹکی پہ
(۱) آشنا گر استعمال اول بقول (۵) نگر دو آشنا سے عشوہ سازان پہ کہ از

(۲) آشنا گردیدن | صاحبان برہان
و بحر و رشیدی و مؤید و وارثہ بفتح کاف فارسی
و سکون راے قرشت بمعنی شناور باشد کہ آشنا کہ آب آتش شود اول ہو اگر دو پہ (ار و و)
کنندہ است صاحب شش گوید کہ بخند ہمزہ تیراک - پیراک - آشنا - دیکھو لفظ آشنا (۱)
ہم آمدہ - و بقول صاحب پہلوی مراد ف آشنا ہونا - دوست ہونا - تہیہ زنا (۳)
آشنا برکہ گذشت - دوم را صاحب ارغوان واقف ہونا - دیکھو آشنا شدن -

ذکر کردہ از معنی ساکت مولف گوید کہ آشنا آشنا گردیدن چشم | مصدر اصطلاحی - اقامت
گردیدن (۱) بمعنی دوست شدن (۲) شناو چشم است بر چیزی چنانکہ صاب گوید (۵)
شدن و آشنا گردیدن زمین مصدر باشد صاب کل قدر و دیدہ اش از دیدن خورشید و ماہ
(۵) بشیوہ ہاے تو ہر کس کہ آشنا شدہ است چشم صاب آشنا گردیدن تا باروے تو پہ (ار و و)

و یکھو آشنا شدن دیدہ -

مرادف آشنا شدن است کہ گذشت ظہوری

آشنا گردیدن حرف بہ تحریر | مصدر صطلحا

ذوق از پے غلط حسن بنالہ بر خویش :

نوشته شدن باشد چنانکہ بید گوید (۵) بطش

آشنا سے دگران گشتہ و بیگانہ مانہ

ہر کجا حرفی تحریر آشنا گردیدہ تبسم می کند چون

آشنا گشتن ہشتم | مصدر صطلحا ہشتم

صبح مال از خط مسطر باہ (اردو) کھانا چانا

ہشتم افتادن و ہشتم رسیدن و غریز شدن و

آشنا گرفتار استعمال - صاحب ارغمان

مقبول شدن است (خالص صفہائی (۵)

اصفی بر لفظ آشنا ذکر کردہ از معنی ساکت موف

غبار را ہشتم سر گشتہ تو تیا گشتہ پنجیدین رنگ

گوید (۱) آشنائی کردن با کسی و دوست کردن

گشتہ با ہشتم آشنا گشتہ (اردو) دکھنا نظر

کسی را باشد - سندین بر لفظ آشنا گذشتن

مین آنا - بقول بہار دکھائی پڑنا - آنکھ مین جگہ

کلام صاب گذشت (۲) آشنا قرار دادن

کرنا - بقول امیر عزیز ہونا - (وزیر (۵) ہون

و فرض کردن چنانکہ ظہوری گوید (۵) کھ

وہ غمیدہ گرانظرون سے اک پل مین وزیر

دعوی نزدیک کی میخوای زد و راخم تو انم بود اگر

کی جگہ بھی جو کسی آنکھ مین آنسو ہو کر :

بیگانہ خود را آشنا گیرم (اردو) (۱) دوست

آشنا گشتن دیدہ با گریہ | مصدر صطلحا

بنانا - آشنا بنانا - آشنائی کرنا - دوستی کرنا (۲) گریستن

است چنانکہ ظہوری گوید (۵) با گریہ

دوست فرض کرنا -

گشتہ دیدہ بیگانہ آشنا : احوال دوستان خود

آشنا گشتن استعمال - صاحب ارغمان

از دشمنان بہر س (اردو) رونا - گریہ کرنا

ذکر این کردہ از معنی ساکت مولف گوید کہ

آشنا گفتن سخن | مصدر صطلحا یعنی گفتگو

آشنائی کروں چنانکہ طہوری گوید (۵) نگاہ محرم
 یا شیفتہ لقاے چون برق شبنم پہ چون مرم
 اگر کردہ نگہ می کن پسرخ اگر شدہ بیگانہ آشنائی گوئی
 آشنا و راند رگر واپ پہ دستے ز دست و عا
 (اردو) ملاپ کی باتیں کرنا۔ میل جول کی باتیں
 غرق شدن پہ صاحبان رشیدی و پہلوی و
 کرنا۔ محبت کی باتیں کرنا۔
 سراج ذکر معنی اول کردہ اند صاحب ناصری

آشنا نظر استعمال بقول صاحب اند بھول
 ہم بر لفظ آشنا۔ آشنا و ر ر یعنی اول نوشتہ است
 آشنا نگہ | منظر الحجاب از اسماء معشوق
 (اردو) یہ دونوں لفظ فارسی میں اسماء
 معشوق سے ہیں۔
 (الف) آشنا بقول صاحب برہان الف
 گوید یعنی شناساوری و مقصود برہان ہم ہیں باشد
 صاحب جہانگیری بر معنی دوم آب و رزی
 (ب) آشنا و اسکون و او را یعنی شناساوری و صاحب ناصری معنی دوم را شناساوری کہتے
 (ج) آشنا و بقول صاحب جہانگیری
 صاحب سروری و مؤید بر معنی دوم قانع
 (۲) آب و رزی یعنی شناساوری۔ وارثہ گوید
 و بابرہان متفق (فردوسی در شاہنامہ ۷۵) بزرگان
 کہ معنی آشناست۔
 بدانش بیا بندادہ پزور یا گد ز نیست بے آشتا

(ب) بقول صاحب برہان (۱) بروزن و
 صاحب جامع اللغات این را مزید علیہ آشنا
 آشنا کر کہ شنا کنندہ باشد۔ بقول صاحب جہانگیری
 معنی اول گوید وہمیں شعر فردوسی را مال والہ
 (۲) معنی آب و رزی یعنی۔ شناساوری دسیدن
 ہرودی و سند معنی اول می داند۔ وارثہ انہرا
 اشرفی ۷۵) دل بستہ روزگار پر زرق و برق
 مرادف لفظ آشنا گوید کہ گذشت (اردو) کھیم

لفظ آشنا۔

نظر نہیں آتا۔ دیکھو (آشنائی بدل بستن) جیسے

آشنا یافتن استعمال۔ صاحب ارغوان صفی کلام بحر سے اسکی مثال ہے۔

بر لفظ آشنا ذکر این کردہ از معنی ساکت مولف آشنا سے بے گانہ نما اصطلاح۔ بقول ہوا

گوید کہ حاصل کردن دوستی کسے و دوست گردن بخواہ مظہر العجائب از اسماء معشوق است

کسی را باشد (خرین ہنہانی ۵) خیال ہو دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده (اردو)

جان اسپران در بدن باشد بغیرت آشنا معشوق۔ اسی اصطلاح کو اردو میں کہہ سکتے ہیں۔

ہر کس کہ یابد در وطن باشد ہر کس کہ یابد در وطن باشد

(۱) آشنایان جمع آشناست مصفیٰ مقابل بیگانگی۔ مخفی مباد کہ آشنائیدن

(۲) آشنایان دولت (۲) کنایہ از مصدر است کہ می آید عجیب است کہ صاحبان

اہل دنیا است کہ محبت جاہ و مال دنیا می باشد لغت آرا باشند وری کردن مخصوص کردہ اند

(صاحب ۵) میکند بیگانہ دولت آشنایان معلوم میشود کہ فارسیان این را بمعنی دوست

زہم نہ میرسد ہر کس بدولت آشنایان مفت شدن استعمال نکرده اند از صورت لفظ آشنائی

ماست نہ (اردو) (۱) اردو میں آشنا جمع کے می کشاید کہ این حاصل بالمصدر آشنائیدن باشد

لے متعل ہے جیسے (فقہہ) اس مخلص میں اطرافہ ماجر است کہ استعمال لفظ آشنائی

ہمارے بہت سے دوست۔ آشنا جمع میں یعنی شنوری بظن نیا (صاحب ۵) زیار

اور کہیں جمع کا بھی استعمال ہے جیسے (فقہہ) دوست شناسم نہ خویش را صاحب بکہ آشنائی

ہمارے دوست آشناؤں سے ایک بھی اوکر دنا شناخت مرا بہار و اند گوید کہ لفظ

افتاد و در گرفتن بصلہ با و با لفظ بریدن

بصلہ راجی آید مولف گوید کہ اختصار مصادرو ہر طرف دریا عبث :

صلہ با محقق را شاید (۲) بتحقیق مولف آشنائی

بمعنی سائی ہم آہ چنانکہ بر آشنائی یافتن می آید

و (۳) آشنائی بمعنی آگاہی چنانکہ بر صدر شہنا

داشتن می آید (دار و) بقول انیر آشنائی

مونث - محبت - دوستی - اختلاط (آتش

(۵) جاب آسامین دم بھرتا ہون تیری

آشنائی کا نہایت غم ہے اس قطرہ کو دریا کی

جدائی کا : دگلزار نیم (۵) گھاتین ہوئیں

ربائیون کی : باتین ہوئیں آشنائی کی :

بقول امیر بھی لفظ بمعنی شناسائی - صاحب سلا

بھی متصل ہے مومن (۵) ہر پیر و جوان

آشنائی : سارے ہی چہان سے آشنائی پذیر

(۵) آستان یارتک اپنی رسائی کیجئے : چمن

ہے دربان سے اسکے آشنائی کیجئے : دربان

دیکھو شعر بالا (۳) آگاہی واقفیت (صبا) اپنی

ماہیت سے آگاہی نہیں : کیون روان ہن

ہر طرف دریا عبث :

آشنائی افتاد و

آصفی بر لفظ آشنائی ذکر این کردہ است و از

معنی ساکت مولف گوید دوستی واقع شدن یا

یکانگی پیدا شدن با کسی باشد (کمال صفہائی

(۵) من آن روز از خویش بیگانہ گشتم : کہ افتاد

با تو مرا آشنائی (دار و) دوستی ہونا - آشنائی

ہونا محبت ہونا -

آشنائی باز و ادون | مصدر اصطلاحی

معنی اول آشنائی دادن است کہ می آید -

ظہوری (۵) باز و ادون آشنائی : ہا : داغ

دل را نشانہ بود است :

آشنائی بدل بستن | مصدر اصطلاحی

صاحب ارغمان آصفی بر لفظ آشنائی

بستن را نوشتہ و از معنی ساکت - اما از سند

پیش کردہ اومی کشاید کہ آشنائی بدل بستن

<p>محبت در دل پیدا کردن است چنانکہ مؤلف گوید کہ قطع دوستی کردن باشد مراد منظہری کشمیری گوید (۵) چہ کشاید دل ازین مردم بیکانہ منش پکاشانی بدل کافر شان ہوں را بہ رفت و بہرید آشنائی را بہ (اردو) دیکھو بست (اردو) کسی کے دل میں محبت پیدا کرنا کسی کو دوست بنانا۔ آشنائی کرنا۔ بقول میر</p>	<p>دوستی کرنا یا رانہ پیدا کرنا (بجر ۵) ہجر میں یہ حال ہے کوئی نہیں پہچانتا یہ آشنائوں سے دو بارہ آشنائی کیجئے +</p>
<p>آشنائی بر طرف کردن مصدر صلاحي ترک دوستی و آشنائی کردن (حسن و بلوی) ای کمربستہ بے وفائی را بہ بر طرف کردہ آشنائی را بہ خان آرزو ہمین سند را بر لفظ آشنا آورڈ ہے کہ دوستی ہونا۔ آشنائی ہونا۔</p>	<p>آشنائی بر طرف کردن مصدر صلاحي ترک دوستی و محبت ترک کر دینا۔ آشنائی چھوڑ دینا (فقہ امیر) ارے میان ذرا سی بات میں برسوں کی آشنائی چھوڑ دی</p>
<p>آشنائی پس کردن مصدر صلاحي ورپس انداختن دوستی و پروای آن نکردن درومی از آشنائی تافتن۔ چنانکہ ظہوری گوید (۵) رہے بیگانگی کا مدچنان پیش کہ ہر جا آشنائی بود پس کرد (اردو) آشنائی اور محبت</p>	<p>آشنائی پس کردن مصدر صلاحي آشنائی بود پس کرد (اردو) آشنائی اور محبت</p>

قطع نظر کرنا - منہ پھیر لینا - روگردان ہو جانا -
روگردانی کر لینا -

شی را ند کہ نتیجہ تلاش ماست ہدیہ ناظرین مکینم
(صائب ۵) این چنین گر سر نہ بیگانگی ست

آشنائی ترک گرفتن | مصدر صطلحی ترک

است ست پز کے گکاش با گکاهم آشنائی ہست

آشنائی اختیار کردن و ترک کردن آشنائی ہست
کہ فارسیان ترک گرفتن را بمعنی ترک کردن گرفته

صاحب بہار عجم این شعر را چنین نوشتہ (۵)
بکہ از چشم سیاہش دیدہ ام بیگانگی پز کے گکاش

(صائب ۵) تا ترک آشنائی عالم گرفته عجم
عالم تمام معنی بیگانہ من است (۱) (ارو) آشنائی

با گکاهم آشنائی میدہد از اکثر نسخہ ہا کے دیوان
نقل بہار صبح می نماید معنی شعر ہم ہمین مصرع

ترک کرنا - چھوڑ دینا - و بکھود آشنائی بر طرف
کردن

سیار بیگانگی دیدہ ام گکاش با گکاه من ہرگز
آشنائی شود و معنی خواہد کہ آشنائی را ظاہر کند

آشنائی وادون | مصدر صطلحی - (۱) صاحب
بحر عجم گوید کہ شناسانیدن کسی را مثلاً وودیرین

آشنائی شود و معنی خواہد کہ آشنائی را ظاہر کند
بسیار بیگانگی دیدہ ام گکاش با گکاه من ہرگز

آشنا بعد از بیہوشی و ہمدگر را آشنا سند کسی
آہنہا را از ہر و محبت قدیم خبردار کند گویند کہ

بسیار بیگانگی دیدہ ام گکاش با گکاه من ہرگز
آشنائی شود و معنی خواہد کہ آشنائی را ظاہر کند

آشنائی داد - بہار و صاحب انتد فرماید کہ
خود را بدیگری شناسانہ و نشانہا بدہد (۲) صاحب

آشنائی داد - بہار و صاحب انتد فرماید کہ
خود را بدیگری شناسانہ و نشانہا بدہد (۲) صاحب

چراغ ہدایت فرماید کہ آواز دادن باشد سندی
برین معنی پیش نہ شد اسناد صاحبان لغت

چراغ ہدایت فرماید کہ آواز دادن باشد سندی
برین معنی پیش نہ شد اسناد صاحبان لغت

مولف (۳) یعنی دوست و آشنا شدن هم شدن آشنائی است - صاحب آصفی ساکت از منی چنانکه غلص کاشی گوید (۵) مرا تا خیال تو در آشنائی نه رسیدم بجان عاقبت از جدائی نه نگه از شرم کرده است پتا با تو آشنائی مادر گرفته است (ارو) روشناسی کرنا - پیچونا - واقف کرنا (ارو) آشنائی هونا - دوستی و محبت قائم هونا - (۲) آواز دینا (۳) آشنا هونا دوست هونا **آشنایدن** | بقول صاحب بحر عم باشین خوش آشنائی داشتن | استعمال دوستی داشتن - شادوری کردن - و آب ورزی نمودن دکا صاحب آصفی ذکر این کرده است - چنانکه از (التصریف) مضارع این آشناید - دیگر کسی اکبر آبادی گوید (۵) دولت هر چند باشد سر از اهل لغت ذکر این نکرده است (ارو) غویت آتش تیز است نه نکاست آشنائی دار تیرنا - پیرنا - (آصفیه) و بیگانه آئین است نه دایم رازی (ع) با گریو آشنائی کردن | استعمال - دوستی کردن سوز آشنائی دارو نه ظهوری (۵) اگر چه بیگانه باشد - صاحب آصفی بدون صراحت معنی من او نشود نه من باو آشنائی دارم نه (۲) سند خسرو دهلوی پیش کرده است و هوندا به تحقیق مولف - واقف و آگاه بودن هم رضا (۵) دل که با خوبان بد خو آشنائی می کند نه (۵) من آن معنی دور کردم جهان را نه که با هیچ شیشه با خار زور آشنائی می کند (جامی) آشنائی ندارم نه (ارو) (۱) آشنائی رکندوستی صد شعله از دل بر زور بانه پتا با غم تو که آشنائی رکند (۲) آگاه رهنا واقف هونا - ظهوری (۵) آشنائی نمی توانی کرد نه نیستی آشنائی و برگرفتن | مصدر صطلحی - قائم مکش تصدیع (صائب) به نسبت آشنائی کن

کہ باناجنس پیوستن پڑنا خوش نماید و نظر باناجنس رہا۔ آپ کی وہی مثل ہے کہ آشنائی ملتا
پینہ می سازد و اردو دوستی کرنا۔ آشنائی کرنا تا سبق۔

دلق (۷) باغ میں مثل بوریائی کی پڑا بغان آشنائی و زیدین استعمال۔ اختیار کرنا
سے آشنائی کی پڑ۔ آشنائی است مرادف آشنائی کردن کہ گشت

آشنائی گرفتن استعمال۔ آشناسدن باش صاحب آصفی بذیل لفظ آشنائی ذکر این کرد

چنانکہ انوری گوید (۷) چون گرفتن آشنائی با است (ظہوری ۷) خوش کمان کینہ بیگانگان

در جهان بیگانہ و خوشیم نماند صاحب آصفی زہ کردہ اند پڑاے گر باشت و زرد آشنائی تیر پڑا

بذیل آشنائی ذکر این کردہ است (اردو) آشنائی ہا استعمال۔ جمع آشنائی است چنان

آشناسدن۔ ظہوری گوید (۷) آشنائی ہا ترا افکند در بیگانگی

آشنائی ملتا تا سبق مثل۔ صاحب غریتہ چند بکشی نبیل با آشتی در جگہ باش پڑا (بیدل

الامثال ذکر این کردہ از معنی و محل ساکت موف (۷) بدل گفتم کد می شیوہ و شوار است در عالم

گوید کہ فارسیان این مثل از برای آشناس غرض و نفس در خود طپیدن گفت پاس آشنائی ہا پڑا

غرض آشنائی زند تا آنکہ غرض از کسی قائم است (اردو) آشنایان (گلزار نسیم ۷) گھاتین ہوین

آشناسے اوست و چون غرض باقی نماندنی دہ در بایون کی پڑا باتین ہوین آشنایون کی پڑا

کہ او کیت (اردو) امیر نے فرمایا ہے کہ آشنائی یافتن مصدر اصطلاحی۔ بمعنی

فارسی مثل اردو میں بھی متعل ہے اکی نسبت رسائی یافتن است۔ صاحب آصفی بذیل لفظ

کہتے ہیں کہ کیون صاحب اب ہم سے کچھ کام آشنائی ذکر مصدر کردہ از معنی ساکت (عطاء شاہ پوری

۵. آشنائی یافت با درگاه ما؛ کارش فادان صاحب آصفیه - دخل پانا - باریاب هونا - پنج
 زمان در راه ما؛ رسائی هونا بقول هونا - ہماری را سے مین رسائی پانا بھی کہہ سکتے ہیں

(الف) آشوب صاحب برہان گوید کہ آشوب ضم ثالث و سکون و او مخفف آشوب است

(ب) آشوب و لفظ آشوب بروزن جاروب بمعنی (۱) ہم برآمدن کہ عبری مشغلہ گویند

(۲) بمعنی شور و فتنہ و غوغا و (۳) بمعنی فاعل و (۴) امر باین معنی ہم - صاحب سروری

ذکر معنی دوم فرمودہ میفرماید کہ تباریش مشغلہ گویند - و گوید کہ آشوب بروزن آہو مخفف آشوب است

و بمعنی فاعل ہم - صاحب ناصر و شمس و جہانگیری بر لفظ آشوب نوشتہ کہ مخفف آشوب بمعنی

شور و فتنہ است و بس - صاحب رشیدی ہر دو را ذکر کند و گوید کہ شور و غوغا و شور و

غوغا کنندہ و امر بدین معنی ہم - صاحب مؤید الفضل را بمعنی دوم لفظ آشوب با برہان قاطع

اتفاق است میفرماید کہ تباریش مشغلہ خوانند - بقول بہار و انند آشوب بمعنی شور و غوغا

بالفظ افگندن و فادان نشستن و برخاستن متعل و بالفظ کردن بمعنی هجوم آوردن مولف

گوید کہ صاحب برہان بمعنی اول (ہم برآمدن) گفتہ است و ہم برآمدن بقولش و بقول صاحب

بحر عجم و غضب شدن پس مقصودش جز این نباشد کہ آشوب بمعنی (۱) در غضب شدن

است - و این معنی آشوبیدن است کہ می آید (کنانی بحر العجم) اندرین صورت آشوب

و آشور حاصل بالمصدر آشوبیدن گفتن غلط باشد و بدین وجہ کہ آشوبیدن بمعنی شور

و فتنہ و غوغا کردن ہم آہ پس حاصل بالمصدر از اخشنا کی و شور و فتنہ پرداز می گفتن در

باشد نہ ہم برآمدن و انچہ صاحب برہان ترجمہ ہم برآمدن را عبری مشغلہ می نویسد بخلاف

آن صاحب سروری و مؤید الفضل، شور و غوغا، ترجمہ مشغلہ قرار دوا دہ اندیش نتیجہ تحقیق آنست
 کہ نمبر ۲ کی است (ص ۱۲۷) اکین دزد بود و خواب اگر تو اہل دلی پورین کمین پر آشوب
 زینہا رخسپ چنخی مباد کہ صاحب برہان و بعض دیگر صاحبان لغت ہم آشوب را بمعنی فاعل
 و امر باین معنی ہم نوشتہ اند۔ شک نیست کہ امر آشوبیدن آشوب است و فاعل آن آشوبندہ
 پس جائے کہ آشوب بمعنی آشوبندہ متعل است آنرا مخفف آشوبندہ باید گرفت چنانکہ
 جامی فرماید (ص ۱۲۷) روحی فداک اے صنم الطحی لقب پد آشوب ترک و شور عجم فتنہ عرب پد
 حکیم خاقانی گوید (ص ۱۲۷) ز باغ عافیت بونی نذارم پد کہ دل گم گشت و دل جوئے نذارم
 بسازم مجلسی کز سایہ خویش پد ہم آنجا مجلس آشوبی نذارم پد و مصرع چہارم خاقانی آشوب مخفف
 همان آشوب است کہ آنرا مخفف آشوبندہ گرفته ایم۔ صاحب نوادر گوید کہ آشوبیدن و
 آشوریدن و آشوردن بیک معنی آمدہ و امر آشوبیدن آشوب است و امر باقی ہر دو آشوب
 پس آشوب، را مخفف آشوب و آشوردن گرفت بہ تحقیق مؤلف (ص ۱۲۷) آشوب بمعنی
 ہجوم و اجتماع ہم باشد چنانکہ تفصیل این بر مصدر (آشوب خریداری بودن) ہی کنیم تا اتم
 (۶) آشوب بمعنی ولولہ ہم آمدہ سندش بر مصدر آشوبستن می آید (ارو و) (۱۱) آشوب
 بقول امیر مکر شور و غوغا (میر ۷) اب وہ نہیں کہ شورش ہتی تھی آسمان تک پد آشوب
 نالہ بتوینچا ہے لامکان تک پد فتنہ و فساد کے معنوں میں بھی متعل ہے (سجری) غول بلبل
 ہے غار و رخ گل پد کیا پر آشوب ہے دیا رحمن در شک (۷) جن دنون آشوب عالم جن
 چشم بارتھا پد جس کو دیکھا نرگس بیمار کا بیمار تھا (۳ و ۴) ارو و میں مصدر آشوبیدن کا ترجمہ

غصے ہونا۔ شور کرنا۔ فتنہ اٹھانا۔ غل بچانا۔ پریشان ہونا۔ دیوانہ ہونا ہے (دیکھو مصدر آشوبیدن)
 پس ان مصادر کا ہم فاعل اور امر نمبر ۳ و ۴ کا ترجمہ ہے (۵) ازدحام بقول امیر نذکر ہجوم
 بھیڑ (قلق ۵) تہ بام ازدحام رہتا تھا پتہ مجمع خاص و عام رہتا تھا (۶) ولولہ نذکر امیر
 تم اپنی اٹھتی جوانی کی شوخیان دیکھو پتہ ابھرا بھر کے بڑھاتی ہے ولولہ دل کا پتہ

آشوب آمدن | (مصدر اصطلاحی) | آشوب افتادن | استعمال۔ بمعنی واقع
 ارغمان بذیل لفظ آشوب این مصدر را ذکر شدن شور و فتنہ و غوغاست صاحب صفی
 فرمودہ سند خزین اصفہانی آورده است بذیل لفظ آشوب این را ذکر کردہ (علی خانی
 ۵) یا راست یار کز نگہ و لغریب خویش پتہ (۵) زان پیشتر کہ روز جزا گرد آشتکار پتہ آشوب
 آشوب شہر و فتنہ بازار آمدہ پتہ مخفی مباد کہ رستخیز کون و مکان تباد پتہ (ارو) آشوب
 مصدر آمدن بمعنی شدن و واقع شدن ہم آمدہ اٹھنا۔ بقول امیر فتنہ و فساد برپا ہونا امیر
 پس درینجا آشوب آمدن بمعنی آشوب قعشیدن است اس غصیلے کی سرخ آنکھیں دیکھ پتہ اٹھے پتہ
 شاعر گوید کہ یار از نگہ و لغریب خود آشوب دہر خانقاہ کے بیچ پتہ

یعنی فتنہ برپا کنندہ دہر واقع شدہ است۔ آشوب افزودن | استعمال۔ بمعنی زیادہ
 (ارو) زبان اردو میں آشوب روزگار شدن شور و فتنہ و غوغاست صاحب صفی
 او تم آشوب زمانہ کا استعمال ہے (دیکھو امیر اللفات) بذیل لفظ آشوب ذکر این کردہ است (خزین
 پس آشوب روزگار واقع ہونا و آشوب اصفہانی ۵) آشوب دل از سلسلہ زلف تو
 زمانہ واقع ہونا اس کا ترجمہ ہے۔ افزودن دیوانہ سبے پا و سرے را چہ کند کش

(ارو) آشوب بڑھنا ارومین کہہ سکتے ہیں (۷) موت رہا کن کہ چین برہم اوقندہ
بمعنی شور و فتنہ زیادہ ہونا۔
کاشوب چین زلف تو در عالم اوقندہ

آشوب انگندن | استعمال شور و فتنہ آشوب برانگیختن | استعمال - مرادف آشوب

برپا کردن است - صاحب آصفی بذیل لفظ انگندن - صاحب آصفی ذکر آشوب برانگیختن
آشوب ذکر این کرده (کمال خجندہ) درجا کرده است (عین القضاء ہدائی) تا باد

کمال آمد و انگندہ صد آشوب و یاربین
من عشق تو آمینتہ شدہ صد فتنہ و آشوب برانگیختہ
آن شوخ جهان را چہ قیادت (ارو) شدہ صاحب اند بجا الہ فرنگ و رنگ آشوب

آشوب اٹھانا بقول میر فتنہ و فساد برپا کرنا میر انگیز را ذکر کردہ فرماید کہ بمعنی فتنہ انگیزست مخفی
(۷) ہوشم آنگہ میں تو بجاری جہان سے ہے
سبا کہ این را ملحقات آشوب برانگیختن باشد پس

مت کر کے شوخ چشی آشوب سا اٹھاؤ
آشوب برخواستن | استعمال - برپا شدن
آشوب انداختن | استعمال - مرادف مضد و فتنہ و غوغا مرادف آشوب افتادن است

گذشتہ - صاحب آصفی بذیل لفظ آشوب ذکر
صاحب آصفی بذیل لفظ آشوب ذکر این کردہ
این کردہ است (شاہ پور پھرانی) ترکے (حافظ شیرازی) مست بگشتی و از خلوتیان ملکوت

زودہ ناوک بدل خستہ شاہ پور کو کر یک گہ آشوب
تماشاے تو آشوب قیامت برخواست
آشوب جان | استعمال - بقول صاحب
بہ چین و گل انداخت -

آشوب اوقادان | استعمال - مرادف
آند بجا الہ منظر العجائب از اسماعیل معشوق
آشوب اوقادان است کہ گذشتہ شیخ شیرازی است مولف گوید کہ از صفات معشوق

<p>دارو) آفت جان بقول امیر مجاز ^معشوق کو فتنہ برپا کردن است۔ فارسیان برے معسوق کہتے ہیں (ناسخ ۷) روستے روستے جو مری استعمال این کرده اند (جامی ۷) دید و کتود بیٹھ چلی ہیں آنکھیں پکیا مرے پاس سے پیری و گفت این روزی فتنہ عالم و آشوب اے آفت جان اٹھتا ہے فتنہ جہان اصطلاح - صفت مشوق</p>	<p>است بمعنی فتنہ برپا کنندہ جہان - ویرین اصطلاح آشوب خریداری بودن مصدر مصطلحی</p>
<p>آشوب بمعنی فتنہ (۳) است کہ بلفظ آشوب هجوم خریداران بودن است یعنی برای خرید گذشت (جامی ۷) آشوب جہانت اگر اجتماع خریداران کثیر - صاحب آصفی ذکر آشوب اسپ سوار است پیمائش جانت اگر زخمین بودن کردہ از عرفی شیرازی سند آوردہ است است (ارو) امیر نے آشوب روزگار کا ذکر فرمایا و از معنی ساکت اگر قبولش آشوب بودن ہم گیم ہے بمعنی فتنہ زمانہ آفت و ہرزہ (۷) فلک سے طور قیامت کے بن نہ پڑتے تھے پتھر است نہ شور و غوغا و فرق نازک این از سند اب تجھے آشوب روزگار کیا پتھر آتی معلوم می شود و ہوندا (۷) عشق اگر غم واد جان ہیں کہ آشوب عالم آشوب مانہ بھی کہا جاتا ہی و دل بیرغیش کن پتھر بیچ اول بود آشوب (رتک ۷) جن دنون آشوب عالم جن چشم یا خریداری نبود پتھر (ارو) خریدارون کی تھا پتھر کو دیکھا ز گس بیمار کا بیمار تھا فتنہ</p>	<p>آشوب جہان شدن استعمال - در جہان</p>

<p>متصودش از جزرو مد اوست یاروانی آن</p>	<p>۱) آشوب داشتن استعمال (۱) معنی</p>
<p>وتشبیہ آن با چشم تر بہین معنی درست میشود</p>	<p>۲) آشوب داشتن چشم غوغا - وشور</p>
<p>سند کا اتار چڑھاو</p>	<p>د داشتن است - صاحب آصفی بذیل لفظ آشوب</p>
<p>جزر و مد دیکھنا - دریا کی روانی دیکھنا - صاحب</p>	<p>این را آورده است (نظیری نیشاپوری ۵)</p>
<p>آصفیہ نے جزر و مد کو لکھا ہے -</p>	<p>ندغم باکہ در حرف ہمین مقدار می دانم کہ با خود</p>
<p>آشوب دل آہستہ اصطلاح - بقول</p>	<p>ہر نفس آشوب و غوغائے و گردارم بپیان</p>
<p>صاحب اند بجا الہ منظر العجائب از صفات</p>	<p>منبر بر آشوب کردن چشم می آید (اردو ۱)</p>
<p>مشوق است دیگر کسی از اہل لغت ذکر این</p>	<p>سر پر ہونا - عذاب بین جان ہونا تحلیل ۵</p>
<p>نکرہ (اردو) دیکھو آشوب جان -</p>	<p>افتادگی نے جادہ صحرا کا بتایا ہے ہر شخص کے</p>
<p>آشوب دیدن استعمال - صاحب آصفی</p>	<p>پاؤن سے آفت مرے سر پر ہے ہ</p>
<p>ذکر این کردہ است و از معنی ساکت مولف</p>	<p>آشوب دریا دیدن استعمال - بمعنی جزر و مد</p>
<p>گوید کہ مبتلا سے فتنہ و شور و غوغا شدن باشد</p>	<p>صاحب آصفی بذیل لفظ</p>
<p>سندی کہ او پیش کرد بر مصدر آشوب دریا</p>	<p>آشوب بند خیزن را آشوب دیدن را ذکر کر د</p>
<p>گذشتہ است (اردو) آفت دیکھنا</p>	<p>و ہونا (۵) گذر بر سینہ چاکم فلک گشت صحرا دیدن</p>
<p>بقول امیر بلا اور مصیبت سے دوچار ہونا</p>	<p>کن ہ قدم گذار ہ چشم ترم آشوب دریا بین ہ</p>
<p>د کیف ۵ خاک ہوتا جل کے مزالا کھ آفت</p>	<p>مولف گوید کہ درین شعر مقصود شاعر از شور و</p>
<p>دیکھنا ہ کوئی صورت ایسی ہوتی ہی صورت نکھنا</p>	<p>غنا باشد کہ معنی اصلی لفظ آشوب است بلکہ</p>

(۱۶۱)

(۱۶۲)

(۱) آشوب روزگار | اصطلاح نمبر ۱۱ | بذیل لفظ آشوب بر نمبر ۳۱ مذکور شد پس آشوب

(۲) آشوب زمانہ | فغانی شیرازی | ہستی معنی محو و فنا کنندہ ہستی باشد و شدن معنی

استعمال کردہ (۵) نقاش قدرت آن رخ نما واقع شدن چنانکہ بیدل گوید (۵) چون جلا

فرب را بہ آشوب روزگار بلائے زمانہ ساخت آخر نفس آشوب ہستی میشود پز خانہ ماسیل

نمبر ۲۱ | صاحب اند بجا الہ منظر العجائب شہ بنیادش ہوالی خانہ است (اردو) مٹانیو

کہ از اسماء معشوق است و دیگر کسی از اہل لغت بر باد کرنیوالا واقع ہونا۔

ذکر این نکرہ (اردو) آشوب روزگار کا ذکر یہر آشوب شہر | اصطلاح - بقول صاحب

لئے کیا ہے (دیکھو آشوب جہان) آشوب عالم | اند بجا الہ منظر العجائب

آشوب ساختن | استعمال - صاحب صفی | مرادف آشوب روزگار است کہ از اسماء

بذیل آشوب ذکر این کردہ از معنی سکوت کنند معشوق باشد فارسیان قلب اضافت امیر

و سنا ز کلام فغانی آورد کہ بر آشوب روزگار برے ہجو عام استعمال کردہ اندر زامہ دین خان

مذکور شد استعمال آشوب ساختن بنظر مانیو کوکب گوید (۵) شعر شہر آشوب او آشوب

در کلام فغانی (آشوب روزگار ساختن) شہر باشد است ہر کہ مینی خویش را مصداق

و ساختن مبنی پیدا کردن - (اردو) آشوب | آن اشعار یافت ہر کہ کسی از اہل لغت

روزگار بنانا - پیدا کرنا۔ ذکر این نکرہ (اردو) دیکھو آشوب جہان

آشوب شدن | مصدر اصطلاحی - ورین | صاحب آصفیہ نے لفظ شہر آشوب پر لکھا ہے

مصدر ہم آشوب معنی ہم فاعل می آید چنانکہ کہ اسم مکر وہ شخص جہا نے حسن و جمال کے باعث

<p>آشوبندہ شہر وقتہ دہر ہو۔ یا وہ مدح یا ذم جو شعر کسی شہر کی نسبت کہیں کسی شہر کے اجڑنے یا برباد ہونے کا نظمیہ ذکر یا ماقم۔</p>	<p>غوغاست ولیکن چون اضافت آن بسو بلبل کنیم باید کہ برزاکت بلبل لفظ کنیم و ۴۰ آشوب کردن چشم مرضی است کہ بکشت</p>
<p>آشوب کردن استعمال۔ بقول صاحب و بہار عجم کہ بلفظ آشوب گذشت را یعنی ہجو آوردن۔ صاحب صفی تخصیص معنی بہار را یعنی پسند و گوید کہ (۲) بمعنی غوغا کردن ہم آمدہ شیرازی (۵) خیالش چنان بر سر آشوب کردہ</p>	<p>سیلان خون در چشم پیدا میشود معاصرین باند استعمال این مصدر می کنند۔ بسیار عجب است کہ در کلام تقدیم یافتہ نشد عجب نباشد کہ این عارضہ در زمان پیشین قلیل العروض باشد یکی از معاصرین عجمی گفت کہ خاقانی اینرا</p>
<p>کہ بام و ماغش لکد کوب کردہ (کمال صفہانی (۵) وقت است کہ باز بلبل آشوب کنند فراش چمن ز باد جاروب کند و مولف گو کہ مقصود بہار بمعنی اول از ہجوم کردن نجات و لشکر کشیدن باشد و نسبت معنی دوم بیان کردہ صاحب آصفی مولف را کلام است</p>	<p>نوشته است (ع) آشوب چشم من نگر اے یار بے وفا و مولف گوید کہ دلکش خاقانی این مصرع بنظر نمی آید۔ شیخ علی اکبر شروانی کہ فاضل مستند و از خوش بختی مادر حیدر آباد است فرماید کہ آشوب کردن چشم</p>
<p>از کلام کمال صفہانی می کشاید کہ (۳) ... آشوب کردن بلبل بمعنی نغمہ سرانیدش باشد نہ غوغا کردن اگرچہ آشوب بمعنی شور و دل آورد و چشم چشم آشوب کند بہر نقاب</p>	<p>اگر نمی گفتند چہ می گفتند مولف کتاب این نظم کردہ است (۵) شوق نظارہ او خون آورد و چشم چشم آشوب کند بہر نقاب</p>

نظرش : مرزا مہدیخان کو کب تخلص آشوب برز بر سحر شعلہ موج : آشوب گاہ موج طوفان
 دشتن شیم را و نظم آورده است (۵) چشم تو معبر است پھولف گوید کہ (۱) آشوب گاہ
 نوشتہ گہ ارد آشوب : احوال و لم گر گذشت جائے فتنہ و فساد و شور و غوغا ست قاریا
 از نظرت (ارو) (۱) ہجوم کرنا (آصفیہ) کنایتہ بمعنی دنیا ہم استعمال کردہ اند چنانکہ صاب
 (۲) شور کرنا بقول آصفیہ غوغا کرنا گوید (۵) دست ہر کس را کہ می گیری درین
 (۳) بلبیل کا چھپہانا (آصفیہ) آشوب گاہ : میشود دست حمایت بر چرخ غوغا
 (۴) آنکہہ آنا آنکہہ ابل (۲) آشوب گستر - از قبیل داو گستر - گرم گستر
 آنا (داغ) (۵) اشک خونین نے گل کھلائے وغیرہ باشد بمعنی شائع کنندہ فتنہ و غوغا وین
 ہین : آج آئے ہے کس بہار سے آنکہہ : کنایہ از دنیا باشد استعمال این در کلام فرس
 (۵) روتے روتے بجائی ہین آنکھیں : کوئی بنظر نیامد (ارو) اردو میں آشوب گاہ مستقل
 جانے کہ آئی ہین آنکھیں : دیر (۵) گودل ہے بقول امیر فتنہ و فساد کا مقام (سیر) (۵)
 دہک ہی جاوے آنکھیں ابل ہی آوین : بحر جہان ہین کوئی آشوب گاہ ہے پکھتی
 اونچ نیچ کی ہے ہموار تیری خاطر : ہے موج موج سے جلدی گزر گزر :

۱، آشوب گاہ | اصطلاح - بہار ذکر آشوب ناک | استعمال - بقول صاحب اند
 ۲، آشوب گستر | این کردہ از معنی ست بحوالہ فرہنگ رنگ و خفاک و پریشان و شفته
 است و صاحب اند بر نمبر (۱) فرماید - معرود (ارو) خفاک اردو میں مستعمل ہے - یعنی دکان
 ہر دو از کلام عرفی سنگیزند (۵) آن کشتم کہ بھرا ہوا اندیشہ ناک - خطر ناک - امیر نے اندیشہ
 ناک

کا ذکر فرمایا ہے۔

آشوبستن | استعمال - فتنہ و فساد و فتن

این آشوبد - و بقول صاحب نوادر (۵) بر

شدن است ولیکن فارسیان آشوب دل یا باشد کذا فی بحر العجم وزیر و زبر کردن کذا فی ولولہ دل گفته اند و آشوب دل نشستن ولولہ بہار عجم (۶) آئینختن چیرے بچیرے مراد دل کم شدن باشد چنانکہ خزین اصفہانی آوردہ آشوریدن و آشورون (اتہی) صاحب مؤد (۵) و شتہ غمرہ بیارے کہ آشوب وطم گوید کہ معنی آشفتن یعنی دیوانہ شدن و این معنی نہ نشیند بگر کاوی شمرگانے چند پس آشوب نیز آید (۷) دیوانہ کردن صاحبان رشیدی معنی ولولہ ہم مستعمل شد (ارو) آشوب و شمس نویسند کہ برہم زدن و آمیختن و آشوب بقول امیر فتنہ و فساد کا زور گھٹ جانا و آشوب کردن و آشوب کردن معنی غوغا کردن و (۸) ناظم الملک بہادر وہ جناب عالی پدید آگئے ہجوم آوردن ہم مولف گوید کہ ہر قدر جس سے زمانے کے سب آشوب و فتنہ معانی کہ بر لفظ آشوب گذشتہ است در ولولہ و بنا - اردو میں کہتے ہیں - ولولہ دل کم آشوبیدن باشد پس (۹) ولولہ پیدا شدن ہونا بھی کہا جاتا ہے - ہم - سند اکثر معانی بر ملحقات لفظ آشوب

آشوبیدن | صاحب بحر عجم فرماید کہ باوا گذشتہ است اما صاحبانیکہ معنی نمبر (۵) و

مجهول (۱) ہم بر آمدن یعنی در غضب نشستن (۲) را بیان کردہ اند باستی سند شیش (۳) شور و فتنہ و غوغا نمودن (۳) آشفتہ گردان کردن (ارو) (۱) غصے ہونا - آگ بگولانجنا (۴) دیوانہ شدن (کامل اتصرف) مضارع ہونا - غضب ناک ہونا (۲) شور کرنا - غوغا کرنا

فنتہ اٹھانا۔ غل مچانا (۳) پریشان ہونا (۴) کرنا (۵) ملانا (۶) دیوانہ کرنا (۸) ہجوم کرنا۔
 ہونا (۵) پریشان کرنا۔ زیر و زبر کرنا۔ تہ و بالا (۹) ولولہ پیدا ہونا۔ ولولہ اٹھنا۔ (آصفیہ)
 آشور | بقول صاحب نوادر (۱) شور و غوغا کہ حاصل بالمصدر آشور و آشور
 باشد و (۲) امر از مصادر مذکور (۳) شور و غوغا کنندہ۔ مقصودش جز این نباشد کہ
 آشورندہ بودند معنی سوم پیش کردن ضرور بود و نکرد (اردو) (۱) شور و غوغا۔ مذکر (۲) شور
 کرنا۔ غوغا کرنا۔ کا امر (۳) شور و غوغا کرنے والا۔

آشور و ن | بقول صاحب نوادر مراد و آمیختن و آشوب و غوغا کردن آمدہ (فردلیہ)
 آشوریدن | آشوبیدن کہ گذشت صاحب عطا گوید (۵) کہ چندانی کہ بیش آشوری
 بحر عجم و جہانگیری و شمس ذکر آشور و ن فرمودہ این دیگ پنیابی لقمہ بے زہر و بی ریگ
 می نویسند کہ باوا و مجہول و راے موقوف (۱) صاحب سروری درین شعر آشوری
 آمیختن و (۲) خمیر کردن ہر چیز کا اللفظ کہ صیغہ واحد حاضر است اسحاق بہ مصدر
 مضارع این آشور و و بقول رشیدی آشوریدن معنی برہم زدن کند و برہم زدن
 برہم زدن و آمیختن و آشوب کردن و گوید بقول صاحب بحر و بہار عجم پریشان کردن
 کہ ہم چنین است آشوریدن۔ صاحب مؤید زیر و زبر کردن آمدہ (اردو) و یکھو آشوبیدن
 بر لفظ آشور و ن معنی دوم را ذکر کردہ و بس صفا جسران تمام معنوں کا ترجمہ موجود ہے۔ بلحاظ
 سروری فرماید کہ آشوریدن معنی برہم زدن صاحب بحر عجم (۱) ملانا (۲) خمیر کرنا۔

آشورغ | بقول صاحب برہان بروزن آروغ شخص مجہول و غیر معروف را گویند

صاحب جهانگیری سند حکیم طرطری آورده (۵) چه کنم از بجای دهر که من پز هستم آشوغ
 در دیار شما: صاحبان ناصری و سروری و شمس و کراین کرده اند صاحب رشیدی
 فرماید که اگر چه در فرهنگ معنی مرد مجهول بند حکیم طرطری آورده و لیکن ولایت و ضم
 بر مراد دارد مولف گوید حکیم طرطری آشوغ را معنی غریب الوطن آورده و ظاهر است
 که غریب الوطن مجهول و غیر معروف می باشد (ار دو) بقول صاحب جامع اللغات
 گننام و بے عزت مولف کہتا ہے کہ غریب الوطن کہنا کافی ہے یعنی پردیسی (تصفیہ)
 (۵) خضر سے راہ وطن کیا سمجھ کے پوچھوں میں پز مجھے تو خود وہ غریب الوطن نظر آیا:

(۱) آشوغتگی | نمبر (۱) صاحب اتند | سروری و رشیدی و نوید نوشته اند کہ معنی

(۲) آشوغتن | بحوالہ فرهنگ فرنگ گوید آشفته باشد (سعدی ۵) چوز نبور

(۳) آشوفتہ | کہ منفی این آشوغتگی است | خانہ بر آشوغتی پز گریز از محلت کہ زودا و

کہ گذشت و بر نمبر (۲) صاحب جهانگیری | اگر چه این سند مصدر در آشوغتن است

فرماید کہ معنی آشوغتن باشد | صاحب بحر جم | لیکن من وجہ بکار این ہم میخور (ار دو)

ذکر این کرده فرماید کہ کامل التصریف است | و بگوید آشوغتی و آشوغتن و آشفته -

معنی آشوغتن و مضارع این آشوبد و صاحبان آشوبیدن | بقول صاحب سروری مراد

موبد و شمس و رشیدی و اتند ہم ذکر این کرده اند آشوبیدن کہ گذشت گوید کہ اصل بن اصل آشوبیدن

نمبر (۴) | صاحبان نواد و شمس و | مصدر آشوبیدن باشد دیگر کسی از اہل لغت ذکر این کرده

آشیان | بقول صاحب برہان بابای حطی بروزن ماکیان خانہ مرغان و سقف خانہ باشد

صاحب سروری بر معنی اول قانع - صاحب مود ہم صرف معنی اول را ذکر کردنا صریح
 را بابرہان اتفاق رشیدی نسبت معنی دوم - آرام گاہ مردم گوید صاحب چراغ فرماید کہ معنی
 خانہ عنکبوت ہم آمدہ (س) و ربیبان جنون چون آشیان عنکبوت ہوتا رہا ہے
 و انہم پیدا از نوک خار ہاست ہذا گوید کہ مطلق خانہ حیوانات و لہذا بر خانہ عنکبوت
 و سمندر و زنبور نیز اطلاق یافتہ و بمعنی سقف خانہ مجاز است از اینجا است کہ خانہ یک
 را یک آشیانہ و د و آشیانہ گویند محمد اسحاق شوکت (س) چنان ز شوق طلب
 گرم رفتن را ہم کہ آشیان سمندر بود قدم گاہم ہوا می فرماید کہ بالفاظ بستن و گذشتن و چیدن
 و نہادن و گرفتن و ساختن و کردن و انداختن و برداشتن مستعمل مولف گوید کہ آشیان
 (۱) بمعنی مطلق خانہ باشد کہ بر اسے خانہ انسان ہم گفتہ میشود چنانکہ کلیم ہدانی گفتہ کہ بر مسند
 آشیان کردن (آید و د) سقف خانہ را ہم فارسیان آشیان گفتہ اند - چنانکہ بیدل گوید
 (س) بسکہ بہا و مزار آشوب خزان سرد رہو است ہذا می توان از آشیانم ریخت رنگ ناہنہا
 مخفی بباد کہ فارسیان مرتبہ خانہ اسقف گویند چنانکہ خانہ یک سقفہ و دو وقفہ و ہمین معنی لفظ آشیان
 ہم مستعمل یعنی خانہ یک آشیانہ و د و آشیانہ چنانکہ غنی گوید (س) مابلبلان بلند نازیم خانہ را ہوا
 کردہ ایم خانہ یک آشیانہ را ہوا پنچہ خان از زود چراغ ہدایت خانہ زنبور را آشیان گوید و از کلام سلیم
 جوید قابل غور است کلیم ہدانی آشیان را بمعنی خانہ عنکبوت نگفت بلکہ آشیان عنکبوت را بمعنی خانہ عنکبوت
 آورد و این از تمیز معنی نمبر (۱) بیرون نیست و انچہ بہار آشیان سمندر را ذکر کردہ است
 بحث آن بجای خود آید (ار و و) آشیان - آشینہ سے مشتق معلوم ہوتا ہے جسکی معنی

وری میں پرند کا انڈا) ہیں۔ مذکر (۱) سکوت کا مکان۔ آدمیوں کے رہنے پہننے کے مقام کا نام جیسے (بحر ۵) ہمارے رہنے سے جھکوجو آگ لگتی ہے پڑ جلاے دیتے ہیں ہم آشیان بہت اچھا بعد وفات سلاطین اور روسا کے القاب بطور خطاب اس لفظ سے ترکیب پاتے ہیں جیسے خلد آشیان۔ عرش آشیان۔ نیریزدون کا گھر جسے گھو کہتے ہیں (رند ۵) اجاڑا موسم گل ہی میں آشیان میرا: الہی ٹوٹ پڑے تہمہ آسمان صیاد و (دوغ ۵) خدا کرے بھی اے باغبان کرے بجلی پڑے چمن میں لگے آگ آشیان کی پڑ (دیکھو امیر اللغات میں لفظ آشیان ۲۷) سقف اردو میں اسم مونث مکان کی حیثیت کو کہتے ہیں (ناسخ ۵) اثر و کار ہے تو چاہیے عرش علی تک پڑ نہیں سقف فلک اے نا شکیں لو ہے کی پڑ جن معنوں میں فارسیوں نے یک سقف یا دو سقف۔ یک آشیانہ دو آشیان کہا ہے اس کا ترجمہ محاورہ اردو میں یک منزلہ دو منزلہ ہے۔ صاحب آصفیہ نے لفظ نیریز پر اس کا ذکر فرمایا ہے۔

<p>آشیان آہنی اصطلاح۔ باصاف نون اول ہم میرسد (اردو) انگشتانہ۔ مذکر۔ بقول بقول صاحب بحر عم نگشت دان۔ مولف امیر شام کے مثل لو ہے یا پتیل کا خول جسے گوید کہ این آلتی باشد کہ خیاطان بوقت ختن کپڑا سینے کے وقت چھنکلیا کے پاس کی نگلی بر بنصر می کنند کہ شکل کلاہ باشد و اکثر از میں پہن لیتے ہیں تاکہ سولی نہ چھبے دکن کے آہن می سازند تا بنصر وسطی از صدمہ سوزن عام و خاص اسکو نگستان کہتے ہیں غالباً یہ محفوظ ماند و بوسیله آن امدادی در وقتن اسی نگستانہ کا بگڑا ہوا لفظ ہے۔</p>	<p>آشیان آہنی اصطلاح۔ باصاف نون اول ہم میرسد (اردو) انگشتانہ۔ مذکر۔ بقول بقول صاحب بحر عم نگشت دان۔ مولف امیر شام کے مثل لو ہے یا پتیل کا خول جسے گوید کہ این آلتی باشد کہ خیاطان بوقت ختن کپڑا سینے کے وقت چھنکلیا کے پاس کی نگلی بر بنصر می کنند کہ شکل کلاہ باشد و اکثر از میں پہن لیتے ہیں تاکہ سولی نہ چھبے دکن کے آہن می سازند تا بنصر وسطی از صدمہ سوزن عام و خاص اسکو نگستان کہتے ہیں غالباً یہ محفوظ ماند و بوسیله آن امدادی در وقتن اسی نگستانہ کا بگڑا ہوا لفظ ہے۔</p>
---	---

آشیاں انداختن استعمال - آشیان انداختن	آشیاں انداختن استعمال - آشیان انداختن
معنی آشیان ساختن باشد بلکہ بمعناے اصلی	معنی آشیان ساختن باشد بلکہ بمعناے اصلی
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا
آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا	آشیاں برداشتن مصدر مصطلحی - خا

<p>زندگانی کن : کمین و فصل گل اوقات صرف غیر کیا گھر بنا ہے بیٹھے ہیں نہ</p>	<p>آشیاں بستن : صاحب آصفی ذکر این کردہ</p>
<p>از معنی ساکت و ہم چنین بہار بذیل لفظ آشیاں آشیاں بستن پر وی شعلہ مصدر صطلحا</p>	<p>(۲) کنایہ از تقیم شدن ہم آمدہ چنانکہ بیدل</p>
<p>گوید (۵) جو ہر پر واز من بر بے نشان افتادہ می خواهد نہ بروی شعلہ ز بال و پر آشیاں</p>	<p>است : کاش ز گم در پر طاؤس بندہ آشیاں</p>
<p>(اردو) (۱) آشیاں باندہنا - بقول امیر گھوسلا یا بنا نا کنایتہ انہین معنوں میں کہہ سکتے ہیں جیسا</p>	<p>بنانا (ناسخ ۵) جا رہا ہے کوی جانان میں کہ ہم نے کہا ہے (۵) مرغ دل پر واندہ</p>
<p>رقیب رو سیاہ : زراغ نے باندہا ہے اپنا اُس شمع محفل سوز کا : پختل شعلہ پر بنایا بال و</p>	<p>آشیاں گلزار میں : (ذوق ۵) کیا محبوب مجھے</p>
<p>آشفگی نے زلف کی کس کی : کہ میرے سر پر آشیاں چیدن بر سر مصدر صطلحا</p>	<p>مرغ شانہ سر نے آشیاں باندہا : بقول صفا</p>
<p>آصفیہ گھر بنا نامعنی (۱) مکان بنانا (۲) قیام و بہار ہم بذیل لفظ آشیاں ذکر آشیاں چیدن</p>	<p>پذیر ہونا - قدم جانا (ناسخ ۵) گھر بناؤں</p>
<p>کر وہ از معنی ساکت (عرفی شیرازی ۵) آشیاں خاک اس وحشت کہہ میں نا صحابہ آئے</p>	<p>زغن و زراغ پنچیدم بر سر : سر قدم ساختہ بر</p>
<p>جب مزدور مجھ کو گو کرن یاد آ گیا : رسالک خامغیلان رستم : مقصود شاعر از اظہار کیا</p>	<p>اس کے دل میں اثر کراے گریہ : است گوید کہ من از غرور سر نہ افر ختم کہ صدہ</p>

برآشیان زارغ وزغن رسد و از شاخ و دخت	ترے ایسا ہی ہے کہ بٹھاتے ہیں اسے اپنی نظر کھوتی
جدائشہ بر سرم بیاید و ظاہر است کہ زارغ غن	آشیان و اشتن استعمال - صاحب آصفی
عادتہ بر دخت بلند آشیان می ہنند (اردو)	ذکر این کردہ از معنی ساکت مولف گوید کہ معنی
امٹا کر چلنا (ہندیہ ۷) سر اٹھا کر جو چلا اس وقت	حقیقی معنی دشتن خانہ و جاسے قیام است
دخت خیرین پیا رنگون سے وہین جارغیلان ہو	چنانکہ بیدل گوید (۷) عاشق کجا و آرزو
آشیان خواستن استعمال طلب کردن	خانمان کجا نہ پروانہ در کمین قنادار و آشیان
آشیان - صاحب آصفی ذکر کردہ (حزین ص ۱۸)	(فقیر دہلوی ۷) بر شاخا ر معنی چون بلبل آشیان
۷) پروانہ ہا توان شدن از گلستان گوی	داشت نہ چون نقش پاست اکتون خاک
بر شاخا ر علہ نشین آشیان خواہ (اردو) آشیان چلنا	آشیان امیدہ (ظہیری نیشاپوری ۷) کہ نو
آشیان دادن بخانہ چشم مصدر ص ملاحی	پرواز م و شاخ بلند آشیان دارم نہ مو
بر چشم نشاندن و عرت کردن و محبت کردن	گوید کہ درین مصرع اگر لفظ بر را مخدوف گیریم
چنانکہ صد فی استر آبادی گوید (۷) باز گرسنہ	آشیان بمعنی نشین باشد و صاحب برہان بر لفظ
چشم بد و رعد نقش نہ کج شک را بخانہ چشم آشیان	نشیم می فرماید کہ نشین بمعنی آشیانہ مرغان ہم
دہد نہ صاحب آصفی این را آشیان دادن	آمدہ پس بسند این مصرعہ آشیان بمعنی نشین
بہمین سند نوشت و از معنی ساکت (اردو)	توان گرفت (اردو) گھر رکھنا - آشیانہ
آہ نکھون پر بٹھانا - بقول امیر بہت محبت اور رکھنا	جیسے بلبل فلان دخت پر اپنا آشیانہ رکھتا ہے
پتاک سے پیش آنا (دوغ ۷) مرتبہ دیکھنے والے کا	لیکن بول چال میں یوں کہتے ہیں کہ بلبل کا آشیانہ

فلان مقام پر ہے اردو میں نشیمن جائے آرام - جلانا -

وآشیانہ مرغان کے لئے بھی مستعمل ہو دیکھو آشیانہ شدن | استعمال - قرار یافتن آشیانہ

آشیانہ و کیمین فنا و شستن | مصدر صطلحا است چنانکہ صاحب آصفی ہندی از کلام

کنایہ از فنا شدن است چنانکہ سندش بر صدر گذشتہ خزین اصفہانی آورده (۵) خزین از مردم

از کلام بیدل گذشت (اردو) فنا ہو جانا دیکھو آشیانہ پیرا بدامن کش پز باغی کا شیانہ زلیخ

آشیانہ سمندر | اصطلاح - باضافت نون شد کنج نفس بہتر (اردو) آشیانہ ہونا - آشیانہ

اول کنایہ از آتش باشد چنانکہ محمد سہی ثکوت ہو جانا - آشیانہ بتا (ناخ ۵) دل میں ساکن

بخاری گوید (۵) چنان ز شوق طلب گرم ہے خیال اک بت بے پروا کا پز آشیانہ مر

رفتن را ہم پز کہ آشیانہ سمندر بود قدم کا غم ویرانہ میں ہے غمقا کا پز (فقرہ) جو مقام

(اردو) دیکھو آتش - بلبل کے رہنے کا تھاب وہ کوئے کا آشیانہ

آشیانہ سوختن | استعمال - سوختن خانہ ہو گیا ہے یا بن گیا ہے -

وآشیانہ باشد صاحب آصفی ذکر این کردہ آشیانہ غمقا | استعمال - باضافت نون و

(خزین اصفہانی ۵) برگ سفر وے وطن فتح عین مہملہ - آشیانہ سیرغ - صاحب برہا

دیگر نذر ام ہیچیک پز پر واز بالم ریختہ برق بر لفظ غمقا گوید کہ سیرغ را گویند و غمقاے مغرب

آشیانہ سوختہ پز (بیدل ۵) آشیانہ بیدل ہم خوانند و بہ سبب مغربیت حمل بر چہرہ

را سوخت از حسرت پز و دے از پس بخت نا بود و معدوم و عدم کنند و کنایہ از ہر چیز ناپا

بہ جو شمع خاموشی پز (اردو) گھر جلانا - آشیانہ باشد - پس آشیانہ غمقا را ہم برین قیاس

توان کر دکھ چہ چیز است۔ یعنی چیز سیت کہ بیچ
 نیست بیدل گوید (۵) ہزار رنگ زمین
 پر نشان نیز نگیت ہذا اگر غلط نکم آشیان غقاہ
 (اردو) بقول صاحب آصفیہ غقاہ۔ راج ہنس
 ایک دراز گردن نامعلوم الاسم و مجهول بحکم
 پرندگان نام بعض لوگوں کے نزدیک اس کا
 وجود فرضی ہے کیونکہ آج تک کسی نے
 نہیں دیکھا۔ فارسی میں اس کو سمرغ
 کہتے ہیں یعنی وہ پرند جس میں تیس پرندوں کی
 مشابہت یا رنگ پایا جاتا ہے۔ اس کو غقاہ گوید (۵) در بیان جنون چون آشیان
 مغرب اسوجہ سے کہتے ہیں کہ طیور کو نگل جاتا
 ہے بلکہ آدمی کے بچوں کو بھی بعض لوگوں نے
 بفتح را اس کے معنی نادر۔ عجیب و غریب کہے
 ہیں۔ چونکہ غقاہ کو خداے تعالیٰ نے عجیب و
 غریب پیدا کیا لہذا مغرب کہنے لگے۔ انتہی
 آپ نے اس کے تاریخی واقعات بہت کچھ
 لکھے ہیں ہم ان کو لفظ غقاہ پر بیان کریں گے
 انقض آشیان عتقا اردو میں کہہ سکتے ہیں یعنی
 عتقا کا گھونلا۔
 آشیان عنکبوت استعمال۔ باضافت نون
 اول۔ بمعنی بافتہ عنکبوت و تفتہ عنکبوت۔
 صاحب نفائس تنیدہ عنکبوت را بقاری
 کلاش خانہ گوید۔ کلاش بقاری عنکبوت را
 را گویند و تفتہ بقولش پردہ سفیدی کہ بر آن
 عنکبوت تخم نہد باقی حال ہر دو را فارسی
 آشیان عنکبوت ہم گفتہ اند چنانکہ محمد قلی سلیم
 گوید (۵) در بیان جنون چون آشیان
 عنکبوت ہذا را ہی دانم پیدا از نوک خارست
 (اردو) مکرئی کا جالا۔ بقول آصفیہ مذکر
 تار عنکبوت۔ وہ سفید جھلی سا مکرئی کا گھر
 جسمیں اس کے انڈے رہتے ہیں۔
 آشیان کردن استعمال۔ (۱) قائم کردن
 خانہ و آشیانہ ساختن پرند۔ صاحب صفی
 و بہار بذیل لفظ آشیان ذکر این کردہ صا

بحر عجم بر مبنی اول قانع کہ تقسیم آن ہر دو معنی را (دناخ ۵) آشیان میرے چمن میں جو لگا
 شامل است (کلیم مہدانی ۵) پرواز میں اگر بھینہ زراغ سے ہو مرغ خوش الحان پیدا
 بہ سز کشتی گل نمیرسد بے در سایہ نہال مگر آشیان کنہر (دیکھو آشیان بہتن - آشیان بنانا بھی بولا جاتا
 (صائب ۵) در سر این غافلان طول ال (بحر ۵) اپنے سر پر لین جفاے باغبان
 دانی کہ چیت بے آشیان کردست بارے در کس کے لئے بے چاروں گل میں بنائیں آشیان
 کہو ترخانہ (والہ ہروی ۵) بناخی ارکنداز کس کے لئے بے (آتش ۵) لکھ کے خط حشر
 آشیان مرغی بے سایہ نقل کند از دخت ہائے (۲) معنی قائم شدن و مقام
 بہ تحقیق مولف (۲) آشیان بالائے سر بے گھونسل بنانا
 کردن چیزی ہم چنانکہ بیدل گوید (۵) اگر بھی اردو میں بولا جاتا ہے - اگرچہ یہ پرند کے
 جنوخم نالہ داری نذر بلبل می کند بے شور محشر لئے مخصوص ہے لیکن گھر بنانے کے لئے بھی
 آشیان در سایہ گل می کند (اردو) گھر بنانا کہا جاتا ہے (دیکھو آصفیہ ۲) قائم ہونا مقام کرنا
 آشیان کرنا - (دناخ ۵) گھر بناؤن خاک آشیان کندن | استعمال - برباد کردن آشیان
 اس وحشت کدہ میں ناصحا بے آئے جب پرند و خانہ باشد چنانکہ اسیر شہرستانی گوید (۵)
 مزدور مجھ کو گور کن یاد آگیا بے (سوز ۵) باغ در کندن آشیان بلبل بے گلین از خار تیشہ وارڈ
 دنیا کی ہے حریف خزان بے کس بھر دسہ پہ آشیان صاحب آصفی بدون معنی ذکر این کردہ (اردو)
 کیجئے بے اسیر فرماتے ہیں کہ آشیان کرنے کا محاذ آشیان جاڑنا - بقول امیر گھوسلا برباد کرنا -
 اب متروک ہے آشیان لگانا کہا جاتا ہے (کیف ۵) کہیں نہ پھٹ پڑے بجلی فلاک سے

<p>اوصیاد نہ ہوا جاڑ کے میل کا آشیان محفوظ است نہ بہ تحقیق مولف (۲) بمعنی خانہ قرار دینا</p>	<p>گھر و صانا۔ گھر گرانہ بمعنیہ</p>
<p>آشیان گذشتن استعمال۔ مراد آشیان و تمکن شدن و قائم شدن ہم آمدہ چنانکہ ہر</p>	<p>آشیان گذشتن استعمال۔ مراد آشیان و تمکن شدن و قائم شدن ہم آمدہ چنانکہ ہر</p>
<p>سبتن و نہادن صاب (۵) ز برق خزن گوید (۵) خدنگ عشق تو ہر سینہ را کہ کش</p>	<p>سبتن و نہادن صاب (۵) ز برق خزن گوید (۵) خدنگ عشق تو ہر سینہ را کہ کش</p>
<p>گل خانمان شبنم سوخت نہ شاخ گل نگذارد آشیان گرفت نہ عقاب درد و غمش آشیان خوش</p>	<p>گل خانمان شبنم سوخت نہ شاخ گل نگذارد آشیان گرفت نہ عقاب درد و غمش آشیان خوش</p>
<p>گستاخ نہ بہار و صاحب آصفی بلفظ آشیان گرفت نہ صاحب آصفی ذکر این مصدر کردہ</p>	<p>گستاخ نہ بہار و صاحب آصفی بلفظ آشیان گرفت نہ صاحب آصفی ذکر این مصدر کردہ</p>
<p>بدون سرحاٹ معنی ذکر این کردہ۔ از معنی ساکت (ارو) (۱) قائم ہونا۔ قیام</p>	<p>بدون سرحاٹ معنی ذکر این کردہ۔ از معنی ساکت (ارو) (۱) قائم ہونا۔ قیام</p>
<p>آشیان گردیدن استعمال تیار شدن خانہ گرانہ (۲) گھر بنا نا۔ بقول آصفیہ قدم جانا۔ قائم</p>	<p>آشیان گردیدن استعمال تیار شدن خانہ گرانہ (۲) گھر بنا نا۔ بقول آصفیہ قدم جانا۔ قائم</p>
<p>و آشیانہ چنانکہ میلی ہر وی گوید (۵) بیدہ ہو جانا سالک (۵) اس کے دل میں اثر کر</p>	<p>و آشیانہ چنانکہ میلی ہر وی گوید (۵) بیدہ ہو جانا سالک (۵) اس کے دل میں اثر کر</p>
<p>خارج از رہت است آنقدر چیدم نہ کہ ہر مرغ خیال تو آشیان گردید نہ صاحب آصفی تذکرہ آشیان مار استعمال۔ جائے و سوراخ</p>	<p>خارج از رہت است آنقدر چیدم نہ کہ ہر مرغ خیال تو آشیان گردید نہ صاحب آصفی تذکرہ آشیان مار استعمال۔ جائے و سوراخ</p>
<p>این کردہ از معنی ساکت (ارو) گھر بنا نا۔ آشیان کہ مار در آن بغیہ نہند۔ سدا این بضم آشیان</p>	<p>این کردہ از معنی ساکت (ارو) گھر بنا نا۔ آشیان کہ مار در آن بغیہ نہند۔ سدا این بضم آشیان</p>
<p>بنا۔ گھر تیار ہونا۔ گھونسل بنا۔ (فقہ) چوبیہ کردن از کلام صائب گذشت (ارو) بانجا</p>	<p>بنا۔ گھر تیار ہونا۔ گھونسل بنا۔ (فقہ) چوبیہ کردن از کلام صائب گذشت (ارو) بانجا</p>
<p>استقدر موجود تھا کہ اس سے خاصہ گھر بن گیا۔ (بقول آصفیہ) اسم مونث۔ سانپ کا دل۔</p>	<p>استقدر موجود تھا کہ اس سے خاصہ گھر بن گیا۔ (بقول آصفیہ) اسم مونث۔ سانپ کا دل۔</p>
<p>آشیان گرفتن مصدر صطلحا (۱) مقام</p>	<p>آشیان گرفتن مصدر صطلحا (۱) مقام</p>
<p>کردن۔ و قیام اختیار کردن است چنان کہ آشیان نہادن استعمال۔ مراد بمعنی</p>	<p>کردن۔ و قیام اختیار کردن است چنان کہ آشیان نہادن استعمال۔ مراد بمعنی</p>
<p>طالب آملی گوید (۵) رحم است بر تو رود اول آشیان کردن باشد سلمان ساوجی</p>	<p>طالب آملی گوید (۵) رحم است بر تو رود اول آشیان کردن باشد سلمان ساوجی</p>

نصرت کہ مرغ بیضہ پولا دمیخ اوست پڑ بر | شاخسار رایت تو آشیان نہاد پڑ

آشیانہ | بقول صاحب سروری (۱) جانیکہ مرغان سازند برائے آرام خود و بھری کو
گویند بفتح و او سکون کاف و آخرش راے مہلہ صاحب ناصری و جہانگیری و شمس (۲)
سقف خانہ را ہم گفتہ (ظہوری ۱۵) خود گشت گل آشیانہ او پڑ بیل کہ ز آشیانہ برخاست
دجامی ۱۵، کبوتر حرم و بناخ سدرہ و طوبی پڑ نمید ہنس و خاشاک آشیانہ خود را پڑ
دعبدالواسع جبلی ۱۵، ز فرخ و مرتبت باشد کہ زبید پڑ سپہر کاخ و مہر آشیانہ پڑ صا
رشدی گوید کہ نشین مرغان و آرام گاہ مردم پس (۳) بمعنی خانہ ہم باشد مراد آشیان
دصائب ۱۵، خاری کہ در و طم تخلص چون زبان مار پڑ در آشیانہ من بے آب و دانہ نیست
دارو (۴) آشیانہ مذکر۔ مراد آشیان (۱) پزند کا گھر جسے گھوسلا کہتے ہیں (ناخ ۱۵) دل
مین ساکن ہے خیال اک پت بے پروا کا پڑ آشیانہ مرے ویرانہ مین ہے عفا کا پڑ (۲)
سقف۔ دیکھو لفظ آشیان کا نمبر ۲ (۳) آدمیوں کی سکونت کا مکان۔ رہنے رہنے کا مقام
(سرور ۱۵) سرسرد دل دکھاتا ہے کوئی ذکر اور ہی چھیڑو پڑ پتا خانہ بدوشوں سے
نہ پوچھو آشیانے کا پڑ

آشیانہ بستن | استعمال۔ مراد آشیان بستن دیکھو آشیان بستن۔

است کہ گزشت (غنی ۱۵) اے غدیب | آشیانہ دیدن | استعمال۔ بمعنی آشیانہ بستن
بہر تماثلے عکس گل پڑ برومی آب ہچو | چنانکہ آرزوی اکبر آبادی گوید (۱۵) خزانہ
جباب آشیانہ بند پڑ (دارو) آشیانہ بنانا۔ خرابی ازان گل ندیدہ ام پڑ در باغش آشیانہ

<p>بلبل ندیدہ ام پد صاحب آصفی ذکر این کرد دارو (آشیانہ پانا۔ دلوہی (۵) بیدہ و دل من دوست خانہ</p>	<p>است صاحب آصفی ذکر این کرد دارو (آشیانہ پانا۔ دلوہی (۵) بیدہ و دل من دوست خانہ</p>
<p>آشیانہ زنبور استعمال بمعنی شان عمل و انجمن خانہ باشد صاحب اند آشیانہ زنبور را ذکر کرده (سید محمد عرفی (۵) چو آشیانہ زنبور آشیانہ گذاشتن</p>	<p>استعمال بمعنی شان عمل و انجمن خانہ باشد صاحب اند آشیانہ زنبور را ذکر کرده (سید محمد عرفی (۵) چو آشیانہ زنبور آشیانہ گذاشتن</p>
<p>شہد روز وصال پد ز نوشند تو ام خانان کند شیرین پد (دارو) بقول صاحب آصفیہ گوید (۵) اگر نہ ریختہ ترکان کجاست خار چھتا۔ جہال کی مکھیون یا بھڑون کا گھر۔ خانہ</p>	<p>شہد روز وصال پد ز نوشند تو ام خانان کند شیرین پد (دارو) بقول صاحب آصفیہ گوید (۵) اگر نہ ریختہ ترکان کجاست خار چھتا۔ جہال کی مکھیون یا بھڑون کا گھر۔ خانہ</p>
<p>زنبور آشیانہ زنبور۔ آشیانہ نمودن استعمال - مراد آشیانہ</p>	<p>زنبور آشیانہ زنبور۔ آشیانہ نمودن استعمال - مراد آشیانہ</p>
<p>آشیانہ ساختن استعمال - مراد آشیانہ کردن کہ گذشت صاحب آصفی ذکر این کرد ہزار شعلہ طپیدن پد بنسبیکہ نمود آشیانہ کہ نما</p>	<p>آشیانہ ساختن استعمال - مراد آشیانہ کردن کہ گذشت صاحب آصفی ذکر این کرد ہزار شعلہ طپیدن پد بنسبیکہ نمود آشیانہ کہ نما</p>
<p>طالب آملی (۵) نا کردہ سیر عکدہ یارب چگونہ ساخت پد بلبل بطرح خانہ من آشیانہ را پد چا</p>	<p>طالب آملی (۵) نا کردہ سیر عکدہ یارب چگونہ ساخت پد بلبل بطرح خانہ من آشیانہ را پد چا</p>
<p>آشیانہ طلبیدن استعمال - بمعنی خانہ ستون آشیانہ طلبیدن استعمال - بمعنی خانہ ستون</p>	<p>آشیانہ طلبیدن استعمال - بمعنی خانہ ستون آشیانہ طلبیدن استعمال - بمعنی خانہ ستون</p>
<p>آشی در راہ است و گواہی در کارا مثل - صاحب اشال فارسی و خرنیتہ الاشال ذکر</p>	<p>آشی در راہ است و گواہی در کارا مثل - صاحب اشال فارسی و خرنیتہ الاشال ذکر</p>

این کردہ از معنی محل استعمال ساکت - فارسیان این مثل را بجائے زند کہ بائیت قوت
یک وقتہ گواہان مصنوعی مشغول کار باشند از معاصرین زبان دان معلوم شد کہ (آتش گواہ)
در اصطلاح عدالت عجم مواد خوراک گواہ است کہ در قانون ہندوستان ہم مقرر کردہ
اند و ہم چنین در سلطنت آصفیہ - معاوضہ خاص برائے شہود مقدمہ معین است و این
معاوضہ وقت گواہ بذمہ قریبی عاید میشود کہ بدرخواست او گواہ را طلب کنند - گویند کہ و
بلاد عجم بسیاری از بخیردان نا عاقبت اندیش شہادت مصنوعی را پیشہ خود کردہ اند و کثرت
آہنہا بحدی رسیدہ است کہ معاوضہ قوت یک وقتہ با دای شہادت مصنوعی آمادہ شود
و درین مثل از مبالغہ کار گرفته است کہ آتش یعنی قوتش ہنوز در راہ است یعنی گواہ ادا
نشدہ است و او در کار است یعنی بامید آتش ادا سے شہادت ہی کند و این عجبت
و تخصیص عراق و عجم حیت ہر کجا کہ ذرا بچ معیشت تنگ و نشہ جہالت در سر باشد بیرون
خانان برباد ہمین جور کار ہا می کنند خدا تو فیق خیر و ہمدار و دکن میں کہتے ہیں کہ جھوٹ
گواہ کو وعدہ کافی ہے - رشوت خوار کا ضمانت پر مدار - یعنی جو لوگ روپیہ کے لالچ میں
جھوٹی گواہی دینے پر آمادہ ہو جاتے ہیں یا رشوت خوری کے عادی ہیں وہ وعدہ اور
ضمانت پر بھروسہ کرتے ہیں یعنی روپیہ اور معاوضہ ملنے سے پہلے وہ ترکب گناہ و جرم
ہو جاتے ہیں -

استینہ | بقول صاحب برہان بروزن خاکینہ تخم مرغ را گویند - صاحب جامع اللغات
وانند ہم ذکر این کردہ (ارو) مرغ کا انڈا - دیکھو استینہ -

آشپه | بقول صاحب برهان باہے ہو زبر وزن پاکیزہ صدا و شپہ اسپ را گویند
و عبری صہیل خوانند صاحبان سروری و مؤید و انند ہم ذکر این کرده اند (اردو) بقول صاحب
جامع اللغات گھوڑے کی آواز بقول آصفیہ منہماہٹ - اسم موث - آواز اسپ صہیل
الفرس - آشپہ -

الف محدوده با صادمهله

آصف | بقول صاحب برهان بفتح صاد و سکون فاذا نام سپر ریاست وادیکی
از علمای بنی اسرائیل و وزیر سلیمان بود و علوم غریبہ و سیمیا با و منسوب است و در صحاح الادب
(۲) بمعنی بیج کبر است کہ در عربی اصل الکبر خوانند و باین معنی بفتح ہمزہ نیز آمدہ گویند این
لغت عبریت صاحب مؤید لفظ ملا فرماید کہ نام وزیر سلیمان علیہ السلام مکی از علمای بنی
اسرائیل و سپر ریاست صاحب شمس اللغات نوشتہ کہ بعد الف و کسر صاد نام وزیر حضرت سلیمان
کہ بیک طرفہ اعمین تحت بلقیس را از راہ دو ماہ آوردہ وادیکی از علمای بنی اسرائیل بود
پدر او برخیا نام داشت و آصف بفتح تین و ز فارسی نام دوای شہور بخیر اسان و نیز گویند
کہ میوہ است آچار کردہ تا بجد متان آزندش صاحبان غیاث اللغات و فرنگ اندر را
گویند کہ بفتح صادمهله نام وزیر سلیمان - از فرمل الاغلاط و برهان و بعضی از اہل لغت
نوشتہ اند کہ آصف بن برخیا یکی از علمای بنی اسرائیل بود - صاحب جامع اللغات
بر استعمال این لفظ آوردہ نمی گوید کہ مال کیست (۵) آصف عہد و فلاطون زمن ۶
شاہ عالمگیر واری جهان مولف گوید (۳) تخلص فرمانروای سلطنت آصفیہ حیدر آباد

وکن اعنی آصف جاہ نظام الدولہ نظام الملک میر محبوب علیخان بہادر فتح جنگ جی سی
یس۔ الی۔ جی۔ سی۔ بی ادا م اللہ اقبالہم ہم کہ بیادگار جشن چہل سالہ عمرش تالیف این
کتاب صورت گرفت۔ جدا علایش نواب غفرانآب آصف جاہ اول ہمین تخلص داشت
(ارو و) (۱) آصف بقول امیر حضرت سلیمان علیہ السلام کے وزیر کا نام جو بر خیا کے بیڑ
تھے (غالب ۵) آصف کو سلیمان کی وزارت سے شرف تھا ہے فخر سلیمان جو کرے
تیری وزارت (۲) صاحب محیط اعظم نے لفظ آصف پر بیخ کبر لکھا ہے اور بیخ کبر پر عرق
آصف اور عرق آصف پر بیخ کبر کا حوالہ ہے صاحب جامع اللغات فرماتے ہیں کہ
یہ بیخ کبیر ہے جو مشہور رووائی ہے عربی میں اسی کو اصل الکبر کہتے ہیں صاحب آصفیہ
نے (کبیر کی بیڑ) کا ذکر کیا ہے فرماتے ہیں کہ اسی کا نام بیخ خرز ہرہ ہے جس کے کھلنے
سے آدمی مر جاتا ہے (۳) فرمانرواے سلطنت آصفیہ کا تخلص (آصف ۵) آصف
کو جان و مال سے اپنے نہیں دریغ پڑا کہ کام آئے اسکی رعیت کے واسطے پڑ مولوی
غلام محمد حیدر آبادی نے لفظ آصف کی تحقیق میں اپنا قیمتی وقت صرف کیا ہے اسکا
مضمون اخبار شیر و کن کی اشاعت نمبر ۲۶ و ۲۷ و ۲۸ متعلق بہ ۶ و ۹ و ۱۰ مارچ ۱۹۰۹ء
میں چھپا ہے آپ فرماتے ہیں کہ یہ لفظ اپنی اصلی صورت میں نہ آصف کبیر صا ہے اور نہ
آصف بالفتح بلکہ ان دونوں صورتوں سے ایک جدا گانہ شکل رکھتا ہے جو زبان عبرانی
سے متعلق ہے اسکی اصلی صورت حروف عربی میں آسا ف یہ اسم فاعل کا صیغہ ہے مصدر
آسف سے مشتق جو مترادف ہے یاسف کا جس کے معنی (۱) جمع کرنا (۲) اپنے پاس کھلنا

(۳) چھڑ لینا (۴) کھینچ لینا (۵) ہٹا دینا (۶) چننا (۷) ہونا وغیرہ کے ہیں۔ عربی زبان کے معتبر لغات مثل قاموس اور اسکی شرح تاج العروس اور لسان العرب وغیرہ تو فتح صاد کے ساتھ اس لفظ کو آصف کہتے ہیں مگر زمانہ حال کے کتب اللغات اقرب الموارد محیط المحيط اور قطر المحيط وغیرہ بنظر تحقیق غیر زبان کا لفظ سمجھ کر اس کے ترک کو اوسلے جانتے ہیں۔ فارسی لغات عموماً باستثنای چند اسکو کسر صاد سے تعبیر کرتے ہیں۔ پس جبکہ ہمارے کتب لغات میں اسکی دونوں صورتیں مرقوم ہیں اور حقیقی صحت جو ہم اوپر دکھا چکے ہیں کسی ایک میں بھی پائی نہیں جاتی تو ایسی صورت میں ایک کو دوسری صورت پر ترجیح دینا و حقیقت ترجیح بلا مرجح ہے اگرچہ فارسی صورت کی تائید میں ایک یہ شہادت بھی پیش ہو سکتی ہے کہ یہ خطاب شاہان مغلیہ کا عطا کردہ ہے جن کی مادری زبان فارسی تھی مگر ایسی قیاسی شہادتیں فن لغت پر مؤثر نہیں ہو سکتیں اسی طرح لغات عربیہ کی تصدیق کتب حدیث سے ہو سکتی ہے جن میں لفظ آصف بفتح صاد لکھا جاتا ہے لیکن اس امر کا بار ثبوت حامیان لغات عربیہ ہی کے ذمہ ہوگا کہ وہ راویان احادیث کو ماہرین فن لغت میں ثابت کریں اور یہ بھی بتائیں کہ حدیث کی کتابوں کو مشکل کب اور کن لوگوں نے بنایا۔ الغرض جبکہ زبان عربی اور فارسی میں السنہ غیر کے اعلام کو معرب اور مفرس بنانے کا کوئی کلیہ یا قاعدہ مقرر نہیں ہے تو ایسی صورت میں ان زبانوں کی لغات کا اعتبار بھی نہیں ہو سکتا علاوہ برہن اسلمے معرفہ جن سے صرف کسی شخص یا چند کے وجود کا تشخص ہی مراد ہے وہ اگر ایک زبان سے کسی دوسری زبان میں جا کر اپنی

اصلیت پر قائم نہ رہیں مگر مفہوم وہی ادا کریں جو اہل زبان سمجھتے ہیں تو ان کے تلفظ یا حرکت کی تبدیلی سے کوئی نقصان نہیں ہوتا اور نہ غیر زبان والوں کو کوئی حق ہے کہ اسکی صحت اور عدم صحت پر اسے زنی کریں چنانچہ یورپ کی زبانوں میں ہمارے سرور کا نسا رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم کا اسم مبارک دو طرح پر بولا اور لکھا جاتا ہے یعنی موسیٰ اور موحّد حالانکہ نام پاک عربی میں محمد ہے صلی اللہ علیہ وسلم جس کے لحاظ سے یہ دونوں صورتیں غلط ہیں لیکن اگر اہل یورپ کے مابین انکی صحت میں تکرار واقع ہو تو فرما کر کہ وہ کوئی صورت کو صحیح قرار دیں گے بعینہ یہ مثال آصف اور آصف کی بحث کی ہو جس کی صحت میں کلام کرنے کا ہمیں کوئی حق نہیں ہے جب تک کہ اصل زبان سے واقف ہو کر اسکی اصل املا و حرکات کے ساتھ اسکا تلفظ نہ کر سکیں۔ غیر زبان والوں کے نزدیک الفاظ کی صرف وہی صورتیں سند ہو سکتی ہیں جو انکی قدیم تحریروں میں پائی جاتی ہیں یا انکی زبان سے بہولت ادا ہو سکیں۔ اس قسم کی اور بہت سی مثالیں ہیں جو نجف طوالت یہاں درج نہیں کی جاتیں۔ شاید کوئی صاحب یہ اعتراض فرما کہ عبرانی اور عربی چونکہ متقارب التلفظ زبانیں ہیں ممکن ہے کہ عبرانی زبان کا حرف (سایک) عربی صا سے بدل جاتا ہو تو اسکے جواب میں ہم حضرت یوسف علیہ السلام کا نام پیش کر سکتے ہیں جو عربی میں سین سے ظاہر کیا گیا ہے درحالیکہ عبرانی میں وہی حرف اس میں بھی موجود ہے ملاحظہ ہوں آصاف اور یوسف کی عبرانی صورتیں پس ہماری رائے میں تو جو صورت اس لفظ کی سکھ مجوسیہ پر نقش ہو چکی ہے اسکو زیر و زبر

کرنے کی ضرورت نہیں ہے کیونکہ کامل صحت کے لئے پہلے املا کی صحت لازمی ہوگی
ورنہ تحقیق کی نظروں میں حرکات کی ترمیم کے بعد بھی لفظ کی عدم صحت کا الزام جو ک
وہ باقی رہے گا (ا خ)

آصف رائے | استعمال بقول صاحب | باشد کہ آصف اللغات بنام نامی اوست اچھل
انند آنکہ در عقل و تدبیر ثانی آصف بن برخیا آصف رائے بقولش و بقول صاحب عقل
باشد و بندہ عرض می کنم کہ نیز آنکہ در رائے سلیم را گویند (اردو) وہ شخص جسکی رائے سلیم
سلیم مثل آقاے ولی نعمت ماد آصف کن مثل آصف کے ہوا دو میں آصف رائے کہ سکتی ہن

الف محدودہ باطای مہملہ

آطر لیلال | بقول صاحب برہان باطا و رائے بے نقطہ و دو لام بر وزن چار
دیوار بنت رومی رہتی باشد کہ آنرا البرص خاوند و تخم آنرا استعمال کنند و آن
بہ بزرگی تخم کرفس است و کبود رنگ می باشد و بغایت تلخ بود۔ بہق و برص را نافست
و اگر کبود و در بینی زن آبتن بد مذبحہ بنیدازد و بعضی گویند ہمزہ اول و دوم محدودہ
است و لغت یونانیست صاحب محیط ذکر این نکرد و بر حشیشۃ البرص گوید کہ گیاہ آطر لیلال
است صاحب انند ہم ذکر این کردہ است (اردو) ایک پودہ کا نام جس کو عربی میں
حشیشۃ البرص کہتے ہیں اور فارسیوں نے آطر لیلال کہا ہے۔ صاحب جامع اللغات
فرماتے ہیں کہ یہ لغت بربری ہے اسکے معنی چڑیا یا کوٹے کا پاؤں اس گھاس کا نام
جسکی مشابہت چڑیا یا کوٹے کے پاؤں سے ہوتی ہے اس کو ہندی میں کا گا خبگی

کہتے ہیں۔ اس کی طبیعت گرم و خشک۔ برص کی بیماری کے لئے زیادہ ترمفید۔

الف ممدودہ باغین بمعجمہ

آغا | بقول صاحب فرنگ اندراج (۱) بمعنی خداوند (۲) برادر کلاست و این لفظ ترکیست و بفارسی متعل صاحبان لغات معتبرین را ترک کرده اند صاحب غیاث بحوالہ مؤید و مدار ذکر این کرده اما صاحب مؤید بالفتح بمعنی برادر بزرگ نوشتہ (۱۰۰) بقول امیر آغا۔ مذکر بمعنی (۱) آقا۔ مالک (۲) بڑا بھائی (۳) انشا (۴) انا مری آغا کی سلامی کو جھکے ہے پستان میرا پردہ تقدیر کی ٹوپی پد جان صاحب (۵) جم جم آغین منجیل آغا منع میں کرتی نہیں پد تہریہ ہے ساتھ ان کے بد نظر آنے لگے پ

آغا و لالہ | اصطلاح۔ بقول بہاروند (۱) بقول صاحب جامع اللغات و لالہ زنیکہ واسطہ کار زنان دیگر باشد و بہین شیہ عورت جو بدکار مرد اور عورت میں باعث او بود دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده اما آئینہ شہو صاحب آصفیہ لفظ و لالہ پر از زبانان معاصرین تصدیق این معنی شوبہ لکھا ہے اہم نوشت۔ کٹنی۔

آغار | بقول صاحب برہان و تمس و مؤید باغین نقطہ دار بر وزن ناچار (۱) ہر چیز نم کشیدہ و خیدہ از آب یا از خون حیف است کہ سندی برین معنی پیش نشد و ظاہر است کہ این حاصل بالمصدر آغارون و آغاریدن باشد بمعنی نم کشیدن و نمیدین کہ کامل لفظ است پس مفعول این آغاروہ و آغاریدہ میتوان شد باشد کہ فارسیان آغار را مخفف آغار و آغاریدہ گرفته باشند (۱) بھگی ہوئی چیز غم ناک۔ گیلا۔ (۲) آصفیہ

(۲) آغار - بقول برهان و پهلوی و سروری بمعنی فروشدن نم باشد زمین و بقول ناصری
 چیز بگل آمیخته و بقول سروری زمین نم دیده ناصرخسرو و علوی (۵) از جان و تنست ناید
 الا که همان چیز چون علم بود برتن و بر جانت سالار از هر چه سبک پختی از سر و زپهلوش
 آن چیز بر بون آید و بیرون و بد آغار (حکیم عنصری (۵) عقیق و ارب و این زمین زبس
 که زخون پذیر و دشت و بیابان فرو شد است آغار صاحب نوادر و رشیدی فرماید
 که آغار بمعنی نم و رطوبت باشد و از همین شعر عنصری سنگ گیر که گذشت مولف گوید
 که درست می گویند خسرو و علوی هم نمایندش می کند و نمی دانم که صاحبان ناصری و سروری
 چگونه با برهان اتفاق کنند و چطور این اسناد بر این معنی فروشدن نم پیش می سازند
 فاقل - حقیقت اینست که آغار بمعنی نم و رطوبت حاصل بالمصدر آغار دین و آغارین
 است که نم کشیدن باشد - طرز بیان اهل لغت اول الذکر آنچه گویم که در اینجا موقع تاویل
 بهم ندارد چنانکه بر نمبر اول الحاصل مولف را با صاحبان نوادر و رشیدی اتفاق است
 (ار و) بنی - رطوبت - تری - موث - گیلان (مذکر) و بکھو آصفیه بین لفظ رنی ،
 (۳) آغار - بمعنی آمیخته و بهم پیوسته و سرشته - (برهان) صاحب سروری گوید که
 بیکدیگر سرشته شده از خون یا از آب کذا فی نسخه الوفائی و نسخه خطی بمعنی سرشتن - صاحب
 پهلوی فرماید که چیز که بیکدیگر سرشته شده باشد از خون یا آب و غیره صاحب نوادر هم
 معنی بیان کرده برهان را تسلیم می کند و صاحب شمس گوید که نیک سرشته باشد - و چیزی
 بهم پیوسته - کذا فی المؤید - بقول صاحب رشیدی بنی که بگل و جز آن سرشته و آمیخته

مولف عرض می کند کہ آغار دن و آغاریدن بمعنی آمیختن و سرشتن و بهم پیوستن بهم آمده پس این را مخفف مفعول گرفتن از همان قبیل است کہ بمعنی (۱) بیان کرده ایم کسی از محققین سند این معنی پیش نکرد (اردو) ملایا ہوا۔ آمیر کیا ہوا۔ مخلوط کیا ہوا۔ (دیکھو آصفیہ مین ملانا)

(۴) آغار۔ بمعنی براہیختہ و تحریک کردہ کہ بعربی اغرا خوانند (برہان) صاحب شمس بحوالہ فرنگ گوید کہ بمعنی براہیختن و تحریک کردن باشد مولف گوید کہ این معنی مصدری برائے آغار تجب نیز است۔ آغار دن و آغاریدن بمعنی براہیختن و براہیگزینیدن و تحریک نمودن آمده ولیکن اگر آغار را حاصل بالمصدر گیریم معنی آن براہیختگی و تحریک باشد و اگر مخفف مفعول گیریم چنانکہ بر نمبر (۱) گرفته ایم۔ جادارد۔ باقی حال دعوی اہل تحقیق بی سند است (اردو) ابھارا ہوا۔ (دیکھو امیر اللغات مین ابھارنا) براہیختہ کرنا۔ بقول آصفیہ شہ دینا۔ اکسانا۔ ابھارنا۔ آمادہ کرنا۔ مولف کہتا ہے کہ اسکا حاصل مصدر اردو مین بصورت مصدر ہی بولا جاتا ہے۔ صاحب آصفیہ تحریک پر براہیختگی کا ذکر کیا ہے۔

(۵) آغار۔ امر از آغاریدن بمعنی سرشتن و آمیختن کہ می آید (ناصری) و (سروری) (رشیدی) (منوچہری) شود انگور زیب انگہ کش خشک کنی پو چون بیاغاری انگور شو و خشک زیب پو (جہانگیری) (کمال اسمیل) ز باد سرد کجا آب منعقد گردو پو بلطف طبعش اگر آب را بیاغاری پو مولف گوید کہ آغار دن و آغاریدن را ہر قدر

معانی کہ معین است از برای صنیعہ امر باشد (ارو و) گوندہ - گوندہن کا امر صاحب
آصفیہ نے اس مصدر پر لکھا ہے کہ یہ سرشتن کا ترجمہ ہے ملا - ملا تا کا امر -

(۶) آغا بقول صاحب سروری ورشیدی - فاعل سرشتن مولف خیال می کند کہ
مقصود صاحب سروری جزین نباشد کہ این فاعل آغا رسیدن است اما فاعل آغا رسیدن
یا آغا ردن آغا رندہ باشندہ آغا - مخفی مباد کہ زود فارسیان این قاعدہ کلیہ است
کہ چون صنیعہ امر بعد اسم جمع کنند - افادہ معنی فاعل کند چون بدین وزو دنگار - اندرین
حالت نمی توان گفت کہ ہر امر بغیر ترکیب مذکور معنی فاعل آید اگر فارسیان آغا رندہ
آغا رندہ گیرند امر آخر است ولیکن نہ مدعیان سندش کردہ اند و نہ سندش از نظر مگذشت
واللہ اعلم (ارو و) گوندہننے والا -

(۷) آغا بقول صاحب نوادر معنی سرشت کہ حاصل بالمصدر آغا ردن آغا رسیدن
باشد چنانکہ بد آغا معنی بد سرشت (ابوشکور ۷) یکی زشت روی بد آغا بود و
تو گوئی ہر دم گزی مار بود و (ارو و) سرشت - اسم موث - بقول آصفیہ - طینت
طبیعت - خصلت - سیرت - خمیر -

<p>آغا را نیدن بقول صاحب بحر عم (۱) فرو کردن لغت ذکر این نہ کردہ راے مولف را معاصر وفروشدن ہم زمین (۲) حرکت دادن و کامل تصدیق زبان دان بر اصول مصاد و فرس می پسندند کہ مضارع این آغا راند صاحب نوادر گوید کہ آغا رسیدن این متعدی بد و مفعول براے کل معانی مضاعف معنی آغا ردن فرمودن کسی را - دیگر کسی را اہل آغا ردن و آغا رسیدن باشد کہ می آید و مقصود</p>	<p>آغا را نیدن بقول صاحب بحر عم (۱) فرو کردن لغت ذکر این نہ کردہ راے مولف را معاصر وفروشدن ہم زمین (۲) حرکت دادن و کامل تصدیق زبان دان بر اصول مصاد و فرس می پسندند کہ مضارع این آغا راند صاحب نوادر گوید کہ آغا رسیدن این متعدی بد و مفعول براے کل معانی مضاعف معنی آغا ردن فرمودن کسی را - دیگر کسی را اہل آغا ردن و آغا رسیدن باشد کہ می آید و مقصود</p>
---	---

صاحب نوادرهم از آغاز دین فرمودن	وفروشدن و فرو کردن هم باشد برین غیر
کسی را همین باشد سندی بر استعمال این مصدق	نتیجه صراحت برهان این است که فرو
بدست نیامد (۱) و (۲) ننی کوزمینین	شدن هم برین داخل معنی هضم باشد و فرو
جذب کرنا - ننی کازمینین جذب هوتا -	کردن هم برین وغیره یعنی ترک کردن را معنی
(۳) حرکت دینا - بقول صاحب آصفیه نمبر (۸) قرار می دهم -	صاحب برهان با و
ملانا جنبش دینا - متحرک کرنا -	ذکر مصداق (آغاز د) را هم نوشته فرماید که فتح
الف آغاز د بقول صاحب مجرم	را و سکون دال بے نقطه معنی بیامیزد و ششم
ب) آغاز د (ب) معنی (۱) آغختن کند و برانگیراند و تحریک نماید و سکون را	
ج) آغاز د (۲) سرشتن (۳)	معنی سرشته کرد و بهم آمیخت و تحریک نمود و
بهم پیوستن (۴) برانگیزانیدن (۵) برانگیرانیدن	برانگیرانید معلوم میشود که مقصودش از بهم
(۶) تحریک نمودن (۷) هم کشیدن و خسیدن	فرق ماضی و مضارع آغاز د است و
از آب یا خون کامل التصریف مضارع	بس و هینان صاحب رشیدی هم (ب)
این آغاز د - صاحب نوادر معنی اول دوم	را به معنی اول و دوم مخصوص کرده صراحت
و چارم و پنجم را ذکر کرده و نسبت معنی هضم	مضارع کند - صاحب شمس به تخصیص معنی
که خسانیدن و ترک کردن چیزی بخیری صاحب	دوم و ششم و ششم ذکر کرد صاحب مؤید
برهان گوید که آغاز د بفتح دال و سکون نو	الفضل ذکر معنی دوم و ششم و ششم می فرماید و
معنی سرشتن و برانگیرانیدن و تحریک نمودن	گوید که بالمد و قصر هر دو آمده - صاحب سرو

آغارون را بذیل آغاریدن ذکر کرده صرف مرز آب خود ایراک بنایدت بکار چون
 معنی دوم هتتم را نویسید - صاحب نواد صنیع بیانا رو و (نزاری هتانی ۵۵) بمنزلی که
 اسم مفعول مصدر اول بطور خاص ذکر کرده که فرود آیم از فراق رخت بن زخون دیده
 گوید که آغارده معنی آغار خورده یعنی تر شده جهان سرسبز بیانا غارم بن منوچهری ۵۵
 باشد و صاحب رشیدی این را غم زده گوید شود انگور زیب انکه کش خشک کنی بن چون بیانا
 مولف گوید که بعضی اشتقات را این گونه ذکر انگور شد و خشک زیب بن (فر دوسی ۵۵)
 کردن و تخصیص بعضی معانی نمودن نشود که تحقیق بشیر اندر آغاری آن چرم خرپه که آن چرم
 پسندان را بعلط اندازد - هرگاه ما مصادرا را کرد و بگیتی سمر بن مولف گوید که شعر آخرین
 ذکر کرده ایم و صراحت کامل التصریف هم با را اگر چه پسند معنی هتتم گرفته ایم اما معنی آغار
 از بعضی محققان ذکر کردن حاجت ندارد که درین شعر دباغت دادن است و میشود
 اسمعیل ۵۵) ز باد سرو کجا آب منعقد گردید که این را به تحت معنی دوم داخل کنیم که شستن
 بلطف طبعش اگر آب را در آغاری بن این معنی مخلوط نمودن و خمیر کردن و در هم مالیدن
 زمین ۵۵) بلکه گردون را غوش آمد شربت و آغشته ساختن آمده کذافی بجر العجم و تمیم معنی
 گفتار من بن در گلاب دیده هر دم چون شکر شستن بر نمبر ۱) هم شامل است (ار و و ۱) را
 آغاروم بن منوچهری ۵۵) با چنین کم دشمنی ملا نارا ۲) گوند هتار ۳) ملنا - پیوست هونا -
 خواجه بیانا غار و جنگ بن اثر و بار احرب نکست ۴) بجا زاده ۵) ماده کروانه بجر کوانا ۶) حر
 که با حر با کند بن (حکیم ناصر خسرو ۵۵) بر شوره و نیا - ملنا خبیش و نیا ۷) بهیگنا - گیلما هونا

نناک ہونا (۸) بھگونا - ترکنا - بلحاظ صحت و وال کہ کشگران میان چرم و روی کش گذار
آخر دباغت دینا - چٹرا زگنا (شوق ۵۵) تا مانع دخول آب و خاک شود - صاحب
کسی صورت ابھار کر لاؤ پے میرے گھر تک سوا سروری بصراحت فرماید کہ اسے مہلہ بر
کر لاؤ پے آغارو - آغارو کے لئے مصادر بالآ نادادہ باشد و ہر دو متحققین اول الذکر میں
ماضی مضارع - اسم مفعول کو معلوم کر سکتے قبل لفظ آغاز جادادہ اندازین ہم ثابت می شود
ہین جیسے نمبر (۱) سے ملانا کا ماضی (ملایا) اور کہ حرف پنجم این را سے مہلہ باشد اما صاحب
مضارع (ملاوے) اور اسم مفعول (ملایا ہوا) برہان بعد لفظ آغاز ذکر این فرمودہ غیر ثابت
دقت علیہ البوقاتی - کہ بر وزن آوارہ (۱) دست افزار است

آغارش پذیرفتن | بقول صاحب سرور دوزان (۲) و دوالی رانیر گویند کہ مین
آغارش بارے مہلہ بر وزن آغارش یعنی چرم و روی کش دوزند تا آب و خاک بدرو
آمینگی - مولف گوید کہ حاصل بالمصدر کشش نہ رود و صاحب ناصری ہم باز اسے
مصادر کہ گذشت پس آغارش پذیرفتن معجمہ آورده بر مبنی اول قانع و صاحب مؤ
معنی آمینگی پذیرفتن و مزوج شدن باشد گوید کہ بد و قصر باز اسے معجمہ نوعی از ساز
(فخر گانی ۵) نہ او خواہش پذیر دہر گزرا کشگران - صاحب برہان جامع کہ بعد لفظ
من نہ آغارش پذیر و آب آہن (۱۰۰) آغاز ہر ای معجمہ نوشتہ فرماید کہ دست افزار
لنا - بقول صاحب آصفیہ آمیر ہونا - کشش دوزان و بعضی دوالی را نوشتہ اند کہ
آغارہ | بقول صاحب رشیدی و شمس میان درز - روی کشش و موزہ وغیرہ و نہ

ہنارہ بدوزند تا مضبوط تر شود۔ صاحب
 آنرا بزبان انگریزی (شوز) خوانند و دیکری آن
 ہفت فارم بفتح اول الف کشیدہ و غین مشابہ کفش ایرانی است کہ نامش در انگریزی
 معجمہ بالف کشیدہ و فتح زائے ہوز و ہاے پینپ شوز باشد یا (سلیپر) کہ این ہر دو من حیث
 مدورہ زدہ قائل ہر دو معنی صاحب برہان حصہ بالائی کہ بازمی باشد قریب یکدیگر است
 است ازین قدر تحقیق بغلبہ آراء صاحبان کفشگران فارس نظر بہ صیانت پا از آب و
 لغت متحقق می شود کہ درین لفظ غلبہ بر آراء خاک ہمان کفش معمولی را پارہ از چرم برب حصہ
 ہوزست زائے قرشت و بدین وجہ کہ آغاز بالائی می دوزند تا بر پشت پاپہن شود و نقل
 کفشگران بر روی کفش و موزہ می دوزند تا سبت قدم را تا بشت لنگ سائر گرد و دہمین
 معنوی ہم بالفظ آغاز دارند نہ آغاز نسبت پارہ چرم را آغازہ گویند کہ بوجہ آن کفش معمولی
 معنی اول تحقیق مولف اینست کہ فارسیان بصورت (شوز) انگریزی میشود (ار دو)
 آغازہ قابلی را گویند کہ بعد و ختن کفش داخل (۱) موچون کا قالب جو جوتیون کی تیاری
 آن گذاشتہ میشود تا ہیئت آن درست کے وقت استعمال کرتے ہیں (۲) وہ چرمی
 گردد و خشک شود و در معنی دوم طرز بیان مکرر اچس کو عجی کفش دوز جوتی کے منہ پر سید
 اہل لغت زود فہم نیست بنا علیہ عرض شود ہین تاکہ جوتی پہنے کے بعد اوس کو پشت
 کہ کفش ہاے انگریزی کہ فی زمانہ تازہ استعمال قدم پر پھیلا کر تسمہ سے باندھ دیا جائے او
 اکثر اقوام است باید نظر کرو کہ بدو جو ساختہ پاؤن گرد و غبار اور پانی سے اسی طرح
 می شود یکی آنکہ سائر تمام قدم است تا بکعب کہ محفوظ رہے جس طرح انگریزی شوز سے

محفوظ رہتا ہے۔

رشدی گوید کہ مرادف معنی اول و دوم

آغازی | بقول صاحب انند بکوالہ فرنگ

فرنگ بار اسے مہلہ معنی طرف است دیگر کسی معنی دوم و ششم و ہشتم مصدر آغاز و قیلول

از اہل لغت ذکر این نکرد (ارو) ظرف بر سروری صرف معنی دوم و ہشتم صاحب

مذکر (آصفیہ) نو اور سندی پیش می کند (لا ادوری) ۵ آغاز

آغازیدن | بقول صاحب بحر مرادف آن دشت باخون پڑ شدہ یکسر درختانش طبر

آغازیدن کہ گذشت صاحب برہان این باخون پڑ ازین سند معنی ہفتم مصدر آغاز و

مرادف معنی اولش گیر و بس۔ صاحب پیدا است (ارو) و یکھو آغازون۔

آغاز | بقول صاحب برہان و شمس باز اسے نقطہ دار بروزن آوار (۱) معنی صدا و ندا

باشد و (۲) ابتدای کار ہار انیز گویند و (۳) معنی قصد و ارادہ ہم آمدہ است و (۴) امر

باین معنی ہم یعنی قصد کن و ارادہ نمای۔ مولف گوید کہ معنی دوم و سوم حاصل بالمصدر

آغازیدن باشد کہ می آید معنی نہر ہم متعلق بدوست اما تخصیص آن بقصد و ارادہ درست

نست بلکہ امر بکل معانی مصدر آغازیدن است صاحب ناصری ذکر کل معانی می کند صاحب

جہانگیری نسبت معنی اول گوید کہ صداے آواز عجیب است ازین تخصیص و معانی دوم و سوم

را ہم ذکر کند۔ صاحب سروری بر معنی دوم و چہارم و صاحبان رشدی و مؤید معنی دوم

قانع صاحب نو اور معنی دوم را اصل قرار دادہ۔ معنی چہارم را متعلق باو کند و معنی سوم

مجاز قرار دہد و خود او در بہار عجم بر معنی دوم قناعت فرمودہ می فرماید کہ بالنظر دادن و کردن

بیک معنی مستعمل مولف عرض می کند کہ ہر گاہ اہل تحقیق آغازین را بمعنی شروع ساختن
 و ارادہ کردن گرفتہ اند چنانکہ می آید پس وجہی نیست کہ معنی سوم را بقولش مجاز گیریم۔
 (رودکی ۵۱) ہشتم پر از ششم آواز کرد پتو گشتی مگر تند را آغاز کرد پتو صاحب رشیدی
 گوید کہ درین شعر آغاز کردن را بمعنی ابتدا کردن چنانکہ گیریم یا صدرا را محذوف قرار دہیم
 زیرا کہ معنی اول اختراعی است و جائے دیگر نظر نیاید۔ صاحب ناصری ہم درین خصوص
 باریشیدی متفق است (ضیاء الدین پارسی ۵۲) رسم آورده خدنگت زوہان سونفاژ
 و ردول معرکہ بر خود و سپہر خندیدن پتو نطفہ را اگر ز قبول ورتو مژدہ رسد پتو کند آغاز ہم از پشت
 پتو خندیدن پتو صاحبان شمس و جہانگیری از برای معنی سوم سند آورده اند (حکیم سنائی ۵۳)
 رو بگرد خاک بازی کرد این زان راہ نیست پتو کا نذران رہ بابر اق جلد خرتازی کنی پتو یا تو
 خود کے مرد آن باشی کہ خود را چون خلیل پتو رکف محنت چو گوی پہنہ آغازی کنی پتو (ابو
 الفرج ۵۴) ہمہ فرجاہات مسعود است پتو محکم آغاز ہر چہ آغازی پتو (اردو) (۱) آواز
 بقول امیر۔ موث بمعنی صدا۔ ندا۔ اردو میں مستعمل ہے (ناسخ ۵۵) چلاتے پھرین کیوں
 نہ کہ یاد آگئی ہمکو پتو وہ ناز کی رفتار وہ انداز کی آواز (دوغ ۵۶) فرہاد کے مرتد پتو یہ
 آتی مین صدائیں پتو برباد کسی شخص کی محنت نہیں جاتی پتو (ناسخ ۵۷) جو کعبہ سے باہر
 مین آنے لگی پتو ند مجھ کو اس دم یہ ہاتف نے دی پتو (۲) آغاز۔ بقول امیر۔ مذکر۔ ضد
 انجام۔ ابتدا۔ عنوان (مومن ۵۸) موئے آغاز الفت مین ہم انسوس پتو اسے بھی گئی
 حسرت جنہاکی پتو (ناسخ ۵۹) نہین آغاز خط اس رشک گل کے روی رنگین پر پتو (دلاہ

برگ گل پر عکس ہے مژگان بیل کا (۳) قصہ ارادہ - مکر (آتش ۵) جب سے شیطا
کا احوال سنا ہے میں نے پیاسے بت پر بھی ارادہ ہے جبین سانی کا بیڑہ (۴) آغاز کرنا
اردو میں مشتمل ہے اسی کا امر آغاز کر۔

<p>پہلے کہے کہ کسی رخ پر گھوڑا دوڑانا گھوڑا سرپٹ کرنا - واضح ہو کہ صرف آغاز داون کا ترجمہ محاورہ اردو میں بڑھانا - آگے کرنا از معنی ساکت ہر دو سند میر خسر و پیش کرڈ (۲ صفیہ)</p>	<p>آغاز داون مصدر صطلحا - بقول بہا رکہ ہر لفظ آغاز گذشت مرادف آغاز کردنت - صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت ہر دو سند میر خسر و پیش کرڈ (۲ صفیہ)</p>
<p>آغازداشتن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت و از نظیری نیشاپوری بجولان زدن آغاز داون) مؤلف گوید کہ سند آورده است مدعی است و زہنا چہنن نباشد - میدان کلزار گواہش چیست (۵) عشق ما واقعہ نیست است و آغاز داون معنی راندن و افکندن کہ آخر گرد و پھر چہ آغاز داون در غم پایانش ازین سند می کشاید کہ (نفس رسر بجولانگہ نیست پڑ مؤلف گوید کہ مصرع ثانی قریب آغاز داون، قصد بجولانگہ کردن است بشل است کہ فارسیان می زنند و تعریفش فائق (اردو) محاورہ اردو میں بولا جاتا بجائے او کفیم - انشاء اللہ - الحاصل آغاز ہے کہ فلان شخص نے میدان جنگ میں گھوڑا دشتن چیری - قائم بودن بنیاد اوست و والد یا صاحب آصفیہ نے (گھوڑا ڈالنا) آغازداشتن بی بنیاد بودن (اردو) کسی</p>	<p>اند (۵) صف روم را نیز آواز داد پ فرس را بجولانگہ آغاز داون پ بہار گوید کہ بجولان زدن آغاز داون) مؤلف گوید کہ زہنا چہنن نباشد - میدان کلزار گواہش چیست (۵) عشق ما واقعہ نیست است و آغاز داون معنی راندن و افکندن کہ آخر گرد و پھر چہ آغاز داون در غم پایانش ازین سند می کشاید کہ (نفس رسر بجولانگہ نیست پڑ مؤلف گوید کہ مصرع ثانی قریب آغاز داون، قصد بجولانگہ کردن است بشل است کہ فارسیان می زنند و تعریفش فائق (اردو) محاورہ اردو میں بولا جاتا بجائے او کفیم - انشاء اللہ - الحاصل آغاز ہے کہ فلان شخص نے میدان جنگ میں گھوڑا دشتن چیری - قائم بودن بنیاد اوست و والد یا صاحب آصفیہ نے (گھوڑا ڈالنا) آغازداشتن بی بنیاد بودن (اردو) کسی</p>

چیز کی بنیاد قائم ہونا۔

آصفی ذکر این فرمودہ است و از مقرر نصیر

(۵۵۹)

آغاز دیدن استعمال - ابتدا را مشاہدہ ہدانی سند جستہ (فقہہ) محرمان عرفات

کردن و از آغاز واقف بودن است چنانکہ قبولش با محرمان عرفات ز فرمہ برابر می آید

بیدل گوید (۵) شمع را در بزیم بہر سوختن فرمودہ مولف گوید کہ ز باندا مان عجم آغاز

آورده اند فکر انجام مکن گردیدہ آغاز من کردن را بپاس ادب آغاز فرمودن می گویند

(دولہ ۵) پختیاب مویہا کیہ گر گر دندہ نیت و این روز مژدہ شان است (ارو) آغاز

سجدہ انجامست ہر جادید آغاز رکوع فرمانا - شروع فرمانا - امیر نے (آغاز کرنا)

(ارو) آغاز سے واقف رہنا - لکھا ہے (نامخ ۵) تیری زلفون کی طرح

آغاز شدن استعمال شروع شدن - ہونے لگا دونوں کو طول پداستان اپنی شب

آصفی ذکر این کردہ است (ملا جامی ۵) فرقت میں جو آغاز کی پ

چشم من از چشمک شان باز شد پ دولت آغاز کردن استعمال - شروع و ابتدا

بیداریم آغاز شد نصیبی گیلانی ع خطت کردن است صاحب آصفی ذکر این کردہ

آغاز شد سوداے بے پایان ما (ارو) از معنی ساکت (سید قمی ۵) اسی خوش آن

آغاز ہونا - جاری ہونا - ابتدا ہونا - صاب روز کہ و بزیم وصال از سمرنا پ حال من

آصفیہ نے (شروع ہونا) کے ذیل میں لکھا پرسی و من بخودی آغاز کتم پ (دولہ ۵) محل

مشب ویری جبہ حدی آغاز کن پ بی نوا یا ذکر کیا ہے -

آغاز فرمودن استعمال - صاحب از نواے دیگر از تو ساز کن پ (بیدل ۵)

خاکسار تو پیدا کر دے آغاز چہرا: جس آبلہ بیرون
آغاز گزشتن | استعمال - ابتدای ہر چیز پر
 و ہد آواز چہرا: (صائب ۵) خامہ صاحب
 چو آغاز گہر ریزی کند: زنده روی تازہ پیدا
 اصفہا ہاں شود: (ارو ۱۰) دیکھو آغاز فرمود
آغاز گاہ | بقول صاحب ناصری (۱)
 معنی مہ: کہ یزدان باشد (۲) فلک الافلاک
 را نیز گویند جرم و متبداً احتیاج بصفات
 خبیثہ گردیدہ کہ آن مادہ و جہت است و این
 لغت و لغت (آغاز زندہ) کہ می آید ہمین عبارت
 از فرہنگ و سائیر نقل شد (انتہی) صاحب
 اند ہم ذکر این کردہ است - دیگر کسی ازال
آغاز گزشتن | استعمال - مرادف آغاز شدن
 لغت ذکر این نکرد (ارو ۱۰) (۱) مبداء بقول
 صاحب آصفیہ جای شروع - خداوند تعالیٰ
 کے لئے اردو میں مبداء مخلوقات عالم
 خالق عالم کہتے ہیں (۲) فلک الافلاک -
 اردو میں مستعمل ہے - بقول صاحب آصفیہ
 مذکر - آسمانوں کا آسمان - عرش کرسی -
 معنی شان (در صغ ثانی جادو و لکین بخندانان

دانند و روح شاعر که نهان شدن مهر ظهور گوید (۱) بدایت نیست سیرم را نهانیت
عناد و اتقا و اردو - و ظهور از معنی مرادی نیست شو قم را پمپرس آغاز و انجام مرا
آغاز بیرون نیست - (اردو) و کچھو (آغاز ہونا) افسانہ عشقم پ صاحب اصفی از ہمین شاعر
شروع ہونا - ظاہر ہونا -
آغاز پ رسیدن پیدا می کند و بندہ عرض می کنم

آغاز بندہ | اصطلاح - اگر چه این بظاہر کہ (آغاز و انجام رسیدن) عیبی ندارد (اردو)
اسم فاعل مصدر را آغازیدن است کہ می آید آغاز انجام شو چنا - اردو میں مستقل ہے جسکی
ولیکن در کلام فرس بقول صاحب ناصری معنی بقول اسیر مال اندیشی نکرنا - ہین لیکن کچھو
کہ نصیب آغاز گاہ نوشتہ مرادف آنست حنا
انند ہم ذکر این کردہ -
مستقل ہے بمعنی مال -

آغاز نمودن | استعمال - مرادف آغاز کرنا ہماں آغازہ است کہ برائے مہلہ
است صاحب اصفی ذکر این کردہ ابو الفضل گذشت - ہونجا ذکر این ہم کردہ ایم -

نثر) چندی از و اثر گونی بخت و روضہ نشین **آغازید** | بسیار عجیب است کہ صاحب
کشمیر آغاز فتنہ و فساد نمودہ "حزین اصفہانی **آغازیدین** | برہان ہر دو را ذکر کرد بر اول

(۱) پاسخ دادم ازین مصراع سنجیدہ خویش می فرماید کہ ابتدا کرد و قصد و ارادہ نمود و بر
انچہ انجام ندارد چہ نایم آغازید دوم نوشتہ کہ بروزن آشامیدن (۱) ابتدا کرد

آغاز و انجام | استعمال - ابتدا و انتہا (۲) قصد و ارادہ نمودن مولف گوید کہ قطع
ست و مال ہر شی چنانکہ حزین اصفہانی برہان این را ندیدہ باشد - حق نیست کہ مصداق

بیان کردن بعض مشتقات از اطوارت میان آورد پیامی کہ نباید کہ خوری می پشنگی شوی و
 آوردن تحقیق پسندان را خلجانی پیدای کنضاعربہ آغازی و آفتد صاحب مؤید فرماید کہ
 بحر عجم گوید کہ این مصدر کامل التصریف است بالمد و قصر بمعنی آغاز کردن است صاحب سید
 و مضارع این آغاز و صاحب نوادر بمعنی او هم مؤیدش (ابو الفرج ع) محکم آغاز ہر چه
 قانع (مولوی منوی ۵) چون سماع آمد را و آغازی (اردو) بقول امیر آغاز کرنا (۲) قصد
 تا کران (مطرب آغاز یک لحن کران) (حافظ) ارادہ کرنا (ماسخ ۵) ہے بجا نزدیک و لے
 (۵) دوران مقام کہ حسن تو جلوہ آغاز و (مجال) مجھ سے گرواقف نہیں (میر) شہرہ نے کیا
 طعنے بد میں و ناپسند مباد (حکیم سوزنی ۵) اب ارادہ دو رکاۓ

آغاشتن | بقول صاحب نوادر مراد و آغاز کردن است کہ گذشت دیگر کسی از اہل لغت
 ذکر این نکرد۔ صاحب رشیدی آغاشته را ذکر کردہ فرماید کہ (۱) آنچه آغاز خورہ و (۲) چنیدہ
 باشد ہر دو از سند ساکت۔

آغال | بقول صاحب برہان بکون لام بمعنی (۱) آشفته گردانیدن و بر آشفته شدن
 باشد شخصی را بر شخصی دیگر و بمعنی (۲) تحریک نمودن و بر شورانیدن بجا کہ بعربی اغراختند
 و (۳) امر باین معنی ہم آمدہ است یعنی تحریک کن و شوران و (۴) ناچار دیدہ فرو بردن
 را نیز گویند کہ بعربی طلع خوانند و (۵) جایی باشد کہ در صحرا کوہ بجہت خوابیدن گو سپندان
 چارہ پایان دیگر مکنند و (۶) خانہ زنبور را نیز گفتہ اند و (۷) یعنی گرفتار کردن چیزی همچو
 چشم را بگریستن و (۸) بمعنی خسیدن ہم گفتہ اند مولف گوید کہ ہر قدر معانی مصدری کہ

صاحب برہان بیان کردہ است مقصودش از بیان حاصل بالمصدر آغالیہن است کہ
کہ می آید دیگر بیچ۔ چنانکہ آغالش۔ ماتحقیق ہر یک معنی را بذیل عرض می کنیم۔

(۱) نسبت معنی اول صاحب سروری را با برہان اتفاق است گوید کہ کسی را بر کسی با شفتن
آوردن و آنرا اغوا نمایند و سند شاعر پیش می کند (۵) ترک آغال و فتنہ سازی کن بہ جامہ
خلق خود نمازی کن بہ صاحب پہلوی گوید کہ کسی را با کسی بنصومت افگندن کہ ترجمہ اغواست
و اردو صاحب آصفیہ نے لگائی جہائی کا ذکر کیا ہے اور اسکی ذیل میں فتنہ۔ فتنہ پر دازی۔
آتش افروزی کو بھی لکھا ہے (ظفر) مرے آہ سوزان نے اور آنسوون نے بہ عجب ہی لگائی
بجھائی دکھائی بہ

(۲) نسبت معنی دوم صاحب ناصری گوید کہ بر جہانیدن و بر غلانیدن چیزے بر چیزے کہ عبر
اغرا گویند چنانکہ فردوسی گوید (ع) تو لشکر بر آغال بر لشکرش بہ مولف گوید کہ این سند مصد
بر آغالیہن باشندہ آغال بمعنی حاصل بالمصدر۔ صاحب جہانگیری با برہان اتفاق دو
و سند حکیم اسدی پیش می کند (۵) بخندید پیکان و گشتا مباد بہ کر آغال تو سر دہم من بہا
الحق این سند بکار می خورد (اردو) دیکھو آغار کا نمبر (۴)

(۳) صاحب سروری را با برہان اتفاق است و سند حکیم فردوسی پیش می کند (۵) تو لشکر
بر آغال بر لشکرش بہ یکبار تاخیرہ گرد و سرش (اردو) دیکھو مصد آغالیہن جس کے تمام
معانی کا صیغہ امر اس کا ترجمہ ہے۔

(۴) صاحب ناصری را با برہان اتفاق است و سند از رقی پیش می کند (۵) زروے

تیغ تو اندر دو چشم دشمن تو پدہاں کشادہ نماید ہنگ مرد آغال پد مولف گوید کہ عجیب است
از محقق پھرانی کہ آغال را بمعنی ناچا ویدہ فرو بردن یعنی حاصل بالمصدر آغالیدن گرفتہ ہنگ
مرد آغال را، بند گیر و نمیداند کہ بقاعدہ فارسی زبان ہر گاہ اسم با قبل صیغہ امر جمع شود
افادہ معنی فاعل کند چون مرد آغال و جامہ زیب و تحقیق پسند۔ پس این مثال حاصل بالمصدر
نیست بلکہ مثال صیغہ امر است کہ بعد اسم جمع شدہ افادہ معنی اسم فاعل کردہ است حساب
جہانگیری را بمعنی برہان اتفاق است بہمان سدا رزقی کہ گذشت۔ خدایش بیامزدار و درو
نہ چہا کر نگل جانا۔ کا حاصل بالمصدر اردو میں مصدر ہی بولا جاتا ہے۔

(۵) صاحب ناصری و جہانگیری را با برہان اتفاق است صاحب سروری و رشیدی نیز
مطلق جای گو سپندان گوید (اردو) موشیون اور بھیر کبرون کا ٹھکانا۔ دکن میں موشیون کا
کوٹھا کہتے ہیں۔

(۶) صاحب ناصری را با برہان اتفاق است گوید کہ جاے خواب زنبور و پشہ بود۔ صاحب
رشیدی و سروری فرماید کہ خانہ زنبور و پشہ و امثال آن (اردو) ٹھیون اور مچھرون کا ٹھکانا
(۷) صاحب سروری را با برہان اتفاق است گوید کہ در بند کردنست چیزی را با بر خیزی
چون چشم را بر گریستن (اردو) پابندی کسی چیز کی کسی کام کے لئے جیسے آنکھ کو روٹکی پابندی
(۸) نسبت معنی ہشتم دیگر کسی از اہل لغت ذکر نکرد و این مرادف معنی دوم فقط آغار باشد۔
(اردو) (دیکھو لفظ آغار کی معنی نمبر ۲)

(۹) صاحب سروری گوید کہ بمعنی انگیزندہ و بر شورانندہ نیز آمدہ کہ اسم فاعل باشد چنانکہ حکیم

ارزقی گوید (ع) و همان کشاورز نماید ننگ مرد آغال بی مولف هندی رایش محقق کاشانی
و م نباید زو اما چه توان کرد که آسمان ریمان میشود درین مصرع نه آغال یعنی انگیزنده است
برشوراننده و نه اسم فاعل بحث این را بر نمبر هم پیش کرده ایم - صاحب برهان جامع گوید که تمام
در فارسی زبان اول کارها را گویند (اردو) هر کام کی ابتدا - آغاز - و بکھو لفظ آغاز -

آغا لائیدن | بقول صاحب بحر مجسم متعدی لازم پس در شرح معانی این مصدر لازم را
آغالییدن است کہ می آید دیگر کسی از اہل لغت متعدی کردہ ایم و متعدی یک مفعول را بدو
ذکر این نکرد مولف گوید کہ بجاظ معانی آغالییدن مفعول - سند استعمال این مصدر بنظر مانیاید
(۱) تند و تیز کنائیدن مردم جنگ (۲) سعی کرد (ارو و) (۱) ابھروانا - اغوا کروانا - بھڑکونا
و خصوصت افکندن میان مردم وضع باد کہ (۲) آتش افروزی کروانا - آگ لگوانا -
بر مصدر آغالییدن معنی سوم تند و تیز شدن و (۳) پشٹا دینا - بھڑوادینا (۴) نکلوانا
بشور آمدن است متعدی این همان است کہ ہمپ کروادینا یعنی کسی دوسرے کے ذریعہ سی
بر نمبر (۱) بیان کردہ شد (۴) در تنگ فرارفتن (۵) حلقہ کروانا -

سمی کروں (۴) سہی برای ناچا ویدہ فرو برد **آخال پشہ** بقول صاحب برہان نام در تحقیق
(۵) پیچ دہانیدن و حلقہ کتائیدن - مخفی مباد کہ بسیار بزرگ و آزار سدہ گویند و بر آن چیز مابود
و رعن معانی این مصدر را جمال را پسند نکرده مانند خرطیہ کہ پر از پشہ باشند و آزار ایشہ خانہ گویند
چنانکہ صاحب بحر عمج پسندیدہ است از معانی و آن درخت را بعر بی شجرۃ البق خوانند - صاحب
مصدر را غالییدن بعضی متعدی است بعضی جہانگیری و اندہم ذکر این کردہ مؤلف گوید کہ

در لفظ آغال بہ نیز بمعنی کہ گذشتہ است این تعلق از ہاں اندازد (ارو و) دیکھو آغالیدن یہ اوسی کا باشد۔ یعنی آغال بمعنی خانہ پشہ و زنبور آمدہ مضارع ہے۔

است پس فارسیان بہ تخصیص و اضافہ لفظ آغالش | بقول صاحب برہان بروزن

پشہ این را نام و رختی کردہ اند کہ پشہ ہا آراز آسایش (۱) مردم را بخصومت افگندن۔

برای خانہ خود پسند کردہ (ارو و) بقول صاحب (۲) تحریص نمودن بجنگ و کسی را بر کسی نیز

جامع اللغات یہ ایک و رخت ہے جس کی کردن باشد کہ بعر بی اغرا گویند صاحب ناصری

شاخون کے ساتھ تھیلیاں لگاتی ہیں اور ان میں این را بمعانی صدر مرادف آغال گویند صاحب

سروری و پہلوی بر معنی اول قانع و حکیم دیتی چچھر پھرے ہوئے ہوتے ہیں۔

آغالہ | صاحبان برہان و رشیدی و سروری (۳) خوشن پاک دارد و پر خاشاک و

این را بہ تخصیص ذکر کردہ می فرماید کہ مشتق از آغالش اندرون مخراش صاحب شمس و

آغالیدن است۔ یعنی بر جنگ تیز کند و بشو آرشیدی ذکر معنی دوم کردہ ہمین سند را پیش

(مسعود سعدی) مطربان را ہم بر آغالہ کند و ہذا صاحب مؤید بحوالہ شرفا مہ و صاحب

در میانہ سبک بر ون کالہ مذکور مولف گوید جہانگیری ہم ذکر این کردہ صاحب نوادر معنی

کہ مصدر آغالیدن را ہمین محققین ذکر کردہ اند اول و دوم را بحوالہ ہمین یک سند نوشت

کہ می آید و ہمہ معانی آن در آغالہ ہم موجود باشد مولف گوید کہ آغالش ہم مثل آغال حاصل

کہ مضارع آنست پس بعض معانی را بہ ذکر بالمصدر آغالیدن باشد و ہر دو معانی کہ بالا

این لفظ نوشتن نہ شود کہ تحقیق پسند ان را اندک و راست تخصیص آن درست نباشد

<p>بلکه بر همه معانی مصدر را غالییدن که می آید مثل کرده شده و (۲)، آشفته گردیده را گویند</p>	<p>بکمال بر همه معانی مصدر را غالییدن که می آید مثل کرده شده و (۲)، آشفته گردیده را گویند</p>
<p>مروری ذکر این مصدر مفعولش کرده نسبت</p>	<p>(ارو) و بکمال لغت آغال (نمبر ۱)، و (۲)</p>
<p>مصدر گوید که معنی اول و سوم است یعنی یک</p>	<p>آغال بقول صاحب جامع اللغات معنی</p>
<p>معنی لازم و متعدی هر دو مفعول آن نویسد که</p>	<p>آگاه جنگ کردن مقصودش غالباً از حال</p>
<p>بر جنگ تیر کرده و آشفته کرده و شده</p>	<p>بالمصدر باشد همچو آغال مگر دیگر کسی از اهل لغت</p>
<p>صاحب پہلوی گوید که آغالیدن جنگ تیر کردن</p>	<p>ذکر این کرده و نه صاحب جامع اللغات</p>
<p>و سخت بشورانیدن و تشد شدن و بقول رشیدی</p>	<p>پیش کرد (ارو) و بکمال لغت آغال (نمبر ۴)</p>
<p>بر جهانیدن و بر غلامیدن چیزی را بر چیزی و آغال</p>	<p>آغالیدن بقول صاحب برهان و مجرّم</p>
<p>بر جهاننده و آغالیده بر جهانده شده و آغالیده</p>	<p>(۱) تند و تیز کردن مردم بجنگ (۲) نضو</p>
<p>و بر غلامند و آغال بر جهانندگی و تحرّص مولف</p>	<p>افکنندن میان مردم (۳) تند و تیز شدن</p>
<p>و بشور آمدن (۴) تنگ فرا گرفتن (کمال التصرف) گوید که صاحب بحر عمّ (کامل التصریف) گفته</p>	<p>و بشور آمدن (۴) تنگ فرا گرفتن (کمال التصرف) گوید که صاحب بحر عمّ (کامل التصریف) گفته</p>
<p>مضارع این (آغال) و بقول صاحب صریح باز این گونه صراحت بعضی اشتقاق حاجت</p>	<p>مضارع این (آغال) و بقول صاحب صریح باز این گونه صراحت بعضی اشتقاق حاجت</p>
<p>و آغال و آغالش (۵) ناچا و دیده و فریاد و آنچه صاحب رشیدی در اینجا آغال را</p>	<p>(بذیل آغال و آغالش) (۵) ناچا و دیده و فریاد و آنچه صاحب رشیدی در اینجا آغال را</p>
<p>بردن هم، صاحب برهان گوید که معنی آغالش بمعنی بر جهانندگی نوشته است درست نکر و زیاده</p>	<p>بردن هم، صاحب برهان گوید که معنی آغالش بمعنی بر جهانندگی نوشته است درست نکر و زیاده</p>
<p>باشد - بیا عجب است که حاصل بالمصدر بیانش بر لفظ آغال که حاصل بالمصدر همین</p>	<p>باشد - بیا عجب است که حاصل بالمصدر بیانش بر لفظ آغال که حاصل بالمصدر همین</p>
<p>را چگونه مرادف مصدر می کنند نیز می فرماید که مصدر است گذشت و در اینجا آغال صیغه امر</p>	<p>را چگونه مرادف مصدر می کنند نیز می فرماید که مصدر است گذشت و در اینجا آغال صیغه امر</p>
<p>آغالیده بسکون های هوز (۱) بر جنگ تیر است صاحب مؤید فرماید که آغالیدن تیر کردن</p>	<p>آغالیده بسکون های هوز (۱) بر جنگ تیر است صاحب مؤید فرماید که آغالیدن تیر کردن</p>

وشدن و سخت تر شورانیدن و شوریدن صا کرنا۔ (۱) غوا دینا۔ بھڑکانا۔ آصفیہ (۲) لگانا
 جہانگیری بر لفظ آغال و آغالش گوید کہ غالیہ بجھانا۔ آتش افروزی کرنا۔ آگ لگانا۔ آصفیہ
 مصدر است و بقول صاحب نوادر تیر کرنا (۳) آمادہ ہونا۔ بھڑکانا (۴) کر وانا بقول آصفیہ
 کسی را بجنگ و تیر برانگیخته شدن (۵) ابو شکو (۶) تلخ ہونا۔ بگڑنا۔ خفا ہونا (۷) غٹ پٹ ہونا
 بر آغایندش استیر کردند بکینہ چون بلنگش گتھم گتھا ہو جانا۔ لپٹ جانا۔ بھڑکانا آصفیہ
 تیر کردند (۸) حکیم فردوسی (۹) تو لشکر آغال (۱۰) بے چارے نکل جانا۔ ہپ کر لینا۔ غٹ
 بر لشکرش پیکیا تا خیر گرد و سرش پی سندی آتا رجا ناد (۱۱) حلقہ کرنا (نواب میرزا) کسی
 کہ بر معنی نمبر ۴، لفظ آغال از کلام حکیم از رقی صورت ابھار کر لاؤ پیستیر گھر تک سوار کر لاؤ
 مذکور شد معنی پنجم راست مولف گوید کہ شہ (۱۲) از آرا از آصفیہ (۱۳) چشم تراور آہ و دونون
 فرس معنی (۱۴) حلقہ زدن و پیچیدن ہم نظر پرده در اپنے ہوے پی کچھ نہ سمجھا یہ لگانا
 آمدہ چنانکہ مولانا حسن کاشی گوید (۱۵) بگڑ او بچھانا منع ہے پی (نور آبی از آصفیہ) (۱۶)
 عارض آن زلف را بیا غالد پی بروم قافلہ گیا لشکر سرکار جب بر ما سے غٹ پٹ ہو گیا پی
 بکشاید پی (۱۷) (۱۸) ابھارنا۔ بقول امیر امادہ شاہ تھیبیا کا اناشہ سارا تلیٹ ہو گیا پی

آخر بقول صاحب برہان بروزن ساغر و دخانہ خشکے را گویند کہ بعد از گذشتن سیلاب
 در ہر جاے آن اندک اندک آبی ایستادہ باشد صاحبان شمس و جہانگیری و ناصر و جامع
 ذکر این کردہ اند و ستار حکیم معنی سنجاری آوردہ کہ در صفت راہ و صعوبت آن گوید (۱۹)
 فرارش پر از خون چوکوہ تبر خون پی نشیبش ز اشکم چہ از غاب و آغری صاحب رشیدی این

مطلق۔ ویرخانہ گوید و فرماید کہ در بعض نسخ شعر عمیق کہ مذکور شد بجائے آغر فرغ ریافتہ شدارود
بقول صاحب جامع اللغات وہ زمین حسین پانی کہین کہین کھڑا ہوا ہو۔ مولف کہتا ہے
کہ فارسیوں نے اس پایاب ندی کو آغر کہا ہے جو خشک ہوا اور اس میں مختلف مقامات پر
تھوڑا تھوڑا پانی قائم ہو۔

آغردہ | بقول صاحب برہان قاطع بروزن واکردہ (۱) جامہ نازک و تنگ را گویند
درجائے دیگر جامہ تنگ پارہ پارہ نوشتہ اند صاحب برہان جامع بر نمبر اول الذکر قناعت
کنند صاحب سروری گوید کہ جامہ تنگ و تازہ باشد چنانکہ سوزنی گوید (۵) بدرخواست
کمر کمانش از بسی نرمی پیک پوشش ز برین تو بود آغردہ پیمیرماید کہ در مؤید مسطور است کہ
در فرنگ فخر تو اس بجائے تازہ پارہ آمدہ صاحب جہانگیری با سادہ بین شعر بمعنی
اول الذکر اتفاق دارد ولیکن در مصرع اول بقولش اختلاف جزو نیست (ع) بدرخواست
کمر گاہ و شپت از سردی پیک صاحب رشیدی و شمس بذکر معنی اول فرمودہ کہ حق آنست کہ
آغردہ مخفف آغاردہ است یعنی غم دیدہ و تر شدہ کہ مصدرش آغاردن است۔ صاحب نوادر
این را برابر لفظ آغاردہ نوشتہ مراد فیکد فیکد گوید مولف گوید کہ محققین اول الذکر از اہل زبانند
نمی شود کہ بخلاف شان این را مخفف آغاردہ گیریم و بالفرض اگر گرفته شود در معنی بیان کردہ
برہان قاطع و جامع و سروری نقصانی پیدا نمی شود زیرا کہ قاعدہ باشد کہ جامہ تر جسم می چسب
وزنک جسم را از خارج پیدا می کند پس اگر فارسیان لفظ آغردہ را برای جامہ تنگ و نازک
استعمال کردند خالی از لطافت نیست و معنی شعر با دمای تنگ و نازک بسیار لطیف است غنی

کہ سوزنی لفظ آغودہ را بمعنی چست و نازک آورده است نہ جامہ چست در کلامش پوشش آغودہ
معنی جامہ چست و نازک است (ارو) بقول صاحب جامع اللغات تپلا کپرا نازک
و بقول مولف چست اور نازک لباس اور یہ پوشش آغودہ کی معنی ہیں۔

(الف) آغستن | بقول صاحب بحر عجم و برہان و جامع و ناصری بفتح غین معجمہ برو
(ب) آغستہ | و استن (۱) پر کردن چیزی را در جائے بزور و بقول صاحب نوادر

پر کردن چیز و چیزی (۲) زور پر کرده شدن صاحب بحر فرماید کہ ازین مصدر غیر ماضی قبل
و اسم مفعول نیاید (ب) بقول سروری بمعنی آگندہ یعنی پر ساخته و نپاشتہ بقول برہان
بزور پر کرده شدہ باشد چیزی در جائے با معنی لازم بیان کردہ صاحب نوادر اہل زبان را اتفاق
نیست و اوندی پیش نکرد (ارو) (الف) و اب کر بھرنا - (ب) و اب کر بھرا ہوا - بقول صاحب
اصفیہ (ٹھوننا) فعل متعدی - سو بار کر بھرنا - خوب زور سے بھرنا۔

آغش | بقول برہان و جامع بضم ثالت و سکون شین قرشت مخفف آغوش کہ بغل و کنار
صاحب نوادر آغوش و مخففش آغش را بذیل آغوشیدن ذکر کند و گوید کہ اطلاق آغش بر
خوب روی مجاز است و ہم اور بہا عجم نوشتہ کہ اغلب کہ این لفظ بمعنی مجاز ترکی باشد تفصیل
کامل این بر لفظ آغوش آید (ارو) و یکھو لفظ آغوش۔

آغستین | بقول صاحب انند بوالہ فرنگ فرنگ متعدی آغستن است کہ می آید
دیگر کسی ذکر این نکرده (ارو) بگوانا - ملوانا - آلودہ کروانا - گوندھوانا - بھروانا۔

آغستن | صاحب بحر عجم گوید کہ بفتح غین معجمہ (۱) ترک کردن (۲) ترشدن (۳) آغستن (۴) آلودہ کردن

(۵) آلوده شدن است و فرماید که غیر ماضی و مستقبل و اهم مفعول نیاید بقول صاحب نوادر۔

(۶) - شستن - ہم صاحب سروری بر ذکر معنی سوم قانع - و صاحبان شمس و جہانگیری صرف

این رامرادف آغستن گویند که بسین مهله گذشت یعنی ده پرکردن بود چیرای را بزور درجائی

صاحب رشیدی بذکر معنی ۳ و ۶ بحوالہ سامانی گوید کہ این مخفف آغا شستن است (که گذشت)

یعنی خیزی را نمودار و ان و خیا نیدن و معنی مشتق و در آ میختن - در کلام اکابر شائع و در محاورات

خواص و عوام دافع دان از حمله اوابست که بعضی از صیغ آن مانند مصدر و اسم مفعول و فعل با صیغ

نشر: جمعه بداء اول محرم و امروزی و سهم مصدر که (آن) آنرا باشد معنی نم به رای مطلق آید بدل شش جینا

و بمقدم گذشت و از نجاست آغوشه و مخفف آغار و صاحب سوزی از سر لاج الدین راضی شد آمو

۵۴ غشت رضا که آید از مکه به بخارا سه سه شطرخون گماه (۱۱۰۰) بجنگ آید که نار بهسکنا میرو

وہاں سے کہیں کہیں سے کچھ کچھ لکھ لکھ کر لے آئے ہیں۔

(۳) ملا نا (۴) الودہ کرنا۔ ساسا بھرننا (۵) الودہ ہونا (۶) کو مدھنا۔ دابا بھرننا۔ مھولہ صفا

آصفیہ لے ان کل مصداق کافر کیا ہے باسستناے نمبر ۱۵، اور امیر کے بھی اس کو نزل فرمایا ہے اور

ہم نمبر ۵ کے ترجمہ پر مجبور ہیں۔ اہل محاورہ اردو اپنے سکوت کے خود ذمہ دار ہیں۔

اغشته اسم مفعول مصدر غشتم بزور و درم، آمیخته و درم، آلوده و صاحبان سرور

و گشتہ ولیکن اہل لغت ذکر این بطور خاص و تمس وجہ نگیری ہنر بان برہان - صاحب ناصر

کرده اند صاحب برهان و بحر عجم و ناصری گوید فرماید که آن نوده و زمین آب داده باشد و بگوید

که (۱) فارسیان زمین آب داده را آغشته گویند صاحب رشیدی آنچه آغا خورده چسبیده

نیز صاحب برهان نوشته که معنی (۲) ترک کرده باشد - صاحب برهان جامع گوید که ترک کرده

<p>و آلودہ و زمینی کہ آب داده باشد۔ مولف کہ محققین اختصار پسند فرمودہ اند باقی نمی ماند۔ گوید کہ این از برای ہمہ معانی مصدر گذشتہ مفعول و علی ہذا در کلام جامی آغشته بخون بمعنی آلودہ است تخصیص صاحبان لغت جزین نیست کہ بخون آمدہ کہ بر نمبر (۵) مصدر گذشتہ گذشت نقص تلاش اسناد است انچہ بعض محققین معنی (۵) رفت آغشته بخون جامی از ان کوی بجاکان نمبر (۱) را از نمبر (۲) جدا کردہ اند اما از ان شاید او بر سرش از دیدہ دل خون باریدہ دولہ اتفاق نیست (نظامی ۵۲) زمینش آب ز (۵) از رشک خود آموختم ای مردم دیدہ آغشته آغشته اند تو گوئی در آن زعفران کشتہ اند بخون پیش تو ہر لحظہ دویدن (اردو) و یکھو معلوم میشود کہ ہمین سند ایشان را بمعنی اول محبوب آغشتن کا ترجمہ جس کے تمام معانی کا مفعول کرد و مای گوئیم کہ آغشتن را با زمین تخصیص نیست آغشته کا ترجمہ ہے۔</p>	<p>در راے مولف این سند معنی دوم است و بس آغشته بخون (حکیم سنائی ۵) عقل با آب رویش آغشته آغشته بخون کردن (استعمال نمبر ۱) بمعنی آلودہ (سہو و گرد و پیش ناگشتہ درین شعر معنی نمبر ۳) آلودہ بخون کردن کسی را یعنی قاتل قرار دادن باشد کہ بر مصدر آغشتن مذکور شد مولا ناثر و از ہمین استعمال۔ استعمال آغشته کردن ہم چا (۵) ہمہ دشت پر خستہ و کشتہ شدہ زمین ہرمی شود (صائب ۵) نفس از سینہ ام از بس بسر چون گل آغشته شدہ درین شعر آغشته بمعنی نمبر بخون آغشته می آیدہ سخن از لب مرا بیرون (۶) آمدہ کہ بر مصدر گذشتہ گذشت مولف گوید کہ چون خون کشتہ می آیدہ دو سند این بر لفظ آغشته از ہمین یک شعر اخضا رچا بمعنی لفظ آغشته ہم گذشت۔ (دارسلان ۵) یل رشک است</p>
--	--

کہ آغشتہ بخون می آید یا مر خون دل از دیدہ (ذوق ۵) مین وہ آلودہ دامن ہون بنا
 برون می آید ز پھوری ۵ پھین گر بر دم آ رہے کا پھ فرشتے پاک دامن لے کے میر
 امروز حسرت رحم نماید پھ بخون آغشتہ خواہم کرد مار دامن سے پھ ہم کہتے ہیں کہ اس مصدر کے
 فردای قیامت را پھ (اردو) ۱) ہومین آلودہ ترجمہ کے لئے آلودہ دامن ہونا کہہ سکتے ہیں
 خون آلودہ (سوز ۵) مڑگان کی تیری نوکین کو یہی شعراوس کی سند ہے۔ ہم کو حیرت ہے
 ہین ہومین پھ ظالم نگاہ کس کے دل مین گر دے کہ صاحب آصفیہ اور امیر نے اس کو کیوں
 آیا پھ (صبا ۵) تیغ حسن اے گل تر ہو گئی خواہ فرمایا صاحب آصفیہ نے گنگا ر ہونا کہہا ہے
 آلودہ پھ مجھے غصہ مین ترا منہ جو بہت لال ہوا (صحفی ۵) لب ہلاتے ہی مرے مجھ سے
 بقول صاحب آصفیہ خون آلودہ۔ ہو ہمان وہ بیزار ہوا پھ بات کہہ کر ترے آگے مین
 ہومین لٹھرا ہوا۔ خون مین بھرا ہوا ۲) خونی گنگا ر ہوا پھ

آغشتہ شدن استعمال۔ بفتح غین جمع
 ٹھہرانا قاتل قرار دینا۔

آغشتہ دامن بودن | مصدر اصطلاحی، معنی آغشتہ شدن است چنان کہ پھوری گوید
 معنی آلودہ دامن بودن یعنی گنگا ر بودن (ظہور ۵) آغشتہ لذت شد اگر مغز و گوشت
 ۵ دل ز طوفان شرک و دروم گرد آب پھ اگر یہ ازان خندہ شیرین نمکین شدہ سند و
 دامن دشت بلا آغشتہ در گرداب بادارو (از کلام موسیٰ شرف بلفظ آغشتہ مذکور است
 آلودہ دامن بقول امیر ملا اصناف ہای مخفی گنگا (اردو) ملایا جانا۔

۱) آغل | اول بقول صاحب برہان و جہانگیری یکسر ثالث بروزن عاقل مراد ف

(۲) آغلیدن | آغال است و آن جانی باشد کہ در کوه و صحرا بہت خوابانیدن گوشتند
سازند۔ سروری گوید کہ تخصیص گو سپندان نیست بلکہ براسے چار پایان عام است و
تقصیر ہم آمدہ و سند مولوی معنوی پیش کردہ (۵) برو برو کہ خزان آمدہ باغہا بہ خرجا
خر پیر و خرد و یک سالہ بہ صاحب رشیدی گوید کہ خانہ زبور و پشہ و اشال آزا ہم گویند
بقول صاحب برہان جامع مرادف معنی ۵ و ۶ کہ بلفظ آغال گذشت و آغلیدن بقول
صاحب بحر عجم مخفف آغالیدن (کامل التصریف) مضارع این آغلد مولف گوید کہ
بلحاظ مصدر بیان کردہ صاحب بحر و جہی نباشد کہ آغل را حاصل بالمصدر
آغلیدن نگیریم۔ چنان کہ آغالیدن را آغال (ادو) دیکھو معنی نمبر ۵ و ۶۔ لفظ
آغال اور بلحاظ مصدر آغالیدن کا ترجمہ۔

(الف) آغند | (ب) اصل است بقول صاحب بحر عجم۔ بفتح غین معجمہ معنی (۱)
(ب) آغندن | پر کردن و (۲) پر کردہ شدن۔ غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول
نیاید معنی باقی صنیع و استعمال اہل سان نیامدہ صاحب نو اور گوید کہ این لغتی است با جمع
مشتقات مرادف آگندن و آغندن کہ می آید بمعنی پر کردن و انپاشتن صاحب رشیدی
بر معنی نمبر (۱) قانع۔ ظاہر است کہ الف بفتح غین معجمہ و سکون نون ماضی (ب) باشد و بفتح
نون مضارع آن بعض صاحبان لغت اصل را گذاشتہ ذکر ماضی و مضارع آن کردہ اند بعض
شان با وجود ذکر اصل ماضی را ہم چنانچہ برہان گوید کہ آغندہ و وزن و معنی آگند (۱) پر کردن
است و (۲) پر کردہ و (۳) ماضی پر کردن ہم معنی پر کردہ و انپاشت و صاحب ماضی

بر معنی دوم قانع و رشیدی بر معنی سوم مولف گوید که از معنی اول صاحب برهان مضارع مقصود باشد مگر آن پر کند باشد نه پر کردنی و معنی دوم بیان کرده اش در همان صورت درست باشد که آغند را بسکون نون مخفف آغنده گیریم اما استعمال این از نظر مانگذاشته واضح باشد که به تحقیق مولف لمخاطب معنی اصل یعنی مصدر بر معنی سوم دگر کرد و دگر شد هر دو باشد - منتها این مصدر بر لفظ آئیده بصورت مفعول ذکر کنیم (اردو) لمخاطب الف (د)، بهر (د)، بهر (د)، بهر (د) (ماضی)، (د)، بهر (د)، بهر (د) (مضارع) باعتبار ب (د)، بهر (د)، بهر (د) -

آغنده | مفعول مصدر گذشته باشد (د) پر کرده شده و بقول برهان برون دارنده چیز درجای بزر و پر کرده مولف گوید که در معنی آغندن باتفاق اکثر اهل تحقیق زور را حلی نیست پس در مفعول هم دخلی نباشد (میر خسرو) دل زهر جهانیان کنده پوزانکه از یاد و آغنده (د) بقول صاحب برهان شخصی را گویند که چیزی را درجای پر کند مولف گوید که این معنی فاعل است برخلاف قیاس تا آنکه آغنده - مخفف آغنده بگیریم درست نمیشود و بقول صاحب بحر عجم که بالاندک و رشد فاعل این نیاید و صاحب برهان سندی ندارد و (د) بقول برهان بضم ثانیث گلو که نیمه پیچیده و (د) نوعی از عنکبوت که زهر دارد و عبری ریتلا خوانند و آنرا نوادر و سروری و پهلوی و مؤید بر معنی اول قانع صاحب جامع گوید که آغنده معنی آلوده و آغشته و ماضی و اسم فاعل از آغستن - کما مر و بضم ثانیث نیمه حلاجی که بجهت شستن گلو نمایند و نوعی از عنکبوت زهر دار مولف گوید که نه ماضی است و نه فاعل و نه از مصدر آغستن خدایش یا میرز که محقق تبریزی در تحقیق خون جگر خورده است و بقول ضامنای

مرادف آگندہ کہ پرکردہ باشد صاحب جہانگیری فرماید کہ لغت غین معنی آغشته و باغین مضموم
 پنہ برزده کہ بہت رشتن و پیلولہ ساختن بود و غلبوت زہر دار (اردو) (۱) بھرا ہوا۔
 (۲) بلحاظ معنی برہان و تشخیص جو کسی چیز کو کسی جگہ میں بھروسہ (۳) پونی بقول آصفیہ
 جو تا گانہ نے اور کاتنے کے لئے بنائی جاتی ہے (۴) زہری مٹری جسکو عربی میں رتیلہ کہتے ہیں
 آغیدن | بقول صاحب نوادر مرادف آغدن دیگر کسے ذکر این نکرد۔

آغوات | بقول صاحب انند کہ بوالہ فرنگ فرنگ نوشتہ بقاعدہ عربی جمع
 آغا۔ کہ گذشت و دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکردہ (اردو) فارسیوں نے
 آغاکہ جمع بقاعدہ عربی آغوات کہی ہے۔

آغوز | بقول صاحب برہان و ناصر بنضم ثالث و سکون و او و زای ہوز شیری باشد کہ نہ
 گو سفند نوزائیدہ گیرند اما صاحب برہان جامع گوید کہ شیری کہ از حیوان نوزائیدہ دوشیدہ
 باشند (اردو) بقول صاحب آصفیہ پیوسی اسم موث یعنی وہ گاڑ ہا و دودھ جو بچہ ہونے
 کے تین روز بعد تک غلیظ رہتا ہے اور جب آگ پر رکھتے ہیں تو منجمد ہو کر کھیل کھیل ہو جاتا
 ہے اسی کو دکن میں چک کا دودھ کہتے ہیں،

آغوش | بقول صاحب برہان باو او چھول بروزن خاموش معنی (۱) بغل و (۲) برہا
 (۳) یعنی پرستار و بندہ ہم آمدہ کہ در مقابل آزاد است صاحب سروری فرماید کہ ہمالیہ
 کہ می آید و دم، کینک را نیز گفتند و معنی بندہ ہم آمدہ (پہلوری) (۴) مالہ آسودہ و آغوش نفس
 نغمہ بر کام و زبان تاوان است (۵) بیدل (۶) گاہ خرام می چکد از پای نازکت پزنگ

ز گرمی آغوش نقش پاپه (نظامی - از جهانگیری ۵۳) در آغوش آغوشان گیرم تنم را بکوب
 آگهی پیرانت را (از سروری - سعدی ۵۳) ای خواجه ارسلان و آغوش و فرمان بخود
 مکن فراموش (دوله - از سروری ۵۴) مگر پاسبان فراموش شد بکدام دست در آغوش
 آغوش شد صاحب ناصری فرماید که معنی بر و بنده در مقابل آزاد بقول صاحب جهانگیری
 معنی دوم و سوم صاحب شمس و برهان جامع بر معنی اول و سوم قانع صاحب رشیدی معنی
 اول و دوم را در (دکنار) گفته ذکر معنی سوم و چهارم هم کند صاحب مؤید معترف معنی
 اول و دوم و سوم - صاحب بهار غم بحواله محمدالدین قوسی فرماید که اصحاب لغت آغوش
 و آگوش را مرادف بر و کنار نوشته اند اما تحقیق آنست که (در آغوش گرفتن) و بغل گرفتن
 باشد معنی دست با باز کردن و به مجموع دستهای باز کسی را تنگ گرفتن و در بر گرفتن بسینهضم
 ساختن بود و در کنار گرفتن کسی را بر بالای رانهای خود نشاندن و بخود منضم ساختن باشد و
 امتیاز این صورتهما در وقت ایستادن و نشستن ظهور می یابد چه در وقتی که آدمی کسی را ایستاده
 بغل گیرد میگویند که فلانی را بغل گرفت نسبت معنی سوم و چهارم نویسد که اغلب این ترکی
 باشد و بقولش تشبیهات آغوش معنی اول - خانه - ساغر گلشن - هاله (خان آرزو ۵۳) چون
 هلال آنکس که جامی از لب خاموش خورده باده وصل کسی از ساغر آغوش خورده (عبدالله لطیف)
 خان تنها ۵۳ سر نیز باد گلشن آغوش او دمام و سروی که ریخت رنگ بهار از کنار
 (صائب ۵۳) موج مکن نیست بی و ریاض شود صورت پذیر هاله آغوش گردون همکن
 بے ماه نیست و بقول بهار - آغوش بالفظ باز کردن - کشادن - کشودن - کشیدن و باز کردن

مستعمل و بالفاظ دادن کنایہ از متحیر شدن و درین تامل است مولف گوید بر عام است

و (آغوش) خاص صاحب برہان فرماید کہ بر تن و بدن و سینہ و پستان و کنار و نعل باشد۔ و کنار بمعنی نعل۔ پس فرق معنی اول و دوم ازین صراحت توان دریافت انجیم ہما تخصیص استعمال با مصداق چند بیان کردہ است حد تماش اوست (اردو) (۱) (آغوش)

بقول امیر اسکی اصل آغوش ہے جسکی معنی ٹرنڈ مین نعل مین (مذکر) نعل۔ گود۔ کنار (آتش

(۵) و در ہون کیجائی پر بھی صورت فانوس و شمع ہے نعل مین یا پر خالی مر آغوش (پیش

رند) مین وہ محروم محبت ہون لڑکپن مین بھی ہے و کسی نے نہ مرے واسطے آغوش

کیا ہے آپ فرماتے ہین کہ شعرا نے اس کو مذکر بھی کہا ہے اور مونث بھی استعمال کیا ہے

مگر مولف کے نزدیک اسکی تذکیر کو ترجیح ہے (ظفر) شاید مقصود ہے کس کی نعل

مین ای ظفر دیکھ ہے آغوش چرخ پر بھی خالی پڑی ہے (۲) بقول صاحب آصفیہ

اردو مین مستعمل ہے بمعنی تن۔ بدن۔ سینہ۔ پستان۔ نعل۔ آغوش۔ کنار۔ پس اردو مین

بھی نعل خاص ہے اور بر عام (۳) بندہ بھی اردو مین مستعمل ہے بقول صاحب آصفیہ

غلام (۴) کینزک۔ بقول آصفیہ اسم مونث تصغیر کنیز۔ بندوڑ۔ لونڈی۔ باندی۔

آغوش اجابت کشادن استعمال۔ (۵) حاصل اگر وصال نہیں پیر ہی ہی ہے

قبول کردن است چنانکہ حزین صنفہائی گوید جنت نہ ہاتھ آئے تو دوزخ قبول کرے

(ع) کشاید شاید مقصود م آغوش اجابت رانہ آغوش اجابت مین لینا۔ کہہ سکتے ہین۔

(اردو) قبول کرنا۔ ماننا۔ منظور کرنا سیر آغوش باز کردن | مصدر صطلحی (اردو)

ہر دوست را باز کردن از محبت تا مخاطب را گمراہ چنانچہ نیندین بسینہ و ننگیر شدن۔ چنانکہ ہموئی
 و در بر نشاندیدار کتا گیرند یا با سینہ چنانکہ گوید (۵) چنن خمیازہ بر خمیازہ تا کی و شب
 یا معانقہ کنند (۲) از حیرت و عجب حرقی ہجران پے بیفکنیم روز وصل آغوشی پر آغوشی
 کنند کہ ہر دو دست کشادہ شود (ظہوری) (اردو) آغوش کھول کر لٹنا۔ بقول امیر غلیک ہونا
 بر تلخ و شور عالم آغوش باز کردم پے شہد لبی (۵) زماخ (۵) بان ساحل دریا ہوشکل چھوٹا
 زد بر سینہ کبا ہم پے دولہ (۵) ذرہ بر خورشید ناسخ پے لپٹ جاؤن اگر مین کھول کر آغوش
 آغوشی بھیرت کردہ باز پے خوش فریبی داؤدہ ہند جانان سے پے

خوش را (اردو) (۱) آغوش پھیلا نا بقول | آغوش صلح و اکردن | مصدر صطلحی (۲۶۹)

امیر گود مین لینے کے لئے دونوں ہاتھ پھیلا نا صلح کردن است۔ چنانکہ ظہوری گوید (۵)
 (امیر) (۵) رنگ ہالہ دوڑا دل مرا آغوش بصلح دوست و اکرد است آغوش پے برا
 پھیلا کر پے اسیر اس رخ کا دھوکا ہو گیا یا جنگ خصم فرصتی نیست پے (اردو) گلے ملنا
 کامل پر پے آغوش کھولنا بھی کہتے ہیں پے صبا۔ بقول صاحب آصفیہ ملاپ کرنا۔ صفائی
 (۵) جب اس بے ہر کو اسے جذب دل کچھ کرنا (ماہر) (۵) بس اب تو جانے دو بخش
 جوش آتا ہے پے مہ نو کی طرح کھولے ہوئے گلے سے لمبا و پے تڑپ رہا ہے یہ دل مرغ نیم جان
 آغوش آتا ہے پے (۲) حیرت او عجب کی جان کی طرح پے

دہا، کہنا اور بے ساختہ دونوں ہاتھ کھول دینا آغوش پیدا کردن نگاہ | مصدر صطلحی (۲۶۹)

آغوش بر آغوش افکندن | مصدر صطلحی گناہ از باز شدن چشم است (بیدل) (۵) اور

طالع بستن ترکان فضائی دشتہم پتا نگہ آغوش و فنا شدن (یوسف گاذرونی ۵) نقص
 پیدا کرد عالم تنگ شد: (ارو) آنکھ کھلنا مرّوت است تلاش مسلمی: مردان بجا مکمل
 بقول امیر دنیا کی ہو الگنا (اسیر ۵) کم شر سے آغوش دادہ اند: (۳) کنایہ از حمایت و مدد
 نہیں مریستی: جب کھلی آنکھ میں تمام ہوا کروں و تقویت دادن است (بیدل ۵)
 آغوش چکیدن | مصدر اصطلاحی - ظاہر کند صیدنازم ہر قدر از خود برون آیم: بزرگ
 شدن آغوش و درینجا استعارۃ آغوش رنگا شمع رنگ رفته ام می داد آغوشم: (ارو)
 و مقام قرار دادہ اند بیدل ۵) از جیب شمرہ (۱) بے خبر ہونا - بے خود ہونا - امیر نے از خود رفتہ
 آغوش می چکد اینجا: کہ جای تو ہمہ چشم و دست کا ذکر فرمایا ہے (۲) آرام کرنا - فنا ہونا (۳)
 خالی است: (ارو) مقام ظاہر ہونا مقام سہارا دینا (آتش ۵) ہے غرض حسن و درو
 سے از خود رفتہ یار: اس قدر بھی نشہ معجون آب
 نظر آنا۔
 آغوش دادن | مصدر اصطلاحی - بقول و گل نہ ہو: و کھو فرنگ آصفیہ جس میں بخیر
 صاحب بحر عجم کنّا از بے خبر شدن و آرتہ ہم بے خود کا ذکر ہے (بحر ۵) پھیلا کے پاؤں
 ذکر این کردہ (طغرا ۵) ندای گریغ کش ہند چین سے آرام کیجئے: رفع ملال آپکا ای یار
 آغوش پندہ کردی شانہ را در سرفرا موش بننا ہو چکا: جس کی فغان سے نیند نہ آتی تھی آپکو: (۱)
 آصفی بجا الہ ہمار ذکر این کردہ می نویسد کہ در وہ شخص دفن بھی پس دیوار ہو چکا: (نمبر ۳)
 تا تل است مولف گوید کہ از سند کلام طغرا لے دیکھو فرنگ آصفیہ
 کہ پیش شد مار تا ملی نیست (۲) کنایہ از خفتن آغوش و آغوش استعمال - بیان صورت (۱)

<p>وصال است چنانکہ ظہوری آوردہ (۵) کاشی گوید (۵) آغوش صلیح باہمہ کس بازگرو دوش اندیشہ آغوش در آغوشم بودہ ہر از شکر ام ہر رویم کشادہ چین جبینم نامزدہ است (اردو) تزلزل غاموشم بودہ (اردو) منہ پر منہ خیار صلیح کے لئے آمادہ رہنا۔ صلیح کرنا۔</p>	<p>پر خسارہ۔ گال پر گال (دیکھو آصفیہ منہ پر آغوش فریب استعمال۔ باضافت شین منہ رکھنا) آغوش میں آغوش بھی کہہ سکتے ہیں معجمہ بقول اندجوالہ منہ العجائب از اسماع آغوش ساحل استعمال۔ باضافت شین معشوق است دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر این معجمہ کنایہ باشد از پنهانی کنارہ دریا۔ چنانکہ نگردہ (اردو) معشوق کے ناموں سے ایک نام۔</p>
<p>علی گوید (۵) تو چون ساقی شوی مد و تنک آغوش کردن مصدر مطلق چسپیدن طرفی نیماندہ بقدر بحر باشد و ست آغوش و در آغوش گرفتن باشد (بیدل ۵) ز خود تہی ساحلہ (اردو) ساحل کی پنهانی۔ نوشتہ شدگان گرنہ از تو لہر زباندہ بگورے چہ آغوش آغوش صبح استعمال۔ باضافت شین معجمہ کردہ مارا (اردو) اپٹ جانا۔ بغل میں لینا صبح باشد چنانکہ بیدل گوید (۵) آغوش صبح آتش (۵) بجاکتا ہے اپنی آنکھوں سے خیال</p>	<p>میکند اینجا و داع دوست نہ بیدل بقدر نفس روی یار نہ کس طرح آغوش میں لیتا ہی ماہ کو نہ تو خاکست جاسے فیض (اردو) صبح (نوشتہ) آغوش کشادن استعمال۔ صاحب آصفی آغوش صبح کا استعمال اردو میں ہو سکتا ہے ذکر این کردہ است و آغوش صلیح باز کردن مصدر مطلق بہار ہم لضمین لفظ آغوش ہر دو از معنی ساکت آمادہ صلیح بودن و صلیح کردن است چنانکہ با مولف گوید کہ ہر دو مرادف یکدیگر اندو</p>

این بمعانی مختلفہ می آید (۱) وسیع کردن آغوش (۳) و جگر نابقول امیر خوشی یا ذوق میں جھلنا کہو
 تا چیری درو گنج یعنی دیگری را درو گرفته شود۔ **آغوش کشودن زخم** | مصدر اصطلاحی۔
 (بیدل عظیم آبادی) گل مقصدنی گنج زنی شکافتہ شدن آن (طہوری) خبش ترکان
 در کنار من پھر چون غنچہ بکشا ید شکست زنگ و لم را باز در شتر گرفت پھر زخم آغوشی کشود و سینه
 آغوشم پھر (۲) خیر مقدم کردن و خواستن معافیت
 کسی کہ می آید صاحب بحر عجم گوید کہ پست حلقہ عبت زخم من آغوش تمنّا پھر جو ہر شمشیر تو تا
 کردن از ہر معافیت (۳) بہ تحقیق مولف و جد کمری بود (ارو) زخم کا شکافتہ ہونا۔ پست
 کردن از سرت ہم چنانکہ طہوری گوید (۵) جانا۔ زخم کھل جانا۔
 طہوری مژدہ بر عیش آمد و بکشای آغوشی پھر **آغوش کشودن غنچہ** | مصدر اصطلاحی۔
 پیچیدہ خوش بردست محکم دامن غم را پھر اگرچہ کنایہ از او شدن غنچہ چنانکہ بیدل گوید (۵)
 میتوان این شعر را بند نمبر ۲ ہم گرفت کہ معاف گلی پیدانش تا غنچہ نکشود آغوشش پھر درین
 با صادر و وارد یعنی مژدہ عیش است ولیکن گلشن ہلال از میوہ ہای غیرس باشد (ارو)
 بنیالم معنی ۳ موزون تراست (ارو) غنچہ چکنا۔ چٹنا۔ بقول امیر کلی کھلنا (ذوق)
 آغوش کھولنا (سور) تیغ ابرو سے مرے (۵) ہے جو غنچون کا چٹنا انگلیوں کی چٹک
 دل کو لگا ہے دھڑکا پھر جی کھتا ہے میان کھول پھر بلا بین کس کی باغ اے باغبان لینے لگا
 بھی آغوش کہین (۲) معافیت چاہنا۔ آغوش (دراغ) دل کی کلی نہ تجھ سے کبھی اے
 پھیلا نا ہی کہتے ہیں دیکھو آغوش باز کردن صبا کھلی پھر چنپا کھلا گلاب کھلا۔ موتیا کھلی پھر

<p>آغوش کشودن مشرکان مصدر صطلحی و لیکن بدینوجہ کہ دست ہمارا حلقہ نمی کنی یعنی شق</p>	<p>کنا یہ از داشتن چشم چشم کشودن است چنانکہ رادر برنی کشی پس قامت تو تشنه این صفت</p>
<p>بیدل گوید (۵) محو بودم هر چه دیدم دوش است و تو این را بدین وجه اختیار نمی کنی کہ</p>	<p>دستم تویی پگر همه شرکان کشود آغوش دستم راست قامت شاخا ندارد و اگر تو دست</p>
<p>تویی (۵) (اردو) آنکھ کھلنا - بقول امیر ہوش راباز کنی تشبہ سرد باطل می شود (۵) (اردو)</p>	<p>آہانا - بے خودی کی کیفیت دور ہو جانا (صبا) آغوش میں لینا (دیکھو آغوش کردن) (۵) (اردو)</p>
<p>کھلجائے اپنی آنکھ معطر دماغ ہو پز غش میں کردن و محیط شدن ہم آمدہ چنانکہ بیدل گوید</p>	<p>جو وہ پری ہمیں آکر سنگھائے زلف پز (قلق) (۵) کو مقامیکہ توان مرکز ہستی فہمید پز (ازین</p>
<p>ہو گئی دور بخودی اوسکی پز یک بیک آنکھ کھل تا فلک آغوش کشید است عدم پز (اردو) (۵) (اردو)</p>	<p>گئی اوس کی پز کرنا بقول امیر گھیرنا (ناخ) (۵) شل خورشید</p>
<p>آغوش کشیدن مصدر صطلحی - صاب</p>	<p>آصافی ذکر این کردہ از معنی ساکت و ہم چنین بہا سایہ دیوار نہیں پز</p>
<p>بر لفظ آغوش - مولف گوید کہ (۵) کشیدن و آغوش کمان استعمال - باضافت شین</p>	<p>آغوش است چنانکہ صاب گوید (۵) می چکد مجمعہ کنا یہ از خم کمان است چنانکہ صاب گوید</p>
<p>گرچہ طراوت ز تو چون سر و بہشت پز قاتمی تشنه (۵) تا ز خود بیرون نیائی خویش را نتوان</p>	<p>بر آغوش کشیدن داری پز مقصود شاعر نیست شناخت پز عیب تیر کج در آغوش کمان معلوم</p>
<p>تو شل سرور است قاتمی و طراوت داری نیست (اردو) آغوش کمان - انھیں بخون</p>	<p>آغوش کشیدن (۵) (اردو) آغوش کمان - انھیں بخون</p>

خم کمان کے لئے کہہ سکتے ہیں۔

دامیرے اشتیاق میں آغوش گور ہے :

(۱۸۲) آغوش گرفتن

مصدر مطلق - اول مصدر آغوش وداع | اصطلاح - باضافت شین

آغوش گیری | است بمعنی در بغل گرفتن مجہ - معانقہ کہ در وقت وداع کنند چنانکہ بید

و دوم حاصل بالمصدر چنانکہ ظہوری گوید (۱) چشم واکردن کفیل فرصت نظار

(۲) چہ میداند کسی آغوش گیری پذیرد آغوش نیست : پر تو این شمع آغوش وداع محفل آ

بعینی تاد بغل نیست (اردو) بغل میں لینا - (اردو) خستی معانقہ -

بغل گیر ہونا - دونوں نمبر کے لئے - آغوش وصال | استعمال - باضافت شین

آغوش واکردن | مصدر مطلق بقول مجہ - وصال باشد - چنانکہ بیدل گوید (۳)

صاحب بحر عجم مراد ف معنی دوم آغوش کشاد آئینہ گل از بغل غنچہ جدا نیست : دل گزشتند سر

کہ گذشت بہار بر لفظ آغوش ذکر این کردہ از معنی بسر آغوش وصال است (اردو) وصال

ساکت (بیدل) کلفت دل بیچ جائز آغوش اسم مذکر - قبول آصفیہ وصل ملاپ - بہتری

الف واکردن : از دو عالم بر دیر و تنگی این (دغ) خدا کرے نہ کسی کا امید دار وصال

خانہ ام (شفیع اثر) خط رجحان تراہر کس تاشا دعائیں مانگتے ہیں ترک مدعا کے لئے :

می کند : ہمچو رحل مصحف آغوش طبع وایکند آغوشیدن | بقول صاحب بحر عجم و برہان

(اردو) دیکھو آغوش کشاد - امیر نے آغوش باوا و مچھول (۱) در بغل گرفتن (۲) در بر کشیدن

کھولنا پر آغوش و اہونگی ایک سندوی ہے (کامل التصریف) مضارع این آغوشد صاحب

(ناسخ) جھک تو یار سے ہے ہم غشی کا خیال : نوادر بمعنی اول اکٹفا کند و صاحب نامری

<p>ورشیدی برہمنی دوم - محققین فارسی اکثری آغوش و برآمدہ گرفتہ اند و بار لفظ آغوش از بحث این گذشتہ ایم (اردو) ۱، آغوش میں لینا (۲) گو میں لینا - بقول صاحب آصفیہ و کنار گرتن مجتہدین ہیں ۳</p>	<p>یگانگی کشودم خود را و ترا بر گرفتہ (اردو) ایک جان دو قالب ہونا (صبا) ہم تم</p>
<p>کاتر جمہ (آتش) بھاگتا ہے اپنی آنکھوں سے خیال روئے یار کس طرح آغوش میں لیتا ہے ہارہ ماہ کو ۴ آغوش یگانگی کشودن مصدر مطلق کہ ہند ۵ سینہ بر سینہ شب عاشق (اردو) یکدل شدن - یک جان شدن - یک رنگ شدن چنانکہ ظہوری گوید (۵) آغوش ہوناک کا ذکر فرمایا ہے -</p>	<p>استعمال - بمعنی بندہ آغوش یعنی بندہ بر لفظ آغوش گذشت (ظہوری) صبح آغوشی ہوس بندہ ہوس کہہ سکتے ہیں - صاحب آصفیہ نے</p>
<p>۱) آغول بقول صاحب برہان ۱، بضم ثالث و سکون و او مجہول و لام و (۲) بر ۲) آغیل قابل نگرستین و نگاہ کردن گوشتہ چشم از روی غضب و خشم صاحب نواد گوید کہ آغال و آغیل ہر دو یک باشد و توسی بمعنی نگرستین گوشتہ چشم از روی غضب و خشم کا کہ بند آورده (۵) نرمک اور ایکی سلام زدوم پکر دسویم بہ نیم چشم آغیل ۶ و بقول سروری آغیل مطلق گوشتہ چشم نگرستین و صاحب ناصر می را با برہان اتفاق است و سند نمبر (۲) چنین آورده (۵) نرمک اور اسلام کردم و دی پکر دسویم نظر چشم آغیل ۷ صاحب برہان جامع ہم نمر بان برہان - صاحب جہانگیری نسبت (۱) گوید کہ</p>	<p>زن ۱) آغول بقول صاحب برہان ۱، بضم ثالث و سکون و او مجہول و لام و (۲) بر ۲) آغیل قابل نگرستین و نگاہ کردن گوشتہ چشم از روی غضب و خشم صاحب نواد گوید کہ آغال و آغیل ہر دو یک باشد و توسی بمعنی نگرستین گوشتہ چشم از روی غضب و خشم کا کہ بند آورده (۵) نرمک اور ایکی سلام زدوم پکر دسویم بہ نیم چشم آغیل ۶ و بقول سروری آغیل مطلق گوشتہ چشم نگرستین و صاحب ناصر می را با برہان اتفاق است و سند نمبر (۲) چنین آورده (۵) نرمک اور اسلام کردم و دی پکر دسویم نظر چشم آغیل ۷ صاحب برہان جامع ہم نمر بان برہان - صاحب جہانگیری نسبت (۱) گوید کہ</p>

مرادف آن غل باشد که گذشت و نسبت دو (۲) نگرستین بگوشته چشم منش جهان شراست که مذکور شد صاحب
شمس اول را گذاشته ذکر آخر کن و فرماید که در یکند ریت که بگوشته چشم نگرستین از لغات و محل الف
است که بگوشته چشم نگرستین از سر غضب مولف گوید که این هر دو لفظ مصدریت فتوان حاصل بالمصدر
گرفت که آن غولیدن و آن غیلدن نیامده و آن غالیدن که گذشت من حیث المعانی و رای آن
است - پس چاره بخراین نیست که این هر دو را الفاظ مستقل گیریم و بمعنی گوشته چشم پس بر چشم
اغیل نظر کردن (بگوشته چشم دیدن باشد و همین قدر از سند پیدا است آنچه صاحبان تحقیق
معنی مصدری از لفظ آن غول و آن غیل پیدا کرده اند برخلاف قیاس و نشان برخلاف
دعوی است (اردو) گوشته چشم -

الف محدوده باقا

آف | بقول صاحب برهان و ناصری و جامع بر وزن کاف (۱) بمعنی هراست که
بعبری شمس گویند و (۲) آهوه مشک را نیز گفته اند مولف گوید که بمعنی اول مخفف آفتاب
باشد (اردو) (۱) آفتاب و بکھو آفتاب (۲) وه آهوه - هر ن - جس کے نافہ میں شک ہوتا ہے
آفاق | بقول بہار جمع افق کہ بمعنی کرانه است و فارسیان بمعنی جهان استعمال نمایند - با
کشادن مستعمل صاحب شمس گوید کہ اطراف ہامون از زمین - صاحب غیاث نویس کہ اف
آسمان است کہ در میدان صحرای وسیع با زمین پیوستہ از دور بنظر می آید و مراد از آفاق عالم ہما
است کہ دنیا باشد چہر کہ ہمہ عالم در میان کنار ہای آسمانست و این مستفاد است از
بعض کتب لغت و شروح و تحقیق آنست کہ جمع افق باشد کہ نزد اہل ہیئت دائرہ است

کہ تنصیف می کند فلک را میان مرئی و غیر مرئی یعنی دائرہ افق فرق می کند انقدر
 فلک را کہ بالای زمین دیدہ می شود و میان آن قدر فلک کہ از نظر محبوب است
 بر زیر زمین (الخ) (جامی ۵) برہر کہ تافت پر تو انوار مہر تو پڑ شد سرخ روی
 در ہمہ آفاق چون شفق پد مولف گوید کہ اگرچہ این لغت عربیت مگر فارسیان در
 استعمال خود گرفته اند و ازین مصدر مرکبہ ناخستہ اند کہ می آید و جمع این بریادتی ہا آمدہ و خسرو
 (۵) آفاق ہا گردیدہ ام مہر تباں و رزیدہ ام پد بسیار خوبان دیدہ ام لیکن تو چیری دیگر می
 (ارو) آفاق اردوین مستعمل ہے بقول صاحب آصفیہ اسم مذکر۔ جمع افق۔ آسمان کے کنارے
 عالم۔ سنار۔ جگ (سودا ۵) ٹکڑے ہوئے جگر کے آئندہ پہلے کو پد خواب دل سے ورنہ
 آفاق بہ گیا تھا پد امیر فرماتے ہیں کہ مجازاً دنیا اور جہان کے لئے مستعمل ہے (ناخ ۵) کس
 طرح سچ ہے نہ خورشید کو رحبت ہو جائے پد تجھ سا آفاق میں جب ماہ تقا پیدا ہو آتش
 (۵) طرف پیدا کر جو چاہے شہر آفاق ہو پد نام اک عالم میں چینی نے کیا غفور کا پد

(۱) آفاق بستن | مصدر اصطلاحی۔ حبس بند پد یک سر شک از جود او ابری بود دنیا را پد

(۲) آفاق بند | آصفی ذکر (۱) و بہار و (ارو) بقول صاحب جامع اللغات نمبر ۲

(۲) رانوشہ از منی ساکت اند مولف گوید کہ کا ترجمہ۔ بادشاہ۔ زانہ کا حاکم۔ اور سند بالا کو پد

(۱) سکون بخشیدن آفاق است و کہ کسی کہ آفاق پیش کیا ہے معلوم ایسا ہوتا ہے کہ آپ نے

را سکون بخشہ و امن پیدا کند چنانکہ مغربی نیا پو اس شعر سے سمجھ لیا ہے کہ یہ کسی قصیدہ کا شعر

گوید (۵) یک خیال از علم او کو ہی بود آفاق پد کسی بادشاہ کی شان میں لکھا گیا ہے۔ ہم پد

<p>کہ نمبر (۱) کا ترجمہ دنیا میں سکون قائم کرنا اور نیز</p> <p>وہ جس نے سکون قائم کیا۔ صاحب آصفیہ نے آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مولف گوئی</p> <p>لفظ سکون پر۔ آرام۔ قرار۔ اطمینان۔ امن لکھا کہ (۱) اگر فاعل این شاہ باشد فتح حاصل کر دے</p>	<p>آفاق کشادن مصدر اصطلاحی (۲) و بقبضہ آوردن جهان است و (۲) اگر صیت</p>
<p>(۲) آفاق ستادن است و (۱) معنی فاعل</p> <p>آن صاحبان بہار عجم و اندوکر نمبر (۱) کردہ از</p> <p>معنی سکوت و وزیدہ اند مولف گوید کہ این</p> <p>مرادف آفاق گیر است ہجو جہانگیر۔ آفاق ستادن</p>	<p>مصدر است بمعنی قبضہ بر جهان کردن و این</p>
<p>و اشاعت یافتن۔ فارسیان آفاق کشاے</p> <p>صفت پاوشاپان آوردہ اند و حافظ شیراز</p> <p>معنی مجازی (۲) ہمہ اطراف گرفت و ہمہ</p> <p>آفاق کشا و پصیت مسعودی و آوازہ شہ</p>	<p>مبالغہ باشد مقصود از اظہار قدرت باو شاہی</p>
<p>سلطانی (۱) (اردو) (۱) جہان پر قبضہ کرنا۔</p> <p>کہ فتوح کثیرہ حاصل کند۔ صاحب اندیان</p> <p>مرادف آفاق بند قرار دادہ است اگرچہ نمبر (۱)</p>	<p>آوازہ پھیلنا۔ بقول امیر و ہوم مینا۔ شہرت</p>
<p>پاناد رشک (۵) ای پری آواز تیرے نلپنے کا</p> <p>معنوی اختلاف می کند (اردو) (۱) جہان نیل</p> <p>جہانگیر۔ پاوشاپون کو کہا جاتا ہے۔ آفاق گیر۔ آواز رقص</p>	<p>صفت شاہی باشد ولیکن فرق معانی از ترا</p>
<p>جہانگیر کا مرادف ہے (۲) دنیا پر قبضہ کرنا۔</p> <p>(۲) آفاق گرد</p>	<p>مبالغہ ہے فتوح کثیرہ کا۔</p>
<p>(۲) آفاق گردیدن است بمعنی سیر جہان</p>	

<p>کردن و (۱) بمعنی فاعل آن یعنی سیر جهان کنند از ان پیشتر کا و رمی در ضمیر و ولایت ستان سند (۲) بر لفظ آفاق از کلام خسرو گذشته است باش و آفاق گیر صاحب یعنی نمبر (۱) را و و سند (۱) از کلام نظامی ہدیہ ناظرین می کنیم بہار نمبر (۲) را ذکر کرده از معنی ساکت است و کہ شاہ جهانگیر آفاق گردید کہ چون آسمان شد و لا بہ تحقیق مولف مراد ف معنی دوم ہم حفظ نورد (اردو) (۱) جهان گرد و دوین متعل است (۵) بوی دل کباب من آفاق را گرفت بقول آصفیہ اسم مذکر - سیاح - جهان گشت - دین آتش اندرون بکند ہم سرایتی بہ (۲) سارے جهان میں سیر کرنا - آفاق مابلہ اصطلاح - بقول صاحب</p>	<p>کردن و (۱) بمعنی فاعل آن یعنی سیر جهان کنند از ان پیشتر کا و رمی در ضمیر و ولایت ستان سند (۲) بر لفظ آفاق از کلام خسرو گذشته است باش و آفاق گیر صاحب یعنی نمبر (۱) را و و سند (۱) از کلام نظامی ہدیہ ناظرین می کنیم بہار نمبر (۲) را ذکر کرده از معنی ساکت است و کہ شاہ جهانگیر آفاق گردید کہ چون آسمان شد و لا بہ تحقیق مولف مراد ف معنی دوم ہم حفظ نورد (اردو) (۱) جهان گرد و دوین متعل است (۵) بوی دل کباب من آفاق را گرفت بقول آصفیہ اسم مذکر - سیاح - جهان گشت - دین آتش اندرون بکند ہم سرایتی بہ (۲) سارے جهان میں سیر کرنا - آفاق مابلہ اصطلاح - بقول صاحب</p>
<p>(۱) آفاق گرفتن (۱) مصدر اصطلاحی است بحر عم بکسر ف عبارت از ربع مکون است (۲) آفاق گیر مراد ف معنی اول دیگر کسی ذکر این نکرد (اردو) ربع مکون آفاق کشادن و (۲) بمعنی فاعل آن کہ شہنشاہ بقول صاحب آصفیہ - اسم مذکر - دنیا کا را بان ملقب کنند - چنانکہ نظامی گوید (۵) چوتھا حصہ جو آباد خیال کیا جاتا ہے -</p>	<p>(۱) آفاق گرفتن (۱) مصدر اصطلاحی است بحر عم بکسر ف عبارت از ربع مکون است (۲) آفاق گیر مراد ف معنی اول دیگر کسی ذکر این نکرد (اردو) ربع مکون آفاق کشادن و (۲) بمعنی فاعل آن کہ شہنشاہ بقول صاحب آصفیہ - اسم مذکر - دنیا کا را بان ملقب کنند - چنانکہ نظامی گوید (۵) چوتھا حصہ جو آباد خیال کیا جاتا ہے -</p>
<p>آفت بقول بہار و آصفی و اند بفتح ف و سکون فوقانی (۱) بلا و آ سیب - جمع این آفات است و بالفظ بکنجختن و کشیدن متعل مولف گوید کہ استعمال این باہمین و مصدر تخصیص ندارد بلکہ حد تلاش ہر کسی است - اگرچہ این لغت عربی است ولیکن فارسیان این را بقاعدہ خود استعمال و ازین مصدر پا پیدا کردہ اند چنانکہ بذیل می آید (جامی) ۵ آفت از خویش است بس باشد درین غربت سراغ گوشہ بخوشی و کنج سلامت السلام صائب ۵ آفت دولت بایانے زمان معلوم نیست نہ لقمہ چون افتاد و نہ تنخوا</p>	<p>آفت بقول بہار و آصفی و اند بفتح ف و سکون فوقانی (۱) بلا و آ سیب - جمع این آفات است و بالفظ بکنجختن و کشیدن متعل مولف گوید کہ استعمال این باہمین و مصدر تخصیص ندارد بلکہ حد تلاش ہر کسی است - اگرچہ این لغت عربی است ولیکن فارسیان این را بقاعدہ خود استعمال و ازین مصدر پا پیدا کردہ اند چنانکہ بذیل می آید (جامی) ۵ آفت از خویش است بس باشد درین غربت سراغ گوشہ بخوشی و کنج سلامت السلام صائب ۵ آفت دولت بایانے زمان معلوم نیست نہ لقمہ چون افتاد و نہ تنخوا</p>

معلوم نیت ہے (بیدل ۷) زاہد کہ یادش آفت ایمان شکست و ریخت پتہ ناشیہ بشکند
 دلستان شکست و ریخت ہے (اردو) بقول امیر آفت (عربی) گفت (ژند) آید شکست
 موت۔ اسکی حقیقی معنی بلا جہت۔ آسیب۔ دکھ۔ سختی۔ صدمہ (ذوق ۷) ہوتا نہ اگر
 دل تو محبت بھی نہ ہوتی نہ محبت تو کچھ آفت بھی نہ ہوتی ہے (غافل ۷) ایک دل
 جسے لاکھ آفت ہے و دروہے دل غ ہے جبراحت ہے (صبا ۷) بندہ کے لئے جو
 آفتیں ہیں پڑے عشق تری کرستین میں ہے

<p>آفت آمدن استعمال۔ صاحب آصفی جان پہ آفت کئی طرح ہے ذکر کردہ از معنی ساکت مولف گوید کہ آمدن آفت آوردن استعمال۔ متعدد مصدر بلا واسطہ رسیدن است۔ چنانکہ راجح سائل گوشتہ چنانکہ طہوری گوید (۷) گرم دگر چنانکہ گوید (۷) آفت آمدن را ہوی حشمت جد از گس مذروم اگر نفس ہے بہر سندر آفت بال پر آدش مرا ہے نیتان شیر شد در ویدہ نرگستان مرا ہے (اردو) آفت لانا (قلق ۷) غرت انہی (بیا بانی ہمدانی ع) خوب شد بر توبہ آمد آفت گنوا یا چاہتی ہو پڑ آفت اورون پہ لایا چاہتی بنیای مانہ (اردو) آفت آنا۔ بقول امیر قہر ہو پڑ میر (۷) عشق کیا کیا آفتیں لاتا رہا ہے نازل ہوتا۔ صدمہ پہنچنا (ناسخ ۷) موزون آخرا ب دوری میں جی جاتا رہا ہے (بحر ۷) کو خانمان برباد کرتا ہے فلک ہے جب نہ تب تیری طفلی سے تو نازل ہے بلا جانو پر پڑ بھین لاتی آتی ہے آفت خانہ زبور پر پڑ مومن (۷) پاپا ہے جوانی تری آفت کیسی پڑ مرکبات باقیہ بعد مرکبات ہم نہ ہوتے فقط جو رچرخ سے پڑ آئی جاری آفتاب بیاد کہ سلسلہ محروف اینجا اجازت نیدہ</p>	<p>آفت آمدن استعمال۔ صاحب آصفی جان پہ آفت کئی طرح ہے ذکر کردہ از معنی ساکت مولف گوید کہ آمدن آفت آوردن استعمال۔ متعدد مصدر بلا واسطہ رسیدن است۔ چنانکہ راجح سائل گوشتہ چنانکہ طہوری گوید (۷) گرم دگر چنانکہ گوید (۷) آفت آمدن را ہوی حشمت جد از گس مذروم اگر نفس ہے بہر سندر آفت بال پر آدش مرا ہے نیتان شیر شد در ویدہ نرگستان مرا ہے (اردو) آفت لانا (قلق ۷) غرت انہی (بیا بانی ہمدانی ع) خوب شد بر توبہ آمد آفت گنوا یا چاہتی ہو پڑ آفت اورون پہ لایا چاہتی بنیای مانہ (اردو) آفت آنا۔ بقول امیر قہر ہو پڑ میر (۷) عشق کیا کیا آفتیں لاتا رہا ہے نازل ہوتا۔ صدمہ پہنچنا (ناسخ ۷) موزون آخرا ب دوری میں جی جاتا رہا ہے (بحر ۷) کو خانمان برباد کرتا ہے فلک ہے جب نہ تب تیری طفلی سے تو نازل ہے بلا جانو پر پڑ بھین لاتی آتی ہے آفت خانہ زبور پر پڑ مومن (۷) پاپا ہے جوانی تری آفت کیسی پڑ مرکبات باقیہ بعد مرکبات ہم نہ ہوتے فقط جو رچرخ سے پڑ آئی جاری آفتاب بیاد کہ سلسلہ محروف اینجا اجازت نیدہ</p>
--	--

آفتاب | بقول صاحب برهان بر وزن ماهتاب بحسب لغت (۱) تابش و روشنی و ظهور
 همراه است همچو ماهتاب که تابش و روشنی ماه باشد و بعضی گویند که معنی ترکیبی آن آفتاب
 است و بحسب اصطلاح (۲) شمس را گویند و (۳) بمعنی روز هم آمده و (۴) کنایه از شراب و گوی
 هم هست و (۵) نزد ارباب سلوک از آفتاب بد روح مراد است و از ماهتاب نفس و گویند
 که روح در بدن بمنزله آفتاب است و نفس بمنزله ماهتاب و بقول صاحب غیاث (۶)
 بمعنی حلقه هم که از آرسازند و دیگر کسی از اهل لغت ذکر این معنی نکرده (صائب ۵) شذر
 خط سبز از آن روی آتشین چون سبزه ضعیف که در آفتاب سوخت (جامی ۵) شبنم
 سحری غنچه باد او و پگاه شکافتد پیرین از هم بر آفتاب انداخت (ظهوری ۵) گوشرف
 در یوزه کن در کوچه آفتاب در به به کوکب از روی وبال انداختیم (صائب ۵) آن رو
 لاله رنگ مراد آفتاب سوخت در پرده سحاب مراد آفتاب سوخت (بیدل ۵) سحر
 از جلوه صبح جمالت و نظر در ادا زلف شعاعی دام حسرت آفتاب به نسبت معنی سوم صاب
 شمس و رشیدی گوید که فارسیان دهر روز را (هر آفتاب) گویند (انوری ۵) چنین آسمان
 و شش تو ریخته باز به ساقی ماه روی تو در ساغر آفتاب (صائب ۵) از پاکدامن کنیز
 احتراز به آفتاب هفته بیک بستر آینه (جامی ۵) چون نیاورد رنگنای عدم به تاب
 اشراق آفتاب قدیم (ظهوری ۵) خیال او چون جلوت سرای خواب در آمد به بتن زهر
 بن مویم صد آفتاب را آمد مولف گوید که (۷) فارسیان لفظ آفتاب را بمعنی صبح هم آورده
 اند چنانکه صائب گوید (۸) میکند باد صبا هر روز پیش از آفتاب به مصحف خلق ترا از بوی گل

تفسیرها و (۸) هم آفتاب را استعاره براس روی معشوق (صائب ۵۵) آنکه دارد عتقا
 خیرگی بر چشم خویش بخت می خواهم دو چار آفتاب من شود (صائب ۵۵) احاطه کرد خط
 آن آفتاب تابان را بگرفت خیل پری در میان سلیمان را و نیز سر معشوق را آفتاب گفته
 (جامی ۵۴) آن سرو نماز برب بام ایاده کیست بظرف آفتاب کلمه کج نهاده کیست
 نیز بهیمنی مطلق معشوق (ظهوری ۵۵) نقاب چون رخ آن آفتاب بردارد و صد آفتاب فروغ
 از نقاب بردارد (دوله ۵۵) بس آفتاب که در سایه دل افتاد است بزرین که سینه
 بد غش مقابل افتاد است (دوله ۵۵) وقت زوال سایه خورشید کم شود و چون سایه
 گشت ز خط آفتاب تو صاحب جامع بر لفظ معروف قانع شد و صاحب ناصری بهیمنی
 اول - صاحب رشیدی و شمس را در معنی دوم و سوم و چهارم با برهان اتفاق است - بهار
 گوید که آفتاب جرم شمس باشد و آفتابان جمع آن چنانکه شیخ شیراز در رساله دوم از رسائل شنگ
 آورده (۵) گدایان بینی اندر روز محشر بخت ملک بر چون بادشاهان بچنان نورانی
 از فر عبادت بکه گوی آفتابانند و ماهان صاحب انند مرادفات آفتاب را یک جا
 جمع کرده است و مولف گوید که تحصیل حاصل ماهر یک را بجای خودش آوردیم و بیاهم
 عجب است از صاحب انند گوید که چون شمس در عربی موث سماعی است - فارسیان نیز
 باین لحاظ آفتاب را موث بته اند چنانکه حکیم نالی گوید (۵) مردی چنان شد از تو که
 در خوشتن ندید و جز سادگی مشابیهت دختر آفتاب ببنده عرض می کنم که صاحب
 اند خور نفرموده در فارسی زبان تائید و تذکیر را در ضمائر دخلی نیست و نه فارسیان سلا

باتمانیت و تذکیر خصوصیتی داده اند و درین شعر اگر شاعر آفتاب را دختر قرار داد این علامت
 تانیت آفتاب نیست - تشبیه با اختیار شعراست بیاری از شعرا مرد را یا چنبری را که در کلام
 عرب مذکر است با آفتاب تشبیه داده اند - صاحب انند برین ادعای خود از کلام انوری
 هم سند گرفته است (۵) داشت روشن روز عیشتم آفتاب عین تو بود و ز عن آید ششم حتی تو را
 با بجا بپند می گوید که تو اوست صیغه مؤنث است و ضمیر آن بطرف آفتاب راجع و اعجاب
 اوست و دانند که شمس در عربی مؤنث است و معنی و منی دانند که رجوع ضمیر تو اوست بسوی آفتاب
 و عبارت عربی واقع است نه فارسی الحاصل آفتاب را در فارسی تانیت گرفتن خطاست
 صاحب بهار عجم نسبت معنی اول گوید که این مجاز است و قیاس آن بر مهتاب کردن خطا
 باشد زیرا که آفتاب کلمه علّیه نیست که با تاب ترکیب داده باشند چنانچه بعضی گمان برده
 اند بر خلاف مهتاب که مرکب است از ماه و تاب و ماه تنها معنی قمر آید و اطلاق آن بر قمر
 مجاز است - مای گویم که آفتاب هم تنها معنی شمس آمده است که بجای خود گذشت پس بهما
 خورنده کرده که از ان انکار می کند - نیز فرماید که بعضی گفته اند که آفتاب در اصل آب تاب
 بوده که معنی گرم کننده آب باشد با را به فابدل کردند بهر تقدیر صفات آفتاب بمعنی جرم
 شمس کثیر است و از انجمله (۱) آتشین دل (۲) انجم سوز (۳) بلند (۴) بلند اختر (۵) بیدار
 دل (۶) پاک گوهر (۷) تابان (۸) تازه روی (۹) تنها گرد (۱۰) جهان آرا (۱۱) جهان
 تاب (۱۲) درخشان (۱۳) درخشان (۱۴) روشن (۱۵) صبح آرای (۱۶) عالم آرای
 (۱۷) عالم تاب (۱۸) عالم سوز (۱۹) فلک جولان (۲۰) فلک سیر (۲۱) گیتی پرور (۲۲) مصفا

و از تشبیهات او (۱)، ترنج - (مرزا فصیحی هروی ۵) چمن پیرایه صبحم کیبای خار و خس
 دارم به بهر شاختی ترنج آفتاب بیش رس دارم (۲) جام (باقر کاشی ۵) خوردم ز دست
 ساقی دوران شراب ناب به از جام آفتاب شکستم خار صبح (۳) چتر ظهوری ۵) رتبه
 عشق بین که نیلوفر به چتر و چتر آفتاب کشد به (۴) چشمه شیخ شیراز ۵) اگر نه بند بر و ز شیره
 چشم به چشمه آفتاب را چه گناه به (۵) خشت (حکیم زلالی ۵) خنجر که گریه بر شخت آفتاب
 نهند به بریزد از غم او چون گل سر دیوار به (۶) دایره (سلمان ۵) صفت قدر تراست ز نعلی
 که ز شرف به دایره آفتاب شمس دیوار اوست (۷) زر (نصرت خان عالی ۵) پویش رخ
 که زر آفتاب و نقره ماه به زنده آتش ز ناقص عیار خواهد ماند به (۸) شمع (سیدی محمد عسکری
 ۵) چراغ دل بغیر و زنده در زرم به روزی به که شمع آفتاب از ذوق میرد و شب تابش
 (۹) قدح (ابوطالب کلیم ۵) چشم باریک بین اگر باشد به قدح آفتاب بودار و به
 (۱۰) گوی (صائب ۵) چون خار بست می گزوش گوی آفتاب به دستیکه آفتاب ترنج
 ذوق شود (۱۱) لعل (عرفی ۵) باین بی رنگی و بی قیمتی آن طرفه یا قوتم به که لعل آفتاب
 این آب و رنگ آورده از کانش به (۱۲) مردمک (عرفی ۵) فلک بر دمک آفتاب اگر
 دیدی به بد و رعد تو حسن زمانه فانی به بماندی از حرکت آفتاب در مطلع به شمال دیده احوال
 بگاه حیرانی به (۱۳) شعل (ظهوری ۵) که چون در هوایت ز طوفان شوق به شود گر شمع
 شبتان شوق به زهر قطره اشک چشم پر آب به زند بر زمین شعل آفتاب به (۱۴) مهر (خان
 ۵) چو صبح سینه ام از داغ اعتبار گرفت به بر و ز نامه من مهر آفتاب که کرد به (۱۵) یا قو

(دعونی ۵) معجون سمیت از گہر سودہ بایدیش نہ یا قوت آفتاب بہا و ن در آورم چہ شبہا
 چند و رای این ہم باشد کہ صاحب بہار عجم بدون سند و کوش کردہ (۱) آفتابہ (۲) نیبہ (۳) شیم
 (۴) پیالہ (۵) تنغ (۶) جوی (۷) چشم (۸) خنجر (۹) زرد آلود (۱۰) سیم (۱۱) شعلہ (۱۲) شمشیر
 (۱۳) شمع (۱۴) طفل (۱۵) طلا (۱۶) علم (۱۷) قتیلہ (۱۸) قرص (۱۹) کف (۲۰) لالہ (۲۱) مہر
 (۲۲) نان (۲۳) ورق (اردو) (۱) دھوپ۔ بقول آصفیہ اسم نوشت سورج کی روشنی۔
 آفتاب (اسیر ۵) ہم کو بھی ہوتی ہے امید زوال تپ غم چہ دھوپ دیوار سے جب چڑھ
 کے اتر جاتی ہے نہ امیر نے بصراحت لکھا ہے کہ اردو میں آفتاب دھوپ کے لئے مستعمل ہے
 (وزیر ۵) چہرے پہ تیرے آنکھیں تری کیون نہ ہوں سیاہ نہ ہوتا ہے آفتاب سے
 کالا ہرن کا رنگ (ظفر ۵) یہ عمر ہم نے بسر ب شراب میں کی ہے نہ سفید ریش
 نہیں آفتاب میں کی ہے نہ (۲) آفتاب بقول امیر۔ مذکر۔ سورج۔ شمس۔ مہر۔ خورشید۔
 آپ نے اسکی صفات کا ذکر صراحت سے فرمایا ہے (۱) احمر (اسیر ۵) تیرے حضور رنگ
 بدلتا ہے شرم سے نہ احمر سحر کو شام کو ہے اصفر آفتاب (۲) اصفر۔ اسکی مثال احمر پر گزری
 ہے۔ (۳) انور (برق ۵) مہر انور ہے روے صاف نہیں نہ متفق ہے جہان خلاف
 نہیں (۴) تابان (آتش ۵) یاد دلواتی ہے فصل گل مے انگور کو نہ تاک خشک ہے پرتو خورشید
 تابان سبز ہو نہ (۵) جہان تاب (میر ۵) اک روز بے نقاب ہوا تھا وہ صبح کو نہ اب تک ہی
 آفتاب جہان تاب پر زوال نہ (۶) جہان گیر (سودا ۵) وہ معرکے یوں اس سے تھے
 چون لشکر خفاش نہ ہو معرکہ پرداز بخورشید جہانگیر (۷) درخشان (بحر ۵) چشم تحقیر کچھا

نہ کسی کی جانب نہ ذرے ذرے کو مین خورشید و نشان سجاہ (۸) ذرہ پر در آتش (۹)
 حال پر اپنے توجہ کی نظر تھی جن دنوں آفتاب ذرہ پر در جلوہ جاتا نہ تھا (۹) روپ
 (میر) شام شب وصال ہوئی یاں کہ اس طرف نہ ہونے لگا طلوع ہی خورشید روپ
 (۱۰) زرد رشک (۱۱) شاید گیا فلک تک اثر تیرے عشق کا ہے جرم آفتاب جو اے
 رشک ماہ زرد (۱۱) طلایی (برق) زنگت مثال مہر طلایی ہے جسم کی نگل کی طرح جدا
 ترے ہاتھوں سے زرنہین (۱۲) عالم تاب (عالم) صبح دم دروازہ خاور کھلا
 مہر عالم تاب کا منظر کھلا (۱۳) منور (برق) اگر دن پر نور سے ہو گا گر میان کو کمال
 ماہ نو مہر منور سے قمر ہو جائے گا (۱۴) منیر (مومن) صبح سے تا شام جون مہر منیر
 و مبدم رنگ رخ و حالت تغیر (۱۵) نورانی (برق) کہان خورشید نورانی کہان
 رخسار لاثانی ہ شرف ہے تیرے پر تو سے لب علیین کو لالون پر (۱۶) آتشین دل
 انجم سوز (۱۷) بلند اختر (۱۸) پاک گوہر (۱۹) تازہ رو (۲۰) تہناگر (۲۱) جہان آرا (۲۲)
 صبح آرا (۲۳) عالم سوز (۲۴) فلک سیر (۲۵) گیتی پرور (۲۶) میر نے تشبیہات و استعارات
 آفتاب کا بھی ذکر فرمایا ہے (۱) آتش (ذوق) آتش خورشید سے دیکھا نہیں اٹھتے
 دھوان نہ اکھڑے ہو بام پر ہم بال سکھلاتے ہوئے (۲) آئینہ (آتش) خط کے یہ
 رونگٹے نہیں رخسار پر نہ بال آگئے ہیں آئینہ آفتاب میں (۳) اجاغ - بمعنی چوہا
 (ناخ) دانہ انجم چاہتا ہے ہر صبح آسمان پر گرم رہتا ہے عبث دن بھر اجاغ آفتاب
 (۴) بلغ و وزیر (۵) سیر کرتا ہے دل پر داغ کی وہ رشک مہر ہے بجا کہنے اگر اب اسکو

باغ آفتاب ۵، بیضہ (اسیر ۷) آنے کب دیتا ہے مرغ نامہ بر ہم تک فلک پنجہ
 خورشید کو پوچھا تو گندہ کہدیا (۶) پنجہ فاختہ (۷) کل گئی ہے جیسے مٹھی پنجہ خورشید کی ۵ اس قدر پر نور
 مین اس فتنہ گر کی انگلیاں (۷) پھاہا (صبا ۷) خدا کے واسطے جام شراب لاساتی ۵
 جگر کے داغ پہ رکھ آفتاب کا پھاہا ۵ (۸) پیالہ (دور ۷) ہے آفتاب پیالہ فرشتہ خوش
 خم فلک ہے سبوی شراب خائے عشق (۹) تیغ (میر ۷) ہے کشیدہ جیسے تیغ آفتاب ۵
 میان مین بہتی نہیں شمشیر یار ۵ (اسیر ۷) گھرے جب اپنے وہ نکلا مثل تیغ آفتاب ۵
 صاف مطلع ہو گیا میدان خالی ہو گیا ۵ (۱۰) جام (آتش ۷) حیف ہے بے نشہ اس
 میخانے مین انسان رہے ۵ روز و شب جام نہ و خورشید یان گردش مین ہے ۵ (۱۱) چتر
 (میر ۷) تجھ پہ ظل اللہ کا اطلاق شاہراہ است ہے ۵ چتر ہے خورشید تیرا چرخ تیرا سا بان
 (۱۲) چراغ (اسیر ۷) اے شمع حسن تیرے فروغ جمال سے ۵ گل آفتاب کلمہ چراغ
 آسمان پر (۱۳) چشم (برق ۷) تیری پرچھائیں وہ بے مثل جہان ہوتی ہے ۵ چشم خورشید
 بھی جسکو نگران ہوتی ہے ۵ (۱۴) چشمہ (ناخ ۷) تیرے رخسار عرق آلود سے نسبت ہے کیا
 ایک قطرہ چشمہ مہر درخشان مین نہیں ۵ (۱۵) چہرہ (ریشک ۷) تیرے عکس جبین تابان
 سے ۵ چہرہ آفتاب روشن ہے ۵ مولف عرض کرتا ہے کہ حضرت امیر نے ناحق اس
 شعر کو بذیل تشبیہات و استعارات لکھا (۱۶) خال (ناخ ۷) تیرے آگے نظر آتا ہے یہ
 خورشید سیاہ ۵ کہ مری عقل مین جز خال لب بام نہیں (۱۷) خشت زرد (اسیر ۷) کیا کہے
 منزلت ترے قصر لند کی ۵ مہتاب خشت سیم ہے خشت زرد آفتاب ۵ (۱۸) خنجر (اسیر ۷)

ہین چوروشن بلج کب لیتے ہین وہ احسان غیرہ خنجر خورشید کو نگ فان سے کیا غرض
 (۱۹) دستار (اسیر ۵) دو چار رند ہم سے جو عشرین آگئے ہستار آفتاب قیامت چل
 گئی ہستار (۲۰) دستار عشہ دار (اسیر ۵) سمجھے یہ آفتاب کوستی مین دیکھ کر نہ ہے دست
 رعشہ واکری بادہ نوش کا ہستار (۲۱) دست سائل (سودا ۵) خورشید دست سائل
 ہو جائے آسمان پر ہستاری طوی ہمت جسوقت زرفشان ہو ہستار (۲۲) دیدہ (مومن
 ۵) سرمہ دیدہ خورشید ہون مین ہستار خاک مین کس نے ملایا عج کو ہستار (۲۳) رخ در شک
 ۵) آثار و داغ دل ہین رخ آفتاب مین ہستار چاک بگر کسی کا مگر چاک حب ہے ہستار مولف
 کی را سے مین رخ آفتاب بھی نہ تشبیہ ہے اور نہ استعارہ (۲۴) رخسار (ناخ ۵) بخودی
 مین دیکھ کر خورشید کو کہتا ہون روزہ آج بھی رخسار جانان کا نظارہ ہو گیا ہستار (۲۵) زر (اسیر
 ۵) زر گر کا تیرے ہاتھ جو پھینچے پہر تک ہستار زیور بنا کے لائے زر آفتاب کا ہستار (مومن
 اسی فلک دل کو داغ کرتی ہے ہستار خورشید کی درخشانی ہستار (۲۶) زر دپتا (آتش ۵) غم
 نہین گواے فلک رتبہ ہے جھکو خارا کا ہستار آفتاب اک زر دپتا ہے مرے گلزار کا ہستار (۲۷) زر
 (آتش ۵) نیش سے لگتے ہین ہجر یار مین تار شعاع ہستار آسمان نیلگون چھتا ہے زبور آفتاب
 (۲۸) ساغر (وزیر ۵) جس بزم مین ہے شیشہ فلک ساغر آفتاب ہستار پینچا وہاں مین نشہ
 می کی ترنگ سے ہستار (۲۹) سان (ناخ ۵) اس بت کو آفتاب پرستی بہانہ ہے ہستار
 نگہ کو چاہئے سان آفتاب کی ہستار (۳۰) سپر (میر ۵) کرے نیزہ بازی یہ آہ سحر ہستار کہ خورشید
 کی پھوٹ جاوے سپر ہستار (۳۱) شرارہ (ناخ ۵) بے ثباتی جو ہوئی عالم کی ثابت می فلک

آفتاب اپنی نظر میں اک شرارہ ہو گیا : (۳۲) شمع (ریشک ۵) بھر کی رات چاہئے
 اسے چرخ : دن کو ہے شمع آفتاب عبرت : (۳۳) صفحہ (ناخ ۵) خوب سا دیکھا ج
 میں نے صفحہ خورشید کو : صاف ہے تصویر یہ میرے دل بے تاب کی : (۳۴) عقیق نہیر
 (۵) خورشید پا مال ہو دو شراب میں : پس جائے گردشون سے عقیق آفتاب کا : (۳۵)
 غزال (بھر ۵) اپنے کو ٹٹھے برچڑھا دن کو جو وہ صیّا و خلق : آسمان پر چوڑی بھولا
 غزال آفتاب : (۳۶) فرد (اسیر ۵) حق تو یہ ہے کہ ترے صفحہ عارض کے حضور : فرد
 خورشید کو بھی خارج دفتر پایا : (۳۷) قدح (آتش ۵) بے خود ہوئے نہ رند چڑھا کر
 خم و سبوتہ چکر میں چرخ ہے قدح آفتاب سے : (۳۸) قرص (ناخ ۵) سانعی
 جلوہ گر ہے مثل قرص آفتاب : خشک اپنا زہد و دامان تر ہو جائیگا : (۳۹) قدیل
 (سیر ۵) قدیل کی شبیہ بنا ہے پہر پر پتا آئے تیرے کعبہ ابرو میں آفتاب : (۴۰) گاس
 (صبا ۵) انکے روئے آتشین کے عشق کا یہ جوش ہے : کاسہ خورشید بتا ہے جا بشیر
 صبح : (۴۱) کرک شب تاب (ناخ ۵) جلوہ گاہ اسکا زل سے یہ دل متاب ہر
 جس کے آگے آفتاب اک کرک شب تاب ہے (۴۲) کلاہ (صبا ۵) ہے انجو
 داغ پرانکے نقاب کا پھا ہا : نمونہ ہے کلہ آفتاب کا پھا ہا : (۴۳) گرداب (ناخ ۵)
 جلوہ رخا رجانان سے ہے گرداب آفتاب : ہو گئے خط شعاعی سے زیا و انوار موج (۴۴)
 گردہ نان (ناخ رباعی) ہے روزا زل سے دانہ زد و دوران : کیا خاک ہو سیر کوئی اسکا
 ہمان : خورشید کو دیکھو آسمان کو دیکھو : اتنے بڑے خوان میں ہے اک گردہ نان : (۴۵)

گل (ناخ ۷) ہوتے ہیں روز اس گل بے خار کے حضور پتہ مار شعاع خار گل آفتاب میں
 (۴۶) گلزار (برق ۷) گلہاے داغ ہجر بھی قابل بین دید کے پڑکھا ہے کس نے آنکھ سے
 گلزار آفتاب (۴۷) مجر (برق ۷) خال روئے آتشین کو دیکھ کر کہتی ہے خلق پتہ مار میں
 اسپند اسے مہتاب بحر آفتاب پڑ (۴۸) نان (ناخ ۷) نان خورشید تو ہر صبح دکھاتا ہی
 کے پڑ بھگو کر دوں ترے تنور سے کچھ کام نہیں پڑ (۴۹) نقاب (ناخ ۷) کس کو ہمارا
 یار کے نظارہ کی ہے تاب پڑ خورشید جس کو کہتے ہیں اسکی نقاب ہے (۵۰) آتش بے
 (۵۱) افسر یا قوت (۵۲) بیضہ زرین (۵۳) تاج زر (۵۴) ترنج (۵۵) جام زر (۵۶)
 جام سیاح (۵۷) چتر زرین (۵۸) چراغ عالم افروز زر (۵۹) خسرو انجم (۶۰) دائرہ (۶۱) زرین
 ساغر (۶۲) زرین سپر (۶۳) شاہ خاور (۶۴) شاہ مغرب (۶۵) شعلہ (۶۶) طاس زر
 (۶۷) قیہ زرین (۶۸) قرص زر (۶۹) گوی (۷۰) لالہ (۷۱) لعل (۷۲) مردک (۷۳)
 مشتعل (۷۴) یا قوت۔

(۷۵) دن۔ بقول آصفیہ۔ روز۔ یوم (مذکر) (سالک ۷) چرخ گردش سے تھک گیا
 شاید پڑ دن کھٹا نظر نہیں آتا پڑ (ایمر ۷) کیا کام آئے گی تری گردش پھر اے فلک پڑ
 فرقت کی شب سے روز بدل دے وصال کا پڑ (ناصر ۷) آج ہی کیون نہ وصل کی
 ٹھہری پڑ ساعت ابھی ہے یوم اچھا ہے پڑ۔

(۷۶) آفتاب (مذکر) معنی شراب (آتش ۷) کھلی ہے چاندنی سے پیچھے تو موقع ہے پڑ
 طلوع ماہ ہے اور آفتاب شیشے میں پڑ گلزار نسیم (۷) ساتی قدح شراب ویدے پڑ

مہتاب میں آفتاب دیدے ۛ

(۵) روح - مونث - بقول آصفیہ جان (وزیر ۵) بعد از فنا جو قبر پر آئے وہ اسے

وزیر ۛ پہنچانے انکو روح مری دور تک گئی ۛ

(۶) صاحب غیاث اللغات کے بیان کئے ہوئے معنی کا ترجمہ - وہ حلقہ جو تار سے بناؤ
ہیں - حلقہ - مذکر -

(۷) صبح - بقول آصفیہ - اسم مونث - ترکا - فجر - صبح - سحر (مارغ ۵) مرا سینہ

مشرق آفتاب داغ سوزان کا ۛ طلوع صبح محشر چاک ہے میرے گریبان کا (امیر
۵) اک بلا سرے گئی دوسری آفت آئی پشب فرقت جو گئی صبح قیامت آئی ۛ

(۸) آفتاب - بقول امیر - مشوق خوبصورت (صبا ۵) ہچکی لگی ہے دھیان میں

اک آفتاب کے ۛ کیونکر گلے سے گھونٹا مارین شراب کے ۛ (آتش ۵) آتش

شب فراق میں پوچھو گا ماہ سے ۛ یہ داغ ہے دیا ہوا کس آفتاب کا ۛ

(۱) آفتاب آلود | استعمال - صاب | سرخ است و تابان - عادت است کہ بر

(۲) آفتاب آلودن | آصفی ذکر نمبر (۲) عارض می نشان سرخی پیدامی شود از

کردہ از معنی ساکت صاحب بہار عجم نمبر (۱) کثرت دوران خون شاعر ہمین رنگ را بیان

را نوشت و از معنی خاموش مولف گوید کہ می کند چنانکہ صاب گوید (۱۵) گرد آئینہ

آفتاب آلودن بمعنی آلودہ شراب شدنی جام عکس خود را دیدہ کہ رنگ عارض ساتی

شراب خوردن باشد و آفتاب آلودن یا است آفتاب آلودہ صاحب اندہم از معنی

سکوت و زریہ (اردو) بقول صاحب خواب آمد نہ گے برخاستم کا ذکر سرمن آفتاب
جامع اللغات روشن چمکتا ہوا۔ آفتاب کے امداد و صرحت فریادین بر صدر آفتاب اندر
ہم شکل (۲) اردو میں ایسے مواقع پر مختلف طور سر آمدن کردہ ایم۔ (اردو) آفتاب نکلتا۔
پر کہتے ہیں (آنکھیں چڑھی ہونا) بقول امیر تہ بقول امیر صبح ہونا (سیر ۵) تار کے حصین
کی خمار (ظفر ۵) بزم غیار میں گرگی نہیں شب آفتاب نکلتے بخاطر کی ہوس شب نکلتے
بادہ کشتی کیون چڑھی ہیں تیری اسے حور آفتاب از ابر پردگی شدن (صدر
شامل آنکھیں بد داغ ۵) اس بد گمان کو اصطلاحی در ابر نہفتن آفتاب باشد چنانکہ
نشہ کا گمان ہے نہ آنکھیں چڑھی ہوئی صاب گوید (۵) از خاک اہل عشق نظر
ہماری بخار سے دکن میں رنگ لانا۔ کہتے ہیں خیر می شود از ابر پردگی شود آفتاب عشق
بدست مخاطب کو (فقرہ) آہ آج آپ (اردو) آفتاب ابرین چھپ جانا۔ بقول
رنگ لائے ہیں چمکتا ہوا چہرہ بھی کہا جاتا امیر آفتاب چھپ جانا۔ بدلی یا غبار سورج
ہے۔ (فقرہ) ”ماشا اللہ آج تو چہرہ بک پر آ جانا (ظفر ۵) دو دو جگر میں دیکھو شعلے
خوب چمک رہا ہے یعنی اس بات کا اشارہ کو آہ کے نہ اگر چھپا ہے ابر کے دامان میں آفتاب
ہے کہ شراب خوب پی لی ہے۔ آفتاب از بام گذشتن | استعمال سیر (۵)

آفتاب آمدن | مصدر اصطلاحی یعنی آفتاب است و بس۔ ظہوری چہ نازک شعری
صبح شدن و آفتاب بر آمدن باشد چنانکہ خبر گفتم است (۵) آفتاب از بام او گر گذر
گوید (۵) پس از ما ہم روش از مرودہ دیدار مقدر نیست پرتو خود را اگر خواہد ز روزن

بر کشد: (ارو) آفتاب کو ٹھٹھے سے گزنا۔

(ارو) دیکھو مصدر گذشتہ۔

یعنی سیر آفتاب۔

آفتاب از گریبان بر آمدن | مصدر

آفتاب از پس کوه بر آمدن | استعمال بر

اصطلاحی) کنایہ باشد از ظاہر شدن و دو چا

آفتاب باشد چنانکہ صاحب گوید (۵) بگشتن روی یار چنانکہ صاحب می فرماید (صاحب)

تقل کرد از خم شراب آہستہ آہستہ پیر آمد (۵) دامن شب راز کف چو صبح ندادم پیر

از پس کوه آفتاب آہستہ آہستہ پیر (ارو) تا ز گریبانم آفتاب بر آمد پیر شاعر گوید کہ صبح

آفتاب نکلتا (ورد) شب گزری اور دامن شب راز کف میندہد۔ یعنی آخر شب

آفتاب نکلا پیر تو گھر سے بھلا شب نکلا پیر

آفتاب از رخ پرده سحر برداشتن | مصدر

اصطلاحی کنایہ از بر آمدن و بر آمدن آفتاب۔ مگر از شب فراق می دانستم تا آنکہ آفتاب من

باشد چنانکہ ظہور می گوید (۵) رخ تو در دل از گریبان بر آمد یعنی چون یار من دو چار شد دنیا

شب دوش مجلسی آراستہ کہ آفتاب رویش بحق من کار صبح کرد و این اتہامی بہ

ز رخ پرده سحر برداشتہ پیر وضع باد کہ پیر در بیان فروغ روی یار کردہ است کہ صبح

سحر شب است کہ سحر را پوشیدہ دارد شاعر حقیقی ہم بغیر او مثل شب بود (ارو) مشو

گوید کہ چون در وسط شب رخ یار مجلس را کا مقابل ہونا۔ سامنے آنا۔

آراستہ مجلس روشن شد گو یا کہ آفتاب آفتاب از گریبان سر بر آوردن | مصدر

پیر (۵) پیر یعنی شب را برداشت و طلوع شد اصطلاحی۔ مراد ف گذشتہ چنانکہ صاحب گوید

<p>(۵) سر بر آوردہ است صاب زان گریبان (۵) روشن بین صبح و شام میرے آفتاب آفتاب یا غلط کردست مشرق را قمر بار و این سے پرتاب نظر سے جسکی ٹپکنے میں مہر و ماہ پڑا آفتاب از مغرب بر آمدن (مصدر صطلحی) آفتاب از نظر قنادن استعمال کنایہ باشد</p>	<p>(۵) سر بر آوردہ است صاب زان گریبان (۵) روشن بین صبح و شام میرے آفتاب آفتاب یا غلط کردست مشرق را قمر بار و این سے پرتاب نظر سے جسکی ٹپکنے میں مہر و ماہ پڑا آفتاب از مغرب بر آمدن (مصدر صطلحی) آفتاب از نظر قنادن استعمال کنایہ باشد</p>
<p>بقول صاحب بحر عجم قائم شدن قیامت است از بے منزلت شدن آفتاب چنانکہ ظہوری (اردو) بقول امیر آفتاب کا مغرب سے ٹپکنے کو (۵) ہے کہ در بار گذر کیست این پرتاب قیامت کے آثار کبریٰ میں سے ہے (صباح) آفتاب از نظر کیست این پرتاب مخفی مباد کہ قنادن وہست میں ادھر تو رکھتے نہیں ہیں سانچہ پرتاب یعنی بے قدر و ذیل شدن آمدہ است (اردو) سے ہاں نمایاں جب آفتاب ہوگا پڑا آفتاب آنکھوں سے گر جانا (آتش) (۵) ای</p>	<p>بقول صاحب بحر عجم قائم شدن قیامت است از بے منزلت شدن آفتاب چنانکہ ظہوری (اردو) بقول امیر آفتاب کا مغرب سے ٹپکنے کو (۵) ہے کہ در بار گذر کیست این پرتاب قیامت کے آثار کبریٰ میں سے ہے (صباح) آفتاب از نظر کیست این پرتاب مخفی مباد کہ قنادن وہست میں ادھر تو رکھتے نہیں ہیں سانچہ پرتاب یعنی بے قدر و ذیل شدن آمدہ است (اردو) سے ہاں نمایاں جب آفتاب ہوگا پڑا آفتاب آنکھوں سے گر جانا (آتش) (۵) ای</p>
<p>آفتاب از نظر چکیدن (مصدر صطلحی) آفتاب معشر آنکھوں سے گر گیا تو پتہ منھ پھیرتا</p>	<p>آفتاب از نظر چکیدن (مصدر صطلحی) آفتاب معشر آنکھوں سے گر گیا تو پتہ منھ پھیرتا</p>
<p>ببالغہ و بیان فروغ چشم است کہ صد آفتاب جدھر سے پھر میں ادھر نہ کرتا پڑا آفتاب افق و در چیری (استعمال) (۵) ضا</p>	<p>ببالغہ و بیان فروغ چشم است کہ صد آفتاب جدھر سے پھر میں ادھر نہ کرتا پڑا آفتاب افق و در چیری (استعمال) (۵) ضا</p>
<p>از انتہای فروغ چشم چنانکہ ظہوری گوید (۵) آصفی و بہار ہر دو ذکر این کردہ از معنی ساکت و بحر حسن چشم گہر بار غوطہ زدہ صد آفتاب ماہ مولف گوید کہ شعاع و پرتو مہر قنادن است آفتاب نظر چکیدن (اردو) نگاہ یا نظر سے آفتاب چنانکہ آصفی شیرازی گوید (۵) بسر و تتم کچا آفتاب نظر چکیدن کے معنی میں چکیدن کے معنی میں ہے کو شام نو سیدی پٹنخواہ کہ درویرانہ میں ہم نے بطور مثال اس مضمون کو نظم کیا ہے آفتاب از دیوار آفتاب پڑا (ظہوری) (۵) کلمہ ام</p>	<p>از انتہای فروغ چشم چنانکہ ظہوری گوید (۵) آصفی و بہار ہر دو ذکر این کردہ از معنی ساکت و بحر حسن چشم گہر بار غوطہ زدہ صد آفتاب ماہ مولف گوید کہ شعاع و پرتو مہر قنادن است آفتاب نظر چکیدن (اردو) نگاہ یا نظر سے آفتاب چنانکہ آصفی شیرازی گوید (۵) بسر و تتم کچا آفتاب نظر چکیدن کے معنی میں چکیدن کے معنی میں ہے کو شام نو سیدی پٹنخواہ کہ درویرانہ میں ہم نے بطور مثال اس مضمون کو نظم کیا ہے آفتاب از دیوار آفتاب پڑا (ظہوری) (۵) کلمہ ام</p>

از شعلہ آہم چنان گردیدہ ام نہ کاتب افتد چون مثل آفتاب است و چون اورا در خواب
از بالای روزن بگذرد (اردو) و صوب پڑنا دیدم از فروغش گمان کردم کہ آفتاب برآمد
بقول آصفیہ آفتاب افتادن کا ترجمہ تیز و تیز است و صبح شدہ پس ازین خیال بیدار شدم
ہونا گرمی ہونا و بقول صاحب جامع لغات و خواب خوشی بود از میان رفت حال تحقیق
روشنی پڑنا۔

آفتاب اندر سر آمدن | مصدر اصطلاحی مفروضہ و معنی بیان کردہ ہر سہ محققین ملا خطہ

بقول صاحب آصفی و اند معنی بیدار آمدن آفتاب بفرماید کہ آفتاب اندر سر آمدن اچھ معنی
بہا زکرا این کردہ از معنی ساکت و ہر سہ انکلام دارد ما ہمین سندر ابر مصدر آفتاب آمدن

خسرو دہلوی سنگیرند (س) پس از ما ہم دوش از فردہ دیدار خواب آمدہ گئی برنگم
نوشتہ ایم کہ گذشت (اردو) آفتاب سپر
آنا۔ بقول امیر و پیر ہونا۔

کندر سرمن آفتاب آمدہ تجبب از تحقیق پند آفتاب یافتن | مصدر اصطلاحی محض

با نام و نشان است کہ اندر سر را ادعاست صورت حال خطوط شعاعی را
داخل مصدر کردہ اند مولف گوید کہ در سر و کار گاہ مذاق ان قرار دادہ ادعا کند کہ نتیجہ

اندر سر معنی در خیال و اندر خیال است شاعر ہمین با فیدن است کہ آفتاب تیار شد و ان
گوید کہ بعد از یک ماہ دیشب مرا بفرود دیدار یا ادعای شاعریت و بس (بیدل س) با

خواب آمد من از خواب آنوقت بیدار شدم منکر اسرار سینہ چاکیش بکار گاہ سحر
کہ در خیال من آفتاب برآمد و صبح شد معنی یا آفتاب می یافت (اردو) خطوط شعاعی کو

جلاہون کے کرگے کے ساتھ تشبیہ و کیریہ نتیجہ بغروب شمس بر دیوار مغرب رویہ افتادہ کم کم
 اخذ کیا گیا ہے کہ کارگاہ سحرین آفتاب بنا گیا دیوار رامی گذار دیس فارسین ازہمین تشبیہ
 ہے۔ اس کا لفظی ترجمہ آفتاب کو بتاتا ہے۔ این اصطلاح را پیدا کرده اند (اردو) ^(۹۹۸)

کرگے کو دکن میں جلاہون کا مانگہ کہتے ہیں۔ بر سر دیوار ہونا بحر (ج) جب سفیدی آئی
 آفتاب بتن در آمدن | مصدر صطلاحی سر کیا بھروسہ زیت کا نہ بحراب ہم

جان بہ تن آمدن چنانکہ ظہوری گوید (ع) آفتاب بر سر دیوار ہین نہ چرخ سحری ہونا
 خیال او چو جلوت سرای خواب در آید نہ بقول آصفیہ قریب الزوال ہونا۔ مرنیکے ہونا
 بتن زہرین مویم صد آفتاب در آید (اردو) آفتاب بندرہ بخشیدن | استعمال چہرہ ^(۹۹۸)

جان میں جان آنا (نا نسخ) آجائے ہیں اگر نامیہ را مباحوضہ لاشی دادن چنانکہ ظہوری
 جان میں جان آؤ اگر تم نہ تن ہجر میں بے جا گوید (ع) صد آفتاب ظہوری بندرہ بخشیدن
 ہے اے یار ہمارا نہ جفای عشق گرش پر تو ظہور و ہد (اردو)

آفتاب بدیوار آمدن | مصدر صطلاحی دکن میں کہتے ہیں تنکے پر دنیا ٹٹانا۔

بقول بہار کنایہ از نزدیک رسیدن زمانہ آفتاب بر آسمان بستن | مصدر صطلاحی ^(۹۹۸)

انتہائے عمر و دولت (خسرو) ماہن بقول بہار داند متعلق گردانیدن صاحب

بہر خدا پیش مر و برب بام نہ کا قتاب من آصفی این را معلق گردانیدن گوید حسین

بیچارہ بدیوار آمدن مولف گوید کہ درین صحنہ سائی (ع) بردرت روی خون چکان بستم نہ

آفتاب بمعنی پر تو شمس است و پر تو شمس قریب آفتابی بر آسمان بستم مولف را درین خصوص

<p>باهره محققین اختلاف است این مقوله عجم است و قریب به شل فاریان بر موقع وضع اشعی آمده پس آفتاب بر داشتن معنی ساختن آفتاب محلّه گویند که آفتاب را بر آسمان بسته است و بلند نمودن آفتاب و حاصل کردن آفتاب و از سند صین سنائی هم همین معنی پیدا میشود می آید چنانکه ظهوری گوید (۵) در آب سایه شاعر نازک خیال روی خوش چکان را در رین شهر دیگر که آب ره گذرش به پنج مژده آفتاب با آفتاب تشبیه داد و در یار آسمان گفت بر دار و در (۱) آفتاب بنانا - آفتاب و ضمناً مقوله عجم را هم استعمال کرد (۲) کسی کو غزت دنیا - بلند کرنا - آفتاب کو حاصل کرنا کام کو بر محل کرنا - (۱) آفتاب بر دیوار</p>	<p>با هر سه محققین اختلاف است این مقوله عجم است و قریب به شل فاریان بر موقع وضع اشعی آمده پس آفتاب بر داشتن معنی ساختن آفتاب محلّه گویند که آفتاب را بر آسمان بسته است و بلند نمودن آفتاب و حاصل کردن آفتاب و از سند صین سنائی هم همین معنی پیدا میشود می آید چنانکه ظهوری گوید (۵) در آب سایه شاعر نازک خیال روی خوش چکان را در رین شهر دیگر که آب ره گذرش به پنج مژده آفتاب با آفتاب تشبیه داد و در یار آسمان گفت بر دار و در (۱) آفتاب بنانا - آفتاب و ضمناً مقوله عجم را هم استعمال کرد (۲) کسی کو غزت دنیا - بلند کرنا - آفتاب کو حاصل کرنا کام کو بر محل کرنا - (۱) آفتاب بر دیوار</p>
<p>آفتاب بر آمدن (۲) آفتاب بر دیوار آمدن مصدر شمس است - صاحب آصفی ذکر این کرده اصطلاحی - صاحبان شمس و رشیدی بر بنبر (قدسی مشهدی ۵) صبح و صلیح کر پس از غروب نوشته اند که کنایه از زوال عمر و دولت است بر آید آفتاب بر روی در زردی کن پیش از رسیدن و بقول صاحب اند نمبر ۲۴ مرادف آفتاب (ظهوری ۵) بر آن زمین که فروغ مولف گوید که مرادف آفتاب بر دیوار رخ تو داد خیالش به زوره دانه نشاند آفتاب آمدن است که گذشت -</p>	<p>آفتاب بر آمدن (۲) آفتاب بر دیوار آمدن مصدر شمس است - صاحب آصفی ذکر این کرده اصطلاحی - صاحبان شمس و رشیدی بر بنبر (قدسی مشهدی ۵) صبح و صلیح کر پس از غروب نوشته اند که کنایه از زوال عمر و دولت است بر آید آفتاب بر روی در زردی کن پیش از رسیدن و بقول صاحب اند نمبر ۲۴ مرادف آفتاب (ظهوری ۵) بر آن زمین که فروغ مولف گوید که مرادف آفتاب بر دیوار رخ تو داد خیالش به زوره دانه نشاند آفتاب آمدن است که گذشت -</p>
<p>بر آید (۲) آفتاب بر دیوار رفتن مصدر آفتاب برداشتن (مصدر اصطلاحی) (۲) آفتاب بر دیوار شدن اصطلاحی</p>	<p>بر آید (۲) آفتاب بر دیوار رفتن مصدر آفتاب برداشتن (مصدر اصطلاحی) (۲) آفتاب بر دیوار شدن اصطلاحی</p>
<p>مخفی مباد که برداشتن بقول صاحب بحر عجم نمبر ۱، بقول صاحب برهان کنایه از آفتاب</p>	<p>مخفی مباد که برداشتن بقول صاحب بحر عجم نمبر ۱، بقول صاحب برهان کنایه از آفتاب</p>

عمر و زندگانی و دولت و کامرانی باشد خداوند عبادت از رسیدن آفتاب بہمت لڑا
 بجز فرماید کہ تمام شدن عمر و زندگانی و دولت و کامرانی و بقول صاحب رشیدی زوال
 و کامرانی و بقول صاحب رشیدی زوال آمدہ است بآفتاب عجیبی بر سر بام آمدہ است
 عمر و دولت بہار گوید کہ مراد (آفتاب مولف گوید کہ درین شعر (۱) آفتاب عجیبی
 بدیوار آمدن) و صاحب اند نسبت نمبر ۲ استعارہ باشد از محبوب و آفتاب بر بام آمدن
 نوشتہ کہ کنایہ از نزدیک رسیدن زمان بہار است بر بام آمدن محبوب است و جلوہ پیرا شد
 عمر و دولت مولف بر مصدر آفتاب و بعض نسخ مصرع ثانی چنین است (ع آفتاب
 بدیوار آمدن) صراحت کافی کردہ است عجیبی بر سر بام آمدہ است پس درین صورت
 آفتاب بر زمین نشستن | و مصدر (۱) ہم از آفتاب عجیبی - محبوب توان گرفت و
 بقول بہار کنایہ از فرو رفتن آفتاب است بالعرض اگر از آفتاب شمس گیریم در آن حالت
 (صاحب ع) می نشیند آفتاب عالم آرا بہار (۲) بر سر بام آمدن) کنایہ باشد از بلند شدن
 صاحب اند بجا و فرنگی و رنگ ذکر این کوفی آفتاب (ار و و) یا کوٹھے پر آنا جلوہ
 (ار و و) آفتاب چپ جاناکیف (۳) افروز ہونا - آفتاب کوٹھے پر آنا (۴) آفتاب
 اندھیر ہو نہاں اگر آنکھوں سے جام ہو تو بہار بلند ہوتا ہے بقول اسیر سورج کا انقی سے اونچا ہونا
 جاے آفتاب تو کیہ کر نہ شام ہو
 آفتاب بر سر بام آمدن | و مصدر (۱) تو شمع سے نہ ہو گردون یہ آفتاب بلند
 آفتاب بر سر بام رسیدن | بقول بہار آفتاب بر سر دیوار | (اصطلاح) مراد

<p>آفتاب بدیوار است کہ گذشت صاحب بر سرِ آفتاب ایش بر سر دیوار بود انند ذکر این کرده و مانند آن پیش کنیم (ص)</p>	<p>آفتاب بدیوار است کہ گذشت صاحب بر سرِ آفتاب ایش بر سر دیوار بود انند ذکر این کرده و مانند آن پیش کنیم (ص)</p>
<p>(۵) غافل انداز مرگ مردم در نہ در سو اصطلاحی (دانشتن این کہ زمانہ کامرانی قریب انتم است (ساگک یزدی (۵) طرہ نزدیک</p>	<p>(۵) غافل انداز مرگ مردم در نہ در سو اصطلاحی (دانشتن این کہ زمانہ کامرانی قریب انتم است (ساگک یزدی (۵) طرہ نزدیک</p>
<p>نیت (ارو) امیر نے آفتاب برباب دستار این نو دولتان پد آفتاب بر سر دیوار کے ذیل میں فرمایا ہے کہ آفتاب بر سر دیوار کجی</p>	<p>نیت (ارو) امیر نے آفتاب برباب دستار این نو دولتان پد آفتاب بر سر دیوار کے ذیل میں فرمایا ہے کہ آفتاب بر سر دیوار کجی</p>
<p>انھیں معنون میں متعل ہے (بجر) جب کہ عروج و دولت کا زمانہ قریب انتم ہے۔ سپیدی آئی سر پر کیا بھروسہ زیت کا پد</p>	<p>انھیں معنون میں متعل ہے (بجر) جب کہ عروج و دولت کا زمانہ قریب انتم ہے۔ سپیدی آئی سر پر کیا بھروسہ زیت کا پد</p>
<p>بجرب ہم آفتاب بر سر دیوار ہیں اصطلاحی (بقول بہار مراد آفتاب بدیوار آمد و مولف گوید کہ درین ہر دو فرق نازک ہے کہ</p>	<p>بجرب ہم آفتاب بر سر دیوار ہیں اصطلاحی (بقول بہار مراد آفتاب بدیوار آمد و مولف گوید کہ درین ہر دو فرق نازک ہے کہ</p>
<p>آفتاب بر سر دیوار آمدن اصطلاحی (مراد آفتاب بدیوار آمدن) و آمدن و دیدن باشد (ظہوری (۵) از سر</p>	<p>آفتاب بر سر دیوار آمدن اصطلاحی (مراد آفتاب بدیوار آمدن) و آمدن و دیدن باشد (ظہوری (۵) از سر</p>
<p>باشد کہ گذشت صاحب انند ذکر این کردہ اکویش بحسرت وقت رفتن آفتاب پد آفتاب آفتاب بر سر دیوار بودن</p>	<p>باشد کہ گذشت صاحب انند ذکر این کردہ اکویش بحسرت وقت رفتن آفتاب پد آفتاب آفتاب بر سر دیوار بودن</p>
<p>بقول بہار مراد آفتاب بدیوار آمدن اصطلاحی (بقول بہار مراد آفتاب بدیوار آمدن) و مولف گوید کہ درین ہر دو فرق نازک ہے کہ</p>	<p>بقول بہار مراد آفتاب بدیوار آمدن اصطلاحی (بقول بہار مراد آفتاب بدیوار آمدن) و مولف گوید کہ درین ہر دو فرق نازک ہے کہ</p>
<p>درین ہر دو مصدر اصطلاحی ہم بیان قدیمہ و قدیمہ کہ گذشت د میر مغزی (۵) من باشد (میر مغزی (۵) ہر کرا سایہ عدل نو شا</p>	<p>درین ہر دو مصدر اصطلاحی ہم بیان قدیمہ و قدیمہ کہ گذشت د میر مغزی (۵) من باشد (میر مغزی (۵) ہر کرا سایہ عدل نو شا</p>

رفتہ نہ مخفی مباد کہ مشائے کہ بدست آمدن بر دیوار رفتن -

(۱۶۱)

لفظ خورشید است نہ آفتاب مگر یہی ندارد کہ (۱) آفتاب برب بام (اصطلاح)

عرض بر ترک تفوق دارد - (۲) آفتاب برب بام آمدن (مصدر)

آفتاب بر سر دیوار شدن (مصدر) (اصطلاح) (نمبر ۱) مراد آفتاب بر دیوار

بقول بہار مراد آفتاب بر دیوار آمدن (۲) مراد آفتاب بر دیوار آمدن (۱)

و مولف گوید کہ درین ہر دو فرق آمدن (۱) باقر کاشی (۲) کوی عشق است کہ در گام

شدن است و بس (میر خسرو) ہر کہ چون تختیش فاست نہ آفتاب ہمہ کس برب

خورشید بر باست و وید نہ آفتابش بر سر بام است اینجا (۱) سالک یزدی (۲) آفتاب

دیوار شد (۱) زندگانی برب بام آمدہ است نہ سایہ خود (۲)

آفتاب بر سر سایہ کردن (مصدر) (اصطلاح) کرد کے سے سر و بالا بر سر مہ صاحب مصفی

سوختن مغربا شد از حرارت و دیوانہ گردن (نمبر ۲) را ذکر کردہ است (۱) آفتاب

چنانکہ صاب گوید (۲) مغزش ز جوش لب بام بقول امیر کنایہ ہر چہ قریب زوال

پردہ افلاک می در دہ بر ہر سری کہ سایہ کند سے ہے اسی وجہ سے سن رسیدہ آدمی کو

آفتاب عشق (۱) دیوانہ بنا دینا - بھی کہتے ہیں (بحر) حین ہین کلمہ نقرہ

جیسے حدت آفتاب نے اسکو دیوانہ بنا دیا - با ف پر مغرور نہ وہ آفتاب لب بام ہے

آفتاب بر کوہ رفتن (مصدر) (اصطلاح) خیال نہیں نہ جلیل (۲) خط سے حسن ہکا

بقول صاحب بحر و برہان مراد آفتاب ہے قریب زوال نہ اب لب بام آفتاب

یہ نہ دیکھو آفتاب بر دیوار و بر سر دیوار (نہر) آمدہ است یعنی حالا بخار خط بریش و بروت
۲ کے لئے دیکھو آفتاب بر دیوار آمدن -

آفتاب برب بام بودن (مصادر) منحنی بہا کہ شاہد فارسیان مذکر است و شاہد

آفتاب برب بام رسیدن (اصطلاحی) ہندیان موت ہمین یک چیز است کہ بہار

بقول بہار مراد آفتاب بر دیوار آمدن (ہندی نثر اوراد معنی شعر ضرورت آن پہلے

دسالک یزدی ۵) رسید است آفتاب بر کرد کہ (حسن) را مخدوف گیر و قاتل محمد علی

لب بام از بخار خط نہ و گرگی ای شکر بہر بان سلیم ہم ہمین مصدر اصطلاحی را آورده ۵

خواہی با گشتن نہ و بعض نسخ ہمین شعبہ تبدیل بباغ میرود و باد صبح می گوید نہ رسید برب بام

الفاظ و تقدّم مصرع ثانی بنظر آمدہ ۵) کن آفتاب خندہ گل نہ

استادگی زین بیش و تعمیر احوال نہ کہ آمد آفتاب (الف) آفتاب بر روی رسیدن (مصادر)

رب لب بام از بخار خط نہ و صورت مابعد الذکر (ب) آفتاب بر روی رسیدن (اصطلاحی)

سندہ متعلق از آفتاب برب بام آمدن (ج) آفتاب بر روی زدن (بقول)

خواہد شد - بہار گوید کہ بہر حال درین بیت صاحب بحر عجم قریب بغروب رسیدن آفتاب

مشبہ مخدوف است - ۱ آفتاب حسن تو است بہار نسبت (الف) گوید کہ ۱) وقت

و مولف گوید کہ مقصود شاعر از آفتاب بجا غروب آفتاب رسیدن باشد مولف

خط است - چیزی دیگر ما چہرہ مخدوف گیریم گوید کہ این معنی حقیقی است ولیکن ۳) اگر آفتاب

شاعر گوید کہ آفتاب بخار خط تو برب بام را بسوی کسی مضاف کردہ شود کنایہ باشد از

<p>قرب رسیدن وقت موت یا زوال کامرانیش و اگر مضامین بسوی دولت یا چیزی دیگر کرده شود انهم کنایہ باشد ازین کہ وقت آخر آن چنانکہ سلمان ساجی گوید (۵) زمانہ رو تیرہ کرد و پوزوران رسید آفتابش بزرگ دارد بعض اہل زبان نے آفتاب زرد آفتاب اصغر۔ اس آفتاب کو کہا ہے جو قریب غروب ہو و بکھو لفظ آفتاب کی صفات آفتاب زرد پڑنا۔ مصوب پیلی پڑنا دکن میں کہتے ہیں (۴) دیکھو آفتاب بدیوار آمدن۔ آفتاب بکوبہ فرو رفتن (۱) مصدر مطلق مراد آفتاب بکوبہ رفتن است کہ گذشتہ (۲) شیراز کی سلطنت ران صاحب شکوہ فروخواست رفت آفتاب بکوبہ بہا بہین سند ایراسے مصدر... آفتاب بکوبہ فرو رفتن خواستن آورد و این مراد آفتاب بدیوار آمدن گویند</p>	<p>و صراحت می فرماید کہ ای فرو رفتن خواست آفتاب عمر و بکوبہ و صاحب اندامین را آفتاب بکوبہ فرو رفتن و خواستن (۳) درست عجب است از تحقیقین مخفی مباد کہ آفتاب بکوبہ رفتن یا فرو رفتن کنایہ از انتہای عمر و زندگانی و دولت و کامرانی باشد۔ و اتفاقاً برین معنی بر مصداق گذشتہ بیان کرد ایم پس معنی آفتاب عمر و بکوبہ فرو رفتن خواستن از کیا پیدا شد در مصرع شیخ شیراز معنی شعر بلحاظ اصطلاح ہمین قدر است کہ عمر و خواست کہ ختم شود یا دولت و کامرانی او خواست کہ آخر شود و این ہر دو معنی در اصطلاح آفتاب بکوبہ رفتن و فرو رفتن ہو جو دست پن معنی شعر آفتاب عمر گفتن خطاست و این درست نیست در کلام خود آفتاب را بسوی عمر و دولت و کامرانی یا چیزی دیگر مضامین کنند</p>
---	--

در آن صورت متحقق خواهد شد که مقصودش همه را داخل معنی می توانیم کرد یا لجا ط قریبگی
از انتهای عمر است یا دولت یا چیز دیگر ازینهارا و بناید که بحالت عدم اضافت در
تحقیق پسندان نازک خیال بدانند که درمهر معنی شعر از تخصیص تصریفی کنیم چنانکه بهار
اقسام این مصادر که ہمدین مقام بہ یک کرده است - (ار و و) آفتاب لب بام
معنی گذشتہ است یعنی آفتاب بدیوار یا تہ اردوین مستعمل ہے - نیز آفتاب بر سر دیوار
دیوار یا تہ سردیوار یا تہ سر کوہ یا تہ سر بام آمد یہ دونوں محاورے کنایتہ ہر چیز قریب زوال
ورسیدن وغیرہ این نزاکت معنی را ملحوظ با کسے بولے جاتے ہین لیکن جس چیز کے
داشت بعضی از اہل زبان درین اصطلاح لے ان محاوروں کا استعمال مقصود ہے
اضافت آفتاب بسوی عمر یا چیز دیگر ہم کرڈاوس کی صراحت یا قریبہ کا ہونا ضروری
اند چنانکہ میر معری (ع) آفتاب املش بر ہے مثلاً اگر حسن کا تذکرہ ہے تو ان محاوروں
سردیوار بود و ظہوری (ع) آفتاب عمر خوش کا مقصد یہ ہوگا کہ حسن قریب زوال ہے
بر سر دیوار دیدن سالک یزدی (ع) آفتاب یا عمر اور پیری کا بیان ہے تو ان محاوروں
زندگانی بر سر بام آمدہ است پس افادہ کے استعمال سے یہ سمجھا جاوے گا کہ صاحب تذکرہ
اضافت تخصیص معنی میکند مثلاً در مصرع میر معری تخصیص لب گور یا چراغ سحری ہے - اسی طرح آفتاب
با (ا) و در مصرع ظہوری تخصیص با عمر و مصرع کو کسی خاص مقصد کی جانب مضاف کر کے
سالک یزدی تخصیص یزدگانی پیدا است انا جانیک کہ سکتے ہین جیسے کہ آفتاب عمر لب بام ہے
این قسم اضافت نباشد از عمر یا دولت یا کامرانی یا آفتاب دولت بر سر دیوار ہے فارسیوں

نے بھی اس کا استعمال ایسا ہی کیا ہے لیکن گوید کہ اندودن و اندایدن بمعنی گلاب کا گل
فارسی میں بہ نسبت اردو کے یہ بات زیادہ مالیدن بردیوار و غیر آن مراد یکدگر بہت مضامین
ہے کہ اگر کسی شاعر نے کسی کی نسبت بلاوجہ ہر و انداید (اردو) چاند پر خاک ڈالے
قرینہ یا بلااضافت صرف ان محاوروں کا نہیں پڑتی یہ کہاوت ہے بقول آصفیہ
استعمال کیا ہو تو اسکی معنی یہ ہوں گے کہ اسکی پہلے سے نہیں ہو سکتے اچھون کو عیب نہیں
عمر یا دولت چراغ سحری ہے اس کی متعدد لگ سکتا۔ ہنر چھپاے ہنرین چھپتا آتش
مثالین مصاد و گزشتہ میں بیان ہو چکی ہیں۔ چاند کے اوپر نہیں پڑتی کسی صورت سوز کا
(۱) آفتاب بگل اندایدن | مصاد | منہ تو دیکھین لے کے یوسف کے برادر سیم
(۲) آفتاب بگل اندودن | اصطلاحی | پس چاند پر خاک ڈالنا اسکا مصدر ہے۔
(۲) بقول صاحب رشیدی و برہان و بحر دکن میں ایسے ہی موقع پر کہتے ہیں ”آفتاب
کنایہ از پنہان ساختن امری بود کہ در غایت چھپائے سے ہنرین چھپتا“
نہور باشد بہار ہم ذکر این کردہ است بر آفتاب بی زوال | (اصطلاح) کنایہ از
(آفتاب و ماہتاب بگل اندودن) صاحب محبوب باشد چنانکہ جامی گوید (۵) آخر و خاتم
اند و ماصری تشبیلی پیش کردہ است کہ درو فانی ماہ ہر مجلس مشوہ آفتاب بی زوالی شمع
خورشید بجای آفتاب است (حکیم نوری) ہر محل باش (اردو) آفتاب استعارۃ معشوق
خرد زان تیرہ گشت بحق بمن گفتا کہ با من ہم کو کہتے ہیں دیکھو لفظ آفتاب۔ پس آفتاب
بگزشتہ اب پیائی بگل خورشید اندائی پمؤلف بی زوال کنایتہ معشوق کے لئے کہہ سکتے ہیں

آفتاب بیک نیزہ رسیدن | (اصطلاحاً) از پس ہر ذرہ نوعی می کند پاشندگی چہ صفا

بقول بحر قائم شدن قیامت - دیگر کسی ذکر آصفی ہم ذکر نمبر (۲) کردہ سند بالا پیش می کند
این کردہ است (اردو) ایک نیزہ پر خورشید و سجوالہ بہا بر لفظ معروف قانع مولف گوید

ہونا - و بقول امیر - آفتاب کا ایک یا سوا کہ اسیری لاجبی (پاشندگی کردن آفتاب) آورد
نیزے پر آنا - قیامت آنا - آپ فرماتے ہیں کہ آفتاب پاشیدن عجب است کہ تحقیق بالا

کہ آثار قیامت سے ہے کہ آفتاب اس دن (آفتاب پاشیدن) نوشتہ چگونہ از کلام اسیری
زمین سے سوانیزے کے فاصلہ پر ہو گا ظفر لاجبی سنگینہ حاصل داسیگویم کہ نمبر (۱)

(۵) حق میں پروانے کے تھا یک نیزے گنا یہ باشد از تابیدن اسیری لاجبی گوید کہ آفتاب
پر خورشید حشر و شمع کے سر پر چو شعلہ اسے طغیر پیدا روی دوست ہر ذرہ را از فیض تابندگی خور

ہوا (دوریرے) مجھے وہ طفل بازی گر قیامت خالی نمی گذارد و از پس ہر ذرہ تاب خود
یا د آئے گا پے سوانیزے پہ جب دیکھو نگاہیں ظاہری کند وہمان تاب آفتاب است

خود رشید محشر کو پے کہ ذرہ بجای خودش می تابد (۲) ظاہر کردن

(۱) آفتاب پاشندگی کردن بر خیری | (اصطلاحاً) آفتاب است چنانکہ صاحب آصفی بر حاشیہ

(۲) آفتاب پاشیدن بر خیری | (اصطلاحاً) خود بذیل آفتاب پاشیدن آوردہ (ظہوری

بہا نمبر ۲ - را ذکر کند و بند ذیل گوید کہ ظہور سے آفتاب از شمس شعلہ طالع پاشند یعنی
کردن آفتاب بر آن چیز (اسیری لاجبی) ظاہر کنند (اردو) (۱) آفتاب کا چکنا (۲)

ویدہ بکشا و نظر کن کا قتاب روی دوست آفتاب کو ظاہر کرنا -

آفتاب پر تک

اصطلاح - بقول صاحب

پهلوی نسبت (۱) گوید که این جانور چشم آفتاب

شمس (۱) شترک - (۲) حربا - دیگر کسی از اهل

دوز و دوی آفتاب دارد گویا که برودتی و

افت ذکر این نکرد (ارو) (۱) بقول آصفیه

حدقه اوست و در عرب آنرا سام ابرص گویند

چمکاو (موزت) (۲) گرگٹ (مذکر) فقره کن

و ذکر نمبر ۲ کند صاحب تموید آورده که نسبت

تذکیر تمانیث شام هوئی اور چمکاو درین اثر

نمبر (۲) در شرف نامہ است که خصوصیت

لگین (میر ۵) روان ساتھ اسکے شانہ

بانیلو فرزند ارد بلکہ هر گلی که کبود است نسبت

هوے نہ کسی گرگٹ آگے روانہ ہوے نہ

نمبر (۱) فرماید کہ در ہند این جانور را گرگٹ نامند

آفتاب پرست

اصطلاح - بقول صاحب

و صاحب جهانگیری را برہان اتفاق است

برہان (۱) جانوری کہ مانند است پچلیا

بدین صراحت کہ نمبر (۱) را در ہند گرگٹ خوانند

اور ابرہیانی حردون گویند (۲) گلی کہ بر سر

صاحب جامع اللغات براس نمبر (۱) سندی

آفتاب میل کند و برگہای آن روی بد بخا

آوردہ (۱) اور (۱) تازہ رنگت نماید

کند و نزد اہل ہند ہر گل کبود عموماً گل نیلوفر

دوران ہر زمان مثل آفتاب پرست ہوتا

خصوصاً (۳) طائفہ نیز باشد از گہران و شتر

رشدی این را مراد آفتاب گرد کہ گفتہ

و افلاکیان - صاحب بحر عجم گوید کہ گل نیلوفر

دوم کند - صاحب ناصری

و حربا و گل خورشید و طائفہ از گہران صاحب

برہان اتفاق و ہم چنین صاحب شمس سجاولہ

جامع ذکر ہر معنی کردہ گوید کہ نمبر (۱) عاشق آفتاب

مہفت پیکر ہر سہ معنی را معترف - صاحب سرو

است و بعرنی یا یونانی آنرا حربا گویند صاحب

با عتراف معنی اول و دوم سندی براس نمبر (۲)

از کلام نظامی آوردہ (۵۲) ہر سوے کا قبا ہے۔ اور اپنا رنگ سرخ۔ زرد۔ نیلا بدلتا
 ہوا روئے گل ازرق درو نظر دارد و لا جرم رہتا ہے و رنگین (۵) اگر گٹ کی طرح لاکھوں
 ہر گلی کہ اندق بہت و خواندش ہند آفتاب گردون نے رنگ بدلے پر تو نے اسے نگر
 پرست و صاحب محیط گوید کہ آفتاب پرست اپنے نہ ڈھنگ بدلے نہ ہنر (۵) کی نسبت
 بفارسی حربا و آوریون رانامند اسند (۵) آپ ہی کا قول ہے کہ سورج کبھی اسم ہوش
 از جامع اللغات، حق پرستی کنی اگر ایماہ و رخ ایک قسم کے زرد پھول کا نام جو آفتاب کے
 خانی بافتاب پرست و ظہوری ہم آوردہ (۵) ساتھ اپنا رخ بدلتا ہے آفتاب پرست
 تیز بین باد آفتاب پرست و تا بہ بند کہ آفتاب (بحر ۵) حسن یک رنگی کہاں ہے عاشق و
 بہت و (اردو) بقول صاحب جامع اللغات معشوق میں پکب ہوا سورج کبھی پراعتدال
 (۱) اگر گٹ جو دھوپ میں بیٹھ کر اپنے کسی رنگ آفتاب پرست آپ نے نیلو فر کا بھی ذکر کیا ہی
 بدلتا ہے (۲) ایک قسم کا پھول جسکو سورج فرماتے ہیں کہ ایک قسم کے نیلے رنگ کا
 کبھی کہتے ہیں اکثر اس کا رخ آفتاب کی طرف پھول جسکی دو قسمیں ہوتی ہیں (۳) بقول اس
 ہوتا ہے اور ایک نیلگون پھول یعنی گل ازرق آفتاب پرست سورج پوجنے والا (۵) نظر
 (۳) آفتاب کو پوجنے والی قوم۔ صاحب صنف پھر آفتاب کو دیکھیں نہ آفتاب پرست پھر
 نے گٹ کی نسبت لکھا ہے کہ حربا اور آفتاب جو یار کے رخسار آتشین کو تکین (۵) غالب
 پرست اسی کا نام ہے ایک چھپکلی کی شکل کا ہر ایک ذرہ عاشق ہے آفتاب پرست و
 جانور جو اکثر آفتاب کی طرف رخ کر کے بیٹھتا گئی نہ خاک ہوئے پر ہواے جلوہ ناز و

<p>اسکے پتوں میں ایک قسم کا پیپار مادہ ہوتا ہے جسکی وجہ سے وہ ٹوٹنے پر بھی جڑ جاتے ہیں اسی پودہ کو ہر جوڑ بھی کہتے ہیں صاحب عجیبی نیست کہ غلطی کتابت راویافتہ باشد کہ کسی ذکر نکرد صاحب اند گوید کہ مراد فگشتہ و نیز درختی خرد کہ در ہند اور اہر ہر گویند برگھا ہڈی جڑ جاتی ہے اور وہ کٹر جس میں مختلف آن جملہ سوی آفتاب باشد و نیز جامہ بولمون رنگ ہوں۔</p>	<p>آفتاب پرستک استعمال - بقول صاحب مؤید (۱) شیرک (۲) حربا مولف گوید کہ شیرک را آفتاب پرست گفتن عجب است و عجیبی نیست کہ غلطی کتابت راویافتہ باشد کہ کسی ذکر نکرد صاحب اند گوید کہ مراد فگشتہ و نیز درختی خرد کہ در ہند اور اہر ہر گویند برگھا ہڈی جڑ جاتی ہے اور وہ کٹر جس میں مختلف آن جملہ سوی آفتاب باشد و نیز جامہ بولمون رنگ ہوں۔</p>
<p>آفتاب پرستن استعمال - بمعنی پرستش</p>	<p>کہ رنگ بزرگ بنیاد دیگر کسی ذکر این نکرده۔ (داروی) دیکھو اصطلاح گذشتہ بلحاظ معنی او</p>
<p>آفتاب پرستیدن آفتاب کردن۔</p>	<p>صاحب مؤید چمگاؤڑ - بقول صاحب صفیہ ایک اندھیرا پسند پرند کا نام جو اکثر چھتوں میں لگتا رہتا ہے اور رات کو اڑا کرتا ہے۔ شیر سورج کو پوجنا۔ آفتاب کی پرستش کرنا۔</p>
<p>آفتاب پس دیوار اصطلاح بقول</p>	<p>بلحاظ معانی بیان کردہ صاحب اند ایک قسم کا درخت جس کے پتوں کا رخ آفتاب کی جانب ہوتا ہے۔ صاحب محیط نے ہر ہر پر لکھا ہے کہ یہ ایک چھوٹا سا درخت ہے جس کے پھول سفید اور بہت چھوٹے ہوتے ہیں اور</p>
<p>آفتاب پس کوہ بہار کنایہ از وقت شام (شوکت بخاری ۵) ز سقف و بام دور دوست نورمی بار و دنگو کہ در پس دیوار آفتابی ہست پ صاحب جامع اللغات گوید کہ آفتابی</p>	<p>ہوتا ہے۔ صاحب محیط نے ہر ہر پر لکھا ہے کہ یہ ایک چھوٹا سا درخت ہے جس کے پھول سفید اور بہت چھوٹے ہوتے ہیں اور</p>

کہ قریب غروب باشد و از همین شعرند گیرد۔ گوئے کہ وقت شام است زیرا کہ آفتاب
 اما در مصرع ثانی بجای لفظ گو لفظ مگر نوشته ما آفتاب فلک نیست کہ غروب بشود (ارو و)
 مولف گوید کہ آفتاب پس دیوار یا پس کوہ آفتاب پس دیوار۔ قریب غروب۔ اردو
 را دیگر کسی بدین معانی ذکر نکرد مخفی مباد کہ از کہہ سکتے ہیں۔

پس دیوار یا پس کوہ (آنسو دیوار یا کوہ) آفتاب پنهان شدن (اصطلاح مصطلحاً)
 مراد است اگر در مصرع ثانی لفظ مگر گیریم مقصود نظر نیا من آفتاب غروب شدن آنست
 آن باشد کہ آنسو دیوار شاید آفتابی است چنانکہ ظہوری گوید (د) رخ چو در عالم
 بہمن سبب از سقف و بام و در و دست نور فروز آفتابیم دور نیست و آفتاب از شرم
 ظاہری شود یعنی از منافذ مکان پر تو بنظری آفتاب و در ذرہ کہ پنهان شود (ارو و) آفتاب چھپ
 و این استعارہ باشد از وجودیاد در خانہ پس جانا۔ بقول امیر سورج ڈو بنا (کیف د)
 آفتاب پس خانہ یا پس دیوار یعنی حقیقی است اندھیر جو پنهان اگر آنکھوں سے جام ہو چھپ
 خصوص درین شعر کنایہ از وقت شام و قریب جائے آفتاب تو کیونکر نہ شام ہو
 غروب نیست و نباشد و اگر در آغاز مصرع آفتاب پوش (اصطلاح بقول صاحب)
 لفظ گو را گیریم از آفتاب پس دیوار وقت غروب آصفی الضمن آفتاب پوشیدن از عالم گپوش
 میتوان گرفت اندرین صورت معنی شعر چنین باشد بہار ہم ذکر این کردہ ہر دو از کلام صاحب
 باشد کہ یار من کہ مثل آفتاب است و بوجہ سنگیرند (د) ز سایہ تو زمین آفتاب پوش
 وجودش در خانہ از سقف و بام و در و نور پید شود اگر تو دیدہ دل را جلا توانی کردہ

گوید کہ ازین سند مصدر اصطلاحی ..... لازم (آفتاب بگل اندودن) است کہ گذشت
آفتاب پوش شدن | پیدایمی شود و ضا یعنی آفتاب بگل اندودہ میشود (اردو) بکھو
 آصفی ازہمین شعر مصدر اصطلاحی ..... آفتاب بگل اندودن -

آفتاب پوشیدن | پیدا کردہ کہ نمی شود (۱) آفتاب تابیدن بر چیزی | استعمال
 الحاصل - آفتاب پوشیدن درین شعر کنایہ باد (۲) آفتاب تافتن بر چیزی | صاحبان

از نورانی شدن و آفتاب پوش معنی نورانی
 اند و آصفی و بہار عجم ذکر این کردہ از معنی
 سکت مولف گوید کہ پرتو آفتاب افتادن
 چنان می گیرند قاتل - (اردو) روشن ہونا
 نورانی ہونا -

آفتاب تاب بی حرمتی ندارو | مثل ضا
 امثال فارسی ذکر این کردہ از معنی محل سکت
 مولف گوید کہ تاب در آفتاب لفظاً و معناً
 موجود است ولیکن تاب بے حرمتی در نیست

یعنی او بیحرمتی را نمی پسندد و کسی بوجہ تابش تولا
 کہ او را بیحرمت کند زیرا کہ حرمت او از ظہر است
 چون کسی واقعہ مشہور و صفت روشن کسی را
 خواہد کہ مخفی کند فارسیان این مثل را از مندوان
 زمین سے اٹک اگتے ہیں سر و جس جا پستی

جھکتے جن پر تیرا پڑا ہے سایا :

(۲) آفتاب جلوہ | وانند از اسمای محبوب

آفتاب تراویدن از چہری | مصدر صطلحا

است صاحب جامع اللغات وانند بر نمبر صاحب آصفی و بہار ذکر این کردہ از معنی است قانع (صفر فوقانی ۵) ز ذرہ ذرہ عیان

مولف گوید کہ ظاہر شدن نور است چنانکہ گشت جلوہ خورشید چو آفتاب جبین پڑ جامی گوید (۵) چہ خوش بر می کہ باشد جلوہ از عذار انداخت (اردو) بقول صاحب

آن رشک ماہ آنجا تراود آفتاب از سایہ جامع اللغات خوبصورت آدمی۔ بقول برق گاہ آنجا (اردو) نور برنا۔ بقول صاحب آصفیہ ماہ جبین ماہ لقا۔ معشوق کے

آصفیہ روشنی کا نمایان ہونا۔ روشنی جھلکنا۔ نو کے لئے کہتے ہیں مولف کی راہ میں آفتاب افشانی ہونا (ناخ ۵) شب تاریک ہے پر جبین ہی کہہ سکتے ہیں۔

نور گلیوں میں برتا ہے : ہوا ثابت ہی کا شائ | آفتاب جبین بر زمین | مصدر صطلحا

بقول بہار کہ بر آفتاب جبین چہری نوشتہ جانان کا رستا ہے :

آفتاب ثریا نشان | اصطلاح باضافت مرادف آفتاب تافتن بر چہری است کہ گز

خاص بقول صاحب بحر عجم کنایہ از چہرہ عرق (نظامی ۵) بلبک در سی چون در آید عفتاب

انسان محبوبان (اردو) اسی کا استعمال اردو چگونہ جہد بر زمین آفتاب : ازان تیر تر خسرو

میں کنایت ہو سکتا ہے۔ محبوب کا چہرہ جس سے پلٹن : بہ تندی در آمد بر آن اہرمن : (اردو)

پینا ٹپکتا ہو۔ زمین پر دھوپ پڑنا۔

(۱) آفتاب جبین | استعمال۔ بقول بہار آفتاب چاشت | استعمال۔ باضافت

سادس آفتابی کہ در وقت صبح زیادہ گرم نباشد آفتاب حشر بقول امیر جو سورج قیامت
فاریان رخ محبوب را با آفتاب چاشت کے دن نکلے گا (وزیر ۵) تردامن تقدیر
تشیہ دادہ اند (جامی ۵) تازلف تو ثبت ہون کہ اے آفتاب حشر سایہ مرخمل
رخت آفتاب چاشت و اللیل وضی است مرا کرے ابر بہار کو

ورد روز و شب (اردو) پہلے پہر کا آفتاب آفتاب حقیقت | اصطلاح - باضافت

صبح کا آفتاب جس کی وہ پ عدم تیزی کی سادس کنایہ از ذات پاک سرور کائنات
وجہ سے خوشگوار ہوتی ہے۔ نبینا علیہ الصلوٰۃ والسلام است و آفتاب

آفتاب حسن | اصطلاح باضافت حقیقت تافتن کنایہ باشد از ظاہر حقیقت

کنایہ از ذات معشوق باشد کہ حشش را با چنان کہ جامی گوید (۵) سایہ نہان شد

آفتاب تشبیہ دہند چنانکہ صاب گوید (۵) چو آفتاب حقیقت تافتن عیان از ہمہ جا

بود و نمود عاشق از آب و تاب حسن بہت گزردہ محمد (اردو) حضرت مدوح کی ذات پاک

را وجودیت از آفتاب حسن بہت (اردو) آفتاب حقیقت اور آفتاب حقیقت تافتن

حسن یا رادوین کنایتہ کہہ سکتے ہیں۔ ہونا یا چکنا کنایتہ ظہور حقیقت کے لئے کہہ سکتے ہیں

آفتاب حشر | استعمال - باضافت آفتاب خاطر | اصطلاح - بقول حنا

مرادف آفتاب قیامت کہ می آید (صاب) بہار و اند کنایہ از آدمی روشن دل چنانکہ

(۵) آتش چہ می کند بہ سپندیکہ سوختست انوری گوید (۵) ای چرخ استالت و مرج

از آفتاب حشر نوزد کباب عشق (اردو) اتقام آفتاب خاطر و ای شتری خطر

(اردو) بقول صاحب جامع اللغات روشن آفتاب خوبی بُود | مقوله - آفتاب معنی

دل - صفا سینه بقول صاحب آصفیه روشن پر تو و تابش آفتاب گذشته است جانی که

ضمیمه - معنی صاحب کشف صاحب اوراک - آفتاب سخت باشد معاصرین عجم گویند که آفتاب

آفتاب خرد | استعمال - باضافت ساد خوب بود ای تابش آفتاب سخت بود ناصر الدین

خرد باشد فاریان خرد را آفتاب تشبیه و شاه قاجار مغفور در سفرنامه خود استعمال این

اند چنانکه ظهوری گوید (۵) مغرکا هست کرده و در فرنگش در نهایی سهولت ذکر این

آفتاب خرد بهمان ظهوری در آبیای عشق موجود است (اردو) دھوپ تیز تھی -

(اردو) عقل روشن یا راسے روشن اردو آفتاب خورون | (مصدر صطلحی) بقول

مین کہ سکتے ہیں - صاحب بحر عجم و وارسته (۱) محنت و تعب

آفتاب خشک | اصطلاح - باضافت کشیدن (۱) سالک قزوینی (۲) منی توان چو

سادس آفتاب است و خشک صفت آنکه در آن کوچه آفتابی شد و مگر بر سر آن کوی

در پر تو او برو د و تری نیست (صاحب) آفتاب خور (۲) بقول بہار تاش شدن آفتاب

از روشن چرخ سخاوت طبع و آری کرشمہ و کنایہ از رنج و تعب کشیدن ہم صاحب

آبر و طلب آفتاب خشک و فاریان گویند کہ تحقیق گوید کہ حرارت آفتاب برداشتن

آفتاب زرد اردو آنا کہتی نمی و ہدیب مراد از (ابوطالب کلیم ۳) کیاب حسن تو ام قد

آفتاب خشک آفتاب نہیں ہم میتوان (اردو) خط نکوداغم پز سایہ ذوق نکرد آنکہ آفتاب

آفتاب جس میں بروست نہیں ہے یا بخیل ہے خور دہ (صاحب ۴) بی داغ عشق خشکی

<p>از دل طمع مارے خاصت میوہ کہ خورد آفتاب از شرم تو بہ در عرقم کو شراب ناب پاید شتاب کلمہ در اینا سے فرامانی رباعی (۱) در راہ طلب تر شدہ را آفتاب داد (۲) (اردو) دھوپ پڑنا چو تابی بخورد پڑ از چشمہ چاہ ذقن آبی بخورد بقول صاحب آصفیہ دھوپ دکھانا۔ دھوپ بی گریہ و سوز دل بود طاعت مانہ آن دانہ کہ مین رکھنا دھوپ لگانا۔ آب و آفتابی بخورد (۳) (اردو) زحمت اٹھانا آفتاب دل غ کر دین مصدر مصطلح (۴)</p>	<p>بقول صاحب آصفیہ مصیبت بھرناتکلیف داغدار شدن آفتاب باشد چنانکہ ظہوری برو داشت کرنا (۲) دھوپ کھانا۔ بقول آصفیہ گوید (۵) آفتاب از تیرہ بختی ہای خود گردو داغ پڑ فرعہای کوی او در سایہ دیوار زدو دھوپ لینا۔ آفتاب خورده اصطلاح۔ بقول صاحب (اردو) آفتاب کا داغدار ہونا آفتاب مین بحر عجم آنکہ از حرارت آفتاب بد حال شدہ باشد داغ پڑنا۔ مولف گوید کہ این مفعول مصدر گذشتہ باشد آفتاب در برج قوس استعمال بس (اردو) دھوپ کھایا ہو شخص یا دھوپ شمس گوید کہ فارسیان آذر ماہ را گویند و ہندیا پوس (اردو) پوس۔ بقول صاحب آصفیہ کھائی ہوئی چیز۔</p>
<p>آفتاب دادن چیزی مصدر مصطلح قمری سال کا نوان مہینہ جس مین بدر کامل بقول صاحب بحر نگاہ داشتن چیزی اور آفتاب پٹنے پنجتر کے پاس رہتا ہے۔ (اسم مذکر) نمازا و بقول صاحب انند آصفی و بہار و آفتاب و سمیر کی پندرہویں تاریخ سے جنوری کی پندرہ داشتن چیزی را چنانکہ ملاطاف ہر غنی گوید (۶) ایک کا وقت فصلی حساب سے چوتھا مہینہ جس مین</p>	<p>بقول صاحب بحر نگاہ داشتن چیزی اور آفتاب پٹنے پنجتر کے پاس رہتا ہے۔ (اسم مذکر) نمازا و بقول صاحب انند آصفی و بہار و آفتاب و سمیر کی پندرہویں تاریخ سے جنوری کی پندرہ داشتن چیزی را چنانکہ ملاطاف ہر غنی گوید (۶) ایک کا وقت فصلی حساب سے چوتھا مہینہ جس مین</p>

جاڑے کی شدت ہوتی ہے۔ کوزے میں بند کرنا بھی کہتے ہیں دیکھو آصفیہ۔

(۱۷۱) آفتاب درجیب داشتن | مصدر اصطلاحی | آفتاب در ذرہ شستن | (مصدر اصطلاحی) (۱۷۲)

کنایہ از سر پا روشن شدن باشد چنانکہ ظہوری گوید (۱۷۱) کار عجیب و غریب بوقوع آمدن چنانکہ ظہوری
بالب است جہان از تجلی نہ رویت بکدام گوید (۱۷۲) روشن دلی از منت امر وز ذرہ
ذرہ کہ درجیب آفتاب ندارد و دار دو مثل شستہ آفتابی : (ار دو) دریا کوزے میں
نورانی ہونا۔ روشن ہونا۔ بند کرنا اردو میں ناممکن یا محال کام کے کرنے

(۱۷۲) آفتاب در ذرہ پنهان کردن | مصدر کو کہتے ہیں۔ دیکھو آصفیہ۔ اسی کا لازم دریا

اصطلاحی) کار عجیب و غریب و ناممکن کردن است کوزے میں بند ہونا ہے جو اس فارسی محاورہ
چنانکہ ظہوری گوید (۱۷۲) آفتابی در نقاب ذرہ کا خاصہ ترجمہ ہے بمعنی ناممکن یا محال کام
پنهان می کنم : میشود گم در خود و کار نمایان نمی ہو جاتا۔

(ار دو) اردو میں کوئی محاورہ لفظ آفتاب کی آفتاب ذروک | اصطلاح۔ بقول حنا

شرکت کے ساتھ ان معنوں میں نہیں ہے لہذا بحر و برہان بضم وال اول شبکہ باشد کہ طفلان
آسمان کے تارے توڑ لانا۔ اتار لانا۔ آسمان
پہاڑ کے تھکلی لگانا۔ بمعنی دشوار یا محال کام جالدار ٹٹی جس میں سے دھوپ چھتی ہے

کرنا بولتے ہیں (نقرہ امیر) ایسے نایاب اور آفتاب و میدان | (مصدر اصطلاحی)

عالی مضامین کہتے ہیں گویا آسمان سے تار بقول بہار بمعنی آفتاب تاقتن صاحب اتند
اتار لاتے ہیں (دیکھو امیر اللغات) دریا کو ذکر این کردہ از معنی ساکت مولف گوید کہ

آفتاب بر آمدن و طلوع شدن است چنانکہ استعمال این کنند وہم چنین است ہفتاب
 کلیم سہ را می گوید (۵) مدام تاکہ مدد آفتاب بگزیمو دن بمعنی کار بے کار کردن (اردو)
 بعد از صبح بہ ہمیشہ تاکہ تبا بد چراغ بعد از شام ہو آنحضرت مین بند کرنا (معروف ۵) قید
 اقدسی شہدی (۵) صبح وصلش کر پس عمر دہر کے آزاد ہین وارستہ مزاج پو کر سکے
 بر آید آفتاب بہ روی در ز روی کند پیش از کون بھلا بند ہو آنحضرت مین بہ ہو امین گرہ دنیا
 و میدان آفتاب (اردو) دیکھو آفتاب بر آمدن بھی بولتے ہین۔

آفتاب دولت اصطلاح بقول صاحب آفتاب را بگل نمیتوان اندودا مثل

بجر عجم بخت و دولتی کہ همچو آفتاب روشن باشد صاحبان خزینہ الاشال و اشال فارسی ذکر
 صاحب نوید فرماید کہ بخت و اقبال باشد این کردہ اند و از همان مصدر در آفتاب بگل
 و معنی ترکیبی دولتی کہ همچو آفتاب روشن شود اندودن مشتق است کہ گذشت۔

جہان است صاحب شمس ہم ذکر کردہ است آفتاب را زوال آمدن استعمال (۵)

(اردو) آفتاب دولت اردو مین بھین آفتاب است بطرف مغرب چنانکہ جامی
 معنوں مین کہہ سکتے ہین امینی وہ دولت جو گوید (۵) روم و رسایہ دیوار آن خورشید
 مثل آفتاب کے روشن ہے۔ رخ میرم پو خواہد آفتاب عمر را روزنی و

آفتاب را بگزیمو دن (مصدر صطلحی) آمدن (اردو) آفتاب کو زوال ہونا۔

بقول صاحب اندکوشش بیفائدہ نمودن زوال پذیر ہونا۔

اگرچہ دیگر کسی ذکر این نکرده است اما فارسی آفتاب را سایہ گرفتن (مصدر صطلحی)

کنایه از نهفتن آفتاب است چنانکه بیدل گوید بحر عجم (۱) مکانی که رو بافتاب باشد مو
 (۵) امروز در قلم و نظاره نوریت به از بس گوید که تخصیص مکان درست نیست هر چیز
 خلعت چو سایه گرفت آفتاب را به (اردو) که رو بافتاب باشد و بقول بهار (۳) مشرق
 آفتاب کو چھپانا - مخفی کرنا - منھ چھپانا منھ ہم - وارستہ ذکر معنی اول کرده (صائب ۵)
 ز نہارتن بسایہ بال ہما مدہ بہ تا آفتاب روی
 ڈھاپنا -

آفتاب رخ | استعمال بقول بهار قناعت میسر است به (سعید اشرف ۵)
 وانند از اسماء معشوق است (صائب) ای ماه سیر عرصہ آئینہ می کنی به در آفتاب
 (۵) نوشته است بروی بتان بخط غبار به نتوان بود این قدر (صائب ۵) نہ بیج
 کہ آفتاب رخان صید خاکسارانش را در دو ذرہ ناچیز سرسری گذر بہ کہ زیر پرده ہزار آفتاب
 بقول صاحب جامع اللغات جہان حسین رود ارد بہ مسیح کاشی (۵) چون آفتاب
 مؤلف کہتا ہے کہ اردو میں معشوق کو ماہ روی تو در دل در آویم نہ گرد و فضای سینہ
 رو کہتے ہیں دیکھو ماہ جبین (آصفیہ) ماہ آفتاب روی پوچھتی مباد کہ (۳) اگر آفتاب
 آفتاب رسیدن (مصدر اصطلاحی) مراد مضاف کنیم و کہتے ہیں موحده خوانیم روی شل

آفتاب بر آمدن چنانکہ بیدل گوید (۵) میر آفتاب باشندند این بر مصرع اول مسیح
 گویند یاران آفتاب صبح دم بہ صبح کی خواہد کاشی گذشت بہار بر (آفتاب روی) شد
 دید ای من خراب صبح دم بہ اول الذکر را بمعنی معشوق آورده و وارستہ این
 آفتاب رو | اصطلاح - بقول صاحب متعلق بہ معنی نہر (۱) داند قائل (اردو) (۱)

وہ شخص یا وہ چیز جس کا رخ آفتاب کی جانب (دارادستخان واضح ۵) آئینہ شکستہ دلی دوا ہو مکان کی نسبت اردو میں مشرق رو کہتے ہیں (۲) دیکھو آفتاب رخ (۳) آفتاب (اردو) بقول صاحب جامع اللغات وہ یا اردو میں کہہ سکتے ہیں۔

آفتاب ریختن | مصدر اصطلاحی بقول (۱) آفتاب زردن | (مصدر صطلحی)

صاحب آصفی افتاد و ساقط شدن (نظا) (۲) آفتاب زردہ | صاحب آصفی (۵) اگرش تحقیق تو کردی خراب پذیرہ کجا ذکر نمبر اکبر دہ و بر نمبر ۲ می فرماید کہ معروف ریختی آفتاب پڑ مولف را با صاحب آصفی و بقول بہار نمبر ۲ - آفتاب سوخته و بقول اختلاف است و سند ہم زبان حال می گوید کہ بحر مراد آفتاب خورده به تحقیق مولف بکارا و نی خورم آفتاب ریختن پر تو آفتاب است و پس (اردو) دہوپ پڑنا بقول آفتاب خوردن گذشت و آفتاب زردن آصفیہ آفتاب افتادن کا ترجمہ۔

آفتاب زار | استعمال - بقول بہار معروض از ہمین مصدر گزند خورده و گزند رسیدہ آفتاب و مولف عرض می کند کہ مہول - زیرا کہ معنیش است (صائب ۵۷) شد از عذار تو خوشید معروف نیست صاحب انند گوید کہ از عالم آفتاب زردہ پڑ آفتاب اگر رنگ چہرہ گل گلزار است - حاصل اینکه جایی کہ پڑ تو آفتاب ریخت پڑ مرزا عبد الغنی قبول ۵۷) بہند ہر افتد فارسیان آن را آفتاب زار گفته اند ز کشمیر پاہند و اند پڑ کہ کم ز سایہ زردہ نیست

آفتاب زدہ : (نادم گیلانی ۵۷) میان ماو خط زنگار پستیم بارخویش درین آفتاب زدہ
مجنون ہمین قدر فرق است : کہ من پری زدہ (صائب ۵۷) شود ز رفتن روشن دلان چہاں
گشتم تو آفتاب زدہ : (اردو) دکن میں پہلے غمگین : کہ زرد روی زمین آفتاب زدہ
مارنا کہتے ہیں لیکن صاحبان لغت اردو نے کند : صاحب شمس و مؤید بر ذکر معانی (۳)
ہنہیں لکھا ہے۔ امیر نے بذیل لفظ آفتابی لکھا (۳) قانع۔ بہار صرف معنی اول را نوشته
ہے کہ (دہوپ کا مارا ہوا) یعنی داغدار (۵) میر خسرو (۵) گرست و شمنت مثل ہچ آفتاب
لگنا۔ بقول آصفیہ باد سموم سے ضرر پہنچا گرم بروی مشو تو نیز کہست آفتاب زرد (اردو)
ہوا کے اثر سے بیمار پڑنا۔ لو مار جانا بھی نہیں (۱) آفتاب شام۔ بقول امیر سورج جب
مغنون میں کہتے ہیں اور حقیقت اسکو تاز قریب غروب ہو۔ بقول آصفیہ سورج ڈو
آفتاب ہی سے تعلق ہے اور لو لگا ہوا کو قبول یا سورج ڈو تے وقت غروب آفتاب کے
آصفیہ جھکا کہتے ہیں اور دکن میں دہوپ مارا ہوا لئے مستعمل ہے (ناصح ۱۷) تو نظر آتا نہیں
آفتاب زرد اصطلاح۔ بدولت (۵) لیکن سنو ریام ہے : جلوه تیرا بھی بزرگ آفتاب
بقول صاحب بحر عجم (۱) وقت غروب شد شام ہے : (۲) خرپڑہ۔ بقول صاحب آصفیہ
آفتاب و باضافت (۲) خرپڑہ و (۳) ستر اسم مذکر۔ آپ فرماتے ہیں کہ بعض لوگوں کا
زعفرانی و (۴) تحقیق مولف آفتابی کہ قریب یہ خیال ہے کہ یہ خر یعنی خورشید اور پڑہ یعنی
بغروب زرد میثود۔ وارسہ ذکر معنی اول پختہ سے مرگب ہے۔ یعنی آفتاب سے پختہ
کردہ (شوکت ۱۷) بیرون ز خود شدید ازان ہونے والا بھل بقول صاحب تذکیر و نمائش

خربوزه بھی کہتے ہیں۔ (۳) زعفرانی شراب بحر عجم را البتہ بابر ہان اتفاق است مو
 (نوٹ) (۴) پیلی دھوپ۔ دکن میں اس کو دیکھ کر آفتاب زرد ہم معنی خربوزه ہوتا
 دھوپ کو کہتے ہیں جو قریب غروب آفتاب (۲) گزشتہ است ولیکن خربوزه شیرین زخم
 پڑتی ہے۔ دھوپ پیلی پڑ جانا بھی کہا جاتا ہے صاحب بابر ہان و بحر عجم کسی نہ نوشتہ معاصر
 آفتاب زرد و اصطلاح باضافت زبان دان گویند کہ فی زمانہ این اصطلاح
 بای موحدہ بقول صاحب بابر ہان کنایہ از خربوزه متروک است البتہ آفتاب زرد خربوزه کہ گویا
 شیرین باشد۔ غالب در قاطع بابر ہان از معنی ولیکن تخصیصی با شیرینی ندارد مخفی مبارکہ اگر
 خربوزه شیرین انکار کردہ می گوید کہ کاش خربوزه برخیاں غالب خربوزه پختہ و رسیدہ را آفتاب
 پختہ یا رسیدہ را می نوشت تا زردی رنگ زرد و گوئیم عیبی نباشد کہ بلحاظ رسیدگی و
 وجہ تشبیہ قرار می یافت۔ حالانکہ در ان صورت آن شیرینی را ہم داخل تعریف کنیم الحاصل
 ہم آفتاب زرد کفایت می کرد۔ آفتاب زرد و تعریف این اصطلاح۔ لفظ شیرین بلحاظ
 زہ مسموعیست و نہ معقول۔ صاحب قاطع غلبہ اہل لغت زائد است کہ از تسامع بیش
 القاطع جوابی دادہ است در مؤید الفضلاست نیست (ارو) خربوزه۔ دیکھو اصطلاح
 کہ آفتاب زرد و یعنی خربوزه باشد و ہکذا فی گزشتہ کا نمبر (۲)
 اشمس۔ صاحب قاطع القاطع بتایید بابر ہان آفتاب زرد و اصطلاح۔ بقول صاحب
 مدار الافاضل و سروری را ہم پیش کردہ تا بحر عجم (۱) جانوری است شبیہ بچلیا سے کہ
 و سروری این اصطلاح یافتہ نشد صاحب ہندی گرگٹ نامند و (۲) گل خورشید (ارو)

<p>ساوجی کی جانب جو ایک مشہور شاعر گزر راہگر آفتاب ساختن (مصدر اصطلاحی) اور آفتاب سیر دیوار اصطلاحات - بقول</p>	<p>دیکھو آفتاب پرست کا نمبر (۱)، (۲)</p>
<p>کردن آفتاب شراب (فرح اللہ شوستری) آفتاب سیر کوہ صاحب برہان و بحر (۵) مغان کہ دانہ انگور آب می سازد و اول کنایہ از انتہا و زوال عمر و زندگانی و دولت ستارہ می شکند آفتاب می سازد (اردو) و کامرانی باشد و دوم مرادش معنی انتہای عمر و زوال زندگانی و بقول رشیدی و شمس</p>	<p>آفتاب بنانا - شراب بنانا -</p>
<p>آفتاب ساغر اصطلاح - بقول صاحب دوم مراد (آفتاب سیر کوہ) مولف گوید انند بجا الہ فرنگ و رنگ کنایہ از می دیگری کہ ہر دو مراد (آفتاب بر دیوار) باشد ذکر این نکرده (اردو) دیکھو لفظ آفتاب کے کہ گذشت -</p>	<p>آفتاب ساغر اصطلاح - بقول صاحب دوم مراد (آفتاب سیر کوہ) مولف گوید انند بجا الہ فرنگ و رنگ کنایہ از می دیگری کہ ہر دو مراد (آفتاب بر دیوار) باشد ذکر این نکرده (اردو) دیکھو لفظ آفتاب کے کہ گذشت -</p>
<p>آفتاب سوار (اصطلاح بقول صاحب (۴) معنی</p>	<p>آفتاب سوار (اصطلاح بقول صاحب (۴) معنی</p>
<p>آفتاب ساوہ اصطلاح - بقول صاحب برہان کنایہ از مردم سحر خیز باشد و بقول بحر بحر عجم اشارہ بسلیمان ساوجی کہ شاعر مشہور و شمس سحر خیز و شب بیدار صاحب ناصری است - بیا رعب است کہ صاحب انند بجا گوید کہ ہمین قسم طاعت کنندگان را خورشید مؤید لفضل گوید کہ کنایہ از سلیمان علیہ السلام سواران ہم گویند - صاحب انند و بہار ہم است و ساوہ نام شہری کنانی اقصیہ صاحب ذکر این کردہ (اردو) شب بیدار بقول مؤید نہر بان بحر (اردو) ساوہ ایک شہر کا اقصیہ رات بھر جاگ کر عبادت کرنے والا نام ہے آفتاب ساوہ اشارہ ہے سلمان (معنی ۵) نوجوانی کھوکے یون پیری میں</p>	<p>آفتاب ساوہ اصطلاح - بقول صاحب برہان کنایہ از مردم سحر خیز باشد و بقول بحر بحر عجم اشارہ بسلیمان ساوجی کہ شاعر مشہور و شمس سحر خیز و شب بیدار صاحب ناصری است - بیا رعب است کہ صاحب انند بجا گوید کہ ہمین قسم طاعت کنندگان را خورشید مؤید لفضل گوید کہ کنایہ از سلیمان علیہ السلام سواران ہم گویند - صاحب انند و بہار ہم است و ساوہ نام شہری کنانی اقصیہ صاحب ذکر این کردہ (اردو) شب بیدار بقول مؤید نہر بان بحر (اردو) ساوہ ایک شہر کا اقصیہ رات بھر جاگ کر عبادت کرنے والا نام ہے آفتاب ساوہ اشارہ ہے سلمان (معنی ۵) نوجوانی کھوکے یون پیری میں</p>

<p>و طلوع شدن آفتاب است چنانکہ ظہوری گوید (۵) آفتاب عشق طالع شدیہ زوری</p>	<p>غفلت برنگی : صبح کو آتی ہے جیسے نیند بیدار کو :</p>
<p>آفتاب شدن سایہ (مصدر اصطلاحی) گذشت : از سواد شام پر تو بر سحر افشانہ ہم کنایہ باشد از باقی نماندن سایہ بوجہ کثرت نور (اردو) و بکھو آفتاب بر آمدن -</p>	<p>(۱۸۹)</p>
<p>نورانی شدن (ظہوری ۵) بصبح روشنی آفتاب عالم آرا استعمال - باضافت تکلف کردہ نماند تیرگی سایہ آفتاب شدہ : آفتابی کہ عالم را بیدار اید و روشن کند عالم آرا</p>	<p>(اردو) چھاؤن باقی نہ رہا - ہر طرف روشنی پھیل جانا -</p>
<p>(۵) آن جلا کز عارضش اندوخت چشم : آفتاب عالم آرا بر نہداشت : (اردو) عالم آرا</p>	<p>آفتاب ششم استعمال - بقول بہار قلب اضافت بمعنی روشنی آفتاب (سید محمد)</p>
<p>عربی (۵) جاہ ترا سپہر سمندی بود کہ ہست معنی دنیا کو آراستہ کرنے والا جیسے جہان آرا</p>	<p>از آفتاب ششم در گردش قطاس : مخفی مباد کہ ششم بفتح ہر دوشین معجمہ و سکون عین</p>
<p>پس آفتاب عالم آرا دو مین کہ سکتے ہیں - (مصدر اصطلاحی) آفتاب فروختن </p>	<p>ہماہ اول و فتح عین ہماہ دوم بمعنی روشنی آفتاب عالم جد فروختن و آشتا فروختن است و از زمین</p>
<p>مصدر جد فروشی و آشتا فروشی را فارسیان استعمال کردہ اند کہ تعریف آن بر آشتا فروشی</p>	<p>است (اردو) آفتاب کی روشنی صاحب آصفیہ نے لفظ شمع پر اسکا ذکر کیا ہے -</p>
<p>گذشت الحاصل آفتاب فروختن نہ بمعنی فرو استعمال برآمد</p>	<p>آفتاب طالع شدن استعمال برآمد</p>

<p>آفتاب است بلکہ کنایہ ازین است کہ بزمام مقولہ بیان کردہ مؤید از ہمین مصدر مشتق باشد</p> <p>وصفات آفتاب خود را در نظر عالم متنازل کنند مرادف آفتاب بردیوار رفتن (مصدر مصطلحی)</p>	<p>آفتاب است بلکہ کنایہ ازین است کہ بزمام مقولہ بیان کردہ مؤید از ہمین مصدر مشتق باشد</p> <p>وصفات آفتاب خود را در نظر عالم متنازل کنند مرادف آفتاب بردیوار رفتن (مصدر مصطلحی)</p>
<p>چنانکہ بیدل گوید (۵) ذرّہ ہر بے نشان آفتاب فرو رفتن (مصدر مصطلحی)</p>	<p>چنانکہ بیدل گوید (۵) ذرّہ ہر بے نشان آفتاب فرو رفتن (مصدر مصطلحی)</p>
<p>جولی نہ ہر کجا باشی آفتاب فروش نہ مقصود بقول صاحب بحر عجم مرادف گذشتہ مؤلف شاعر این است کہ ہر کجا کہ تو آفتاب فروش گوید کہ این در حقیقت مصدر آفتاب فرو</p>	<p>جولی نہ ہر کجا باشی آفتاب فروش نہ مقصود بقول صاحب بحر عجم مرادف گذشتہ مؤلف شاعر این است کہ ہر کجا کہ تو آفتاب فروش گوید کہ این در حقیقت مصدر آفتاب فرو</p>
<p>باشی یعنی خواہی کہ منزلت تو در دنیا با ظہار رفتن بکوبہ) است و سند این برد آفتاب تعلق تو با آفتاب شود باید کہ ذرّہ ہر بے نشان گذشت صاحب ام صنفی همان</p>	<p>باشی یعنی خواہی کہ منزلت تو در دنیا با ظہار رفتن بکوبہ) است و سند این برد آفتاب تعلق تو با آفتاب شود باید کہ ذرّہ ہر بے نشان گذشت صاحب ام صنفی همان</p>
<p>را بجولی یعنی بے نشانی را پسند کنی حاصل این سند را بذیل این نوشتہ و صاحب بحر بدون سند ذکر این کردہ اما ہر دو تاسمج کردہ اند کہ</p>	<p>را بجولی یعنی بے نشانی را پسند کنی حاصل این سند را بذیل این نوشتہ و صاحب بحر بدون سند ذکر این کردہ اما ہر دو تاسمج کردہ اند کہ</p>
<p>ناموری بوسیہ صفات دیگری (اردو) رکوبہ) را فرو گذاشتہ اند و تحقیق مؤلف آفتاب فروشی کرنا۔ جیسے استخوان فروشی</p>	<p>ناموری بوسیہ صفات دیگری (اردو) رکوبہ) را فرو گذاشتہ اند و تحقیق مؤلف آفتاب فروشی کرنا۔ جیسے استخوان فروشی</p>
<p>کرنا۔ دیکھو (آشنا فروش) و معنی اصطلاحی پیدا نہیں ہوتا آفتاب اضافت</p>	<p>کرنا۔ دیکھو (آشنا فروش) و معنی اصطلاحی پیدا نہیں ہوتا آفتاب اضافت</p>
<p>آفتاب فرود کوبہ رفتن (مصدر مصطلحی) آن بسوی کسی یا چیزی نہ کنیم (اردو) آفتاب</p>	<p>آفتاب فرود کوبہ رفتن (مصدر مصطلحی) آن بسوی کسی یا چیزی نہ کنیم (اردو) آفتاب</p>
<p>صاحب مؤید برد آفتابش فرود کوبہ رفت) غروب ہونا (وزیر ۵) تارے نمود ہونا می فرماید کہ وقت مرگش رسید و زوال دولت</p>	<p>صاحب مؤید برد آفتابش فرود کوبہ رفت) غروب ہونا (وزیر ۵) تارے نمود ہونا می فرماید کہ وقت مرگش رسید و زوال دولت</p>
<p>اوشد و این مقولہ عجم است اما صاحب بحر عجم ساغر شراب کا آفتاب عمر غروب ہونا بہین معنی ذکر این مصدر کردہ اندرین صورت</p>	<p>اوشد و این مقولہ عجم است اما صاحب بحر عجم ساغر شراب کا آفتاب عمر غروب ہونا بہین معنی ذکر این مصدر کردہ اندرین صورت</p>

مر آفتاب عمر غروب پہ کوئی گھڑی جوشب ذرہ کو آفتاب کردینا۔

انتظار باقی ہے یہ

آفتاب کشیدن (مصدر صطلاحی) پر

آفتاب فرو کوہ رفتن (مصدر صطلاحی)

انگندن و روشن کردن است چنانکہ بید

بقول صاحب شمس و رشیدی مرادف (آفتاب) گوید (۵) در عالمی کہ یاد تو با ما مقابل است

آئینہ می کشد برخ سایہ آفتاب اُردو

آفتاب قیامت (مصدر صطلاح - کنایہ روشن کرنا - چمکانا۔

از آفتاب بیت کہ از مغرب بر آید چنانکہ صاب آفتاب گداز خوردن (مصدر صطلاحی)

گوید (۵) نظر بظہور رخ یا رکن کہ پنداری یعنی گداز آفتاب باشد و آب شدنش (ظہوری

در آفتاب قیامت گناہ گار اندین درین شعر (۵) خواهدش رشک کرد و اشک ملال باین

آفتاب قیامت مشتبہ بہ روے یار است گدازی کہ آفتاب خوردین (اردو) آفتاب

(اردو) آفتاب قیامت اردو میں مل آب آب ہونا۔ پانی پانی ہونا۔ گداخته ہونا۔

ہے (رشک ۵) بغیر یار پہ دن روز چشم آفتاب گردا (استعمال کسی کہ چون آفتاب

لے ساتی ہے آفتاب قیامت مرے حضور گردش کند چنانکہ میخسر و گوید (۵) رسد

آفتاب کردن ذرہ (مصدر صطلاحی) با وج خوبی اگر آفتاب گردی پکہ در آفتاب گرد

کنایہ از ادنی را اعلی کردن است چنانکہ ظہوری چوتوئی دگر نباشدین (اردو) جهان گرد۔ اہم

گوید (۵) روشنی کردہ خیرہ چشم مراد ذرہ مذکر۔ بقول آصفیہ سیاح۔ جهان گشت۔

کو کہ آفتاب نکردین (اردو) ادنی کو اعلی بناؤ آفتاب گردان (اصطلاح۔ بدون فضا

<p>آفتاب گیر کلانی که برای حفاظت از آفتاب آفتاب گردک اصطلاح - بقول صاحب بالای سر سلاطین و ملوک و امرگذارند شاه نفع و برهان و بحر و رشیدی بفتح کاف فارسی (۱) بحر (ناصرالدین شاه قاجار) در سفرنامه خود استعمال (۲) گل آفتاب پرست صاحبان جهانگیری این کرده است و در فرنگش (زنجبیل) و جامع و مؤید و سروری و پهلوی بر معنی اول یافته می شود (ارو) بقول آصفیه - چتر قلعه عجب است که بهار و اندامین را مراد اسم مذکر پراچھاتا - چتر - بادشاهون کے سرگی آفتاب گردش گفته اند (ارو) دیکھو آفتاب آفتاب گردش استعمال - بقول صاحب پرست کا نمبر (۱) و (۲)</p>	<p>بحر و برهان (۱) کنایه از تمام روی زمین چتر آفتاب گرفتن (مصدر اصطلاحی) بقول که آفتاب برو تا بدود (۲) صربا رانیتر گویند - بهار گرفته شدن جرم آفتاب یعنی کسوف آفتاب صاحب سروری بر معنی اول قناعت کند (خواجہ جمال الدین سلمان ۵) از آفتاب خست (خاقانی ۵) خاقانی راجہان سر آمد پڑا باد آفتاب می گیر و زما طلعت نو آفتاب گم می کہ نیست پای مردش پڑ خاصہ کہ بشعربی نظیر (خلواری ۵) روز عشاق گشت روشن تر است پڑ در جملہ آفتاب گردش پڑ صاحب آفتاب گرفت (صاحب ۵) گوید کہ (۲) گل آفتاب پرست ہم (ارو) از گرد خط گرفته باد آفتاب تو پڑ چند آنکہ خاک (۱) دنیا موٹ - اور ہر چیز پر آفتاب (۲) گرگٹ - مذکر (۳) سورج کبھی موٹ - سر شک نشان چون برخ نقاب گرفت پڑ شود تارہ نمایان چو آفتاب گرفت پڑ (ارو) دیکھو آفتاب پرست -</p>
---	--

سورج گرہن یا سورج گہن۔ کوف صاحب آفتاب گرم رو چندان بالینم پکہ جان چو
 آصفیہ فرماتے ہیں کہ جب ہلال کے وقت صبح صادق بالرب خندان بنیٹا غم پڑا (اردو)
 چاند زمین کے مدار سے اپنے قطر کی نسبت آفتاب تیز رفتار۔ گرم رو۔ اردو میں کہہ سکتے
 کم بلند ی یا پستی پر ہوتا ہے تو وہ آفتاب ہیں۔ صاحب آصفیہ نے تیز رفتار کا ذکر کیا ہے
 کے ایک حصہ کو زمین کے ایک حصہ سے آفتاب گیر اصطلاح بقول صاحب ہان
 چھپا لیتا اور سورج گرہن یا کوف کہلاتا ہے قاطع و جامع کبسرکاف فارسی و سکون تختانی
 اگرچہ لوگ خیال کرتے ہیں کہ آفتاب کی روشنی و رای قرشت (۱) ہر چیز کہ آرا بجہت فقط
 جاتی رہتی ہے مگر در حقیقت زمین کی روشنی آفتاب بر بالای سرگاہ دارند۔ صاحب نفاب
 جاتی رہتی ہے اور چاند کا سایہ اس کے اوپر این را آفتاب گیرہ گوید۔ و بقول صاحب بحر
 آجاتا ہے (۵) رخت ہوا وہ مہر (۲) سائبان و (۳) سپر دستہ دار کہ لوک
 ناشام صبح سے اپنے سیاہ خانہ میں سورج گہن ٹا امر ابدان سایہ کنند تا آفتاب زرد۔ و راستہ
 (نشان ۵) جبین و رخ کو نہیں زلف ہے و بہار ذکر معنی دوم و سوم کند و صاحب شمس
 چھپائے ہوئے پکہن مین ہے تو آفتاب بر معنی سوم قانع (بدیعی سمرقندی ۵) زرد
 آئے ہوئے پکہن مین ہے تو آفتاب بر معنی سوم قانع (بدیعی سمرقندی ۵) زرد
 قدر جز آن آفتاب گیر کہ زو پٹا پنچہ بر رخ
 خورشید ساعتی صد بار پڑا (اردو) (۱) ہزار
 دوم آفتاب تیز رو فارسیان گرم رو بصفیت
 آفتاب آوردہ اند (صائب ۵) مروای اسکو فارسیوں نے آفتاب گیر کہا ہے اردو

لفظ آفتاب گیر عام معنوں میں نہیں بولا جاتا۔ اسی کو آفتاب گیر کہتے ہوئے سنا ہے (ذوق
(۲) سائبان (مذکر) (ظفر) ہمیشہ چشم کو مڑگا (۵) وہ آفتابی اس کی نجل جس سے آفتاب

سے زیب ہے دیکھو یہ اس مکان نے کیا وہ چتر اس کا جس سے نہ ہو مہر آسمان و

سائبان پایا ہے: میر نے لفظ آفتابی پر لکھا ہے **آفتاب لامکان جولان** (اصطلاح) (۶)

کہ امر کے مکانات میں ایک بلند مقام ہوتا ہے یا یہ باشد از ذات سرور کائنات (صاب
کی طرح ہوتا ہے جس کو آفتابی کہتے ہیں پتھر (۷) از فروغ آفتاب لامکان جولان تو

(۷) چلے آتے ہیں کثرت سے جو مرغ نامہ حلقہ ذکر سیت گرم از درہ در ہر روزنی

پیہم: بنی ہے آفتابی یا کی چتری کو ترکی (اردو) ذات پاک رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم

لوکن میں ہتھابی اُس مرتبہ متطیل ڈیرے کو آفتاب لب بام (مثل) صاحبان خیریت

کہتے ہیں جس کی چھت سیدھی ہو اور بطور سائبان الامثال و امثال فارسی ذکر این کردہ از معنی

ضرورت پر مکان کے سامنے لگایا جاتا ہے ساکت صاحب بحر گوید کہ کنایہ از نزدیک بمر

(۳) آفتابی - موٹ - بقول امیر چاندی سونے است (اردو) آفتاب لب بام اردو میں

کا ایک دائرہ ہوتا ہے جس میں ایک ڈنڈی بقول امیر کنایتہ ہر خیر قریب زوال کے لئے

لگی ہوتی ہے اور بادشاہوں کے جلوس میں کہا جاتا ہے اسی وجہ سے سن رسیدہ آدمی کو

سواری کے ساتھ ہوتا ہے اس کا سایہ چکر بھی کہتے ہیں (جلیل) خط سے حسن اسکا ہی

طرح سر پر پڑتا ہے (انتہی) اسی کو دکن میں آفتاب قریب زوال: اب لب بام آفتاب ہے یہ

گیری کہتے ہیں بعض اہل لکھنؤ کے زبانی ہم نے (بحر) حسین ہیں کلمہ نقرہ باف پر غور و

وہ آفتاب لب بام ہے خیال نہیں :
 آفتاب لرزیدن استعمال - بمعنی خوش تشبیہ دادہ اندچنان کہ آفتاب بہ مغرب
 کردن آفتاب و این ادعای شاعریت غروب می شود شمشیر ہم در نیام نہ پنهان
 بناسبت آن تحریک کہ بشاہدہ آفتاب آگاہ گردد ولیکن آفتاب باز از مغرب طلوع
 ظاہر میشود (صائب ۵) ز خیرہ چمنی من نمی شود بلکہ از شرق برمی آید برخلاف
 آفتاب می لرزد پکنون ز ذرہ بچشم من آب شمشیر کہ از همان مغرب بیرون می آید
 می گردد (اردو) آفتاب کا ڈرنا - خوف و نیز بدین وجہ کہ در خندگی و آب و تاب
 کرنا - لرزنا - اسکے جسم میں رعشہ پڑنا۔
 آفتاب مغربی اصطلاح - بقول صاحب شمشیر آفتاب مغربی گفتند (اردو)
 بحر و مصلحات و بہار عجم کنایہ از تیغ (طالب علی) محاورہ ہند میں تیغ مغربی عمدہ تلوار
 (۵) ز خجلت آفتاب شرقی شد بر کنار آمدن کو کہتے ہیں - معلوم آیا ہوتا ہے کہ اہل
 کہ اور آفتاب مغربی زیب میان آمد و چون ہند نے صنعت ہند کی قدر نہیں کی اور اس کا
 تسمیہ این بعض معاصرین گویند کہ در بلاد مغرب خیال سے جس کا ذکر فارسی میں ہوا ہے بلکہ
 شمشیر لطیف ساختہ میشود بدین وجہ این مغرب کی صنعت کو عمدہ سمجھنے لگے اور اعلیٰ
 آفتاب مغربی گویند شمشیر آفتاب گفتن قسم کی تلوار کو تیغ مغربی کہنے لگے (ظفر ۵)
 استعارہ باشد اما بخيال مولف میرسد کہ وہ ہلال ابر و اگر چمکائے تیغ مغربی پڑ نکلے
 باشند یا کہ شمشیر ہند در خوبی صنعت مشہور مشرق سے لئے وان آفتابی آفتاب پڑ محاورہ

اردو میں اہل زبان نے آفتاب کو تیغ و
تشیبہ دی ہے اور تیغ کے صفات و تشبیہات
میں آفتاب کا ذکر کیا ہے اور اسی طرح رہا
فارسی میں پس آفتاب مغربی کنایہ اردو
بھی تلوار کو کہہ سکتے ہیں۔

آفتاب شستن | (مصدر اصطلاحی) بقول
بہار کنایہ از فرو رفتن آفتاب مولف گویتے ہر ایک نیک و بد سے ہیں

کہ مقصود بہار از غروب شدنش باشد (مرا)
طاهر و حیدر) برخیز ساقیا کہ بیا تو زندہ و سکون شین معجمہ معنی مانند است و آفتاب
ایم نہ عالم شود یا چو بنشیند آفتاب نہ (اردو) و ش کنایہ باشد از حسین و محبوب چنانکہ ظہور
آفتاب ڈوب جانا۔ بقول امیر سورج کا گوید (۷۵) بافتاب وشی ذرہ پر توان بند
غروب ہو جانا (وزیر ۷۵) لگا یا خطہ جو کہ بندگان ز خداوندیش خداوند اند (اردو)
اس ہروش نے دریا میں نہ تو لوگ کہنے دیکھو آفتاب رو۔

لگے آفتاب ڈوب گیا نہ
آفتابہ | بقول بہار عجم ظرفی خاص و بظن

آفتاب وار | (اصطلاح) بقول صاحب آفتاب گوید کہ ظرفیکہ آب گرم در آن کردہ بر
شمس کنایہ از اہل سخا و کرم و بیرایکہ با ہمہ اعضا ریزند و وضو تازہ سازند یا ظرفی خاص
برابر باشد دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرد کہ آب در آن کنند اعم از انکہ گرم باشد یا سرد

و اکثر آنست که این آب در تجدید وضو و وضو
 و مانند آن مستعمل شود و میتوان که وجه تمییز
 مذکور با قبا به از جهت بودن وی بصورت آفتاب
 بود و برین تقدیر مرکب از آفتاب و های نسبت
 باشد خان آرزو در چرخ هدایت گفته که نظر
 معروف و در اصل آفتاب بود که آب بدان
 گرم کنند با بقا بدل شد چنانچه در لغات قدیم
 صاحب تحقیق الاصطلاحات نویسد که های
 نسبت دارد یعنی منسوب با آفتاب چه اول
 که آنرا ساختند هر دو جانب او شکل آفتاب
 از طلا نقش کردند و بعد از آن آفتاب به نام باقی
 ماند نقش آفتاب باشد یا نباشد مثل شمس که
 نقشه را می گویند که بنایان در وسط محراب بر
 خوشنمایی می کنند های این های نسبت است
 چون در ابتدا صورت آفتاب بطلا ساختند
 نسبت بشمس کردند اکنون نقش به شکل کشند
 آنرا شمس گویند مؤلف گوید که فارسیان
 را آف گفته اند و تا به منسوب به تاب شمس
 یعنی چنانکه شمس تاب دارد این ظرف هم
 تابی دارد تشبیه تابش خواهد از گرمی این ظرف
 باشد یا جلالتش و هیئت مدوره او هم مشابه
 است و هم او مثل شمس آب و تاب
 هر دو دارد (جامی ۵) نخواهم زد در قد
 دست بستن اگر مره بود طشت و مهر آفتاب
 (کاتبی نیشاپوری ۵) پایان کار باید از
 جمله دست بستن بگر ماه طشت داری وز
 مهر آفتاب (جامی ۵) بقصد بستن یازین
 بکلاه به چهارم چرخش آورد آفتاب (ارو)
 آفتاب (مذکر) بقول امیر ایک وضع کالو طله
 جسکه چچی گرفت کے واسطے دتکی لگی ہوتی
 ہے اور منہ پر سر پوش اس سے اکثر منہ ہاتھ
 دہوتے ہیں (ناسخ ۵) ماہ کامل تیرے منہ
 کی ہے سیلابچی آفتاب اسے ماہ
 تابان آفتاب ہو گیا

آفتاب خانہ استعمال صاحب اندکحوالہ مجلا (۲) آفتابی یعنی زرد باشد با تانہ دگی

فرنگ فرنگ گوید کہ بیت اخلا را گویند دیگر چنانکہ رنگ طلاست و ہمین رنگ در آفتاب کسی ذکر این نکرده (اردو) پاخانہ۔ ذکر۔ است کسی از اہل لغت ذکر این معنی نکرده

آفتابہ صبح (اصطلاح) با صاف رنگ (صائب) غنیمت دان در این جا

از ہر است چنانکہ سلیم گوید (۵) از امید این دو نعمت را کہ در حبس پناہی یافت

کہ شب بوسلم بود و دست ستم بافتابہ صبح خط سبز و رنگ آفتابی را پندوم این نمبر

(اردو) دیکھو آفتاب کا نمبر (۲) چہارم مصدر آفتابی شدن می آید۔ بسیار عجیب

آفتابی | یای نسبت بر لفظ آفتاب است است کہ بہا را این سند را آورده است و

یعنی منسوب بافتاب و در استعمال فرس منی آفتابی را یعنی نہایت سنج بیان کردہ (اردو)

این (۱) روشن باشد و ظاہر است کہ این معنی طلایی (بقول آصفیہ نہری۔ نہرا۔ زرین

بوجہ روشنی آفتاب درین لفظ پیدا شد کسی از زرد رنگ کے اقسام میں ایک چمکدار رنگ کو

اہل لغت ذکر این نکرده است صائب گوید طلایی رنگ کہتے ہیں (۱) اس فارسی شعر میں

(۵) زلف شب عنبر نشان از حلقہ گیسوی جو او پر بیان ہوا۔ آفتابی رنگ۔

کیست چہرہ روز آفتابی از فروغ روی رنگ مقصود ہے (ناخ ۵) اے پری تو

کیست و ارستہ ہمین شعر را بند چہرہ از خستہ جو پہنی ہے نہری انگیا پناہ آئی ہے نظر سے

آفتاب خوردہ آورده قائل (اردو) رو کی چڑیا مجھ کو۔ (۳) آفتابی بقول بہار معنی غیر

بقول آصفیہ نورانی۔ چمکدار۔ چمکیلا۔ درخشاں و فکستہ رنگ۔ از نیجاست کہ سیب آفتابی

پڑمردہ و داغدار را گویند و چیزی کہ از آفتاب بدان سایہ کنند و آن را آفتاب گیر نیز گویند
 داده باشد مؤلف گوید کہ ہر چیز آفتاب خور (ص ۵) پر مقتید تماشای خود اے مام
 را فارسیان آفتابی گویند۔ سبب از آفتاب مباش آفتابی نکند آئینہ سیامی ترانہ (اردو)
 خوردن و داغدار و مائل بسرخی شود و زنگ آفتابی انہین معنوں میں لفظ آفتاب گیر پر گزرا
 بوی گل آفتاب خورده زیادہ گردد و چہرہ (۵) بہار گوید کہ باصطلاح لوطیان لنگ حامی
 انسان آفتاب خورده از حدت سرخی پیدا را ہم آفتابی گویند زیر کہ چون تر میشود آن را
 کند و پڑمردہ ہم شود پس فارسیان آفتابی ہمیں آفتاب میدہند شخصی کہ بجایم رود و لنگ نشا
 را گفتہ اند من تاثیر (۵) اگرچہ از تاب غدارش باشد بجایم گوید کہ آفتابی بیار۔ محقق موصوف
 آفتابی گشتہ است بوی جان می آید از سبب فرماید کہ این از اہل زبان بہ تحقیق پیوستہ خان
 زرخدانش ہنوز بہ ہجری قمری (۵) خوی عبیر آرزو و وارستہ ہم تصدیق این معنی کنند و نیز
 آمیز از تاثیر آن رد میشود ہر گلای کا فتابی (ذکی ندیم ۵) زیر دست و پایش آفتابی
 گشت خوشبو میشود ہذا میں بذیل مصدر میشود خورشید زنا زنا تا ماہ ہر گہ داخل حمام
 آفتابی شدن بر نمبر ۴ ہم می آید (اردو) فتامی گردد (اردو) لنگی۔ بقول صاحب صفیہ
 بقول امیر دھوپ کھایا ہوا (صفت میں لنگ وہ کپڑا جو بطور تہبند باندھے ہیں آفتابی
 آتا ہے) جیسے آفتابی گلقتن یا دھوپ کا مارا کا ترجمہ حامی لنگ ہو سکتا ہے۔
 یعنی داغدار۔ شکستہ زنگ جیسے سبب آفتابی آفتابی داشتن استعمال۔ تغیر و شکستہ رنگی
 (۴) آفتابی بقول بہار چیز کے کہ بالائے سر و پڑمردگی حاصل کروں یعنی شکستہ زنگ و تغیر

شدن است چنانکه از آفتاب خوردن میشود سالک قزوینی گوید (۵) نمی توان چو در آن
 (ظهوری ۵) گل رخسارش از نازک بآبی کوچه آفتابی شد و گرد بر سر آن کوی و آفتاب
 بزرگ لاله دارد آفتابی (۶) (اردو) پرمرد هونا مخور و وارسته و خان آرزو انهمین شعرند معنی
 شکسته رنگ هونا - مرجھانا (دراغ ۵) کہا اول گرفته اند فائیل و بقول خان آرزو
 غنچه سے مرجھا کر یہ گل فو ہمیشہ کب رہا جو بن کسکا (۴) خشک شدن چیزی در آفتاب و زلہ
 آفتابی شدن استعمال - بقول بہار (۱) بردارش بہار گوید کہ چیزی کہ اور آفتاب
 کنایہ از ظاہر و آشکارا شدن صاحب بحر عجم داده باشند صاحب بحر عجم را با خان آرزو
 و وارسته ہمزبان بہار خان آرزو و بمعنی اول اتفاق است و مولف گوید کہ مراد فاقا
 سندھی آورده (میر سجات ۵) ہر کجا پنجیر خوردن است اگر چہ خشک نشود زیرا کہ نتیجہ
 زور کشائی بہ ہنر و آفتابی نشود پنجہ خورشید و گز آفتاب خوردن ہمہ جا خشک شدن نیست
 بہ تحقیق مولف (۲) تا بیدن و روشن شدن میوہ آفتاب خورده خشک نمیشود بلکہ پختہ
 ہم چنانکہ ذکی ندیم گوید (۵) چون شود گر اگر دود گل آفتاب خورده مائل بسرخ شود
 نشان شوخ سیمین بردر آب و آفتابی کے و گلاب آفتاب خورده بوی خوشی پیدا کند
 تواند شد مہ انور در آب بعض محققین این وسیلہ آفتاب خورده داغدار شود و چہ
 سند را برای معنی اول آورده اند زکات پند آفتاب خورده سرخ گردد و پرمردہ ہم چنانکہ
 فیصلہ این کنند کہ حق بجانب کیست و تہذیب صائب گوید (۵) از نزاکت بسکہ دارد
 ماد (۳) بمعنی عکس پذیر شدن از پر تو یا چنانکہ چہرہ او آب و تاب و آفتابی میشود رنگش

ز سیر بہتاب : (اولہ ۵) گل اندامی کہن
 دارم نظر بر روی گلرنگش : ز رنگ آفتابی (الف) آفتابی شدن چہرہ (مصدر صطلحا)
 آفتابی می شود رنگش : ازین ہر دو سند (ب) آفتابی شدن رنگ (بقول صاحب)
 معنی پرمردہ شدن پیدا است وارتہ بندیل
 آفتابی شدن گوید کہ باصطلاح لوطیان لنگ
 جامی است ما این معنی را بر ممبر (۵) لفظ آفتابی
 بیان کردہ ایم و از کلام میرزا ذکی ندیم سندی
 ہم یعنی (ع) زیر دست و پایش آفتابی میشود پرمردگی چہرہ کا ظاہر ہونا (ب) رنگ جل جانا
 خورشید پتمتق پسندان پسند کنند کہ این معنی
 درین مقام جاوہیم (اردو) (۱) آشکار ہونا
 ظاہر ہونا و دیکھو آشکار شدن (۲) چکنا چک
 (۵) گہرا نشان ہے نیسان کرم سلطان عالم کا
 بہار آئی جو انان چمن کی لکھنو چمکا : (۳) پکار
 عکس پذیر ہونا یعنی محبوب کے پر تو سے
 فیضیاب ہونا (۴) دیکھو آفتاب خوردن
 پرمردہ ہونا - کھلانا - مرجھانا (آصفیہ) (مرا
 صابر ۵) کیا دیکھئے کہ تاب لگا ہوں کی بھی چھتری لگانا۔

(۶۴۶)

<p>آفتابی گشتن (مصدر اصطلاحی) (۱) معنی چارم آفتابی شدن سندان برنبر سوم لفظ مرادف معنی اول آفتابی شدن (شفیعی اثر) آفتابی گذشت مخفی مباد کہ شمار معانی دینجا بلحاظ (۵) غرض از گلزار امکان گر کنند منع سحاب و ستیابی اسناد است و فی بحقیقت این مصدر از کاغذ ابری نہ گردد آفتابی در جهان (۲) مراد ہمہ معانی آفتابی شدن) باشد۔</p>	<p>آفتابی گشتن (مصدر اصطلاحی) (۱) معنی چارم آفتابی شدن سندان برنبر سوم لفظ مرادف معنی اول آفتابی شدن (شفیعی اثر) آفتابی گذشت مخفی مباد کہ شمار معانی دینجا بلحاظ (۵) غرض از گلزار امکان گر کنند منع سحاب و ستیابی اسناد است و فی بحقیقت این مصدر از کاغذ ابری نہ گردد آفتابی در جهان (۲) مراد ہمہ معانی آفتابی شدن) باشد۔</p>
---	---

(۶۴۷)

<p>آفت آری بر آوردن استعمال - دو کردن آفت و از بلا نجات دادن است چنانکہ ظہوری گوید (۵) اضطراب من بر آورد آفت تسکین ز پی بی خوشدم در بقیری برقرار افتادہ ام (۶) (اردو) آفت سے چھڑنا - بقول امیر مصیبت سے بچانا (فقہ) پامرد مین جو اپنی جان کو کھینسا کے دوسرے کو آفت سے چھڑاتے ہیں۔</p>	<p>آفت آری بر آوردن استعمال - دو کردن آفت و از بلا نجات دادن است چنانکہ ظہوری گوید (۵) اضطراب من بر آورد آفت تسکین ز پی بی خوشدم در بقیری برقرار افتادہ ام (۶) (اردو) آفت سے چھڑنا - بقول امیر مصیبت سے بچانا (فقہ) پامرد مین جو اپنی جان کو کھینسا کے دوسرے کو آفت سے چھڑاتے ہیں۔</p>
--	--

(۶۴۸)

<p>(الف) آفت انداختن استعمال - (۱) عجب صدمہ مین ہون اثر شک (۲) آفت انداز مبتلای آفت جب سے انکو دکھا ہے پند اے چرخ یہ آفت کردن باشد و ب ازشتقات آن یعنی اند کسی دشمن سے دشمن پر آفت انداز کہہ سکتے ہیں امر است از انداختن و بقاعدہ فارسیان با لفظ آفت برنگین استعمال - فتنہ بر پا آفت جمع شدہ افادہ معنی فاعل کند پس کردن صاحب آصفی ذکر این کردہ (معنی آفت انداز کسی است کہ آفت برپا کنندہ) (۵) خروش از شہر نیشا پور (۶) بلانکندہ باشد (ظہوری) (۵) ہزبانیش دو بنشیند ہزار آفت برانگیزد ہزار گاہیکہ بخیر و رسمی بود یہ آفت انداز مرزا ایما ماندہ (۶) (اردو) آفت برپا کرنا بقول امیر قیامت آفت ڈالنا - بقول امیر مصیبت مین گرفتار کرنا قہر و ستم توڑنا (نصیر) (۵) تو ہمد جوانی مین پا</p>	<p>(الف) آفت انداختن استعمال - (۱) عجب صدمہ مین ہون اثر شک (۲) آفت انداز مبتلای آفت جب سے انکو دکھا ہے پند اے چرخ یہ آفت کردن باشد و ب ازشتقات آن یعنی اند کسی دشمن سے دشمن پر آفت انداز کہہ سکتے ہیں امر است از انداختن و بقاعدہ فارسیان با لفظ آفت برنگین استعمال - فتنہ بر پا آفت جمع شدہ افادہ معنی فاعل کند پس کردن صاحب آصفی ذکر این کردہ (معنی آفت انداز کسی است کہ آفت برپا کنندہ) (۵) خروش از شہر نیشا پور (۶) بلانکندہ باشد (ظہوری) (۵) ہزبانیش دو بنشیند ہزار آفت برانگیزد ہزار گاہیکہ بخیر و رسمی بود یہ آفت انداز مرزا ایما ماندہ (۶) (اردو) آفت برپا کرنا بقول امیر قیامت آفت ڈالنا - بقول امیر مصیبت مین گرفتار کرنا قہر و ستم توڑنا (نصیر) (۵) تو ہمد جوانی مین پا</p>
--	--

کیا آفت ہے : خطام قیامت ہے رخ آفت مولے۔

صبح قیامت ہے :

آفتِ جان | استعمال - باضافت رابع (۱)

آفتِ بودن | استعمال - بلائے بودن

صاحب آصفی ذکر این کردہ خسرو دہلوی (۵) زباندان بہ تحقیق رسید (فغانی شیرازی (۱۵)

ہر کہ ز روی نیکولی آفت عقل و جان بود بخون بولم وعدہ داد اختر شناسی : ولیکن آفت جاں

ہزار گینہ ریز و جامی آن بود : (ارو) آفت نداشت (ارو) آفت جان بقول امیر (۱)

ہونا - (ذوق ۵) ہوتا نہ اگر دل تو محبت جان کا دشمن (قلق ۵) تیغ کی چال آفت جان

بھی ہوتی : ہوتی نہ محبت تو کچھ آفت ہی نہیں ہے : صاف رفتارنا خوبان ہے (۲) مجا

آفت پذیرفتن | استعمال - دیدہ و دانستہ معشوق (دیکھو آفت جہان)

قبول کردن آفت است فارسیان دنیا را خانہ آفت جہان | استعمال - باضافت رابع

آفت پذیر گفتمہ اند کہ دفع آفت نمی کند بلکہ ہمہ بقول صاحب انند جو الہ منظر العجائب از ہما

آفت ہا را قبول کند و بر سر اہل دنیا اندازد معشوق است (ارو) آفت جان بقول امیر

صاحب آصفی ذکر این کردہ است (نظامی) مجازاً معشوق کے لئے مستعمل ہے (نامخ ۵)

گنجوی (۵) زافت این خانہ آفت پذیر : روتے روتے جو مری بیٹھ چلی ہین آنکھیں : دست برد آور ہمہ را دستگیر : (ارو) آفت کیا مرے پاس سے اے آفت جان اٹھتا ہے

مول لیا - بقول امیر مصیبت میں پڑنا (فقہ) آفت دشمن | استعمال - بتلائے آفت

اُس نادہندہ معاملہ کے ہاتھ مال بچکر کون و بلا بودن است صاحب آصفی ذکر این کردہ

<p>الف آفت دیدن استعمال - صاحب</p>	<p>(مغزی نیشاپوری ۵) ندارد آفتی چون غنچہ</p>
<p>ب آفت دیدہ آصفی ذکر الف</p>	<p>از صرصر چراغ من پزنگ لاله در آغوش چن</p>
<p>مؤلف گوید کہ بتلای</p>	<p>خفتہ داغ من پزار دو) آفت میں پھنسنا بقول</p>
<p>آفت شدن است (آرزو اکبر آبادی ۵)</p>	<p>ایر مصیبت میں پڑنا - (صبا ۵) جو گلچین عشق</p>
<p>دلتنگی من است بگلزار روزگار پز آن غنچہ کہ</p>	<p>گل خوف خزان انداے خار پز لاکھ آفت</p>
<p>آفت باو خزان ندید پز (صائب ۵) گلر</p>	<p>میں پھنسی ہے ایک جان عندلیب پز آفت</p>
<p>آفت پز مردگی نمی بیند پز همان گل است</p>	<p>گھر جانابھی کہتے ہیں بقول ایر مصیبت میں بتلای</p>
<p>کہ چنیدار نظارہ گل پز صاحب انند ذکر ب</p>	<p>ہونا (شوق ۵) گھر گئے آکے کسی آفت</p>
<p>کرده گوید کہ باضافت رابع بقول منظر العجائب</p>	<p>میں پز گئی جان کس مصیبت میں پز</p>
<p>مرادف آفت بہان بدون اضافت مرادف آفت</p>	<p>آفت دانستن استعمال صاحب آصفی</p>
<p>زردہ (ارو) (الف) آفت دیکھنا (ذوق</p>	<p>ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ از</p>
<p>نہ دیکھ لی کسی کسی آفت جہان میں ہم نے</p>	<p>مصیبت و بلا آگاہ بودن است نداین ہما</p>
<p>تہارے باعث پز اور آگے کیا کیا غم و الم ہم نے</p>	<p>است کہ بر آفت جان گذشت (ارو) آفت</p>
<p>دولت نہ دیکھ لین گے (کیف ۵) خاک ہوتا</p>	<p>خیال کرنا - آفت سے آگاہ رہنا -</p>
<p>جل کے مترالاکھ آفت دیکھتا پز کوئی صورت</p>	<p>آفت دل استعمال - باضافت بقول صائب</p>
<p>ایسی ہوتی اونچی صورت دیکھتا پز (ب) کچھ</p>	<p>انند جو الہ منظر العجائب مرادف آفت جہان</p>
<p>آفت جہان و بلحاظ مفعول - آفت رسیدہ -</p>	<p>کہ گذشت -</p>

<p>آفت دین (اصطلاح) باضافت رابع (میر) عشق کیا کیا آفتین لانا رہا پہ آخرب بقول صاحب اند بجا الہ منظر العجائب مراد آفت جہان مولف گوید کہ اگرچہ سند این برصد (آفت شدن) موجود است مگر معنی حقیقی است</p>	<p>آفت رسیدن کبھی استعمال - بتلای آفت (آفت شدن) موجود است مگر معنی حقیقی است</p>
<p>آفت دیو (اصطلاح) باضافت رابع بقول صاحب ناصری کنایہ از مرض صرعت کہ شخصی گذشتہ صاحب آصفی ذکر این کردہ در عالی مصرع کند چنانکہ حکیم سنائی گفتہ (۵) تاثر شیرازی فقہ (۵) آفتی عظیم دعا ہتی جسم بسکان از طریق چارہ گری بہ آفت دیو را زبان پری (اردو) مرگی کامرض - صاحب فرہنگ آصفیہ فرماتے ہیں کہ صرع اسم موٹ اسکی لغوی معنی اپنے تئیں زمین پر گرانا - مرگی والا اکثر غش کھا زمین پر گر تہے -</p>	<p>آفت رساندن استعمال - نقصان رساندن باشد صاحب آصفی ذکر کردہ از معنی ساکت - (ف) آفت زدن مصدر اصطلاحی - (ب) آفت زودہ صاحب آصفی ذکر</p>
<p>آفت رساندن استعمال - نقصان رساندن باشد صاحب آصفی ذکر کردہ از معنی ساکت - (ف) آفت زدن مصدر اصطلاحی - (ب) آفت زودہ صاحب آصفی ذکر</p>	<p>آفت رساندن استعمال - نقصان رساندن باشد صاحب آصفی ذکر کردہ از معنی ساکت - (ف) آفت زدن مصدر اصطلاحی - (ب) آفت زودہ صاحب آصفی ذکر</p>

آفت رسیدہ باشد۔ بہار و صاحب جامع اللغات	اجی آفت زرد و کا پو چھنا کیا ہے
ہم ذکر بہمین معنی کنند و صاحب اند بجالہ	آفت سماوی (اصطلاح) باضافت لایع
منظر العجائب را بمعنی عاشق ہم گوید پس	بقول صاحب اند بجالہ فرنگ فرنگ قحط
مراد (آفت رسیدن) باشد (ارو) بقول صاحب	سالی کہ از قلت یا کثرت باران واقع شود
جامع اللغات اردو میں آفت زدہ کو آفت کا	و نیز ملخ و بلائی آسمانی را گویند (ارو) آفت
مارا کہتے ہیں۔ بقول امیر آفت کا مارا۔ مراد	بالائی کا ذکر امیر نے فرمایا ہے آپ فرماتے ہیں
آفت رسیدہ (فقہہ) تنخواہیں دس دس ہوتی ہیں کہ آفات کا نزول عالم بالا سے ہوا کرتا ہے	کی چڑھی ہیں جو کوئی آفت کا مارا جا پڑے تو اور شرعا قی کی رعایت سے کہا کرتے ہیں (آتش
اُسکی بری گت بنے۔ امیر نے (آفت رسیدہ) دھیان رہتا ہے قدیار کی رعنائی کا ہے	گرفتار مصیبت کو کہا ہے (درد) مرگان
تہ ہوں یا رگ تاک بریدہ ہوں پوچھ کہ ہوں	مین ہوں مارا ہوا کہ آفت بالائی کا ہے مجھ کو کیا د
سو ہوں غرض آفت رسیدہ ہوں پوچھ آفت ہو وہ قد بالادیکھو پوچھ آفت سماوی بھی اردو میں	زدن کا ترجمہ مصیبت میں گرفتار ہونا۔ آفت کہہ سکتے ہیں۔
مین پھنسا۔ آفت زدہ بھی اردو میں بولا جاتا ہے	آفت شدن استعمال صاحب آصفی
بحر) کسی آفت زدے کو پوچھتا ہے کون	ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
عالم میں پوچھ گچھ کوئی پرسان نہیں بگ خرابی	آفت واقع شدن است چنانکہ قاسمی گونا بادی
کا پوچھ (نیم) بہت اچھی نہایت خوب گزرتی گوید (د) زرہ سرسبز فتنہ آمین شدہ پوچھ	

<p>بتان آفت دین شدہ: (ظہوری ۵) بیچ بقول امیر مہمتن شرارت (جان صاحب تن پی سپرزلزہ ہجر مباد: این غرابی بگر آفت تعمیر ۵) نہ تم اتنی سی ہٹ پر جاؤ اس لڑکی شدیم (ولہ ۵) رازم مباد آفت بیکانگان ٹوڈا اے مرنا یہ آفت کی ہے پر کالہ یہ شر مہر سکوت برب محرم نہادہ ایم: (جامی ۵) کرنے کی بانی ہے: (۱۰)</p>	<p>اللہ اللہ چہ نازین شدہ: آفت عقل و ہوش آفت کردن استعمال یعنی آفت بڑا (۱۱)</p>
<p>دین شدہ: (اردو) آفت واقع ہونا جیسے کردن است چنانکہ بیدل گوید (۵) مباش (فقہ) ”آفت یہ واقع ہوئی ہے کہ وہ ملا بہر نوای باطیج فہان پکہ ترسم آفت غریبا کند شنید نہا: (اردو) آفت برپا کرنا آفت آفت شناختن استعمال مراد آفت ڈھانا (دیکھو آفت بزنگختن۔ آفت رساندن) دانستن است کہ گذشت (بیدل ۵) وزیر آفت کشیدن استعمال۔ صاحب صفی چرخ یک ثمرہ راحت طمع مدار: آفت شنا ذکر این کردہ از معنی ساکت مولف گوید کہ بتلای مصیبت شدن است (مشرقی تہذیبی سایہ شفقت حمیدہ را: (۱۲)</p>	<p>آفت صفقان استعمال۔ کسان کی صفت (۱۳) آفت دار ندینی سراپا آفت چنانکہ بیدل گوید آفت تشکی روز قیاست نہ کشد (اردو) ڈھو (۵) نفس گرم بر آفت صفقان برق فاش آفت داشتن۔ آب از جوی دم تیغ خورد ریشہ ما: (اردو) آفت گرمی (اصطلاح) بقول بہارو آفت کا پر کالہ اور انکی جمع آفت کے پر کالے اندکنا یہ از ایجاد کردن آفت از عالم تگری</p>

و صورت گری (لا فو قی بز دی ۵) است بستر پرواز مرغ نامہ برگشتن ۛ

متاع فتنہ دکان سپر ۛ میکند گویا شب و روز آفت گوارا شدن استعمال - برداشت آفت

آسمان آفت گری ۛ مولف گوید کہ از پیش پیداشدن متحمل مصیبت شدن چنانکہ بیدل گوید

کردہ بہار مصدر ..... در هجوم عاجزی آفت گوارا می شود ۛ می شمار

آفت گری کردن پیدا است بمعنی سامان مرغ بی پرواز شہر تیغ را ۛ (اردو) آفت

آفت کردن و آفت آوردن و آفت برپا کردن - بقول امیر صدے اور دکھ کا تحمل کرنا

(اردو) آفت برپا کرنا - آفت ڈھانا دسیر (نسیم ۵) ہنسی پڑی ہین مجھ کو بڑی آفتیں

(۵) جوانی میں کیا کیا نہ ڈھاؤ گے آفت ۛ نسیم ۛ عاشق ہوا ہون ایک بت خرد سال کا ۛ

ابھی سے ہین باتیں قیامت تمہاری ۛ چھو آفت نصیبان استعمال - آنا کہہ در تقدیر

آفت برنگختن - آفت پیدا کرنا بھی کہا گیا ہے شان آفت است و مبتلای مصیبت باشد

(کیف ۵) چھوڑ دے مشاطہ گرتیری طبیعت (بیدل ۵) بیدل از آفت نصیبان ولیم ۛ

پر اسے ۛ اک نہ اک آفت تری زلف و ماخون شدن معراج طاقت ہاے ماست ۛ

پیدا کرے ۛ (اردو) آفت نصیب بقول امیر تمکس مصیبت

آفت گشتن استعمال - صاحب صفی زدہ (رشاک ۵) وحشت میں سنگ سار

ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ مراد ہوا پر دمایہ ہے ۛ آفت نصیب اسے سر

آفت شدن است (ظہوری ۵) ظہوری شوریدہ تور ہے (دراغ ۵) گیا جب داغ

ملکتہ اخلر میشود از گرمی مضمون ۛ نہ رحم است آفت مقتل میں کہا خوش ہو کے قاتل نے ۛ میرا

آفت نصیب آیا مرا نید اطلب آیا نہ قاعدہ اردو معنی و محل استعمال ساکت مولف گوید کہ بجا کے مطابق موقع کے لحاظ سے آفت نصیب کہ خیرے را از خیر کیہ بقرب اوست نقصانی رسد یا آفت نصیبوں کا استعمال بھی ہو سکتا ہے فارسیان این مثل رازند (اردو) دکن میں آفت ہمایہ بہ ہمایہ می رسد (مثل) ایسے موقع پر کہتے ہیں ہمائے کی بھانپ لگی غزنیۃ الامثال و امثال فارسی ذکر این کردہ اند (ہمائے کی بھٹی گرمیوں کا مزا چکھاتی ہے)

آفرانہ | بقول صاحبان برہان و ناصری و جامع و جہانگیری و سروری بارے قشرب بالف کشیدہ و فتح زارے ہوز شعلہ آتش را گویند (سوزنی ۵) نرم گشتہ بلوس و لایہ منچ گرم گشتہ بافرانہ من (۵) ولہ (۵) ٹھیل و اربتان بشکند کہ نندیشہ ز آفرانہ نمرود و ذوق انداز (اردو) شعلہ مذکر (آصفیہ) (امیر ۵) ہل ہل کے ایسی دامن گیسو نے دی ہو شعلہ بھڑک گیا ترے حسن جمال کا:

آفرانہ بلند کردن | استعمال شعلہ بلند باشد آفرانہ من (۵) (اردو) آگ بھڑکانا۔ کردن باشد چنانکہ سوزنی گوید (۵) کم بقول امیر آگ کو ہوا دیکر مشتعل کرنا۔ شعلہ ز آتش طبع خود آفرانہ بلند نہ آفرین تو گر بلند کرنا بھی کہہ سکتے ہیں۔

آفرگان | بقول صاحبان برہان و ناصری و سروری و رشیدی بانون و کاف فارسی بروزن کافرستان نام نکے است از جملہ بست و یک شک کتاب ثند یعنی قسمی است از بست و یک قسم کتاب مذکور۔ صاحب جہانگیری در ضمیمہ خود گوید کہ این لغت ثندو پازند است با فامی مفتوح و راے مکور بنون زدہ و کاف عجمی (استاد لیبی ۵) از طاعت

با پدر زردشت پیر خود بنیک آفرنگان گفته است: (اردو) کتاب زند کے کہیں حصے سے ایک حصہ کا نام۔

آفرورہ | بقول صاحبان برہان قاطع و جامع و سروری باوا و مجہول ذرا سے ہونے
بروزن خاکروبہ فقیلہ چرخ را گویند و صاحب ناصری فرماید کہ فقیلہ چرخ و فروزینہ کہ
بدان آتش آفرورند۔ سدا این بر مصدر آفرارہ بلند کردن گذشت۔ صاحب نوادر این
در ملحقات مصدر آفر و ختن گیر و بذیل آن ذکر کنند و گوید کہ بالمد و قصر ہر دو آمدہ مو
عرض می کنند کہ اگر مصدر آفر و ختن مراد ف آفر و ختن بودی آفرورہ را حاصل بالمصدر گفتن
درست بود آفر و ختن بالف ممدودہ نیامدہ ازینجا است کہ اہل لغات مقبرہ این را لغت
مستقل قرار دادہ اند (اردو) فقیلہ۔ بقول آصفیہ۔ اسم مذکر۔ پلٹا۔ ٹپٹی ٹپٹی بھولی خیر کی
قتل سے ماخوذ ہے جس کے معنی عربی میں بٹنا اور بل دنیا میں (ذوق ۵) پھر دل میں آ
سرد ہوئی میرے شعلہ زن: پو پھر بھڑک اٹھا یہ فقیلہ بجھا ہوا ہے

آفروشہ | بقول صاحب برہان باوا و مجہول بروزن چار گوشہ (۱) نام حلوائے است
و آن چنان باشد کہ آرد و روغن را با ہم بیا میزند و بست بالند تا دانه دانه شود آنگاہ در پائی
کنند و عمل در آن ریزند و بر سر آتش نهند تا نیک بنزد و سخت شود و بعض گویند ناخوشی است
در گیلان و آسپخان است کہ زردہ تخم مرغ را در شیر خام بریزند و نیک بر ہم زنند و بر بالای آتش
نهند تا شیر مانند دلمہ بستہ شود بعد از آن شیرینی داخل آن سازند و نان در میان آن کنند یا خشک
و پلاؤ در میان آن ریزند و با قاشق خورند و (۲) لوزینہ را نیز آفروشہ گویند و (۳) بلغور گندما

ہم گفتہ اند۔ صاحب ناصری برین جملہ مختصر قناعت فرمودہ است کہ نوعی از حلوہ است کہ از آرد و خرما و روغن سازند صاحب برہان جامع معنی اول و سوم را ذکر کند صاحب پہلو بر معنی اول قانع و از ناخسر و سند آرد (۱۵) این آفروشہ است کہ زراعت خالکشر ہر دو قرین یکدگر و نیک در خوردند (رضی الدین نیشاپوری ۱۵) ہمہ جہان شکر طیف تو گرفت و ہنوز با فروشہ درون میدہی عدو را سیرہ صاحب رشیدی ذکر معنی اول و نقل ہر دو سند بالا کردہ فرماید کہ بغیر مدہم آمدہ و صاحب صراح در ترجمہ خبیص آفروشہ را آورده و صاحب قاموس گفتہ کہ حلوائی کہ از آرد و خرما و روغن سازند (الخ) (۱۶) ایک حلوائے کا نام جو آرد و روغن اور شہد سے بناتے ہین یا انڈے کی زردی کو دودھ میں حل کر کے شکر ملا کر پکاتے ہین اور کچے ہوئے چانولون یا روٹی کو بھی اس میں شریک کرتے ہین اور چھون سے کھاتے ہین (۲) بادامی حلوائے مطلق وہ غذا جس کی تیاری میں بادام شریک ہو (۳) دیا۔ مذکر۔ صاحب جامع اللغات نے آفروشہ کا ذکر کیا ہے اور اس کے اردو ترجمہ میں صرف لایک قسم کا حلوائہ لکھا ہے۔

آفرید | بقول صاحب نوادر معنی خلقت و مخلوق و خالق چون داد آفرید نام باری تعالیٰ و ماہ آفرید نام کنیزک ایرج کہ بعد از کشتہ شدن ایرج و ختری از وہم سید بو زنام و منوچہر سپر اوست و جفت آفرید نام رستنی۔ فرماید کہ صاحب تحفۃ المؤمنین از مولف تذکرہ آورده کہ کلمہ یونانیست بمعنی مزدوج و بحسب ظاہر فارسی بودن او از ظہر است چنانکہ مولف مالا یسع بیان نموده (انتہی) دیگر کسی این لغت را نوشت بندہ عرض می کنم

کہ آفرید را مراد آفرینش حاصل بالمصدر۔ آفریدن گرفتن خلاف قیاس نیست چنانکہ از آغاییدن۔ حاصل بالمصدر آن آغال و آغالش و از مصدر آغاردن آغار و آغارش
ولیکن سند استعمال البتہ درکار است و عجب نیست کہ فارسیان آفرید را مخفف آفریدہ گرفتہ باشند (اردو) آفرینش۔ بقول امیر کائنات عالم (دیکھو آفرینش) خلقت موت۔ مخلوق موت۔ خالق۔ اردو میں متصل ہے (صبا) نہ کیوں ہو ترا ب انکو کہتے محمدؐ کہ آدم پہلے ہے خلقت علی کی پڑ (داغ) اس بت کے ہمین ہمین میں بندے بن مخلوق غلام ہو گئی ہے

آفریدگار | بقول صاحب بحرید الکنزہ ^{چند} آفریدن پڑ (جامی) ز عشق تو بہ نہ مقدور کہ حق سبحانہ تعالیٰ شانہ باشد صاحب مؤید ہم کہ من بود جامی پڑ خدا چو بہ ہمین کار آفرید مراد این کردہ و صاحب اند بحوالہ فرنگ (اردو) بقول آصفیہ پیداکرنا۔ بہت کرنا۔ آوردہ (قاآنی) نے نے خطا چہ را ہم ہمارا آفریدن حرف و سخن (مصدر صطلحا)

خویش بردہ ہر چہ آفریدہ درد و جہان آفریدگار پیداکردن حرف است بمعنی عرف آفرینش (اردو) آفریدگار بقول امیر خالق۔ پیداکرنا یاہ از سخن گفتن باشد (بیدل گوید) دم آفریدن | بقول صاحب بحر عجم با فای مفتوح تیغست بیدل راہ باریک سخن سنجی پڑ زبان پیداکردن و ہستی دادن و از عدم بوجود آورد خامہ ام شق دارد از حرف آفرینی ہا پڑ سخن (کامل التصریف) مضارع این آفرید صاحب آفرین بقول صاحب بحر عجم شاعر کامل را گویند نوادر ہم ذکر این کردہ (سلمان سادجی) تعالیٰ و شخصی را ہم کہ افترا در حق کسی کند بہار سخن خالق کر قطرہ آب پڑ چنین صورت تواند (آفرین) را ذکر کردہ بر لفظ معروف قناعت کند

(اردو) شعر کہتا۔ اردو میں شاعر کو سخنور ^ن کہتے ہیں اور سخن آفرین بھی کہتے ہیں
 سخن سنج کہتے ہیں اور سخن آفرین بھی کہتے ہیں
 آفریدون | بقول صاحب برہان سکون و کاوہ را کہ از کوان دلیر بود بہ تسخیر ولایت روم
 ثالث نام اصلی فریدون است و بعضی اولاد ^ن کہ گاہہ نور لطینہ می نامیدند و اکنون بنام قططنہ
 اکبری گویند۔ صاحب نامری گوید کہ نام فریدون
 فرخ است و سپر آبتین معروف است و سختی و آرد و بعد از بست سال حکمرانی بایران با
 نذر دود آبتین شرحی نوشتہ شدہ بہر حال گشت حکومت اصفہان و عراق یافت (الح)
 از اولاد جمشید جم است و پادشاہی مشہور کہ صاحب برہان جامع فرماید کہ نام اصلی فریدون
 عادل و پیشوری کامل بودہ اہل مغرب ^ا است و صاحب سروری از شہنامہ ہندی
 یا فول خوانند و الکندر اکبر دانت بعد از خروج آورده (۵) از دہقان پر مایہ کس را ندید نہ
 از ما زندان و ظفر بنجاک غلبہ و استقلال کامل کہ شایستہ آفریدون سزید و گوید کہ بقطر
 حاصل کرد و آیین و روش ملت و حکمت آمدہ و دشمن و مؤید و رشیدی ہم ذکر این موج
 پیروی ہوشنگ شاہ می کرد و آقا برامتی ^ن است (اردو) بقول صاحب آصفیہ و
 اورا و دیگر کو اکب فروغ مندر التمجید و تعظیم نمود اسم مذکر۔ فارس کے ایک شہور اور قدیم بلوٹا
 و در حکمت و تحقیق کتابے نگاشتہ و نام اورا ^ن بن آبتین کا نام جو ملک فارس میں طہورث
 گیتی ناگذاشتہ عقائد خود را بطرز ارجہند فرہند کی نس سے حضرت عیسیٰ کے نانہ سے ^۵
 دوران نامہ درج کردہ گزرا گزادہ سرود فرشتگان و یا برس پیشتر ہوا ہے۔

<p>و نون بعد از اے معجمین معنی نوشتہ و سلسلہ حرفش ہم تصدیق این می کند کہ غلطی کتابت درین راہ نیست زیرا کہ صاحب ناصری نیز بعد لفظ (آفرینش) و قبل (آفانہ) آورده است۔ الحاصل ہر دو از سند ساکت و مصدر را بعد الذکہ را ہم دیگر کسی نہ نوشتہ است صاحب بحر عم و ضا نواد خصوصاً بتحقیق مصادر فرس جگر کا دیہا کردہ اند و این ہر دو مصادر در گذشتہ۔ پس ما درین مقام نسبت اول الذکر بہین قدر می گوئیم کہ بلا وجود سند قابل تسلیم نباشد و نسبت ثانی بجا خودش خواہیم گفت (ارو) زیب دنیا صغیر آراستہ کرنا۔ (امیر نسیم ۵) آرزو ہے گوہر کی لڑیاں گوند بکر بیجھے آراستہ بازار معنی مین و آفرین بقول صاحب برہان و ناصری</p>	<p>آفریدہ بقول صاحب نواد یعنی مخلوق۔ مؤلف گوید کہ از مصدر آفریدن مفعول است اگرچہ معنی او عام است مگر فارسیان برای بی انسان استعمال کرده اند (صایب ۵) رشک ویدہ یکہ آفریدہ رنگین نیست نہ فسرده است درین ہمدون غیر تہا: (ارو) آفریدہ بقول امیر پیدا کیا گیا۔ آفریدن کا مفعول (ظفر ۵) بندہ خدا کا کون وہ خاص آفریدہ ہے پشت فلک سلام کو جس کے خمیدہ ہے: (دواغ ۵) سر وہی ہون اور نہ شاخ خمیدہ ہون تسلیم و راستی کے لئے آفریدہ ہون: (الحاصل اہل اردو نے انسان کو آفریدہ خاص کہا ہے آفریدین بقول صاحب شمس زریاب و آراستن سلسلہ ترتیب بڑے ہمہ گواہ است کہ این لفظ را بعد (آفریدون) و قبل (آفرین) آورده و دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده و صاحب ناصری (آفرندین) را بہ زائے ہنوز</p>
---	--

غالب دهلوی در قاطع برهان گوید که نه بر وزن آفرین : صاحب مؤید هم باین معنی اتفاق دارد آتشین است و نه بمعنی دعای نیک و نه بمعنی ^{نیز} صاحب شمس هم گوید که معنی فاعلی بی ترکیب صاحب قاطع القاطع جوابی داده است یعنی استعمال نیافته و بقول صاحب رشیدی امر می نویسد که در نسخه صحیح برهان آفرین بر وزن آتشین است اهل مطالع آستین را آتشین نوشته اند که هستی دهنده و این معنی بدون ترکیب اطلاق و باقی دو تا اعتراض غالب را ماد تحقیق ^{یک} بهتر کند (سیف اسفرنگی ۵) از کف پاک باز تو معنی بحث کنیم بهر بر معنی دوم قانع و گوید که بال و پری کند رجا : روح مجسم ارشد خانه صوت لفظ داشتن و زدن و کردن و گرفتن متصل و آفرین : صاحب تحقیق الاصطلاحات گوید که این انحصار درست نباشد (۱) امر است از مصدر آفرین و چون امر بقاعده فارسی بعدی گوید (۵) در راه سالکی که چو خاشاک شد بکشت واقع شود افاده معنی فاعل و مفعول کند چنانچه هر موجه پل است خدا آفرین در آب : مؤلف جان آفرین یعنی آفریننده جان صاحب طمع گوید که این معنی هم داخل همان قاعده فارسیان هم ذکر این کرده و مقصود برهان هم خرابین ^{باشد} است که بالا مذکور شد یعنی مجر و میخما مراد بدون و صاحب سروری هم نوشته و از فردوسی اتصال اسم بمعنی فاعل یا مفعول گرفتن خطاست آورده (۵) جهان آفرین تا جهان آفرین : صاحبان برهان جامع و مؤید هم بسوی این سواری چو رستم نیامد پدید : (شیخ شیراز ۵) قاعده اشاره کرده اند پس اعتراض غالب بنام جهاندار جان آفرین : حکیم سخن بر زبان بر برهان جاد دارد و جواب قاطع القاطع اندر خصوص

وقتی ندارد اما انچه غالب بر وزن آفرین اردو میں آفرین کا مفعول آفریدہ مستعمل ہے
 اعتراف من کرده است وقاطع القاطع بہ تسلیم آن (دیکھو لفظ آفریدہ)
 غلطی مطبع را پیش نموده خصوصاً در معنی اول (۲) صاحب بحر عجم بر لفظ آفرین ذکر این کرده
 قابل غور است زیرا کہ صاحبان لغت و مصداق و صاحب جامع ہم این را نوشته صاحب
 آفرین بر فتح فا اتفاق دارند و آفرین مشتق سروری فرماید کہ دعای نیک و تحسین باشد
 است از آفرین پس نمیشود کہ آفرین را بر وزن آفرین چنانکہ انوری گوید (۵) تا کس از آفرین
 آستین گیریم (اردو) پیدا کرنا بہت کرنا کے سخن گوید یہ سخن خلق آفرین تو باد یہ صاحب
 مصدر کا امر پیدا کر بہت کر۔ امیر نے آفرین کو مؤید فرماید کہ مدح و ستایش و دعای نیک
 کہتا ہے۔ آپ فرماتے ہیں آفرین سے صنیفہ و تحسین کردن کسی را کہ کار نیک کردہ باشد۔
 امر اسم کے ساتھ ملکر فاعل کے معنی میں مستعمل صاحب شمس ہم ہنر بان اوست و از امر خیر
 جیسے جہان آفرین (ذوق ۵) یہی گتری سند آورده (۵) دلی بخش از شای خویش
 چشم سحر آفرین ہے تو لے دل نہ جان ہے مسمو یہ زبانی ز آفرین دیگران دور صاحب
 ایمان نہ دین ہے (۵) وزیر (۵) بنایا تجھ کو ایسا رشیدی بر لفظ تحسین اکتفا کند (جامی ۵) غیر
 خوبصورت نہ کہ نازان تنجیبہ صورت آفرین ہنر جہان آفرین کسی شناسد: در دو جہان خدا آفرین
 واضح ہو کہ لفظ آفرین اسم کے ساتھ ملکر مفعول محمد: انچه غالب دہلوی در قاطع برہان نوشتہ
 کا افادہ اردو میں نہیں دیتا۔ جیسا کہ فارسی کہ آفرین لغتی است جامد غیر منصرف بمعنی تحسین
 میں صاب کے آخر الذکر شعر میں موجود ہے لیکن (مرحبا) درست است و انچه فرماید کہ معنی

دعای نیک باشد درست نیست زیرا کہ قطع نظر من جسے سرگرم آفرین ہوں خون چکان
 اتفاق محققین اہل زبان معاصرین زبان دان تیغ (درغ ۵) آفرین داغ تجھے خوب
 ہم بابرہان اتفاق دارند و گویند کہ آفرین کلمہ نباہی تو نے مر جا کوچہ دلدار سمر کر کلاہ
 تحسین بشکل دعاست چنانکہ شاہ باش کہ مخفف ہم خیال کرتے ہیں کہ اس شعر میں استاد نے لفظ
 شاد باش است اگرچہ این ہم کلمہ تحسین است آفرین کو زندہ باش کے موقع پر استعمال کیا ہی
 ولیکن خالی از دعاست - زبان دانان عجم گویند معلوم ایسا ہوتا ہے کہ داغ مغفور نے فارسیوں
 کہ لفظ آفرین اگرچہ اسی است جامد و استعمال کے محاورہ کی نزاکت کو خوب سمجھا تھا - اردو
 آن بموقع تحسین می کنند اما در محاورہ عجم منی میں دعائے نیک کے لئے اور بہت سی الفاظ
 آن (خدایت سلامت دارد) باشد اگرچہ ان بھی ہیں - مثلاً تحسین و آفرین کے موقع پر شاہ
 از مصدر آفریدن من حیث اشتقاق تعلق نداشت کہتے ہیں یہ بھی دعائے نیک ہے یا (جیتے ہو)
 ولیکن مادہ کہ آفریدن را بمعنی ہستی دادن قائم کہتے ہیں - یہ بھی لفظ آفرین دعا ہے -
 کرد و را اسم جامد آفرین ہم ہست و این را (ص) صاحب برہان جامع را درین معنی بابرہان
 شاہدی دیگر بجز زبان عجم حاجت ندارد و اگر قاطع اتفاق است و گوید کہ آفرین روز و اول
 برسد است مصدر آفرین گرفتن را ملاحظہ بات باشد از خمستہ مترقہ ساہما می ملکی - صاحب جہاں
 کرد (اردو) آفرین بقول امیر موش - کلمہ ہم کو این کردہ (اردو) خمستہ مترقہ سے پہلے دن
 تحسین - سبحان اللہ - واہ واہ - شاہ باش کا نام - واضح ہو کہ سال شمسی کے ۳۶۵ روز
 (مومن ۵) پڑھتا ہوں اور مطلع رنگین کہ او متاخرن تاریخ فرس نے ہر شمس ہینے کو ۳۰

<p>دن کا قرار دیا ہے جس کا مجموعہ ۱۲ مہینے کا ۶۰ سال ہے۔ استعمال صاحب آصفی</p> <p>ہوتا ہے باقی ماندہ پانچ یوم کو آخر ہفتہ قرار پڑتا ہے۔ ذکر این کردہ سندی کہ پیش می کنند از آفرین باب</p> <p>اور انہیں پانچ دن کا نام خمسہ سترقہ ہے گویا متعلق است (ابو الفرج رونی ۵) از جہان</p> <p>یہ پانچ روز ایک سال کے مجموعی ایام سے آفرین ہزار ہزار پانچ آفرین باد برسہ سالار پڑ</p> <p>چرا ہے ہوئے ہیں۔ (اردو) آفرین ہونا (فقرہ امیر) آفرین ہو</p>	<p>(۴) بتحقیق مؤلف آفرین حاصل بالمصدر ہے۔ تعریف ہو رہی ہے۔</p> <p>آفرین ہم باشد بمعنی مخلوق پیدا کردہ شد۔ آفرین خانہ اصطلاح۔ بقول صاحب</p> <p>مرادف آفرینش و فارسیان مجازاً بمعنی پیدا و ناصری و انتد بمعنی خانہ کہ در آن طاعت و</p> <p>ظاہر ہم گرفته اند و سندان بر مصدر آفرین شد عبادت و نماز نمایند و شکر گذاری کنند (اردو)</p> <p>می آید (اردو) دیکھو آفرینش بلحاظ معنی بجای بقول آصفیہ عبادت گاہ۔ آسم موش۔ بعد</p> <p>ظاہر۔ آشکارا۔ آشکار۔ دیکھو آشکار۔ پرستش گاہ۔ مسجد۔ مندر۔ دیول۔ گرجا۔</p>
<p>آفرین باد برین بہت مروانہ تو مثل۔ آفرین خواستن استعمال۔ خواہش آفرین</p> <p>(۵) اشمال فارسی و غزنیۃ الامثال ذکر این کردہ ان کردن چنانکہ ظہوری گوید (۵) ظہوری از تو</p> <p>معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ بخوار آفرین خواہم بنیاز غنچہ و ناز عتاب</p> <p>این شلی است کہ فارسیان بتعریف عالی صلگی فرنگ است (اردو) آفرین چاہنا۔</p> <p>و پامردی می زنند (اردو) بقول امیر اردو آفرین خوان استعمال۔ بہار ذکر این کردہ</p> <p>بھی یہی مثل اسی موقع پر کہتے ہیں۔ از معنی ساکت و صاحب آصفی نہ بہار را بمصدر</p>	<p>آفرین خواستن استعمال۔ خواہش آفرین</p> <p>اشمال فارسی و غزنیۃ الامثال ذکر این کردہ ان کردن چنانکہ ظہوری گوید (۵) ظہوری از تو</p> <p>معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ بخوار آفرین خواہم بنیاز غنچہ و ناز عتاب</p> <p>این شلی است کہ فارسیان بتعریف عالی صلگی فرنگ است (اردو) آفرین چاہنا۔</p> <p>و پامردی می زنند (اردو) بقول امیر اردو آفرین خوان استعمال۔ بہار ذکر این کردہ</p> <p>بھی یہی مثل اسی موقع پر کہتے ہیں۔ از معنی ساکت و صاحب آصفی نہ بہار را بمصدر</p>

طالب نہ ہر فقرہ ہر آفرین داشت نہ	آفرین خواندن نوشته (نظامی ۵) بران
راہ و رسم آفرین خوان شدن بہنشاہ را (عبد اللطیف خان تنہا ۵) شکستہ شد گل در بندہ فرمان شدن مؤلف گوید کہ صنعتی خون طہید ہم تنہا نہ بہار جلوہ صیاد آفرین داشت مصرع فردوسی باشد (دہلوی ۵) جہان (اردو) قابل آفرین ہونا۔	آفرین خوان از ہمین مصدر است و از سند واقف بودن از طرز آفرین و ستایش خدا نظامی کہ مذکور شد استعمال مصدر .... آصفی ذکر این کردہ (نظمی ہروی ۵) خدا
شاہ را خواند آفرین نہ و شک نیست کہ آفرین دانستن استعمال۔ دانستن و	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
مصدر یعنی آفرین گفتن و آفرین کردن است نمی دانست (اردو) آفرین کے طریقہ (اردو) آفرین کہنا۔ بقول امیر تعریف کرنا سے واقف ہونا۔	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
مصدر یعنی آفرین گفتن و آفرین کردن است نمی دانست (اردو) آفرین کے طریقہ (اردو) آفرین کہنا۔ بقول امیر تعریف کرنا سے واقف ہونا۔	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین
آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین	آفرین خوان شدن پیدا میشود و ہر غمہ نظمی زدی و آہ کشید زبان بریدہ مگر آفرین

<p>آفرین خواندن صاحب آصفی ذکر این کرد (اردو) (دیکھو آفریدگار)</p>	<p>آفرین خواندن صاحب آصفی ذکر این کرد (اردو) (دیکھو آفریدگار)</p>
<p>دنیائی (۵) دلی وہ کو قینیت را شاید بیا آفرین شدن استعمال - صاحب آصفی</p>	<p>دنیائی (۵) دلی وہ کو قینیت را شاید بیا آفرین شدن استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>ذکر این کرده از معنی ساکت و بر ضد نظیری نیاپور</p>	<p>کافریت را سرائید</p>
<p>قانع (۵) بر چنان لب عجب کہ تا امروز لعن</p>	<p>آفرینش بقول صاحب ناصری اصل</p>
<p>ابلیس آفرین شدہ ہے مولف گوید کہ از کلام</p>	<p>آفریدن و کل آفریدگان (حکیم سنائی ۵)</p>
<p>نظیری صدر.....</p>	<p>آفرینش تبار فرق تواند بر چین چون خان</p>
<p>آفرین شدن لعن از لب پیدا میشود کہ</p>	<p>ز راه تبار صاحب نوادر گوید کہ بمعنی خلقت</p>
<p>معنی آتش شدن لب از لعن باشد مخفی مباد</p>	<p>و مخلوق است و این مجاز است مؤلف</p>
<p>کہ آفرین حاصل بالمصدر آفریدن مرادف</p>	<p>گوید کہ حاصل بالمصدر آفریدن (صائب ۵)</p>
<p>آفرینش باشد و مجازاً بمعنی پیدا استعمل پس</p>	<p>در لباس آفرینش مردم ششم ترا بگر لباس فاخری</p>
<p>لعن از لب پیدا شدن و بوجود آمدن بمعنی آتش</p>	<p>باشد ہمین پوشیدگی است (اردو) بقول</p>
<p>آفرین شدن لعن است اندرین صورت مختصر</p>	<p>امیر آفرینش نوشت - آفریدن سے حاصل مصدر</p>
<p>آفرین شدن بمعنی پیدا شدن و بوجود آمدن</p>	<p>قلق (۵) باعث آفرینش عالم نور تابندہ تیغ آوتم</p>
<p>بند ہمین شعر توان گرفت (اردو) آفرین</p>	<p>بجر (۵) نخل بند آفرینش سے دعا مانگو یہ بحر</p>
<p>شدن کا ترجمہ ظاہر ہونا - آشکار ہونا اور</p>	<p>دفن ہون صحن چمن میں جان تبار سبزہ رنگ</p>
<p>آفرین شدن لعن از لب کا ترجمہ لب کا</p>	<p>آفرینش پناہ استعمال - بقول صاحب اتند</p>
<p>لعن سے آتش ہونا -</p>	<p>بحوالہ منظر العجائب حق سبحانہ و تعالی شانہ -</p>

<p>آفرین کردن استعمال - مرادف آفرین (میر مغزی ۵) جوان و پیر سزد آفرین گرتو خواندن و آفرین زدن باشد - صاحب صفی چوسن ببال و نجت جو انم بقل و دانش پیر پتر ذکر این کرده (جوشی یافتی ۵) اعتقاد مایکی شد (اردو) آفرین خوان کہ سکتے ہیں -</p> <p>بوحشی زین غزل پکیست کو صد آفرین برا عقاد آفرین گرفتن مصدر اصطلاحی - دعا</p>	<p>مانکرد (میر مغزی ۵) آنی کہ خلق بر تو ہمین آفرین دادن - صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی تا کنند بنامت ہمین ز مرتبه نقش گین کنند (ظہوری نظامی ۵) گزقند بر شہر یار آفرین بکہ یارو (۵) ظہوری شہر شہر است در حسن ادا آری باد اسپہر برین (اردو) دعا دنیا -</p>
<p>اگر دشمن از تو تحسین شنید است آفرین کردا آفرین گفتن استعمال - مرادف آفرین کردن (اردو) آفرین کرنا فقرہ امیر "اُستاد نے غزل شکر آفرین کی" گنجوی ۵) کہ باد آفریندہ را سپاس بکہ کرد</p> <p>آفرین گر استعمال - بہار ذکر این کرده از معنی آفرین گوی حق را شناس (جامی ۵) چون تو خدای آفرین گفت بجامی چه سزا آفریت بیہا ساکت مؤلف گوید کہ مرادف آفرین خوان و آفرین گو باشد یعنی ستائندہ و آفرین کنندہ آفرین گوی را نوشتہ است کہ شتق از ہمین مصدر آ</p>	<p>آفرین دیدن بقول صاحب ناصری زیت دادن و آراستن بخت این من چہ بر آفریدین گذشت - دیگر کسی ذکر این نکرده است و نہ صاحب ناصری سندی پیش کردہ تا وقتیکہ استعمال فرس بنظر نیاید اعتبار را نشاید (اردو) دیکھو آفریدین -</p>
<p>آفسانہ بقول صاحب برہان باسین بے نقطہ بروزن آستانہ (۱) افسانہ (۲) سر گذشت</p>	

راگویند و بقول ناصری معنی سخنان بے معنی چنانکہ ناصر خسرو گوید (ع ۱) حکمت گویم نہ آفتاب
و بقول برہان جامع مراد افسانہ جہانگیری ہم ذکر کردہ (عمادی سلطانی ۵) آن موی
کہ در ستایش آمد نہ زلف است و ککہ نہ موی شانہ نہ مروجہ تم نہ ریش و دستار نہ حکمت گفتم
نہ آفسانہ (سیف الدین اعرجی ۵) بہ پیش خلق شب و روز بر مناقب تست نہ دار
قصہ تاریخ و آفسانہ من نہ (اردو) بقول امیر افسانہ (۱) داستان - قصہ - کہانی -
بے اصل بات (فقہرہ) افسانہ گو نو کرہین رات دن افسانے ہو کر تے ہین (دورود ۵) و
نادانی کہ وقت مرگ یہ ثابت ہوا نہ خواب تھا جو کچھ کہ دیکھا جو سنا افسانہ تھا (۲) سرگزشت
حال - روداد (خلق ۵) پوچھئے اس سے اس کا افسانہ نہ کس پر یرو کا ہے یہ دیوانہ نہ
(۱) آفگانہ | بقول صاحب برہان و ناصری باکاف فارسی بروزن آبخانہ بچہ نارسیدہ و
گویند کہ مردہ از شکم آدمی یا حیوان دیگر بفتید بقول صاحب جامع بچہ نارسیدہ سقط شدہ چنانکہ
سعد سلمان گوید (۵) شکم حادثات آبتن نہ از نہیب تو آفگانہ کند نہ صاحب سروری
و جہانگیری و مؤید و رشیدی ہم ذکر این کردہ مولف گوید کہ این ملازم آفگانہ باشد کہ گشت
عجب است کہ ہمین سند را بلفظ آفگانہ ہم آورده اند و در آخر مصرع ثانی بجائے (کنند)
(کنند) نوشته و اللہ اعلم بحقیقہ الحال صاحبان جامع و سروری و رشیدی ہمین شعرا
بالفظ کنند بالاتفاق نقل کردہ اند و ازین سند مصدر .....

(۲) آفگانہ کردن | پیدا میشود کہ معنی کہ این لفظ متعلق است از مصدر آفکندن

آن ساقط کردن حمل قبل از وقت است مخفی مباد کہ بروزن و معنی آفکندن است کذا فی النوادر

آپکندن را با بجای خودش بیان کردہ ایم یا نکیم آصفیہ پیٹ کرنا۔ اسقاط حمل کرنا۔ چار پاون
 ماخذ مصادِر مذکورہ ہمیں لغت آپکانہ و آنفکانہ کے لئے گاہ بڈالنا۔ گاہے بکری وغیرہ حیوانا
 ازینجا ست کہ صاحب نوادر آپکانہ و آنفکانہ بڈال کا پیٹ کرنا۔ کچا بچہ جنبا۔ خوف یا رعب کے باعث
 مصادِر مذکور جادادہ است والد علم (اردو) حمل نکل پڑنا فقرہ ”وہ اس حوصلہ کی بیوی تھی
 (۱) دیکھو آپکانہ (۲) انسانوں کے لئے بقول کہ اُسکے آگے گاہ بھنی گاہ بھنی ڈالتی تھی۔

آفند | بقول صاحب برہان و ناصری و جامع و سروری و جہانگیری و رشیدی و شمس برورد
 پابند جنگ و جدال و عداوت و خصومت را گویند صاحب سروری از شہ نامہ سند آورد
 (۵) دلیر و جہان سوز و پر خاشخہ زندار و جز آفند کار و گز سندر گز حکیم سوزنی بر لفظ آفند
 گذشتہ است مؤلف گوید کہ حاصل بالمصدر آفندین باشد کہ می آید (اردو) جنگ۔ جدال
 عداوت خصومت (مونث) (نا سغ ۵) صلح نامہ جو لکھا تیرے خطا مشکین نے پڑ نہ رہی جنگ
 جو کچھ میری اور اغیار کے تھی پڑ (اختر ۵) دل نہ میری سنی نہ میں دل کی پڑ وزیر باہم
 جدال رہتی ہے پڑ رند ۵) سر اپنا کھا لگا جو گزتا ہے مجھ سے رند پڑ اپنا ضرر کر گئی عداوت
 حسود کی (فقرہ رسالہ تذکیر و تانیث) ”بیوجہ ایسی خصومت چھی نہیں۔“

آفنداک | بقول صاحب برہان و جامع بکسر ثالث و سکون نون و دال ابجد بالف کشید
 و بکاف زدہ توس قزح را گویند صاحب ناصری و جہانگیری گوید کہ مخفف آفنداک است
 کہ گذشت صاحب اتند و شمس ہم ذکر این کردہ فرماید کہ آن بخارست تر و لطیف کہ چون
 پیرامون آفتاب از آن بخار با خالی ماند و ممر شعاع بر آن بخار افتد پس عکس آفتاب آن را

متلون گرداند بحسب کیفیت و کمیت ماہ سیات افذاک ظاہر گردد (اردو) قوس قزح۔
 بقول صاحب آصفیہ اسم مونث وہ کمان جو ابر میں رنگ برنگ کے رنگوں سے بنی ہوئی دکھائی
 دیتی ہے۔ آفتاب کے رنگ برنگ کی شعاعوں کے بخارات آبی میں مڑکھنے سے جو قوس
 صورت پیدا ہوتی ہے اُسے قوس قزح کہتے ہیں۔

آفندیں | بقول صاحب برہان و شمس و ناصری بر وزن آدم دیدن یعنی جنگ و جدال
 و عداوت و خصومت کردن باشد۔ صاحب بحر عجم گوید کہ (سالم التصریف) یعنی بعد از حذف
 نون مصدر بنائے ماضی اود رشتقات سالم باشد و تبدیل و حذف در حروف اصلی راہ نیاید
 پس غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول نیاید صاحب نوادر ذکر این کردہ از مولوی معنوی سند آرد
 (۵) در دل او آن نصیحت کار کرد و ترک آفندیں و پیکار کرد و بعض صاحبان لغت
 شعر را مال لمبی گفته اند صاحب سروری گوید کہ بر وزن پسندین ہم آید صاحب رشیدی فرماید
 کہ (دند) مخفف آفند است و بمعنی مکر و حیلہ متعل نہ جنگ و خصومت پس درین ہم ہاں معنی
 چہرہ نہ گیریم و تا کیس در کلام بہ از تا کیڈ است اگر چہ این تا کیڈ ہم در کلام قدما شائع و از
 باب تفتن و تفسیر است مولف گوید کہ اہل لغت (دند) را بجائے خود لغت مستقبل گرفته اند
 و مخفف آفند گفته پس موقع اشکالی باقی نماند و خود صاحب رشیدی بر لفظ (دند) گوید کہ مخفف
 این بمعنی مکر و حیلہ (دند) آمدہ و بر انجا صراحت نمی کند کہ (دند) مخفف (آفند) است تا بہ
 (آفندیں) چہ رسد (اردو) جنگ کرنا۔ لڑنا۔ عداوت رکھنا (آصفیہ)

آقی | بقول صاحب انند زبان ترکی سپید را گویند۔ دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده اما شاہ قاجار (منظر الدین شاہ) در سفرنامہ خود استعمال این معنی سفید رنگ فرمودہ و صاحب (آقا) سہولت ذکر این کردہ (ارو) سپید۔

(۱) **آقا** | بقول بہار چون این را بر آبی مقدم آرنند علامت تعظیم است و چون مؤخر آرنند علامت تحقیر بود و فرماید کہ از سیر لغات فرس این فرق معلوم شد صاحب غیاث گوید کہ بمعنی خداوند است از (مدار) و این لفظ ترکیست صاحب انند فرماید کہ ترکی و مغولی بزرگ بزرگ و عم باشد و بمعنی صاحب بزرگ نیز آردہ و کلمہ تعظیم نیز بہت (کذا فی منظر العجائب) مولف گوید کہ شک نیست کہ این لفظ ترکیست و معاصرین زبان دان ابو ض (آقا) استعمال (آقا) بیشتری کنند اما۔ از سفرنامہ (منظر الدین) شاہ قاجاری کشاید کہ شاہ .....

(۲) **آقا باشی** | را آورده و صاحب فرہنگش در بنہای سہولت، این را بمعنی داروغہ دربار شاہی نوشتہ ولیکن بہ تحقیق مولف (آقا باشی) مصاحبی است کہ دائمًا در حضور شاہ باشد کہ ترجمہ آن در انگریزی (اے۔ ڈی۔ سی) است (ارو) (بقول امیر۔ آقا۔ ندر۔ مالک۔ خداوند۔ حاکم (آتش) پهلویں مرے دل نہیں اے اہل جہان ہے بندہ ہون میں جس کا یہ اوس آقا کا مکان ہے (بحر) بحر آقا کی جدائی سے رڑپا ہے غلام نہ کر بلایا آئی حب و یکجا حسین آباد کو (۲) ایڈیکانگ۔ مصاحب حاضر باش۔

آقاسی | صاحب انند این را بہ صادمہ بمعنی داروغہ دیوان خانہ و این لفظ زبان ترکیست و صاحب غیاث بسین مہملہ آورده بقول ہر و بفارسی مستعمل۔ منظر الدین شاہ قاجار منقول۔

<p>ہم در سفر نامہ استعمال این کرده و صاحب فرمایم فرماید کہ این استعمال را از والدہ شہیدم آن رہنماے سہولت منیش دار و غنہ دربار و در ہیچ جای دیگر ندیدم (اردو) آقاے شاہی نوشتہ مولف گوید کہ مرادف گذشتہ باشد پادشاہ وقت کے لئے دکن میں مرقع جو آقاں بقول صاحب برہان مرادف معنی لیکن امیر نے (آقاے ولی نعمت) کا ذکر فرمایا اول رخسار (کہ گذشتہ صاحب برہان جامع ہے اور لکھا ہے کہ بعضی خداوند نعمت - سرکار ہم ذکر این کردہ - ملازم اپنے آقا کو کہتے ہیں - بعض کم استعداد</p>	<p>نگ استعمال - بعضی خداوند نعمت باشد و اہل زبان متعل است لیکن معاصرین عجم کم گویند مؤید الشعرای فرس کہ از کو اس آخری جملہ سے اتفاق نہیں ہے اسلئے خوش بخشی حال اور حیدر آباد است فرماید کہ یک کہ جب آقا کا استعمال اردو میں بقول امیر شعری از مجر صفہائی کہ در زمان فتح علی شاہ مالک و خداوند ہے جیسا کہ گزر چکا ہے تو پھر آقا بود بیا د دارم و مہوندا (۵) آنکہ از کف سیم و نعمت کہنے میں وہ کونسی غلطی ہے اور آقا زیر میا شدم نہ صاحب آقاے نعمت باشد نہ ولی نعمت میں کیا بات ہو جو یہ تو صحیح ٹھہرے اور غلط</p>
<p>آقتصر بقول برہان باسین بے نقطہ وقاف بروزن چا غنصر (۱) مرغی باشد شکاری از جنس شاہین و چرخ و بحری (۲) لقب پادشاہان ترک ہم بودہ است و (۳) کنایہ از روز ہم ہست کہ بعربی یوم خوانند و (۴) کنایہ از آفتاب ہم گویند کہ این لغت ترکی است اما صاحب ایند این را فارسی نوشتہ و بقول صاحب غیاث مرادف سقر سفید چہ در ترکی</p>	<p>آقتصر بقول برہان باسین بے نقطہ وقاف بروزن چا غنصر (۱) مرغی باشد شکاری از جنس شاہین و چرخ و بحری (۲) لقب پادشاہان ترک ہم بودہ است و (۳) کنایہ از روز ہم ہست کہ بعربی یوم خوانند و (۴) کنایہ از آفتاب ہم گویند کہ این لغت ترکی است اما صاحب ایند این را فارسی نوشتہ و بقول صاحب غیاث مرادف سقر سفید چہ در ترکی</p>

آقی سفید را گویند و منقرطار شکار است و در مقابلہ این قر منقرط است بمعنی منقر سیاہ چہ قر
بفتح و ر ترکی سیاہ را گویند و این ہر دو اسم (۵) نام غلامان ترکی نیرمی باشد صاحب مؤث
بذیل الفاظ فارسی این را .....
.....

آقشقر | بعد و ضم شین و قاف دوم نوشتہ گوید کہ در دستور بمعنی روز مسطور است و در
تقیہ بمعنی آفتاب و در آدات بمعنی سپید اما در شرف نامہ بمعنی شکر سفید و ترکی آورده است
(اردو) (۱) ایک شکاری پرندے کا نام جو بازار و بھری کی قسم سے ہوتا ہے (۲) بادشاہ
ترک کا لقب (۳) دن مذکر (۴) آفتاب - سورج مذکر (۵) ترکی غلاموں کا نام -
صاحب جامع اللغات نے اسکو آقشقر لکھا ہے اور بلخی ظمعانی صاحب مؤید سپید شکوید
آقوش | بقول صاحب اند بوالہ فرنگ فرنگ بضم قاف و و او معروف و ز فارسی
(۱) شیر (۲) پلنگ (۳) یوز را گویند دیگر کسی ذکر این نکرده (اردو) (۱) شیر - مذکر -
(رند) (۵) رو بہ بستر بھی اب کھل نہیں سکتی ہم سے : باندھ لاتے تھے کبھی شیر نیتان
جیتا : (۲) تنید و - بقول صاحب آصفیہ ایک قسم کا چتیا جبکہ فارسی میں پلنگ کہتو
ہیں (۳) چیتا - ہم مذکر - بقول آصفیہ ایک دزدے کا نام جبکہ فارسی میں یوز کہتے ہیں -

الف ممدودہ باکاف عربی

آک | بقول صاحب برہان بر وزن چاک بمعنی (۱) عیب و عار باشد (۲) آسیب
و آفت را نیز گویند صاحبان سروری و رشیدی و جامع و پہلوی و جہانگیری ذکر این کردہ اند
و بقول رشیدی بے مدیر آمدہ سند معنی اول از جامع و جہانگیری (سوزنی ۵) بدین صفت

کہ منہم ہر کجا فتم خیرم نہ کہ آگ نماید و خود آگ را من آرم آگ نہ صاحب ناصری این را بذیل
کاف فارسی آوردہ (سوزنی ۵۲) آگے رسید بر تو از من نہ صدار مر از تو رسید آگ نہ
(از سروری - منصور شیرازی ۵۲) عدو تو کہ چو ہنرم شکستہ باد مدام نہ تنور حادثہ می سوزد
در آتش آگ نہ صاحب اندوشتہ کہ آگ برای نسبت و تشبیہ آید چون مناک منوب بنگ کہ
بمعنی عمیق است و فناک بمعنی آبلہ شا بہ بفع کہ بمعنی تب است و چون لفظ آگ در آخر صغیہ
امر آید بمعنی حاصل بالمصدر دہد چون خوراک و سوزاک بمعنی خورش و سوزش (اردو ۱) (۱)
عیب - مذکر و عار - مونث (۲) آسیب - مذکر آفت - مونث (مومن ۵) تجھ سے بے
نام و تنگ کو کیا عیب نہ دل لگا کر ہمیں لگا یا عیب نہ (نسیم ۵) تم تو کب آتے تھے لیکن مگر
بھی آتی نہیں نہ آپ کی آزر دگی سے سب نے ہم سے عار کی (دیکھو آسیب و آفت)

اردو ۱۹۱۸ء

(۱) آگ آمدن	استعمال - اگرچہ ہر دو و باعث عارض شدن - آمد (اردو ۱) آفت آنا -
(۲) آگ آوردن	مصدر بہر دو بمعنی لفظ بلا نازل ہونا - (دیکھو آفت آمدن) (۲) شرمندہ
<p>آگ بیاید و باشد کہ مصداق غیر ازین ہر دو ہم کرنا - شرمانا - (داغ ۵) ۱ سے شرمائیگے اما با سادی کہ بر لفظ آگ گذشت استعمال نمبر (۱) ذکر عدد پر نہ یہ قسمت ہے حجاب آئے بمعنی آسیب و بلا آمدن و نمبر (۲) شرمندہ کرنا نہ آئے نہ</p>	

آکا رس | بقول صاحب اندبجوالہ فرنگ فرنگ بکسر راے مہلہ و سکون سین سماروغ
را گویند و بقول صاحب ناصری بفتح اول آمدہ و سماروغ بقول ہان رستنی باشد کہ در
دیوار ہا سے تمام وزین ہاے فنانک وزیر خہا ی سرکہ و امثال آن روید (اردو) کہی -

بقول صاحب آصفیہ اسم موث - گلن دھول ایک قسم کی روئیدگی جو اکثر برسات میں
رنگ کی لکڑی سی کھڑی ہو جاتی ہے اور لوگ اُسے انڈے کی طرح تل کر کھاتے ہیں -

آکپ | بقول صاحب برہان و جامع بضم کاف تازی و سکون بای فارسی لبوس را گویند
و آن گرداگرد اندرون دہانت - صاحب ناصر بنیل کاف فارسی گوید کہ بفتح کاف ہم آمدہ
و اسپا ہانین این را پ گویند بضم لام و آن گرداگرد دہانت و پارسیان نس گویند صاحب
سروری این را بکاف فارسی نوشتہ صاحب رشیدی بذیل کاف تازی از خسروانی سند
آوردہ و صاحب سروری ہمین سند را بکاف فارسی نقل کردہ (۱) کند از خست او ہی
پنهان : ہچو میمون نخود و آکپ خویش : صاحب جہانگیری ہمین یکہ سند را بکاف تازی
آوردہ گوید کہ بہندی این را گالہ گویند مولف گوید کہ از سندی کشاید کہ آکپ گرداگرد
نیست بلکہ حصہ اندر رخسارہ باشد کہ اکثر حصص دہان و رای آن است (۱) اردو) کلا -
بقول صاحب آصفیہ گال کے اندر کا حصہ (مذکر) :

آکج | بقول صاحب برہان بفتح ثالث و سکون جیم (۱) ہر قلاب را گویند عمود (۲)
ہر قلابی کہ بدان نخ در بخدان اندازند و (۳) کشتیان کشتی دشمن را بان بجانب خود کنند
خصوصاً و (۴) میوہ است صحرائی کہ از اعلف شیران گویند و عبرتی تفاح البری خوانند
صاحب برہان جامع را با برہان اتفاق است و طرز تحریرش تصدیق کاف تازی کند کہ یہ
نقطہ علامت کاف فارسی پائین کاف نہ نوشتہ صاحب ناصر بکاف فارسی نسبت معنی وم
و سوم گوید کہ چوبیت کہ بر سر آن قلابی کنند و بان نخ در بخدان کنند و در جگہ نیز کار آید و اصل کشتی

برفانی مقامات میں چھتوں سے برف صاف کرنے کا آلہ ہی اسی کا ہم شکل ہوتا ہوگا جس
 بچ کے ٹکڑے توڑ کر گرائے جاتے ہوں الغرض اسی قسم کے اکثر کام اس آلہ سے لئے جاتے
 ہیں۔ واضح ہو کہ برف کے ٹکڑوں کو برف دان میں ڈالنے اور کھانے کا ایک چھوٹا
 سا آلہ ہوتا ہے جس کی شکل مثل چمچہ کے ہوتی ہے اسکو اس لائے آلہ سے کچھ تعلق نہیں
 ہے اور نہ یہ اسکے مشابہ ہوتا ہے (۲) ایک خاص میوہ کا نام جبکو صاحب محیط نے جگلی سب کہا
 (۱) آکح بقول صاحب برہان (۱) بفتح ثالث وسکون حاسے بے نقطہ و (۲) بفتح
 (۲) آحج ثالث وسکون حاسے حطی وجیم و (۳) بفتح ثالث وسکون حاسے نقطہ و
 (۳) آکح جلاب و آن داروئی باشد جو شانیدہ و صاف کردہ شدہ صاحب برہان
 جامع ہر سہ را بکاف تازی جلاب و جو شانیدہ طلیان گفتہ اما نمبر ۲ را بہ خاسے مجہ
 وجیم نوشتہ۔ صاحب اتند در ہر سہ لفظ ہمزبان برہان است و صاحب ناصری دوم
 را بہاے ہوز نوشتہ و ذکر سوم ہم کردہ ہر دو را بکاف فارسی گیرد و معناً با برہان متحد و صاحب
 رشیدی گوید کہ نمبر ۲ را بسکون کاف عجی و کسر خانیز گفتہ اند صاحب شمس را نسبت نمبر ۲ و
 ۳۔ با برہان جامع اتفاق است صاحب جہانگیری بر نمبر ۳ گوید کہ بعض از فرہنگہا بجا
 خای منقوطہ غیر منقوطہ مرقوم ساختہ اند جہا نا ایشان را غلط افتادہ است چہ این لغت پارسی
 است و در پارسی غیر منقوطہ نیامدہ (اردو) جلاب بقول صاحب آصفیہ اسم مذکر
 مہل۔ دست آوردوا۔ آپ فرماتے ہیں کہ جلاب و حقیقت گلاب کا معرب ہی ہے جو
 لفظ مہل معاً کر یہ تھا اور گلاب مہل کا ایک جزو بھی ہے پس اس لحاظ سے بطریق مجا

(۵۰۶)

جز کا کل پر اطلاق کرنے لگے۔ جلاب خاص ہندوستان میں مہل کے بجائے مستعمل ہوا
 (میر ۵) بیکے جو ہم مست آگے سو بار مسجد سے اٹھاؤ و اغط کو مار بخوف کو کل لگ گیا جلاب
 اک رسیدن استعمال یعنی عیب و ارشدن و آفت آمدن۔ سند این بر نمبر ۲۔ لفظ
 اک از کلام سوزنی گذشت (اردو) عیب لگنا۔ آفت آنا۔

اکس | بقول صاحب برہان جامع ورشیدی و شمس و سروری و جہانگیری بضم کا
 و سکون سین بی نقطہ قلم آہن ننگ تراشان را گویند کہ بدان ننگ تراشد صاحب ناصر
 این را بکاف فارسی می گوید (اردو) بقول صاحب جامع اللغات ننگ تراشون کا آہنی
 اوزار جس سے پتھر کاٹتے ہیں۔ دکن میں اسکو ٹانگی کہتے ہیں اور صاحب آصفیہ نے لکھا ہے
 کہ ٹانگی اسم مونث ننگ تراشون کے ایک اوزار کا نام۔

اکسہ | بقول برہان بفتح کاف و سین بے نقطہ یعنی آویختہ و چنگ در چیزی زدہ و اویرا
 باشد و بقول صاحب برہان جامع بکاف تازی بر وزن پازدہ چنگ زدہ و آویختہ نہ
 چیری۔ صاحب جہانگیری گوید کہ چنگ در زدہ و آویختہ حکیم سوزنی ۵) بیچ اہل ہوا
 و بدعت را چنگ در دامن تو اکسہ منیت پ صاحب ناصر بکاف فارسی نوشتہ گوید کہ
 بمعنی آویزان است و او در مقدمہ کتاب نوشتہ است کہ مردم فرس بعض کلمات را بکاف
 فارسی خوانند و اہل ماوراء النہر بکاف تازی پس اختلاف اہل لغت کہ در بعض الفاظ گذشتہ
 واقع شدہ و مستقبلہ می آید بہمین سبب است مؤلف خیال می کند کہ مصدر گستن کہ بکاف
 فارسی بمعنی محکم بستن می آید اصل است و مفعولش آگستہ بمعنی محکم بستہ و آگستہ مخفف آن باشد

آنرا بعض فارسیان بکاف تازی خوانند و بعض بکاف فارسی صاحب نوادر ہم بالمعنی ہم نیا
مولف باشد کہ آگہ را بذیل مصدر آگستن نقل کرده۔ وندی کہ صاحب جہانگیری
از حکیم سوزنی آورده کہ بالا مذکور شد نزد صاحب نوادر سنا آگہ بکاف فارسی است
(اردو) آویران بقول امیر ٹکا ہوا (ناخ ۵) دل پردغ آویران ہے اسکی زلف پیا
مین پڑ ہوئے ہین پھول یا لالے کے پیدا سبلستان مین پڑ قلع ۵) نقری ٹٹیون مین انجم
سان پڑ قلعے نور کے تھے آویران پڑ بانون پر یہ لفظ اکثر اشتہار کے واسطے کرنا اور ہوتا تھا
مستعمل ہے جیسے کچہری مین اشتہار آویران کر دیا گیا ہے۔ صد ہا اشتہار آویران ہو چکے مین۔

آکش | بقول صاحب برہان جامع بر وزن ناخوش بکاف فارسی ہم آمدہ بمعنی آغوش
و تبرہ دیگر اہل لغت این را بکاف فارسی نوشتہ اند و بکاف عربی ذکر کردہ اند (اردو) دیکھو آغوش
آکنج | بقول صاحب برہان بفتح کاف تازی بر وزن نارج قلابی باشد کہ بدان مخ در
یخدان اندازند صاحب مؤید فرماید کہ در آدات الفضلا تفریق کردہ است کہ باکاف تازی
بمعنی قلابہ است کہ بدان پارہاے پنج برمی کشند و بکاف فارسی معنی دیگر دہمی آید ہو
گوید کہ صاحب مؤید تعریف این لفظ درست نوشتہ است و صاحب برہان غور فرمودہ
حقیقت این است کہ آکنج مرادف معنی اول آکنج است کہ بیان کردہ ایم صاحب برہان
ہمین غلطی بر لفظ آکنج ہم کردہ است (اردو) دیکھو آکنج کا نمبر ۱۔

اگو | بقول صاحب برہان و جامع بضم کاف تازی و سکون دا و بوم۔ اگو نید و آن پرنہ
ایست شوم و نامبارک۔ صاحب ناصر می این را بذیل کاف فارسی آورده و این خلاف

ہمان است کہ بر لفظ آکسہ بیان کردہ ایم (ارو) بوم۔ بقول آصفیہ آلو۔ چند۔ گھگو ایک منحوس اور ویرانہ پسند جانور جو رات کو شکار کیا کرتا ہے (بجر ۵) وہ کون لوگ ہیں جنہیں سما، سایہ فلک نہ پہان تو بوم بھی بالاسے سر نہیں آتا نہ (مصحفی ۵) رات کو سن کے صدا دشمن کی ذمہ اٹھے وہ کہیں آلو بولا نہ (مسرور ۵) غیر جس گھیر میں نخل پاتا ہو نہ چند اس گھیر میں بول جاتا ہو آگوج بقول صاحب اندبجوالہ فرنگ فرنگ بضم کاف مراد ف آج است دیگر کسی ذکر این نکرده۔

آگیش بقول صاحب اندبکسر کاف ویای معروف در آونختہ صاحب ناصری این را بذیل کاف فارسی نوشتہ صاحب انداز استاد رودکی سندا ورده (۵) توشہ جان خویش از و بردارہ پیش کا دیت مرگ پائے آگیش پنتیجہ تحقیق مؤلف این است کہ این بکاف فارسی است و مشتق از مصدر آگیشیدن کہ می آید صاحب انداز تحقیق کار نبوده است و دیگر کسی با و نیست تکملہ بیان بذیل کاف فارسی می آید۔

الف ممدودہ باکاف فارسی

آگ بقول صاحب اندا نام و رختی است در ہندستان کہ شیر ہ آن رہر قائل است (۲) قسمی آگنیم صاحب برہان بر لفظ آگ کہ گذشت ذکر منی اول کند و صاحب ناصری ہمان آگ را کہ بکاف تازی گذشت بذیل کاف فارسی مع حلیہ معانی آن نقل کند (ارو) (۱) بقول امیر آگ مدار کا درخت (۲) گیہون کی ایک قسم کو فارسیوں نے آگ کہا ہے (قلق ۵) فیض اربہا ز ندنون ہر عالم میں پخت آگ کا پیدا ہو کر پڑے جو شرارہ (عرش ۵) اصل کی نقل سے گر کارروالی ہوتی پخت آگ کے پھول نے

آگ لگائی ہوتی ہے آپ فرماتے ہیں کہ ان معنی میں اسے لوگ بجاف تازی آگ بھی کہتے ہیں اسلئے کہ اصل اسکی ایک ہے اور ایک سے آگ - آگ سے آگ ہو گیا۔

آگاہ | بقول صاحب مؤید خبر و دانش و بقول بہار (۱) خبردار ہوشیار و بالفاظ کردن مستعمل (صائب ۵) خاکساری برگ عیش خاطر آگاہ ماست : چون گہر گردیتی خاک باز گاہ ماست : مطلب از تہ کردن زانوست تحصیل شکست نہ ورنہ معلومات عالم در دل آگاہ ماست (ولہ ۵) میگزدا و ضاع دنیا مردم آگاہ را نہ پای خواب از خواب پریشان فارغ است نہ (آقا شاپور طهرانی ۵) آگاہم از شکوفہ نیم سخن کردہ غیر از جنون کسی ز بہارم خبر نکرد (جامی ۵) سکہ آن اگر نہ آگاہ نیست الا قبول حضرت شاہ (۳) مؤلف گوید کہ صیغہ امر ہسم از مصدر آگاہیدن کہ می آید (اردو) (۱) آگاہ بقول امیر واقف - کاروان (بحر ۵) تم ہمسے چھپایا نہ کرو راز کچھ اپنا : اپنا دل آگاہ ہے کہ خبر کا : (۲) آگاہ کہ - صیغہ امر - (آگاہ کرنا) ہے۔

آگاہان | جمع آگاہ یعنی آنانکہ خبردار ہوں (کامل التصریف) مضارع این آگاہان صائب باشند (ظہوری ۵) ہلاک غارت آرام | تند بوالہ فرنگ فرنگ ذکر این کردہ (اردو) درد اند آگاہان : دلا گر میثناسی و ز خود آگاہ کرنا (ناسخ ۵) میری چاہت سے کیا شناس کا لارا : (اردو) آگاہ لوگ - آگاہوں آگاہ اس طنز کو : ہے بجا سمجھوں وکیل اپنا آگاہانیدن | بقول صاحب بحر عم خبردار اگر غماز کو : خبردار کرنا - جتنا - تہمت کرنا - گردانیدن و ہوشیار ساختن و خبردار کردن | کھولنا (آصفیہ)

آگاہ بودن | استعمال - واقف بودن ^ح **آگاہ** کرد یا **آگاہ** ہونا (صائب) تا بباد آگاہ از ذوق
 آصفی ذکر این کرده بہرام بخاری **آگاہ** یک چشم گرفتاری شوند می کنم آزاد طفلان را کہ تہ خانہ
 زدن غافل از ان ماہ بناشیم شاید کہ گاہ ہے (اردو) آگاہ ہونا - امیر نے اسکی سداش کے
 کند آگاہ بناشیم (ظہوری) **آگاہ** جست از بہر کلام سے لی ہے اور لفظ آگاہ کے ذیل میں
 نادان رہ اخراج بہشت **آگاہ** آدم آگاہ گرا حکمت ذکر کیا ہے (آ) اچھا ہوں یا برا ہوں تمہارا
 تخمیر نبود (اردو) آگاہ رہنا - آگاہ ہونا - ہوں جو کہ ہوں **آگاہ** ہوں غلام کے عیب و
 امیر نے لفظ آگاہ کے ذیل میں (آگاہ ہونا) کا سے آپ **آگاہ** ہوں راے میں (میں) کو ہونا
 ذکر فرمایا ہے - کے مصدر سے کچھ تعلق نہیں ہے -

آگاہ ساختن | استعمال - واقف کردن ^ح **آگاہ** قنادن | استعمال - مرادف آگاہ
 آصفی ذکر این کرده (علی خراسانی) **آگاہ** بر منڈ ^ع شدن - صاحب آصفی ذکر این کرده (سجائی)
 وطرب چون شاخ گل افتادہ است **آگاہ** با صبا ^ع استرابادی **آگاہ** بس سادہ کزین وسادہ
 ساز و مگر از سوز دلہا آگاہش **آگاہ** مخفی مباد کہ ^ع آگاہ ^ع قد **آگاہ** بس اہل خرد کہ ورتہ چاہ قد **آگاہ** صاحب
 آگاہ است کہ بجائے خود آید و این سندرین مقام ^ع آصفی درین سنجائے وسادہ لفظ رہ نوشتہ
 بر ترک آن تفوق داشت (اردو) دیکھو گاہا ^ع **آگاہ** و مارادیوان سجائی بدست نیامد پس تصرف
آگاہ شدن | استعمال - واقف شدن ^ح لفظی بضرورتی کہ کردہ ایم قدرش سخنوران
 آصفی ذکر این کردہ (سنجر کاشی) **آگاہ** ز تیرنجی دانند یا روح شاعر -

خود آ زمان شدم آگاہ **آگاہ** کہ دایہ ام سر پان ^ع **آگاہ** کردن | استعمال - واقف ساختن

و مرادف آگاہ ساختن صاحب آصفی ذکرین آگاہیدن باشد و استعمالش را انحصار با مصداق کرده (شاپور پهرانی) آگاہم از شگونہ نسیم سخن کرڈ بیان کرده بہار نباشد کہ و رای آنہم نظر آمدہ غیر از خون کسی ز بہارم خبر نکردہ (اردو) آگاہ و باشد کہ تلاش فریدہ استعمال تازہ ہم پیش کند۔ کرنا۔ دیکھو آگاہیدن۔ آگاہی مخفف آگاہی است کہ بجای خود آید (نظامی)

آگاہ گردانیدن | استعمال۔ مرادف گذشتہ (۵) چو آگاہی شوی بشنید زن پزبید و بار صاحب آصفی ذکرین کرده (خرین) ہسہانی سرش آمدن (خرین) (۵) کالای زشت نیست (۵) شاہمی میرسد آگاہ گردان ہوش را پند مبصران پز آگاہی کہ بود بہ بنیان فرویم نشتری از نمہ در کارگ اندیشہ کن پذ مخفی مباد کہ آگاہی از مصدر آگاہیدن صیغہ

(۱) آگاہ گردیدن | استعمال۔ بقول آصفی واحد حاضر مضارع ہم ہست۔ (اردو) بقول ہم

(۲) آگاہ گشتن | آگاہ شدن است آگاہی۔ مونث۔ بمعنی واقفیت۔ علم (صبا) (۵)

سندی کہ او پیش می کند بر ملحقات لفظ آگاہ اپنی ماہیت سے آگاہی نہیں پز کیون رون ذکر کنیم (ظہوری) آہ اگر آگاہ می گشتیم از ہین ہر طرف دریا عبث پز ہوشیاری کے تفصیر خویش پز صرفہ ما اینکہ عمر بالغت میرزا معون مین بہتعل ہے (ظفر) طفل کو آگاہی | بقول بہار بمعنی خبر گوید کہ بالفظ راحت زیادہ سے جوان و پیر سے چینانی

آوردن و بودن و دادن و شنیدن و رفتن مین ہے کرتی ہے آگاہی خراب پز

مستعمل۔ صاحبان مؤید و مانند آصفی ہم کہ آگاہی آمدن | استعمال۔ معلوم شدن و خبر

این کردہ اند مؤلف گوید کہ حاصل بالمصدر رسیدن۔ صاحب آصفی ذکرین کردہ است

<p>آگاہی بودن استعمال - یعنی اطلاع بود</p>	<p>د فردوسی طوسی ۵) چو آگاہی آمد بام دلیر</p>
<p>صاحب آصفی ذکر این کرده سندش بر مصدر (آگاہی بودن) ذکر کنیم (اردو) آگاہی ہونا</p>	<p>کہ شد پورستان بماند شیر (اردو) خبر آنا - بقول آصفیہ اطلاع آنا -</p>
<p>بقول امیر علم اور واقف کاری ہونا (آتش صاحب آصفی ذکر این کرده - سندش با آگاہی آوردن) تعلق دارد وہما بنقل کنیم (اردو)</p>	<p>آگاہی آوردن استعمال - خبر آوردن صاحب آصفی ذکر این کرده - سندش با آگاہی آوردن) تعلق دارد وہما بنقل کنیم (اردو)</p>
<p>آگاہی جستن استعمال - آگاہی خواستن باشد صاحب آصفی ذکر این کرده است</p>	<p>خبر لانا - خبر دنیا - (آصفیہ) اطلاع دنیا (فقر امیر) جلد جلد اطلاع دیتے رہو -</p>
<p>سندش بر آگاہی جستن بیاریم (اردو) دادن است کہ می آید صاحب آصفی ذکر این آگاہی چاہنا -</p>	<p>آگاہی بخشیدن استعمال - مراد آگاہی دادن است کہ می آید صاحب آصفی ذکر این آگاہی چاہنا -</p>
<p>آگاہی دادن استعمال - اطلاع دادن و خبر رسانیدن است صاحب آصفی ذکر</p>	<p>کرده (واضح) عشق آگاہی بخشیدن جان غفلت دیدہ را</p>
<p>این کرده سندش متعلق بہ (آگاہی دادن) است در کلام جامی ہم ہندی یافتہ میشود (۵) دغ</p>	<p>آگاہی بہ نسیان فروختن مصدر صطلحا کنایہ از دیدہ و دستہ بی خبر شدن و اغماض کردن</p>
<p>دل رازہ ہای آتشین باشند نشان (۶) دود روزن میدہد آگاہی از سوز کباب (اردو)</p>	<p>خرین اصفہانی ۵) آگاہی کہ بود بہ نسیان فروختیم (اردو) اغماض کرنا - چشم پوشی کرنا</p>
<p>اطلاع دینا - آگاہی دنیا - بقول امیر مطلع</p>	<p>امیر نے اغماض کا ذکر فرمایا ہے -</p>

<p>کریا (مصطفیٰ ۵) راہ میں لگیا جو ایک رہی دی مجھے اس خبر سے آگاہی ہے آگاہی داشتن استعمال - خبر داشتن آگاہی آمدن باشد -</p>	<p>صاحب آصفی ذکر این کرده است سند بر (آگاہی رسیدن) بیا ریم و این مصدر مراد آگاہی داشتن استعمال - خبر داشتن آگاہی آمدن باشد -</p>
<p>صاحب آصفی ذکر این کرده (صاحب ۵) آگاہی شدن استعمال - اطلاع شدن چه آگاہی ز حال باخوار آلودگان دارد و می شناسد خالی بر بنی گرد لب جامش (ظہوری ۵) کس راز سوز دل نہ شد آگاہی ارچہ نا ہوش آگاہی دگر دارد و تا ظہوری شدست چون شمع پیش محرم و بیگانه سوختیم (اردو) پہوشت ہے (اردو) آگاہی رکھنا بقول امیر آگاہی ہونا - دیکھو آگاہی بودن -</p>	<p>صاحب آصفی ذکر این کرده (صاحب ۵) آگاہی شدن استعمال - اطلاع شدن چه آگاہی ز حال باخوار آلودگان دارد و می شناسد خالی بر بنی گرد لب جامش (ظہوری ۵) کس راز سوز دل نہ شد آگاہی ارچہ نا ہوش آگاہی دگر دارد و تا ظہوری شدست چون شمع پیش محرم و بیگانه سوختیم (اردو) پہوشت ہے (اردو) آگاہی رکھنا بقول امیر آگاہی ہونا - دیکھو آگاہی بودن -</p>
<p>آگاہی شعور نامدن استعمال - استعمال این در کلام فرس اکثر دلفنی بنظر آمدہ معنی خبر نماندن چنانکہ صاحب آصفی بر مصدر آگاہی ماندن از ملا جامی سند آرد (فقہہ) بغیر حق سچا و تعالی اور آگاہی شعور نش نامد (اردو) پنے سبے خبر ہونا -</p>	<p>آگاہی شدن بقول صاحب بحر عمج خبر دار بودن و با خبر شدن (کامل التصریف) مضارع این آگاہہ - صاحب موارد المصاد رحمہم ذکر این کرده است عجب است کہ صاحب بحوالہ فرنگ فرنگ معنی خبر دار کردن نشود یعنی آگاہ با نیدن (اردو) آگاہ ہونا -</p>
<p>آگاہی کردن استعمال مراد آگاہی یافتن و واقف شدن است (بیدل ۵) چشم کوتا از قماش حیرت آگاہی کند پخت</p>	<p>آگاہی شدن (اردو) آگاہ ہونا - ر دیکھو آگاہ بودن) آگاہی رسیدن استعمال - خبر رسیدن</p>

یگست بیدل صورت زیبای نازیه (اردو) حاصل کرنا۔

دیکھو آگاہی یافتن۔ آگاہی یافتن | استعمال۔ خبر یافتن

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

آگاہی گزیدن | استعمال۔ واقفیت حاصل

ذکر معنی اول می کند و گوید کہ این مخفف آگندہ باشد (اردو) (۱) بھرا ہوا (۲) چار پائیوں کے رہنے کا مقام جس کو دکن میں جانوروں کا کوٹھا کہتے ہیں اردو میں طویلہ گھوڑوں کے لیے مخصوص ہے (۳) بقول اصفیہ - بڑا - فرہ - لیم - شیم (۴) آباد - دیکھو لفظ آباد -

اگر بقول صاحب برہان و جامع و ناصری باکاف فارسی بر وزن لاغرا (۱) سرین و کفل را گویند مطلقاً و بقول صاحب رشیدی بضم کاف عجمی (۲) خشت پختہ مرادف آگور کہ آجور و آجور عرب است بخذف الف نیز آمدہ (اردو) (۱) چوڑ - اسم مذکر - بقول صاحب اصفیہ سرین اور کفل کا ترجمہ (۲) ٹہلی ہوئی اینٹ - پختہ اینٹ - موٹ -

اگر رک بقول صاحب رشیدی معنی نیلو فر مخفف (آب گردک) مصغر (آب گرد) زیرا کہ ہنگام غروب و آب فرو شود و بگاہ طلوع سر برآورد (اردو) دیکھو آفتاب پرست کا نمبر آگس بقول صاحب - بان بضم کاف و سکون سین بی نقطہ قلم آہنیں سنگ تراشان را گویند کہ بدان سنگ تراشد - صاحب ناصری این را بذیل کاف فارسی جادادہ منا بابر بان متفق مؤلف گوید کہ مرادف آگس است کہ بجاف عربی گذشت -

آگستن بقول صاحب بحر عجم نفتح کاف فارسی (۱) ترک کردن (۲) آمیختن (۳) آلودن و بالکسر (۴) محکم بستن (سالم التصریف) یعنی غیر باضی و متقبل و اسم مفعول نیاید صاحب سروری و شمس بر معنی چہارم قانع و گوید کہ شبنم مجہد ہم آمدہ صاحب رشیدی ہم نمربان سروری و فرماید کہ آگستہ از ہمین مصدر است بمعنی آویختہ و متعلق متمم (کمال اسمیل) خود کمن قصہ دراز آخر نباشد کم زیان چون طمع آگستہ است از جیبہ و دستار تو بہ مؤلف گوید

کہ درین شعر آگستہ را بمعنی آویختہ و متعلق گرفتن حاجت ندارد مضمون شعر بمعنی چہارم ہم در
 میشود یعنی محکم بستہ و متعلق (اردو) (۱) بھگونما تر کرنا (۲) ملا نا آمیز کرنا (۳) آلودہ کرنا۔
 لتھیرنا۔ (۴) جھڑنا۔ کسر باندھنا (بجر ۵) تلخ باتوں سے نہ آلودہ کرے یا زبان
 کچھ تو زرب شیریں سے حلاوت رکھے :

آگستہ	بقول صاحب برہان کاف فارسی از صاحبان لغت کہ این را لفظ مستقل قرار
بر وزن وارستہ بمعنی (۱) تر کردہ و (۲) آویختہ	دادہ اند و صاحب نواد بمعنی تازہ پیدا کرد
(۳) آلودہ و کسر کاف محکم بستہ را گویند صاحب	است و صاحب رشیدی بر مصدر گذشتہ زمین
ناصری ہنربان برہان و صاحب برہان جامع	معنی را در سند کمال اسمعیل گرفته مؤلف گویند
و جہانگیری گوید کہ بمعنی آغشتہ و کسر کاف محکم بستہ کہ	معنی متعلق آویختن نہ در مصدر تحقیق میرسد
صاحب نواد بر بذیل مصدر را گشتن (بشیر معجم)	نہ در مفعولش (اردو) دیکھو مصدر (آگستن) یہ
ذکر این کند و گوید کہ بسین مہملہ نیز آمدہ بمعنی محکم بستہ	اسی کا اسم مفعول ہے (۱) بھگو یا ہوا۔ ترکیا ہوا
و متعلق آویختہ و صاحب شمس بر معنی چہارم قانع	(۲) ملایا ہوا۔ آمیز کیا ہوا (۳) آلودہ کیا ہوا لتھیر
سند این بر مصدر گذشتہ مذکور شد عجب است	ہوا (۴) جھڑا ہوا۔ کسر باندھا ہوا۔

اگر بقول صاحب جہانگیری و جامع اللغات باکاف عجبی مفتوح سرین را گویند
 دیگر کسی ذکر این نکرده مخفی مباد کہ اکثر صاحبان لغت ہمین معنی را بر لفظ آگر (نوشتہ اند کہ
 گذشت و صاحب جہانگیری و جامع اللغات ہر دو لفظ آگر) را گذشتہ اند مؤلف
 خیال می کند کہ غلطی کاتب طبع نو کشور باشد کہ آگر را آگسر نوشت (اردو) دیکھو

آگسه | بقول صاحب برهان یفتح کاف و سین بے نقطه معنی آونخته و چنگ و زنجیر زده و آويزان باشد صاحب ناصری صراحت کاف فارسی کرده است صاحب شمس گوید که باکاف مفتوح و سین و اخلاص باچنگ در زده و آونخته بود از چنجیری صاحب اندهم باکاف عجمی ذکر این کرده و صاحب نوادر بذیل مصدر آگشتن نوشته که ظاهر مخفف آگسته باشد که گذشت (اردو) دیکھو آگسه۔

آگش | بقول صاحب برهان و ناصری یضم کاف فارسی و سکون شین نقطه و بمعنی آغوش است که بر و غل باشد صاحب نوادر گوید که آگوشیدن مرادف آغوشیدن است و آغوش مرادف آگوش و آگش مرادف آغش که آن مخفف آگوش باشد و این مخفف آغوش (اردو) دیکھو آغوش۔

(الف) آگشتن | بقول صاحب بحر عجم (الف) یفتح کاف فارسی مرادف هر سه معنی آگشتن **(ب) آگشته** | و بکسر کاف فارسی مرادف معنی چهارم آن۔ سالم التصریف است

چنانکه بر آگشتن مذکور شد صاحب موارد المصادیر هم ذکر این فرموده بر معنی چهارم قانع و صاحب شمس فرماید که معنی پر کردن و انباشتن است و صاحب رشیدی هم باتفاق شمس این را مرادف آغشتن و آگندن و آگنیدن گوید صاحب نوادر نوشته که معنی محکم بستن و بستن علیا الرحمه معنی پر کردن و انباشتن نیز آورده (الخ) (ب) بقول صاحب برهان یفتح کاف فارسی بر وزن و آگشته معنی تر کرده و آمیخته و آلوده و بکسر کاف فارسی محکم بته مؤلف گوید که مرادف آگسته که بسین هلمه گذشت و اهم مفعول است از آگشتن۔ صاحب موارد المصدا

این را مرادف آگسته معنی محکم بسته و معلق و آوخته گوید و قبول برهان جامع بفتح کاف مرادف
 آغشته و یکسر کاف معنی محکم بسته صاحب نامری هم زبان برهان و صاحب شمس فرماید که بفتح
 کاف عجمی معنی محکم بسته و صاحب سروری آورده که باکاف فارسی بر وزن آغشته محکم بسته باشد
 چنانکه شمس فخری گوید (۵) گردن دشمن برنجیر بلا به انتقام او بکین آگشته است به نیز فرماید
 همه در فرنگ بفتح کاف معنی آغشته و یکسر کاف معنی محکم بسته آورده مرادف آگسته باشد
 صاحب رشیدی همین سند را بلفظ آگسته آورده گوید که صاحب فرنگ گمان برده
 که بفتح کاف معنی معلق است و یکسر کاف و شین عجمی معنی محکم بسته و چنین نیست بلکه همه
 یکسان و بفتح و سین مملو اند (انتهی) و هر چه صاحب فرنگ جهانگیری بر لفظ آگسته نویسد
 اینست که باکاف عجمی بسین زده و تمای فوقانی و بای تختی معنی آغشته و باکاف عجمی مفتح
 و شین مقوطه زده و تمای فوقانی و بای تختی معنی آغشته بود و این هر دو لغت باکاف عجمی کسور محکم
 (ابوالعباس از موارد ۵) بو الحسن زور خویش می بخید به در آگشته را بود کلید به بیار عجب است
 که صاحب مؤید افضل آگشته را پدید و قصر باکاف فارسی معنی و محکم بسته گوید و باشد که این
 خصوصیت و رد معنی از کلام ابوالعباس پیدا کرده و غور نمیزماید که ابوالعباس آگشته را صفت و قرا
 داده است و در معانی مصدک شدن هیچ خصوصیت در نسبت قائل مولف گوید که بابر اکثر لغات بیان کرده ایم
 که تحقیق عجم مصدر رami گذارند و یکی از مشتقاتش رami گیرند و بصورت اسم جامد و لغت مستقل
 تعریف آن کنند و اکثری ازینها معنی لغت را داده است تلاش خود ساخته اند یعنی اگر چه یک لفظ
 معانی متعدده دارد ولیکن باعتبار سند حاصل شده صرف بر یک معنی قناعت می کنند و معانی

عجم این طرز عمل را احتیاط نام نهاده اند و می گوئیم که عرصه فرس و اهل انکاری تنگ می کنند حاصل اینست که هرگاه از محققین اهل زبان صاحبان ناصری در بیان بالاتفاق هر چهار معنی (ب) را ذکر کرده اند پس وجهی نباشد که ما الف را که مصدر آن است بر هر چهار معانی مذکوره بگیریم شک نیست که ما را از اسناد منظومه صرف سند معنی چهارم بدست آمده است ولیکن سند بیان دو اهل زبان معانی دیگر را کافی است و آنچه محققین هند بدون سند احتمالا کرده اند بارتبوت بذمه آنها باشد (اردو) دیکھو گستن و آگتہ۔

آگفت [بقول صاحب برهان بفتح کاف فارسی و سکون فا و تاء می قرشت آزار و رنج و محنت و آفت را گویند کبسر کاف فارسی نیز همین معنی دارد صاحب جامع این را بر وزن و آفت معنی آزار و آفت و رنج گوید و طرز تخریش بر کاف عربی دلالت کند۔ صاحب ناصری بفتح کاف فارسی هم زبان برهان (حکیم مخاری در لغت گوید ۵) برگرفت از ده بهشت آگفت ۶ در پیغمبری به بست و برفت ۷ صاحب سروری گوید که بفتح کاف نیز آمده و فرماید که چون سلطان سنجر در حالت گوی بازی از اسپ بیفتاد استاد مغربی فی البدیہہ گفت (۵) شاها و بی کن فلک بدخورا ۸ کاگفت رسانید رخ نیکو را ۹ گر گوی گنه کرد بچو گانش زن ۱۰ و اسپ خطا کرد بمن بخشش را و را ۱۱ صاحب پهلوی هم ذکر این کرده صاحب مؤید فرماید که کبسر کاف است کذا فی لسان الشعر اقول بضیم کاف فارسی صاحب رشیدی این را یکاف تازی آورده گوید که بفتح کاف آسیب و رنج و بضیم کاف لغتی است در آگفت که کوفت مخفف آنست۔ صاحب جهانگیری هم سندی آورده (ابوالفرح ۵) چون صبح

برافکند ردائی از زلف بنیشت بسد جیلہ و برخاست بتفت پگفتم کہ مرو و لیک گفتند
برفت پدیدم کہ مید صبح آمد آگفت پ صاحب شمس ہم ذکر این کردہ است و صراحت
کاف نکرد کہ تازی است یا عجمی (اردو) آزار - رنج - نگر - محنت - آفت - موت (دیکھو
آزار و آفت) (امیر) صحبت مروجیں میں بہلتا ہنیں دل پ لاکھ تصویریں ہوں پر
رنج ہے تنہائی کا: (ولہ ۵) وصل کی دولت میسر کوئی ہوتی ہے بزور پ میتوں میں ایگان
فرہاد کی محنت ہوئی پ۔

(۵۵۶) آگفت آمدن استعمال یعنی آفت رسیدن
سند این از کلام ابوالفرح بر لفظ آگفت گذشت
(اردو) آفت آنا - دیکھو آفت آمدن -
جیسا کہ قلق نے لکھا ہے (۵) میں اس
آفت کو ٹالے دیتی ہوں پ ڈر تہارا
نحالے دیتی ہوں پ

(۵۵۷) آگفت برگرفتن استعمال - آزار و رنج آگفت رسانیدن استعمال - معنی
دور کردن سدا این از حکیم مختاری بر لفظ (آگفت)
مذکور شد (اردو) آفت ٹالنا - بقول امیر
مصیبت سے بچانا - مشکل آسان کرنا -
آزار و رنج رسانیدن سند این از کلام
مغربی بر لفظ آگفت گذشت (اردو) آزار پہنچانا
امیر کسی کو ہاتھ اور زبان سے آزار پہنچاؤ

آگن اقبال صاحب برہان باکاف فارسی بروزن دامن معنی آگندنی باشد مثل آنچه در
جامہ و لحاف و بالش کنند از پنبہ و پشم وغیرہ معنی پر کنندہ کہ فاعل پر کردن باشد - صاحب سمر
گوید کہ آنچه جوف جامہ وغیرہ آن بان پر کنند و امر است از مصدر آگندن و اسم فاعل ہم باشد
بقول صاحب رشیدی کبر کاف و نون تریجہ مشو باشد و امر بہر کردن و پر کنندہ (ناخسرو)

از سردری (۵) خری آموخت آنکس کہ بفرمودت پیکر همیشه شکم و معدہ ہمی آگن: (فر
 ستانی از ناصری) شاد بلیخ آے و خسرو آئین نبشین نہ چھو پد گنجہای خویش یا گن پنا
 نوادر بذیل مصدر آگندن ذکر معنی دوم کردہ مؤلف گوید کہ (۱) حاصل بالمصدر آگندن است
 و (۲) امر از مصدر آگندن دیگر بیچ آنچه صاحبان برہان و سروری و رشیدی این را بمعنی
 پرکنندہ گویند عجیب است بقاعدہ فرس تا آنکہ صیغہ امر بعد اسی مرکب نشود افادہ معنی فاعل
 معنی کند و غیر این تا آنکہ سند احتمال نظر نیاید اعتبار را شاید (۱) اردو (۱) بھرتی - آسم مویش
 بقول صاحب آصفیہ حشو - بھراؤ - آگنہ وہ چیز جو کسی چیز کے اندر بھری جائے (۲) بھرا -
 بھردینا - کے مصدر سے امر (بھر) (بھروے) -

آگنج | بقول صاحب برہان کاف فارسی (۱) بمعنی پر و ملو و (۲) رودہ و امعای گوہ
 ہم ہست کہ آزا با گوشت و برنج و مصالح پر کردہ باشند و بھرتی عصب گویند صاحب
 جامع فرماید کہ بر وزن آرنج پر و ملو باشد صاحب پہلوی بر ذکر معنی دوم قانع صاحب جہا
 و شمس ذکر ہر دو معنی کنند (سیف اسفرنگی ۵) چون لنگ خرمودہ و رامنغر پرفت پون
 و رۂ ناشتہ و راروی کہ آگنج نسبت معنی دوم فرماید کہ نام آن رودہ آگنج است یعنی رۂ
 پر کردہ - اما صاحب پہلوی سندی کہ از شمس فخری آوردہ مؤید برہان است (۵) خوری
 بر خوان گیتی ہر چہ خواہی یا و قلیہ و طواد آگنج پد صاحب رشیدی بجاوہ سامانی گوید کہ لضم
 کاف است و گنج مخفف است بمعنی گنجائندہ لہذا رودہ کہ گوشت و ادویہ آگندہ باشند
 آزا مبار گویند و رودہ کلاز برنج و گوشت پر کنند آگنج خوانند صاحب مؤید بجاوہ آلات

گوید کہ کاف عربی بمعنی قلابہ و کاف فارسی بمعنی دوم متذکرہ برہان (اردو) بقول صاحب جامع اللغات (۱۱) یہ مرادف ہے آگندہ کا بمعنی بھرا ہوا۔ پر کیا ہوا (۲) بکری کی آنتیں جو گوشت اور مصالح سے بہر کر دم دیجاتی ہیں۔ یہ ایک قسم کی عجمی غذا ہے۔

آگند | بقول صاحب برہان بر وزن پابند (۱) ماضی آگندن و پر کردن باشد بمعنی پر کردن و نباشت (۲) بمعنی پر کردہ شدہ جم آمدہ است و (۳) پر کردنی را نیز گویند مولف گوید کہ طرزیان قابل اطمینان نیست آگند بر وزن پابند ماضی آگندن است نہ پر کردن و اسم مفعول آگندن آگندہ باشد و تحقیق آن آگند و نسبت معنی سوم عرض میشود کہ مرادف آگن کہ گذشت و (۴) بفتح کاف فارسی و نون مضارع آگندن۔ صاحب ناصری بمعنی سوم قانع صاحب سروری صرف معنی اول و دوم را بیان کردہ و سند غزالین شردانی آورده (۵) سائل بوالی از در تو پند گنج ز زر و سیم آگند (۶) در و کی (۷) نشان پشت منست آن و زلف مشک آگین پ نشان جان منست آن و چشم سحر آگند صاحب رشیدی بذیل منتقا آگندن ذکر این کردہ بمعنی دوم۔ صاحب شمس بذکر معنی دوم گوید کہ (۵) بالفتح نوجوان و شبہ میان و نازک اندام باشد و دیگر کسی ذکر این نکرد۔ صاحب نوادر بذیل مصدر ذکر این کردہ صراحت معنی سوم ہم کند (اردو) (۱) بھرا (۲) کا ماضی (بھرا) (۳) ہم مفعول بھرا ہوا (۴) دیکھو آگن (۵) پھرنا کا مضارع بھرے (۶) نوجوان۔ نازک اندام۔ نازک بدن (۷) آصفیہ (مخرج ۵) بچے اغیار کی نظر نہ لگے چشم بد و نور نوجوان ہو تم (۸) ذوق (۹) دیوے خراش دل کونہ کیونہ کروہ نازنین : رکھتی ہے خار سیکڑوں نازک بدن کی شاخ ۶

<p>آگندن بقول صاحب برہان مصدر است پرکردن و انباشتن - صاحب بفتح کاف فارسی فراید کہ اگرچہ کامل التصریف است مگر صیغہ اسم فاعل نیامدہ و مضارع این آگنید - صاحب تر آ باؤیخانہ</p>	<p>آگندن بقول صاحب برہان مصدر است پرکردن و انباشتن - صاحب بفتح کاف فارسی فراید کہ اگرچہ کامل التصریف است مگر صیغہ اسم فاعل نیامدہ و مضارع این آگنید - صاحب تر آ باؤیخانہ</p>
<p>موارد المصادر کہ پاسبان مضارع ہر مصدر است مضارع این را ترک کرد صاحب نوادہ گوید کہ ماضی این آگند و امر این آگن است و آگندہ را ذکر کند و گوید کہ مراد آگنش باشد یعنی پرکردنی و این تا یہ قول صاحب بحر است کہ بالاندکورش یعنی اسم فاعل این نیاید - بقول مفعول این آگندہ صاحب سروری ہم ذکر آگندہ بقول صاحب برہان بر وزن سائر</p>	<p>موارد المصادر کہ پاسبان مضارع ہر مصدر است مضارع این را ترک کرد صاحب نوادہ گوید کہ ماضی این آگند و امر این آگن است و آگندہ را ذکر کند و گوید کہ مراد آگنش باشد یعنی پرکردنی و این تا یہ قول صاحب بحر است کہ بالاندکورش یعنی اسم فاعل این نیاید - بقول مفعول این آگندہ صاحب سروری ہم ذکر آگندہ بقول صاحب برہان بر وزن سائر</p>
<p>این مصدر کردہ در معنی بارہاں تثقیق وندی پیش می کند (۵) پیمان تابخی آگندن زربہ ز نقد علم دل را کن منور و صاحب پہلوی و رشیدی - و شمس - ہمزبانش - صاحب مؤید فراید کہ آگندن معنی شکن ساختہ گردانیدن ہم معنی آخر کسی از اہل لغت ذکر نکرد و محتاج</p>	<p>این مصدر کردہ در معنی بارہاں تثقیق وندی پیش می کند (۵) پیمان تابخی آگندن زربہ ز نقد علم دل را کن منور و صاحب پہلوی و رشیدی - و شمس - ہمزبانش - صاحب مؤید فراید کہ آگندن معنی شکن ساختہ گردانیدن ہم معنی آخر کسی از اہل لغت ذکر نکرد و محتاج</p>

مفتوح ذکر معنی اول و سوم کند - صاحب برهان
 جامع این را بر وزن یا بنده نوشته گوید که (حکیم فردوسی فرماید ۵۴) چو آن خوب رخ
 مصدر این آگندن و آگنیدن باشد و با معنی میوه اندرگزیدنیکی در میان کرم آگنده دیده
 اول و دوم و چهارم و پنجم با برهان متفق صاحب
 سروری فرماید که کاف فارسی بوزن تانیند
 و ضم کاف نیز اصطبل باشد یعنی طویل و بجا
 دیگر مکرر آذر این کند که بوزن تانینده پر خسته
 و اینا شته باشد (حکیم سوزنی ۵۴) سأل ز آنکه
 ز کف راد تو در روز بزم بد بر ها گیرند آگنده
 بزرگ جفری و (ابوالعباس ۵) روز با آگنده
 شدم یا فتمم یا آخر خون با تله سفالگان یا صاحب
 جهانگیری با کاف عجمی مفتوح و بنون زده و گوید که مصدر این که گذشت بفتح کاف فارسی
 اول مفتوح و هاء میختی ذکر معنی اول و دوم
 و چهارم می کند (حکیم سوزنی ۵۴) اول و نشا
 کند و جزع مرا به عشق آن لعل لولوا آگنده
 و آن و گز کند کان در آن حجره به بر سگینان چو
 خرد آگنده به (دوله ۵۴) خواه سرخر تو باش
 خواه هم خرد خواه با آگنده باش خواه به جرات
 صاحب برهان میوه اندرگزیدنیکی در میان کرم آگنده دیده
 اول و دوم و چهارم و پنجم با برهان متفق صاحب
 سروری فرماید که کاف فارسی بوزن تانیند
 و ضم کاف نیز اصطبل باشد یعنی طویل و بجا
 دیگر مکرر آذر این کند که بوزن تانینده پر خسته
 و اینا شته باشد (حکیم سوزنی ۵۴) سأل ز آنکه
 ز کف راد تو در روز بزم بد بر ها گیرند آگنده
 بزرگ جفری و (ابوالعباس ۵) روز با آگنده
 شدم یا فتمم یا آخر خون با تله سفالگان یا صاحب
 جهانگیری با کاف عجمی مفتوح و بنون زده و گوید که مصدر این که گذشت بفتح کاف فارسی
 اول مفتوح و هاء میختی ذکر معنی اول و دوم
 و چهارم می کند (حکیم سوزنی ۵۴) اول و نشا
 کند و جزع مرا به عشق آن لعل لولوا آگنده
 و آن و گز کند کان در آن حجره به بر سگینان چو
 خرد آگنده به (دوله ۵۴) خواه سرخر تو باش
 خواه هم خرد خواه با آگنده باش خواه به جرات

است باین معنی ہم کاف فارسی را مفتوح باید گرفت
 باندھ دین مجازاً اوہ مکان یا عمارت جہان
 نسبت معنی دوم غلبہ اہل لغت بر کاف فارسی
 گھوڑے باندھے جائیں لیکن یہ مکان بھی
 کسور است معنی پنجم بیان کردہ محقق تبریزی
 اکثر لیا ہوتا ہے یا بے معرفت کے ساتھ طول
 بندہ تسلیم نمی کنم کہ آگندہ معنی مصدری آباد
 سے مشتق ہے یا بے مجہول فارسیوں کا لفظ
 کردن باشد غیر از تاسمخ برہان دیگر هیچ اگر مقصود
 ہے مؤلف عرض کرتا ہے کہ ہندیوں کا شیخ
 صاحب برہان از حاصل بالمصدر یعنی آبادی
 سعدی نے ایک جگہ طویلیہ نامردمان بھی باندھ
 باشد بلحاظ معنی حقیقی این لفظ جادارد آمانندی
 دیا ہے اور اردو میں بھی بطور مذاق لکھ
 باید اپنے محقق جامع آگندہ را مفعول آگنیدن
 دیتے ہیں کہ ”کبھی آدمیوں کے طویلیہ میں بھی
 آورده غور نکرده (اردو) بہرنا۔ کا ہم بندھے ہو،“ بقول صاحب نقاس گھوڑوں
 مفعول بھرا ہوا (۲) اصطبل۔ طویلیہ بقول امیر
 کے گھانس کھانے کی جگہ (۳) چار پایوں
 عربی زبان کا لفظ۔ مذکر۔ گھوڑے باندھنے
 کے چرنے کا مقام بقول آصفیہ آخور۔ ہم
 کا مکان۔ یہ لفظ کسرہ الف اور سکون باء
 موث زبان فارسی کا لفظ کھور۔ پوربی۔
 سوحدہ سے صحیح ہے (دبیر ۵) اصطبل ان کچھو جس سے چار پایوں کے گھانس کھانے
 تھا و دش نبی کے سوار کا پٹھو لا پڑا ہوا تھا کی جگہ مراد ہے۔ دکن میں اسکو گایران کہتے
 یہاں شیر خوار کا پٹھو بھی بقول آصفیہ عربی ہین (۴) فربہ بقول آصفیہ لاغر کا مقابل مٹا
 زبان کا لفظ ہے اردو میں مذکر بولا جاتا ہے جسم لچیم۔ شمیم۔ تیار۔ نڈا۔ نکھا (۵) آبائی
 وہ لمبی رسی جس میں چند گھوڑوں کے پاؤں
 موٹ۔ دیکھو لفظ آبادی۔

آگنده گوش

(اصطلاح) بقول صاحب

از نمکند و غفلت از حال دیگران برخلاف فرضیه

برهان بضم کاف فارسی (دوم) وسکون واد خود خیر ندارد آگنده گوش است صورت اول

وشین قرشت معنی (۱) آلوده دامن است راسعی آورده (ع) ز قول نصیحت گراگنده

که کنایه از گناه کار و عاصی باشد و (۲) مردمان گوش پورین مصرع هم آگنده گوش معنی

گروناشنوا و (۳) چیزی در گوش آگنده را نیز حقیقی است یعنی گوش بند کرده و از معنی مصرع

گویند صاحب جامع بذیل لفظ آگنده ذکر هر سه کامل (نصیحت ناشنیدن) پیدا میشود و صورت

معنی کرده صاحب بحر عجم به بیان هر سه معنی بالاثانی را صاحب ناصری منظوم کرده که بالاندر

گوید که (۴) کسی که نصیحت نشنود صاحب ناصری شد و شک نیست که نتیجه صورت آخر الذکر

نوشته که کنایه باشد از گوش او نشنود و نصیحت آگنه کاری است چنانکه صاحب قاطع القاطع

بروی سوؤ کند (وله ۵۴) بفریاد تا بر نداری گفته اما این را معنی آگنده گوش قرار دادن

خروش سخن شنود مرد آگنده گوش صاحب میخواهد و ممکن است که مقتدین در محاوره استعمال

رشدی و شمس بواله آدات بر معنی دوم قانع این کرده باشند و محققین تبریز از آن آگاه باشند

اسد اللہ خان غالب در قاطع برهان از معنی و لیکن معاصرین زبان دانان فی زمانه گناه کار را آگنده

اول انکار بحت می کند مولف گوید که معنی سوم گوش نمی گویند پس اگر بمذوری آگنده گوش است

لفظی حقیقی است معنی دوم و چهارم از قبیل و غافل به بعد (ارو) (دا) آلوده دامن بقول

کنایه اما معنی چهارم را با نا شنوای نصیحت مخصوص امیر گناه کار (بحر ۵) اگر آب ندامت کارگر

کردن درست نیست بلکه هر کس که نصیحت بگوش او هو گاه گناه من کو بهت آلوده دامن هون کو

شست و شو برسوں (۲) بہر بقول آصفیہ
 معنی اول حاصل بالمصدر آگندن و آگنیدن
 و شخص جس کی قوت سامعہ جاتی رہی ہو صاحب
 باشد و صاحب نامصری صراحت کند چنانکہ
 آصفیہ نے اسی لفظ پر آگندہ گوش اور گران
 از آراستن آرایش است و مراد آگنہ چنان
 گوش کا بھی ذکر کیا ہے۔ (۳) کسی ضرورت سے
 سرور می ہم ذکر این کردہ از کلام حکیم سنائی سند
 کان میں کوئی چیز رکھا ہوا شخص جس کی وجہ سے
 پیش می کند (رع) جفر و خلق۔ آگنش روزگار
 اسکو سنائی نہ دے (۴) وہ شخص جس کے کان
 پر چون نہ چلے یا چون نہ رینگے صاحب آصفیہ
 و آگنیدن فرماید کہ آگندہ و آگنش و آگنہ مراد
 نے (کان) پر چون نہ چلنا نہ رینگنا پر لکھا ہے کہ
 یکدیگر است بمعنی دوم یعنی پنہ و شہم و مانند
 کسی بات کے سننے کا اثر نہ ہونا کسی بات کی
 کہ بدان بالش و نہالی و غیر آن پر کنند صاحب
 مطلق پر و انہوتا۔ محض بخیری عمل میں لانا
 شمس گوید کہ بر آوردن و پر کردن دیوار و خزان
 کہا نہ مانا۔ غافل ہونا۔ سنی ان سنی کرنا و ذوق
 بیارتجب است از طرز بیانش مقصودش خبر
 (۵) دور کر بالون کو سر پر سے کہے ہے لیلیٰ
 نباشد کہ بای بنیاد دیوار زمین را کندیدہ از رنگ
 پر نہیں کان پہ مجنون کے ذرا چون چلتی
 پر کنند پس چیزی کہ در پر کردن آن مستعمل میشود
 آگنش | بفتح ثانی و کسرون و سکون شین
 از ہم آگنش نامند صاحب رشیدی آورده
 نقطہ دار (۱) بمعنی پر کردن باشد و (۲) بمعنی
 کہ انچہ بدان چیزی پر کنند چون پنہ و شہم۔ ترجمہ
 ہر چیز کہ درون چیز ہا را بدان پر کنند و لعلی است (ارو) (۱) دکن میں بھروالی اور بھرت
 حشو خوانند مؤلف گوید کہ مقصود برہان از کہتہ ہین جیسے "مکان کا پایا تو کھودا گیا ہی

<p>لیکن بھر والی باقی ہے یا بھرت باقی ہے۔ اہل لکھنؤ اور دلی اسکو بھروانا کہتے ہیں جو پری آگنہ می خواہم پڑ حاصل این است کہ مراد آگن باشد کہ گذشت۔</p>	<p>کاترجمہ ہے (۲) دیکھو آگن۔</p>
<p>آگنندہ بفتح کاف فارسی بقول صاحب آگنیدن بقول صاحب بحر عجم و برہان نوادر کہ بذیل مصدر آگندن نوشتہ مرادف معنی باکاف فارسی و کسر نون مرادف آگندن کہ دوم آگنش اگرچہ لفظاً مثل اسم فاعل مصدر مذکور گذشت (کامل التصریف مضارع این می نماید لیکن از مصدر آگندن اسم فاعل آگندہ) (شیخ واحدی ۵) آنکہ اندر جهان نیامدہ چنانکہ صاحب بحر بر مصدر بیان کردہ است نذر دگنج پڑ چون توان آگیندش در گنج پڑ کہ گذشت دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرد و نوادر ہم ذکر این کردہ ماضی این آگیند و اسم مفعول - آگیندہ (شاکر بخاری ۵) منم در آگنہ بقول صاحب برہان بفتح ثالث و نوادر کشور عشقت خنیدہ پڑ ولی از مہر رویت آگیندہ پڑ معنی آخر آگنش است و آن چیزی باشد مانند صاحبان رشیدی و برہان اسم مفعول این مصدر پشتم و نپہ کہ در بالش و نہالی و لحاف و امثال آن بطور خاص ذکر کردہ اند و از معنی بیان کردہ پر کنند و مخلوجی کہ در میان آسترو ابرہ جامہ شان می کشاید کہ بجز معنی مفعولی آگندن گذارند صاحب برہان و جامع صراحت کاف چیزی دیگر نیست - صاحب سروری ہم فارسی نکرد - اما صاحبان مؤید و سروری و بذیل لفظ آگندہ آگیندہ را ہم نوشتہ (اردو) رشیدی صراحت آن کردہ اند (سوزنی ۵) دیکھو آگندن۔</p>	<p>آگنندہ بفتح کاف فارسی بقول صاحب آگنیدن بقول صاحب بحر عجم و برہان نوادر کہ بذیل مصدر آگندن نوشتہ مرادف معنی باکاف فارسی و کسر نون مرادف آگندن کہ دوم آگنش اگرچہ لفظاً مثل اسم فاعل مصدر مذکور گذشت (کامل التصریف مضارع این می نماید لیکن از مصدر آگندن اسم فاعل آگندہ) (شیخ واحدی ۵) آنکہ اندر جهان نیامدہ چنانکہ صاحب بحر بر مصدر بیان کردہ است نذر دگنج پڑ چون توان آگیندش در گنج پڑ کہ گذشت دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرد و نوادر ہم ذکر این کردہ ماضی این آگیند و اسم مفعول - آگیندہ (شاکر بخاری ۵) منم در آگنہ بقول صاحب برہان بفتح ثالث و نوادر کشور عشقت خنیدہ پڑ ولی از مہر رویت آگیندہ پڑ معنی آخر آگنش است و آن چیزی باشد مانند صاحبان رشیدی و برہان اسم مفعول این مصدر پشتم و نپہ کہ در بالش و نہالی و لحاف و امثال آن بطور خاص ذکر کردہ اند و از معنی بیان کردہ پر کنند و مخلوجی کہ در میان آسترو ابرہ جامہ شان می کشاید کہ بجز معنی مفعولی آگندن گذارند صاحب برہان و جامع صراحت کاف چیزی دیگر نیست - صاحب سروری ہم فارسی نکرد - اما صاحبان مؤید و سروری و بذیل لفظ آگندہ آگیندہ را ہم نوشتہ (اردو) رشیدی صراحت آن کردہ اند (سوزنی ۵) دیکھو آگندن۔</p>

آگور | بقول صاحب برهان باکاف فارسی بر وزن سا طو خشت پنجه را گویند و آجو بر
 آنست صاحبان ناصری و سروری و جهانگیری و جامع و شمس و انند ذکر این کرده اند -
 (حکیم سنائی ۵) خانه چرخ را بکشیدی بگنج آگور نقش پوشیدی بآن گنج آگور کرده
 خانه دین بزمین بیا راسته بنویسین (مسعود سعدی ۵) بر در و بام برف پنداری پنجه
 گنج و گشته آگور است (دربین ۵) آهک کافور و روش اندوده بر آگور او پنجه خشت زین
 را مطلقا کرده گوئی بسیم صاحب رشیدی گوید که مرادف آگور است و بجذ الف هم آمده
 صاحب نوید گوید که خشت پنجه را گویند گنج آگور کرده یعنی بالای خشت گنج مالیده کدانی
 الادوات و در شرفنامه است که در لسان اشعار بر وزن موزع مست (اردو) و بگوید اگر کافور (۲)
آگوش | بقول برهان باکاف فارسی بر وزن و معنی آغوش است صاحبان ناصری
 و جهانگیری و جامع و سروری و پهلوی و رشیدی و شمس و نوید و بهار و انند و نوادر ذکر
 این کرده اند (جلال الدین فضل الله بخاری گوید ۵) در مجلس ما گلی و خاری باشد
 آگوش آگوش مرغزاری باشد سر تا سر اگر پلاس و کر پلاس بود این اسون کلاه داری
 باشد (مسعود سعد در تعریف پیل ۵) گاه باشد گرفته برگردن بگاه گردش کشیده در آگوش
 و میر خسرو ۵) شاه برویش چون نظر کرد چست بکرد و آینه خود را در دست بگرم فرو بست ز
 بخت بلند بکرد باگوش تن اچمند (اردو) و بگوید آغوش -

آگوشیدن | بقول صاحب برهان بر وزن آغوشیدن (سالم التصریف) مضارع این
 و معنی آغوشیدن بقول صاحب بحر مرادف (آگوشد) صاحب رشیدی و نوادر با آغوشیدن

این را نوشته صاحب سروری هم ذکر این کرد (اردو) دیکھو آغوشیدن

آگون | بقول صاحب برهان بر وزن و معنی واژون و نگون باشد چه سرآگون سرنگون
 آگه بند صاحب برهان صراحت کاف فارسی نکرده اما صاحب ناصری این را بذیل کاف
 فارسی نوشته میفرماید که آگون بمعنی سرآگون و سرنگون باشد و صاحب جامع با او هم زبان (اردو)
 واژون - بقول آصفیه زبان فارسی کافظ اردو میں متعلی معنی اوند معا سرنگون (صفت)
 آگه | بفتح کاف فارسی و سکون های هوز مخفف آگاه باشد اکثر اهل لغت بر لفظ آگاه ذکر
 این کرده اند صاحب اند بجاله فرنگ فرنگ هم نوشته است و جمع این آگهان آمده (بید)
 (۵) بی تمیزی از دلت فارغ است : بار حاجت نیستی آگه غناست : (ظهوری ۵)
 برگز اربصا آگهان چه بپوشند : ز خود تهی شده پر آرزوی آغوشند : (اردو) آگه - بقول امیر
 بر لفظ آگاه - اس کا مخفف آگه بھی متعلی ہے (آتش ۵) شب آدینه بھی آتا ہنیں گور غیا
 پر یہ ہوز آگہ ہنیں وہ شمع رو سکین نوازی سے : (ظفر ۵) واسے کس شوخ شکر سے لگا
 دل اپنا : کہ نہ ہے مہر سے آگہ نہ وفا سے واقف :

آگہ بودن | استعمال - بقول صاحب صفی
 مرادف و مخفف آگاہ بودن است کہ گشت
 (حسرت منہدی ع) کسی آگہ زار باب صفا
 آگہ از حال محرم خویشم : دشمن آگہ مباد
 ہرگز نمی باشد (ظهوری ۵) نبودم آگہ از
 از عالم :

آکج | بقول صاحب ناصری مرادف آکج باشد کہ گشت حیف است کہ صراحت حلیہ

لفظ نکرد و سندی هم پیش نفرمود دیگر اهل تحقیق ازین ساکت - مخفی بساد که بعض اهل لغت همین
لفظ را بالف مدوده و فتح کاف فارسی و سکون حای حطی و جیم عربی بهمین معنی نوشته اند که گذشت
و صاحب جهانگیری بر آن لفظ گفته که در پارسی حای همله نیاید صاحب نامری و رین لفظ
حای حطی را با های هوز بدل کرده است و آن گنج را ذکر کرده پس در لفظ آن گنج هم کاف فارسی
را مفتوح های هوز و جیم عربی را ساکن توان گرفت -

<p>آگاه ساختن استعمال - بقول صاحب (سنجر کاشی ۵) بسوی او نه بنیم سیر تا آگاه آصفی - مرادف و مخفف آگاه ساختن که نگردی تو پند خدا از پیش چشم من ترا ای غیر گذشت (علی خراسانی ۵) بر بند عیش طرب بردارد و شرف قزوینی (ع) چنان گویند چون شاخ گل افتاده است پند باد صبا سازد جواب من کزان گرد در قیاب آگاه پند آگاه گشتن استعمال - بقول صاحب</p>	<p>آگاه شدن استعمال - بقول صاحب آصفی مرادف و مخفف آگاه گشتن است آصفی مرادف و مخفف آگاه گشتن که گذشت (خسرو دهلوی ۵) پامی بر آتش که (ذهبوری ۵) عطر در چین طرّه می دزدی پند از اختر گذشت پند چشم کس از پای وی آگاه آگاه از دزدی صبا شده پند نگشت (سبیل ۵) بهرزه در پرده من و ما آگاه گردیدن استعمال - بقول صاحب غرور او هام پیش بردی پند گشتی آگاه که در دما آصفی مرادف و مخفف آگاه گردیدن که گذشت هوای جاه که می خراشد پند</p>
<p>آگاهی بفتح کاف فارسی بقول صاحب مؤید و آصفی و بهاء مخفف و مرادف آگاهی</p>	

است که گذشت - بهار گوید که با لفظ آوردن و بودن و دادن و شنیدن و یافتن متعل و مو
گوید که این بقدر تلاش اوست سند این بذیل ملحقات می آید حاصل بالمصدر آگهیدنت که گاه

آگهی آوردن | استعمال - بقول صاحب آگهی دادن | استعمال - بقول صاحب

آصفی مرادف و مخفف آگاهی آوردن است آصفی مرادف و مخفف آگاهی دادن که گذشت
که گذشت (خواجه شیراز) برید باد صبا (رضائی اصفهانی) تا که خرد بوسه ام

آگهی آوردن که روز محنت و غم رو بگوتهی آوردن مگر بهی دیدن کوفتگی که از تو مرا آگهی دهد و خسرو

آگهی بخشیدن | استعمال - بقول صاحب آگهی بخشیدن | استعمال - بقول صاحب

آصفی مرادف و مخفف آگهی بخشیدن باشد آگهی داشتن | استعمال - بقول صاحب

که گذشت (خرین اصفهانی) آگهی بخشیدن آصفی مرادف و مخفف آگهی داشتن است

حالم پندیده مینایم بدور سر مغرور کم از بهوشیاری که گذشت (فارغی هروی) گریار نشد فارغی

آگهی بودن | استعمال - بقول صاحب آگهی بودن | استعمال - بقول صاحب

مرادف و مخفف آگهی بودن که گذشت جلی آگهیدن | استعمال - بقول صاحب بهار عجم مخفف

غریبتانی) کاش بودی آگهی دیر ازین و مرادف آگهیدن که گذشت (کامل انصاری)

حال بهی دگر صبر دارم دل تهی در عشق و از گریه مضارع این (آگهید) و حاصل بالمصدر این آگهی

آگهی حبتن | استعمال - بقول صاحب آگهی رسیدن | استعمال - بقول صاحب

مرادف و مخفف آگهی حبتن که گذشت (نصیر آصفی) مرادف و مخفف آگهی رسیدن است

همدانی نشر) لاله کنان خبر گرفتیم و از سر کار رفتیم که گذشت (نظامی) چو زین و ستاغم رسید

<p>آگهی: به ارتخت من باشد از من تهی: شمع این مغل مرا با سر مه است از یک نگاه آگهی ساختن استعمال - مرادف گاه (ارو) آگهی حاصل هونا -</p>	<p>کردن است که گذشت (بیدل) آگهی یافتن استعمال - بقول صاحب تا سازد راه و رسم مستی آگهی: عشق خاکم از آصفی مرادف و مخفف آگاهی یافتن که گذشت صحرای دیگر آورده است: (فردوسی طوسی) برفتند تا مرز توران</p>
<p>آگهی صورت بستن مصدر اصطلاحی - زمین: بهی آگهی یافتندش چنین: (ابن حاصل شدن آگاهی باشد چنانکه بیدل گویند) آگهی (ع) گراز خود آگهی یا بی بکوی (ب) گداز نیستی صورت نه بند آگهی نیستی در شوخ</p>	<p>آگیدن بقول صاحب هفت قلزم بفتح اول بالف کشیده و کسر کاف فارسی بختا تحتانی رسیده و فتح دال بعد و نون زده یعنی انباشتن و پر ساختن باشد مرادف آگدن که گذشت دیگر کسی ذکر این نکرده -</p>
<p>آگیش بقول صاحب برهان بکسر ثلث و سکون تحتانی و شین و ثت (الف یعنی در باشد چنانکه اندر آگیش یعنی اندر آوخت و چنگ در چغری زده و دراز کرده را نیز گویند (۲) و دراز کردن و در آوختن بچغری هم هست - صاحب ناصری این را بذیل کاف فارسی نوشته صاحب جهانگیری و جامع بر معنی دوم قانع و بقول صاحب سروری و رشیدی آوختن و دراز کرده - صاحب نوادر این را بذیل مصدر آگیشین نوشته فرماید که مثله و در آوختن و چنگ زده در چغری و دراز کرده مؤلف گوید که .....</p>	

رب) آگیشیدن

مصدر است و بقول صاحب نوادر بر وزن پاپیچیدن بمعنی راویدن و چنگ زدن و پیزی و دراز کردن - (آگیشید) ماضی او کذا فی البرهان (چنانکه بذیل لفظ آگیش مذکور شد) صاحب موارد صراحت کند که (آگیش) مضارع اوست و (آگیش) حاصل بالمصدرش و مؤلف گوید که صیغه امر هم (حکیم رودکی) توشه جان خویش از و بر باد پیش کایدت مرگ پاد آگیش و مؤلف گوید که آنچه صاحب برهان بر آگیش چنگ دراز کردن و در آوختن نوشته مقصودش از حاصل مصدرش نباشد و آنچه صاحب نوادر آگیش مثل آگیشیدن نوشته صحیح نباشد (ارو) (الف) ب کا حاصل بالمصدر رب) لپنا - لپت جانا - بھرنا - بھر جانا - پنجه مارنا - هاتھ مارنا - ہاتھ بڑھانا (انور از آصفیہ) پستہ - ہے غبار از کسی کا پچایگا کوئی دامن کہانتک: (سودا) چاپے بھر اس صف ترکان سے آج: دل تو بڑا سا ہی جگر گر گیا:

آگین بقول صاحب برهان بر وزن آیین (ا) بمعنی مال مال و آگنده باشد و (ا) بمعنی فربه نیز آمده کہ نقیض لاغر باشد - صاحب ناصری گوید کہ پروا غشته و انپاشته (فرخی) شکسته زلف تو تازہ بنفشہ طبری است: رخ و دو عارض تو تازہ لاله و نسرين: تو لاله دیدی شمشاد پوش و سنبل تاج: بنفشہ دیدی غبر سرشت و مشک آگین: (قطران تبریزی) شد از شکوفہ مہ شاخا رولوبار: شد از بنفشہ مہ جو بار مشک آگین: صاحب جہانگیری ہم ترا معنی از کمال اسمعیل سند آرد و بر همین یک معنی قانع (ا) زبکہ غبر و مشک است تودہ بر تودہ: دماغ و دانش و اندیشہ غبر آگین است مؤلف گوید کہ درین ہر سہ شعر کہ با

معنی نمبر را پیش شد لفظ آگین بمعنی آگنده نیست بلکه بقاعده فارسیان صیغه امر مصدر آگیندن که آگین است بعد اسمی جمع شده افاده معنی مفعول کرده است قائل اما از کلام خاقانی سندی بدست آمده است که افاده معنی نمبر را کند (۵) زرین های چتر سپهریت با بے بال چون حوصل آگین چه مانده به بقول صاحب سروری مرادف همان آگن که گذشت مؤلف گوید که (۳) امر باشد از مصدر آگیندن که می آید (سراج الدین راجی ۵) (دو زرشک و غیر آگین به جهان را کن ز خطت غیر آگین به صاحب برهان جامع همزمان برهان قاطع - صاحب مؤید این را شتیق از مصدر آگیندن گوید بخیاں مؤلف تسامح اوست زیرا امر آگیندن - آگن باشد بون یا و امر آگیندن - آگین - فرماید که معنی پر و مالامال و پرکن و (۴) پرکننده صاحب نوادر این را مرادف آگنش و آگنه و نیز بمعنی پر کرده شده گوید و سند سراج الدین راجی پیش می کند که بر معنی سوم مذکور شد و نیز از استاد رودکی سندی و دیگر هم پیدا کرده (۵) بان پشت من است آن دو زلف مشک آگین به بان حال نیست آن دو چشم سحر آگند به مؤلف گوید که ادعایش با سناد تعلقی ندارد و صاحب موارد المصادر درین خصوص به مقدم بهاء است و مای گویم که در تسامح هم مقدم اوست صاحب رشید فنی مایه که آگن و آگین و آگنه و آگنش مرادف یکدیگر و پرکننده و امر به پر کردن - حاصل این است که بقول صاحب نوادر و رشیدی معنی (۵) هم پیدا میشود معنی آنچه بدان چیزی پرکنند چون نمبه و چشم مکرر تا آنکه سندش بنظر نیاید اعتماد را نشاید (ارو و) (۱) پُر - بقول آصفیه بھرا ہوا - (۲) فریب دیکھو آگندہ کا نمبر (۳) بھر - بھرنا کا امر (۴) بھرنے والا - بھرنا کا فاعل (۵)

مهرتی - بھراؤ - دیکھو آگن -

آگیندن | الف ممدوده و کاف فارسی کو گذشت مضارع این آگیند و امر این آگین
و یا ونون ساکن و دال مفتوح بقول صاحب لفظ گذشته متعلق از همین مصدر است دیگر کسی
موارد المصاحف مرادف آگندن و آگیندن است که ذکر این نکرد -

الف ممدوده بالام

آل | بقول صاحب برهان سکون لام بر وزن زال (۱) سرخ نیم رنگ را گویند و
(۲) نام مضمی است مہلک کہ زنان نوزائیدہ را تا ہفت روز واقع میشود و اعتقاد عوام
آنست کہ جنی باشد باین نام کہ مزاحمت بزنان نوزائیدہ میرساند و (۳) نوعی از مای
ہم ہست و (۴) در عربی سراب را گویند و آن بخارست آب نما و (۵) بمعنی اولاد و شیر
و قوم ہم آمدہ و (۶) چیزی کہ مانند سراب در صبح و شام نمایان میشود و (۷) تبری کہ ہر وین
پادشاہان باشد و (۸) تبری کہ امرتخان ہم یعنی بتان و (۹) در ہندی نام درختی است
کہ از بیج آن رنگ سرخی حاصل شود و بدان جا بہ رنگ کنند و در دوا ہا نیز بکار آید - صاحب
ناصری بذکر معنی اول صراحت معنی دوم چنین کند کہ درین مرض خون از جسم مریضہ بکثرت
خارج میشود و نسبت معنی ہفتم فرماید کہ در اصل آل تمغا - ہر سرخ را گویند و گاہی بہت تخفیف
تمغا را گذاشتہ آل گویند و ذکر معنی نہم ہم فرمودہ و بس صاحب سروری نسبت معنی سوم فرماید
کہ آن مای در دم داراست و آنرا و آل نیز گویند معنی اول و دوم یا ہم ذکر کند فقط صاحب
برہان جامع ذکر معنی اول و دوم و سوم و چہارم کردہ و پنجم گوید کہ اولاد نجیبان باشد و نسبت

معنی ششم بیان کرده برهان فرماید که شرابی که صبح و شام بخورند (مؤلف گوید که عجب نیست که
 مقصود برهان قاطع هم همین باشد و کاتبان چابک دست شراب را سراب کرده اصلاحی
 در عبارت هم فرموده باشند) و ختم کلامش بر معنی هفتم - صاحب جهانگیری تصدیق معنی
 اول و دوم نسبت سوم فرماید که این قسم های را و آل و د و آل هم گویند نسبت معنی چهارم و
 پنجم و ششم فرماید که این هر سه معانی لفظ آل در تازی است و خصوصاً نسبت معنی ششم
 قول صاحب جامع است که شراب است نه سراب و ذکر معنی نهم هم کند صاحب رشیدی
 با اتفاق جهانگیری نوشته که آل در عربی معنی اولاد و اتباع و شخص و سراب و چوب خیمه
 آمده - که معنی دهم باشد و نسبت معنی ششم یعنی شراب بر جهانگیری اعتراض کند که این
 معنی در قاموس و صراح بنظر نیاید صاحب شمس ذکر هر هفت معانی اول الذکر و معنی نهم و
 دهم نیز کرده است و نسبت معنی پنجم صراحت کند که فرزند ان و اهل خانه و اهل دین
 و تابعان و خویشان را در عربی آل گویند و بر معنی چهارم نویسد که سرابی که آنرا بفارسی نامه
 آب گویند یا سرابی که در اول و آخر روز از دور بصورت سواران دیده میشود (الخ)
 و ارسته گوید که آل معانی بسیار دارد از آن جمله (۱) سرخ نیم رنگ و متاخرین سرخ مطلق آرد
 چنانکه شراب آل - جامه آل - گل آل - چهره آل (میرزا قاسم گونا بادی در مدح سلطان)
 ابا هیم میرزا بن بهرام میرزا گفته (از سروری ۱۵) در طلسم آل تند و سرکش و از بهی
 درون آتش (صاحب ۱۵) تا چهره تو از من گلزنگ آل شد و شبنم بروی گل عرق
 انفعال شد (دوله ۱۵) رحمی بیشه خانه و لهای خلق کن و از می کن دو آتش آن را

گوید۔ پس آل را بمعنی خون گرفتن مجاز باشد کہ معنی حقیقی او مطلق سرخ و سرخ نیم رنگ
بر نمبر اول گذشتہ است (ظہوری ۱۱۵) طرہ شام ندادی بہ تف ۵۶ بخور پز گریہ آں ضرور
است پی غازہ صبح (۱۰) (ولہ ۱۱۵) خوشا تازہ روی کہ از اشک آںش پزور برودہ عنانی
ماہ و سالش پز صاحبان اند و بحر عجم ہم برین لفظ جگر کا وہیا کردہ اند و لیکن چیزی تازہ غیر از
تحقیق بالانیت کہ نقلش کنیم (اردو) بقول امیر (۱) آل - زبان عربی کا لفظ اسم مؤنث
سرخ رنگ لال - (جان صاحب ۱۵) شاہانہ بیگمائی کسم کا یہ رنگ ہے پز بکا ہی رنگ
ہے نہین رنگت مین آل شوخ (۲) ایک قسم کی بیماری کا نام فارسی مین آل ہے جو چہا
کو عارض ہوتی ہے حسین اور ارحد سے زیادہ ہوتا ہے جس کو کسم کی بیماری بھی کہتے ہیں
(۳) مچھلی کی ایک خاص قسم ہے جس کو دکن مین و والی مچھلی کہتے ہیں (۴) سراب بقول
صاحب آصفیہ اسم مذکر وہ چیز جو موسم گرما مین عین و وہیر کے وقت زمین شور مین پانی کا
دھوکا دیتی ہے - تائیش آب - مرگ ترشنا وہ گلز زمین جو سورج کے سانسے پانی کی مانند
چمکتی ہے بعض لوگون کا خیال ہے کہ اُن آب نما بخارات کا نام ہے جو بیابان مین پانی
کی مانند ہوتے ہیں (۵) بقول امیر آل بمعنی اولاد یعنی بیٹا - بیٹی - نسل خاندان جیسے آل
داؤد - آل عمران (مومن ۱۵) کیون شکر کریں نہ آل داؤد انہوں ہنہشی کھایا پز ہنہش
(مؤنث) (۶) ہر شاہی آل متناہین معنوں مین اردو مین مستقل ہے (بحر ۱۵) تفاخر آل متنا
پر عبت اولاد آدم کو پز نہین ممکن مقدر کا نوشتہ فرد باطل ہو پز (۸) آل زبان ترکی مین صیغہ
امر ہے بمعنی (لے) (حاصل کر) (۹) آل - بقول امیر ایک مشہور درخت جس کی جڑ سے سرخ

زنگ نکلتا ہے (۱۰) چوب اسمِ مؤنث بقول صاحب آصفیہ شامیانہ یا ڈیرے کی لکڑی۔
 (۱۱) بقول وارستہ آل زبان فارسی میں ایک دریائی جانور کا نام ہے جس کی تصدیق کسی کتاب سے نہیں ہوتی (۱۲) خون۔ مذکر۔

آلا بقول صاحب برہان و جامع و جہانگیری	ہمون پردہ پوشد بہ آلائی خود و صاحب ناصر
ورشیدی و شمس و سراج بر وزن کالا (۱) مراد	بعض لفظ آل ذکر این ہم کردہ (اردو) (۱)
آل بمعنی اول کہ گذشت (منصیر شیرازی ۵)	دیکھو نمبر (۱) لفظ آل (۲) نمین نیت اگرچہ
چو چشم ابر شد آلا و روی گل ناری نہ در آگون	عربی زبان کا لفظ ہے لیکن اردو میں مستعمل ہے
قدح افکن شراب گناری و صاحب جہانگیری	(موت) (منیر ۵) تقدیر ہو یا ورتوئے ذائقہ
گوید کہ (۲) بعربی جمع الی است کہ بمعنی نعمت	فقر و یون بھیک بھی مانگو تو یہ نعمت
باشد (شیخ شیرازی ۵) پس پردہ بنید علمہای	نہیں ملتی ۴

آلاس بقول صاحب برہان و جامع و سروری و رشیدی سکون سین بی نقطہ زغال و
 انگشت را گویند صاحب ناصر از سراج الدین راجی سند آورده (۵) تاب تہرش تیغ
 را الماس کرد و برق خشمش کوہ را آلاس کرد (اردو) کوئلا۔ بقول صاحب آصفیہ اہم مذکر
 جلی ہوئی لکڑی کا بھایا ہوا ٹکڑا یا کان سے کالا ہوا سیاہ اور وزنی مادہ جو کوئیلے کی طرح
 جلتا اور دراصل نباتی مادہ ہوتا ہے (بجر ۵) خال مشکین نے ذل ایسا ہی جلا یا ہے
 کہ بس نہ کوئیلون پر بھی یہ دھوکا ہے کہ اگر سے میں پیپی کا قول ہے کہ اگلے شعر نے بغیر
 ہمزہ کو لابی باندھا ہے اور لکھنؤ میں اب بھی بولا جاتا ہے مگر وہی کے فصیحے حال اسے

مکروہ خیال کرتے ہیں (سودا ۵) ہلاتا یون ہے یہ کانون کو ہر بار بیکہ دھوکین کچھو کچھو کوٹکاٹا

(۱۵۶) **الاس کردن** استعمال - بمعنی زنا راجی بر لفظ آلاس گذشت (اردو)

ساختن باشد۔ سند این از کلام سراج الدین کو میلا بنانا۔

الالہ بقول صاحب برہان و جامع بفتح لام بمعنی لالہ و شقائق باشد و بفتح ہمزہ ہم دست

است صاحب ناصری گوید کہ در اصل آل لالہ بود یعنی سرخ لالہ (طاہر ۵) یکی بزرگ

دیدم درین دشت بہ بخون دیدگان آلالہ می گشت پڑہی گشت و ہی گفت ایدر یقا پڑہی کہ باید شستن

و شستن در این دشت پڑہی (اردو) لالہ بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اسم مذکر۔ ایک قسم کے

سرخ مشہور پھول کا نام۔ پوست کا لال پھول۔ گل کو کنار۔ شقائق۔ گل نافرمان وہ پھول

جس کے اندر داغ ہوتا ہے۔ واقعات بابر میں لکھا ہے کہ نواح کابل میں پچاس طرح کا

لالہ نظر سے گزرا۔

(۱۵۷) **الالہ گشتن** استعمال - لالہ شدن باشد سندین (طاہر بر لفظ آلالہ گذشت (اردو) لالہ بنانا۔

الان بقول صاحب برہان بر وزن پالان نام ولایتی و نام محلہ ایست بعضی گویند

شہریت در ترکستان و نام کوہی نیز۔ و بقول صاحب جامع نام ولایتی در آذربایجان

و نام شہری در ترکستان و نام کوہی و محلہ صاحب ناصری فرماید کہ نام ولایتی است

از جبال گر جستان و لوک آنرا کرکنداج گویند و میان مملکت آلان و حیاں قفق قلعه ایست

کہ آنرا باب آلان خوانند خاقانی ۵، تف تیغ ہندیش ہند و تانی پڑ علی الروس دروس

و آلان نماید گویند آن ولایت کمال امتیاز دارد۔ بی مدینہ آمدہ (اردو) ایک ولایت اور

ایک شہر اور ایک پہاڑ اور ایک محلہ کا نام۔

آلاؤ | بقول صاحب برہان و جامع و سروری و رشیدی بکون واو آتش شعلہ ناک را گویند و بفتح ہمزہ ہم درست است۔ بقول صاحب ناصری مرادف (آلاوہ) بمعنی آتش شعلہ (شیخ آذری ۵) براون گنبد گردون از ان تباد بہرہ کہ یافت از لف قندیل مرتضی آلاؤ (ارو) وہ آگ جس سے شعلے نکلتے ہوں دیکھو آتش بلند۔

آلاوہ | بقول صاحب برہان بفتح واو وندی دیگر ہم از بابا طاہر پیش کردہ (ع ۴) (۱) بمعنی دگیدان و (۲) جائیکہ آتش روشن کتد و (۳) دو پارہ چوب را نیز گویند کہ

اطفال بدان بازی می کنند یکی بزرگ بقدر **آلاوہ گرفتن** | بمعنی آتش گرفتن پیدا (۱۱۲)

سہ وجب و دیگری کو چاک بمقدار یک قبضہ میشود (ارو) (۱) چوہا۔ بقول صاحب و سرہے چوب کو چاک تیزی باشد صاحب آصفیہ اسم مذکر دگیدان۔ آگ رہنے کی جگہ ناصری (۴) انیرا مرادف آلاؤ گوید و از شیخ آذری (۲) وہ جگہ جہاں آتش روشن کی جائے جسکو سند آرو (۵۴) زچشان این قدر اخلو بر باد آرد وین (الاف) کہتے ہیں بقول امیر آتش کہ گیتی سرسبز آلاوہ گیر دہ صاحب جامع شعلہ زن) کوڑا کرکٹ اور گھاس پھوس را با برہان اتفاق است نسبت معنی سوم فوا و غیرہ جمع کر کے ڈھیر لگاتے اور جاڑو تین کہ دستہ چالیک باشد کہ دو چوب بازی اطفال جلا کرتے ہیں اسی ڈھیر کو (الاف) کہتے ہیں است۔ صاحب رشیدی ہمزبان ناصری آپ ہی کا قول ہے کہ رسالہ قواعد اطلاق

<p>فارسی میں لکھا ہے کہ الف مقصورہ کے ساتھ غلط ہے اور الف محدودہ کے ساتھ صحیح لیکن دو میں مقصورہ ہی کے ساتھ متصل ہے (رنگ ۵) بجز آلاؤ یا فتن استعمال - آتش شعلہ ناک جارے ہیں ورنہ وہ نہ اس طرح کا کوئی الاؤ نہیں (نیر ۵) دروازہ پر بتوں کے لگایے الاؤ بیہولی جلائی ہم نے شوالوں کے ساتھ</p>	<p>(۳) اون دو لکڑیوں کا نام جس سے ایرنی لڑکے ایک کھیل کھیلتے ہیں (۴) دیکھو آلاؤ -</p> <p>آلاؤ یا فتن استعمال - آتش شعلہ ناک</p> <p>یافتن کہ کتا یہ از روشن شدن است چنانکہ شیخ آذری گفتہ کہ بر لفظ آلاؤ گذشت (اردو) بھڑکی ہوئی آگ پانا - روشن ہونا</p>
<p>آلامی بقول صاحب نوادر امر از مصدر آلایدن کہ بقاعدہ فارسیان بعد اسمی امر افادہ معنی فاعل ہم کند مؤلف گوید کہ یای مبہول زائد است و عجب است کہ صاحب نوادہ این را معنی آلایندہ ہم گوید مقصودش قاعدہ متذکرہ بالا باشد (از نوادر ۵) چو آن غنچہ وہاں آمد یہ گلگشت پیر آلاے شد بوم و برودشت (اردو) آلودہ کرنا کے مصدر سی امر (آلودہ کر)</p>	<p>بقول صاحب نوادر امر از مصدر آلایدن کہ بقاعدہ فارسیان بعد اسمی امر افادہ معنی فاعل ہم کند مؤلف گوید کہ یای مبہول زائد است و عجب است کہ صاحب نوادہ این را معنی آلایندہ ہم گوید مقصودش قاعدہ متذکرہ بالا باشد (از نوادر ۵) چو آن غنچہ وہاں آمد یہ گلگشت پیر آلاے شد بوم و برودشت (اردو) آلودہ کرنا کے مصدر سی امر (آلودہ کر)</p>
<p>آلایش بقول صاحب برہان بر وزن آسایش بمعنی آلودگی و عیب و تردانی فسق و فجور و خیانت و اشغال آن مؤلف گوید و آلودگی - صاحب نوادر بذیل مصدر آلایدن کہ حاصل بالمصدر آلایدن کہ می آید چنانکہ ذکر این کردہ (اردو) آلایش - بقول امیر آلودگی حاصل بالمصدر آلودن است و بقول موث - بمعنی آلودگی - میل کچل (اسیر ۵) صاحب جامع آلودگی ظاہری و باطنی مثل پاک ہو جلد لگا بحر فنامین غوطے پے جسم خاکی جسو فسق و فجور وغیرہ و بقول صاحب رشیدی کہتے ہیں وہ آلایش ہے پے بحر (۵) یہ جگہ</p>	<p>مرادف آلودگی و بقول صاحب شمس عیب و جنابت و بقول صاحب مؤید جنایت و عیب و فجور و خیانت و اشغال آن مؤلف گوید و آلودگی - صاحب نوادر بذیل مصدر آلایدن کہ حاصل بالمصدر آلایدن کہ می آید چنانکہ ذکر این کردہ (اردو) آلایش - بقول امیر آلودگی حاصل بالمصدر آلودن است و بقول موث - بمعنی آلودگی - میل کچل (اسیر ۵) صاحب جامع آلودگی ظاہری و باطنی مثل پاک ہو جلد لگا بحر فنامین غوطے پے جسم خاکی جسو فسق و فجور وغیرہ و بقول صاحب رشیدی کہتے ہیں وہ آلایش ہے پے بحر (۵) یہ جگہ</p>

وہ ہے فرشتوں نے کنوئین جھانکے ہیں پاپ
 آلائش دنیا سے بشر کیا ہوگا؟ (رنگ ۵) بدان مالای پ صاحب اتند سجالہ فرہنگ
 پگڑی ہے پیپ قاتل کے تناقل سے یہاں پاپ
 زخم دل میں اسے جراح آلائش نہیں پ
 آلائیڈن | بقول صاحب بحر عجم آلودہ و
 ملوث کردن (کامل التصریف) مضارع این
 آلائیڈ و بقول صاحب نوادر مرادف آلودن کہ
 ملوث شدن و کردن ہر دو آید۔ آلاے امر است
 و میالای و مالای ہی (شیخ شیراز ۵) جہد کر
 کہ تانیلائیڈ پخرا بات دامن پرہیز پ (جامی
 ۵) کمترین صید تو ام پیش سگان خود گن پ
 گر نیم لایق کہ آلائی بہ من فتراک را پند صیغہ
 امر بر لفظ آلائی گذشت (انوری ۵) نعمت ۵
 آلودہ بیش نیست جہان پ دامن ہمت
 فکر عقبی نکر آلودہ دنیا ہو کر پ

آلت | بقول صاحب بہار عجم معنی افزا رہا سی مستعمل و معنی نہ و قضیب چنانکہ در ہندستان شہر
 دار و ظاہر اور ولایت مستعمل نہ باشد۔ آلا درین بیت ناظم ہروی کہ خطاب لینجا یوسف استع ۵ کہ
 خونین دلم از رنگ آلت النخ و بر صدر آلت مروی بکے حبتن گوید کہ ازین استفاد میشود کہ آلت بمعنی آلہ

تناسل ہم آمدہ مؤلف گوید کہ عجب است ازین تحقیق۔ ابعث تحقیق گوئیم کہ (۱) آلہ عربی است فارسیان
بتامی دراز استعمال این معنی اذکار کردہ اند و در (آلت مردی) معنی عضو تناسل ہم آلت معنی اذکار است بحر و آلت
معنی زہ و قصبہ رکلام فرس بنظر مانیا مد و سندان در مطحات می آید و (۲) معنی ذریعہ ہم استعمال
چنانکہ برآلت تعبیر عرض میشود (ارو) (۱) آلہ۔ بقول امیر عربی اردو میں استعمال ہے۔ اہم
مذکر۔ جسکی جمع آلات ہے جیسے دو دھڑیلے کا آلہ۔ عمل دینے کا آلہ (۳) امیر (۴) قدم سے جو
لگے ہین آج کل دین گے تجھے ایذا نہ کہ نعل آتشین دیکھا ہے آلہ درغ توسن کا پتہ تیار و اذکار
کو آلات کہتے ہین جیسے آلات حرب۔ آلات کاشتکاری (ناخ) (۵) خدا کے کام کچھ آلات
پر نہیں موقوف نہ ابو البشر ہوئے بے مادر و پدر پیدا نہ آپ ہی کا قول ہے کہ آلات معنی سارا
و سامان بھی متصل ہے (غالب) (۶) صرف بہاؤ سے ہوئے آلات سے کشتی نہ تھے یہ ہی د
حساب سویون پاک ہو گئے نہ (فلق) (۷) جہاڑ سازون کو کہد و جلد آئین نہ ٹیشہ آلات سب
لگا جائیں نہ آپ فرماتے ہین کہ آلہ مہلک وہ آلہ ہی جس سے مارنا اس بات پر دلالت کرے کہ مارنے
والے کا قصد ہلک کرنے کا تھا یہ لفظ اکثر قانون میں آتا ہے صاحب آصفیہ نے آلت کا ذکر
فرمایا ہی کہ مذکر۔ اوزار۔ راچہ۔ ہتیار۔ عضو تناسل ذکر (۲) ذریعہ۔ بقول صاحب آصفیہ عم شکر و سلمہ۔
واسطہ

آلت تعبیر استعمال۔ معنی ذریعہ بیان است۔ آصفیہ نے لفظ تعبیر پر لکھا ہے اسم مؤنث۔	(۱۷۱)
چنانکہ ظہوری گوید (۵) حال پسید مرآت بیان کرنا۔ عبارت میں لانا۔ خواب کا نتیجہ	
تقریر نبود نہ چہ خرابی کہ در آلت تعبیر نبود۔ آلت تعمیر استعمال ذریعہ تعبیر کنایہ اند	
(ارو) ذریعہ تعبیر بیان کرنے کا ذریعہ ضابطہ بنیاد باشد (ظہوری) (۵) قصر بقا چون جابجا	

ست نبائے برآب پڑو و قما شود آلت ^{تاریخ} آلت فغان (۲) کنایہ باشد از سینه ہم و مقصود

(ارو) نیو-بندی مین بنیاد بیخ دیوار (اصفیہ) شاعر نیست کہ نفس از تاب درد آلت فغان

آلت شدن استعمال - ذریعہ و وسیلہ واقع یعنی در ہر نفس آواز فغان برآید - چنانکہ از

شدن سیما آ کہ از و صدای خاص برآید چنانکہ سینه - گویا نفس مثل سینه شد و فغان از و پیدا

ظہوری گوید (۵) نسق آہ و فغان نیست بآلت می گردید (ارو) (۱) وہ آہ جس سے فغان

نخست ذہ نفس دل شدگان آلت یارب کی آواز پیدا ہو - مذکر - (۲) سینه - مذکر -

شدہ است (ارو) ذریعہ و وقع ہونا یا وہ آلت مروی بکلمہ جستن مصدر اصطلاح

جس سے خاص نغمے پیدا ہوں جسے دکنیہ بہار ذکر این میکند و می نویسد کہ از اینجا مستفاد

میشود کہ آلت بمعنی آلت تناسل ہم آمدہ چنانکہ

آلت شناس اصطلاح - بقول صاحب طغرا در ثمرہ طبیبی آورده " اگر زال پیر خاور

بحر صلاح شناس یعنی کسی کہ از نیک و بد صلاح فلک برد افگنی کم نمی بست و رخت خایہ غلامان

خبر دار و می شناسد کہ چه جور است و بچہ لبت آلت مروی بکلمہ فی حبت " مؤلف گوید

دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو) ہتیارون کا کہ بہار بر سند طغرا غور نفرمودہ کہ مصنف نازک

پہچانتے والا ہتیار و پنجاہ مبصر - خیال آلت مروی بکلمہ جستن را کنایہ از خوشہ

آلت فغان اصطلاح (۱) آ کہ از آواز فغان انگو بر آمدن - گرفته است و آلت مروی بمعنی

برآید چنانکہ ظہوری گوید (۵) از تاب در دگشتہ قضیب و انشین آورده نہ صرف آلت را

نفس آلت فغان پڑو کنج غم ز آہ کشیدن برآمدہ بمعنی آلت تناسل و بدین وجہ کہ سرخوشہا باد انہا

(۱۰۶۸)

(۱۰۶۹)

انگور شا قصب و انشین باشد تشبیه تام است	الحاصل این مصدر اصطلاحی (۱) بمعنی امر
و خایه غلامان قتمی است از انگور سیاه پس در	عجیب و غریب بنظهور آمدن باشد (۲) کنایه
خایه غلامان یعنی انگور را (آلت مردی بکلیه جنین)	از بر آمدن خوشه انگور - بهر دو تقدیر بیان
عجوبه قرار داده است زیرا که مقام حقیقی (آلت)	صاحب بهار عجم و نقل آن در فرهنگ بلج
مردی) کلمه نباشد - و کلمه و فارسی رخسار را	از لفظ و معنی خبری نه دارد نه دعوی او
گویند و از رخسار درخت انگور حصه بالائی مراد	درست است و نه گواهیست - نقل
باشد یا برگ های آن که مشابه رخسار است	(ار دو) (۱) عجیب و غریب بات پیدائش
و عاده هر خوشه انگور متصل برگ آن پیدا شود	(۲) انگور کی بل مین خوشه نخلنا -

(الف) آل تمغا | اصطلاح - بقول صاحب بحر عجم باتمای فوتقانی در ترکی (۱) بهر
پادشاه را گویند و آل یعنی سرخ آمده و مهربان سرخ باشد (صائب ۵) رو
مخسر سرخ و چون لاله بر خیزد خاک نه آل تمغای شهادت هر که دارد حسین ۲ و (۲) از
که ملوک و سلاطین بسبیل انعام و جاگیر نخواه کنند حالا اطلاق آن بر زمین انعام است
خصوصاً صاحب برهان این را باطای حطی معنی مهر و نگین پادشاهان نویسد و گوید که نزد
بعضی این لغت ترکی است و آرتیه بر معنی (۱) از باطنی سند آورد (۵) بهر دخت نقاش
نقش حریر باشد از آل تمغاش زینت پذیرد و گوید که (۳) فرمان سلطانی را هم آل تمغا
گویند (کاتبی ۵) بهر عزل عامل منصوب و نصب نامیه نه آل تمغائی است از سلطان
دریا بار گل ۲ و بر معنی دوم سند قدسی پیش کرده (۵) بحر کشور بی نظام آنچه بود و نه بان مخلصان

آل تمنامودن بهار بر لفظ آل تمناموید که در ترکی مهر یا دشان را گویند و باید دانست که در وفات سلاطین هند که آبای ایشان اتراک اند آل تمنامبتهی بخشیدن زمین و اقطاع مع فرزندان بود و درین صورت آل بمعنی فرزندان باشد که عربیت و تمنامبتهی مهر - ترکی یعنی فرمانی که بنام فرزندان کسی مهر کرده بدهند و زمینی که ملوک بر سبیل انعام و جاگیر تنخواه کنند و حالا اطلاق آن خصوصاً بر زمین است (صائب ۵) نه هرن لائی تشریف شاهیت پشاه

آل تمنای آلهی است نامی گوئیم که محققین مذکوره المصدر را تامل فرمید در کار بود که نگویند (آل تمنامبتهی مهر سرخ نیم رنگ یا سرخ است زیرا که آل بمعنی سرخ نیم رنگ یا سرخ باشد که تحقیقش بجای او گذشت - و تمنام در ترکی مهر را گویند - سلاطین سلف را عادت بود که بر فرزندان که بدرجه اعزاز مخصوص می بود از شجر یا لاک مهری فرمودند و این مهر سرخ را آل تمنامی گفتند با بسیاری ازین جور فرامین بر نامه خدمت تحقیقات عطیات سرکار نظام صفی شاه دکن شاهده کرده ایم - پس جاگیری یا انعامی که بسند آل تمنامعطای شد آنرا جاگیر آل تمنامیا انعام

آل تمنام بود و ما این را از تحریر مضامین فرامین تصدیق رسانیده ایم و از همین عادت (ب) آل تمنامودن | بمعنی بخشیدن انعام و اقطاع و جاگیر بواسطه سند آل تمنام

مستعمل شد و ذکر این مصدر اصطلاحی هم در اکثر فرامین یافته ایم و بدین وجه که آل در عربی بمعنی اولاد هم آمده چنانکه تحقیقش گذشت جانشینان معینین ازین لفظ لطافتی تازه پیدا کردند یعنی بعد وفات معطی له عطار را بر اولادش جاری داشتند و می دارند و این عمل هم بطحاظ اعزاز مهر سرخ است و هم از معنی دوم لفظ آل که بالا مذکور شد تاویل خوشی - آنچه صاحبان

برہان و بحر عجم و مصطلحات و بہار عجم و غیر ہم معنی ہای گوناگون از لفظ (آل تغا) پیدا کردہ اند
دعوی شان بی دلیل است و کلام قدما را کہ بند در آورده اند شاید دعوی ما باشد نہ بجا
شان مخفی مباد کہ بر فرامین سلاطین مہر سرخ مخصوص از عطا یا ہم نبود بلکہ بعض فرامین
تقریر خدمات و غزل ہم مہر سرخ فرست می شد و این تخصیص بلحاظ مرتبہ شخص مقرر و مغزول
مرعی می داشتند علی ہذا بسیاری از عطا یا ہر فرامین و اسناد ثبتہ مہر سیاہ ہم بنظر ما گذشت کہ آنرا
آل تغامی گفتند بعض فرامین شہنشاہ از رنگ زیب و سلاطین قطب شاہیہ را دایم
کہ مہر سرخ نبود و ضمن سند صراحت داشت کہ ما این معاش را بر اولاد فلان کموفات یافتہ
است آل تغا نمودیم و تحقیق و فائز معلوم شد کہ سلاطین ما بعد پا بند مہر سرخ نبودند و بلحاظ
بقای نام و نشان اغراض معطی الہ یعنی صورت اعلاست یا بندہ حال الفاظ آل تغا را بحال و برقرار
داشتند۔ تالیف ما (عطیات سلطانی) از ہمین قسم چیز ہا مملوست (ارو و) (الف) آل تغا
بقول امیر مہر سرخ مجازاً فرمان بادشاہی جو جاگیر و غیرہ کی نسبت عطا ہو تحقیق مقام یہ ہر
کہ آل تغامین آل اگر سرخ کے معنی میں لیا جائے اور تغا مہر کے معنی میں تو ترکیب مقلوب
یعنی تغای آل بمعنی مہر سرخ ہوگا جیسا کہ صاحب غیاث نے لکھا ہے کہ شاید زمانہ قدیم میں
بادشاہی مہر شجر ف سے ثبت کی جاتی ہو۔ دوسری صورت یہ ہے کہ آل بمعنی نسل اور تغا
بدستور بمعنی مہر قرار دیا جائے اس صورت میں بھی ترکیب مقلوب رہے گی اور اسی کو ترجیح
ہے اس لئے کہ جو عطیات شاہی نسل بعد نسل ہوتے ہیں اسی کے فرمان و سند کو آل تغا کہتے
ہیں (فقہہ) کیا سات پشت کے لئے آل تغا لکھوایا ہے (بحر ۵) تغاخر آل تغا عیش

اولاد آدم کو ڈنہیں ممکن مقرر کا نوشتہ فرد باطل ہو چا اردو میں ہر چیز سرمایہ تغاخر کو بھی کہتے
 ہیں (فقہہ) استاد نے چار شعرون پر صا د کیا کر دیے تم اُسکو اپنے کمال کا آل تمنا سمجھنے لگے
 (فقہہ) شیخ موصوف اس قدر الفاظ کو فرمان آل تمنا ہے کمال کا سمجھ کر از آب حیات
 راہتی ہم عرض کرتے ہیں کہ آل تمنا سرخ مہر کے معنوں میں درست ہے جیسا کہ امیر نے
 فرمایا ہے سلاطین سلف معزز فرمان پر خواہ وہ عطای معاش سے متعلق ہوں یا غزل نصیب
 سے بلحاظ درجہ و اعتبار معطی لہ و صاحب معاملہ شجر ف یا لاکھ سے مہر کیا کرتے تھے اور آل
 تمنا مودیم کے الفاظ خصوصاً عطیات کے فرامین میں ہو کرتے تھے جن کے معنی یہ لئے
 جاتے تھے کہ سرخ مہر کے فرمان کے ذریعہ سے یہ معاش ہم نے عطا کی ایسے بہت سے
 فرامین ہماری نظر سے گذرے ہیں بعض سلاطین مابعد نے ایسی معاشوں کی نسبت
 جب کہ معطی لہم مرچکے تھے تو ان کی اولاد کے نام بذریعہ فرامین (اگرچہ انکی مہر سرخ تھی)
 یہ لکھ کر بجال کیا کہ یہ معاش آل تمنا ہے جسکے متعلق اہل دفاثر شاہان وقت نے یہ تاویل کی ہے
 کہ چونکہ آل معنی اولاد بھی ہے لہذا بادشاہ وقت نے یا سبذ اعلیٰ کی وفات پر اوس کی اولاد
 کے نام بجال کہا اور بعض اہل دفاثر نے یہ لکھا ہے کہ چونکہ اس معاش کا اعزاز آل تمنا
 تھا یعنی مورث اعلیٰ کی سند سرخ مہر کی تھی لہذا اعزاز اجمال کی گئی۔ الحاصل صاحبان
 لغت فارسی وار د و نے اپنے محاورہ کے لحاظ سے جو کچھ لکھا ہے اسکو بلحاظ ہماری تحقیق کے
 جس کا موقع ہکو سرکار نظام کے سرشتہ عطیات کی ملازمت میں ہاتھ آیا ہم اسی حد تک
 صحیح خیال کرتے ہیں جس حد تک واقعات بالا سے مطابق ہے اکثر اہل لغت نے لفظ معنی کے

محاط سے قیاسی رائے ظاہر کی ہے جو غالباً حقیقی اور تاریخی تحقیق پر مبنی نہیں ہے (ب) آل تنغا نمودن کا لفظی ترجمہ (آل تنغا کرنا) لیکن محاورہ اردو میں آل تنغا کرنا کی وہ معنی نہیں ہیں جو فارسی میں بیان ہوئی ہے پس (ب) کا ترجمہ (بذریعہ سند آل تنغا کسی معاش ارضی کا عطا کرنا) ہے خواہ وہ جاگیر ہو یا زمین النعام۔

آلتون تنغا | اصطلاح - بقول حسنا نیز گویند در کمنز لغات نوشتہ کہ آلتون بزبان ترکی

انند مشور ز نشان باشد فاین (آلتون بیلگا) ذہب باشد (اردو) وہ فرمان جیسے طلانی مہر لگی ہو

اگر | بقول صاحب برہان و جامع و ناصری و شمس و رشیدی و انند و جہانگیری وغیرہ بروزن لاغر کفل و سرین را گویند مطلقاً۔ مرادف اگر کہ گذشت صاحب سروری ہم بجا آئے نسخہ حلیمی ذکر این کردہ۔

آلت | بقول صاحب برہان و جامع و شمس بسکون سین بے نقطہ و فوقانی مرادف

گذشتہ صاحب رشیدی سند عسجدی آورده (۵) ہچون رطب اندام چور و عن کف دست ہ ہچون شبہ زلفین و چو دنبہ آلت ہ

آلش | بقول وارثہ بلام مکسور (۱) بدل کردن چنانکہ گویند (فلان روزی دوبار

رخت آلت کند) و مغول چیرہ عوضی را دستار آلت گویند (طالب آملی ۵) صد جان بدل بیک نگہ گرم می کنم ہ گر چشم نیم مست تو را ضی بہ آلت است ہ صاحب جہانگیری نہیں

(۲) مرادف آلا و گوید کہ گذشت مؤلف گوید کہ از سند طالب آملی می کشاید کہ معنی اول (بدل کردن) نباشد بلکہ (عوض و بدل) است بہار ہم ذکر این کردہ (اردو) (۱) بدل اردو

مین متصل ہے۔ بقول صاحب آصفیہ عوض۔ معاوضہ۔ اسم مذکر (مسرورے) لب شیراز
سے اس نے دی گالی زمین نے بوسے کا یہ بدل پایا (سیرے) نیکی سے ہم نہ گزرے کیا
عوض بدی کا یہ ہندو کے مردہ پر بھی کلمہ پڑھانی کا (۲) دیکھو آلاؤ۔

آل شیراز | (اصطلاح) بہار گوید کہ (۱) در تمام ولایت ایران رنگی را کہ از گل کا زیرہ
می کنند آل گویند و آن مخصوص است بشیراز کہ بہترین تمام ولایت ایران در شیراز رنگ
آل می سازند و (۲) شراب شیراز نیز شہرت دارد و لہذا دختر آل شیراز و تنہا آل شیراز یعنی
شراب آمدہ (محمد سعید اشرف ۵۷) لبش گلزاری از لعل تبار بوسہ ساغر نہ جالش چہرہ
از آل شیرازی کہ می دانی (۳) دولتہ ۵۷) نیتیم وابستہ پیوند سادات عرب نہ در حکام
و دختری از آل شیراز است و بس (۴) صاحب تحقیق فرماید کہ (آل شیراز) شراب سرخ را
گویند شعر ابعد الذکر سداوست بقول صاحب انند شراب انگوری مؤلف گوید کہ سداوست
الذکر معنی دوم راست اما سداوستی را متعلق بہ معنی دوم کردن قابل غور است زیرا کہ شراب
و دختری گویند بلکہ (دختر زر) کنایہ از شراب است الحاصل بخیاں ما میرسد کہ بلحاظ مصرع
اول۔ در مصرع ثانی الفاظ (دختری از آل شیراز) بمعنی حقیقی، دوست یعنی صبیہ از (۳) شرف
شیراز و این اشارہ بطرف شراب می توان شد کہ آل شیراز۔ ذو معنی است مگر این اشارہ
نہ کنایہ باشد نہ استعارہ بلکہ لطافت فی الذہن است (اردو) (۱) شیراز کا سرخ رنگ
جس کی شہرت کا ذکر بہار نے کیا ہے (۲) شراب مؤنث (۳) شرفاے شیراز۔ (مکر)
آل طمنا | (استعمال) همان آل تمناست کہ گذشت صاحبان برہان بہار و انند و جامع اللغات

ذکر این کرده اند۔

آل عبا استعمال - بقول صاحب غیاث باضافت وفتح عین ہملہ و بای موصدہ

عبارت از حضرت و فاطمہ و علی و حسین رضوان اللہ علیہم - چہ عبا بمعنی کلیم و چادر باشد

مقول است کہ روزی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہر چار تن موصوف را طلبیدہ عبا تک

مخطوط بود بر خود و بر ایشان کشیدہ آیہ تطہیر را خواند و اضافت آل بسوی عبا نظر باستقامت

عرب خیلے ندرت دارد و چہ لفظ آل مضاف سازند بذوی العقول فقط و لفظ اہل را

بذوی العقول و غیر ذوی العقول سردو - صاحب اند گوید کہ ہمین پنج را پنجتن گویند و

اصل این اہل عبا بود - ہا را ہمزہ بدل کردہ اند صاحب جامع اللغات ذکر این کردہ است

و از کلام خود سندی آورده (ع) پنجتن پاک اند این ہر پنج یا آل عبا (اردو) بقول

صاحب جامع اللغات ایک چادر کے ایک گھر کے ایک خاندان کے لوگ اہلبیت محمدی

امیر نے بھی اس کا ذکر فرمایا ہے (ر شک ۵) غم کو نین کہے ہے اسے رشک نہ ماتم

آل عبا کرتا ہوں (د سحر ۵) ہم فقیروں نے جہان شام سے کٹل تاناہ ذکر معبود ہے

آل عبا کی تعریف (امیر نے فرمایا ہے کہ تنہا آل بھی آل عبا کے معنوں میں استعمال کیا گیا

جیسے آل و اصحاب کا وسیلہ ہے (ب بحر ۵) وہ اپنے ہاتھ میں کا سہ ہے جو اتر اٹھا مرشد

کیا تھا فخر جس پر آل نے اپنا وہ کٹل ہے (مومن ۵) درود خدا وقف اصحاب و آل

ہوے ختم جن پر جہان کے کمال (د)

آل لغدہ | بقول صاحب برہان و جہانگیری باعین نقطہ دار بر وزن آزر دہ بمعنی قہر آلود و

نخٹکیں

و جنگ آور باشد صاحب ناصری از استاد رودکی سند آرد (۵) شیر آغذہ کہ بیرون
جہد از خانہ بصید پتا بجنگ آرد آہورہ و آہوراپہ صاحب سروری بالفظ آغذہ و آغذہ
ذکر این کند و گوید کہ ہر سہ مرادف یکدیگر است بمعنی خشم کذا فی التحفہ و در نسخہ دیگر بمعنی جنگ و
و خشمناک آورده و این اصح است کذا فی الفہرست (اردو) دیکھو معنی اول آغذہ -

آغونہ | بقول صاحب برہان و جامع و جہانگیری بروزن بازگونہ بمعنی غازہ است و آن
سرخ باشد کہ زنان بر روی می مالند - صاحب ناصری گوید کہ آغونہ مرادف آگونہ باشد مو
گوید کہ مرکب بالفظ آل و گونه آل بمعنی سرخ است و گونه بمعنی رنگ و غازہ - (منجیک گفتہ)
رو کرد و نہر و گرد زرد و سرخ رویش با آغونہ کنید (ناصری) صاحب سروری از شمس
فخری سند آرد (۵) رخسار روزگار ت بادا ہمیشہ گلگون پوزان سان کہ روی خوبان از لونا
آغونہ (اردو) غازہ فارسی زبان کا لفظ ہے اردو میں متعل - بقول آصفیہ اسم مذکر - گلگونہ
ایک قسم کا خوشبودار سرخ پوڈر جو فارس کی عورتیں اکثر سرخی کے واسطے رخسار پر مل لیا
کرتی ہیں (امیر ۵) اللہ رے انقلاب جہان پیدا کا پون خون حسین غازہ ہے روی زید کا پون (ختر
(۵) رنگ لایا ہے خون میل کا پونے گلگونہ چہرہ گل کا پون

آفتن | بقول صاحب بحر عجم بروزن و معنی آفتن (سالم التصریف) یعنی بعد از حذف نون
مصدر بنای ماضی او در مشتقات سالم باشد و تبدیل و حذف و در حروف اصلی راہ نیابد
غیر ماضی مستقبل و اتم مفعول نیابد صاحبان برہان و ناصری و نوادہ و نوادہ ذکر این
مصدر کنند (اردو) دیکھو آفتن -

آشفۃ | بقول صاحب برہان و آصفی کردہ اذ شانی تھو سند آرد (ط) زبان کمر زیر جام
 بروزن و معنی آشفۃ و (۲) رند بیکس و کوڈ زیر اندازہ راز نہفتہ را تماشا کن پاشانی اورا
 (۳) درویش نامراد را نیز گویند صاحب جامع بچنگ من افکن پاشانی آشفۃ را تماشا کن پاشانی
 گوید کہ آشفۃ و درویش نامراد و بیکس صاحب گوید کہ معانی متعدده قریب یکدیگر است و منہج
 سروری بر معنی اول قانع صاحب جہانگیری قاجار نمبر ۳ ہم می خورد اگرچہ این اسم مفعول مصدر
 معنی اول و سوم صاحب رشیدی نوشته کہ کسی گذشتہ باشد لیکن صاحبان لغت بلحاظ تہاش
 کہ رند و اہل مشرب باشد و در جہانگیری معنی در معانی خاص ذکر این ہم کردہ اندارد و
 آشفۃ گفتہ و ماخذش ظاہر نیست مولف گوہ بقول صاحب جامع اللغات رند و درویش -
 کہ ہر گاہ آشفۃ مفعول ہست از آلفتن و آلفتن بیکس - مجرّد - شرارت انگیز - مولف عرض
 مرادف آشفتن پس آشفۃ را مرادف آشفۃ کرتا ہے کہ فارسی لغت کی نسبت لغات فارسی
 گرفتن درست باشد و ماخذش ظاہر صاحب کی تحقیق سے آگے قدم بڑا نامناسب نہیں
 نوادر بذیل آلفتن ذکر این کردہ گوید کہ بقول تیسرے (۱) دیکھو آشفۃ (۲) رند - اسم مذکر -
 علیہ الرحمہ رند و اہل مشرب و این ظاہر مجاز زبان فارسی کا لفظ اردو میں مستعمل بہ معنی
 است و ہمیں شہرت دار و در بہار عجم فرماید منکر شریعت از روی عقل وہ شخص جو پابند
 کہ آشفۃ رند - و اہل مشرب باشد (ملا فوٹی) مذہب نہ ہو - آزاد - (بے کس) بھی اردو
 (ط) در جہان چون شر آشفۃ رندی نبودنہ مستعمل ہے معنی بے یار و مددگار (۳) درویش
 ہما غر زندیت سراپا شتر وارت ذکر معنی دوم نامراد و فقیر جو بہ قسمت ہو جس کا کوئی مقصد حاصل نہ ہو

آلک | بقول صاحب برہان و ناصری - بروزن کاک (۱) سنبل الطیب را گویند و

دو اہلکار برند (۲) مصغراں ہم ہست - صاحب جامع و جہانگیری بر معنی اول قانع (ارو)

(۱) سنبل الطیب بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں مستعمل (اسم موث) ایک درجہ جو بالچتر

کہتے ہیں - صاحب رسالہ تذکیر و تائیت نے سنبل الطیب کو (مذکر) کہا ہے اور بالچتر کو بھی (۲) ال کی

آلکی | بقول بہار قسمی از پاکلی کہ در عرف نالکی بنون خوانند طالب آملی (۵) تا شہ

بر آلکی و نالکی سوار پڑا و گیر و اورسہ را ہمہ در یک زمان گرفت نہ فرماید کہ او گیر و اورسہ بضم نام

دو شہر از ہند معلوم میشود و اورسہ ظاہر مخفف اوڑسیہ باشد و ارستہ ہم با سنا و ہمین شعر ذکر

این کردہ و ہذا صاحب اند (ارو) بقول صاحب جامع اللغات ایک قسم کی سواری کا نام

جسے پاکلی و نالکی کہتے ہیں - صاحب آصفیہ نے پاکلی پر لکھا ہے کہ ایک قسم کی خدارڈنڈون

کی ڈولی پینس - فنس - (ناسخ ۵) ایسے گرے ہیں ہم کہ نہ اٹھتے گے حشر تک نہ تابوت

ہی بچا ہے ہکو نہ پاکلی نہ اور آپ ہی نے نالکی پر لکھا ہے کہ اسم موث - ایک قسم کی کھلی

سواری جس میں امیر لوگ سوار ہوتے ہیں -

آلگونہ | بقول صاحب برہان و سروری و جامع و جہانگیری با کاف فارسی بروزن معنی

آفونہ باشد کہ گذشت صاحب ناصری از کلام شہید سند آورده (۵) آن بنا گوش کر

صفا گوئی نہ بر کشید است آلگونہ بسیم

آل مشعشع | بقول بہار و صاحب اند قومی مشہور (عبد الغنی بقول ۵) رخس زائل

مشعشع چہرہ بود یارب نہ شب رساندہ بخورشید بچو عالم گیر نہ مؤلف گوید کہ با صافیت لام باشد

(اردو) ایک قوم کا نام۔

آل معصفر | بقول صاحب برہان و جامع و بحر کبیر ثالث (۱) نوعی از ماہی درم دارد و در (۲) سر نیم رنگ را نیز گفته اند (اردو) دیکھو نمبر ۳۔ لفظ آل۔

آلن | بقول صاحب اندکجوالہ (وصاف) در مغولی معنی پیشانی باشد دیگر کسی ذکر این نکود و بیش ازین تحقیق حلیہ صورت نہ است (اردو) پیشانی۔ فارسی بقول آصفیہ اردوین مستقل (مونث) ماتھا۔ ہندی۔ اسم مذکر (جان صاحب ۵) ہو خیر دہن دو لہا کی ماتھا مرا ٹھنکا پتہ اچھا ہنن یہ ٹوٹا سہرے کی لڑی کا پتہ

آلنج | بضم ثالث و سکون نون و جمیم بقول برہان و جامع و جہانگیری و رشیدی آلوچہ را گویند و آن میوہ است معروف صاحب ناصری گوید کہ این ماخوذ است از آل زیر کہ غالباً رنگ آلوچہ سرخ می باشد (اردو) بقول صاحب جامع اللغات آلوچہ جو مشہور میوہ ہے بقول امیر آلوچہ را سے مشابہ ایک ترش میوہ۔

آلنگ | بقول صاحب برہان بروزن آہنگ را گوی باشند کہ در اطراف قلعہ بہت محاصرہ و گرفتن آن کنند و مورچال ہاں است و در (۲) بعضی دیوار پر گویند کہ بہت محافطت خود و حوالہ کہ از برای قلعہ سازند و (۳) جمعی از مردم را نیز گویند کہ مردم بیرون قلعہ جا بجا بولہ گرفتند و مردم درون قلعہ بہت محافطت قلعہ تعین کنند صاحب ناصری بر معنی اول قانع و گوید کہ از امر چال نیز گویند (عمید ۵) جہد او این بود و ہم در نوبت آہنگ او پتہ عون حق فتح چنین حصنی قوی آسان نہاد و فرماید کہ بقصر نیز آمدہ صاحب جہانگیری نسبت معنی اول

صراحت کند کہ مورچال است یعنی حفری کہ در اطراف قلعہ برای محاصرہ کردہ باشند تا چنان
 در آنجا باشند و مانع آمد و شد مردم شوند و صاحب جامع ہم صرف معنی اول را بیان کرد و صاحب
 جامع اللغات گوید کہ لضم لام (۴) سبزہ زار و چراگاہ و معنی اول را یکسر لام گیر و گوید کہ
 دمدہ و مورچال است و (۵) حصار و شہر پناہ را نیز گویند صاحب انند ہربان ناصری
 (ارو و) (۱) وہ خندق (موت) جو محاصرہ قلعہ کے وقت محاصرین کی حفاظت کو
 لئے کھودی جائے صاحب آصفیہ فرماتے ہیں کہ خندق معرب ہے کندہ کا آپ
 نے لفظ مورچال پر فرمایا ہے کہ اسم مذکر وہ گڑھا جو قلعہ لینے کے واسطے اسکے چاروں
 طرف کھود دیتے ہیں۔ کھائی۔ ناخ نے مورچال کو موت بانڈھا ہے (۲) کیا کم
 تھین کچھ ترہ کی صفین میرے قتل کو: قائم جو فوج خطہ نے صنم مورچال کی: (۲) وہ دیوار جو
 مثل دمدہ کے محاصرہ کے وقت مقابلہ اور نیرانی حفاظت کے لئے بناتے ہیں صنم
 آصفیہ نے دمدہ پر لکھا ہے کہ اسم مذکر۔ مصنوعی قلعہ مورچہ۔ وہ قلعہ جو لڑائی کے
 وقت تھیلوں میں خاک بھر کر بنا لیتے ہیں۔ بقول صاحب رسالہ تذکرہ تانیت دمدہ
 مذکر۔ دھس۔ مذکر (فقہ) فوج نے ایک ہی دن میں دھس بنالیا: (۳) فوج کی
 وہ پارٹیاں اور دستے جو قلعہ محصورہ کے اطراف حفاظت کے لئے مقرر کئے جائیں۔
 (۴) سبزہ زار۔ بقول آصفیہ اسم مذکر۔ مرغزار چراگاہ۔ ہر خیل۔ گھانس کا تختہ (۵) حصار
 بقول آصفیہ اسم مذکر۔ شہر پناہ۔ موت (امیر) نہیں کچھ خوف فوج در دو محنت
 کی چڑھائی کا: حصار امن اپنے گرد ہے گردنڈر کا: (فقہ) از صاحب رسالہ تذکرہ تانیت

تہان کی شہرناہ مضبوط بنی ہے“

آلو | بقول صاحب برہان و جامع و جہانگیری بروزن خالود (۱) میوہ الیت معروف
 و (۲) مخفف آلو نیز باشد کہ از آلودگیست و (۳) داش و کورہ خشت پزی را نیز گویند
 صاحب ناصری بذکر ہر سہ معانی نسبت معنی اول گوید کہ ماخوذ از آل است زیرا کہ غالباً
 آلو سرخ میشود صاحب مؤید بر معنی اول قانع صاحب سروری قائل ہر سہ معنی و بر اول
 دوم سند آرد (عمید لویکی ۱۵) آنرا کہ زخون دل انگور غذا دادہ فرداش سیہ روی کند چون
 رخ آلو (مولوی معنوی ۱۵) جملہ اہل بیت خشم آلودند کہ ہمہ در شیر بزطامع بدنند
 (ولہ ۱۵) پرسبک دارد درہ بالا کند چون گل آلود شد گرانہا کند صاحب رشیدی ہم
 ماخذ این را بمعنی اول - آل قرار می دہد و فرماید کہ ماخذ معنی سوم معلوم نیست مؤلف گوید
 کہ کورہ خشت پزی ہم بعد از آنکہ پختہ شود و سرخ نیم رنگ میشود باشد کہ ماخذ این ہم لفظ آل
 باشد صاحب (رہنمای ہولت) بحوالہ سفرنامہ مظفر الدین شاہ قاجار لفظ آلو را (۴) بمعنی
 شعلہ آتش نوشتہ و باشد کہ استعمال زمانہ حال باشد صاحب محیط از اقسام ممبر (۱) صریحاً
 کافی کودہ است و گوید زرد آلو ہم از اقسام آگوست و این در غایت لطافت و حلالت است
 شیخ گوید کہ بتانی قوی تر از سیاہ است و زرد آلو قوی تر از سرخ و در رسیدنہ نوشتہ کہ بتانی
 بہتر از ہمہ قسم ہاست و آنرا قوشی گویند و آن ہمانست کہ شاہ آلو و آلوچہ سلطانی گویندش -
 اقسام بیان کردہ اش را مادہ طحقات این بیان می کنیم و بقولش از مطلق آلو آلوئی زرد و بخارائی
 است کہ تازہ آن زرد کہربانی متغاف چاشنی دارد و نیکو طعم می باشد و بعد از آن آلوئی سیاہ فاری

کہ عبری معروف بقلوب الدجاج یعنی دل ماکیان است و گویند قسم سیاه بکمال رسیدہ خوب شیرین
 آلو از جملہ انما کثیر المائیت فلہذا المین شکم و مرخی معده باشد (اردو) (۱) آلو سی بخارا بقول
 امیر نذکر۔ ایک قسم کا آلو جو بخارا میں پیدا ہوتا ہے اور دوا استعمال میں آتا ہے جو قسم
 اسکی یورپ اور خاص کر فرانس میں پیدا ہوتی ہے وہ اس آلو سے جو کابل کی طرف سے
 آتا ہے گنتی چو گنتی بڑی ہوتی ہے مگر ترشی بہت کم۔ مزاج اسکا سرد تر اور خالصت ملین
 اور دفع صفر ہے (انتہی) مولف کہتا ہے کہ بقول امیر اسکی تخصیص دوا سے صرف
 ہند میں ہے یورپ میں اسکے تازہ پھلون کو مثل میوے کے استعمال کرتے ہیں اور فارسیوں
 نے بھی اسکو میوہ کہا ہے درحقیقت بخارا اس کا وطن ہے بقول امیر صرف آلو سے بھی آلو
 بخارا مراد ہے (۲) آلودہ ہونا کے مصدر سے اسم مفعول۔ آلودہ بقول امیر بھرا ہوا۔ لٹھرا
 ہوا۔ دیکھو (آگتہ) (۳) بقول صاحب آصفیہ پراوہ۔ فارسی زبان کا لفظ اردو میں متعل
 اسم مذکر آوا۔ بہٹی وہ جگہ جہاں میٹین پکتی ہیں۔ سجاوا۔ صاحب رسالہ تذکیر و تمانیت نے
 پراوا پر لکھا ہے کہ اینٹوں کی بھٹی کے لئے مذکر متعل ہے (مسرور ۵) بزم میں اس
 روکی ہے جو تپلا آگ کا پکس کو میں اچھا کہوں آوے کا آوا ہے بڑا (۴) شعلہ۔ زبان
 عربی کا لفظ۔ اردو میں متعل۔ بقول آصفیہ اسم مذکر۔ زبانہ آتش (امیر ۵) ہل ہل
 کے اسی دامن گیسو نے دی ہوا شعلہ بھڑک گیا ترے حسن و جمال کا

آلو بالو صاحب محیط اعظم فرماید کہ این قسمی	یشود و این معنی از نامش کہ (آلو بالو) بود
است از آلو کہ از وصل آلو بنوع دیگر آن حاصل	یشود از کثرت استعمال (آلو بالو) شد شیرین آرا

بفارسی کیلاس وترش آزا (آلو بوعلی) نامند اہل **آلو بخارا** | بقول صاحب محیط اعظم قمری است
 مغرب و اندلس نیز ارا حب الملوک و اہل ^{مشتق} مشہور و درخت آن معروف ثمر آن را عبری آجا
 فراسی گویند و این ثمر درختی است کہ شاخهای پر ^{پیشانی} و بیونانی قوقاملس و اہل مغرب و اندلس ترش
 و راست مائل بسرخی و برگ آن نیز سرخ رنگ و آرا عین البقر نامند و آن بتانی و کوہی می باشد
 شبیہ برگ و شاخ زرد و ثمر آن کوچک و مدور و بتانی آن اقسام دارد قسمی سیاہ بسیار بزرگ
 باشد و تخم آن کوچک بقدر نخود و پوست آن و از مطلق آن همین مراد است و قسمی زرد و آرا
 سخت و سفید این را آلو بولی و آلی بالی نیز آکوچہ زرد آلو نامند کہ می آید و قسمی سفید و آرا
 گویند نیز سر آن سرخ و ترش و رسیدہ آن در عراق شاہلوج خوانند یعنی شاہ آلو و آلوچہ
 سیاہ و چاشنی دارد و مغز آن سپید بہت خوش ^{سلطانی کہ می آید} و قسمی سرخ و قسمی از سرخ آن
 حلق و ریه و سرفه نافع و مورت تخمہ غالباً و تخم ^{کوچک} کوچک بسیار ترش و سردی باشد و قائم مقام
 معدہ و مضغف آن (ارخ) (ارو) آلو کی ^{یک} ترندی است در تطنیہ و ترقیق مواد ناشی
 خاص قسم جو دو انواع آلو مین پیوند لگانے سے و آزا آلو کیشہ نامند۔ (کہ می آید) (ارو) (ارو) بقو
 حاصل ہوتی ہے صاحبان لغات اردو نے اسکا امیر آلو ی بخارا۔ مذکور ایک قسم کا آلو جو بخارا میں
 ذکر نہیں فرمایا۔ اردو میں بھی آلو بالو کہہ سکتے پیدا ہوتا ہے اور دواء استعمال میں آتا ہے
 میں جس کا صحیح لفظ (آلو بہ الو) ہے صاحب جامع جو قسم اسکی یورپ اور خاص کر فرانس میں پیدا
 اللغات نے (آلی بالی) پر اسکا ذکر فرمایا ہے کہ آلو ہوتی ہے وہ اس آلو سے جو کابل کی طرف سے
 ایک میوہ کا نام ہے۔ آتا ہے گنی چو گنی بڑی ہوتی ہے۔ مگر ترشی

بہت ہی کم مزاج اسکا سرد و تر اور خاصیت طبعین ست کہ می آید۔ اسم این اورک تبر کی است اور دافع صفا ہے۔ امیر نے لفظ آلو پر لکھا ہے نہ بعربی و بر فوق لغت مصر سیت نہ شامی (درا کہ آلو سے بخارا کو صرف آلو بھی کہتے ہیں۔) (آلوی زرد) (ارو) بقول امیر آلو چہ مذکر آلو آلو چو بالونگر و رنگ بر آرو مثل۔ صاب بخار سے مشابہ ایک ترش سیوہ مؤلف کہتا ہے خزانہ الامثال ذکر این کردہ از منی و محل ساکت کہ اگرچہ اردو میں بقول امیر ایسا ہو لیکن فارسیوں مؤلف گوید کہ فارسیان این مثل را بجائی نند نے آلو چہ زرد آلو کو کہا ہے۔ دیکھو آلوی زرد۔ کہ مقصود شان از بیان اثر صحبت باشد فارسیا آلو چہ اصفہانی بقول صاحب محیط اعظم گویند کہ انسان از انسان چہ ادب نگیرد چون کہ نذیل آلو بخارا نوشتہ قسمی است از آلوی کوتہ آلو بہ آلو رنگ بر آرو (ارو) خربزے کو دیکھ کر کہ بدان مزورات می پزند و بہتری باشد و شکر خربزہ رنگ پکڑتا ہے) یہ زبان اردو کی کہا مرثی می سازند (ارو) آلو کی ایک قسم جو قد سے بقول اصفیہ آدمی کو دیکھا آدمی ڈھنگ تھا۔ میں چھوٹا اور بہتر ہوتا ہے جیسو شیر عین دلکھ کرتا ہے صحبت کا بہت اثر ہوتا ہے۔ مرثی پکارتے ہیں۔

آلو چہ بقول صاحب محیط اعظم کہ بر آلو بخارا آلو چہ سلطانی بقول صاحب محیط اعظم کہ صراحت کردہ است قسمی است از آلو کہ زرد رنگ باشد از آلو چہ سلطانی نامند و بعربی اورک و بشامی بر فوق حصہ از بیانش بر (آلوی زرد) ذکر کنیم کہ آنرا (زرد آلو) گویند و بخیاں مؤلف آلو چہ همان زرد سلطانی بعربی اورک و بشامی بر فوق۔ و منشیق

همین است - سرد در اول و رسیده آن ترور سفید رنگ است بهترین آن زرد رسیده شیرین
دوم - مسکن حدت صفرا و تشنگی و رسیده آن سرد در اول و ترور دوم و ترش آن بسیار
ملین طبع و نارس آن سهیل صفرا و مصلح آن و آن مسکن تشنگی و مطنی حرارت و حدت خون
گفتند (الخ) و بر شاہلوج فرمایند که شاہلوج و نافع حکم است (الخ) و بر نیشوق فرموده
شاہلوان شاہ لوک معرب شاہ آلوست که شیرازی که آلوچه است و نزد بعضی آلو بالوکه گذشت (اردو)
(آلو گرچه) و آلو سلطانی نامند نوعی بزرگ آلوئی که آلو سیبجاری یکی قسم حکما رنگ سفید ہوتا ہوا و رنگ

آلود [بقول بہار ملوث و با لفظ شدن و کردن بصلہ یا متعل بہم او در نوادر المصا و در ذکر آن
بذیل مصدر آلودن کردہ معنیش ملوث گیر و چون آتش آلود و گرد آلود و غبار آلود و چشم شرم آلود
چشم خواب آلود چشم آتش آلود و چشم خون آلود (الخ) مؤلف گوید کہ مخفف آلودہ باشد کہ مفعول
مصدر آلودن است (صائب ۵) مگر در آئینہ جام عکس خود را دیدہ کہ رنگ عارض مینا
آفتاب آلودہ (ملاحشی ۵) جای خود در بزم خربان شمع سان ہرگز نکردہ آنکہ اشک گرم
آہ آتش آلودی نہاشت (حافظ شیرازی ۵) حافظ بخود پوئید این خرقہ می آلودہ این شیخ
پاکدامن معذور دار مارا نہ (محمد سعید اشرف ۵) تا نقاب افکنده آن رخسار محسود چراغ
رفتہ در فانوس حسن آتش آلود چراغ نہ (اردو) آلودہ بقول امیر بھرا ہوا جب کو عام لتھڑا ہوا
کہتے ہین - برے کامون کا مرکب ملوث (صبا ۵) تیج حسن اے گل تر ہو گئی خون آلودہ
مجھپہ غصے میں ترا منھ جو بہت لال ہوا (دلغ ۵) یہ داغ رند کب آلودہ شراب نہ تھا نہ
خراب آج ہوا آج تک خراب نہ تھا نہ کات ترکیب اردو میں بھی آلود متعل ہو جیسے گرد آلود (اصفیہ)

(۷۶۹)

آلودگان دہرا | اصطلاح - بقول صاحب آلود گردیدن | استعمال - مرادف آلودہ

بھر (۱) دنیا داران (۲) بخیلان (۳) گناہگار | گردیدن است چنانکہ پھوری گوید (۴) ہر صاحب مؤید فرماید کہ دنیا داران بخیل و طالبان خندہ کہ سز زب بردن گردید زویدہ گریہ دنیا و مہمان آن و مہنی گناہ گاران نیز (اردو) آلودگی | حاصل بالمصدر آلودن باشد

(۱) دنیا دار بقول صاحب آصفیہ عربی و فارسی مرادف آلائش کہ گذشت صاحب رشیدی ہم اردو میں متعل - اسم مذکر - تعلقات دنیوی میں ذکر این کردہ و صاحب برہان بذیل معنی لفظ گھرا ہوا آدمی اس کی جمع دو طرح پر آتی ہے جیسے آلائش این را نوشتہ (صاحب ۴) منکران و دنیا دار ہمیشہ مصیبت میں مبتلا رہتے ہیں، چون دیدہ شرم و حیا بر ہم نہند نہ تہمت آلودگی و دنیا داروں کو مطلق راحت و آرام نہیں (۲) بردامن میرم نہند (اردو) آلودگی بقول بخیل عربی زبان کا لفظ بقول صاحب آصفیہ امیر فارسی اردو میں متعل (موت) بمعنی آلائش اردو میں متعل ہے (مذکر) کجسوس خیس - ممکنہ گندگی - لوث تعلقات دنیاوی (ناخ ۴) اسکی جمع بھی حسب مثال نمبر (۱) و دو طرح متعل و سعت مشرب ہے تو رند و گنہ سے کیا ضرر ہے (۳) گناہگار - زبان فارسی کا لفظ اردو میں دامن دریا ہزار آلودگی سے پاک ہے (۴) دولہ متعل - بقول آصفیہ عاصی - پاپی - خطاوار (۵) پاک ہین آلودگی سے جوہین وارستہ فراخ (دوغ ۴) کی ترک مے تو مائل پیدا ہو گیا نہ زمین ہو تا کبھی صرصر کا دامن آب میں نہ مین تو بہ کر کے اور گناہگار ہو گیا نہ اسکی جمع بھی حسب (بھر ۴) پاک رکھ قلب کو آلودگی دنیائے شیشہ مے ہے بغل میں جو ہے دنیا دل میں نہ تمثیل نمبر (۱)

(۱۶۱)

(الف) آلودن | بقول صاحب بحر عجم با آلودن لب بدشنام (اصطلاح) کنایہ

و او معروف مرادف آلایدن کہ گذشت۔ باشد از دشنام دادن چنانکہ ظہوری گوید (۵)

(کامل التصریف) مضارع این (آلاید) و بقول بغزت کسپ خواری کن ترا اگر احتیاج افتد:

صاحب نوادر مثل آلایدن لازم و متعدی ہر لب آلاید بدشنام دعا گو این چنین باید:

آمدہ بمعنی ملوث شدن و ملوث کردن صاحب (اردو) لب یا زبان کو دشنام سے آلودہ

موارد المصادر گوید کہ صرف لازم شد مضارع کرنا کہ سکتے ہیں (بحر ۵) تلخ باتون سے

این بر (آلایدن) گذشت کہ ہر دورایی است نہ آلودہ کرے یا زبان پر کچھ تو لوز لب شیرین

وامر ہر دو ہم (آلای) و نہی ہر دو میالای مین حلاوت رکھئے:

و مالای۔ ماضی این آلود (ظہوری ۵) آلودہ | اسم مفعول۔ مصدر آلودن است

آخر جگر نگارم آسودہ تیغ شمش بہ خونم آلودہ بہار گوید کہ بمعنی ملوث باللفظ شدن و کردن

بہار در بہار عجم ذکر این بہر دو معنی لازم و متعدی بصلہ باستعمل۔ مولف گوید کہ بمعنی پر و ملوث

کند (اردو) و کچھو آلایدن۔ و مبتلا و گرفتار تخصیص دو مصادر در استعمال

آلودن لب از می | (اصطلاح) کنایہ نقص تلاش است ہر چہ بنظر ما آمدہ عرضہ

از می خوردن باشد چنانکہ جامی گوید (۵) در میدیم و باشد کہ استعالی تازہ ہم و رای آن

پای تو آلودہ لب از می چو بختیم پڑانند ملاک بنظر در آید (جامی ۵) از سحاب فیض لطف

پیر خود گس ماہ (اردو) شراب پینا۔ لب کو جام خود رشتی بریز پڑد و جانش کہ از لوث

شراب سے آلودہ کرنا بھی کہ سکتے ہیں۔ گناہ آلودہ اندہ (اردو) آلودہ بقول امیر

(۱۶۲)

بھرا ہوا۔ ملوث (سوز ۵) مرگان کی تیری ہے۔ صاحب آصفیہ نے منتخب اور منتخب نوکین آلودہ ہیں ہومین ظالم نگاہ کس کے کرنا کا ذکر فرمایا ہے جیسے ”یہ منتخب آدمی ہیں“ دل میں گڑبگڑ کے آیا (۵) ہین چند آلودہ نور | اصطلاح۔ مٹور نورانی۔
فغان عاشقانہ پے آلودہ دروہے فسانہ پے (۵) و پر از نور باشد چنانکہ طاہر وحید گوید (۵) شام
(۵) وہ نے فکر عقبی ہے جس کا خاریہ وہ ہجرا غم ز بس در خون ناب آلودہ است پے پنہم
جس کے آلودہ پر ہیز گاری بقول صاحب آصفیہ ابری نور آفتاب آلودہ است (ارو ۵)
آلودہ لٹھا ہوا۔ بھرا ہوا۔ ملوث۔ ناپاک نورانی۔ بقول صاحب آصفیہ عربی زبان کا
لفظ اردو میں مستعمل چکیلا۔ چمکدار۔ منور۔ روشن مبتلا۔ گرفتار۔

آلودہ انتخاب | اصطلاح۔ باضافت آلودہ خواب | اصطلاح۔ باضافت ہامی ہوز۔ چیری کہ منتخب و انتخاب کردہ شدہ ہوز پر از خواب و قلب اضافت این خواب گوید
ور کلام طاہر وحید استعمال (انتخاب آلودہ) صاحب بحر عجم بر خواب آلود گوید کہ خواب
بقلب اضافت آمدہ (۵) اگر بہ نیم مصرعہ مرگان زدہ و خواب ناک است سدا این بلفظ آلود
خواب آلودہ پے میو انم گفت بیت انتخاب آلود انتخاب گذشت (ارو ۵) بقول صاحب
ارو (۵) انتخاب بمعنی چٹنا۔ پسند کرنا (انتخاب آصفیہ خواب آلودہ) نیند میں بھرا ہوا۔
کرنا بمعنی چٹنا۔ چٹنا۔ اردو میں مستعمل ہے آلودہ خون آمدن | مصدر اصطلاحی
دیکھو امیر اللغات۔ انتخاب کی ہوئی چیز منتخب باضافت ہامی ہوز۔ بقول صاحب بحر (۱)
چیز۔ اردو میں کہتے ہیں۔ منتخب کرنا بھی محاورہ مجروح شدن (۲) گریان آمدن دیگر کسی

ذکر این نکرده است ولیکن بر زبان معاصرین (۵) اگر من آلوده دامنم چجب بی همه عالم گواه عصمت
 زبانه من مستعمل در جاری (اردو) خون آلوده بقول دوست بقول بهار مقابل پاک دامن (اردو)
 صاحب آصفیہ لہو لہان - خون میں بھرا ہوا بقول امیر آلودہ دامن - بلا اضافت ہائی تختی
 اردو میں مستعمل ہے پس یہ کہہ سکتے ہیں کہ زین گناہگار - فارسی زبان کا لفظ اردو میں مستعمل
 آلودہ آیا یعنی زخمی ہوا - لیکن اس سے (روتا) (ذوق) میں وہ آلودہ دامن ہون بنائے
 چیتا آیا (مقصود نہیں ہو سکتا) بقول آصفیہ تار سجے کا زفر شے پاک دامن کے میرے تار
 زخمی ہونا - گھائل ہونا - مجروح ہونا - زخم کھانا دامن سے (سجڑے) اگر آب ندامت کا گر ہوگا
 (۲) روتے ہوئے آناد برق (۵) تیغ ابرو کے گناہوں کو بہت آلودہ دامن ہون کر دنگا
 سامنے جا کر زخم منہ پر جو ان کھاتے ہیں شست و شو برسوں -

(۵۶۱) آلودہ داشتن | استعمال ناپاک داشتن | آلودہ در خون | اصطلاح - کسی و چیری (۵۶۲)

چنانکہ ظہوری گوید (۵) برہمن آلودہ دارد کہ آلودہ خون باشد سنلین بر (آلودہ بنور) از
 صندل بتخانہ را بہ در حریم کردم نازی جبہ ہلام کلام طاہر وحید گدشت (اردو) خون آلود
 خویش (اردو) آلودہ رکھنا - ناپاک رکھنا بقول صاحب آصفیہ لہو میں اتھڑا ہوا - خون
 آلودہ کرنا بھی کہہ سکتے ہیں -
 میں بھرا ہوا - لہو لہان -

(۵۶۳) آلودہ دامن | اصطلاح - بقول صاحب آلودہ درد | اصطلاح - باضافت ہائے

برہان و بحر و ماصری مردم نامفید و فاسق و چیز پر از درد باشد - چنانکہ تیر بجی شیرازی گوید
 فاجر و گناہگار و عاصی را گویند حافظ انصاری (۵) کلبہ ام بے شمع رخسار تو گوروشن بہاں

<p>گشتہ ام چون چشم درد آلودہ بیزا چراغ غیہ (ارو) باز آلودہ سازندم بہ تعمیری بہ (صاحب ۵) اگر درد آلودہ کہہ سکتے ہیں صاحب آصفیہ نے درد آلودہ دربان نہ سازی نہ کند درد دربان ہا بمعنی دسواک اور تکلیف زدہ لکھا ہے۔ درد (ارو) آلودہ کرنا۔ بقول امیر خیرالکھیم آلودہ دیدن استمال - صاحب آصفی ملوث کرنا۔ خراب کرنا۔ دیکھو آلائی دین۔</p>	<p>آلودہ رفتن بذیل لفظ آلودہ ذکر این آلودہ ساختن تیغ کنایہ از قتل کردن (۵)</p>
<p>ہر دو مصدر کردہ (عرفی ۵) عرفی در آفرہ چنانکہ ظہوری گوید (۵) آلودہ ساختن تیغ مستان کزین گروہ بہ آلودہ گناہ و ثوابی ندید کہ عرض دیت دہد بہ در لب شہید گوشتن خون کس بہ (فیضی ۵) من نیز بود بار رفتم بہ آلودہ بہاد و نفا (ارو) قتل کرنا۔ صد غبار رفتم بہ مؤلف گوید کہ از سند عرفی آلودہ ساختن و امن کسی کنایہ از ملوث دیدن ما از لفظ آلودہ تعلق مصدری نباشد و عیب دارد بہ نام کردن آن (بیدل ۵) دازند فیضی رفتن را نیز۔ مست خون خود چو گل باید بر عی خوش نخت بہ</p>	<p>آلودہ ساختن استمال - بمعنی ناپاک و بی ادب آلودہ سازی دامن قاتل چراہ زہری ملوث کردن صاحب آصفی ذکر این کردہ از (۵) غنی کہ تاب آتش شوقش نکرد پاک پلو ساکت (ظہوری ۵) دامن زہم گشتہ تر ساز گوشہ دامن کس مباد بہ (ارو) دہبا لگا اے شیخ از من در گذر بہ آلودہ چون سازم و لہ بقول صاحب آصفیہ عیب لگانا۔ کلنگ لگانا۔ توبہ متفقہ را نہ (واہب صہبانی ۵) کشیم از آتش (۵) بیدار ہونے نے رخ پر نور یا رہنما تاکہ ویران ساختم خود را با از ان ترسم کہ کے بہ داغ جبین کا ماہ کو دہبا لگا و یا نہ بقول</p>

آصفیہ داغ لگانا بھی کہتے ہیں بمعنی عیب لگانا۔ گو یکہ آلودہ بخون شدن پر از خون شدن باشد۔
بدنام کرنا۔ (حافظ ۵) چنین کہ صومعه آلودہ شد بخون طم

آلودہ سحاب | اصطلاح - فارسیان سحاب اگر بادہ بشوید حق بدست شماست (اردو)
آلودہ را کہ قلب اضافت آلودہ سحاب است خون آلودہ ہونا۔ کہ سکتے ہیں صاحب آصفیہ نے
بصفت ماہ استعمال کردہ اندہنی ماہ سحاب آلودہ خون آلودہ کا ذکر کیا ہے بمعنی لہو مین لتھر ہوا
معنی ماہی کہ در پردہ سحاب باشد بہار از شیخ خون مین بھرا ہوا۔ لہو لہان۔ لہو لہان ہو جا
شیرازندی بر لفظ آلودہ پیش کردہ است کہ بجا بقول آصفیہ خون مین لتھر تھ ہو جانا۔ خون مین
ما سخرود (۵) کتان طاقم را پردہ دار می کند لتھر جانا۔ خون مین بھرا جانا (انشاء) آغوش
حنش پر رخس در شام خط ماہ سحاب آلودہ دار غیر ہوگی ساری لہو لہان پر آسان نہیں ہے
(اردو) ابر مین چھپا ہوا۔ آکے لیل کا تھا منا ہوا لہو لہان ہونا) بھی مستعمل

آلودہ شدن | استعمال - ناپاک عیب دار آلودہ شدن خاطر مصدر اصطلاحی - کنایہ از
وگنہ گار شدن - صاحب آصفی ذکر این کردہ آزرده شدن خاطر باشد چنانکہ نھوری گوید
است و از معنی ساکت شدنش متعلق از آلودہ زیاد من شود آلودہ خاطرش ترسم نہ بخاطرش کھن
شدن بخون) است کہ می آید (اردو) اگر گداز مفت من است (اردو) دل بہاری
آلودہ ہونا۔ دہبہ لگنا۔ ہونا - بقول صاحب آصفیہ خاطر ملول ہونا۔

آلودہ شدن بخون | استعمال - صاحب آصفی خاطر آزرده ہونا۔ کہ سکتے ہیں - صاحب آصفیہ
ذکر آلودہ شدن کردہ است و از معنی ساکت ہونے آزرده خاطر کا ذکر کیا ہے۔

<p>آلودہ گشتن استعمال - مرادف آلودہ گشتن بھی پشب کاٹتے ہیں جاگ کے منہ کی دکانیں ہم</p>	<p>آلودہ گشتن استعمال - مرادف آلودہ گشتن بھی پشب کاٹتے ہیں جاگ کے منہ کی دکانیں ہم</p>
<p>باشد کہ گزشت صاحب آصفی ذکر این کرده است (۱) آلودہ می استعمال - صاحب آصفی</p>	<p>باشد کہ گزشت صاحب آصفی ذکر این کرده است (۱) آلودہ می استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>(غرضی اصفہانی ۵) این پاکدلی بین کہ زہجرا (۲) آلودہ مکرستین ذکر نمبر (۲) کردہ (دفعہ)</p>	<p>(غرضی اصفہانی ۵) این پاکدلی بین کہ زہجرا (۲) آلودہ مکرستین ذکر نمبر (۲) کردہ (دفعہ)</p>
<p>توصد بارہ در خون جگر گشتم و آلودہ نہ گشتم پ (شیرازی ۵) آلودہ می لعل ترا چون نگر کس پ</p>	<p>توصد بارہ در خون جگر گشتم و آلودہ نہ گشتم پ (شیرازی ۵) آلودہ می لعل ترا چون نگر کس پ</p>
<p>طاقت نبود کان لب یگون نگر کس پ مولف گو (اصطلاح - بمعنی گنہ گار است)</p>	<p>طاقت نبود کان لب یگون نگر کس پ مولف گو (اصطلاح - بمعنی گنہ گار است)</p>
<p>سند این بڑا آلودہ و دین (مذکور شد اردو) کہ ازین سند نمبر (۱) پیدا شد کہ میکش و نیخوردہ باشد</p>	<p>سند این بڑا آلودہ و دین (مذکور شد اردو) کہ ازین سند نمبر (۱) پیدا شد کہ میکش و نیخوردہ باشد</p>
<p>بقول امیر آلودہ گناہ اردو میں متعل ہے بمعنی گناہ (اردو) (۱) آلودہ شراب اردو میں متعل ہے</p>	<p>بقول امیر آلودہ گناہ اردو میں متعل ہے بمعنی گناہ (اردو) (۱) آلودہ شراب اردو میں متعل ہے</p>
<p>لموت (آتش ۵) آلودہ گناہ ہے اپنا ریا (دوغ ع) یہ داغ رنکب آلودہ شراب نہ تھا</p>	<p>لموت (آتش ۵) آلودہ گناہ ہے اپنا ریا (دوغ ع) یہ داغ رنکب آلودہ شراب نہ تھا</p>
<p>آلوس بقول صاحب برہان - بروزن ناموس نگاہ کردن بگوشہ چشم باشد از روی چشم</p>	<p>آلوس بقول صاحب برہان - بروزن ناموس نگاہ کردن بگوشہ چشم باشد از روی چشم</p>
<p>و ناز و بقول صاحب جامع ناز و نگاہ کردن بگوشہ چشم دیگر کسی ذکر این نکرده مولف گوید کہ یہ</p>	<p>و ناز و بقول صاحب جامع ناز و نگاہ کردن بگوشہ چشم دیگر کسی ذکر این نکرده مولف گوید کہ یہ</p>
<p>زبان دان ناعق این را بمعنی مصدري بیان کرده اند مقصود شان نگاہ خشکین چشم آلودہ نگاہ</p>	<p>زبان دان ناعق این را بمعنی مصدري بیان کرده اند مقصود شان نگاہ خشکین چشم آلودہ نگاہ</p>
<p>ناز بیش نباشد (اردو) بقول صاحب جامع اللغات وہ معشوقانہ نگاہ جو غضب و غصہ</p>	<p>ناز بیش نباشد (اردو) بقول صاحب جامع اللغات وہ معشوقانہ نگاہ جو غضب و غصہ</p>
<p>و ناز سے کی جاوے - بقول صاحب اصفیہ ترجیحی نظر - ترجیحی نگاہ - بمعنی نظر قہر - نگاہ</p>	<p>و ناز سے کی جاوے - بقول صاحب اصفیہ ترجیحی نظر - ترجیحی نگاہ - بمعنی نظر قہر - نگاہ</p>
<p>غضب - چشم خشم آلودہ - نگاہ ناز - معشوقانہ انداز سے دیکھنا -</p>	<p>غضب - چشم خشم آلودہ - نگاہ ناز - معشوقانہ انداز سے دیکھنا -</p>
<p>آلوسیہ بقول صاحب جامع اللغات میوہ مشہور است کہ ہندی آرا جامن گویند</p>	<p>آلوسیہ بقول صاحب جامع اللغات میوہ مشہور است کہ ہندی آرا جامن گویند</p>
<p>دیگر کسی ذکر این نکرده (اردو) بقول صاحب اصفیہ جامن - یا جامون ایک اودے</p>	<p>دیگر کسی ذکر این نکرده (اردو) بقول صاحب اصفیہ جامن - یا جامون ایک اودے</p>
<p>زنگ کے ترش پھل کا نام -</p>	<p>زنگ کے ترش پھل کا نام -</p>

<p>آلو کیشہ بقول صاحب محیط اعظم کہ بذیل آلو گرودہ اصطلاح - بقول صاحب بحر</p>	<p>آلو بخارا نوشتہ قسمی است از آلو کہ رنگ آن دانند و برہان بضم کاف فارسی میوہ است</p>
<p>سرخ باشد و قسمی از سرخ آن کو چک بیا زرد رنگ شبیہ زرد آلو و بعضی برآئند کہ آلو ترش و سرد می باشد و قائم تمام تر بندست گرده شفتا لوست کہ مشابہ گرده انسان باشد چون خشک گردد - سیاه و از رق میشود و قسم صاحب برہان شفتا لور میوہ معروف گفتہ کوہی این کو چک و بسیار ترش و شیرین نمی گردد و دیگر کسی ذکر آلو گرده نکرده (اردو) ایک قوت قابضہ دارد (اردو) آلو بخارا کی ایک قسم آلو کی جو زرد آلو کے مشابہ ہوتی ہے بعض قسم جو سرخ رنگ کے اقام سے ہے قد جھوٹا شفتا لو کہ ہے مذکر د آتش (۵) طفل کے مانند ہوتا ہوا و خشک ہونے پر سیاہ اور نیلگون ہو جاتا ہے اسپرال ٹیکگی مری پیاغ عالم میں چھو شفتا لو کی</p>	<p>سرخ باشد و قسمی از سرخ آن کو چک بیا زرد رنگ شبیہ زرد آلو و بعضی برآئند کہ آلو ترش و سرد می باشد و قائم تمام تر بندست گرده شفتا لوست کہ مشابہ گرده انسان باشد چون خشک گردد - سیاه و از رق میشود و قسم صاحب برہان شفتا لور میوہ معروف گفتہ کوہی این کو چک و بسیار ترش و شیرین نمی گردد و دیگر کسی ذکر آلو گرده نکرده (اردو) ایک قوت قابضہ دارد (اردو) آلو بخارا کی ایک قسم آلو کی جو زرد آلو کے مشابہ ہوتی ہے بعض قسم جو سرخ رنگ کے اقام سے ہے قد جھوٹا شفتا لو کہ ہے مذکر د آتش (۵) طفل کے مانند ہوتا ہوا و خشک ہونے پر سیاہ اور نیلگون ہو جاتا ہے اسپرال ٹیکگی مری پیاغ عالم میں چھو شفتا لو کی</p>
<p>آلو ند بقول صاحب برہان بوزن بار بند نام کو ہست در ہمدان کہ بہ الوند شہرت دار صاحب جامع فرماید کہ نام اصلی کوہ الوند است صاحب ناصری گوید کہ چون در بہار گھما می سرخ مانند لالہ و امثال آن در آنجا بسیار می روید آرا آلو ند خوانند یعنی سرخ و ون و ون بمعنی مانند و مثل است و آرا آرونڈ نیز گویند (اردو) ایک پہاڑ کا نام جو ہمدان میں کوہ الوند کے نام سے مشہور ہے صاحب جامع اللغات نے اسکا ذکر کیا ہے۔</p>	<p>آلو ند بقول صاحب برہان بوزن بار بند نام کو ہست در ہمدان کہ بہ الوند شہرت دار صاحب جامع فرماید کہ نام اصلی کوہ الوند است صاحب ناصری گوید کہ چون در بہار گھما می سرخ مانند لالہ و امثال آن در آنجا بسیار می روید آرا آلو ند خوانند یعنی سرخ و ون و ون بمعنی مانند و مثل است و آرا آرونڈ نیز گویند (اردو) ایک پہاڑ کا نام جو ہمدان میں کوہ الوند کے نام سے مشہور ہے صاحب جامع اللغات نے اسکا ذکر کیا ہے۔</p>
<p>آلو نہ بقول صاحب فرنگ اندراج بحوالہ فرنگ فرنگ غارہ کہ بررو مانند دیگر کسی ذکر این نکرده صاحب اند این لغت فارسی زبان گوید (مرادف آلو نہ کہ گذشت)</p>	<p>آلو نہ بقول صاحب فرنگ اندراج بحوالہ فرنگ فرنگ غارہ کہ بررو مانند دیگر کسی ذکر این نکرده صاحب اند این لغت فارسی زبان گوید (مرادف آلو نہ کہ گذشت)</p>
<p>آلوہ صاحب محیط اعظم گوید کہ بفارسی عقاب را گویند عجب است کہ لغات فارسی ازین</p>	<p>آلوہ صاحب محیط اعظم گوید کہ بفارسی عقاب را گویند عجب است کہ لغات فارسی ازین</p>

ساکت و عقاب مرغ شکاری سیاه باشد برنفظ آلہ صراحت مزید کرده ایم (اردو) عقاب قبول صاحب آصفیہ زبان عربی کا لفظ اردو میں مستعمل - اسم مذکر - ایک سیاه رنگ کے شکاری طاقتور بلند پرواز پرند کا نام جو آدمی کے برس دن کے بچے تک کو اٹھا کر لیتا ہے ایک قسم کا گدھے (ناخ) نہ لے گا کہین شکاری یقین پڑے گا کہ عقاب کمان بلند ہوا ہے

آلوی زرد | بقول صاحب محیط کہ برآوی (اردو) بقول صاحب آصفیہ زرد آلوی فارسی

بخارا ذکر کنند قسمی از آلوت کہ آزار زرد آلو گویند زبان کا لفظ ہے اردو میں مستعمل - اسم مذکر ایک دین درغایت لطافت و حلاوت است و قسم کا زرد آڑو جو اکثر پہاڑ پر ہوتا ہے - خوبا تلپین طبع اندک می نماید و بزرد آلو فرماید کہ چیلو (ناخ) مولف کہتا ہے کہ اس میوے این اسم فارسی است و خشک از خوبانی گویند کوتازگی میں زرد آلو کہتے ہیں اور خشک ہونے پر خوبا و بخت مصر فوق و تبرکی درک و عبرتی شمش آلوی فرنگ | بقول صاحب محیط غم انگیز غم

و آن ثمریست معروف و بہتر از خنخ در بلاد سمرقند و در مقدار برابر آملہ تا سیب و در ہند بذریعہ ہم میرسد و اقسام می باشد از خستہ شیرین تلخ اہل فرنگ رسیدہ و اکثر آزار با گوشت یا تنہا خستہ و ہر یک بنامی شہور و بہترین ہمہ ازنی کہ سیدہ بطریق ناخوش می خورد و مثل ارومی العایت و شیرین و لطیف پوست خستہ شیرین پر آب - ندارد و خستہ باشد و دیگر مفہم و مقوی باہ ظاہر آدمی کم جرم می باشد و خشک کردہ آن بہتر از تازہ - مزاجش گرمی و خشکی محسوس میشود و سودا ویت گویند ظاہر شیرین آن گرم و تر و مفتوح سد و ملین ہم دارد چرکہ اکثر خوردنش خارش پیدا صلابات و ملین طبع و موافق گرم مزاجان (ناخ) میشود و قابض طبع است (اردو) بقول بہر

یہ لفظ سنسکرت سے لیا گیا ہے۔ آلہ سے۔ اس کا ترکاری اور کبھی گوشت کے ساتھ
 مادہ زبان مذکور میں اُل۔ یعنی چڑ ہے آلہ چڑ اور اور طرح بھی کھاتے ہیں (نومن ۵)
 والی ترکاسی ایک قسم کی گول گول ترکاری جس کا بیان بوسے چاہئے گرہ زلف یا رکے بیکن
 مزاج سرد و خشک ہوتا ہے کبھی صرف ہنہن کہ دانہ آلو ہو چارہ ساز

آلہ | بقول صاحب برہان و ناصری بر وزن لالہ (۱) سنبل اظہیب را گویند و آن گویا
 است کہ در دوا ہا بکار بند و بضم ثالث (۲) پرندہ ایست کہ آنرا عبری عتھاب گویند (۳) اتھی
 پس انچہ صاحب محیط آلوہ را بدین معنی ذکر کردہ است کہ گذشت اصل این باشد
 و این مخفف آن یا ہمین صحیح باشد و صاحب محیط از عدم تحقیق و او را بانہار ضمتہ زائد
 کردہ کسی از اہل لغت این را با و او ذکر کرد و صاحب جہانگیری و جامع بالفظ (آلک) ذکر
 آلہ کردہ گوید کہ ہر دو مرادف یکدیگر است صاحب پہلوی بر معنی دوم قانع (ار و و) (۱)
 و کچھو لفظ (آلک) (۲) دیکھو لفظ (آلوہ)۔

آلی | صاحب فرہنگ اندراج گوید کہ لفظ زبان فارسی است باخر الف بصورت
 یا (۱) مرد بزرگ (۲) سرین (۳) کیش ونبہ ناک عجب است کہ این را فارسی قرار دہد و حوالہ
 غنہتی الارب کہ لغت عربی است (ار و و) (۱) بزرگ۔ بقول صاحب آصفیہ زبان فارسی
 کا لفظ اردو میں متصل ہے بمعنی بڑی عمر کا آدمی۔ معزز۔ شریف۔ باشوکت (۲) دیکھو (اگر)
 (۳) ونبہ زبان فارسی کا لفظ۔ اردو میں متصل۔ مذکر۔ ایک قسم کا مینڈا جکی دم عریض ہوتی ہے
 آلی | بقول صاحب انند۔ فارسی۔ کبسر لام۔ رنگ معصفر و دیگر رنگهای سرخ کن

فی القیہ صاحب مؤید این را بذیل الفاظ فارسی آورده بجا که قنیہ فرماید که رنگ زیر پرہ باشد
(اردو) بقول صاحب جامع اللغات آل کا سرخ رنگ یا کسوب کا جسکو گل مصفر کہتے ہیں
آلی بالی | بقول صاحب مؤید نام میوہ است مؤلف گوید کہ ذکر این برد آلو بالی
گذشت و این همان آلو بالوست۔

آلیز | بقول صاحب برہان ورشیدی بروزن فالیر جفتہ و لکداند اختن و بر جستن و خیر
کردن ستور باشد صاحب جهانگیری این را برابر اسمی حملہ نوشتہ است مؤلف خیال می کند
کہ غلطی کتابت مطبع باشد فرماید کہ آشکرو آشکیرہ نیز خوانند صاحب ناصری فرماید کہ بغیر بدختر
آمدہ و آلیزیدن مصدر است بقول صاحب جامع بدخوئی کردن ستور۔ صاحب نوادر
بذیل مصدر آلیزیدن ذکر این کردہ گوید کہ مثلہ مؤلف گوید کہ حاصل بالمصدر است (اردو)
چارپایون کالات مارنا۔ خیرگی۔ کودنا۔ پھانڈنا۔ اچھلنا۔ چھلانگ مارنا۔ صاحب آصفیہ
نے چھلانگ پر پھلانگ۔ چوکرڑی۔ پھانڈ کا بھی ذکر فرمایا ہے۔ حاصل یہ ہے کہ یہ حاصل بالمصدر

(۱) آلیزو	نمبر (۳) اصل است یعنی حاصل مصدر را بدون یای تھناتی (آگز) نوشتہ
(۲) آلیزندہ	مصدر و نمبر او مشتقاً نمبر (۱) مضارع آن و نمبر (۲) اسم فاعل۔ صاحب
(۳) آلیزیدن	آن آلیزیدن بقول سجع عجیب کہ در بیان مصادر مفردہ و مرکبہ لزوم و
	صاحب نوادر بروزن پاپیچیدن۔ بر جستن و این را فرو گذارد۔ صاحب برہان بر نمبر (۲)
	جفتہ زدن ستور آلیز کہ گذشت حاصل بالمصدر گوید کہ بفتح زای نقطہ دار و سکون نون و فتح
	ہمین است عجب است کہ صاحب موارد دال بی نقطہ اسپ و اشتر چندہ و بدخوئی

لکھنؤ صاحب سروری نوشتہ کہ معنی (می جہد) مخصوص کنیم ازینکہ - سندی
 جہدہ بدخوی کتندہ - براسترو خبر بیشتر اطلاق کہ بدست آمدہ متقاضی معنی حال است و انجہ
 کنند (ابوشکور ۵۲) چو آئینزدہ شد و مرعرا صاحب سروری تخصیص این با اسپ و ستر
 نباشد بر دلش از بارباری قبول صاحب می فرماید - قابل غور است زیرا چہ خود او معتبر
 رشیدی جہدہ باشد و بس او نسبت نمبر (اگوید صیغہ اسم فاعل استرو خرا مخصوص کردہ پس
 کہ معنی میجہد باشد و صاحب سروری نسبت نیندازیم کہ در تعریف اسم فاعل اسپ را گذشتن
 آن نویسد کہ (یعنی اسپ و استر بر جہد) هر دو و خرو استرا مخصوص انگاشتن و در مضارع
 از سراج الدین راجی سند آرنند (۵) نفس بخلاف آن نوشتن چہ معنی وارد حاصل نیست
 چون سرکش است بتیز و توسن آسا بہر کہ مصدر این متعلق بہ ستور است و ہمہ
 آئینزدہ مولف گوید کہ احتیاط این محققین بانام مشتقات آن ہم تخصیصی حاجت با اسپ
 و نشان تا باین حد رسیدہ کہ صاحب رشیدی و خرندارو کہ آئیندر شتر ہم موجود است
 بلحاظ سند بالا (آئیندر) را یعنی (می جہد) آوردہ اسچہ صاحب برہان بر اسم فاعل بن ہمین
 زیرا کہ در مصرع ثانی (آئیندر) ہمین معنی دارد و قسم تخصیص را دعوی فرماید اعتبار را شاید
 و خیال مبنی فرماید کہ مضارع ہر مصدر حال استقبالی (ار دو) پشتک مارنا بقول آصفیہ دولتی
 را شامل باشد و (آئیندر) مضارع آئیندین معنی مارنا - گھوڑے - گد ہے اونٹ کا پچھلے
 (جہد) و جہد یعنی (می جہد) و خواہد جست) ہر دو پاؤں اٹھا کر لات مارنا - (انتہی) کو ذنالا
 است پس مقتضای تحقیق نیست کہ (آئیندر) مارنا - بطور عام کل چار پاؤں کے لیے مستعمل آوے

الف ممدودہ باہم

آما صاحب فرہنگ اندراج گوید کہ صنیعہ امر است از آمودن بمعنی پرکن و تبرک بمعنی اسم فاعل ہم میید و مولف گوید کہ (آما) صنیعہ امر از مصدر آمایدن باشد نہ آمودن زیرا کہ صاحب موارد درست گوید کہ (آموی) امر آمودن است و صاحب نوادر مؤیدش ولیکن صاحب موارد غلط کرده است کہ (آما) را امر (آمودن) ہم قرار داده زیرا کہ (آما) سالم التصریف باشد و امرش نیاید۔ چنانکہ بر مصدر آمودن خواہیم عرض کرد۔ فارسیان اکثر در آخر این یای تحتانی زائد کنند (استاد و قتی) گفت مشاطہ را کہ خلد آرای بیانی آن لعبت چگل آماے (نظامی) تونی گوہر آما ی چارہ خشج پلسل کن گوہر ان و مرتبچ: آنچه صاحب انداین را بیک معنی (پرکن) مخصوص کرد۔ درست نکرد۔ بلکہ ہم معانی مصدر آمایدن باشد کہ می آید (ارو) و بکھو آمایدن جس کے تمام معانی میں یہ اس کا امر ہے۔ صاحب جامع اللغات نے لفظ آما کا ترجمہ صرف (بھر) لکھا ہے اور یہ درست نہیں ہے۔ آپ نے صاحب اند کی پیروی کی ہے۔

آماج بقول صاحب برہان باہم بر وزن تاراج (۱) خاکی باشد کہ نشانی تیراہلن نصب کنند چہ آماجگاہ جایی را گویند کہ نشانی در آنجا نہند و (۲) بمعنی نشانی تیرہم آمدہ است (۳) و نیز آلتی را گویند از آہن کہ بزرگران زمین را بدان شیار کنند و (۴) تخت پادشاہان را نیز گفتہ اند و (۵) یک حصہ از بست و چہار حصہ فرسنگ باشد چہ ہر فرسنگ سیل باشد و ہر مسافت دو ندا و ہند الی بقدر چہار آماج پس ہر فرسنگی بست و چہار آماج باشد صاحبان

ناصری و جہانگیری و رشیدی و شمس معنی اول را بگذاشته اند و در البقی با برهان متفق نیست
معنی پنجم گویند کہ یک تیر پر تاب را یک آماج گویند۔ صاحب جامع در ہر جہا معنی ہنر بان ناصر
آماج معنی سوم گوید کہ کا و آہن بزرگران۔ آہن معروف است صاحب سروری سنی چہارم
را ترک کرد و در بوانی با برهان متفق۔ صاحب پہلوی بر معنی اول و سوم قانع صاحب نوید نیز
باجم فارسی نوشتہ بحوالہ اذات ذکر معنی اول و دوم کند و بحوالہ دستور معنی سوم را نشان دہد و راستہ
بر ذکر معنی اول اکتفا کردہ و از کلام میر آہی سند آورده (۱۷) خندان شود از گوش کمان غنچہ
زنبق و بر سینہ آماج و مد شاخ گل از تیر و حکیم فرخی از ناصری (۱۸) گرمی بر آماج ہنر موی
بدوزی و وین از گہر آموختہ توتہ ببلقین و آماج تو از بست بود تا بہ پینچاب و پرتاب توان بلخ
بود تا بہ فلسطین و (سوزنی ۱۹) بر کند تیر تو ہر گہ خاک در آماج گاہ و بزرگر بر کند پذیراری
بہ آماج و کلند و (فردوسی۔ از جہانگیری ۲۰) چنان ہم گران و گویان بشاہ پذیر فرمان و از
فرو آماج و گاہ و صاحب رشیدی در صرع ثانی تامل می کند و گوید کہ مصرع ثانی چنین باشد
(ع) ز فرمان و از فرہ تاج و گاہ (شیخ نظامی از سروری ۲۱) ستادہ قیصر و خاقان و فوفو
یک آماج از بساط بارگہ و ورید (ارو) (۱) وہ تودہ خاک جس پر تیر اندازی کا نشانہ
قائم کرتے ہیں (۲) نشانہ بقول صاحب آصفیہ زبان فارسی کا لفظ۔ اسم مذکر۔ نشان کا فہرست
ہدف وہ علامت جو خاک تو دہ پر تیر مارنے کے لئے بناوین جیسے چاند ماری مین چاند بنا
دیتے ہیں۔ آپ نے اسی کے ذیل مین آماج کا بھی ذکر فرمایا ہے (زکی ۳) مد و شوق ہو
پہنچتا ہوں و تیر سے پہلے مین نشانے پر (برق ۴) اشارہ تیر مباد قضا ہے اس پریر کا

ہنہن بچا ہنہن بچا نشانہ قوس ابرو کا (۳) لوہے کا آلہ جس سے مزارعین اپنی زمین کو درست کرتے ہیں۔ بقول صاحب آصفیہ ہل زبان ہندی کا لفظ۔ مذکر۔ قلبہ۔ زمین جو تنے کا آلہ جس کو فارسی میں آماج کہتے ہیں۔ (ناصر ۵) سلالی سرے کی کیون پھیرتا ہے چشم گریان میں ڈارے او کو رویدہ ہل کہین پانی میں چلتا ہے (۴) تخت۔ بقول صاحب آصفیہ زبان فارسی کا لفظ اردو میں متعل۔ اسم مذکر۔ سریر۔ پادشاہ کے بیٹھنے کی چوکی (وزیر ۵) ہنہن انبوہ خط میں جلوہ حسن روے تابان کا پتہ عیان ہے تخت یہ پر یوں کے جھڑ میں سلیمان کا (۵) فارسیوں نے آماج ایک کوس کے چوبیسویں حصہ کو کہا ہے اور یہ اندازہ ہے ایک تیر کی رسائی کا جب کو فارسی میں (یک تیر پرتاب) کہتے ہیں جو مرادف ہے ایک آماج کا۔ اردو میں اسکا ترجمہ ایک تیر کا فاصلہ ہے صاحب آصفیہ نے لفظ (ٹپا) پر لکھا ہے کہ (اسم مذکر۔ ہندی کا لفظ بمعنی فاصلہ۔ زو۔ توڑ۔ جیسے گولی کا ٹپا) یعنی وہ فاصلہ جہاں تک گولی پہنچ سکتی ہے۔ پس (تیر کا ٹپا) کہہ سکتے ہیں اور یہی (آماج) کے معنی خیم کا ترجمہ ہے

آماج خانہ (۱) (اصطلاح) بقول صاحب گذر و گشت آماج تیر نظر (محسن تاثیر ۱)	
آماج گاہ (۲) بحر عجم ہر دو مرادف یک گیر تاثیر آن کسی کہ در آماج گاہ دہر نہ متناز شد	
است (۱) بمعنی تودہ خاکی کہ برای مشق تیر خدنگ بلار نشانہ است: صاحب چراغ گوید	
اندازی سازند و آنرا خاک تودہ نیز گویند و گنگا کہ آماج خانہ بدو جیم تازی تودہ خاکی کہ برای	
آماج در آن باشد (۲) دنیلا و راستہ ذکر ہر دو لفظ مشق تیر اندازی سازند و در ہندوستان خاک	
کنہ بمعنی اول (وحید ۵) در آماج خانہ چو تودہ گویند و بذکر مصرع وحید متذکرہ بالا فرماید	

کہ درین صرع ظاہر میشود کہ نام جای باشد کہ سوزنی بر نمبر ۳ لفظ آماج گذشت (محسن
 در اینجا تودہ مذکور ساخته باشند وین صورت تاثیر ۵) آماج گاہ تیر حوادث نمی شود
 آماج همان تودہ مذکور باشد مؤلف گوید کہ آنکس کہ خویش را بجهان بغیرض گرفت بدو
 فراموش نہ کردہ ایم کہ آماج بمعنی تودہ خاک (سالک یزدی ۵) سینہ آماج گاہ از
 و نیز نشانہ تیر اندازی گذشت پس آماج خانہ ناک اندازان ندیدہ آنچه ما را بر دل از تیر
 را بمعنی تودہ گرفتن کہ در آن نشانہ تیر اندازی تغافل میرسد بہ مؤلف گوید کہ اگر چہ نسبت
 باشد عیبی ندارد پس نمیدانم کہ خان آرزو یا معنی دوم سند بیان صاحبان مؤید و بحر
 چہ اشکالی پیدا شدہ صاحب رشیدی بر گاہ شمس داریم و لیکن سندی از کلام زبان دانان
 متفق است بمعنی اول و صاحب شمس اتفاق فرس نیافتیم محسن تاثیر آماج گاہ دہر کہ تو
 معنی اول گوید کہ دنیا ہم - صاحب مؤید اصطلاح سند معنی دوم نمیتوان شد محققین فرس
 دوم را با جیم فارسی ذکر کند و بحوالہ قنیه گوید (آماج) را کہ گذشت بر پنج تا معنی آورده اند کسی از این
 کہ دنیا است و جای آماج - بہار بند کہ هر دو آماج را بمعنی عالم تودہ خاک نگفت پس دنیا را آماج گاہ
 اصطلاح گوید کہ جائیکہ در آن خاک تودہ کنند گفتن یا از آماج گاہ) دنیا را گرفتن بجا معنی تیر
 و ہر تودہ خاکی کہ برای شق تیر اندازی سازند خاک خلاف قیاس است البتہ ستارہ لان کرد و لیکن کسی از
 تودہ گویند سند معنی اول اصطلاح دوم از کلام ابن بان نکرد (ارو) و کچھ لفظ آماج کے پہلے معنی

آماج | صاحب بحر عم گوید کہ (۱) بمعنی ساختن ساختہ شدن (۲) پر کردن و پر شدن و
 (۳) ہٹا کردن (۴) مستعد نمودن - (سالم التصریف) یعنی بعد از حذف نون مصدر بتا

ماضی و در مشتقات سالم باشد و تبدیل حذف و در عروف اصلی آن راه نیا بد پس درین صورت
 غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول نخواهد بود و صیغه های غیر سالم آن که مضارع و حال و اسم فاعل
 امر و نهی باشد در استعمال اهل سان نیامده صاحب نوادر معنی اول را ذکر نکرد و نسبت معنی دوم با بحر
 متفق و از معنی سوم هم ساکت و گوید که (۵) بمعنی گنجانیدن و گنجیدن و (۶) آراستن و
 آراسته شدن و (۷) آمیختن و آمیخته شدن هم آمده که مراد فاعل نمودن و آماکیدن است
 (انتهی) صاحب برهان ففتح دال و سکون نون معنی اول را ذکر کند و نسبت معنی دوم و سوم
 متعدی را و معنی سوم و چهارم را نیز و صاحب موارد المصا در باب بحر عجم و نوادر هر دو متفق
 یعنی هر هفت معنی تذکره بالا را نوشته و نسبت معنی سوم لازم را هم بیان کرده یعنی دهمیتا
 شدن بقول صاحب جامع پرو و ملو نمودن و آماده شدن و بقول مؤید ساخته شدن
 و کردن و پر کردن و ساخته گردانیدن و بهار و در بهار عجم بخلاف تالیف خود (نوادر المصا در
 گوید که آراسته شدن و کردن و دهمیتا شدن و کردن است و پس - صاحب انند آماون
 و آماکیدن هر دو را مراد فاعل یکدیگر بمعنی دهمیتا کردن و شدن و ساختن و ساخته شدن و
 پرو و ملو گردانیدن آورده - اسد اللہ خان غالب و رتایط برهان گوید که آماون جزو
 قیاس بوجه و کن بوجود نیست مؤلف گوید که این جگر کا و یها که بجوانه اهل زبان بکار
 رفته است چیست خدایش بیامزد که در وجود مصدر آماون شکی نیست عجب است از
 که تحقیق کار نگرفته و سحر گیری برهان هر چه بدش آما گفته که و تیر تحقیق پسندان نباشد و
 اینجارش جگر را بنجر اشد و هیچ شک نیست که آما و مفعول همین مصدر است که می آید و ما

تخیل جایش را بر لفظ (آماده) آماده ایم (اردو) (۱) بنانا - بنجانا (۲) بھرنانا - بھرجانا -
 (۳) ہٹا کرنا - ہم پہنچانا - ہٹا ہونا - تیار ہونا - آمادہ ہونا - (۴) آمادہ کرنا - مستعد کرنا -
 (۵) ٹھوسنا - دبا کر بھرنانا - سمانا - سما جاننا - (۶) سنوارنا - بنا کرنا - آراستہ ہونا (۷) ملانا
 مخلوط کرنا - ملنا - (ذوق ۵۳) کیا جلد کیا ساغر زرین کو مہیا؟ ساقی نے تو سروسن ہی کیا
 پہ جمائی؟ (فقہہ امیر ۴) بڑی مشکل سے آنکو چلنے پر آمادہ کیا ہے،، (جرات ۵۵) میں تو حیران
 ہوں کروں کیونکر نہ رہ تجھ سے یاں؟ سانسے ہوتے ہی بس دل میں سما جاتے ہو تم؟ (قلق
 ۵۶) ہو گئے آراستہ بزرگ چمن؟ جلوہ آراہا او غنچہ دہن؟ (مجرور ۵۷) آب طاہر
 کندہ ہے لیکن؟ خود نجس ہو شراب میں مل کے بند (اصفیہ)

<p>آمادہ صیغہ اسم مفعول از مصدر آماد است کہ گذشت بعض صاحبان لغت این را بطور اسم جامد و لغت مستقل بیان کرده اند از انجمله غالب در قاطع البرہان بذیل لفظ (آمادون) فرمایند کہ آمادہ لغتی است جامد غیر منصرف و معنی متحد یا بدل آمودہ و بمعنی مجاز خواهد بود - صاحب برہان بذیل مصدر آمادون ذکر این کند و گوید کہ بمعنی ساخته و پرداختہ و ہٹا کردہ باشد - بقول صاحب جامع ساختہ کشیدہ باشند چون بعمل و مردارید و این مجاز است</p>	<p>و مہیا - صاحب ناصری نوشتہ کہ معنی ساختہ و پرداختہ و مہیا و آمادون مصدر است و اصل در این لغت همان - و بقول صاحب سروری موجود و مہیا ساختہ و بقول صاحب جہانگیری ساختہ و مہیا و بقول رشیدی مہیا ساختہ و بقول شمس مہیا ساختہ و پرداختہ برای کاری و بقول مؤید تقد و موجود و مہیا ساختہ و کردہ برای کار بہار در نوادر گوید کہ اسم مفعول و انچہ در رشتہ و مہیا کردہ باشد - بقول صاحب جامع ساختہ کشیدہ باشند چون بعمل و مردارید و این مجاز است</p>
---	--

و در بها رجم بر (هیتا) قانع مؤلف گوید که گل نکاماده پرواز خزانست درین باغ
 بلحاظ معانی متعدده که برصد گذشته - گذشته (ارو) آماده - بقول امیر فارسی زبان کا
 مفعولش یعنی (۱) ساخته (۲) پر کرده (۳) مهیا
 ساخته (۴) مستعد کرده (۵) گنجاییده (۶) آرا
 (۷) آمیخته باشد ولیکن ذوق پسندان محاوره کفر پآماده است (فقره امیر) "پیام بهیچا هتا
 عجم نیک دانند که نتیجه همه معانی مذکور هتیه و هبھی شادی کرنے پآماده هین"
 و آمادگی است ازینجا است که استعمال این با
 معنی مستعد و مهیا است و فارسیان ازین لفظ
 مصداق مرکبه هم پیدا کرده اند که می آید و تا بجای
 که استعمال لفظ آماده در کلام فرس بنظر گذشته
 سنی بیان کرده صاحب نوادر اصلا نیافتم و آنچه دل میخواست از اسباب عیش آماده بود
 اشتیاق سندش داریم (خسرو) تودادی (ظهوری) دل زشادی در کنار عیش
 بدل گنج آماده را نه تو کردی بلند آدمی زاده را نه سرگرمی نهادن از شمیم عطر با عیش مدام آماده
 (صائب) از مرگ بهر قتل خود آماده است بود و (دوله) آرزو از یک طرف می گفت
 تیغ بهیچا صلی نگر که چه تاید می کند (ظهوری) و دل از یک طرف و رلب آرائی بلار صد
 آماده خاک مال دهریم نکشتی بقضا قدر نیتند جواب آماده بود (صائب) هرگاه
 (صائب) پیدا است ز دهن بمیان بزود سایه تو بند رو بگوتهی آماده زوال خود

آفتاب باش پگز هست در دماغ ترا با دغنی صاحب آصفیه تیار کر نادیکه ونمبر ۳ لفظ
آماده شکستن خود چون جاب باش پ (ارو) آمادون کا ترجمه -

۱) هتیا هونا - فراهم رها (۲) تیار رها نظر آماده شدن | استعمال - (۱) مستعد
رها (آماده بیضا - بقول امیر تیار و مستعد) شدن و (۲) هتیا گشتن باشد صاحب آصفی

(قلق ع) بنده بیضا هواست آماده پ (فقیر) ذکر این کرده از معنی ساکت (صائب ۵)
امیر) ده تو جانے کو آماده بیٹھے میں تہیں چکا پ (نہیسی می تواند خضر راه او شدن پ هر که چون

آماده داشتن | استعمال هتیا داشتن باشد برق خزان آماده فتن شود (ظهوری ۵)
چنانکه صائب گوید (۵) زان خط ظالم شو آماده شکر شد ظهوری پ آ خر شد اگر شکایتی بود

غافل که در هر حلقه پ نقتنها آماده چون دور تر (عرفی شیرازی ۵) شهنشا ہی که چون آماده
دارو هنوز پ (ارو) تیار رکھا - هتیا رکھا - شد تجارہ جاهش پ فرو بستند از عرش برین

آماده ساختن | استعمال - (۱) هتیا کر د محل کوباش پ (بیل ۵) باز م از فیض
تیار کردن - صاحب آصفی ذکر این کرده از سحر آماده شد سامان صبح پ مید ہ چاک گریبان

معنی ساکت (عرفی شیرازی ۵) بیار با در کفم دامن صبح پ (ارو) آماده هونا -
و آماده ساز مجلس عیش پ که شیخ صومعه بنفس مستعد هونا (۲) هتیا هونا -

خود صفا کرد است پ (ظهوری ۵) مرجم آماده کردن | استعمال - (۱) هتیا
مرحمت آماده ساز ندبتان پ بردل خویش اگر مجمع کردن و (۲) مستعد کردن صاحب آصفی

نیش عتابی زننده (ارو) هتیا کرنا - بقول ذکر این کرده از معنی ساکت (حافظ شیرازی ۵)
نیش عتابی زننده (ارو) هتیا کرنا - بقول ذکر این کرده از معنی ساکت (حافظ شیرازی ۵)

تیکه برجای بزرگان نتوان زد بگراف : مگر آماده گردید : (صائب ۵۲) ساحل	اسباب بزرگی همه آماده کنی : (ظهوری ۵۱) آماده گشته است بر آغوش موج پیکر غبار از دل
معمور باد دل چقدر جان قیمتی : آماده کرد و رهسپار به بحر سینا را فاشانده ام : بخیمال مؤلف سند آصفی نمبر (۲)	ترکتاز او : (اردو) (۱) هتیا کرنا (۲) آماده کرنا بکار نمیخورد (اردو) تیار هونا - هتیا هونا -
(۱) آماده گردیدن استعمال - تیار و آماده نمودن استعمال - مستعد کردن	(۲) آماده گشتن هتیا گردیدن صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت
آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت (عالی شیرازی) ناظم هر وی (۵) چو سروش را نمود آماده رفتار	نشر (۱) بحکم اشرف و اعلی سوارسی خاصه و دأش کر یعنی رفت از کار : (اردو) آماده کرنا
<p>آمار قبول صاحب برهان برون آزار (۱) مرضی است که آنرا استقا گویند و (۲) یعنی نهایت طلب و تفحص و بس باشد و (۳) یعنی حساب هم هست چه آماره گیر محاسب و حساب گیرنده را گویند و (۴) یعنی استقصا و تتبع هم بنظر آمده صاحب ماصری و جامع بر هر سلیقه معنی اول الذکر قانع - صاحب سروری گوید که در تحفه و رساله حسین دقانی معنی استقصا و حساب باشد و شمس فخری معنی مرض استقا آورده (۵) حسو و جاه تو بی آب در تنور فتن : مباد خیزه بیابان قناده آماره فرماید که این خلاف جمیع مولفان است و غالباً در لغت شمس فخری راهبوی واقع شده صاحب جهانگیری بذکر هر سه معنی اول الذکر نسبت معنی دوم گوید که نهایت طلبی و تفحص را گویند صاحب شمس بذکر هر چهار معنی فرماید که معنی اول خلاف اتفاق جمیع فرهنگهاست معلوم میشود که استقصا را به تصحیف استقا خوانده اند و الله اعلم حساب</p>	

رشیدی معنی سوم را نوشته بحوالہ فرہنگ معنی اول و دوم را ہم ذکر کند و بر تصحیف معنی اول
 ہمزبان شمس است۔ صاحب نوادر بذیل مصدر آماریدن این را نوشته گوید کہ مرادف آبار
 و آوار و آوارہ۔ و آورجہ۔ یعنی دفتر حساب باشد۔ صاحب مؤید بر معنی سوم قانع موقف
 گوید کہ از ہمہ کتب متذکرہ بالا ہمان یک شعر شمس فخری است کہ بدست آمد و آن سند معنی اول
 است پس وجہی نباشد کہ قول برہان را معتبر ندانیم و در باقی معانی بتحقیق ما حاصل بالمصدر (آماریدن)
 است کہ می آید (ارو) (۱) استسقا۔ بقول امیر عربی زبان کا لفظ اردو میں متعل۔ مذکر۔ وہ
 بار و مادے کا مرض جس میں پیٹ بڑھتا جاتا ہے اور تمام بدن ڈھیلا اور سست ہو کر بھول
 جاتا ہے پانی سے کسی طرح سیری نہیں ہوتی۔ ہندی میں اسکو جلندر کہتے ہیں یہ تین قسم کا
 ہوتا ہے۔ لچھی۔ زرقی۔ طیلی۔ اونٹنی کا دودھ اس مرض کے لئے بہت ہی نافع ہے (ناصر)۔
 شربت دیدار سے ہوتی نہیں آسودگی پوچھتے ہیں مجھ سے وہ کیا تجکو استسقا ہوا (۲)
 تفحص۔ بقول صاحب آصفیہ عربی زبان کا لفظ اردو میں متعل۔ مذکر۔ یعنی تفتیش۔ چہا
 بن۔ جستجو۔ کھوج۔ (مولس)۔ ہر نخل سے صحرا کے تفحص ہے پس رکنا پٹا نہیں نہا
 پتانو نظر کا (۳) اختر۔ واسطہ چاہنے والوں سے نہیں گرا نکو کیون مرے حال کی تفتیش
 رہا کرتی ہے (جان صاحب)۔ بوجڑ اچھا ہے کر دو بیاہ بہت چھان بین اس میں
 اچھی نہیں (۴) حساب بقول صاحب آصفیہ عربی زبان کا لفظ اردو میں متعل۔ اسم مذکر
 گنتی۔ شمار۔ علم ریاضی۔ سیاق (اختر) کسی حساب میں جب ہم نہیں تور و حساب
 ہمارے جرم و گنہ کا حساب کیا ہو گا (۵) ہر چیز کی تہ تک پہنچنا۔ انتہا درجہ کی سعی اور کوشش کرنا

تلاش و تفحص کرنا۔ حقیقت یہ ہے کہ اسمین اور معنی دومین بہت ہی کم فرق ہے۔ صرف نامی کی پیروی میں ہم نے اس کو نمبر ۴ پر بیان کیا ہے۔ ہماری اسے بین باستثنا معنی اول باقی تینوں معنی مصدر (آماریدن) کے حاصل بالمصدر ہیں یعنی حساب۔ جانچ۔ پرتال۔

آمار گیر | اصطلاح۔ بقول صاحب مؤید آمارہ گیر | اصطلاح۔ بقول برہان کہ بارای موقوف مرادف (آمارہ گیر) ہر دو با برلفظ آمار و بقول جامع کہ برلفظ آمارہ گوید و بقول کاف فارسی۔ محاسب و نویندہ و غیر مدنی ناصری و جہانگیری (برلفظ آمار و آمارہ) بمعنی آمدہ۔ صاحب شمس و رشیدی مؤیدش مرادف محاسب و مرادف آمار گیر باشد۔

آماریدن | بقول صاحب نوادر باستقصا آمارہ گیر کہ گذشت۔

آمارہ | بقول صاحب برہان و جامع برہان حساب کردن۔ صاحب بحر عجم این را فروگذاشت و معنی آوارہ و معنی آمار است کہ مرض استقامت صاحب موارد ہمزبان نوادر است و فرماید تفحص و تجسس و حساب و تتبع باشد صاحب ناصر کہ میا مار نہی باشد (حکیم سوزنی) تو از مؤید برہان و بقول صاحب جامع استعارہ سر نغزی و لطیفی و ظریفی پیداں ہمہ افعال و نہایت طلب و تفحص و حساب کردن و مرادف من و بیچ میا مار و مؤلف گوید کہ آمار و آمارہ کہ (آوارہ) کہ نمی آید مؤلف گوید کہ محقق برہان گذشت حاصل بالمصدر این باشد نا حق حساب، را بقال مصدری آورده صاحب (اردو) بقول صاحب موارد خوب جانچ کر جہانگیری باستثنا (تبع) ہمزبان برہان (اردو) حساب کرنا۔ بال کی کھال کھینچنا۔ بقول صاحب دیکھو آمار و آوارہ۔

آصفیہ نظر غار سے دیکھنا۔ شوگانی کرنا۔

آماس

بقول صاحب برہان و ناصری و جامع و شمس و رشیدی ہیکون سین بی نقطہ
 یعنی ورم باشد کہ بر آگیت در اعضا خواہ باور و باشد خواہ بی در و صاحب نوادید
 مصدر آما سیدن ذکر این کردہ و در بہار عجم گوید کہ لفظ افتادن متعل (اسیری لاجی نور بخشی در
 شوی اسرار الہود و در بیان اقسام سالکان آورده) (۵) و نماز از بسکہ بر پایتاد پخت
 برپاش آماس افتاد (ارو) آماس - بقول امیر فارسی زبان کالفظ اردو میں متعل ہے
 ورم - سوجن (ناخ ۵) وصل کانٹون سے ہوا شادی سے بالیدہ ہوئے پخت
 وشت میں مرے پاؤں پہ آماس نہیں پ (اسیر ۵) جانتا ہوں رحمت دینا کو سرتا
 پالم پ فریبی پر مجھکو ہوتا ہے یقین آماس کا پٹھا و سہین مذکر بولا جاتا ہے (ناصر ۵)
 چہرہ لاغر یہ رنگ یا س تھا پٹھا پٹھا پر اور پاؤں پر آماس تھا پٹھا

آماس افتادن استعمال - ورم عارض

شدن و متورم شدن باشد صاحب ارمنان زار و زار پٹھا پٹھا سے چاہوں گا
 اصفی بذیل (آماس) ذکر این کردہ از معنی است ورم ہو جائیگا صاحب آصفیہ نے (سوجن
 سندش بر لفظ آماس گذشت (ارو) آماس چڑھنا کے ذیل میں ورم پھیلنا - آماس چھنا
 کر آنا - آماس کر جانا بقول امیر سوج جانا - سوجن ہونا کا بھی ذکر کیا ہے - سوجنا بھی کہتے
 (فقرہ) دونوں پاؤں آماس کر آئے ہیں (فقرہ) ان کا منہ تو سدا سوجا ہی رہتا ہے
 بقول صاحب آصفیہ ورم ہو جانا - سوج آماسا نیدن | بقول صاحب بحر سدی
 جانا - آماس ہو جانا - سوجن چڑھ جانا - ناخ آماسیدن کہ می آید (کامل انصریف) مضارع

این آما ساند- و گیر کسی ذکر این نکرود (ارو) یا بی ورو (کامل انصریف) مضارع این آما
 سو جبا کا شعری معنی مبتلاے ورم کرنا- مثلاً ایسا و بقول صاحب نوادر و موارد متورث شد
 پنجا ایس سے بدن سو جگیا- شجودینا- (مرادف آما ساند باشد کہ گذشت (جامی ۵)
 آما سیدن | بقول صاحب بحر عجم ورم کر و این ہمہ باد کہ از عجب ترا و رگ و پی پی میرو
 و ورم برآمدگی است و رخصا خواہ باد و باد

آمال | بقول بہار جمع ال بالتحریک است کہ بمعنی امید است و فارسیان آن را
 آمال ہا مفرد اعتبار نموده بالفظ ہا کہ علامت جمع ایشان است استعمال کنند (ضنا
 ۵) ہر خید صاب میروم سامان نویدی کنم پزلفش بدتم سید ہد سرشتہ آمال ہا پز
 (یوسف والہ ۵) قفل و سواس است و کف رشتہ آما ہما پز میخور و صد جاگرہ تا یک گرہ و
 میشود پز صاحب تحقیق فرماید کہ فارسیان جمع عربی را جمع الجمع کردہ اند چنانکہ اسباب را اسباب
 آورده (صاب ۵) از گل تن تا با سانی تواند خاستن پزشتی دل را سبک کن صاب
 از اسباب ہا پز فرماید کہ این بدعت احداث میرزا نیست پیش ازین ہم بوقوع آمدہ خاقانی
 شروانی و تحفۃ العراقین خطاب با قتاب می کند و میگوید (۵) ای رنگ آمیز این گہر
 از تست گذارش صور ہا پز نظیری نیشا پوری گوید (۵) یافت گردیوانہ جامے تعجب
 بہر حسیست پز کہ عجب ہاے دوران دیو را خاتم رسید پز (ولہ ۵) غمزہ درخت
 خوش کزین نا اہل پز گرد و اسرار ہاے پنهان فاش پز ہم او فرماید کہ طرفہ انیت کہ ملا علی قضا
 تجلی جمع الجمع فارسی فقط می کند و گوید (۵) غویم بتیو و رزم نکورویان بیا نگر پز کہ چون پز و

در باغم چلبیل و چہر اغا ہندا (اروو) و کچھو آرزو۔ امید۔ بقول امیر (فارسی) اردو میں متعل (قوت)
 آس۔ توقع آپ فرماتے ہیں کہ امید میم شد و غیر شد اور یا بے مہول و معروف کے ساتھ ہر
 پر متعل ہے۔ بقاعدہ اردو اس کی جمع۔ (ون) اور (ین) کے ساتھ حسب موقع آتی ہے جیسے
 ہماری آرزو ون پر پانی پھر گیا۔ یا ہماری امید ین بر آئیں۔ آرزو ین پوری ہو ین۔

(۱) آماہ | اول۔ بقول صاحب برہان بروزن ناگاہ معنی آماہ اس است کہ گذشت

(۲) آماہیدن | صاحب ناصری و جامع۔ این را با لفظ آماہ ذکر کنند (شرف ثفردہ ۵)

نصحت از فرہیجے یافت نہ مجون غرور نہ چہ عجب فرہیجے طبل ز ماہ بودہ صاحبان سروری و جہانگیری
 ورشیدی و شمس ہم ذکر این کردہ اند۔ مؤلف گوید کہ این حاصل بالمصدر نمبر (۲) باشد صاحب
 نوادر آماہیدن را ذکر کند و فرماید کہ مراد آماہیدن است کہ گذشت۔ صاحب اند بجا
 فرنگ تائیدش کردہ و صاحب موار و ہم (اروو) و کچھو آماہ و آماہیدن۔

الف۔ آمای | الف۔ بقول صاحب برہان و ناصری و جامع لبکون یا حی حطی ممنی

ب۔ آماہیدن | (۱) پرکنندہ و (۲) آراہندہ و ساختہ و (۳) مستعد و مہیا کنندہ باشد

و (۴) امر باین معنی ہم یعنی پرکن و بیارای و مہیا و مستعد نمای صاحب سروری گوید کہ آراہندہ
 و ساختہ کنندہ و فرماید کہ امر بآمودن نیز یعنی بیارای و گوید کہ در فرنگ بمعنی پرکنندہ و پرکن
 آمدہ صاحب رشیدی این را بذیل مصدر آمودن نوشتہ گوید کہ امر بمعنی پرکردن و آراستن و ہم
 فاعل از ان صاحب شمس فرماید کہ پرکنندہ و آراہندہ و ساختہ کنندہ و امر از آمودن و
 بقول صاحب مؤید پرکنندہ و آراہندہ و ساختہ کنندہ و امر از آمودن و آراستن و پرکن و

بیارای ساخته کن و بقول صاحب پهلوی ساخته و آراینده و امر از آمودن مؤلف گوید که
 (آما) و زیادت یا (آمای) امر است از مصدر آمایدن و امر آمودن آمو و آمو می باشد تا
 (آمو می) بجایش کنیم و بسیاری از اهل لغت را با خود داریم - مصدر آما دن را که سالم التصریف است
 صیغه امرش نیاید چنانکه بجایش بیان کرده ایم پس کسانیکه این را امر آمودن و آما دن گفته اند
 ما را تأمل است گوئیم که تسامح کرده اند اصل این (ب - آمایدن) است که بقول صاحب
 بحر عجم مراد آما دن و کامل التصریف باشد مضارعش (آماید) صاحبان نوادر و موارد
 بهار و مانند هم ذکر این کرده اند تفصیل صفت معانی بر (آما دن) کرده ایم و همه معانی آن متعلق
 به مصدر (آمایدن) هم باشد و آما می جمیع معانی مذکوره امر (آمایدن) آنچه محققین زبان دان
 بر لفظ آما می معانی فاعلی را ذکر کرده اند خالی از تسامح نباشد زیرا که از اسناد پیش کرده شان می کشند
 که صیغه امر بعد اسمی آمده بقاعده فارسیان افادت معنی فاعلی کرده است و بدون ترکیب آن مجرور
 لفظ (آما می) معنی فاعلی پیدا نیست تا آنکه استعالی تازه بر نیاید و مؤید قول شان نه شود و ادعوی
 آنها را تسلیم نمی توانیم کرد (عمق بخاری) گفت مشاطه را که خلد آرا می یعنی آن لعبت چگل
 آما می (نظامی) تویی گوهر آما می چار آشیج پسلس کن گوهران در مرتج (دوله)
 گو اکب را بقدرت کار فرمای طبائع را به صفت گوهر آما می (ارو) و کیهو آما دن اور آما -
 آماخته | بقول صاحب برهان و جامع و ناصری و مؤید و پهلوی بر وزن نا پخته مخفف
 آموخته صاحب سروری از کلام لامعی جرجانی سنا آورده (ه) نیست مرا عیب اگر دخت
 قضا چشم من چرخش بد و ز چشمم گرد آماخته باز (ارو) آموخته بقول امیر (فارسی) آموختن کا

اسم مفعول - پڑھا ہوا - پچھلا سبق - اردو میں متعل (مذکر) (جان صاحب) (۱) اتوجی ابھی
چھٹی دیکھے پڑپ نے تو سن لیا آموختہ :

آمد | بقول صاحب نوادر (۱) ماضی از مصدر آمدن و بقول صاحب اسناد چوا کہ
فرنگ فرنگ (۲) قدم کسی سدا ین بلا شد (بیاید و (۳) دخل و (۴) بیامی
نور بقا آمد آفتاب محمد پڑدہ آن نور خاک و آب محمد صاحب جامع الفتوات آورده کہ
(۴) دخل و جولان طبیعت ہم باشد (۵) زور و شور کیہ و سخن دارم : اینہ آہ طبیعت
مولف گوید کہ معنی اول حقیقی است و معنی دوم حاصل بالمصدر (آمدن) و معنی سوم
چہارم مجاز باشد (اردو) (۱) آنا کے مصدر کا ماضی آیا - (۲) بقول امیر آمد (فارسی
اردو میں متعل - موٹ معنی حاصل بالمصدر آنے کی خبر - آنے کے آثار (ذوق) (۵) سن
آمدن کی از خود رفتہ ہو جاتے ہیں ہم : پیشو لینے کو جانا کوئی ہم سے یکھ جائے : (۳) آمد
معنی آمدنی محاصل - یافت (فقہ امیر) سو کی آمد ویرہ سو کا خرج - آپ فرماتے ہیں کہ
زبانوں پر (آمدنی) زیادہ متعل ہے (۴) آمد - آورد کا ضد بے ساختہ - بے تکلف - بناوٹ سے
پاک (فقہ امیر) آمد کے مضامین کا کیا کہنا جو لطف آمدین ہے وہ آورو میں نہاں ہے

آمد آمد | بقول صاحب اندہر گاہ ماضی موجود است کہ حاصل بالمصدر آمدن (آمد) باشد
مکرر آمد معنی مصدر بود چنانکہ غنیمت گوید (۵) و تکرار ش اظہار شان کند و بس معاصرین است
صدای آمد آمد دلر باشد : بشکین شکین دل ہم نوا : این کم کنند و در کلام متقدمین بسیار کم نظری ہے
شدہ مولف گوید کہ در غیر تکرار ہم معنی مصدر (اردو) آمد آمد بقول امیر (فایسی) اردو میں

مستعمل - موت آنے کی دھوم - آنے کا چرچا (۱۲ دورو) باوا و عاطفہ نظر نگاہ گذشتہ است کہ
یا خبر (ناخ ۵) آمد آمد ہے کسی بت کی مری بجائیں عرض کنیم و لیکن انقدر تصدیق مکنیم
ترت پر پرزیت اب مجھ کو خدا بار و گردیتا ہے کہ (آمد رفت) در روزمرہ معاصرین زبان دان
(مومن ۵) آمد آمد ہے چین میں کس سمن اندام باوا و عطف و بدون آن جارایت - مامی گوئی
کی پزیرہ خوابیدہ سے نخل بچھاتی ہے بہارٹ کہ حاصل بالمصدر آمدن و رفتن یا آمدن و رفتن
آپ فرماتے ہیں کہ جب آمد آمد کے ساتھ دھوم باشد (محسن تاثیر ۵) خوشا آن ہا یہاں گزرت
یا شو یا خبر کا لفظ ملکر آتا ہے تو آمد آمد کے معنی ضررستانہ کز غیرت پزیرہ بکوی اورہ آمد شد اغیار
آنے کے رہجاتے ہیں آمد کی تکرار زائد ہوتی ہی می بتم پزیرہ (جامی ۵) این زمینیت کہ ہر
گمریہ تکرار محاورہ ہے اور فصاحت کے خلاف شیب و فراز کیہ دروست پزیرہ جامی آمد شد
نہین ہے - (علق ۵) آمد آمد کی چار سوک آن سرو خرامان بود است پزیرہ نمبر (۴) راستہ
دھوم پزیرہ بام و در پر وہ مرد و زن کا ہجوم پزیرہ کہ پیش شدہ است ازان مصدر .....
(۱) آمد رفت استعمال - صاحب ہند آمد شد و اشتتن | پیدای شود و الہ ہروی

(۲) آمد رو ہر چار را مراد فیکہ در خواب چراداری در خانہ من آن پا پزیرہ

(۳) آمد شد گوید و از معنی ساکت و کا ندرول ہر ناکس آمد شدنی دار و پزیرہ صبا

(۴) آمد شدن فرماید کہ این دراصل بوٹا بحر عجم نمبر (۴) را بمعنی آمدن نگار و وارستہ
عاطفہ بود کہ بکثرت استعمال حذف شد (ناخ) ہم این را مراد ف آمدن پیدار و دھرو
واو یخ نمبر (۳) سندی پیش نکرد البتہ استعمال ازوالہ ہروی سند گرفتہ اند کہ بالا مذکور شد

مولف گوید کہ معنی آمد و رفت داشتن یعنی رسم گوید (۵) نشان خامشی باشد و نم نشود ہستی
 و راہ داشتن است نہ مجرد آمدن و درین ہر دو را پیکر آمد شد نفس رجعتش رگب روان باشد
 معنی فرقی است بین (اردو) آمد و رفت - آمد (اردو) سانس چلنا - سانس کی روانی -

شد۔ بقول امیر زبان فارسی کے الفاظ اردو میں آمد کار | اصطلاح - باضافت دال معلوم
 مستقل بین (موث) معنی آنا جانا - مجازاً رسم بقول صاحب بحر عجم حصول اقبال و مسافت

و راہ کی جگہ بھی بولتے ہیں (ہلال ۵) اپنی آئیام صاحب چراغ این را مرادف (آمد)
 رفت کیا بند آج ہے دم بند ہے شکل مرہ کار کنایہ از اقبال گوید صاحب نوادر ہم کہ

ہو گئے ہیں ہم چپکے دیکھ کر (میر ۵) بلین میں این کند (صائب ۵) آمد کار من و رشتہ
 گل میں کیا خفگی آگئی ہے میر پڑا آمد شد نسیم بحر تبیع کی است پیکر ز صدر گدازم سنگ بسیر

و مبدم ہے کچھ (مومن ۵) غیرت آمد شد می آید پے مولف گوید کہ معنی حقیقی این برآمد
 دشمن سے نمودنے لگی پیکر بھینگے اب کہ کار و حصول مطلب باشد (اردو) برآمد کا

حال مشعل معکوس ہے پ (آمد رفت جاری
 ہونا) آمد رفت رہنا کا ذکر امیر نے فرمایا ہے۔ معنی کار براری ہونا۔ مطلب نکلتا۔ مقصد

لیکن موجودہ مصدر فارسی کے ترجمہ کے لئے
 (آمد رفت رکھنا) راہ و رسم رکھنا بھی کہہ سکتے ہیں
 حاصل ہونا پس حصول مقصد و مطلب اخصین
 معنوں میں بولتے ہیں۔

آمد شد نفس استعمال - معنی جاری بود آمدن | بقول صاحب بحر عجم بفتح میثم
 آمد شد نفس را نفس است چنانکہ ملاقات

ذکر این کند ماضی این (آمد) مضارع (آید) ہے (اسیر ۵) ذرا بھی بل جواہر و سبت
 و اسم فاعل (آیندہ) و مفعول (آمدہ) و امر این بے پیرمین آئے پکڑوٹے کمان کی بل بھی
 (آ) باشد کہ آغا زین کتاب بدوست و ہتی شمشیرمین آئے صاحب موارد نے اس
 (میا) و (ماے) ہم (ظہوری ۵) آمد از پیشکے اس موقع پر (واقع ہونا) ہی بیان کیا ہے اور
 دیدہ بکاشانہ دل پڑ وقت آنست کہ در خلوت یہ بات خالی از لطف نہیں ہے کہ اردو میں
 جانش یکشم پڑ (خسر و ۵) بیک آمدن بود (آنا) کے معنی بھی یہی ہیں۔

دل و دین و صبر خسرو پڑ چہ شود اگر بدین بیان (۳) آمدن بقول بہار کہ در نوادرو بہار غم
 دوسہ بار خواہی آمد پڑ (ناصر خسرو ۵) ز بہان گوئی معنی گنجیدن ہم آمدہ و این مجاز است
 و محبت سپر ساز و جوشن پڑ بیدان مردان برون (خرین ۵) نمی گرد و دل سرگشتہ ظرف کبریائی توش
 مای عریان پڑ (ارو ۵) آنا۔ بقول امیر آمدن شکوہ بھر کی در خلوت تنگ جاب آید پڑ
 کا ترجمہ جانا کا ضد (بحر ۵) نہ آئین گے ہم خا موارد ہم ذکر این معنی می کند (ارو) آنا بقول
 آباد صاحب پڑ اگر ناگوارا ہے آنا ہمارا پڑ۔ امیر معنی سمانا گنجایش پانا۔ (دراغ ۵) پڑ
 (۲) آمدن بقول صاحب موارد معنی واقع ہونا اتنا نہیں میرا جسے لکھے کوئی پڑ یہ میرے نام نہ
 ہم آمدہ (وحشی ۵) بی لطفے بجال تو ویم اعمال میں کیونکر آیا پڑ

کہ سو ختم پڑ وحشی بگو کہ از توجہ تقصیر آمد است پڑ (۴) آمدن بقول صاحب موارد معنی توان
 (ارو ۵) آنا بقول امیر ہونا۔ پڑنا۔ مؤلف شدن آمدہ از کلام وحشی سداوردہ (۵)
 کہتا ہے کہ ہونا اور واقع ہونا میں کچھ فرق نہیں تو میں گذار وحشی کہ غم ترا بگویم پڑ کہ تو در حجاب

عشقی ز تو گفتگو نیاید؟ ای منی تو انی سخن کرد۔ ہونا (آتش) کہہ دوا ندھون سے کوئی
 از باب ہشتم گلستان فقرہ) ”از تن بیدل عطا اپنی تم آنکھیں کھولو پڑ روشنی نگہ عالم ایجاد آ
 نیاید“ یعنی از تن بیدل طاعت منی تو ان شد (بحر) واقعی منزل ہستی ہے مقام غفلت
 (نظامی) نیاید زما جز نظر کردنی پڑ و گر جو یہاں آیا اسے پھر نہ وطن یاد آ یا پڑ (شک
 خضنتی باز یا خورونی (فقرہ گلستان) ”از ظلم (کیا حقیقت ہے سخن کی رہے باقی ز
 وجہول چہ آید“ (صاب) دعوی عشق آپ ہم آئے ہین اسے رشک فنا کی خاطر
 زہر بواہوس می آید پڑ دست بر سر زون از (دوغ) نوشتہ میرا بے معنی تو دل بے
 ہر گسی می آید (ارو) ہو سکتا بقول صاحب مدعا میرا پڑ مگر اس عالم اسباب میں میں بے
 آصفیہ مکن ہونا (فقرہ آصفیہ) تم سے سبب سبب آ یا پڑ

ہو سکتا ہے۔ (۶) آمدن - بقول صاحب موارد معنی محسوس

(۵) آمدن بقول صاحب موارد پیدا شدن و شمرہ شدن (امیر شاہی) نیاز من کچھ
 و تولد شدن و بوجد آمدن چنانکہ شیخ شیراز و معرض قبول افتد پلمبتی کہ عبادت گناہی آید
 گلستان فرماید (فقرہ) درویش را ہمہ عمر و زندیہ (ارو) آنا بقول امیر شمار ہونا - محسوب ہونا
 بود“ (ولہ از بوستان) جہاں از دین پروری جیسے (فقرہ امیر) تم بھی انہیں لوگوں میں آگئے
 داد گر پڑ نیاید چو بکر بعد از عمر پڑ (فردوسی) (۷) آمدن بقول صاحب بحر معجم معنی شدن
 گر آید کی روشنی را پس فرزند بگیان زندہ نام اگر دیدن صاحب موارد ہم ذکر این کردہ شیخ
 پد رز (ارو) آنا - بقول امیر تولد ہونا پیدا شیراز گلستان) قدر عافیت کسی داند کہ

بصیبتی گرفتار آید، (حافظ ۵) زشت (نظامی ۵) چو شہ وید خوبان آن راہ را نہ بخو
صدق کشادم ہزار تیر دعا از ان میانہ کی کارگر آمدن قاعدہ شاہ راہ (ارو) معلوم دینا
نمی آید (گلستان) تا بحقیقت معنی گواہ آمدی لگنا۔ صاحب آصفیہ نے لگنا، پر معلوم دینے
ای گواہ شدی (جامی ۵) بازان منت ہی کا ذکر کیا ہے۔ جیسے لگنا۔ ناگو ارگزنا (بجلا
نہ آمد کہ ہست او ہیش ہستی وہ آمد بخفی بل لگنا) یعنی اچھا معلوم دینا (رند ۵) سنو نہ ایک
کہ مصرع اول سند مطلوبست و مصرع ثانی سند کی کہنے دوسب کو تم اے رند نہ سخن وہی ہے
نمبر ۲ ہم (جامی ۵) اگر خسو از فتنہ آتش زد خوش ساری انجمن کو لگے پیر امیر نے (آنا) کی
جہان را باک نیست نہ آتش نمرود گلزار آمد بر ہم انیسویں معنی پر معلوم ہوا کا ذکر فرمایا ہے (جرات
راہ (ارو) آنا۔ بقول امیر ہونا ذوق ۵) اندرے ترا حسن کہ جس کو نظر آئے پھر
خلاف وعدہ سے میں تیرے کل تو جان بلیا دیکھے پری کی بھی جو صورت تو ڈر آئے نہ
نہ آیا آج بھی گرتو تو ہے ظالم غضب آیا (صبا ۹) آمدن بقول صاحب موار د یعنی نصرت
(۵) طاقت فقر سے ہم نفس پہ غالب آئے داؤن چون (دلم بر این نمی آید) یعنی دلم اجازت
لنگراس دشمن شہ زور کا توڑا کیا کیا؟ این نمی دہد مولف گوید کہ معاصرین زبان دان
(۸) آمدن بقول صاحب موار د یعنی معلوم استعمال این می کنند و خیال مؤلف برین محل
شدن چون خوش آمدن معنی خوش معلوم شد معنی آمدن) قبول کردن ہم باشد (ارو)
(فقرہ گلستان) مرا کہ پروردہ نعمت بزرگام آنا۔ بقول امیر۔ اجازت دینا جیسی ستارہ آنا
این سخن بخت آمد اے سخت معلوم شد۔ (۱۰) آمدن۔ بقول صاحب موار د یعنی صداد

(اگر یاسع) زجاہل نیاید جز فعال بدین ای فعل و خراب از درخار آمدہ (ناطق ۷) بنی آدم
 نیاید و صادر نمی شود۔ (ارو) آنا۔ یعنی صا کہ باشد کز درت فرزانه برگردو پری از حجلہ
 ہوتا معل ہے جیسے (درغ ۷) صبح سے کلواری حسن تو ہم دیوانہ می آید (ارو) آنا بقول
 ہے ہنسی: خواب میں کس کی چشم تر آئی یا مصرع امیر برآمد ہونا باہر نکلتا (رثاک ۷) گھر سے
 اول میں ہنسی آنا بمعنی مطلوب ہے۔ اردو میں آتا ہے وہ خورشید منور کس دن پڑ دیکھے راہ
 (صا و ہونا بھی بولا جاتا ہے (آصفیہ) آتا ہے مقد کس دن پڑ (خضر ۷) نفس کے
 (۱۱) آمدن بقول صاحب موار بمعنی فرو رفت ساتھ جو دو دگر لپٹا ہوا آیا یا کباب سوختہ کا
 (طالب آملی ۷) بسکہ شمرش زمین بی سر مرے نچھ میں فرآ یا پڑ

سامان آمد پڑ مرگ پنہان لباس شب ہجران (۱۳) آمدن۔ بقول صاحب موار بمعنی رسید
 آمد پڑ موگف گوید کہ لاحق شدن و واقع شدن (شیخ شیراز و ربوستان گوید ۷) برید نڈاز کجا
 ہم (ارو) لاحق ہونا اور واقع ہونا اردو خرید و فروخت پڑ زراعت نیامد عیت بست
 مستقل ہے بمخاطبہ بالاسر نسیم اور موت کے (ارو) آنا۔ ان معنوں میں مستقل نہیں ہو
 لئے اردو کا استعمال (آمدن شرم) و (آمدن روئین کا ترجمہ اگنا۔ پیدا ہونا۔ زراعت
 مرگ) پر بیان ہوگا۔ کی خصوصیت کے ساتھ (دیکھو زراعت آمدن)

(۱۴) آمدن۔ بقول صاحب موار بمعنی ہرجا (۱۴) آمدن بقول صاحب موار بمعنی رجوع
 آمدن از خرمین صہبانی سند آورده (خرمین ۷) کہ دن چون (آدم مطلب) معاصرین باندا
 گاہی شمع تقوی وز ہدایتین نشان پست در روز فرہ خود استعمال می کنند۔ (ارو) آنا

بقول امیر واپس آنا۔ پھر نا (بحر ۵) ضم خانے
 سے بحر تک نہ آیا نہ مسافر آئے کب کے کر بلا
 سے (رثک ۵) آیا جو سفر سے لے آیا ہے پس این قاعدہ کلیہ بہتر از قول صاحب موار
 عاشق (۵) سوغات نکالی تو یہ سوغات نکالی (۵) است مولف گوید کہ تعریف بیان کردہ صاحب
 (دواغ ۵) رہا قتل میں بھی محروم آب تیغ موار و قبول طبع و حاوی نیست انچه صاحب
 قاتل سے (۵) یہ ناکامی کہ میں دریا پہ جا کر تشنہ لب بحر عجم بطور کلیہ نوشتہ است و رست است
 آیا (۵) رجوع کرنا، بھی اردو میں بولا جاتا ہے (اردو) اردو میں کوئی ایسا کلیہ جیسا کہ فارسی
 بقول صاحب آصفیہ لوثنا۔ واپس آنا۔ میں بیان ہوا ہے۔ (آنا) کے مصدر سے مخصوص

(۱۵) آمدن بقول صاحب موار و معنی درختان نہیں ہے۔

و موافقت کردن (نظامی ۵) چو صبح از دم (۱۶) آمدن۔ بقول صاحب موار و معنی انجام
 گرگ بر زوزبان پنہفتن در آمدگ و پاساں یافتن باشد (لاادری ۵) این کار از تو آید
 (گلستان باب پنجم) جمال یوسفی بزبان آمد (۵) و مردان چنین کنند کار آگہان بکار تو صدق
 بحر عجم گوید کہ چون این مصدر را با ہی از اسمای کنند (نظامی ۵) خدا یا جهان پادشاہی
 مخصوصہ بابای ظرفیہ ترکیب دهند افادہ معنی تراست (۵) ز ما خدمت آید خدائی تراست (۵)
 صدور فعل از فاعل یا قیام آن در ذات وی کنند (اردو) سر انجام ہونا۔ بقول صاحب آصفیہ
 چون (بہ بس آمدن) معنی بس کردن و رجوش معنی انجام کو پہنچنا۔ پورا ہونا۔ انصرام ہونا
 آمدن) معنی جوش کردن و دہوش آمدن) معنی بقول امیر ادا ہونا۔ عمل میں لانے کی جگہ جیو

۲۲ وہوم وہام سے ایک رسم ادا ہو گئی (دیکھو) منونین اسکا ذکر نہیں فرمایا صاحب مع اردو نے اسکا لفظ ادا بقول امیر انجام پانا۔ یعنی پورا ہونا۔ ترجمہ (وارد ہونا) کیا ہے۔

(۱۷) آمدن بقول صاحب موارد یعنی گرفتن (۱۹) آمدن بقول صاحب موارد یعنی گذشتن آمدہ چنانکہ میر خسرو گوید (۵) چہ بہوش خالم آمدہ مولف گوید کہ این تعلق بہ معنی دوم است وید شب می گفت ہمایہ پاکہ مشب باز این چون (بر خاطر گران آمد و ناگوار آمد) (اردو) دیوانہ مارا پری آمد پری پری گرفت مولف گران گزرنا۔ بقول آصفیہ ناگوار گزرنا۔ ہر لگنا گوید کہ (پری آمدن) آسیب پری شدن باشد ناپسند خاطر ہونا (گران ہونا) بھی انھیں معنوں (گرفتن) عام است و از سند تخصیص ظاہر مابین مستقل ہے۔

تکمیل این بر مصدر (آمدن پری) عرض کنیم (۲۰) آمدن بقول صاحب موارد یعنی افتادن (اردو) آنا بقول امیر (سوار ہونا) آپ فرماتے (فقہہ گلستان) دیدہ و شمنان خبر بردی نمی بہن کہ جن اور بھوت کے ساتھ مخصوص ہے مولف گوید کہ (آمدن دیدہ یا چشم بر جبین اسکے سر چہن آیا ہے پری کا سایہ ہوا بھی کہ گشتن مصدر صلاحي است کہ بجایش می آید (نظام)

(۱۸) آمدن بقول صاحب موارد یعنی وارد (۵) مرا با چنین گوہر ارجمند ہمین حاجت شدن (نظامی ۵) چنین آمد است از بزرگا آید گوہر پسند (اردو) آنا بقول امیر یعنی پیر نہ کہ با بیچ ناداشت کشتی گیر نہ (اردو) کن پڑنا۔ (امیر ۵) ذرا بھی بل جوا بروی بت میں کہتے ہیں "یون بھی آیا ہے" یعنی کتاو بے پیر میں آئے نہ کر ٹوٹے کمان کی بل ایسا بھی لکھا ہو یا ایسا بھی ناگیا ہو امیر نے (آنا) کے ابھی شمشیر میں آئے نہ

(۲۱) آمدن بقول بہا یعنی نفس آمدن ہم (سندی چون بیایان آمدن (کلیم ۵) اگر تحریریم
 ۵) سینہ چاک چہ سازو بہ شکوہ دل ما پیر ہجران آید نہ خامہ ام پیشتر از نامہ بیایان آید
 سیرغ کجا و قفسی می آید نہ مؤلف گوید کہ دنیا (فرخی ۵) اندوہم از ان است کہ یکرو و منافخا
 سند آمدن معنی (دقفس آمدن) پیدا نیست بلکہ آسیبی از آن دل بقدر جگر آید نہ سندی دیگر
 آمدن معنی گنجیدن است محقق لکھنوی غورنور بر آگاہی آمدن) ہم گذشتہ است (اردو)
 است و این متعلق از معنی سوم است کہ گذشتہ - آنا - بقول امیر معنی ہنچا (فقہ امیر) خط آیا
 (۲۲) آمدن بقول صاحب موار و معنی شدن حال معلوم ہوا (اسیر ۵) میری آواز بھی ہے
 چون (فرستادہ می آید) مولانا روم ۵) خوشتر میری طرح بے طاقت نہ سو جگہ بیٹھکے یہ تا بگلو
 باشد کہ سر و لبران پگفتہ آید و حدیث دیگران آتی ہے (مصحفی ۵) رعشہ دست براہو کہ تر
 (میر خجاست ۵) گلاب تلخ از یک غنچہ معلوم است باعث سے نہ میرے لب تک نہ کبھی ساغر لیر
 مقدارش پلست آخر ازین دشنام و اداں تنگ آیا نہ (وزیر ۵) جہان مین شور ہے پھٹتے ہیں
 می آید نہ (از موارو ۵) مگر دعای من خستہ کان کے پردے نہ ابھی تو آئی ہے سینہ سحر
 مستجاب آید کہ بخت باز مرا سوی آج نہا بخت آنا زبان فریاد نہ
 (اردو) آنا بقول امیر معنی ہونا - (صبا ۵) آمدن بقول صاحب موار و معنی برآمدن
 طاقت فقر سے ہم نفس پہ غالب آئے نہ لنگر اس ہم آمدہ چنانکہ خزین گوید (۵) یاد قداوت
 دشمن شہ زور کا توڑ کیا کیا پ
 (۲۳) آمدن بقول صاحب موار و معنی سید جوسفانی ۵) چنان ناسور شد از عشق اود غم

کہ چون میرم پزداغ لالہ ہای تربتم تا حشر خون خوشی پز جان آتی ہے بدن مین کہ قضا آتی
آید (اردو) آنا بقول امیر معنی نکنا (رک ۵) ہے پز آتش (۵) پری شیشے مین اتری کہی
خبر زلف بت دل شکن آئیگی درست پناں یا قالب مین روح آئی پز عجب انداز سے آغوش
نیک آئی ہے نامے کی شکن سے ہموٹہ مین وہ نازنین آیا پز

ستن

(۳۵) آمدن بقول صاحب موار و معنی کشتہ (۳۵) آمدن بقول صاحب موار و معنی برخا
شدن ہم می آید چون بہ تیغ آمدن (نظامی) ہم آمدہ چنانکہ حزن گوید (۵) عبث چہ
چنین تا بمقدار ہفتاد مرد پز بہ تیغ آمد از رویان زخمہ فلک نیز نہ تبار تنم پز مرا کہ از سر ہر نو خرد
در نہرو پز مؤلف گوید کہ (آمدن بہ تیغ) معنی می آید پز مؤلف گوید کہ مقصود صاحب موار
کشتہ شدن باشد نہ مجرود (آمدن) چنانکہ صاحب (بلند شدن) و سماع رسیدن باشد (اردو)
موارد گوید ما این مصدر مرکب اِجای خود بیان کینیم بقول امیر آنا بمعنی سالی دنیا (نا سنخ ۵) جو
(۳۶) آمدن بقول صاحب موار و معنی درآمد گوش گل نہ سنے باغ مین تو کیا چارہ پز نفس
ہم آمدہ چنانکہ حزن گوید (۵) خورشید رخ سے نالہ بلبل ہزار بار آیا پز

تو شد مقابل پز جانی بہ تن ہلا م آمد پز مؤلف (۳۸) آمدن بقول صاحب موار و معنی بدست
گوید کہ (آمدن جان بہ تن) مصدر رست مرکب آمدن ہم آمدہ (سعدی - گلستان رخ) سفلہ چہ
و ما بجایش بیان کینیم (اردو) آنا - بقول امیر جاہ آمد و سیم و زرش پز آمدن جاہ را بجای
معنی پڑ جانا - جان و روح کے ساتھ مخصوص خودش ذکر کینیم (اردو) آنا بقول امیر حال
ہے (بجر ۵) بسل ہجر سے پوچھے کوئی مرنے کی ہونا (بجر ۵) یا ر آئے جو میرے گھر مراد ہے

جاگین جو نصیب تر جگا ہو ۛ

شوق سے لگائی چوٹ ۛ کہ جس طرح سے دل

(۲۹) آمدن - بقول صاحب موارث یعنی گرفتار آتا ہے دل پر آئی چوٹ ۛ

شدن ہم آمدہ (نظامی ۵) مرا خواندی خود آمدن (۳۱) بقول صاحب موارث مشغول
بدام آمدی ۛ نظر پختہ تر کن کہ خام آمدی ۛ

گوید کہ ازین سند ثابت نمیشود کہ آمدن بمعنی گرفتار (حافظ ع) بدعا آمدہ ام ہم بد عادت ہزار ۛ

شدن باشد بلکہ (آمدن بدام) بمعنی گرفتار شدن مولف گوید کہ ازین مصرع معنی آمادہ شدن

است و این در کلیہ بیہ نہر ۱۵- داخل باشد بدعا پیدا میشود نہ مشغول شدن (ارو و) آنا

و ما این را بر مصدر اصطلاحی (آمدن بدام) بقول امیر معینی آمادہ اور راغب اور مائل ہونا

عرض کنیم - (غالب ۵) جانتا ہوں ثواب طاعت و

(۳۰) آمدن - بقول صاحب موارث یعنی خورد زہد ۛ پر طبیعت ادہر نہین آتی ۛ (ذوق

آمدہ (صائب ۵) بی اثر تا چند باشد نالہ ۛ ہم رونے پر آجا میں تو دریا ہی بہا میں ۛ

شکیر من ۛ تا کی از گوش گران برسنگ آید تیر ۛ شبنم کی طرح سے ہمیں رونا نہین آتا ۛ

(کلیم ۵) صبر از دہنت حوصلہ تنگ آمدہ است آمدن آتش بجان | مصدر اصطلاحی (۳۱)

نالہ ہار از دلت تیر سنگ آمدہ است ۛ مولف باضافت نون اول کنایہ باشد از سوختن و

گوید کہ (آمدن بنگ) مصدر اصطلاحی است بقرار شدن مرادف (آتش بجان افتادن)

و بجای خودی آید (ارو و) آنا بقول امیر معینی کہ گذشت د فطرت ۛ کشیدم نالہ از بس و

لگ جانا - پڑ جانا (دراغ ۵) نگاہ یار نے اس غمت فی و رفغان آمد ۛ بدل داغ تو چندان

<p>سوخم کاتش بجان آمد (ارو و) جلنا بقیر آمدن از دست استعمال - یعنی از دست ہونا (دیکھو آتش بجان افتادون)</p>	<p>توان شدن کاری و خدمتی - یعنی ممکن بودن</p>
<p>آمدن آسیب استعمال - با صاف نون کاری از کسی باشد (شیخ شیراز ۵) از دست همان آسیب آمدن است کہ گذشت۔</p>	<p>آمدن از چیری استعمال - بقول بہار بکند (ارو و) ہاتھ سے ہو سکتا۔</p>
<p>وانند یعنی بیرون آمدن و این مجاز است آمدن از کسی استعمال - یعنی وارد شدن (صائب ۵) نگہ از چشم کہو تو چہ خوش می آید از کسی یعنی شنیدہ شدن از کسی و ویدہ شدن</p>	<p>یوسف از نیل باین آب نیاید بیرون پسند از کتاب کسی - سند این بر نمبر ۱۱ - لفظ آمدن</p>
<p>این از کلام حزین و ناطق بر معنی (۳۲) لفظ آمدن گذشت (ارو و) بقول صاحب موارد و وارو ہم گذشت مؤلف گوید کہ تعمیم معنی (چیری) ہونا - صاحب آصفیہ نے (وارد ہونا) پر اثرنا</p>	<p>نہ شود کہ در غلط اندازد زیرا کہ آمدن از شہری صادر ہونا - نازل ہونا - پہنچا - گہا ہے -</p>
<p>یا از دور و غیر ذلک (بیرون آمدن) نباشد لیکن محاورہ میں کہا جاتا ہے کہ "فلان مسئلہ" بلکہ (آمدن از دور) و (آمدن از خانہ) وغیر ذلک</p>	<p>یون وارد ہوا ہے (یون آیا ہے) یہی کہتے ہیں</p>
<p>افادہ این معنی کند و از سند صائب کہ بالانکہ آمدن باتش گرفتن مصدر اصطلاحی</p>	<p>شد آمدن نگہ از چشم) یعنی بیرون آمدن نگاہ کنایہ باشد از زود برگشتن - زیرا کہ کسی کہ بر آ</p>
<p>از چشم است کہ بجای خود می آید (ارو و) دیکھو گرفتن آتش می آید وقت را ضلح نمی کند و</p>	<p>بجھول آتش زود واپس می شود از نیجا ست</p>
<p>نمبر ۱۲ - لفظ آمدن -</p>	<p></p>

<p>فارسیان این مصدر را بتمام زود برگشتن استعمال کنند (طالب آملی ۵) برفت جان شبانی کہ است و ہمدین محل استعمال این مثل می کند و رتن آمدہ بود و نگہبان بری کہ با تش گرفتہ آمدہ بود (ارو) یہی فارسی مثل اردو میں بھی مستعمل صاحب بحر عم (برای آتش بردن آمدن) وہے۔ صاحب امیر اللغات نے اس کا ذکر کیا ہے (برای آتش گرفتن آمدن) رکنایہ از جا گرم آمدن پرواز استعمال یعنی پرواز کردن (۷۹۹) ناکرہ رفتن نوشتہ فرماید کہ مبالغہ است از زود است چنانکہ بیدل گوید (۵) چو گل و در پیکر برگشتن۔ (ارو) آگ لینے آنا۔ بقول امیر لے افسردہ ام غنی نمی باشد نہ پرواز آیدم رنگی پلٹ جانا۔ کھڑی سواری یا کھڑے کھڑے آنا مگر از شتر تیغش پ (ارو) اڑنا۔ بقول امیر لے (ذوق ۵) لیتے ہی دل جو عاشق دل سوز سنکرت کے لفظ اڑین سے اخذ کیا گیا ہے۔ کا چلے پتم آگ لینے آئے تھے کیا آئے کیا چلے جس کی معنی (اوپر چلنا) ہین معنی پرواز کرنا۔ (زندہ ۵) ان ٹھنڈی گرمیوں سے میں جلتا ہوں (ظفر ۵) سچ ہو سب کا طریقہ وہ ہو کیونکر سید ہا آپ کی پتم آگ لینے آئے تھے کیا آئے کیا چلے کہین اڑتا ہے گرہ باز کہو تر سید ہا رنگ اڑنا آمدن بارادت و رفتن با جازت مثل بھی محاورہ اردو میں مستعمل ہے جیسا کہ فارسی صاحبان خزینۃ الامثال و امثال فارسی ذکر کی سند میں (اسیر ۵) تم جو دیکھو طرف باغ این کردہ اندواز معنی محل استعمال ساکت مو ترش رو ہو کر پزنگ خسارہ ہر گل سے اڑے گوید کہ چون کسی مہمان کسی شود و دیگران بہ پرند ہو ہو کر پز کہ تا کی از خانہ میزبان واپس می آئی او در جواب آمدن بہ تیغ استعمال۔ بمعنی کشتہ شدن باشد (۸۰۰)</p>	<p>فارسیان این مصدر را بتمام زود برگشتن استعمال کنند (طالب آملی ۵) برفت جان شبانی کہ است و ہمدین محل استعمال این مثل می کند و رتن آمدہ بود و نگہبان بری کہ با تش گرفتہ آمدہ بود (ارو) یہی فارسی مثل اردو میں بھی مستعمل صاحب بحر عم (برای آتش بردن آمدن) وہے۔ صاحب امیر اللغات نے اس کا ذکر کیا ہے (برای آتش گرفتن آمدن) رکنایہ از جا گرم آمدن پرواز استعمال یعنی پرواز کردن (۷۹۹) ناکرہ رفتن نوشتہ فرماید کہ مبالغہ است از زود است چنانکہ بیدل گوید (۵) چو گل و در پیکر برگشتن۔ (ارو) آگ لینے آنا۔ بقول امیر لے افسردہ ام غنی نمی باشد نہ پرواز آیدم رنگی پلٹ جانا۔ کھڑی سواری یا کھڑے کھڑے آنا مگر از شتر تیغش پ (ارو) اڑنا۔ بقول امیر لے (ذوق ۵) لیتے ہی دل جو عاشق دل سوز سنکرت کے لفظ اڑین سے اخذ کیا گیا ہے۔ کا چلے پتم آگ لینے آئے تھے کیا آئے کیا چلے جس کی معنی (اوپر چلنا) ہین معنی پرواز کرنا۔ (زندہ ۵) ان ٹھنڈی گرمیوں سے میں جلتا ہوں (ظفر ۵) سچ ہو سب کا طریقہ وہ ہو کیونکر سید ہا آپ کی پتم آگ لینے آئے تھے کیا آئے کیا چلے کہین اڑتا ہے گرہ باز کہو تر سید ہا رنگ اڑنا آمدن بارادت و رفتن با جازت مثل بھی محاورہ اردو میں مستعمل ہے جیسا کہ فارسی صاحبان خزینۃ الامثال و امثال فارسی ذکر کی سند میں (اسیر ۵) تم جو دیکھو طرف باغ این کردہ اندواز معنی محل استعمال ساکت مو ترش رو ہو کر پزنگ خسارہ ہر گل سے اڑے گوید کہ چون کسی مہمان کسی شود و دیگران بہ پرند ہو ہو کر پز کہ تا کی از خانہ میزبان واپس می آئی او در جواب آمدن بہ تیغ استعمال۔ بمعنی کشتہ شدن باشد (۸۰۰)</p>
---	---

چنانکہ نظامی گوید کہ بر معنی ۲۵ - لفظ آمدن گذشت
(ارو) تہ تیغ ہونا - مارا جانا -

آمدن بچشم استعمال - بمعنی در چشم گنجین

آمدن بجان مصدر اصطلاحی صاحب

بجر عجم بجان آمدن - بمعنی ناخوش و بیدار
شدن گوید و بیدل ۵۰ - چنین اگر گوش خشم تو

می آید بجان انجم نہ نرد کز شرم ریز و چون عرق
بر آسمان انجم نہ (ظہوری ۵) قسم بجان تو و جان
ہر کہ زندہ تست نہ کہ بی رخ تو ظہوری ز جان اکثر سہرور یا کی ترابی مین نہ

بجان آمدن (ارو) ناخوش ہونا - بزار ہونا آمدن بکرت استعمال - بمعنی متحرک شدن

صاحب آصفیہ نے لفظ بزار پر لکھا ہے کہ لفظ
اصل مین باز آر بمعنی باز آرنده تھا مالہ کی صورت
مین آکر بزار ہو گیا اور اسکے لغوی معنی تفرق و یا
جہش کرنا -

آمدن بجوش استعمال - بمعنی جوش کردن آمدن بنخوش مصدر اصطلاحی - ہوش

است - صاحب بحر بلفظ آمدن صراحت این
کردہ (بیدل ۵) بکہ اجزایم چمن پرورده

نیز رنگ اوست ہر گمہ غنم بجوش شوخی آمد
رنگ اوست نہ (ارو) جوش مین آنا بقول امیر ہوش مین آنا - خودی مین آنا

<p>(مومن ۵) جلوہ افزائی رخ کے لئے مے نوش ہونا ۵ میں کبھی آپ میں آیا تو وہ بہوش ہوا (ناسخ ۵) آپ میں آئیں جائیں یا رکے پاس کب سے ہے ہم کو انتظار اپنا آپ میں آنا بھی</p>	<p>شدن باشد (حافظ ع) بدعا آمده ام ہم بدعا دست بر آری (اروو) دعا پر آمده ہونا مشغول دعا ہونا۔</p>
<p>آمدن بدم استعمال - گرفتار شدن - کرنا (منہ چنے نکلے تو گھونگٹ کیسا) پر اے مال (نظامی ۵) مرا خواندی و خود بدم آمدی نظر پر جھینگرنا ہے</p>	<p>آمدن بدم استعمال - گرفتار شدن - کرنا (منہ چنے نکلے تو گھونگٹ کیسا) پر اے مال (نظامی ۵) مرا خواندی و خود بدم آمدی نظر پر جھینگرنا ہے</p>
<p>آمدن بدعا استعمال - آمادہ و عاشدن - آمدن بعرض استعمال - عرض کردن صاحب موارد بلفظ آمدن گوید کہ مشغول دعا چنانکہ ظہوری گوید (۵) اگر بعرض محنت آیم عرض</p>	<p>آمدن بدعا استعمال - آمادہ و عاشدن - آمدن بعرض استعمال - عرض کردن صاحب موارد بلفظ آمدن گوید کہ مشغول دعا چنانکہ ظہوری گوید (۵) اگر بعرض محنت آیم عرض</p>
<p>آمدن بدعا استعمال - آمادہ و عاشدن - آمدن بعرض استعمال - عرض کردن صاحب موارد بلفظ آمدن گوید کہ مشغول دعا چنانکہ ظہوری گوید (۵) اگر بعرض محنت آیم عرض</p>	<p>آمدن بدعا استعمال - آمادہ و عاشدن - آمدن بعرض استعمال - عرض کردن صاحب موارد بلفظ آمدن گوید کہ مشغول دعا چنانکہ ظہوری گوید (۵) اگر بعرض محنت آیم عرض</p>
<p>آمدن بدعا استعمال - آمادہ و عاشدن - آمدن بعرض استعمال - عرض کردن صاحب موارد بلفظ آمدن گوید کہ مشغول دعا چنانکہ ظہوری گوید (۵) اگر بعرض محنت آیم عرض</p>	<p>آمدن بدعا استعمال - آمادہ و عاشدن - آمدن بعرض استعمال - عرض کردن صاحب موارد بلفظ آمدن گوید کہ مشغول دعا چنانکہ ظہوری گوید (۵) اگر بعرض محنت آیم عرض</p>
<p>آمدن بدعا استعمال - آمادہ و عاشدن - آمدن بعرض استعمال - عرض کردن صاحب موارد بلفظ آمدن گوید کہ مشغول دعا چنانکہ ظہوری گوید (۵) اگر بعرض محنت آیم عرض</p>	<p>آمدن بدعا استعمال - آمادہ و عاشدن - آمدن بعرض استعمال - عرض کردن صاحب موارد بلفظ آمدن گوید کہ مشغول دعا چنانکہ ظہوری گوید (۵) اگر بعرض محنت آیم عرض</p>

راحت می رود و خوش باطنی چیده غم از شک نزع و ده خود کام نه آید یا نه مرا بھی مرا به
 عشرت می رود و (ارو) عرض کرنا بقول مرے کام نه آید یا نه (تجمل ۵) آئی دعاے
 آصفیه التماس کرنا پیش کرنا۔

آمدن بقال استعمال - بقال برآمدن دل آرام دیکھنا

باشد صاحب موارد و ذیل معانی (آمدن) **آمدن بگلگشت** استعمال - بمعنی گلگشت
 و گزاین کرده سند خرم پیش کرده است که گشت کردن و سیر جاہی مرغوب کردن باشد و
 (ظہوری ۵) گیرند از کتابم گر حب حال مردم چنانکه ظہوری گوید (۵) شب به گلگشت
 خورشید و سحر و صفش آید بقال مردم (ارو) آمد از مہ تاب برد و صبح از ہر جلوه اش ہوتا
 فال آنا (دیکھو نمبر ۲۴ - آمدن)

آمدن بکار استعمال - بمعنی بکار آمدن باشد
 چنانکہ سعدی گوید (۵) ولقت بچہ کار آید و کی گلگشت کرنا۔

تبسیع و مرقع و درویش صفت باش کلاه تری آمدن بطلب استعمال - بمعنی رجوع
 دار و (۵) بچہ کار آید تہمانداری ہر روز شدن بطلب باشد - فارسیان چون بضمن
 بہ کہ مردم آزاری (ظہوری ۵) بر سنگ کی تحریر یا تقریر خود قصہ یا سخن بطور جملہ متضم
 عشق شکستہ سبوی دل آید بکار خاک رہے پیش کنند و باز سلسلہ تقریر خود را با اصل بطلب
 آبروی دل (ارو) کام آنا - بقول صاحب خواهند کہ درست کنند - درین مقام می گویند
 آصفیہ کار آمد ہونا (ہوس ۵) بالین پیم کہ (آمدن بر بطلب) یا (آمدن بطلب) صفا

<p>موارد بر معنی (۱۴) لفظ آمدن ذکر این کرده است (ارو) جب کسی تقریر یا تحریرین بطور جملہ مقرر شدہ کوئی اور واقعہ یا قصہ بیان کیا جاوے اور اس کے خاتمہ پر پہلے مطلب کا سلسلہ شروع ہو تو ایسے موقع پر فارسیوں نے (آمدن مطلب) ورسیدن ہم گویند (ارو) ٹھوکر لگنا (۱) بقول آصفیہ</p>	<p>بجرحم کہ بر (بنگ آمدن پا) نوشتہ (۱) رسیدن پا بنگ و (۲) واقع شدن محنت سختی و رکابی صاحب نفائس بر (ٹھوکر کھانا) پا بنگ آمدن سنگ آمدن پا را ذکر کرده فرماید کہ پای نغز خورد ورسیدن ہم گویند (ارو) ٹھوکر لگنا (۱) بقول آصفیہ</p>
<p>کا استعمال کیا ہے۔ لیکن اردو میں ایسے ہی موقع پر (اب میں اپنے اصل بیان پر آتا ہوں) یا رجوع کرتا ہوں) کہا جائے تو یہ ترجمہ غلط نہ ہوگا اس لئے کہ (آنا) بقول امیر رجوع ہونا واپس ہونا۔ متصل ہے دیکھو (آمدن کا نمبر ۱۴) آمدن بھوش استعمال۔ بمعنی ہوشیار۔ (ٹھوکر کھانا) کردہ است استعمال این ہم پیدا</p>	<p>پاؤن میں چوٹ لگنا (۲) سدہ پنہا ضرر پہنچنا آمدن پای دل بنگ مصدر صلاحتی صاحب بھر (پای خاطر بنگ و آمدن) را معنی دل و رجائی میلی ہم رسانیدن نوشتہ و لیکن از کلام استاد ی کہ صاحب نفائس اللغات ذکرش بر (ٹھوکر کھانا) کردہ است استعمال این ہم پیدا</p>
<p>گشتن۔ صاحب بحر بذیل (آمدن) ذکر این کر دے است (ارو) ہوش میں آنا۔ بقول صاحب آصفیہ ہوشیار ہونا (دوغ ۵) ڈرو اللہ سے اسے دل غ و دیکھو ہوش میں آؤ: بہون کی یاد کہ بکارشان نبی آید۔ قائل (ارو) عاشق ہونا میں غافل خدا سے اس قدر رہنا چاہئے</p>	<p>(۵) دو شینہ بکوی دوست از شکم گشت نایدن پای دل بنگ آمدہ: صاحبان بہا وانند ہمین شعر را بند (بنگ آمدن پا) آورده اند اسے دل غ و دیکھو ہوش میں آؤ: بہون کی یاد کہ بکارشان نبی آید۔ قائل (ارو) عاشق ہونا آمدن پری استعمال۔ بقول صاحب نو</p>
<p>آمدن پری استعمال۔ بقول صاحب نو</p>	<p>آمدن پری استعمال۔ بقول صاحب نو</p>

سند این از امیر خسرو بنی (۱۷) مصدر آمدن) کہ در محقات مصدر آمدن ذکر کردہ واقع شدن
گذشت صاحب اندہم ذکر این کردہ است (تقصیر باشد وحشی) بی لطفی بجال تو دیدم
مولف گوید کہ تخصیص با پری نباشد و پوشیدنی کہ سوختن و وحشی بگو کہ از توجہ تقصیر آمد است
را ہم توان گفت (ارو) جن آنا۔ پری آنا صاحب اندہم ذکر این کردہ (ارو) قصور
(و یکھو آمدن کی معنی نمبر ۱) پری کا سایہ ہونا یا خطا سرزد ہونا۔ واقع ہونا۔ بقول صاحب
ہم بھی کہہ سکتے ہیں۔

آمدن پیغام استعمال۔ معنی رسیدن پیغام
باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵) پیغام سرودی آمدن تیر جگر استعمال۔ رسیدن تیر جگر
بلب نوحہ گرا مدہ وقت است اگر پاک کنم راہ است (ظہیر فاریابی) زان سینہ ہی کرد
گلوئی پڑنا ظم ہروی (۵) چنین با او بسرنی کمانت کہ عدوراند ہر تیر کہ انداخت ہمہ بر جگر
ایام پڑ کہ ناگہ آمد از یعقوب پیغام (ارو) پیام (ارو) تیر جگر پر آنا۔ لگنا۔

آنا۔ پیغام آنا۔ آمدن تیر بنگ استعمال۔ بی نتیجہ و لا حاصل

آمدن تسبیح استعمال۔ حاصل شدن پیدا آمدن تیر بنگ شدن کار است سند

شدن سبجہ باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵) ہر دو مصدر بنی نمبر ۳۰۔ لفظ آمدن گذشت
عاشقی نازم کہ می آید ازین مذہب ہم از زتار (ارو) تیر پتھر پر لگنا۔ اس کا لفظی ترجمہ ہے
تسبیح ہم از تسبیح زتاری پڑ (ارو) تسبیح حاصل ہونا کام بے نتیجہ ہونا۔ کام بے سود ہونا محنت
آمدن تقصیر استعمال۔ بقول صاحب بے کار جانا (محنت ٹھکانے نہ لگنا) صاحب آنا

اسکے مثبت کا ذکر کیا ہے۔ محنت کا پھل نہ ملنا برزہ و تقویٰ عرض کن : (سعدی ۵) بس بھی کہہ سکتے ہیں (آصفیہ ۵) طے ہوئی آجکی گرسنہ سخت و کس ندانست کہ کیت : بس جان منزل میں مسافت میری : للہ الحمد ٹھکانے بلب آمد کہ براؤ کس نگریت (ارو) جان لگی محنت میری : ہونا۔ بقول صاحب آصفیہ قریب برگ ہونا

(۱۵۱) آمدن جان بہ تن | مصدر اصطلاحی (۱) (۱) آمدن جان در تن | استعمال - مراد

حاصل شدن مقصود (۲) رونق دار شدن باشد (۲) آمدن جان در سینہ | آمدن جان بہ تن است سند این از کلام خرمین بر معنی ۲۶ لفظ آمدن گزشت (شفائی اصفہانی ۵) فنون ساز (ارو) (۱) مقصد حاصل ہونا۔ آرزو بر آنا۔ است چشم او کہ گاہ عشوہ پردازی : ز سحر غمہ

(مومن ۵) اڑ گیا رنگ اسید چارہ جو نہا سیدی جان در تن اعجاز می آید : (ہلاکی ہمدانی ۵) کی بر آئی آرزو : (۲) جان آنا۔ بقول آصفیہ رونق آنا۔ انبساط حاصل ہونا۔ جان تن میں آنا۔ صفا بان کو چوسینہ از پی جسم جان آمد : چو جان آمد درو یعنی عبید اللہ خان آمد :

دونوں معنوں میں مستعمل ہے (توقیر ۵) انتظار آمدن جاہ | استعمال - حاصل شدن مرتبہ نامہ بر میں اسقدر بہوش ہوں : جان تن میں باشندند این بر معنی ۲۸ - لفظ آمدن گزشت۔ (ارو) آنا - یعنی حاصل ہونا۔ اردو میں بولا آگئی بیک قضا کو دیکھ کر :

(۱۵۲) آمدن جان بلب | استعمال - قریب برگ جاتا ہے دیکھو (امیر اللغات) پس دولت شدن چنانکہ ظہوری گوید (۵) ز اہدی را در آنا کہہ سکتے ہیں۔

(۱۵۳) خار عجب جان آمد بلب : لطف فرما ساغری آمدن چیزی لشعلہ | استعمال شعلہ گرفتن

آن چیز باشد کہ نتیجہ آن سوختن است چنانکہ ہم این اصطلاح را بعضی رفتن خما بہند کہ
ظہوری گوید (۵) می کرد و دو آتش ہر جوتی کرده و لیکن سندی پیش نہ کشیدہ (اردو) منہ
آمد بشعلہ صبر و مدارا کہ ختم نہ (اردو) کسی چیز کارنگ سیاہ ہونا۔

مین آگ لگنا۔ آمدن خدمت از کسی | استعمال یعنی (۱۱۲)

(۱) آمدن خما | (مصدر صطلاحتی) انجام یافتن خدمت از کسی باشد (نظامی)

(۲) آمدن خما بہند | بہار و در نوادہ زمین زما خود خدمت شایستہ نمایند کہ شاد و دل

لحقات مصدر آمدن ذکر نمبر (۱) کند و گوید عزت را بشاید (اردو) خدمت کرنا

کہ کنایہ از سیاہ شدن خما مثل رفتن آن بہند نوکری بجالانا۔ محاورہ اردو میں متعل ہے

(محمد قلی سلیم ۵) نیست در ایران زمین ہا اسی کا لازم خدمت ادا ہونا ہے۔

تحصیل کمال پتا نیا مدسوی ہندستان خاگین آمدن خدنگ بر دل | استعمال رسیدن (۱۱۳)

تشدید و در بہار عجم ذکر نمبر ۲۔ کردہ معنی و سہند خدنگ بر دل باشد (شاہی سہرواری ۵)

متذکرہ بالا را نقل کند و صاحب انند ہرنیش بازم خدنگ غمزہ زنی بر دل آمد است

مؤلف گوید کہ اگرچہ مشہور است کہ رنگ سرخ بازم ز عشق واقعہ مشکل آمد است (اردو)

و بر گ خاتا شیر آب و ہوا ی ہند است خصوصاً دل پر تیر لگنا۔

تیر لگنے کہ در سرخی ظاہر میشود بخلاف بلا عجم آمدن خدنگ بر نشان | استعمال تیر (۱۱۴)

ولیکن از مجرور (آمدن خما) یا (آمدن خما) نشان رسیدن خدنگ باشد چنانکہ علی خراسانی گوید

توضیح این واقعات نمیشود اگرچہ صاحب عجم (۵) بہر س از انتظار چشم ناسوری کہ من

دارم نہ خدنگش بر نشان ہر جا کہ آمد خون چکید کہ سکتے ہیں صاحب آصفیہ نے (جوش خون) اینجا (اردو) تیر نشانہ پر لگنا۔
 بمعنی محبت پدری و مادری و ہم نسبی لکھا ہے۔

آمدنِ خروش استعمال - بمعنی بلند جوش خون ہونا بھی کہا جاسکتا ہے۔

شدنِ خروش باشد - سدا این بر منی **آمدنِ خیال** استعمال - گذشتن خیال و لفظ آمدن گذشت (اردو) شور و فریاد برپا تصور کردن باشد چنانکہ لہوری گوید (۵)

آمدنِ خون از پیری استعمال - بقول آید خیالت از نفسی و کنار من نہ فرماید شش

صاحب آصفی کہ بر (خون آمدن از پیری) شرہ اشکبار من نہ (بیدل ۵) خیال ہستی

نوشتہ بمعنی خون بر آمدن مؤلف گوید کہ جاری آن چشم ہر جانی فروش آمد نہ عرق بیرون کشد

شدنِ خون است (جوشی یافتی ۵) چنان شرم از جبین روشن مینا (علی سر ہندی ۵)

تا سورش از عشق او داعم کہ چون میرم نہ زوغ بخواب آمد خیال او کشیدم و رنبل تنگش نہ

لالہ ہاے تر بتم تا حشر خون آید (اردو) خون جاری غمزان می گشت دیدم صبح دم و گلشن نگش نہ

آمدنِ خون بجوش استعمال - جوش زدن (اردو) خیال آنا۔

خون است از محبت پدری و مادری و ہم نسبی وغیرہ **آمدنِ در پرواز** استعمال - پرواز کردن -

کہ غلبہ محبت باشد سدا این از کلام بیدل بر آمدن (۵) چنانکہ علی گوید (۵) نید انم سپند کیت و

گذشت از حسین کاشی ہندی بہت آمدہ (۵) افزویشانی نہ کہ چون طاؤس در پرواز

خونم بجوش آمدہ تا خون گرفته نہ من خون گرفتہ می آیند مجرہا نہ (بیدل ۵) ہستی از دل

تو چرخ خون گرفته نہ (اردو) خون جوش مینا ہر ذرہ در پرواز می آید نہ اگر بر خاک ریزد

<p>(۱۰۳۱) آمدن دیدہ بر چیزی استعمال - اقبال چشم بر چیزی (گلستان) دیدہ و شمنان خزربدی نیاید (اردو) آنکھ پڑنا بقول امیر نظر پڑنا - آپ فرماتے ہیں کہ حد سے</p>	<p>حیرت منگ تنہا را نہ (دولہ) نفس تاشم فردوس در پروازی آید نہ رنگ بال طاوس آرزو ہا در نفس دارم نہ (اردو) اڑنا - بقول صاحب آصفیہ پرواز کرنا۔</p>
<p>(۱۰۳۲) آمدن در گذار استعمال - گداختہ شدن دیکھنے کی جگہ پر کہتے ہیں (فقہہ امیر) اللہ بخیر حفظ و امان میں رکھے۔ سوتون کی آنکھ ہر وقت میرے بچوں پر پڑتی ہے (زندہ) شرد کنج نفس تجھ کو مبارک بیل ہے آج پڑتی تھی</p>	<p>(۱۰۳۲) آمدن دعویٰ از کسی استعمال - دعویٰ اگر دل در گذار آید تو ان جل کر دشکھا پنہا (اردو) پکھنا - بقول آصفیہ - گلنا - رقیق ہونا۔ برہی طرح سے صیاد کی آنکھ ہے</p>
<p>(۱۰۳۳) آمدن رغبت در چیزی استعمال - مرغوب شدن چیزی باشد (خسرو) جان خود را شکارا و کردم بہ رغبتش در شکار می آید (اردو) مرغوب ہونا - بھلی معلوم ہونا - پسند آنا۔</p>	<p>(۱۰۳۳) آمدن دل بر چیزی استعمال - اجازت دادن دل بر اسے کاری و قبول کردن دل چیزی را چنانکہ (دلم برین نمی آید) اہل زبان در روزمرہ خود استعمال این کنند (اردو) دل قبول کرنا - دل اجازت دینا۔</p>
<p>(۱۰۳۴) آمدن زخم استعمال - واقع شدن زخم زخم باشد (ظہوری) زخم کرنا و تیغ آید نہ از برایم زره و خنجر است (اردو) زخم آنا - جیسے اسکو گہر زخم آیا۔</p>	<p>(۱۰۳۴) آمدن زخم استعمال - واقع شدن زخم زخم باشد (ظہوری) زخم کرنا و تیغ آید نہ از برایم زره و خنجر است (اردو) زخم آنا - جیسے اسکو گہر زخم آیا۔</p>

یعنی گہرا زخم لگا ہے۔

آمدنِ فعل

استعمال بمعنی صادر شدن فعل باشد

(۸۴۸)

آمدنِ زراعت

استعمال - رویدن

سند این بر معنی (۱۰) مصدر آمدن گذشت۔

(ارو) فعل صادر ہونا۔ سرزد ہونا۔

زراعت باشد سند این بر معنی (۱۳) لفظ آمدن

گذشت (ارو) زراعت ہونا۔

آمدنِ قفس

استعمال - و تشدن قرار فتن

(۸۴۹)

قفس باشد چنانکہ جامی گوید (۵) آن بل بستیم

آمدنِ شرم استعمال - شرمناک شدن

باشد سند این بر معنی (۱۱) آمدن گذشت۔

دور از گل رویت نہ این گلشن نیلوفری آتقفس ما پ

(ارو) شرم آنا۔ صاحب آصفیہ نے شرم

بھی نہیں آتی) کا ذکر فرمایا ہے اور لکھا ہے

کہ یہ محاورہ ہے دوست کے نہ آنے یا شکو

یا خلاف بیانی کے جواب میں کہتے ہیں یعنی

دل میں مجھو۔ شرم تو سہی۔ قائل تو ہو۔

آمدنِ طاعت

استعمال - توانستن طاعت

باشد چنانکہ سعدی گوید (گلستان) از تن بید

طاعت نیاید (ارو) طاعت اور عبادت کر

آمدنِ فرزند

استعمال - پیدا و تولد شدن

فرزند باشد سند این بر معنی (۱۵) لفظ آمدن گذشت

(ارو) فرزند تولد ہونا۔ لڑکا پیدا ہونا۔

کام کیا کیا نہ مرے دیدہ تر سے نکلے (داغ

نکلتا۔ بقول حنا آصفیہ طلب نکلتا مقصد حاصل ہونا

(فراق ۵) صاف دل کو کیا اور داغ جگر کو پاپا

(۱۰۰)	<p>۵) پیغام براس شوخ کولایا مجھے ہے چل آمدن مرگ استعمال - واقع شدن مرگ</p>	<p>۵) پیغام براس شوخ کولایا مجھے ہے چل آمدن مرگ استعمال - واقع شدن مرگ</p>	(۱۰۰)
	<p>باشد سناین برمنی (۱۱) لفظ آمدن گذشت</p>	<p>خالی تری باتون سے نہیں کام نکلتا:</p>	
	<p>۶) (اردو) موت آنا (مومن ۵) غم مقصد</p>	<p>آمدن گفتگو از کسی استعمال - قادر بود</p>	(۱۰۰)
	<p>کسی برکلمہ وکلام سنا این ازکلام وحشی برمنی</p>	<p>کسی برکلمہ وکلام سنا این ازکلام وحشی برمنی</p>	
	<p>مصدر آمدن گذشت (اردو) گفتگو کر سنا - نارسا کی</p>	<p>مصدر آمدن گذشت (اردو) گفتگو کر سنا - نارسا کی</p>	
	<p>آمدن گناہ استعمال - بقول صاحب</p>	<p>آمدن گناہ استعمال - بقول صاحب</p>	(۱۰۰)
	<p>واند محسوب شدن گناہ سنا این برمنی</p>	<p>واند محسوب شدن گناہ سنا این برمنی</p>	
	<p>۷) مصدر آمدن گذشت (اردو) گناہ ٹھہرنا</p>	<p>۷) مصدر آمدن گذشت (اردو) گناہ ٹھہرنا</p>	
	<p>گناہ قرار پانا - ہوا (دیکھو آنا کا نمبر ۲)</p>	<p>گناہ قرار پانا - ہوا (دیکھو آنا کا نمبر ۲)</p>	
	<p>آمدن لب بحر استعمال - حرف</p>	<p>آمدن لب بحر استعمال - حرف</p>	(۱۰۰)
	<p>زبون باشد (بیدل ۵) صدای ساغر</p>	<p>زبون باشد (بیدل ۵) صدای ساغر</p>	
	<p>الف جنون کیفیت است اینجا لب</p>	<p>الف جنون کیفیت است اینجا لب</p>	
	<p>آمدن لب بحر (اردو) بتخانہ می آید ننگہ از گوشہ آن ز گس متانہ می آید</p>	<p>آمدن لب بحر (اردو) بتخانہ می آید ننگہ از گوشہ آن ز گس متانہ می آید</p>	
	<p>لب کھونا - بقول صاحب آصفیہ بولنا -</p>	<p>لب کھونا - بقول صاحب آصفیہ بولنا -</p>	
	<p>بات کرنا - کلام کرنا - (سودا ۵) کم بولنا</p>	<p>بات کرنا - کلام کرنا - (سودا ۵) کم بولنا</p>	
	<p>اداسے ہر چند پر نہ اتنا: مند جاے چشم عاشق</p>	<p>اداسے ہر چند پر نہ اتنا: مند جاے چشم عاشق</p>	
	<p>تو بھی وہ لب نہ کھوے</p>	<p>تو بھی وہ لب نہ کھوے</p>	

آمدنی و آتش گرفته رفتن (مصدر صطلحی) گوید یعنی جا گرم ناکرہ رفت (مسح کاشی ۵)	(۱) آمدنی
تعلیف این برآمد و آتش گرفت و رفت می آید و رسیدہ ام در آندوشت یک نفس پندشتی	(۲) آمدنی افتادون
(۱) آمدنی	(۲) آمدنی افتادون
چنانکہ ظہوری گوید (۵) مگر کہ آمدنی در دل تو	ارو (۱) محبت بقول صاحب آصفیہ زبان
افتاد است و گر نہ عاشق و آمرزش مرا	عربی کا لفظ اردو میں مستعمل (نوٹ) لغت
کہ چہ ہذا میں نہ مصدر ..... مولف گوید کہ این مقولہ فارسیان مشتق است	چاہ - پیار (ظفر ۵) محبت چاہئے باہم
از مصدر آمدن بآتش گرفتن و بانداوندگاہ	ہمین بھی ہوتہین بھی ہو و خوشی ہو اس میں گیا
بلا مصدر آمدن و آتش گرفته رفتن یعنی	غم ہمیں بھی ہوتہین بھی ہو (۲) محبت ہونا
زود واپس شدن حاصل میشود صاحبان	صاحب آصفیہ نے صرف محبت کرنا لکھا ہی
بہار عجم و اندہم ذکر این کردہ اند (اردو)	اور اس کو ترک فرمایا ہے۔
اس کا لفظی ترجمہ (آیا اور آگ لے لینا) یعنی	آمد و آتش گرفت و رفت
بہت جلد واپس ہوا اردو میں (آگ لینے آنا)	است - بقول صاحب بحر عجم یعنی جا - نا گرم
کا استعمال یعنی لاتے ہی ملٹ جاتا ہے دیکھو	کردہ رفت مبالغہ است از زود بر گشتن و اتر
(آمدن بآتش گرفتن) اور آمدن بآتش گرفتن	آمد و آتش گرفت و رفت
رفتن کا بامعاورہ ترجمہ بھی (آگ لینے آنا)	است - بقول صاحب بحر عجم یعنی جا - نا گرم
آمد و آورو انہم گناہ ماست مثل	صاحبان خزنیۃ الامثال و امثال فارسی کر

<p>این کردہ اندوز معنی محل استعمال ساکت تلفظ گویہ کہ فارسیان این مثل را بجائی نرند کہ کسی برہر کار اعتراض کند و حرف نہند۔ مقصود آن است کہ بخدمت آمدن و تحفہ با خود آوردن</p>	<p>رفت بہار نیست مراد (ولہ ۵) لشکر میگاہن این ملک را در کار نیست؛ آمد و رفت نفس ویرا مارا پس است؛ از ہر دو سند آخر الذکر۔۔۔۔</p>
<p>پیدا میشود</p>	<p>است کہ بخدمت آمدن و تحفہ با خود آوردن</p>
<p>(۳) آمد و رفت نفس (ارو و) (۱)</p>	<p>کہ از روی اخلاق شکر می خواہد این را ہم گناہ قرار دادن۔ انتہای مبالغہ باشد در بیان حال کسی کہ در ہر کار الزام نہند (ارو و) جبکہ بی جاری رہنا۔</p>
<p>آمد و رو استعمال۔ مراد (آمد و رو) کہ بدون و او عاطفہ گذشت بہار و صاحب جامع اللغات یا اللہ۔ معاف فرمائیے۔ آنا بھی گناہ ہے اور لانا بھی۔</p>	<p>کسی کے آگے تحفہ پیش کرنے پر وہ بگڑتا ہے اور ناراض ہوتا ہے تو دکن میں کہتے ہیں کہ یا اللہ۔ معاف فرمائیے۔ آنا بھی گناہ ہے اور لانا بھی۔</p>
<p>(۱) آمد و رفت استعمال۔ مراد (ارو و) دیکھو آمد و رفت۔</p>	<p>(۱) آمد و رفت استعمال۔ مراد (ارو و) دیکھو آمد و رفت۔</p>
<p>آمد و رفت بدون و او عاطفہ) کہ گذشت صاحب جامع اللغات و بہار ذکر این کردہ (رضی الدین) ابجد معروف کہ از آمدن باشد مؤلف گوید کہ (۱) صیغہ اسم مفعول۔ (۲) بقول برہان آمد و رفت است در دنیا فقط (صائب ۵) لطیفہ و بدیہہ را نیز گویند۔ صاحب بحر لفظ بزریر بال سر خود کشیدہ ام صائب؛ خبر آمد و آمدن ذکر معنی دوم کردہ از خسرو سند و ہد۔</p>	<p>آمد و رفت بدون و او عاطفہ) کہ گذشت صاحب جامع اللغات و بہار ذکر این کردہ (رضی الدین) ابجد معروف کہ از آمدن باشد مؤلف گوید کہ (۱) صیغہ اسم مفعول۔ (۲) بقول برہان آمد و رفت است در دنیا فقط (صائب ۵) لطیفہ و بدیہہ را نیز گویند۔ صاحب بحر لفظ بزریر بال سر خود کشیدہ ام صائب؛ خبر آمد و آمدن ذکر معنی دوم کردہ از خسرو سند و ہد۔</p>

(۵۲) بار بار در شادی مجلس خاص بنگه نواز دیگر بود و ساخته دیگر بنگه مؤلف گوید که معنی دوم بدین و که رقص بنگه گشتی شبوخی آمده بنگه اصل (آمد) و ضد (آورد) است و (آمد) نمودی بمشوه شعبده بنگه صاحب ناصری بنگه مخفف این (اردو) (۱) آیا هوا- (آنا) کا هر دو معنی بالا فرماید که آمده گوی- بدیهه گوی اسم مفعول (۲) آمد- و بکھولفظ آمد حبس پر را گویند و کبیر میهم بدون با- نام شهرست از اردو کا استعمال بیان هوا ہے -

تقلیم چهارم بدیا رب معیه قلعه رفیع دارد و در جمله (۱) آمده را بموکشیدن (۱) مصدر بر آن محیط است چون قلعه را از سنگ سیاه (۲) آمده را بمویتیوان کشید اصطلاحی ساخته اند اتراک و آمد خوانند و دار الملک است و (۲) مثل- صاحب بحر نسبت (۲) دیار بکر است صاحب جامع بر معنی دوم قانع گوید که این مثلی است مشهور یعنی دولت چون و صاحب جهانگیری ذکر معنی اول و دوم کرده روی آورد بمویتیوان کشید چه بسهل ترین توجیه و صاحب رشیدی نسبت معنی دوم گوید که کلامی توان بدست آورد و ارسته سندی از مخلص که بی تکلف بی سخن سازی رود و صاحب کاشی آورده (۵۱) بر وز وعده چنان نیا نواد و ذکر این بذیل مصدر آمدن کرده می گوشت دوست گذارم بنگه گفته اند چو آمد توان کشید که شعر را انچه بی فکر و روت دست دهد آرا بمولش بفرماید که (بموکشیدن چیزی) کنایه است آمده و بدیهه گویند و انچه بفکر و روت بود آرا از بدست آوردن آن بسهولت و بی محنت آورده و ساخته و این مجاز است (شریف ۵) بهار نهمربان و ارسته و انند نو انج بهار مو فرق سخن عشق و خرد و غا اتم از دل بنگه گفت آمده گوید که (آمد) را بموکشیدن اصل است کسی

از اہل لغت ذکر این نکرد و کلام مخلص کاشی (اردو) (۱) کچے تاکے سے باندھ لانا (۲) کون
 سندھین است و نمبر (۲) کہ صورت مثل کشیدہ کی کہاوت ہے کہ "قسمت اچھی ہو تو کچے تاکے
 مشتق از ہمین مصدر است و راستہ کہ بموکیدہ بندھے آویگا مصحفی کا ایک شعر اس کی خبر
 چیری) را اصل قرار می دہد تعجب خیر است و دیتا ہے کہ اہل زبان اردو نے بھی اس کا استعما
 نکتہ سنجان را ملالت انگیز - فافہم - حاصل است کیا ہے (مصحفی ۵) مصحفی جب مرے آیام
 کہ صاحبان اشال ذکر نمبر (۲) نمی فرمایند عین بھلے آئین گے نیچو تاکو سے بندھو چلے آئین گے
 مثل بند مخلص کاشی سکوت می نمایند پس آمدہ گیر اصطلاح - بقول صاحب مؤید
 می گوئیم کہ نمبر (۱) مصدر است مرکب و اصطلاحاً یعنی (۱) آمدہ تصور کن و در قنیہ آمدہ (۲) قبول
 و نمبر (۲) مختص بالفاطش نباشد یعنی ما جب کن و از دل پذیر - دیگر کسی ذکر این نکرد معنی اول
 موقع تبدیل الفاظ تو انیم کرد مثلاً گوئیم آمدہ لفظی است کہ گرفتن معنی تصور کردن آمدہ و لیکن
 بموکیدہ (و غیر ذلک تعمیم استعمال بتخصیص معنی دوم را سندی باید کہ ما خداین بفہم مانیاید
 دارد و تخصیص الفاظ نمبر ۲ را مدعی سنندار (اردو) (۱) آیا ہوا سمجھ لے - آمان لے (۲) قبول

آمرز | بضم میم و سکون ما بعد بقول صاحب نوادر کہ بذیل مصدر آمرزیدن نوشته
 (۱) معنی بخشایش مرادف آمرزش و (۲) اسم فاعل آمرزیدن چون گناہ آمرز مؤلف
 گوید کہ بر معنی اول مشتاق سند با شیم و نسبت معنی دوم عرض میشود کہ امر است از مصدر آمرزیدن
 و تا آنکہ بعد اسی مرکب نشود افادہ معنی فاعل نماید چون گناہ آمرز - صاحب موارد مدعی
 اول متفق بانوادر است و لیکن او ہم سنندار (اردو) (۱) آمرزش بقول امیر زبان فا

لفظ اردو میں مستعمل معنی بخشش (وزیر ۵) اسکو طاعت پہ غرور اسکو ہے آمرزش پر بکبر
 ہے جد اکبر گنہگار جدا (مومن ۵) مومن اس ذہن بے خطا پر حیف پنظر آمرزش گناہ نہ کنی
 (۲) بخشش - معاف کر - بخشنا - معاف کرنا کا امر -

آمرزا | بقول صاحب اند بجالہ فرنگ آمرزش (دیکھو آمرز)
 فرنگ بضم میم وسکون را معاف کنندہ و عفو نمایند آمرزش آموختن | استعمال - صاحب
 و بخشندہ - دیگر کسی ذکر این نکرد (اردو) بخشے آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف
 والا - معاف کرنے والا - گوید کہ از بخشایش واقف کردن و تعلیم دادن کہ آمرزش

آمرز انیدن | بقول صاحب بحر بضم میم
 و سکون را سے مہلت تعدی آمرزیدن (کامل) چہ چیز است باشد چنانکہ عرفی گوید (۵) بنام آن
 حکیم مصلحت سوزی گنہ را بی طلب آمرزش آموخت
 التصریف) مضارع این آمرزاند - صاحب (اردو) بخشش سے آگاہ اور واقف کرنا -
 موارد ہم ہر بان بحر (اردو) بخشوانا - (۱) آمرزگار | ہر دو بضم میم وسکون

آمرزش | بضم میم وسکون را سے مہلت و (۲) آمرزندہ | زای ہوز در اول و
 زای منقوطہ - بقول صاحب آصفی معروف و کسر آن و فتح وال مہلت و رثانی بقول صاحب
 بقول اند عفو و بخشایش صاحب نوادر و موافق اند بخشانیدہ و رحیم مؤلف گوید کہ اول اسم
 بذیل مصدر آمرزیدن ذکر این کردہ مؤلف مرکب است چون گنہ گار و ثانی صیغہ اسم فاعل
 گوید کہ حاصل بالمصدر است (نظامی ۵) اگر این حال از مصدر آمرزیدن کہ می آید مخفی بہاد کہ گار و ر
 روز گنہ تافتی نہ با آمرزش تو کہ رہ یافتی (اردو) چار بقول برہان لفظی است کہ افادہ فاعلیت

کند وقتی کہ بلفظ دیگر داخل شود همچو آموزگار سازگار
 و معنی خداوندیم - (نظامی ۷) گناہ من از نامی
 و شمار بہ ترانام کے بودی آموزگار (اردو)
 آموزگار بقول امیر زبان فارسی کا لفظ اردو
 مستعمل - بخشے والا - رحیم اللہ تعالیٰ کی صفت -
 (بحر ۷) دعا ہے آموزگار بخشے بہت گران
 گناہ میرے پاکہین نہ ٹوٹیں زمین کے تختے ہلاک
 میرا مزار بیٹھے
 آموزیدین | بضم میم فتح دال مہملہ بقول صاحب
 بحر - بخشایش و رحمت کردن و درگذشتن
 از گناہ و عفو جرائم نمودن (کامل التصریف)
 مضارع این (آموزد) و بقول صاحب نواد
 از گناہ درگذشتن و حاصل بالمصدر این آموز
 و آموز و فاعل این آموزندہ و مفعول آموزید
 و امر آموز - صاحب موارد مہربان نوادرو
 صاحب اندجوالہ فرنگ فرنگ بر بخشیدن و
 عفو نمودن قانع (اردو) بخشا - بقول آصفیہ
 محبت کرنا عفو کرنا معاف کرنا -

آموز | بقول صاحب برہان بضم ثالث و سکون رای بے نقطہ و غین نقطہ و ایضاً
 نفع و فائدہ و (۲) ذخیرہ و ایہ را نیز گویند و (۳) بہنی قدر و قیمت و شان و مرتبہ نیز آردہ و
 (۴) بمعنی حصہ و چیزی اندک ہم بہت و (۵) اصل و زبدہ و خلاصہ ہر چیز را نیز گفته اند و فتح
 ثالث ہم درست است - صاحب ناصری ہر چہا بمعنی اول الذکر را نوشتہ است - صاحب
 جامع باستثنای معنی دوم بواقی را ذکر کند صاحب جہانگیری بمعنی اول و سوم و چہارم قانع
 صاحب سروری بذکر معنی چہارم گوید کہ در تحفہ و معیار جمالی باین معنی آردہ و قول کسانی مؤید
 ایشانست و معنی دوم را ہم ضمناً نوشتہ صاحب پہلوی مہربان سروری و بجوالہ میرزا ابراہیم
 معنی سوم را ہم فرماید - صاحب رشیدی مؤید معنی اول و سوم و چہارم صاحب شمس یار شیری

تشفق و گوید کہ بقول سامانی (۶) بمعنی بند و کافی ہم آید (سنائی ۱۵) سبکی و لوسیر گرد و مرغ
 صدورم مر مرا شود آ مرغ پیر حکیم (سدی ۱۵) کسی کو کشیدہ نباشد نیاز نہ داند بش پیچ مرغ
 ناز نہ (البو شکر ۱۵) داند دل آ مرغ پیوند دوست نہ بداند کہ بے دوست کارش نکوست نہ
 (شمس فخری ۱۵) سیل ستم و حادثہ بنیاد مرا کند نہ از مایہ امید نماید ست جز آ مرغ نہ (کلی
 ۱۵) از عمر نماید است بر من مگر آ مرغ نہ و ز کیسہ نماید است بر من مگر آخال نہ (ارو ۱۱)
 نفع بقول صاحب آصفیہ زبان عربی کا لفظ اردو میں متعل بمعنی فائدہ (مذکر) (میر ۱۵) نہ
 حتی تسکین کے لئے لوگوں کی ورنہ نہ معلوم تھا مدت سے ہمیں نفع دوا کا نہ (۲) ذخیرہ بقول
 صاحب آصفیہ عربی اردو میں متعل (مذکر) وہ چیز جو کسی وقت کے لئے لگا رکھیں۔ پونجی
 (مونث) (میر ۱۵) یار کو لاکھا جانے کا ویرہ ہو گیا نہ دعوت لب خون ناحق کا ذخیرہ ہو گیا
 (۳) قدر و قیمت۔ شان و مرتبہ اردو میں متعل۔ بقول آصفیہ قدر (عربی) (مونث) بمعنی
 مرتبہ منزلت (نصیر ۱۵) قدر اسکی حشم اہل نظر میں زیادہ ہے نہ جو آپ کو نصیر سمجھتا ہے سب
 کم نہ (۴) کسی چیز کی تھوڑی سی مقدار یا ایک حصہ (۵) ہر چیز کی اصل (عربی) (مونث) خلا
 (عربی) بقول آصفیہ اردو میں بمعنی اصل۔ نت۔ لب لباب متعل ہے (مذکر) (جانصا
 ۱۵) اب اسکی نگاہوں میں رہی قدر یہ میری نہ ہر بات پہ کہتا ہے وہ کیا اصل ہے
 تیری نہ (اختر ۱۵) نہ کہنے کبھی ان سے مطلب کی بات نہ خلاصہ یہ ہے ان کی تقریر کا
 (۶) کافی (عربی) بقول آصفیہ بس۔ حسب دلخواہ۔

آمرنوں و قلم | اصطلاح۔ بقول صاحب مؤید و بحر (۱) اشارہ باری تعالیٰ شانہ

و (۲) جناب سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم (ارو و) (۱) خداوند تعالیٰ شانہ (۲) محمد صلی اللہ علیہ وسلم
آمل | بقول صاحب برہان وجلع بضم ثالت و سکون لام (۱) نام شہر مازندرانست صاحب
 ماصری گوید کہ نام شہریت قدیم از ولایت تبرستان فرماید کہ صاحب برہان مبالغہ کرده علی آمل از بلاد قدیم
 مازندرانست تحقیق آنست کہ مروی از اہل ولایتان است و نام بابر اور خود (براد او) بکوالی آمل کہ منہونیان و بنا
 بود ساکن شد و برای خود عمارتی کرد و دودہ آباد نمود و ہر یک نام تو بہر یک نہاد و در قریہ داشتند
 رستاق نام دختری براد و رکمال جمال دمہ فیروز نام از چاکران پادشاہ آن عہد در ہنگام سیر
 مازندران بدان دختر رسید کہ با ختن کتان مازندری مشغول بود صفت حسن و جمال اورا
 بپادشاہ عہد عرضہ داشت و پادشاہ اورا بخواست و بہ پسندید چون نام او آملہ بود آنجا
 قصری بنام او ساختند کہ بآمل موسوم گردید رفتہ رفتہ شہری آباد شد و ہنوز باقیست و از آنجا
 فضلا و عرفا برخواستند ظہیر فاریابی گوید (۵) ہمیشہ با تجارت زمر و شہجان کس پوسوی
 آمل و ساری نیاوردن زنگ پنگویند و آمل موضعی است کہ شراب آن خوب شود و تحقق
 نشدہ کہ درین آمل است یا مقل دیگر است شعر سراج الدین آملی دلالت بر این معنی کند
 کہ گفتہ (۵) می در آملی ایجان بیارتا بخوریم پکہ سوی آب در آمل ز خاک تشنہ تریم صاحب
 مؤید گوید کہ نام شہریت دس - بقول صاحب رشیدی کہ بر لفظ آمو گوید (۲) نام رود
 (ارو و) بقول جامع اللغات (۱) مازندران مین ایک شہرستہ اور بقول صاحب ماصری
 ولایت تبرستان مین - (۲) ایک ندی کا نام -

آملہ | بقول صاحب برہان بضم ثالت و فتح رابع و وائیت کثر النفع و معرب آن آملج یا شد

گویند و درم را از آن کوفته تا دو ساعت در آب شیرین بچشانند و بعد از آن صاف کنند
 و سه چهار نوبت در چشم بچکانند سفیدی را که در چشم بود سود دارد صاحب ناصری و جامع هم
 ذکر این کرده صاحب محیط گوید که قسمی از آن است که در آن تلخی بسیار نیست و در شکل مایل
 به پنهانی آنرا شاه آمله و آملج الملوک نام است و بهندی را می آلوده مانند بهترین آن بزرگ
 بی ریش زرد رنگ - تازه سرد و راؤل و خشک در دهم صحیح تر آنست که بار د با نیک برودت و
 خشک بالاتفاق - صاحب اندان لفظ را عربی گوید و صاحب مؤید ذکر این بذیل الفاظ فارسی
 فرماید که میوه است بنبروام خاصیت سرد و در هندی آلوده نامند (ارو و) بقول امیر آمله زبان
 فارسی کالفظ اردو مین مستعمل آمل سے مشتق معلوم ہوتا ہے جسکی معنی سنکرت مین ترش مین
 ہندی مین آلودہ (مذکر) ایک قسم کا بکٹھا اور ترش پھل - خشک سے سرد ہوتے ہیں اور بڑے
 تازے کا اچار بناتے ہیں مرتبی اسکا مقوی دل و دماغ مزاج اول مین سرد و دهم مین خشک
 (الف) آمن | بقول صاحب رشیدی (الف) بفتح میم و سکون ف ن تودہ ہنیرم و غلہ و پشته
 (ب) آمنہ | آن و از اینجا ست خرمن کہ مخفف خر آمن است یعنی تودہ بزرگ و
 (ب) مراد (الف) صاحب برہان نسبت (ب) گوید کہ (ا) بفتح ثالث و نون تودہ و خرمن
 ہنیرم شگافہ را گویند و پشته و پشتوارہ ہنیرم بستہ را نیز و کبیر ثالث (۲) نام مادر حضرت رسالت
 پامیلی اللہ علیہ وسلم صاحبان جامع و ناصری و رشیدی و جہانگیری ہم ذکر این کرده اند (حکیم نورانی
 ۵) از انکہ گفتم کوه خشک مر ملکیت پڑ بہ خشک چوبی مالک کشید بر دارم پڑ ہزار آمنہ ہنیرم
 مہ ز کوه خشک پڑ نہادہ اند بانبار و من بانبارم پڑ صاحب سروری صراحت کند کہ خشک

نام کو ہی است۔ صاحب شمس گوید کہ اطلاق این بر پشتہ ہنیم و غلہ ہر دو آید صاحب نموت
 این قدر بیفزاید کہ معنی دوم تازی است (ارو) (۱) انبار بقول امیر فارسی زبان کا لفظ
 اردو میں مستعمل (مذکر) ڈھیر (اسیر) آمد سے کس کی ہے یہ گل نشان چراغ گورنہ پھولون کا
 میری خاک پہ انبار ہو گیا پڑھیر۔ مذکر (صبا) یہ ہے نشان عشق کہ ورت مال کا پڑت
 ہماری ڈھیر ہے گرد لال کا پڑ اردو میں انبار غلہ و انبار ہنیم بولتے ہیں دیکھو لفظ ٹھیک کی (آصفیہ)
 (۲) آمنہ بکسریم حضرت رسول برحق صلی اللہ علیہ وسلم کی والدہ ماجدہ کا نام مبارک۔

آمو | بقول صاحب برہان و جامع بغیر ثالث و سکون و او مخفف آموست و آن (۱) رود
 باشد مشہور و معروف واقع در میان ایران و توران و بعضی گویند (۲) دہست کہ این رود
 موسوم بآن وہ است و (۳) زمین ہمہست میان جیحون و فرات صاحب جہانگیری بر معنی
 اول و دوم قانع۔ صاحب رشیدی فرماید کہ آمو و آمون نام دیہی است بر کنار جیحون کہ در قدام
 آمل می گفتند و الحال آمو گویند و رودی کہ برومی گذر و آنا آب آمو گویند لیکن تنہا آمو و آمون
 نیز خواجو گوید (۵) گرش افتد سوی جیحون گذاری پڑ بجملہ قلعة آمو بدزد و بچوالہ صاحب قاموس
 گوید کہ صحیح آمل است و عوام آمو یہ گویند بقول صاحب ناصری نام قریہ بر کنار و جیحون واقع
 و آنا آمون نیز گفته اند۔ لہذا جیحون را منسوب بآمون نموده آمون و آمو گویند و آمو یہ نیز (ارو)
 (۱) ایک شہور ہندی کا نام جو ایران اور توران کے درمیان بہتی ہے (۲) ایک دیہہ کا نام جس
 وہ ہندی موسوم ہوئی (۳) ایک زمین کا نام جو جیحون اور فرات کے درمیان واقع ہے۔
آموت | باتامی فوقانی بروزن لاہوت (۱) آشیان جانوران شکاری را گویند بچو بازو

و چرخ و امثال آن صاحب جهانگیری ذکر این کرده (منجیک ۵) بر قلعه قاف و بخت اقبال
 آموخت عقاب دولت تست: صاحب رشیدی فرماید که مطلق آشیان است و آنکه آموخت
 عقاب آشیان و بواسطه بلندی و ارتفاع قلعه الموت را بدین اسم موسوم کرده اند و در اصل
 آنکه آموخت بود کلام منجیک (که گذشت) مؤید این معنی است آنچه در بعضی تواریخ است اینکه داعی
 کبیر حسن بن زید حسنی از دنبال صیدی بر کوه الموت رفت و چون در غایت ارتفاع دید قلعه
 بساخت و چون عقاب در قتل حبال آشیانه می کند بدین نام موسوم کرد و بعضی گفته اند که آموخت
 مخفف آموخت است مؤید این معنی است او و بعضی تواریخ است که چون از پشه صید عقاب
 بقلعه آن کوه رفتند و آنجا را منبغ دیده قلعه ساختند گویا عقاب رهنمایی کرد و تعلیم داد و این وجه
 در آثار البلاد و مذکور است (اتهی) صاحب نوادر فرماید که (۲) مخفف آموخت یا آموخته
 هم که از جهت تخفیف الموت هم خوانده اند (ارو) (۱) جانوران شکاری کا آشیان - گھونلا
 (۲) و بکجو آموخته -

آموختیا | بقول صاحب برهان و ناصری کبیر فوقانی و تحتانی بالف کشیده بلغت زنده
 پازند - کنیزک و پرستار و خدمتگار باشد و ضمیمه جهانگیری هم بدیل لغات زنده و پازند ذکر این است
 که ذافی الا تند (ارو) کنیزک بقول آصفیه زبان فارسی کالفاظ اردو مین مستعل اسم مؤنث تصغیر
 کنیز - بندوڑ - خدمتگار بھی بقول آصفیه اسم مذکر - خادم - خدمتی - چاکر اردو مین مستعل هم
 آموختگان ازل | اصطلاح - بقول صاحب برهان و رشیدی (۱) انبیا و اولیا و
 الله علیهم جمعین را گویند و بقول صاحب بحر (۲) شعر اسم حکم الشعرا تلامیذ الرحمن و ضمیمه جهانگیری

ذکر معنی اول است و بس و این کنا یہ باشد صاحب ناصری گوید کہ کنا یہ از انبیا و اولیا و صاحبان علم لدنی و ارباب مکاشفہ چنانکہ نظامی گفتہ (۱) پرورش آموختگان ازل و معنی این نکتہ نکردند حل و صاحب شمس و مؤید بہر دو معنی ہمزبان بحر مؤلف گوید کہ سند ناصری معلق باین اصطلاح نباشد (ارو) (۱) انبیا و اولیا (۲) شعرا - صاحبان علم لدنی اور ارباب مکاشفہ اولیا میں داخل ہیں۔

<p>آموختن بقول صاحب بحر عجم با و او ہر دو آمدہ نیز گوید کہ از کلام راقم (۲) معنی خو مجہول و حای موقوف (۱) تعلیم دادن و تعلیم گرفتن ہم مستفاد میشود و مؤلف گوید کہ متعدی یافتن کامل التصریف مضارع این (آموزد) آن ہم کہ عادی کردن باشد (۱) در فعل یا (سعدی) سملت ہمہ شوخی و دلبری آموختن چو موجم ہمہ تن آغوش است و حسرتم بس کہ بجا و ناز و عتاب و تگری آموخت و صاحب بخیمازہ کشیدن آموخت و بتماشای تو ترسم موارد گوید کہ در مضارع و امر و اسم فاعل این خانہ کہ نظر نکشاید و دیدہ بی روی تو از بس بہ ندید بہ زای تازی بدل شود چون آموزد و آموز آموز آموخت و (ارو) (۱) سکھانا - سکھانا - و آموزندہ - صاحب موارد بر معنی لازم ندارد تعلیم دینا - تربیت کرنا - سیکھنا - تعلیم پانا - (سعدی) من آدمی بچنین شکل و قدرو (درد) دل بھی تیرے ہی ڈہنگ سیکھا ہر خوش و روش و ندیدہ ام مگر این شیوہ از ان میں کچھ ہے آن میں کچھ ہے (۲) عادی پری آموخت و صاحب جامع بر یاد دادن ہونا - خوگر ہونا - عادت پڑنا (تہفہ عادت و الف) قانع و بقول بہا ریا د گرفتن فرماید کہ لازم آموختہ بقول صاحب نوادر ملوف آموختہ</p>	<p>آموختن بقول صاحب بحر عجم با و او ہر دو آمدہ نیز گوید کہ از کلام راقم (۲) معنی خو مجہول و حای موقوف (۱) تعلیم دادن و تعلیم گرفتن ہم مستفاد میشود و مؤلف گوید کہ متعدی یافتن کامل التصریف مضارع این (آموزد) آن ہم کہ عادی کردن باشد (۱) در فعل یا (سعدی) سملت ہمہ شوخی و دلبری آموختن چو موجم ہمہ تن آغوش است و حسرتم بس کہ بجا و ناز و عتاب و تگری آموخت و صاحب بخیمازہ کشیدن آموخت و بتماشای تو ترسم موارد گوید کہ در مضارع و امر و اسم فاعل این خانہ کہ نظر نکشاید و دیدہ بی روی تو از بس بہ ندید بہ زای تازی بدل شود چون آموزد و آموز آموز آموخت و (ارو) (۱) سکھانا - سکھانا - و آموزندہ - صاحب موارد بر معنی لازم ندارد تعلیم دینا - تربیت کرنا - سیکھنا - تعلیم پانا - (سعدی) من آدمی بچنین شکل و قدرو (درد) دل بھی تیرے ہی ڈہنگ سیکھا ہر خوش و روش و ندیدہ ام مگر این شیوہ از ان میں کچھ ہے آن میں کچھ ہے (۲) عادی پری آموخت و صاحب جامع بر یاد دادن ہونا - خوگر ہونا - عادت پڑنا (تہفہ عادت و الف) قانع و بقول بہا ریا د گرفتن فرماید کہ لازم آموختہ بقول صاحب نوادر ملوف آموختہ</p>
---	---

اسم مفعول مصدر گذشتہ و اصل آمنتہ تعلیم آن حاصل شدہ باشد (اردو) کچھ
کہ گذشت بمعنی درس گذشتہ و چیز کے کہ آمنتہ۔

آمود | بقول صاحب برہان و ناصری بر وزن نابود یعنی بر آمنت و بر آسست
و ساخت۔ صاحب پہلوی ذکر این کردہ صاحب سروری از فخر الدین ابو المعانی سنا کرد
(۱) گرانمایہ سپاہی داشت فرمود پڑ با استقبال شہزادہ برآمود و فرماید کہ بمعنی آمنتہ و آرا
نیز باشد چنانکہ خسرو گوید (۲) مگر سیل آمد از دریای مقصود پڑ کہ شد پای حرفیان گوہر آمود
مؤلف گوید کہ درین ہر دو شعر آخر الذکر آمود مخفف آمودہ باشد کہ مفعول مصدر آمودن
است کہ می آید و در ہر دو شعر اول الذکر ماضی مطلق از مصدر مذکور صاحب رشیدی ہم بذیل
مصدر ذکر این کردہ الحاصل ہر قدر معانی کہ در مصدر آمودن می آید در آمود ہم باشد کہ مشتق
ازوست بعض صاحبان لغت این رابطہ را ہم جامد بیان کردہ اند و خیال نفرمودہ اند کہ در
کلام خسرو آمود مخفف آمودہ و مشتق از آمودن است چنانکہ بالا گذشت (اردو) مصدر آمود
کے کل معنوں کے ساتھ اس کا ماضی اور مفعول کا مخفف دیکھو آمودن۔

آمودن | بقول صاحب بحر عجم باو و معر و این (آماید) و بقول نوادر مرادف آمادن
(۱) آراستن و آراستہ شدن و (۲) آمیختن آماییدن کہ گذشت امر این بقولش آموی
و آمینتہ شدن و (۳) ساختن و ساختہ گردان (تعلیق کا ملش بر لفظ آموی می آید) و اسم
(۴) پر کردن و (۵) پیراستن و (۶) درشتہ مفعولش آمودہ صاحب برہان بر معنی نبرہ
کشیدن لعل و مروارید (کامل التصریف) مضارع و ۲ و ۳ و ۴۔ قانع صاحب سروری بذکر معنی

اول فرماید که در مؤید معنی دوم هم نوشته و از باقی
 معانی کنار کرده صاحب مؤید ذکر معنی اول
 و دوم و چهارم می فرماید و بقول رشیدی آرستن
 و پرکردن گوید که آما می امر آمودن است بدین
 دو معنی و اسم فاعل از آن و آمود و آموده برین
 قیاس مؤلف گوید که امر را فاعل نوشته است گوهر آمود و زمین را اگر دال ب شکر آلود و فاعلی
 تسامح یا غلطی کتابت باشد و باز گوید که بعضی
 این را با و مجهول معنی آمیختن و به مجاز برشته کشیدن
 جوهر و امثال آن اطلاق کنند گویا بیکدیگر منته
 و به مجاز برانپاشتن و آنگدن نیز در جهانگیری
 معنی آرستن آورده مستند بکلام امیر خسرو (۵۱)
 و گویا به در جنبش آمد نشاط پذیر آموده شد خسرو
 بساط بلکه اثبات معنی غیر مقرر گفتار متاخرین
 شاید خصوصاً امیر خسرو چه وی در بندش و نمایا
 چنانچه جهانگیری خود در لغت چکا وک برا و خوا
 کرده (انتهی) مؤلف گوید که در معنی اول کثر
 صاحبان تحقیق هم اتفاق دارند پس بر کلام خسرو
 کشیدن گوهر را و بیکدیگر (گوهر آمودن) بوقع خود
 اعتراض کردن عجب است صاحب رشیدی
 کلام فخرالدین ابوالعانی را ندیده باشد که بلفظ
 آمود ذکر کرده ایم که متعلق معنی اول است و ضا
 سروری که از اهل زبان است بر قول خود
 سندش آورده (خسرو ۵۱) نشانده بر سر
 گوهر آمود و زمین را اگر دال ب شکر آلود و فاعلی
 فسوفی چند با خواش بر آمود و فسوف
 کردن میا بل کی کند و در وقتی از سروری
 در آمودن آن خسته بنایا تا نایچ باقی بگنجینه باشد
 معنی ششم و ششم از نظر ناگذشت نسبت معنی پنجم میگویم که
 از معنی اول است که پیرستن هم فی تحقیق نوی
 از آرستن باشد فرق میان هر دو بر مصداق آرستن
 بیان کرده ایم و نسبت معنی ششم با قول رشیدی
 اتفاق داریم که برشته کشیدن گوهر گویا بیکدیگر منته
 است و در هر موقع معنی در برشته کشیدن (در
 نمیشود الحاصل مجرور آمودن) معنی در برشته
 کشیدن گوهر را و بیکدیگر (گوهر آمودن) بوقع خود

افادہ این منی کند بر لفظ آئینہ بر نمبر (۱) سندی و (۲) پیراستہ را نیز گویند و (۵) ترجمہ لفظی از کلام نظامی آورده ایم و ما ہم گفتہ ایم (۵) است کہ در عربی مند راج خوانند غنیمت است دانہ اشکم تبار اشک مانند زیوری و در گلویم گوی کہ صاحب جامع باتفاق برہان از مصدر این آمو دست سلک آبدارہ (۱) و (۲) آراستہ ہم خبر می دہد صاحب نوادر ذکر این بذیل مصدر کرنا - آراستہ ہونا (۲) ملانا - آمیز کرنا - ملنا (۳) کردہ (والہ ہروی ۵) بانوی طرحی بروی بنانا - بنوانا (۴) بھرنا - (۵) پیراستہ کرنا - امیزنے صفحہ کدج آوردن ہم ز سحر آمو دہ ہم از دعوی (۲) آراستہ پیراستہ کے لفظ پر پیراستہ کی منی پیغمبری و صاحب سروری بر معنی آراستہ و بصراحت بیان فہرستی پس جس طرح (آراستہ) آمیختہ قناعت کند (نظامی ۵) و وخر کہ کرنا مستقل ہے اسی طرح پیراستہ کرنا کہ سکتے داشتی خسرو ہیا و بر آمو دہ گوہر چون ثریا دولہ ہین معنی ناخوش آئینہ چیرین دور کر کے نیت (۵) بخوی خوش آمو دہ بہ گوہر م و برین دنیا جسکو پیرا تگی کہتے ہین جیسے خط بنوانا - ز سیم ہم برین بگذرم و صاحب پہلوی ہمزبانخن ترشوانا - و رخت سے کاواک شانوں سروری صاحب جہانگیری این را بسہ معنی کا چھٹوانا (۴) پرونا - اوّل الذکر مخصوص کند و سند ہر سہ پیش (نظامی آمو دہ) بقول صاحب برہان بروزن (۵) بر آمو دہ گوہر بشکین کند و فرومشتہ آمو دہ (۱) اصل و مرورید و امثال آنرا بر گوہر آگین پرند و دولہ (۵) گذارندہ صخرہ گویند کہ در رشتہ کشیدہ شدہ باشد و معنی (۲) گوہر فروش و سخن را گوہر بر آمو دہ گوش و پر کردہ و معلو ساختہ ہم است و (۳) آراستہ بسیار عجیب است کہ نسبت معنی سوم فرماید کہ

<p>نیفتند که طرز بیان اهل لغت مشتقی را اسم جامد قرار می دهد و فی الحقیقت چنین نباشد این مفعول است از مصدر گذشته و بر همه معانی (آمودن) شامل چیزی تازه و رین نیست که بوجه آن ذکرش بطور خاص کنیم (ارود) او بخین تمام مصادر کا اسم مفعول جو آمودن ترجمه بین بیان هو یعنی (۱) آراستگیار هوا آراسته (۲) ملایا هوا - ملایا هوا - مخلوط (۳) بنایا هوا - بنوایا (۴) بھرا هوا - ملود (۵) پیرا هوا - پرویا هوا</p>	<p>آراسته باشد و ندش همان که از کلام امیر خسرو بر معنی اول مصدر آمودن گذشت مؤلف گوید که صاحب جهانگیری حلقه معانی را تنگ می کند و از غوکامل کارگیری و اتفاق محققین باندان هم بر مصدر و هم برین لفظ خاص یعنی آراسته و پیرا عام است نه خاص - صاحب رشیدی بذیل مصدر تعریف این نوشته و صاحب شمس و بقول صاحب مؤید آراسته و تمام آمیخته و پر کرده مؤلف گوید که تحقیق پسندان در غلط هوا - ساخته (۴) بھرا هوا - ملود (۵) پیرا هوا - پرویا هوا</p>
<p>آموز [بقول صاحب نوادر (۱) اسم مصدر آموختن مرادف آموزش (۲) اسم فاعل (۳) اسم مفعول و (۴) امر چون دانش آموز و دست آموز (بیدل ۵) عضو عضو را حیاتش مرغ دست آموز کرد و پیکر کند پرواز زنگم چون خادری چنگ اوست و صاحب موارد هم بر مصدر آموختن صراحت حاصل بالمصدرش کرده که آموز و آموزش باشد و آموزگار از همین آموز است مؤلف گوید که اسم فاعل آموختن آموزنده و مفعولش آموخته و آموزیده بقاعده عام فارسیان هرگاه صیغه امر مصدر آموختن (آموز) بعد اسمی مرکب شود فاعله معنی فاعل و مفعول نباشد چون ادب آموز و دانش آموز و مرغ دست آموز و این کلیه تخصیصی ازین مصدرند و پس (آموز) را اسم فاعل و اسم مفعول گفتن دلیل آنست</p>	<p>آموز [بقول صاحب نوادر (۱) اسم مصدر آموختن مرادف آموزش (۲) اسم فاعل (۳) اسم مفعول و (۴) امر چون دانش آموز و دست آموز (بیدل ۵) عضو عضو را حیاتش مرغ دست آموز کرد و پیکر کند پرواز زنگم چون خادری چنگ اوست و صاحب موارد هم بر مصدر آموختن صراحت حاصل بالمصدرش کرده که آموز و آموزش باشد و آموزگار از همین آموز است مؤلف گوید که اسم فاعل آموختن آموزنده و مفعولش آموخته و آموزیده بقاعده عام فارسیان هرگاه صیغه امر مصدر آموختن (آموز) بعد اسمی مرکب شود فاعله معنی فاعل و مفعول نباشد چون ادب آموز و دانش آموز و مرغ دست آموز و این کلیه تخصیصی ازین مصدرند و پس (آموز) را اسم فاعل و اسم مفعول گفتن دلیل آنست</p>

کہ آموختہ یاد نباشد (اردو) (۱) سکھانا۔ اور سکھنا کا حاصل بالمصدر تعلیم۔ بقول صاحب
 آصفیہ زبان عربی کا لفظ مونث۔ تربیت۔ تادیب (۲) و (۳) ادب آموز، بقول امیر
 فارسی زبان کا اسم فاعل ترکیبی اردو میں مستعمل ہے بمعنی ادب سکھانے والا۔ (زندہ) کہو
 نہ کیوں ادب آموز انجمن کو تری پتنگ شمع سے یان دور دور ہوتا ہے؟ (ناسخ ۵)
 عارفون کو ہر دور و دیوار ادب آموز ہے؟ مانع گردن کشتی ہے انخا محراب کا؟ اسی طرح
 مرغ دست آموز اردو میں کہا جاتا ہے بقول صاحب آصفیہ (فارسی) ہاتھ پر ہلایا ہوا
 پرندہ سدھایا ہوا پرند جو چھوڑنے کے بعد ہاتھ پر آ بیٹھے (۴) سکھانا اور سکھنا کا امر سکھا اور سکھ۔

<p>آموز ایندن بقول صاحب بحر معجمی آموزگار بقول صاحب برہان باکا</p> <p>آموختن کہ تعلیم دادن باشد کامل التصریف فارسی (۱) آموزندہ و (۲) آموزانندہ را گویند</p> <p>مضارع این آموزاند دیگر کسی از اہل لغت کہ معلم و استاد باشد صاحب ناصری بر معنی اول</p> <p>ذکر این نکرد اما از بیان برہان کہ بر لفظ آموزگار قانع (فردوسی ۵) ہر آنکس کہ گوید کہ دنیا</p> <p>می آید وجود این در استعمال فرس ثابت۔ شدم بہرگونہ علمی توانا شدم پیکھی لغز بازی</p> <p>(اردو) تعلیم دلوانا۔ تعلیم دلانا۔</p> <p>آموزش بکسر زای منقوطہ بقول صاحب</p> <p>نواد اسم مصدر آموختن کہ گذشت و بقول</p> <p>صاحب موارد حاصل بالمصدرش مرادف</p> <p>آموز (اردو) دیکھو لفظ آموز کا نسب (۱) بے مدعی سفرہ بی انتظار پڑ و بقول شیدی</p>	<p>آموزگار بقول صاحب برہان باکا</p> <p>آموزگار رہا کہ نباشاندش پیش آموزگار پڑ</p> <p>صاحب بحر گوید کہ شاگرد و استاد باشد و بقول</p> <p>سروری معلم و آموزندہ (سعدی ۵) دست</p> <p>جان پرور است صحبت آموزگار پڑ خلوت</p> <p>بے مدعی سفرہ بی انتظار پڑ و بقول شیدی</p>
--	--

معلم و بقول مؤید و شمس باد او فارسی و کافتر
 و زای موقوف در میان شاگرد و پند پذیر و آموزگار
 بہار را با صاحب بحر اتفاق سعدی (۱) و تالیف کردہ اورا (صد و خشتور) نیز گویند از فر
 از آموزگار بدش بکہ بدخت و بی رہ کن چون
 خودش (۲) فردوسی (۳) از ان پر ہنر بنہر آموزناک | اصطلاح - بقول صاحب بحر
 چون بود پکہ آموزگارش فریدون بودہ (ارو) و تحقیق عالی شانہ و (۲) معلم و بقول صاحب مؤید تحقیق
 (۱) شاگرد بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستعمل
 و مذکر تلمیذ - طالب علم - استاد سے سیکھنے والا
 (۲) آموزگار بقول امیر فارسی زبان کا لفظ اردو میں
 مستعمل معنی سکھانے والا - استاد - معلم (صحفی) |
 عالم میں علم ہوتا ہے آموزگار خلق بنہ اور اوکی (۲) استاد معلم - دیکھو آموزگار۔
 ذات پاک ہے آموزگار علم بنہ
 آموزگار و خوشوران | اصطلاح - بقول صاحب
 از مصدر آموختن مراد آموختہ کہ گذشت۔

آہ موسنی | بقول صاحب برہان و جامع بسکون سین بی نقطہ و کسرون و تحتانی ساکن و
 یا بیشتر کہ یک شوہر داشتہ باشند ہر یک دیگر کی را آہ موسنی باشند صاحب انند ہم ذکر این کردہ
 (ارو) سوت یا سوتن بقول صاحب آصفیہ زبان ہندی کا لفظ اسم مونث ایک خاوندکی
 و عورتین جو باہم سوکن بھی کہلاتی ہین وہ بیوی جو پہلی بیوی پر لائی جاوے جسکو فارسی میں

انباغ اور عربی میں ضرور کہتے ہیں (راحت ۵) ایک سلفہ بھی جو تم پلو گے میرے ہاتھ کا پتہ سوت جھلائی ابھی جل کر ہیم ہو جائے گی پتہ

آمولن | بقول صاحب برہان و اندبفتح لام و سکون نون یونانی نشاستہ را گویند کہ از ن فالودہ و آہارینہ فارسیان این لفظ را گرفته اند (اردو) نشاستہ بقول صاحب آصفیہ زبان فارسی کا لفظ اسم مذکر جس کے لغوی معنی جمایا ہوا۔ بیٹھا ہوا۔ چونکہ نشاستہ بھیسکے ہوئے گیہوں کو مل کر انکی گرنی کالی اور جمائی جاتی ہے۔ اس وجہ سے یہ نام رکھا گیا وچہنر جو مغز گندم سے تیار کی جاتی اور اس کا فالودہ وغیرہ بھی جمایا جاتا ہے صاحب رسالہ تذکیر و تانیث نے بھی اس کا ذکر فرمایا ہے۔

آمون | بقول صاحب برہان و جامع بروزن ہامون (۱) رودیت کہ در میان خوارزم گندرومیان ترکستان و خراسان واقع است و (۲) بمعنی پر و لبالب و مملو و لبریز بہم صاحب ناصری بذیل آمو فرماید کہ مرادف آموست کہ گذشت (از ناصری ۵) آن رود کہ خوشتر است ز امون پنی شبہ کہ ہست رود سیحون پتہ فرماید کہ رود آموں جیون است و منبع آن از کوہ بلورد اعنت کہ در شرقی بخشان واقع شد و آن کوہلیست بلند و جیون از نزدیکی طرف شمالی شہر بلخ گذشتہ بد ریاحیہ ارال داخل میشود و سابقاً بہ بحر خزر می رخت و زناں غلبہ نعل بر خوارزم شاہ مجرای آن را نعل برگردانیدہ بہ بحیرہ ارال روانہ کردند و طول آن رُو نہ صد میل است و آب آن بخوشگوار می معروف و جیون را بآن وسعت و عرض و طول بامون نسبت و ادن چنان است کہ بحر خزر را بآب سکون کہ نام جزیرہ بود منسوب دارند و سیحون

از همان بلور داغ برنجیرد و از پهلوی شهر اترار می گذرد پس از متمرئینا پانصد و پنجاه میل
 بدریاچه ارال می ریزد و ارال در ترکی بمعنی عقاب است چون در حوالی آن رود عقاب
 که ارال خوانند و فور در آن بحیره را بارال منسوب کرده اند چنانکه جیحون را آباموی و
 بحر خزر را آب سکون منسوب کرده اند و آهوی آمون کنایه از مشوق ترک است که بجای
 خود آید. صاحب سروری گوید که این را آموی نیز گویند و در اصل آمون نام قصبه است
 برکنار رود که آن رود منسوب بآنست بقول صاحب جهانگیری و رشیدی مرادف آمو
 و بقول صاحب مؤید یعنی تیره و رودی که کناره خوارزم است میان خراسان و مادرا و انهر
 صاحب شمس این را مرادف آمو گوید و خیال می کنیم که غلطی کتابت راه یافت (آمو) را
 (آمو) نوشت (ار و و) (۱) و بکھو آمو (۲) بھرا ہوا۔ لبالب۔ (مذکر) لبریز۔ مملو (اصفیہ)

<p>آمو بقول صاحب برهان سکون آمودن۔ آموے را حاصل بالمصدر و امر یای حطی (۱) نام شهر است برکنار جیحون چون آن نوشته است مؤید گوید که بمعنی پرکردن منسوب بآن شهر است و (۲) بمعنی پرکردن فی القنیہ و اقول امر آمودن و امر بمعنی فاعل و مملو ساختن و (۳) امر باین معنی و (۴) فاعل هم آید و در لسان اشعار امر بمعنی مصدر هم آمده هم آمده صاحب جامع نسبت معنی دوم پڑو اما بمعنی ماضی یافته نشد (اتهی) مؤلف گویند مملو نوشته و مقصود برهان هم خیرین نباشد که در قاعده فارسی مذکور است که حاصل مصدر حاصل بالمصدر نمودن گیریم و رنه معنی مصدر است گاهی بر وزن صیغه امر آید چون از سوختن را درین دخل نیست۔ صاحب موارد بر مصدر (سوز) و گاهی بر وزن ماضی چون از زدن</p>	<p>آمو بقول صاحب برهان سکون آمودن۔ آموے را حاصل بالمصدر و امر یای حطی (۱) نام شهر است برکنار جیحون چون آن نوشته است مؤید گوید که بمعنی پرکردن منسوب بآن شهر است و (۲) بمعنی پرکردن فی القنیہ و اقول امر آمودن و امر بمعنی فاعل و مملو ساختن و (۳) امر باین معنی و (۴) فاعل هم آید و در لسان اشعار امر بمعنی مصدر هم آمده هم آمده صاحب جامع نسبت معنی دوم پڑو اما بمعنی ماضی یافته نشد (اتهی) مؤلف گویند مملو نوشته و مقصود برهان هم خیرین نباشد که در قاعده فارسی مذکور است که حاصل مصدر حاصل بالمصدر نمودن گیریم و رنه معنی مصدر است گاهی بر وزن صیغه امر آید چون از سوختن را درین دخل نیست۔ صاحب موارد بر مصدر (سوز) و گاهی بر وزن ماضی چون از زدن</p>
---	---

<p> (زود) و گاهی زیادت (ش) بر صیغه امر چون براس هر یک مصدر نیست و اگر (آموی) را (سوزش) و (دانش) و گاهی زیادت (اک) که امر آمودن است حاصل مصدرش گیریم بر صیغه امر چون از مصدر پوشیدن که امرش (پوش) این تخصیص باشد پس صاحب مؤید چه میگوید است و حاصل بالمصدرش (پوشاک) و گاهی که آموی حاصل بالمصدر آمودن است و بر صیغه ماضی (ار) زیاده می کنند یا (نی) چنانکه آنچه صاحب مؤید گوید که امر معنی فاعل هم پیدا (گفتار) و (آمدنی) و گاهی ماضی و امر هر دو با هم درست نباشد بلکه بقاعده فارسیات هرگاه جمع شده افاده حاصل مصدر کنند چون از اسمی با امر جمع شود افاده معنی فاعل مفعول گفتن (گفتگو) و از حسیتن جستجو و گاهی بر آخر اسم هر دو کند و این افاده مخصوص ترکیب است مفعول یا مفعول معروف آرد و های مفعول را نه بد و ن آن پس صاحبان برهان و مؤید به کاف فارسی بدل کنند چون از فسر دن (فنگی) هر دو تسامح کرده اند که آموی را بمعنی فاعل (کذافی حسن القواعد) پس آنچه صاحب قنیه گرفته اند و اگر مقصودشان از اسم فاعل ترکیبی آموی را بمعنی پرکردن و نوشت درست نکرده اند بلکه است چنانکه بیان کرده ایم صراحت آن ضروری آموی ماضی آمودن نیست و صاحب مؤید بود و در اخالات از معنی مفعولی هم بحث کردن آموی را حاصل بالمصدر آمودن هم نه نوشت ضرورتی داشت (ع) بین تفادستاره و آنچه بجهت لسان اشعار امر را بمعنی مصدر از کجاست تا کجا با الحاصل طریق بیان می گیرند و ابهامش را می کشایم که مقصودش اهل لغت سیما محققین زبان دان قابل غور است بجز قاعده (۱) متذکره بالا نباشد و لیکن تمهید ما بر اکثر لغات ذکر این کرده ایم پس نتیجه تحقیق </p>	<p> (زود) و گاهی زیادت (ش) بر صیغه امر چون براس هر یک مصدر نیست و اگر (آموی) را (سوزش) و (دانش) و گاهی زیادت (اک) که امر آمودن است حاصل مصدرش گیریم بر صیغه امر چون از مصدر پوشیدن که امرش (پوش) این تخصیص باشد پس صاحب مؤید چه میگوید است و حاصل بالمصدرش (پوشاک) و گاهی که آموی حاصل بالمصدر آمودن است و بر صیغه ماضی (ار) زیاده می کنند یا (نی) چنانکه آنچه صاحب مؤید گوید که امر معنی فاعل هم پیدا (گفتار) و (آمدنی) و گاهی ماضی و امر هر دو با هم درست نباشد بلکه بقاعده فارسیات هرگاه جمع شده افاده حاصل مصدر کنند چون از اسمی با امر جمع شود افاده معنی فاعل مفعول گفتن (گفتگو) و از حسیتن جستجو و گاهی بر آخر اسم هر دو کند و این افاده مخصوص ترکیب است مفعول یا مفعول معروف آرد و های مفعول را نه بد و ن آن پس صاحبان برهان و مؤید به کاف فارسی بدل کنند چون از فسر دن (فنگی) هر دو تسامح کرده اند که آموی را بمعنی فاعل (کذافی حسن القواعد) پس آنچه صاحب قنیه گرفته اند و اگر مقصودشان از اسم فاعل ترکیبی آموی را بمعنی پرکردن و نوشت درست نکرده اند بلکه است چنانکه بیان کرده ایم صراحت آن ضروری آموی ماضی آمودن نیست و صاحب مؤید بود و در اخالات از معنی مفعولی هم بحث کردن آموی را حاصل بالمصدر آمودن هم نه نوشت ضرورتی داشت (ع) بین تفادستاره و آنچه بجهت لسان اشعار امر را بمعنی مصدر از کجاست تا کجا با الحاصل طریق بیان می گیرند و ابهامش را می کشایم که مقصودش اهل لغت سیما محققین زبان دان قابل غور است بجز قاعده (۱) متذکره بالا نباشد و لیکن تمهید ما بر اکثر لغات ذکر این کرده ایم پس نتیجه تحقیق </p>
--	--

آنست که آموی (۱) نام شهرست و رودی همی به صاحب شمس یعنی پر کرده گوید و سندی
 (۲) حاصل بالمصدر آمدن یعنی (الف) آرگی پیش نکند مقصودش جزین نباشد که بحالت
 و (ب) آمیزش و (ج) ساخت و (د) پری ترکیب چنانکه افاده معنی فاعلی کند همچنان افاد
 و (ه) پیراشگی و (و) در سلک کشی یا کشیدن در معنی مفعولی هم بقول صاحب نوادر امر آمدن
 سلک (۳) امر مصدر آمدن و بس صاحب و اسم فاعل نیز (ار و و) (۱) یک شهر اورندی کا
 سروری ذکر نمبر (۱) کرده سندش (۵) و (ج) نام (۲) مصدر آمدن کے تمام معانی کا حاصل
 که آب چشم من است به آب آموی دینی گنجینه بالمصدر یعنی (الف) بناؤ - بقول آصفیه آرگی
 صاحب ناصری بضم ن آموسندی از حکیم قمر آرایش - آمیزش (ب) آمیزش (ج) بنا
 آورده (۵) جسم من چون چشمه آموی شد بقول آصفیه ساخت - ساختگی (د) بھرت
 از بحر او به تن بخون در چون میان چشمه آموی پری دکن مین بولتے ہیں - محاوره اردو مین
 موی به (حکیم رودکی ۵) آب جیون باهم بھرتا کا حاصل بالمصدر بھی بھرتا ہے (۵)
 پیناوری پنخنگ مارا تاسیان آید همی به ریگ پیراشگی (و) (پروالی) دکن مین کہتے ہیں
 آموسے و دشتیمای آن به زیر پایم پر نیان آید و محاوره اردو مین پرنا کا حاصل بالمصدر بھی پرنا
 آمویہ | بقول صاحب برهان یفتح تحتانی معنی آمون است و آن رودخانه نباشد شہور
 صاحب ناصری یلفظ آمو ذکر این کرده کہ مرادف است صاحبان باشند جامع اللغات هم
 آهمہ | بقول صاحب برهان و ناصری و جامع بروزن نامہ (۱) بمعنی دوات نویسندگی
 باشد و (۲) تودہ و پشتہ ہمیرم را نیز گفته اند صاحب سروری بر معنی اوّل آتفا کرده ذر حکیم طری

سند آورده (۱۵) ای ترا نگ آمه نی خامه پد لوح تعلیم تحته نرد است پد صاحب جهانگیر
 ذکر هر دو معنی کند صاحبان رشیدی و مؤید هم بر معنی اول قانع (ار دو) (۱۱) دوات بقول
 صاحب آصفیه (عربی) اردوین مستعمل (مونث) سیاهی رکبته کا طرف (اسیر) (۱۵) صفت
 زلف دم گریه لکھ نہیں سکتا پد شمول اشک سے پھسکی دوات اتنی ہے پد (۲) دیکھو آمن-
 (۱) آمینختن | بقول صاحب بحر بایای مجہول و خای موقوف (۱) مخلوط شدن (۲) مخلوط

کردن دو چیز یا زیادہ ازان (کامل التصریف) مضارع این آمیز و مؤلف گوید کہ امر این آمیز
 (حافظ ۱۵) مجوی عیش خوش ازدور و از گون سپرد کہ صاف این سر خم جلد در روی آمیز است
 (سلطان ساوجب ۱۵) ہر دل کہ بر خوشیت در دست غم آوید و پد ہری کہ وہ علت در خون
 دل آمیز و پد (عربی ۱۵) از باغ نعیمش مدہ انعام و سیامیز و با مطلب او مطلب اصحاب شکم
 را پد صاحب نوادر گوید کہ با ہم شدن و با ہم کردن دو چیز است یا زیادہ ازان و (۳) مجا
 بمعنی جماع در اسم مصدر و مضارع و امر و اسم فاعل و اسم مفعول (خا) بہ زراعی تازی) بدل شود
 چون آمیزش آمیز و آمیز و آمیزندہ مؤلف گوید کہ مفعول این .....
 (۲) آمیختہ | باشد و درین خای عربی بحال خود است بقول صاحب نوادر مفعول را آمیز

باید گرفت کہ متعلق از آمیز نیست- صاحب موارد ہم ذکر این مصدر بہر دو معنی اول کند و گوید کہ
 حاصل بالمصدر این آمیزش و آمیز و آمیزہ و آمیخ و آمیغہ باشد و آئینہ برای فارسی ہم ہر
 را بجای خودش ذکر کنیم- بقول صاحب مؤید آمیختن خلط کردن چیزی بچیزی و آمیختہ مخلوط
 (جامی ۱۵) ہر گل کہ بر آید ز گل تربت مجنون پد بوی خوشش آمیختہ بانگہت لیلی است پد رضا

(۵) با تم و سوز جهان با یکدیگر آمیخته است: خندها چون برق دارد ابر گریان در لباسش
(ارو) (۱) ملنا - مخلوط هونا (مجرع) (۵) آب طاهر کننده است لیکن بن خود بخس هوش را
مین مل که (۲) ملانا - بقول آصفیه مخلوط کرنا - (۳) ملنا - بقول آصفیه هم بستر هونا -

آمیخته شدن | استعمال - مرادف منی آرایان در وصل سرانید سخن: فرقت آمیز
اول آمیختن و مجهول آن است چنانکه ظهور می کند سرود اندر زم: صاحب جهانگیری این
گوید (۵) مزه از عمر کسی برد که در روز از این شکر بمعنی آمیخته و مباشرت گوید بقول صاحب
هر تو آمیخته شد با شیرش: (ارو) مل جانا - رشیدی مرادف آمیزش و کنایه از جماع چنانکه
ملادیا جانا - حکیم اسدی گفته (۵۲) بسی گرد آمیز خوبان گرد

آمیز | بقول صاحب برهان روزگار که تن را کند لاغری و روی زرد و صاحب شمس بر
معنی (۱) آمیزش و (۲) مباشرت و جماع باشد منی دوم قانع - بهار گوید و اند بدنبالش پودیکه
و آمیختن دو چیز یا زیاده را هم - صاحب ماصری بمعنی آمیزنده و حاصل بالمصدر آمیختن و امر
این را مرادف آسب گوید و ذکر معنی اول و دوم و تخته (امیر شاه سبزواری) (۵) گاهی زنی
کند صاحب جامع فرماید که آمیخته و مباشرت سنگ جفا که طعن و دشنام از قفا با دست
صاحب سروری فرماید که مزوج کننده و کرده و گل دیوانه را دشنام سنگ آمیز تو نه فرماید که
(۳) امر آمیختن هم و بقول اول خود از سرج هم ازین عالم است تو را اعتبار آمیز نظر غبار
راجی شد آورد (۵) طبع او لطیف را بقهر آمیز آینه قند انتظار آمیز - ساعد گار آمیز - خرا
جو را و نوش را بر هر آمیز: (سوزنی) سخن بها آمیز و گل خارا آمیز (میرزا صاحب) (۵) جوا

تنوع بمقدار لب ترش رویان بہ ہر بار بار پر از قند تھا
 بالمصدر آمیختن است و بسوآنچہ صاحب سروری
 آمیزہ (ملا ابو البرکات ۷) سبقتش تیز است
 معنی این مخروج کنندہ می نویسد و از سراج الدین
 دستاویز بہ ریش و جملہ رشخند آمیزہ مؤلف گوشت
 راجی سند می آورد و آنچه صاحبان جامع و سروری
 کہ تحقیق ہند و عجم درین لفظ چہ جگر کا و بہا و باکلام
 و بہا نگیری و بہا را این را بمعنی آمیختہ و صاحب
 سخن سبحان پارس چہ طبع آزمایہا کردہ اند۔ انچہ
 بہا ر عجم بمعنی آمیزندہ می فرماید و سند ہای متعددہ
 صاحب برہان معنی اول این را مرادف آمیزش
 پیش می کشد عجب است از دو عجب ترا پیشین
 گوید جادو و بر معنی دوش صاحب رشیدی نہ
 او از ہمہ اسنادشان می کشد کہ (آمیزہ صیغہ
 آرد کہ گذشت اما معنی آخر الذکر برہان و را می اول
 امر است و بعد اسمی ترکیب یافتہ افادہ معنی
 نیست و تکرارش بجلیہ مصدری اگر تسامح باشد
 فاعلی و مفعولی کند و دیگر ہیچ الحاصل مجرور (آمیزہ)
 چیست۔ مادر آمیز و آمیزش فرقی نازک کردہ
 بمعنی آمیزندہ و آمیختہ اصلاً نیاید (ارو و ۱)
 کہ صراحت آن بر مصدر (آمیزیدن) و لفظ
 آمیز زبان فارسی کا لفظ اردو میں مستعمل ہے
 (آمیزش) می آید اگر مقصود صاحب برہان ہما
 بمعنی میل۔ ملاپ۔ صاحب آصفیہ اور آمیز
 فرق است کہ تقاضی تکرار معنی شد ضرورت
 نے اس کو ترک فرمایا ہے لیکن خود صاحب
 آن داشت کہ صراحت کند اول لفظ آمیزش و آصفیہ نے (ملانا) کے ذیل میں (آمیز کرنا)
 مصدر آمیزیدن را فرمودہ گذشتہ است و کاری کا ذکر فرمایا ہے۔ آمیزش بقول امیر (فاری)
 از ما بہ الامیاز آمیز و آمیزش نہادشہ پس نیست اردو میں مستعمل آمیختن سے حاصل بالمصدر
 معنی اول و آخر پیش ہمین قدر گوئیم کہ حاصل (موت) بمعنی میل (ظفر ۷) خدا جانے کہ سنو

مرے کیا رنگ ہے دل کا پنہ نظر آتی ہے ہم دیگر تحقیق زباندان ازین لفظ کنا کشیدہ
کچھ آمیزش خون آج آنسو میں پڑا آتش (۵) اند مولف گوید کہ تحقیق ما آمیزش حاصل

گالی نہیں زیباب شیریں سے تہا سے یہاں بالصدر آمیزیدین است کہ می آید ما بلفظ
شہد کہ تلخ نہ آمیزش ہم سے پند مولف کہتا (آموی) قواعد فرس را نسبت حاصل بالصدر

کہ ہکو اس سے اتفاق نہیں ہے کہ آمیزش بیان کردہ ایم- آمیز- امر است از آمیختن
آمیختن کا حاصل بالصدر ہو بلکہ ہم اسکو آمیزیدین و آمیزیدین ہر دو معاصرین زباندان تصدیق

کا حاصل بالصدر خیال کرتے ہیں اسکی کامل بحث ہم خیال مامی کنند کہ حاصل بالصدر آمیختن
لفظ آمیزش پر کرینگے (۲) جماع (مذکر) مباشرت (مؤنث) بر وزن صیغہ امر (آمیز) است و حاصل

بقول صاحب آصفیہ (عربی) ہم بستری بخوابی - مجا بالصدر آمیزیدین زیادت (ش) بر صیغہ
(۳) آمیز کر - ملا - صیغہ امر ہے (آمیز کرنا) او (آمیزش) یکی از معاصرین شروانی ہمزبان

ماست کہ در آمیز و آمیزش فرقی نازک است (ملانا) سے دیکھو مصدر آمیختن -

آمیزش بقول بہار (۱) بمعنی اختلاط و اگرچہ اختلاط - ترجمہ ہر دو باشد لیکن اختلاط
کہ بالفظ و ادن و کردن بصلہ باستعمل ہم او و غیر خالص و خالص و نیک بابد آمیزش باشد

نوا در المصا و بذیل مصدر آمیختن ذکرش کند و اختلاط عام (آمیز) است میفرماید کہ ہمین
صاحب اند ہمزبان ش و صاحب آصفیہ (عربی) فرق میان آمیختن و آمیزیدین باشد کہ آمیزیدین

اللسان صاحب امیر اللغات اردو این را عام است و این خاص و اسد علم حقیقتہ
حاصل بالصدر آمیختن نوشتہ و صاحب مؤا بحال (جامی ۵) ز آمیزش جسم و آمیزش

او پنهان گشتی از گوهر خویش غافل بود صاحب اردو میں متعل (مذکر) بمعنی پوشگی۔

۵) آمیزش کی بہت ہمہ نوش و نیش راہ آمیزش پذیرفتن استعمال۔ بقول از شیشہ نبات چو آئینہ روشن است تحقیق صاحب آصفی بجائے شرف رنگ جہانگیری خٹک

۶) آمیزش بمعنی (۲) وصل و چسپیدگی ہم آمدہ سند قبول کردن باشد (نثر) زبان پارس با کلام این بر مصدر (آمیزش و نشتن) می آید اردو عربی آمیزش پذیرفتہ (اردو) آمیزش قبول

۱) آمیزش و یکھو آمیز۔ اگرچہ امیر نے آمیزش کرنا کہہ سکتے ہیں جس سے آمیزش ہونا مقصود کے معنوں میں صرف (میل) کا ذکر کیا ہے لیکن ہے اور امیر نے آمیزش ہونا کا ذکر فرمایا کہ

(آمیزش کرنا) پر لکھا ہے ”اچھی چیزیں ناقص (رکش ۵) قرعے شیرینی گفتار و مذاق شیر ملا وینا جیسے (فقہ امیر) اس شہر کے سنا۔ ایسی آمیزش نہیں ہوتی نبات و شیر میں پڑ

سونے چاندی میں بہت آمیزش کر دیتے ہیں آمیزش وادن استعمال۔ آمیزش است پس اس سے یہ بات ظاہر ہے کہ فارسی میں جو خصوصیت آمیزش کی معنی میں ہے وہ منجھ

اردو میں بھی ہے (۲) وصل او چسپیدگی آمیزش دہندہ می توانم کرد از مرگان ز یکدیگر جدا پد مولف گوید کہ ازین سند ہم می کشاید

میں ایسی چسپیدگی یا ایسا وصل ہے کہ دونوں کہ شاعر آمیزش وادن را بجائے آوردہ کہ بالکل ایک معلوم ہوتے ہیں چسپیدگی و کثرت اختلاط خالص با غیر خالص مقصودش بود۔

متعل ہے وصل بقول صاحب آصفیہ عربی (اردو) آمیزش کرنا۔ بقول امیر میل کرنا اچھی

<p>ہنہین پاتے نہ ہزار آپس میں آمیزش کلا وقد کرتے ہیں :</p> <p>صافی استعمال - صاحب</p>	<p>جیزین ناقص چیز ملا دیا - اس کی مثال لفظ آمیزش پر گزرجی ہے -</p> <p>آمیزش و نست استعمال صاحب صافی</p>
<p>ذکر این کردہ از قاسم مشہدی سند آرد (۱) طفل بے پروا است آمیزش نمی داند کہ چیست می کند گم خانہ آئینہ تشالش ہنوز : مؤلف گوید کہ این مثال لفظ آمیزش است کہ معنی (۲) وصل آمدہ و ما بذیل لفظ آمیزش نمبر (۲) بیان کردہ ایم درین سند و نستن را یا آمیزش تعلق آمیزش کردن استعمال - صاحب صافی</p>	<p>ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ اتفاق و موافقت کردن است چنانکہ ہاتھی گوید (۳) بخوشش چو جان دیدہ آویشی با و کردہ خویشانہ آمیزشی : (ذہبی کاشی) چنان آمیزشی کرد است با غیر : (ارو) آمیزش کرنا - بقول امیر باہم اتفاق کرنا - یکذات ہو جانا (آتش) (۴) تہارے شربت دید اکی لذت</p>
<p>اصطلاح - بقول صاحب بجر عجم خلیق و سازگار بہار گوید کہ موافق و سازگار است صاحب انند ہنرباش وضا جامع اللغات فرماید کہ خوش مزاج را گویند و سندی پیش می کند (لا اوری) (۵) با خلاص و خلق و ادب ہر زمان بہ خلق خدا باش آمیزگار : مؤلف گوید کہ کار لفظی است کہ افادہ فاعلیت کند وقتی کہ بلفظ دیگر داخل شود</p>	<p>آمیزش کردن استعمال - صاحب صافی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ اتفاق و موافقت کردن است چنانکہ ہاتھی گوید (۳) بخوشش چو جان دیدہ آویشی با و کردہ خویشانہ آمیزشی : (ذہبی کاشی) چنان آمیزشی کرد است با غیر : (ارو) آمیزش کرنا - بقول امیر باہم اتفاق کرنا - یکذات ہو جانا (آتش) (۴) تہارے شربت دید اکی لذت</p>

<p>آمینہ بقول صاحب برہان بازاری عربی</p>	<p>مجموعہ آموزگار کہ گذشت پس لمجاظ معنی لفظ</p>
<p>(۱) آمینہ معنی (۱) آمینہ است و (۲)</p>	<p>(۱) آمینہ کہ بجایش بیان کردہ ایم (آمیزگار) شخصی</p>
<p>مباشرت و جماع و (۳) مزاج و طبیعت و</p>	<p>باشد کہ باہر کس و ناکس موافقت دارد (ارو)</p>
<p>(۴) مردم پیر و کہنہ و (۵) مردم ریش و موویہ</p>	<p>ملتا بقول آصفیہ ہر ایک سے ملنے والا ہر ایک</p>
<p>صاحب جامع باہر حیا بمعانی اوّل الذکر</p>	<p>سے ربط و ضبط اور راہ و رسم رکھنے والا خوشخو</p>
<p>متفق صاحب ناصری باتفاق معنی اوّل پنجم</p>	<p>خوش اخلاق - خلیق - مردم آمیز - آپ نے</p>
<p>نسبت پنجم فرماید کہ مردی کہ موسی شیش سفید و</p>	<p>اس لفظ پر آمیزگار کا بھی ذکر فرمایا ہے معرف</p>
<p>سیاہ باشد کہ آن را دو موویہ ہم گویند و نسبت معنی</p>	<p>(۵) دل میں ہر دم ترے یاد آئے ہے کوئی</p>
<p>اوّل صراحت کند کہ ترجمہ لفظ مرکب است کہ</p>	<p>ایسا یا دین اپنے منسا نہ دیکھا ہم نے</p>
<p>مقابل بسیط باشد و بر لفظ آمیز گوید کہ در فرنگ</p>	<p>آمیز مو اصطلاح - بقول صاحب شمس</p>
<p>و سائر آمدہ کہ آمیزہ معنی سوم ہم باشد و آن عبا</p>	<p>مردود و مست کہ عرب آنرا کھل خوانند و دیگر کسی</p>
<p>است از قوتی کہ موجود باشد و جسم و آن قوت</p>	<p>ذکر این نکرده صاحبان لغت آمیزہ موراوشتہ</p>
<p>را شعور نبود با پنچہ از و صادر شود و صاحب سروی</p>	<p>اند کہ می آید و این مخفف آن باشد و معنی ہر او</p>
<p>این را بازاری فارسی آورہ گوید کہ باز اے</p>	<p>(ارو) و دیکھو آمیزہ کی معنی نمبر (۵)</p>
<p>عربی ہم آمدہ و این اصح باشد معنی اوّل پنجم</p>	<p>آمیزندہ طبع یا باہم اصطلاح - صاحب</p>
<p>(حکیم سنائی از سروری ۵) گرد کردہ بسی</p>	<p>اند بجا الہ مظہر العجائب گوید کہ ای حق سبحانہ و تعالیٰ</p>
<p>سخن ریزہ پز نیک و بد خیرہ و رہم آمیزہ</p>	<p>شانہ و دیگر کسی ذکر این نکرده (ارو) حق سبحانہ و تعالیٰ</p>

صاحب جہانگیری بر مبنی اول قلع و بہار و اردو میں متعل - سن رسیدہ - عمر رسیدہ - بڑھا
 نواد مبنی اول و دوم و پنجم را ذکر کند و گوید کہ سال خور و - معمر د - ادھیتر - بقول امیر
 مبنی پنجم مجاز است و در بہار پنجم فرماید کہ مبنی سال نہ جوان نہ بوڑھا - جس کی عمر جوانی اور
 جماع ہم مجاز - صاحب رشیدی بر مبنی اول قلع و بہار پنجم فرماید کہ مبنی بڑھاپے کے درمیان ہو یا وہ شخص جس کی
 و صاحب شمس بر مبنی پنجم - صاحب مؤید جوالہ ڈاڑھی کھچڑی ہو - صاحب آصفیہ نے لفظ
 فرنگ و قنیہ مؤید شمس مؤلف گوید کہ خیال (کھچڑی) پر لکھا ہے (گر بڑے بال - سیاہ
 مامیر سد کہ این مخفف آمیزیدہ باشد کہ مفعول و سفید بال -

مصدر آمیزیدن است مبنی اول و دیگر چہ آئینہ مو | اصطلاح - بقول صاحب ہا
 معانی از قبیل جامد (اردو) (۱) دیکھو آئینہ و بجز مؤید و رشیدی با مہم بر وزن پاکیزہ و
 (۲) آمیز کا نمبر ۲ - (۳) مزاج بقول صاحب مردم ریش جو گندم و دومیہ را گویند عبری
 آصفیہ (عربی) اردو میں متعل مذکر - طبیعت کہل خوانند - صاحب نوادر بذیل لفظ آمیزہ
 (صبا) آتے ہی فصل گل کے جنون ہو گیا آمیزہ مور اہم ذکر کند کہ یک مبنی پنجمش مراد
 ہمین تبدیلی جو رت مزاج برابر بدل گیا ہے - باشد - صاحب سروری از استاد و قیقی سند
 طبیعت (عربی) اردو میں متعل (موت) (۱) اگر شاہ ہر ہفت کشور بود چو
 (۵) خوش خرامی پہ جو اسبت کی طبیعت آمیزہ موشد مکدر بود (اردو) دیکھو معنی ۵
 آئی: چال اڑانے کو دبے پاؤں قیامت لفظ آمیزہ -

آئی: (۴) مٹن بقول صاحب آصفیہ (عربی) آمیزہ مویہ | اصطلاح - بقول صاحب ہا

مرادف گذشته -

آمیش | بقول صاحب برهان و جامع با

آمیزیدن |

بقول صاحب بحر عجم بیا

زاس فارسی بر وزن و معنی آمیز که گذشت

مجهول معنی آمیختن (کامل التصریف مضارع بعضی از معاصرین بر آنند که این تصرف فارسی

این آمیزد) (انتهی) امر (آمیز) واسم فاعل باشد که زای عربی را بفارسی بدل کردند و تلف

آمیزنده واسم مفعول آمیزیده و حاصل بالمصدر گوید که از اشتقات آمیزیدن که می آید (ارو) و

این آمیزش باشد بعضی گویند که آمیز هم وافر و بکھو آمیز -

هر دو را بر آمیزش بیان کرده ایم از صاحبان آمیشه | بقول صاحب برهان بازای

لغت کسی این مصدر را ذکر نکرد صاحب نواد فارسی بر وزن آویره (۱) مردم ریش دومویه

بر مصدر آمیختن فرماید که در اسم مفعولش خا بر آ (۲) پیرو کهن باشد و (۳) معنی آمیخته هم و (۴)

مبتدل شود یعنی اسم مفعول آمیختن آمیزیده ما مردم شاعر و موزون را نیز گویند صاحب

می گوئیم که آمیزیده مفعول آمیزیدن است و جامع با معنی ۲ و ۳ و ۴ - متفق بقول سروری

مفعول آمیختن آمیخته که گذشت - قول بعضی دومویه و آمیخته (شمس فخری ۵) هر که با

از معاصرین است که آمیزیدن معنی آمیزش بندگان شاه جهان پدارد و اخلاص و نیت

کردن است یعنی صاف و ناصاف و نیک و یره پیر گرد و دلی یقین نبود پیر جهان نیک

بد و خالص و غیر خالص را بهم کردن و الله اعلم مویش آمیشه پرتولف گوید که آمیشه را بجمع معانی

(ارو) و بکھو آمیختن امیر نه آمیزش کرنا که مرادف آمیزه نه گرفتن قابل غور است صاحب

ذکر فرمایا پس یعنی میل کرنا - چپ خیزین باقص خیزنا سروری هر دو را بیک معنی گیرد - و از سند

<p>پیش کردہ صاحب سروری می کشاید کہ آمیزہ بھی اردو میں شاعر کو کہتے ہیں۔</p> <p>معنی آمیزہ و مجاز اسپید و سیاہ آمیزہ باشد آمیزیدن (مصدر) مرادف آمیزیدن و آمیختن (۱۰۶۵)</p> <p>نہ کسی کہ ریش او سپید و سیاہ باشد قاتل (اردو) باشد کہ گذشت کسی از اہل لغت ذکر این کردہ</p> <p>معنی اول و دوم و سوم کے لئے دیکھو آمیزہ کے آمیز و بکون زای فارسی و دال مہملہ ماضی و</p> <p>معنی ۵ و ۴ و ۱-۱ اور چوتھی معنی (شاعر) بقول آمیز و نفع زای فارسی مضارع و آمیز امر و حال</p> <p>آصفیہ (عربی) اردو میں متعل اسم مذکر عروض بالمصدر و آمیزندہ فاعل و آمیزیدہ مفعول باشد</p> <p>جاننے والا اور شعر کہنے والا۔ سوزون طبیعت (اردو) دیکھو آمیزیدن و آمیختن۔</p>	<p>پیش کردہ صاحب سروری می کشاید کہ آمیزہ بھی اردو میں شاعر کو کہتے ہیں۔</p> <p>معنی آمیزہ و مجاز اسپید و سیاہ آمیزہ باشد آمیزیدن (مصدر) مرادف آمیزیدن و آمیختن (۱۰۶۵)</p> <p>نہ کسی کہ ریش او سپید و سیاہ باشد قاتل (اردو) باشد کہ گذشت کسی از اہل لغت ذکر این کردہ</p> <p>معنی اول و دوم و سوم کے لئے دیکھو آمیزہ کے آمیز و بکون زای فارسی و دال مہملہ ماضی و</p> <p>معنی ۵ و ۴ و ۱-۱ اور چوتھی معنی (شاعر) بقول آمیز و نفع زای فارسی مضارع و آمیز امر و حال</p> <p>آصفیہ (عربی) اردو میں متعل اسم مذکر عروض بالمصدر و آمیزندہ فاعل و آمیزیدہ مفعول باشد</p> <p>جاننے والا اور شعر کہنے والا۔ سوزون طبیعت (اردو) دیکھو آمیزیدن و آمیختن۔</p>
<p>آمیغ بقول صاحب برہان بکون غین نقطہ دار (۱) بمعنی حقیقت بود کہ در مقابل</p> <p>مجاز است صاحب جامع این را مرادف آمیز و آمیزہ قرار دادہ درین معنی بابرہان</p> <p>اتفاق دارد حیف است کہ سندی گیر نیامد۔</p> <p>(۲) آمیغ۔ بقول برہان آمیختن و آمیزش و وچیر باشد و صاحب سروری فرماید کہ</p> <p>معنی آمیزہ باشد چنانکہ حکیم رودکی فرماید (۳) آہ از جور این زمانہ شوم و ہمہ شادی او</p> <p>غنا آمیغ و فرماید کہ در تحفہ بمعنی آمیزش آورده و این بیت غصری مؤید اوست (۴)</p> <p>چو آمیغ بر ناسد آراستہ و و خفتہ سہ باشند بر خاستہ و در آخر گوید کہ ازین کلام غصری</p> <p>معنی آمیزش بازمان پیدا میشود۔ مابین سندر بمعنی چہارم متعلق کردہ ایم۔ صاحب نگیر</p> <p>ہم بمعنی آمیزہ متعلق و از حکیم سوزنی سندی آورده (۵) سخن آرایان در وصل</p> <p>سرانید سخن و فرقت آمیغ نگونید سرود اندر نرم و صاحب مؤید در معنی این آمیزش و آمیزہ</p>	<p>آمیغ بقول صاحب برہان بکون غین نقطہ دار (۱) بمعنی حقیقت بود کہ در مقابل</p> <p>مجاز است صاحب جامع این را مرادف آمیز و آمیزہ قرار دادہ درین معنی بابرہان</p> <p>اتفاق دارد حیف است کہ سندی گیر نیامد۔</p> <p>(۲) آمیغ۔ بقول برہان آمیختن و آمیزش و وچیر باشد و صاحب سروری فرماید کہ</p> <p>معنی آمیزہ باشد چنانکہ حکیم رودکی فرماید (۳) آہ از جور این زمانہ شوم و ہمہ شادی او</p> <p>غنا آمیغ و فرماید کہ در تحفہ بمعنی آمیزش آورده و این بیت غصری مؤید اوست (۴)</p> <p>چو آمیغ بر ناسد آراستہ و و خفتہ سہ باشند بر خاستہ و در آخر گوید کہ ازین کلام غصری</p> <p>معنی آمیزش بازمان پیدا میشود۔ مابین سندر بمعنی چہارم متعلق کردہ ایم۔ صاحب نگیر</p> <p>ہم بمعنی آمیزہ متعلق و از حکیم سوزنی سندی آورده (۵) سخن آرایان در وصل</p> <p>سرانید سخن و فرقت آمیغ نگونید سرود اندر نرم و صاحب مؤید در معنی این آمیزش و آمیزہ</p>

هر دو را نویسد و صاحب رشیدی آمیزه آمیخ هر دو را بمعنی آمیزش و امر مصدر را میختن گویند
و صاحب نوادر گوید که فارسیان گاهی از راغبین ل کنند چون از آمیزه آمیخ که بمعنی آمیخته باشد
و صاحب شمس هم این را بمعنی آمیزش و آمیخته نوشته و بقول صاحب پهلوی بمعنی آمیخته
مؤلف گوید که از فرنگ جهانگیری سندی دیگر بدست آمده است که مال خاقانی است
(و هو نذاسه) بحریت کفش که با پیش تیغ به بر ماهی بحر گوهر آمیخ به از این همه اسناد که
بالا مذکور شد متحقق است که آمیخ امر است و ترکیب افاده معنی فاعلی و مفعولی هر دو کرده است
چنانکه قاعده فارسیست پس وجهی نباشد که این را از مصدر (آمیغدن) نه گیریم و سببی
نیست که متعلق به مصدر میختن کنیم چنانکه صاحب نوادر کرده خصوصاً از سند آخر الذکر روشن
میشود که (آمیغدن) بمعنی باریدن هم آمده و امرش آمیخ و (گوهر آمیخ) اسم فاعل ترکیبی
معنی (گوهر بار) آمیخ لغت فرس ابر را گویند و این دلیل وجود ماده باریدن است که در مصدر
آمیغدن گرفته ایم - بالنظر اگر قبول نوادر آمیخ را به تکلفی که دل نه پسند و امر از آمیختن گیریم
در شعر خاقانی معنی (گوهر آمیخ) چه باشد زیرا که آمیختن (۱) بمعنی مخلوط شدن کردن و چیز و (۲) بمعنی
جماع آمده پس این هر دو معنی را الصلحه بر در کلام خاقانی چه طور مطابق کنیم ما را شک نیست و
ضرورت تا ویلات کرده باشد که به تبدیل زامی مؤثر باغبین معجمه آمیخ را امر مصدر را میختن
گرفته فسادی در معنی پیدا کنیم الحاصل به تحقیق ۱ -

(۳) آمیخ امر است از آمیغدن و آمیغدن بمعنی آمیختن و بارانیدن و مجامعت کردن و
همه امثال متذکره معنی دوم سند ماست برای صنفه امر -

(۴) آمیخ - بقول صاحب برہان بمعنی مباشرت و مجامعت نیز صاحب ناصری این را مراد
 آمیز گوید و برین معنی از حکیم اسدی سند آرد (۵) چو دریافت دلدار آمیخ جفت پیاغ بہار
 گل نوشگفت مؤلف گوید کہ سندیکہ از کلام غصری بر نمبر ۲ - گذشتہ است ہم متعلق بدین
 معنی است چنانکہ صاحب سروری اشارہ آن کردہ و صاحب جهان گیری ہم ذکر این
 معنی فرمودہ صاحب نوادر بذیل مصدر آمیختن این را مرادف آمیز قرار دہد و گوید کہ بمعنی
 جامع باشد بہ تحقیق ما حاصل بالمصدر آمیغدن کہ می آید مرادف آمیز (اروو) (۱) حقیقت
 بقول صاحب آصفیہ (عربی) ارو و میں متعل (اسم موث) اصلیت - ماہیت (غالب ۵)
 ہلکو معلوم ہے جست کی حقیقت لیکن پدل کے خوش رکھنے کو غائب یہ خیال اچھا ہے پ
 (۲) دیکھو آمیختہ (۳) آمیختن اور بارانیدن کا امر ملانا سے ملا - برسانا سے برسا - مجامعت
 کرنا سے مجامعت کر - (۴) دیکھو آمیز کی دوسری معنی -

<p>آمیغدن مصدریست کہ ما از بحر فرس این (میامیخ) (حکیم فردوسی ۵) میامیخ با رستی کجروی پیکہن چنیر باشد بداند ز نوی پافا این آمیغندہ و مفعول آمیغندہ و حاصل مصدر آمیخ (اروو) (۱) و (۲) دیکھو آمیختن (۳) بر سانا بقول صاحب برہان بفتح غین نقطہ دار بمعنی (۱) آمیختہ و آمیزش و (۲) مجامعت و مباشرت و بقول صاحبان جامعہ و جانگیری</p>	<p>(۶۸۷) آمیغدن مصدریست کہ ما از بحر فرس ہچو گوہر نایاب پیدا کردہ ایم بروزن آمیختن (۱) بمعنی آمیختن (۲) بمعنی مباشرت کردن کہ عجبا معنی اول است و (۳) بارانیدن - ماضی آمیخ (آمیغند) بسکون غین مجہد و وال مہملہ و مضارع آمیغند این (آمیغند) بفتح غین آمیخ امر است و سناد مستعدہ این بر معنی و دم آمیخ گذشت و نہی</p>
---	---

ورشیدی و نوادر مرادف آمیزہ و بقول ناصر | آمیزگی | بقول صاحب برہان یکشتر
 و شمس مرادف آمیز کہ گشت بندہ عرض نقطہ دار و سکون تحتانی بمعنی حقیقی کہ دو قابل
 می کنم کہ بخیاں بامیرسد کہ این مخفف آمیزہ باشد مجازیت - صاحب ناصر با اتفاق برہان
 بمعنی اول و نسبت بمعنی دوم اسم جامع است گوید کہ ہامی تبدیل است و آزا ہامی ہم
 از محققین بالاسندی بدست نیامد (اردو) و گفتہ اند (اردو) حقیقی - بقول صاحب صفیہ
 آمیزگانمبر (۱) و (۲) (عربی) اردو میں متعل - اصلی -

آمین | صاحب اند گوید کہ کلمہ است از لغت عربی کہ برای اجابت دعا گویند
 و فارسیان استعمال زیادت الفاظ بطور مصدر کرده اند کہ می آید و بقول مؤید آمین عرب
 لفظ آمین است چون کسی دعا کند دیگری گوید آمین یعنی من ہم آمین می خواهم صاحب غیاث
 نوشته کہ آمین اسم فعل است بمعنی قبول کن دعا را یا بمعنی چنین باد و صاحب شمس بحوالہ مؤید
 ہنربان صاحب اند است (میر مغزی ۱۵) کہ ثنائی تو دولت مرا کن تعلیم بکجا دعای تو
 گردون مرا کن ملقین بہی ز تند ثنائی را سا رگان حسنت نہی کنند دعا را فرشتگان آمین
 صاحب منتہی الارب گوید کہ از اسمای باری تعالی است یا اسم فعل باشد و معنی آن اینخدا
 مستجاب کن - یا چنین باد یا چنین کن و بقول صاحب صراح آمین فی الدعاء - اجابت
 کن و چنین باد و صحاح الجوہری فرماید کہ معنی کند لک فلیکن یعنی چنین کن (اردو) آمین
 بقول امیر عربی زبان کا لفظ اردو میں متعل ایک کلمہ ہے جو اجابت دعا کے لئے استعمال
 کرتے ہیں یعنی خدا دعا قبول کرے (علق ۵) ہاتھ اٹھایا اگر قصد ملقین بہ غیب آئیگی صد آمین بہ

آمین برای اجابت دعاست | دلش من بھی کردم دعا و صبح آمین می و میدن
صاحب خزینۃ الاثمال و امثال فارسی ذکر این (ارو) بقول امیر آمین بولنا۔ آمین کہنا
کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان اردو میں مستعمل ہے (سودا ۵) ختم سودا
این مثل را بجائی زند کہ (آمین گو) کہ ذکرش کرے سخن بدعا نہ آمین سب بولین بندگانش
می آید بر ہر یک قول مخاطب اعم ازین کہ در حضور پڑا میر فرماتے ہیں کہ اب یہ محاورہ
باشد یا نادرست معقول باشد یا غیر آن سبیل متروک ہے (دوغ ۵) دعا مانگے دل
خوشامد (ری) و درست) گوید کسانیکہ بطرز تنگیں کہانتک نہ کہون میں دمیدم آمین
خوشامدش طعن می زند می گویند کہ (آغا آمین کہانتک نہ قلع ۵) کہتی تھی رو کے لوگون
برای اجابت دعاست) مقصود اینکہ مخاطب سے وہ خزینہ میں دعا مانگون تم کہو آمین نہ
تو دعائی کند کہ تو آمین گوئی کنی (ارو) جس آمین کردن استعمال - مرادف گذشتہ
موقع پر خوشامدی اپنے مخاطب کی ہر ایک سند این از کلام مغربی نیشاپوری بر لفظ آمین
بات پر بدجای ہے) درست ہے) کہتا ہے اس گذشتہ (ارو) دیکھو آمین میدن -
موقع پر اہل دکن کہتے ہیں کہ "ایسی آمین گوئی" (۱) آمین گفتن استعمال - (۱) مرادف -
پر لعنت ہے" (۲) آمین گو گذشتہ و پیوستہ باشد
آمین و میدن | استعمال یعنی آمین گفتن و روزمرہ فارسیان (۲) آمین گو کسی را گویند
باشد صاحب آصفی ذکر این کردہ (حافظ شیرازی) کہ در ہر کلام با مخاطب اتفاق کند و درست
(۵) غالباً خواہد کشود از دو تم کاری کہ دوش نہ گوید و ہر چگاہ اختلاف کند اگرچہ قول قائل

قابل اختلاف باشد (ارو) (۱) و بکھو آمین بھی خاصہ میں نہ پکاوین۔ بقول حکما مولد امرا
میدن (۲) ارو میں آمین گو اھن بن مھون بطنی اھضم۔ نقاخ بد مزہ چیز ہے کبھی ہم نے
میں متعل ہے۔ دکن میں ایسے شخص کو جو آمین اسکے سالن کو خوشی اور رغبت سے نہیں
گو ہے (بگین کانوکر) کہتے ہیں اور یہ قصہ طلب کھایا۔ مرزا فرمانے لگے کہ آپ درست فرماتے
ہے مشہور ہے کہ ایک امیر تھے اور انکو ایک مھتا ہیں۔ میں نے بارہا دیکھا ہے کہ جب کبھی بگین
خاص مرزا نام جو اپنے آقا کی ہر ایک بات پر کا سالن خاصہ کے دسترخوان پر آیا تو حضور
درست کہتے تھے ایک دن آقا نے کہا کہ سنا نے نہ پھیر لیا۔ بیشک وہ ایک بنجالا اور
بگین بھی عجیب لطیف ترکاری ہے مرزا نہایت بیلا پھل ہے نہ اچار کے قابل اور نہ سالن
عمدہ اور اسکے فوائد کے متعلق حکما نے اس قدر کے لائق مرغ کے شکر نے میں فضلہ کی جو
مبالغہ کیا ہے کہ اسکو قریب قریب گوشت کے کیفیت ہوتی ہے بعینہ اسکی وہی کیفیت ہی
مقوی بتلایا ہے۔ مصاحب فرمانے لگے کہ امیر اس جواب کو سن کر منہس پڑے اور فرما
حضور امین کیا شک ہے جب ہی تو اسکو ایک نلگہ کہ مرزا۔ ابھی تو تم نے دس منٹ پہلے
ٹانگ کا مرغ کہتے ہیں ذائقہ بعینہ مثل گوشت اس کی تعریف کی تھی اور اس کو ایک ٹانگ
مرغ اور قوت میں شوربا مرغ سے بہتر کا مرغ کہا تھا۔ پھر یہ شکایت کیسی مرزا ضا
مانا گیا ہے۔ امیر نے دس پانچ منٹ کے وقفہ نے فرمایا کہ نہ جب میں نے حضور کے خلاف کہا
سے پھر بگین کا ذکر کیا اور فرمایا کہ ہمارے بلور اور نہ اب۔ امیر نے ان کو دگین کانوکر کہا
سے کہہ دینا کہ اس منحوس ترکاری کو ہینہ میں آ کر یہی مقولہ زبان زد عام ہے۔ ہاں میں ہاں

ملانے والے کو دکن میں (بگین کا نوکر) کہتے ملا دین گے : تو پاس جتنے ہیں سب ہاں
ہیں (ظفر ۷) وہ جھوٹ سے جو زمین آسمان میں ہاں ملا دین گے :-

الف محدودہ ہائون

آن | بقول صاحبان برہان و ناصری و جامع بروزن جان بمعنی وقت و ہنگام بہار
گوید کہ بدین معنی عربی است لیکن در فارسی با و اخر بعض کلمات افادہ معنی توقیت کند چون
سحر گاہان و بامدادان و مسجد مان و بہاران بمعنی وقت سحر و وقت بہار ہم او گوید کہ تحقیق
آنست کہ معنی ظرفی از جوہر لفظ و ذات کلمہ مستفاد میشود پس زائد باشد ہیچانکہ و رشادان
و آبادان (انتہی) مؤلف عرض کند کہ عجب است از تحقیق بہار کہ الف و نون سحر گاہان
و بامدادان و مسجد مان و بہاران و شادان و آبادان می خواہد بالفظ (آن) بہ پیوند نہار
چون خواہند کہ لفظی را فرید علیہ کنند الف و نون در آخرش آرند ہمہ الفاظ بالا مثال آنست
یعنی فرید علیہ سحر گاہ - سحر گاہان و فرید علیہ آباد - آبادان مخفی مباد کہ در سحر گاہان و مسجد مان
معنی وقت سحر و وقت صبح از لفظ (گاہ) و (دوم) پیدا شدہ نہ بہ الف و نون حق آنست کہ
این بحث را بایستی بذیل الف مقصورہ بر لفظ (ان) کردنہ بذیل (آن) مختصر آنست کہ آن
بدین معنی عربی است و ہر سہ محققین زبان دان کہ پابند الفاظ فارسی بودہ اند این را فارسی قرار
دادہ اند (ارو) آن بقول امیر (عربی) زمانے کا وہ جزو تقسیم نہو کے اور ہنگام - وقت
(ناخ ۷) ہون بے قرار وادی غربت میں اس قدر ڈاک آن ہے مقام تو ہے ایک
آن کوچ :- (مومن ۷) ترے فراق میں آرام ایک آن نہیں :- یہ ہم سمجھ چکے گرتو نہیں

توجان نہیں ہے (شوق ۵) کھچے تالو میں لگ گئی جو زبان پر رحم کچھ ان کو آگیا اس آن
 (قلق ۵) دل کے دل ہی میں تھے ہنوز امان ہے کہ فلک نے کیا یہ قہر اس آن ہے
 (۲) آن - بقول برہان و جامع و جہانگیری و رشیدی و مؤید اشارہ بخیری و دربار
 از غیر ذوی العقول ہجو این کہ اشارہ بخیر نزدیک است بقول صاحب ناصری اشارہ
 بخیری دور بخلاف نزدیک مثل آنجا و شخص و تعین چون آمان و آہنا (فغانی ۵) آنانکہ
 راہ و رحم دل نہادہ اند بی رنج راہ رخت بمنزل نہادہ اند مولف گوید کہ آمان بدین معنی
 جمع آن است برای ذوی العقول و آہنا ہم برای ذوی العقول غیر ذوی العقول - صاحب
 تحقیق فرماید کہ آن برای اشارہ مفرد است و جمع را ہم چنانکہ سعدی گوید (۵) تو خطائی
 بسچہ از تو خطا نیست عجب ہے آنکہ از اہل ثواب اند خطا نیز کنند بہار گوید کہ اسم اشارہ است
 بہ و در چنانچہ لفظ (این) اسم اشارہ نزدیک است و آمان جمع آن بعضی گویند جمع بالف و نون
 افادہ معنی تعظیم کند و بہا و الف افادہ معنی تحقیر - باز می فرماید کہ کلمہ (آن) علامت جمع است
 خواہ ذوی العقول باشند چون حکیمان و ندیمان خواہ غیر ذوی العقول چون گاو و خران و قمار
 کہ در ذی حیات قیاسی است و در غیر ذی حیات سماعی اعم از آنکہ عضو باشد مثلاً چشم و لب
 یا نبات مثلاً گیاه و درخت کہ نمی گویند دہنان و زبانان بر قیاس چشمان و لبان و ہم چنین
 نمی گویند سنبلمان و زرگان مولف گوید کہ اللہ العجب کہ بیچارہ بہار و الف و نون جمع و لفظ
 آن بہمدودہ فرقی نکرده - خیال نمی فرماید کہ ما از الف ممدودہ نہ گذشتہ ایم و بہ مقصورہ زسیہ
 ایم (اردو) و بقول آصفیہ ضمیر غائب اسم اشارہ بعید وہ حرف جو غائب یا بعید کی

اشارہ کے واسطے بولا جاتا ہے (میر تقی ۷) ہماری چاہ تو یوسف پہ کچھ نہیں موقوف ہو
جو وہ نہ ہو تو کوئی اور اس کا بہائی ہو ہو

(۳) آن۔ بقول برہان و ناصری و جامع و سروری و جہانگیری و رشیدی و شمس و مؤید و
عالمگیری معنی نمک و چاشنی و کیفیت کہ در حسن می باشد و بمقرر در غنی آید و آخر خبر بذوق نمان
یافت (حافظ شیراز ۷) شاہد آن نیست کہ موئی و میانی دارد و بندہ طلعت آن باش
کہ آنی دارد و بقول جامع آیت محبوب و یار کہ ذوقیت نہ تقریری صاحب تحقیق
الاصطلاحات گوید کہ اول کسی کہ ابہام لفظ آن دریافت رفیع مرزبان شیراز است مگو
(۷) و رای حسن چیری است آن خواند عشاقش نہ غمناخ ہمہ چیز است آن ولی دہم کہ
کہ آن دار و در بعد از ان امیر حسن دہلوی این ابہام را بست (۷) نمک را صوفیان آن نام
کردند و بحدائق کہ باری آن تو داری و بعد از ان سلمان ساوجی (۷) دیدہ ام طلعت
زیباش کہ آنی دارد و این چنین شیفہ سن از پی آن می گردم و مؤلف گوید کہ چیری کہ
بمقرر در غنی آید تعریفش در تحریر خالی از مشکل نیست مامی گوئیم کہ (آن) انداز واد است
چون طرز رفتار و طرز گفتار و حرکات مشوق۔ چون عشوہ و غمزہ کہ دل عاشقان فدای او
بر ابہام بیان برہان (نقد تفصیل کافیت (اردو) بقول امیر آن (فارسی) اظہار
نون کے ساتھ۔ شان۔ ادا۔ حسن۔ چھپ۔ وضع (صبا ۷) کہتے ہیں حسینان جہان
دیکھ کے جھکو یہ آن یہ شوخی یہ شرارت نہیں ہوتی و (میر ۷) کیا کہون سارا زمانہ
گشتہ و مردہ ہے تیر و اس کے اک انداز کا اک ناز کا اک آن کا و (میر حسن ۷) زمرہ کا

مونڈھا چین میں بچپاؤ وہ بیٹھی عجب آن سے دلربا ہے بقول امیر سی کوآن بان بھی کہتے
ہیں (ہندی) موٹ - شان - شوکت - ناز - انداز - بانگین (امیر ۵) کیا کہئے جوآن
بان دیکھی ہے تھا کہ خدا کی شان دیکھی ہے

(۴) آن - بقول صاحبان برہان و جامع و مؤید یعنی عقل - سندی براین معنی گیر نیامد - (اردو)

عقل - بقول آصفیہ (عربی) اردو میں متعل (موٹ) دانش - خرد - بدھ - و نامائی - گیان
فہم ادراک - وہ قوت جس کے ذریعہ سے انسان برے پہلے کی تمیز اور دقائق اشیاء کو
حل کرے (آتش ۵) زلفون کی طرح تا کمر بار پہنچتی ہے آتش کا شرسا ہوتی عقل بشری ہے

(۵) آن - بقول برہان و جامع و مؤید یعنی شراب سدا این بیا حستیم و نیا فیتیم (اردو)

شراب - بقول آصفیہ (عربی) اردو میں متعل (موٹ) نشہ کرنے والا عرق - خمر (زند

۵) مے چھٹے گی مجھ سے کیونکر مے سے ہے میرا خمیر ہے مجھ کو گھٹی میں پانی ہے شراب انکو گھٹی

(۶) آن - بقول صاحب مؤید اشارت بسوی آن چہاں دیگر کسی از اہل لغت ذکر این

نکرد (اردو) آخرت - بقول امیر (عربی) اردو میں متعل - موٹ - عقلی - وہ عالم

جہاں مرنے کے بعد اعمال بد و نیک کی جزا و سزا اور حساب و کتاب ہوگا (آتش ۵)

و دونوں جہان کے کام کار کھانہ عشق نے ہے دنیا و آخرت سے کیا۔ خیبر مجھے ہے (کیف ۵)

بقائدہ ہے کیف کو سوداے آخرت ہے عقلی نہیں ہے عالم اسباب کی طرح ہے۔

(۷) بقول بہار (آن) افاوہ معنی تخصیص و اضافت ہم کند چنانکہ گویند آن من و آن تو کہ

مخفف از آن من و از آن تو ست (خواجہ جمال الدین سلمان ۵) باب شہر علم می خواندش

آنانہ و تحمل بہ عالم علم اوست گرچہ علم عالم آن اوست بہ صاحب نیاث گوید کہ (آن) در فارسی بمعنی مال و ملکیت آمده - چنانکہ فلان چیز از آن من است یعنی از مال و ملکیت من است صاحب اند و کل معانی نقل نویس بہار است (اروو) ملک بقول صاحب آصفیہ (علی) ارومین متعل - موث - حق حقیقت - شے مقبوضہ - مال (انیس) وہ بولے کہ بیکار ہے تقریر بہ ساری بہ حاکم کا عمل ہے یہ نہیں ملک ہماری (ملکیت) بھی بولتے ہیں (موث)

آن آتش فروشت (مقولہ عجم) جان ہونی رقیبوں کی بہ بہاے بھرنے دریا میں باہا توینہ خزانہ الامثال و امثال فارسی ذکر این کردہ (انان) بقول صاحب مؤید جمع (آن) و از معنی ساکت مؤلف گوید کہ آتش فرو است بمعنی آن کسان ذکر این بر لفظ آن نشان (مصدریت اصطلاحی کہ گذشتہ است ہم گذشتہ است صاحب رشیدی بر لفظ آن گویند و این مثل لازم آست بمعنی (۱) فتنہ و نشست کہ ہر گاہ مشار الیہ انسان باشد آنان گویند کہ (۲) خشم و غضب و دوشد جانی کہ فتنہ باقی نما غیر انسان باشد آہنا و گا ہی آہنا برای انسان یا ختم کسی دفع یا کم شود فارسیان گویند کہ بچہ ہم آید (جامی) حق آنانیکہ از راہ ضلالت آن آتش فروشت (اروو) بقول امیر خلیق را بہ خبر بصورت شارع شرع تو را نہ نمودہ اند آگ بچہنا بمعنی (۱) لڑائی جھگڑا رفع ہونا (۲) حق آنانیکہ را ہی را کہ خود پیوودہ بہ پای از سر غصہ فرو ہونا - پس ایسے موقع پر کہ ہین کہ ساختہ ایشان ہمان پیوودہ اند (سعدی) احمد لہ آگ بچی بمعنی (۱) فتنہ و فساد دفع ہوا درویش و غنی بندہ این خاک درندہ آنانیکہ غنی (۲) غصہ فرو ہوا - (بجر) بچی نہ آگ لگائی تراند محتاج تراند (اروو) بقول صاحب جامع اللغات

وہ لوگ - (وے) بقول صاحب آصفیہ

وہ کی جمع - وے - وے -

آنانکہ غنی تراند محتاج تراند | (مثل صاحب)

خزنیۃ الاثمال واثمال فارسی ذکر این کردہ از

معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ این

مصرعیت از کلام شیخ شیراز کہ بدرجہ قبولیت

عام صورت مثل پیدا کردہ است و فارسیان

بجائی استعمال این کنند کہ ضرورت اظہار احتیاج

اغنیاء باشد یعنی اغنیاء اگرچہ مال و متاع دارند و

سبب آسایش طلبی محتاج خدمت غربا باشند

غربا کارہای خود بدست خود کنند و اغنیاء بوسیله

خدمتیاران - استعمال این مثل را نہ ہمین یک محل

مخصوص است بلکہ بمناسبت مناسبات آن مواقع کثیر و

مثلاً کسی زردار و عقل ندارد و از مصرف آن

بخیر است یا کسی زردار و در بنای عمارت

صرف می کند مگر سلیقہ ندارد برین موقع ہم

این مثل میشود و قس علی ہذا (اردو) امیر

اسی مثل فارسی کا ذکر اپنی لغت میں فرمایا ہے

آپ فرماتے ہیں کہ یہ فارسی مصرع زبانوں

پر بہت ہے اور معنی سے محل استعمال ظاہر

کہ اغنیاء سبب آسایش طلبی اور تکلفات کے

زیادہ حاجت مند ہوتے ہیں غربا جو کام اپنے

ہاتھ سے کر لیتے ہیں اغنیاء اس میں بھی اور

کے محتاج ہوتے ہیں -

آن بادناشکن | اصطلاح بقول صاحب

مؤید یعنی بت شکن یعنی ابراہیم علیہ السلام

دیگر کسی ذکر این نہ کرو - بادنا لغت ترکی است

بمعنی کلس کہ بلغت عرب بکسر کاف و سکون

لام و سین حملہ آہک سفید را گویند کہ بدان

عمارت سازند بدین وجہ کہ در زمانہ فاطمہ

بتان اکثر از مرگ آہک و چوب می ساختند اہل

ترک پیکر بت را مجازاً بادنا گویند بعض معاصرین برتند

کہ نام ابراہیم علیہ السلام بارناشکن است بہر

مہملہ نہ دال و بارنا بقول صاحب دلیل ساطع

در ہندی روشن کردن آتش و گویند کہ آتش این مصرع را استعمال کنند یعنی چیرہ از عالم بالا روشن را ہم بلغت شکر ت بارنا گویند و فارسیا ہمین لغت را بزبان خود گرفتند و استعمال آن کردند پس بارنا شکن بغیر ابراہیم را نام شد از آنکہ آسمانی گوئے کی شکایت کس سے کسی نے آتش بر و سر و شد و کار نکرد۔

(اردو) ابراہیم علیہ السلام بقول امیر الکاتب صبر اسپر کہ و حرف شکایت بھی خط ہے : خلیل اللہ تھا (اسیر ۵) رنج راحت ہے اگر آنت بقول صاحب برہان فی ماضی شامل ہوتا یہ خدا پہ چول انگارے میں گلشن لبکون نون و مای قرشت (۱) یعنی آنت آگ ابراہیم کو : بفتح نون باشد یعنی ترا آن - ہچنانکہ گویند آنت

آن بلا نبود کہ از بالا بود (مقولہ صاحب) بس است - یعنی ترا آن بس است (۲) یعنی خزانہ الامثال و امثال فارسی ذکر این کردہ از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ بر معنی دوم فایع صاحب شمس گوید کہ بد و کسوف مقصود نیست کہ مصیبتی کہ از آسمان نازل و لغت ترکی معنی (۳) سوگند است (اردو) آجھو کہ شود آن را بلا بناید گفت کہ فعل الحکیم لا یخلو (حیدر فقہر) وہ جھوکا فی ہر (۲) زہی بقول صاحب عن الحکمہ باشد غضب الہی است کہ بر اعمال آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل - کلہ تحمین ماریدہ امید و افضلش باشیم و لب بشکایت و اہ و کیا کہنا (داغ ۵) زہی جادو ہوا سکا باز نہ کنیم - بجائیکہ مصیبتی نازل شود و زور پرتا وہی حال ہے جسے جو کہد یا تو نے زبان سے ہے

(۳) سوگند۔ بقول صاحب آصفیہ (فارسی)، رفتار و یگر کسی ذکر این کرد (اردو) (۱) ساقی
 اردو میں مستعمل۔ اسم مؤنث۔ قسم۔ حلف۔ (۲) ٹکھیل۔ بقول امیر ٹکھیلی کرنے والا شوخ
 (۵) احسان نہ اٹھے گا ناکسون کا پوسوگند ہجوم ٹکھیلی کا معنی خرام ناز ہے پس ٹکھیل بمعنی ناز
 خرام ہے یعنی وہ جو چلنے میں شوخیان کرے اپنے اپنے
 آن تدرو (اصطلاح) بقول صاحب کہ انشا کے ایک شعر کے سوا اور اساتذہ کے کلام میں
 مؤید (۱) اشارت بسوی ساقی است کذافی دیکھا گیا (۵) وہ جھکڑا وہ ادائیں دیکھ اس ٹکھیل کی
 القنیہ (۲) بقول مؤید اشارہ بسوی محبوب بکبک جھکو انشا آگئی پر یون کی صف کی صف نظر

آبج | بقول صاحبان برہان و جامع و جہانگیری بفتح نون و سکون جمیم بر وزن سانج نام دار
 است کہ آنرا عبرتی زعرور گویند صاحبان ناصری و رشیدی دانند فرمانیکہ بار و رخت زعرور است
 صاحب محیط بر لفظ آبج گوید کہ مقل است و برقل فرماید کہ صمغ و رختی است کہ ہندی آرا گوگل
 نامند بر زعرور فرماید کہ این شجر اللہب است نوعی از فواکہ و بعض آرا از قسم آلو گویند و صحیح تر
 آنست کہ سیب صحرائی است بفارسی دولانہ و کیل و کالنج خوانند صاحب برہان ذکر اینہما الفاظ
 کردہ اشارہ بسوی زعرور کند الحاصل اتفاق اہل لغت بر زعرور است (اردو) خجلی سیب (مذکر)
 آبج | بسکون نون بقول بہار ۱۱ اسم اشارہ بہ بعید و گاہی زائد نیز آید و درین وقت افادہ
 توکید کند (طاہر وحید) ز خاک آن زمین تار و ز معشربوی خون آید بہر جا قطرہ از شبک
 خونیم چکید آبج (کمال جمیل) جانیکہ نشان بے نشانت آبج یا انگشت خیال بر دہان
 است آبج یا مؤلف گوید کہ اسم اشارہ بعید (آن) باشد کہ گذشت و جامع معنی مکان و مقام

(۲) وقتی کہ در آخر این دکہ زیادہ کنند یعنی آنجا کہ مغیش (بہر کجا کہ) و (جائیکہ می شود) چنانکہ جامی گوید (۵) لیکن آنجا کہ فکر صافیت و این اشارت کہ میرود کافیت و (ارو و) (۱) وہاں بقول صاحب آصفیہ اسجگہ۔ اس مقام پر (دوغ ۵) یہ بے ہوشان و غ یہ خواب غفلت و خبر بھی ہے جو کچھ وہاں ہو رہا ہے (۲) جہان۔ جہان کہین۔ بقول آصفیہ جس جگہ۔ جس مقام پر۔

آن چنان [آن اسم اشارہ باشد کہ گذشت کہ بیک شب باختر رسید (ارو و) و یا و چنان بالضم کلمہ اشارہ بہ بعید۔ صاحب تحقیق بقول صاحب آصفیہ (ہندی) اس طرح کا القوانین گوید کہ چنان چنین موضوع است بنا بر اسکی مانند۔ جیسا کہ جواب۔ اسکی مثل۔ اس کیفیت چنری بطریق تشبیہ لمجا ط قرب و بعد آن طور کا۔ بعض وقت آن چنان کا ترجمہ اردو و فرماید کہ جائیکہ لفظ آن و چنان یا لفظ این و چنان میں ایسا بھی آتا ہے بمعنی اس طرح ہقدر بہم آئند در آنجا بایکہ لفظ لاحق را بمعنی مانند جیسا کہ انوری کے شعر آخر الذکر کا ترجمہ۔ گیرند یا لفظ سابق را زائد شمارند چنانکہ قول خلیل آپنچہ [آن اسم اشارہ باشد کہ گذشت و چنان] (۵) بگر سپند و مجرہ تا روشنست شود و دل بکسر اول و خفای ثانی بقول برہان لفظی است آپنچان و سینہ سوزا نم این چنین و (خسرو ۵) کہ در محل تعجب و در مقام استفسار استعمال آپنچان تند و داز پے پیچ و کہ مگر کار ضروری کنند و صفت و کثرت ہم ہست و بمعنی ہرچہ داروہ (انوری ۵) شاہ اسپسی بانوری بخشید و جہت تخیل ہم آیدہ (انتہی) ہر گاہ اول باو صرصر مگر داور سید آپنچان تند بود و در فقاریہ با ثانی مرکب شود افادہ بمعنی (ہرچہ) و (چیزیکہ)

کند بعضی برآند کہ این مخفف (آن چیز کی) باشد دیوان میں نہیں ملا۔ غرض جس کسی کا بھی ہو
 (سعدی ۵) آنچہ نصیب است بہم میرسد اور جس کسی نے بھی اپنا خیال باندھا ہو اس کے
 ورنہ ستانی بہم میرسد (جامی ع) آنچہ خوبان اس فارسی مثل کا مطلب حاصل ہوتا ہے تجر
 ہمہ وارند تو تنہا واری زبان و امان معاشرہ کا رون کی صفت میں لکھا ہے کہ وہ انسان
 این را بالف مضموم و سکون نون و کسر حم فارسی کی صورت کو دیکھ کر بہت کچھ جان جاتے ہیں
 و خفای آخر خوانند (ارو) جو چیز جو کچھ۔ یوں تو تجربہ کار رون اور بڑھوں کی تعریف میں
 آنچہ میر و خشت خام بنید جوانی آئینہ بنید (مثل) بہت سے امثال اور مقولے ہیں لیکن اس
 این مثلی است کہ فارسیان و حق تجربہ کاران نہیں اندازتے۔ فارسی مثل کے ترجمہ کے لئے ہماری رائے میں
 بہار گوید کہ کنایہ بآن است کہ اہل تجربہ را بروم یہ مصرع سب پر فائق ہے۔
 بی تجربہ ہیج نسبتی نیست چہر کہ این بفلک سیارہ آذر اسبکون نون و فتح دال مہملہ بقول
 نیابد و ابی تا مل و رمی یا بدو دیگر کسی از اہل تحقیق سروری مراد آسجا باشد کہ گذشت حکیم
 ذکر این نکرد۔ معاصرین زبان دان تصدیق این لامعی جرجانی ۵) ای مبارک تر بفال از
 مثل می کنند (ارو) (ع) لوح جبین ہے مشتری دیدار تو بہ ہم مبارک تر بفالی زو وہم
 تجربہ کار رون کا آئینہ: اردو میں اس فارسی عالی تری: پہچان کا دیدار زو تا شیرست او
 مثل کے ترجمہ کے لئے یہ مصرع موزون ہو بر فلک: ہست آذر از تو تا شیر تو با ما ایدری
 جو ہم نے سنا ہے واللہ اعلم کس کا ہے بعض (ارو) دیکھو آسجا۔

لوگ کہتے ہیں کہ فیض مغفور کا ہے مگر اون کے آن دفتر را گا و خورو (مثل) صاحبان

احسن و مثال فارسی ذکر این کرده از معنی محل
 استعمال ساکت اند صاحب امثال با این بقول بجز و وارسته یعنی حساب پاک شد مو
 مثل حصه دیگرش را هم نقل می کند و گاو گوید که فارسیان بذکر چیزی استعمال این مثل
 قصاب برد اما صاحب بهار عجم بذکر حصه کنند که نام و نشان باقی نمانده باشد از طرز
 اول فرماید که این مثلی است مشهور که در محل بیان محققین سلف مقصود ما حاصل نمیشود اما
 تمام شدن کاری و به آخر رسیدن چیزی که از سندی که پیش شده فیصله تعریف توان کرد
 اهتمام نشان او باشد گفته می شود و کما صرح حاصل آنست که آن دفتر را گاو خورد و معنی
 به بعضی المحققین (میترخنی شیرازی رباعی) از آن دفتر نشانی باقی نماند (ارو) صفا
 وقت آن که چو سر کنند نظم تر را چه هم حرف شوی امیر اللغات فرماتے ہیں کہ یہ مثل اردو میں استعمال ہوتا ہے
 مصاحبان خراپہ گفتی کہ مرا بفرود دفتر کار است مثلاً قصد تھا جلال الدین اکبر کے حالات لکھنے کا کہ
 افسوس کہ گاو خورد آن دفتر را چه فرماید کہ امیر تمیوز تک کا نام و نشان سٹ گیا۔ آن دفتر کا
 نور الدین ظہوری ہمیں مثل۔ اچنین خورد و گوارا قصاب برد و قصاب در راہ مرد (عرو
 موزون کرده کہ "دفتر پارین را گاو خورد" ہندی، بقول آصفیہ وہ دفتر کا خورد ہوا۔
 یعنی لفظ آن کہ اشارہ بہ بعید است انداختہ آن دکان پر چیدہ شد (مثل صاحبان
 و لفظ پارین در آورده درین صورت اشارہ احسن و خزنۃ الاشال و امثال فارسی ذکر
 بمعنی مثل باشندہ آوردن مثل و دلیل ما رسالہ این کرده اند و از معنی محل استعمال ساکت
 امثال و محاورات زبان دانان است (پہلی) مؤلف گوید کہ فارسیان این مثل را بجائی

زند که مقصود از حسرت و یاد و اوقات گذشته
 باشد و این مرادف مثل (آن قدح بشکست
 و آن ساقی نماند) است که می آید (ار و و) به دال مہملہ سہ معنی دارد (۱) معنی آنجا چنانکہ
 و یکھو مثل آخر الذکر۔
 ناصر خسرو راست (۵) راہ تو زین خیر و شر

آمد م | بفتح و ال مہملہ بقول صاحب
 اند بجا الہ فرنگ معنی آن زمان و آن خواہی آندون (۱) استاد فرخی (۵) خواستہ
 وقت مؤلف گوید کہ لغت فارسی دہم معنی چو نان و ہد کہ گوی بستہ و ردی کہ آید و ن کند
 وقت و زمان آمدہ کذا فی البرہان پس آدم ز شرم کہ آندون (۲) معنی آنچنان چنانکہ
 بر معنی تحقیقی است و خصوصیتی ندارد (ار و و) صاحب فرنگ منظومہ بنظم آورده (رع ۲) شش
 اُس وقت۔
 آندون چنان چنین آیدون (۳) و (۳) معنی آنکہ

آندون | بقول صاحب برہان و ماصی
 معنی آنجا و آن چنان و آن گاہ و آن زمان می کشاید کہ آندون معنی آن طرف و آیدون معنی
 باشد چو آیدون کہ معنی اینجا و این چنین نیز است این طرف آمدہ و این معنی از معنی نمبر (۱) بیان
 است صاحب جامع این را بر وزن آبگون کردہ اش بیرون نباشد (ار و و) (۱) و ہن
 بہر سہ معنی گوید مؤلف خیال می کند کہ در بیان بقول آصفیہ اُس جگہ اس مقام پر۔ اُدھر
 وزن غلطی کتابت راہ یافتہ باشد کہ آبگون اُس طرف (دارغ ۵) یہ پیوشیان داغ
 را آبگون نوشت صاحب سروری بذیل یہ خواب غفلت نہ خبر بھی ہے جو کچھ وہاں

<p>ہو رہا ہے : (۲) ویسا۔ بقول آصفیہ اسکی مانند۔ جیسا کا جواب۔ اسکی مثل۔ اسطور (۳) تہ۔ بقول آصفیہ پھر۔ اسوقت۔ اس حالت میں (نامح ۵) خط کے آغاز میں تو مجھ سے ہوا صاف ٹوکیا پلطف تب تھا کہ صفائی میں صفائی ہوتی :</p>	<p>تخصیص تخلیق باشد و این مرادف (ہر کسی را بہر کاری ساختند) باشد یعنی قضا و قدر ہر کسی را صفتی خاص کہ عطا کردہ است ابرا وست یعنی مخصوص است بذات او بعض معاصرین گویند کہ استعمال این برای نعمات عطا کردہ پروردگار عالم ہم میشود مؤلف</p>
<p>آندون صاحبان رشیدی و سروری گوید کہ این معنی من وجہ دخل معنی اول الذکر باشد بذیل لفظ آذون بدون نون اول (ذکر انہم دارو) دکن میں کہتے ہیں ”جس کو جو چیٹی کردہ اند کہ مرادف گذشتہ باشد و سندی کہ وہ اُسی کی ہے“ یعنی مقدر نے جو صفت جسکو صاحب سروری برای لفظ آذون آورد عطا کی ہے وہ اُس کی ذات سے مخصوص ہم (آندون) را بجائی آید (حکیم سنائی ۵) ہے یعنی وہ اسی کے لئے پیدا کیا گیا ہے نیز تفکر کن کی در خلقت شاہین و مرغابی کہ دانی یہ بھی کہتے ہیں کہ ”یہ اُسی کا حصہ ہے“ نیز کز چہ معنی راست این ایدون و آن آذون (خدا کی دین) بھی کہتے ہیں (از آصفیہ ۵) آنرا کہ بداند بداند بداند بداند مثل۔ خدا کی دین کا موسیٰ سے پوچھئے احوال : کہ آ</p>	<p>آندون صاحبان رشیدی و سروری گوید کہ این معنی من وجہ دخل معنی اول الذکر باشد بذیل لفظ آذون بدون نون اول (ذکر انہم دارو) دکن میں کہتے ہیں ”جس کو جو چیٹی کردہ اند کہ مرادف گذشتہ باشد و سندی کہ وہ اُسی کی ہے“ یعنی مقدر نے جو صفت جسکو صاحب سروری برای لفظ آذون آورد عطا کی ہے وہ اُس کی ذات سے مخصوص ہم (آندون) را بجائی آید (حکیم سنائی ۵) ہے یعنی وہ اسی کے لئے پیدا کیا گیا ہے نیز تفکر کن کی در خلقت شاہین و مرغابی کہ دانی یہ بھی کہتے ہیں کہ ”یہ اُسی کا حصہ ہے“ نیز کز چہ معنی راست این ایدون و آن آذون (خدا کی دین) بھی کہتے ہیں (از آصفیہ ۵) آنرا کہ بداند بداند بداند بداند مثل۔ خدا کی دین کا موسیٰ سے پوچھئے احوال : کہ آ</p>
<p>صاحب خزنیۃ الامثال ذکر این کردہ از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسیا این مثل را بجائی زند کہ مقصود شان از بیان</p>	<p>لینے کو جائیں سمیری ہو جائے : آن را کہ چنان کند چنین آید پیش صاحبان خزنیۃ الامثال و امثال فارسی ذکر</p>

این کردہ اندواز معنی محل استعمال ساکت (مثل) صاحبان احسن و خیریتہ الامثال و اشال
 مؤلف گوید کہ چون کسی ترکیب فعل بد شود و فارسی ذکر این کردہ اند مؤلف گوید کہ این
 بفرای آن رسد فارسیان این مثل رازند۔ مثلاً است کہ فارسیان بجائی زنند کہ مقصود
 (اردو) جیا کر گیا و یا پائیگا۔ جیسی کرنی شان از اظہار بی لوثی کسی باشد یعنی کسی کہ
 ویسی بھرنی، "کردنی خویش آمدنی پیش" دکن میں بی لوث است اور از محاسبہ خوف و اندیشہ
 کہتے ہیں۔ امیر نے لکھا ہے "اپنا اپنا کرنا اپنا" (اردو) بقول صاحب محاورات ہند
 اپنا بھرنی، یعنی جو جیا کر گیا و یا پائیگا۔ یہ اس مثل اردو میں متصل ہے بقول صاحب آصفیہ
 مقام پر بولتے ہیں جہاں کوئی کسی بد فعلی کی "سایج کو آئینج نہیں" سایج کو کیا آئینج؟ یہ کہا
 سنا پائے یا باوجود سمجھانے کے کسی برے ہے یعنی سچ کو جو کھون نہیں۔ ایمان کو ضرر
 فعل سے باز نہ آئے جیسے (فقہر) وہ جائے نہیں۔ سچ ہمیشہ ترتا ہے (مصحفی ۵) جلتے
 اس کا کام جانے اپنا اپنا کرنا اپنا اپنا بھرنی، شوق دل کے سبب سچ گیا خلیل پڑ وہ بات
 امیر نے اپنی کرنی اپنی بھرنی، کا ذکر فرمایا کہ ہے کہ سایج کو ہرگز نہیں ہے آئینج؟ (نظیر
 معنی جو جیا کرے گا و یا پائیگا۔) اپنے کچھ (۵) نظیر یار سے کیوں درد دل نہیں کہتا؟
 کا مزہ چکھا، بھی کہتے ہیں (جبر ۵) یارو سنا نہیں ہے وہ تو نے کہ سایج کو کیا آئینج؟
 میرے دل کے قلق کا ذکر کرو مت جانے دو، آئینج کہ خبر شد خبرش باز نیامد (مثل)
 اپنے کئے کا چکھے مزا تو اسکو یوں گھبرائی دو صاحبان امثال فارسی و خیریتہ الامثال اپنا
 آئینج کہ حساب پاکست از محاسبہ چہ پاک نوشتہ اندواز معنی محل استعمال ساکت مؤلف

گوید کہ مقصود مصنف این مصرع ہرچہ باشد (۱) "عیان راجہ بیان" (۲) صورت سوال
 مگر فارسیان این را مثل قرار داده اند چون کسی ہے "یہ دونوں مثل اردو میں متعل بن نمبر
 را با ورون خبری بفرستند و از و در بزرگرو عام ہے اور نمبر (۲) کسی ستم رسیدہ شخص کے
 و منتظون از عدم واپسی آن مضطر باشند این لئے خاص۔
 مثل رامی زتند (اردو) جب کسی شخص کو کسی آزا کہ ندانی نسب و نسبت حالش [مثل]
 خبر کی دریافت یا کسی کے بلالانے کے لئے بھیجا ویرا بنود میج گواہی چو فحاش [صاحب]
 جاتا ہے اور وہ جلد واپس نہیں ہوتا تو خزنۃ الامثال و امثال فارسی ذکر این کردہ اند
 دکن میں کہتے ہیں کہ "جس کے لانے کو گئے و از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ
 تھے اسی کے ہو رہے" "بعد ہر گئے اُدھر کو اگر ازا حال کسی آگاہی ذاتی باشد ذریعہ تحقیق
 ہو رہے" (رع) خبر لانے والے ہو بے بخیر حالش افعال اوست مقصود آنست کہ بجات
 آزا کہ عیا نیست چہ حاجت بہ بیانست عدم واقفیت ازا حال کسی از دیگران پر سیدان
 (مثل) صاحبان خزنۃ الامثال و امثال فارسی ذکر این کردہ اند و از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف
 گوید کہ این مرادف "عیان راجہ بیان" باشد است (اردو) "زویہ شرافت کی دلیل" سونے
 یا این مخفف آن۔ چون حال کسی از صورتش کو گھسکر۔ شرافت کو لبکر "یہ دونوں مثل دکن
 ظاہر باشد یا چیزی کہ ہمہ ہا از دبا خبر باشند چون میں مشہور ہیں۔ بعض اہل لکھنؤ سے ہننے پونا
 ذکر آن بمیان آید این مثل را نیز تند (اردو) شاہ ہے "سونا جانے کے۔ آدمی جانے لے" سونے

آن روی آب | استعمال - بقول بہار (اروو) آفتاب کے لئے زربفت زین

واند یعنی آن طرف دریا (ملا عبد اللہ ہاتھی سے کنایہ ہو سکتا ہے -

۵) بد اندیش غافل در آن روی آب پوچھو | بقول صاحب ناصری و نند

بیدار شد زان قیامت چو خواب پو (اروو) محل و مکان ہویات و تعینات است مو
ندی کے اس پار - ہندی پار -

آن زال کوزہ پشت | اصطلاح - بقول

صاحب مؤید کنایہ از فلک است دیگر کسی کمر جای انہوی و بیاری چیز ہست ہچونیشا
این نکرده (اروو) زال کوزہ پشت یا گہری پس از آستان دنیا مراد باشد کہ محل ہویات
بڑھیا کنایت آسمان کو کہہ سکتے ہیں -

آن زین زرین | اصطلاح - بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں عمل

مؤید کنایہ باشد از آفتاب دیگر کسی ذکر این نکرد اسم موٹ - جگ - جگت - جہان -

آنستہ | بقول صاحب برہان و ناصری بفتح ثالث بروزن وابستہ بیخ گیا ہست

خوشبوی و آرا بعبی سعد گویند و بکسر نون ہم صاحب سروری و رشیدی فرماید کہ بروزن

وانستہ و آرا شگلک نیز خوانند و بقول جہانگیری مشک زمین و شگلک و بہندی موتہ و بقول

صاحب جامع چو شالیستہ و و استبریح گیاہ خوشبو کہ بعبی زعور نامند ش صاحب محیط

بر لفظ سعد فرماید کہ سریانی است و فارسی آن شگلک زیر زمین و آن بیخ نباتت برگ

آن شبینہ برگ گندنا الا ازان دراز تر و باریک تر و اندرون آن سفید و خوشبو با حدت و

لمخی طعم بود و آن انواع است بتانی و برسی و غیرہ و بہترین آن کو فی بتانی و بعد آن ہندی
سفید گرم و خشک در اول سوم و گویند و در آخر دوم و گویند گرم در اول و خشک در دوم
در ان قبض و راندک و بحفیف قوی (الخ) (ارو) مو تھا۔ بقول صاحب اصفیہ (ہندی)
اسم مذکر۔ ناگر مو تھا۔ ایک قسم کی گھاس جس کی جڑیں سے وائے سے نکلتے ہیں و قسم کی
ہوتی ہے ایک قسم میں سے خوشبودار بڑی بڑی جڑیں ہنسی نکلتی ہیں عربی میں اسکو سعد کہتے ہیں

آن سر رشتہ از ہم است | (مثل صاحب) آن اے ناخدا ی پرہنہا این مرغ را روزی
خرنیتہ الامثال و امثال فارسی ذکر این کردہ اند
و از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ آن شب قدری کہ گویند اہل خلوت مشبہ است
چون تعلق کسی با کسی باقی ماند و قطع تعلق شود مثل۔ صاحبان خرنیتہ الامثال و امثال فارسی
فاریان این مثل را زنند (ارو) وہ تعلق
باقی نہ رہا۔ وہ بات جاتی رہی۔
مؤلف گوید کہ فاریان این را برای شب

آنسو | استعمال۔ بقول صاحب انسبحو
و صل استعمال می کنند۔ معاصرین زبان دان ہم
فرنگ فرنگ بمعنی آن طرف۔ مقابل این سو۔ تصدیق می فرمایند (ارو) ع۔ وصل کی رات
(جامی ۵) پابرون کی کرد می برخاک بعد از
از رکاب پگرنہ پیچیدی ہو ای شیر بم آنسو
مخفی مباد کہ این قلب اضافت سوی آن
باشد (جامی ۵) مرغ جان را آشیان است
صاحب مؤید کنایہ از فلک باشد و گیر کسی ذکر

این نکرد - بر لفظ عور فرماید که فارسیان با و او
 فارسی استعمال کرده اند بمعنی برهنه مخفی مباد که
 حروف با و جیم و زای عربی یک نقطه دارد و نهایت و اندازه چندی و طاقت و بسكون
 فارسی را سه نقطه چنانکه متعارف است - و ال نیز آمده (ا ن خ) تکمیل تحقیق این بجایش می
 یعنی برای تمیز همین یک خیر اهل لغت این هر
 حروف را فارسی و عربی گویند لیکن آنچه صفا
 مؤید لفظها بر بعض الفاظ صراحت و او فارسی
 کند مقصودش و او مجهول و از یای فارسی
 مرادش یای معروف بیش نیست (ار و و) (ا ن خ) مؤلف
 و بگوید آسان -
 آن قدر شبکست و آن ساقی نماید
 (مثل) صاحبان امثال فارسی و خزینه الامثال
 و احسن ذکر این کرده اند و از معنی محل استعمال
 مؤلف گوید که مرادف (آن و کان بر چیده
 شد) باشد که گذشت (ار و و) بقول اخیر
 فارسی مثل اردوین ضرب المثل هو گئی -
 آنقدر را استعمال - مرکب است از لفظ
 گوید که هر دو از سند ساکت (آنقدر بمعنی بان
 مقدار و بان حد و بحدی استعمال و او در چنانکه
 صواب گفته است (و) عشق از خرمن ما
 و دو در افلاک نشانند آنقدر وقت که از جا
 بر خیزد (و له) آنقدر موج حلاوت زد
 و بان او که مورث میتواند قندهار شیر و جان
 (و له) آنقدر که نقش پاگردن فرازی بدنام
 خوش نماید از سران چون نقش پا افتادگی

(۱) اردو) اُنا بقول امیر اسقدر جیسے (اُنا کھا) کہ یاں جتنا ہے رنج نزع و ان اُنا تھا
 جتنا آٹے میں نمک) اور ساتھ نے اُنا ہی ہے (نا سخ) جقدر دولت ہے محبت
 اور اسی قدر کی جگہ بھی کہا ہے (وزیر) سے ہے اُنا اجتناب پڑ روی انسان سے
 فسان ہے سخت جانی میری تیغ ناز قاتل کوٹا ہے وحشت صاحب اکسیر کوٹا

آنک | بقول صاحب برہان بفتح ثالث و سکون کاف (۱) تصغیر (آن) باشد کہ اُنا
 بہ بعید و چھری دور است ہچو ایک کہ اشارہ بقرب و چھری نزدیک صاحب ناصری و جامع
 و پہلوی و رشیدی و شمس ہمزبان برہان صاحب سروری برین معنی از خاقانی سند آور
 (۲) تو در چاہ تحیر مانده و زہر خلاص تو بی خیال اور سن در دست بر پالای چاہ آنک
 و صاحب مؤید از شیخ سعدی (۳) مرگ آنک اژدہای دمانست پیچ پیچ لیکن ترا چہ
 عم کہ بخواب خوش اندری (۴) اردو) لفظ آن کی تصغیر ہے اردو میں ایسا قاعدہ نہیں
 ہے دیکھو لفظ آن -

(۲) آنک - بقول برہان ہچو نمبر گذشتہ بمعنی آبلکہ بر اندام برمی آید صاحب جامع و پہلوی
 و رشیدی ہمزبان صاحب شمس بجوالہ شرف نامہ تصدیق این معنی کند (اردو) بقول
 صاحب جامع اللغات آبلے او چھنسیان جو جسم پر چکلتی ہیں لیکن فارسی لفظ واحد کو لکھو۔ دیکھو
 (۳) آنک - بقول برہان سکون ثالث و کاف مخفف آنک (اردو) فارسی لفظ (آنک) کا
 مخفف دیکھو۔ آنک۔ اسکی کامل تحقیق ہم لفظ (آنک) پر بیان کریں گے۔

(۴) آنک - بقول برہان و جامع و شمس بضم ثالث در عربی شرب را گویند (اردو) شرب

رسد نسبت نمبر (۲) صاحب محاورات نو اسکی ترقی دہمی ہوگی (۲) اس کے لئے جو باوجود
 کہ کسی کہ باوجود علم خود را نادان شمارد۔ در صد حصول علم اپنے کو عالم نہیں خیال کرتا یہ نسبت
 حصول علم باشد و زود ترقی کند مؤلف گوید جلد ترقی کریگا (۳) وہ جو کچھ نہیں جانتا اور
 کہ فارسیان این مثل را کسی زنند کہ از علم ہرچہ اپنے آپ کو عالم خیال کرتا ہے یہ مدت اہم
 حاصل کردہ است اور پیچ و نا کافی شمارد۔ چل مرگب میں رہے گا۔
 شاعر گوید کہ این جو طالب علم ترقی بسیار کند آنکہ | بکون نون و کاف کسور باہمی ہیں کہ
 نسبت نمبر (۳) صاحب محاورات فرماید کہ بعضی آنکس کہ (و آن چیز کہ) صاحب برہا
 کسی کہ جاہل باشد و خود را عالم شمارد و اگما بجا بر لفظ آنک (نوشتہ کہ این مخفف آنکہ) باشد
 خود بی بہرہ باشد مؤلف را بالتعریف التفات (کہ گذشت) ولیکن صاحبان قواعد فارسی
 است۔ دیگر صاحبان مثال این ہر سہ مثل را گذارن سکت اند بقاعدہ فارسیان کاف بیان
 اند (اردو) صاحب محاورات ہند نے برد و منظور بود یکی آنکہ برای بیان ابہام آید بعد
 اپنی بے بہا تالیف میں محاورات و امثال ہند لفظ آن و این و چنان و چنین و ہمان و ہمین
 اور نیز ان امثال فارسی کا ذکر کیا ہے جو اردو و چند ان معنی آنقدر روایا موصول و شنین
 میں متعل ہیں۔ ان تینوں امثال کو بھی بیان ضمیر مضاف الیہ کہ مقتضی بیان باشد دیگر
 کیا ہے یعنی یہ تینوں امثال فارسی اردو میں بھی آئے ہیں بنا بر بیان صفت آید بعد اسمائیکہ توصیف
 متعل ہیں مؤلف کہتا ہے کہ (۱) اس شخص کے آہنہ منظور بود و کاف صفت موسوم گرد و گذار
 لئے ہے جو بقدر نقد معلومات اپنے کو عالم سمجھتا (فی القوانین) (صائب ۵) دست در گردن

دہامی پریشان وارد پانکھ از تیغ تغافل و جہاں
 ہنہین تو زیادہ دودھ دینے والی گائیاں
 ہسل اوست پڑ (دولہ ۵) نیست غیر از چار
 وغیرہ کالات مارنا گوارا ہے اوسکی لات
 وجود آدمی پڑ آنکھ ہم مارا ست و ہم گنج است
 لات ہنہین سمجھی جاتی (۲) داتا کی لات فقیر کو
 و ہم ویرانہ است پس این کاف بجات تحریک ہا
 سمر تکھون پر، یعنی اسوجہ سے کہ فقیر داتا کا
 آنکھ بی اولہ نشاید برو (اشل) این از
 محتاج ہے وہ اس کے لات مارنے کو بھی
 گر جھالی کند پیاد برو | کلام شیخ شیراز
 غرت کرتا ہے (س ع) جھاسے یار کو ہتے
 است کہ صورت مثل گرفته صاحب گلدستہ
 ہن عاشق پڑ
 سعدی ذکرش کردہ از محل استعلاش ساکت
 آنکھ در راحت و تنعم نیست | مثل
 مؤلف گوید کہ چون کسی سا از کسی محبت کلی باشد
 چہ شناسد کہ حال گر نہ حسیت | این از
 یا تعلق روزی بدو این با آن بدشتی پیش آید
 کلام سعدیت کہ صورت مثل اختیار کردہ
 فارسیان این مثل رازنند (ارو) جب
 صاحب گلدستہ سعدی این را نوشته است
 (الف) (ب) کاشید ایا (الف) کی روزی با
 ولین از محل استعلاش ساکت مؤلف گوید کہ
 سے متعلق ہو اور (ب) (الف) کے ساتھ سختی
 چون کسی از اغنیاء بحال غربا متوجہ نشود و ہمدرد
 سے پیش آئے تو ایسے موقع پر اہل دکن کہا
 شان نکر دو فارسیان این مثل رازنند (ارو) |
 کرتے ہن کہ (۱) منھ میں دانت ہنہین تو دودھ
 (۱) نواح مدراس میں کہتے ہن کہ "جو رمضان کی
 کی لات ہنہین" یعنی جب غذا کے چبانے کے
 نعمت نہ جانے وہ بھوکے کو کیا پہچانے" (۲)
 لئے دانت ہنہین ہے اور دودھ کے بغیر گریہ
 دکن میں مروج ہے کہ "پہالی کے بختاؤ وغیرہ
 دکن میں مروج ہے کہ "پہالی کے بختاؤ وغیرہ

کیا جانین“ پیٹ بھرے فاقہ کو کیا جانین“
 (۳) خاص کر حیدر آباد میں یہ مثل مشہور ہے کہ
 (کیا قحط زدوں کو کھچڑی بھی نہیں ملتی) یہ قصہ ب
 ہے۔ مشہور ہے کہ ایک عالیشان امیر گزر
 ہین جن کی زندگی کا بڑا حصہ داخل محل خاص
 گزرادینا و ما فیہا سے اون کو مطلق خبر نہ تھی
 جب قحط پڑا اور غربا مرنے لگے اور اسکی خبر
 آپ کو ہوئی تو نیک دلی سے فرمایا کہ کیا قحط زدوں کا
 کو کھچڑی بھی نہیں ملتی) اسوقت سے ی مثل
 زبان زد عام ہوئی۔ جس کسی موقع پر غربا کی
 نسبت امرا کی کم توہی کا تذکرہ ہوتا ہے تو
 کہنے والے طنزاً اسکو کہتے ہیں (۴) جسکی نہ پوچھو
 بوائی وہ کیا جانے پیر پرانی“ صاحب محاورات
 ہند نے اس کہاوت کی شرح میں لکھا ہے
 کہ جس کو کبھی دکھ نہ پہنچا اسکو درد مندوں کے
 درد کی کیا خبر ہے یعنی اسکا دل نہیں دکھتا کہ محتاج
 آنکھ در علم است کلید خیر ہم اوست
 مثل۔ صاحب امثال فارسی ذکر این کردہ
 از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ
 این مثل معنی حدیثے خبر میدہد کہ در شان جناب
 امیر علیہ السلام وارد شدہ (انا منیتہ لعلم
 و علی باہما) فارسیان این مثل را براے
 کسے زندہ کہ از حقائق امور آگاہ باشد کہ سر انجام
 مہمات اکثر از ہچو کسے میشود (ارو) و دیا
 کا دہنی جلالت میں بہر کنی“ یعنی جسکے پاس
 دولت علم ہے وہ دنیا میں بڑے بڑے کام کرتا
 ہے جیسی ہیر کنی جس سے بڑے بڑے کام لئے جاتے ہیں
 آنکہ شیران را کند رو بہ فراج (مثل)
 احتیاج است احتیاج است احتیاج (صاحبان
 امثال فارسی و خزینۃ الامثال ذکر این کردہ
 و از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ
 فارسیان ازین شعر بجائی مثل زندہ کہ خیر مندی
 درد کی کیا خبر ہے یعنی اسکا دل نہیں دکھتا کہ محتاج
 باشد محتاج بہ دیگر می شود و ازو
 خلاف عادت و احتیاطش افعال و حرکات

<p>صا و ر شوندا (ار و و) یہی مثل بطور کہاوت اردو میں متعل ہے دکن میں کہتے ہیں کہ تھانج سے کوئی نہ جائے۔ سورما کو نیچا دکھائے امثال ہندی نے اس کو ترک کیا ہے باوجود کہ اس کے الفاظ محاورہ اردو کے خلاف نہیں آنگاہ استعمال۔ اصل آنگہ کہ می آید و مراد وسند این ہما بخاند کور۔</p>	<p>مثل گرفتہ اند و بجالی زند کہ مبتلا می مصیبتی عظیم باشند انتہای مبالغہ در بیان حالت گریہ و صبر باشد (ار و و) دکن میں کہتے ہیں کہ (ہماری مصیبت کو ہم ہی جانتے ہیں) پہاڑ پر ٹوٹ پڑا ہے (آنکھوں سے دریابتا ہے) یہ سب مصیبت شدیدہ کے موقع پر مبالغہ ہے۔ اسی طرح کمال صبر کے موقع پر کہتے ہیں (پتھر چھاتی پر دھریا ہے) یعنی سخت صدمہ کی برداشت کی ہے۔ صاحب آصفیہ نے پتھر چھاتی پر دھرنایا کا مصدر انہیں معنون میں بیان کیا ہے۔</p>
<p>آن گریہ کہ ما کر دیم یقوب نکر و وان صبر کہ ما کر دیم ایوب نکر و خربتہ الامثال ذکر این کردہ است و از تعریف ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان شعر کامل را</p>	<p>آن گریہ کہ ما کر دیم یقوب نکر و وان صبر کہ ما کر دیم ایوب نکر و خربتہ الامثال ذکر این کردہ است و از تعریف ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان شعر کامل را</p>

آنگندن | بقول صاحبان برہان و ناصری و موارد بسکون ثالث یعنی آنگندن است
 کہ پر ساختن و انباشتن باشد صاحب بحر گوید کہ بانون موقوف و کاف فارسی مفتوح ملو
 آنگندن (سالم التصریف) یعنی بعد از حذف نون مصدر بنمای ماضی او در مشتقات سالم
 باشد و تبدیل و حذف و در حروف اصلی راہ نیاید پس درین صورت غیر ماضی مستقبل و
 اسم مفعول نخواہد بود و صیغہ ہای غیر سالم آن کہ مضارع و حال و اسم فاعل و امر و نہی باشد
 و استعمال اہل لسان نیامدہ صاحب جہانگیری فرماید کہ بانون موقوف و کاف عجمی مفتوح

بنون زودہ و دال مفتوح بمعنی آگندہ مؤلف گوید کہ در بیان منی از احتیاط کا ذکر گرفت کہ مصدر بمعنی مفعول نباشد تسامح اوست (اردو) دیکھو آگندن۔

(۱) آنگون استعمال (۱) بسکون نون آن میان استعمال - بسکون نون اول

(۲) آنگونہ اول و ثانی غنہ و (۲) بسکون و کسہ سیم بقول صاحب رہنمای سہولت کہ

نون اول و فتح ثانی ہر دو مرادف یکدیگر بمعنی بجا الہ سفر نامہ شاہ قاجار می نویسد بمعنی و آن آن طور و آن طریق باشد در روزمرہ معاصر (اردو) اُس مین۔

زبانان آنگونہ بمعنی آنجو زیادہ تر مستعمل چنانکہ آن نہ شنیدی کہ حکیمی چہ گفت (دش)

گویند کہ "در فلان معاملہ آنگونہ سعی کردم کہ کایا مور بہان بہ کہ نباشد پیرش از کلام

شدم (اردو) اسقدر - اسطرح - ایسا - شیخ شیرازہ است کہ صورت مثل گرفتہ صاحب

آنگہ استعمال - بسکون نون غنہ و فتح کا کلدستہ سعدی ذکر این کردہ از محل استعمال است

فارسی مخفف آنگاہ بقول صاحب اند بجا الہ مؤلف گوید کہ این مثل سبائی زنند کہ ناتوانان

فرنگ فرنگ آن زمان و آن وقت فارسی را نباید کہ بلند پروازی کنند کہ در آن خطرہ جان

این را در تلفظ بضم الف و سکون نون بجا آند - است چنانکہ مور پر در کہ علامت موت او پرست

(شیخ شیرازہ) سخن آنگہ کند حکیم آغاز بہ یا سمر (اردو) چیونٹو کو پر لگنا - چیونٹو کے پر لگنا

سوی لقمہ و رازنہ (اردو) تب بقول صفیہ بقول صاحب آصفیہ شامت کے دن پاپ

(ہندی) ظرف زمان - پھر - بعد از ان - موت کا وقت قریب آنالکون کہ جہان چو

وقت - دیکھو (آندون) کے پر لگنے وہ اڑا اور چڑیانے چبٹ کیا۔

<p>(زنگین ۵) زبس ہے رختی ایجا و زنگین ۶ قدح شکست و آن ساقی نامد، باشد فارسین اسی خاطر کہا کرتا ہے اکثر ۷ موانشا بھی اب این مثل را بجزرت و رگشتن زمانہ گذشتہ زند کہنے لگا ہے ۸ چہ خوش اس چوینو کو بھی لگی ۹ کہ مساعدشان بود (اردو) بقول صاحب آن ورق برگشت (مثل) صاحبان آصفیہ (وہ دن گئے) یعنی ایام جوانی و کمال خزنیتہ الامثال و امثال فارسی ذکر این کردہ از معنی سپری ہو گئے جیسے "وہ دن گئے کہ خلیل خان فاختہ لڑا کرتے و محل استعمال ساکت۔ بنجیال ما مرادف آن تھو" یا "وہ دن گئے کہ خلیل خان فاختہ مارتے تھے"</p>	<p>آنہ بقول صاحب آند۔ بفتح نون (۱) کلمہ نسبت است چون ماہانہ و سالانہ و روزانہ و (۲) بمعنی شایستگی چون شاہانہ و خسروانہ صاحب غیاث بمعنی اول قانع مؤلف گوید کہ این بالف محدودہ نباشد زیرا کہ بقاعدہ فارسیان لفظ (انہ) بالف مقصورہ کلمہ ایست کہ برای اظہار لیاقت آید چون جبرمانہ و مردوانہ و زنانہ و بزرگانہ صاحب ناصری در مقدمہ کتاب خود اشارہ این کردہ پس انیز بالف محدودہ نوشتن خط است (اردو) و کیوں نہ بالف مقصورہ۔</p>
<p>آہنہا بسکون نون غنۃ بقول صاحب شیبی و آمان، برای جمع مشارالیه بعید است کہ بذیل لفظ آن نوشتہ جمع (آن) است یعنی چنانکہ آہنہا و اینان برای جمع مشارالیه قریب اگر مشارالیه غیر انسان باشد (آہنہا) گویند و گاہی لیکن استعمال آہنہا و اینہا در ذوی العقول (آہنہا) برای انسان ہم آید مگر مختصر این بر و غیر ذوی العقول ہر دو واقع است بطلان معنی دوم لفظ (آن)، و نیز بذیل لفظ (آمان)، آمان و اینان کہ در ذوی العقول مستعمل نہ کردہ ایم۔ صاحب تواین فرماید کہ لفظ آہنہا فقط (صائب ۵) در دست چہ دارند</p>	<p>آہنہا بسکون نون غنۃ بقول صاحب شیبی و آمان، برای جمع مشارالیه بعید است کہ بذیل لفظ آن نوشتہ جمع (آن) است یعنی چنانکہ آہنہا و اینان برای جمع مشارالیه قریب اگر مشارالیه غیر انسان باشد (آہنہا) گویند و گاہی لیکن استعمال آہنہا و اینہا در ذوی العقول (آہنہا) برای انسان ہم آید مگر مختصر این بر و غیر ذوی العقول ہر دو واقع است بطلان معنی دوم لفظ (آن)، و نیز بذیل لفظ (آمان)، آمان و اینان کہ در ذوی العقول مستعمل نہ کردہ ایم۔ صاحب تواین فرماید کہ لفظ آہنہا فقط (صائب ۵) در دست چہ دارند</p>

بجز کاسے خالی پڑا ہنما کہ درین باغ چو گرسر
مگر آنند یعنی آن کسان (ظہوری ۵) ہنما (رع) نہ ویسا رہا اور نہ ایسا رہے گا پڑا (فقہ)
باکمان و خزان باسمن نکر دپڑا ہنما کہ کرد ہجرتو نہ وہ رہا نہ یہ رہے گا۔ رہے نام اللہ کا۔
برجان ناٹوان یعنی آن خرابی با۔ تہی (ارو) (فقہ) وہ رہا نہ یہ رہے گا۔ زبانا نان دو
دو لوگ یا وہ چیزیں۔ جیسے (وہ آنکھیں نہیں اسی فارسی مثل کو اردو میں استعمال کرتے ہیں
رہیں) آصفیہ (غالب ۵) غالب و طیفہ جس کا ذکر ہم نے اوپر کیا ہے۔
خوار ہو و شاہ کو دعا پڑو وہ دن گئے کہ کہتے آہمہ رسید است کہ ہندوانہ در کوش مسخا طرا

تھے نوکر نہیں ہوں میں پڑا
آن ہم گذشت این ہم گذشت (مثل) پارہ شد کہ ہندوانہ در ان می غلط بہار و اند
صاحبان خرنیۃ الامثال و امثال فارسی ذکر کیا ہمزبان (ارو) گانڈ پھٹ کر حوض ہو چکی
کر وہ اند۔ و از محل استعمال ساکت مؤلف گو ہے۔ صاحب آصفیہ نے اسکے مصدر کا ذکر
کہ این مرادف (چنان نما نہ چین نیز ہم خوا گیا ہے۔ بمعنی نہایت ڈر جانا۔ خوف چھا جانا
ماند) باشد چون کسی بعد از غنا بفلکیت مبتلا شو (چکرین ۵) گانڈ پھٹ کر حوض ہو وے رتم و
فارسیان بیکینش این مثل زنند (ارو) کن سہراب کی پنخجر بران اگر دیکھے مرے جلا دکا پڑا

(الف) آنیستہ (ب) بقول صاحب برہان و جامع یکسر ثالث و سکون تحتانی و فتح سین
(ب) آنیستہ بے نقطہ (۱) ہر چیز بستہ را گویند کہ بدشواری و اشود (۲) و بمعنی خونستہ
و مداد بستہ و امثال آن آنیستہ نیز گویند۔ بزیادتی فوقانی صاحب (آنند) ہم ذکر این کردہ

(اردو) (۱) بقول جامع اللغات بندہ ہی ہوئی چیز جو شکل سے کھلے (۲) جاہوا خون۔ جمی ہوئی سیاہی اور اسی قسم کے جسے ہوئے مایات۔

آئین | بکسرون و سکون مابعد بقول صاحب برہان (۱) چوبی باشد کہ ماست را بدن بر ہم زند تا مسکہ از دوغ جدا شود (۲) و نیز ظرفی باشد سفالین مانند چیمہ کہ ماست را در آن ریزند و جنبانند تا روغن از وی جدا گردد و صاحب جامع بر معنی اول قانع صاحب سروری گوید کہ بعد از الف نون بوزن آئین ظرفی است سفالین مانند خمی کہ دوغ در آن کنند و جنبانند تا روغن از وی جدا شود (استاد طیان ۵) سبوی و ساغر و آئین و غولین چھیرہ جای روب و خیم و پالان بقول ناصری مراد فستق و معنی بانمبر (۱) برہان متفق صاحب جہانگیری صراحت یای معروف کردہ بامعنی نمبر (۱) ہنربان برہان (اردو) بقول صاحب جامع اللغات (۱) لکڑی کی رہی جس سے دودھ بلوتے اور مسکہ نکالتے ہیں (۲) اور وہ مٹی کا برتن جس میں دودھ بلویا جاتا ہے۔ صاحب آصفیہ نے لفظ (رئی) پر لکھا ہے کہ اسم مونث (ہندی) بلونی۔ مدہانی۔ مہنی۔ شیرزہ۔ دودھ بلونے کا اوزار مؤلف کتاب (۱) (رئی) کو دکن میں روی کہتے ہیں جو ایک ستیل لکڑی کے سر پر کنگورہ دار۔ مدور۔ لکڑی کا چکر لگا کر بناتے ہیں جس کو وہی میں چکرو دینے اور گھمانے یعنی بلونے سے مسکہ نکل آتا ہے اور فی زمانہ اسی کام کے لئے ایک انگریزی مشین بھی بنایا گیا ہے (۲) زمانہ سابق میں ایک سفالی برتن میں دودھ ڈالکر رات بھر شبنم میں رکھتے تھے اور صبح اُسکو ہلانے سے دودھ کا مسکہ نکل آتا تھا اب یہ کام بھی آسانی کے ساتھ اسی انگریزی آلے سے لیا جاتا ہے۔

الف ممدوده با و او

آ و | بقول صاحبان برهان و ناصری و جامع و شمس و انند بر وزن و او آب را گویند
 چه در فارسی و او با و بر عکس تبدیل می یابد - صاحب سروری از لطیفی سند پیش کند (ه)
 که تواند که همچو ماغ چکاو و بزند غوطه در میان آ و و صاحب جهانگیری از شرف شفرده (ه)
 دستی که جود با کف او آشنا و ش است و دستی که آ و دریم او آشنا و راست و صاحب مؤید فی
 که این استعمال شیراز است در محاوره معاصرین هم یافته میشود که مظفر الدین شاه قاجار در
 سفرنامه خود این را آورده و صاحب رهنمای سهولت ذکر آن کرده (ارو) و یکجمله فغتاب کی هلی
 آ و ا | بقول صاحبان برهان و ناصری و جامع و درسی و رشیدی و مؤید و شمس و سراج
 با ثالمث بالف کشیده مخفف آ و از باشد اندان هزار دستان را هزار آ و اینگزیند صاحب سروری
 از خاقانی سند و هدر (ه) هر صبح سمر گلشن سودا بر آ ورم و و ز صور آ و بر فلک آ و ا بر آ ورم و
 و صاحب جهانگیری از حکیم سوزنی (ه) هر آنکولو نطق ز گوش خود در آ ویزد و بد انسان
 حق شنو گردد که خبر حق نشنود آ و ا و (ارو) و یکجمله آ و ا ز -

آ و ا انداختن | استعمال - بمعنی شهرت آ و ا بر آوردن | استعمال بجهله بر معنی
 حاصل کردن چنانکه سنجبر کاشی گوید (ه) طبل شود قائم کردن سند این از کلام خاقانی بر
 من الملک زغم بر در شر و ان و در همنه نظر لفظ (آ و ا) گذشت (ارو) و هوم چنانچه
 نوی اندازم آ و ا و (ارو) شهرت پاناما آصفیه غل چنانچه گامبر پاناما (نسخه) رایت دن
 هوم چنانچه جوهر طفل سر شک بهیچ یه خو چاکه نکره هوز
 پیدا کرنا -

آواچہ | بقول صاحب برہان جامع بر وزن ماماچہ بحجیم فارسی بمعنی دفتر حسابی پر آگندہ باشد مرادف آوریچہ کہ می آید دیگر کسی ذکر این نکرده (ارو و) دیکھو آوریچہ۔

آولخ | بقول صاحب برہان و جامع و جہانگیری بسکون خامی نقطہ دار (۱) بمعنی آویخ کہ آہ و وای و افسوس و تاسف باشد و (۲) قسمت و نصیب را نیز گویند صاحب ماصری گوئی کہ کلمہ افسوس و دریغ است و بس۔ صاحب سروری بر معنی اول قانع (مولوی معنوی ۱) از کج قدم شدیم ویرانہ او پیکس خانہ اونداندا ز خانہ او پیکس خانہ اوشدیم ز افسانہ او پیکس خانہ ز پیمان و ز پیمانہ او (ارو و) (۱) افسوس بقول امیر (فارسی) اردو میں مستقل و مذکر حسرت تاسف (گلزار نسیم ۵) تو جاعے تو کیون نہ آئے افسوس پڑ افسوس افسوس ہائے فسوس آپ فرماتے ہیں کہ کبھی حسرت و تاسف کی جگہ آہ اور ہائے کی جگہ یہ کلمہ زبان پر آتا ہی وہاں رنج کی معنی نہیں دیتا بلکہ حالت رنج کو ظاہر کرتا ہے (بحر ۵) افسوس عمر کٹ گئی رنج و ملال میں پڑ دیکھانہ خواب میں بھی جو کچھ تھا خیال میں پڑ (۲) قسمت بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں مستقل نصیب تقدیر شیت از دی (مونث) ذوق (۵) قسمت تو دیکھ ٹوٹی ہے جا کر کہاں کسند و دو چار ہاتھ جبکہ لب بام رہ گیا پڑ مؤلف کہتا ہے کہ صدمہ اور رنج کی حالت میں جیسا افسوس اور آہ کا کلمہ زبان سے نکلتا ہے ویسا ہی قسمت کا لفظ بھی جس سے حالت رنج کا اظہار مقصود ہوتا ہے۔

آوادان | بقول صاحب اند بجالہ فرنگ فرنگ مرادف آبادان است (کہ گذشت) دیگر کسی ذکر این نکرده و سندی ہم پیش نشد مؤلف گوید کہ چنانکہ فارسیان (آب) را (آو)

گفته اند همچنان (آباد) را (آواد) نگفته اند که مرید علیه آن (آوادان) باشد اگر چه بقاعده عام تبدیل (با) باداوا (چنانکه بر لفظ (آواد) که در کتب تبدیل و رین هم ممکن است ولیکن احتمالی نظر نیامد و الله اعلم (ارود) و کچو آبادان

آوار | بقول صاحب برهان بر وزن نا چا مخفف آواره است که از خانان دور افتاده باشد و بقول صاحب ناصری از خانان دور و پراگنده و پریشان گشته (خاقانی) تو آبی و من خاک تو - تو باد و من خاشاک تو بنباخوی آتشاک تو - صبر من آوار آمده پتو گوید که این شاه معنی از خانان دور است و معنی پراگنده و پریشان مرادی و مجازی باشد که درین شعر لطیفی ندارد - صاحب رشیدی همین شعر را بسند ووری از وطن و سرگردانی گرفته و فرموده که معنی پریشان مجازی است - صاحب سروری با اتفاق معنی برهان کلام ناخسار سند آرو (۵) بحاج و مشغله مانا ز تا سخن گویم بکه از مشغله تو ز خانه آواریم ب حکیم خاقانی (۵) آه که ز بیم رستم حلیست پخیل افرایاب عمر آوار ب مؤلف گوید که درین شعر معنی آوار (پریشان) میتوان گرفت - صاحب جامع فرماید که معنی کم و آواره شدن هم باشد و مو را با معنی مصدری اتفاق نیست هم او پراگنده و پریشان را ذکر کند - صاحب جهانگیری نسبت معنی اول فرماید که کم و نابود شده باشد و از کلام اول الذکر خاقانی سند دهد مؤلف گوید که از طرز بیان او فرقی میان (از خانان دور) و (پریشان) پیدا میشود - ولیکن تا تسلیم نمیتوانیم کرد که سند خاقانی متعلق با دعای اوست - در رای ما معنی کم و نابود در شعر خاقانی بجا از توان گرفت نه حقیقه و معنی حقیقی بهتر از مجاز است - صاحب جهانگیری بر ادعای خود سندی دیگر از

اشیرا خسیکتی ہم آورده (۵) آنچه برین زول و دلدار است نہ چون دہم شرح کہ بس
 بسیار است نہ گزشت از در او محروم است نہ ور دست از برین آوار است نہ مؤلف
 گوید کہ البتہ ازین شعر گم شدن دل پیدا است۔ صاحب جہانگیری ذکر معنی پراگندہ و پریشان
 ہم کردہ و سندی کہ آورده معنی پراگندگی و پریشانی راست و ما بر نمبر دوم نقاش کنیم دہم و
 بر ادعای خود از حکیم خاقانی سندی دیگر پیش می کند (۵) خاک رہ پرنافہ مشک است
 از آنکہ نہ مویک زلفت بہ آوار آمدہ نہ مای گویم کہ ازین شعری کشاید کہ (بہ آوار آمدن) یا
 آمدن بہ آوار بہ پریشانی آمدن و پریشان شدن است پس درین مصدر اصطلاحی معنی
 (آوار) پریشانی است نہ پریشان جا و فرماید کہ آوارگی مصدر آنست و سند آوارگی از کلام
 حسن دہلوی پیش کند بندہ عرض می کنم کہ نہ چنین باشد بلکہ آوارگی حاصل بالمصدر آواریدن
 است و سندش را بر لفظ آوارگی عرض کنیم و بحث مصدر آواریدن (بجای خود می آید الحاصل
 بہ تحقیق ما (آوار) فحقف آوارہ بہ معنی از خانہ دور باشد و پریشان و گم مجاز آن و متعلق از
 مصدر آواریدن (اردو) آوارہ وطن۔ بقول امیر غریب الوطن (خلیل ۵) رنج غربت
 کوئی آوارہ وطن سے پوچھے نہ ہوش اڑا دیتی ہے انسان کی ہوا سے غربت نہ آوارہ بقول
 امیر (فارسی) اردو میں متعل۔ سگر گردان۔ پریشان۔ ہرزہ گرد (داغ ۵) داغ آوارہ کا تابو
 میں لاشہ نہ رہا نہ ڈھونڈتی خلق بیابان میں ٹپری پھرتی ہے نہ (صبا ۵) آوارہ بشر کیوں
 نہ رہے حرص و ہوا میں نہ برباد ہو کیونکہ نہ بگوئے کی بھلا خاک نہ گم۔ بقول صاحب آصفیہ
 (فارسی) اردو میں متعل یعنی غائب۔ ناپیدا۔ مفروز۔ حیران و پریشان۔

(۲) آوار۔ بقول صاحب برہان معنی آزار۔ صاحب جہانگیری باو عامی معنی پراگندہ و پریشان از حکیم فردوسی سندی کہ آورده است کہ ذکرش بر نمبر (۱) شد مقتضی معنی پراگندگی پریشان است و معنی آزار ہم توان گرفت (و ہوا ہذا ۵) نہ سجد و لم بر چنین کار ہا پزیرین در دو تیمار و آوار ہا پزیرنی مباد کہ ازین سند جمع آوار۔ آوار ہا پیدا است چنانکہ جمع (آزار)۔ (آزار ہا) الحاصل بہ تحقیق ما (آوار) بدین معنی حاصل بالمصدر آواریدن باشد (ار و و) دیکھو لفظ آزار پریشانی اور پراگندگی بھی اردو میں مستقل ہے دیکھو آصفیہ۔

(۳) آوار۔ بقول صاحب برہان معنی حسب و حساب صاحب ناصر متفق با و گوید کہ آوارہ گیر حساب کنندہ را گویند۔ بقول صاحب جامع حساب و محاسبہ مؤلف گوید کہ آنچه آوار گیر و آوارہ گیر محاسب را گویند این معنی بوجہ مصدر گرفتن پیدا شد پس در آوار معنی محاسب قابل غور است و مادرین معنی با صاحب جامع اتفاق نداریم زیرا کہ در حساب و محاسبہ فرق است چنانکہ سعدی گوید (فقہ) آنرا کہ حساب پاک است از محاسبہ چہ پاک پز صاحب جہانگیری را بابرہان اتفاق است و سندش از حکیم ناصر خسرو (۵) من بچہ کارم خدایا کہ نہایت پز کردن چندین ہزار کار بی آوار پز صاحب مؤید فرماید کہ آوار بہان آمار (کہ گذشت) و آوار چہ کہ می آید) ما خود ہم ازین است صاحب رشیدی گوید کہ معنی حساب و دفتر حساب کہ حساب پراگندہ دیوان بران نویسند و آوار چہ گویند و بارگاہ کہ در ان دیوان کنند (الخ) ما معنی آخر الذکر را مشتاق سببائیم و عرض کنیم کہ پراگندگی در معنی این داخل است این اصطلاح سیاق فارسی است ما تالیف (سیاق و کون) جگر کاویہا کردہ ایم بہ تحقیق ما

آوارہ بدین معنی مخفف آورہ و آورہ کاغذی است مطول کہ حساب روزنامچہ را پریشان کرد
بدیل ہر یک باب و دہ برین کاغذ نقل کنند و نیز انش و ہند تا حاصل آن حساب مرتب
و محبوب باشد پس آوار یا آورہ کاغذی و فردی است کہ بوسیلہ آن حساب باو مرتب
شود۔ حکیم خسرو در شعر مذکور الصدر گوید کہ مرا نباید کہ چندین ہزار کار ہا بدون آوار یعنی بدون
ترتیب کنم پس معنی ترتیب درین جا مجاز باشد و آوار بمعنی ترتیب حاصل بالمصدر آواریدن
کہ می آید (اردو) وہ فرد حساب جس کے ذریعہ سے حساب باب واری کی ترتیب کیجاتی
ہے۔ اسی کو دفاتر حساب سلطنت نظام میں آورجہ یا آورزہ کہتے ہیں۔

(۴) آوار۔ بقول صاحب برہان بمعنی خراب کہ نقیض آباد باشد صاحب ناصری و جامع
بابرہان متفق۔ صاحب جہانگیری از ناصر خسرو سند آورہ (۵) ختم گیری جنگ جوئی چون
کافی از جواب پنجم یکسو نہ سخن گستر کہ شہر آوار نیست؛ مؤلف گوید کہ اگر (آوار) را حاصل
بالمصدر آواریدن گیریم معنی آن دیرانیت (شہر آوار) بقاعدہ قلب اضافت بمعنی (شہر ویرانی)
باشد یعنی ویرانی شہر۔ اگر (آوار) اسم جامد گیریم بمعنی خراب باشد چنانکہ ادعای برہان است بہر دو صورت
معنی شہر چنین باشد کہ ای سخن گستر جواب سوال بدہ و ختم را بر طرف کن زیرا کہ شہر ویران نیست یا ویرانی
شہر نباشد کہ از ختم تو کسی زبان نکشاید و خاموش باشیم (اردو) خراب بقول تصفیہ (عربی) اردو
میں متعلق بمعنی ویران۔ اجڑا ہوا۔ ویرانی۔ بقول آصفیہ (فارسی) اسم مونث۔ غیر آبادی۔

(۵) آوار۔ بقول صاحب ناصری و جامع و جہانگیری و رشیدی بمعنی ظلم و ستم۔ صاحب حسینی
برین معنی از کلام شمس فخری سند آرد (۵) شکوہ تلج کیان مالک مالک جم کہ از مالک آواز

کرده است آوارہ مؤلف گوید کہ تحقیق ما در اینجا ہم آوار حاصل بالمصدر است بمعنی
 شکر می از مصدر آواریدن کہ می آید و معنی شکر ب رای ما ہم درست میشود و در ظلم ہم ہمین
 معنی موجود است (ارو و) ظلم بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں متعل (مذکر) تم۔ جور۔ جفا
 سختی۔ بے انصافی۔ بیرحمی۔ جبر و تعدی۔ زبردستی۔ زیادتی (وزیر ۵) ظلم ابھی تو دیکھنا ہے کرو
 افلاک کا بی نظیر ہے شیشہ ساعت ہماری خاک کا بی ظالمی شکر می جفاکاری بھی اردو میں کہ سکتے ہیں۔
 (۶) آوار۔ بقول صاحب ناصر و جہانگیری آہن ریزہ کہ از سوراخ نعل برون آرند
 زیر کہ او نیز جدا میشود از مکان خود (و این مجاز است) صاحب جامع تعریف خوبی کرد
 کہ وقت سوراخ کردن و نعل ریزہ آہنی کہ بفتید (آوار) باشد مؤلف گوید کہ سند این پیش نشد
 از طرزیان محققین می کشاید کہ انہم بجا متعلق بمعنی اول است ماخذش مصدر آواریدن باشد یا اہم جامد
 اگر سندی بدست می آمد صفیہ سان بود (ارو و) وہ آہنی برادہ جو نعل یا کوبہ مانے سے نکلتا ہی
 (۷) آوار۔ بقول صاحب جامع بمعنی یقین و صاحب جہانگیری ہم ذکر این کرده۔ سندی
 برای این معنی بدست نیامد بخیاں ماہمان حاصل بالمصدر آواریدن باشد کہ می آید (ارو و)
 یقین۔ بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں متعل (مذکر) بے شبہ۔ بلا شک (سالک
 ۵) یون عمر گزاری تری فرقت میں کہ ہر دم پڑ جینے کا گمان تھا مجھے مرنے کا یقین تھا
 (۸) آوار۔ بقول صاحب انند بمعنی عاشق ہم آمدہ بجا ماخذش می کشاید کہ از نظر ظاہر
 این معنی را گرفت سندی پیش نشد بخیاں ما این ہم متعلق از مصدر آواریدن است کہ می آید
 (ارو و) عاشق۔ بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں متعل (مذکر) نہایت دوست

رکھنے والا۔ مریض عشق۔ مفتون (غالب ۷) عاشق ہوئے ہیں آپ بھی اک اور شخص
پہنچے آخر تم کی کچھ تو نکافات چاہئے :

(۹) آوار بقول صاحب رشیدی معنی بارگاہ کہ دران دیوان کنند و گیر کسی ذکر این نکود
اما صاحب سروری بر لفظ آوارہ کہ اسل این است ذکر این معنی ہم می کند (اردو) باگا
بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستقل اسم مذکر۔ اجلاس کی جگہ۔ دربار کی جگہ۔ آپ ہی نے
لفظ دیوان پر بھی انھیں معنوں کا ذکر فرمایا ہے۔ دیوان (مغرب) اردو میں مستقل اسم مذکر۔

آوار آمدن | استعمال۔ معنی از خانمان چون باغچہ۔ و طاقچہ پس آوارچہ فرد مختصری
دور افتادن و پریشان شدن باشد معنی آخرالذکر است کہ برو حساب سلسل روزنامچہ را پریشان
بجاری و مرادی است سند این بر معنی (۱) لفظ کردہ بذیل ہر یک باب و ہر یک مدبرین کاغذ
آوار از کلام خاقانی گذشت (اردو) آوار نقل کنند و نیزان دہند و بوسیہ این کاغذ
وطن ہونا۔ بے وطن ہونا پریشان ہونا۔ بابو ار مرتب کنند صاحب نوادر بذیل مصدر

آوارچہ | بفتح جیم عربی و فارسی بقول صاحب آواریدن آوار و آوارہ را ذکر کردہ گوید کہ مغرب
آوارچہ | ناصری ہر دو مخفف (آوارچہ) باشد معنی این آوارچہ مؤلف گوید کہ بالانڈ کور شد کہ آوارچہ

انند نسبت ہر دو گوید کہ روزنامہ و فرد حساب یومیہ تصغیر آوار و آوارہ باشد پس آوارچہ بحکم عربی
مؤلف گوید کہ اصل این آوار باشد کہ گذشت تحقیق مغرب آوارچہ بحکم فارسی است (اردو) آوارچہ
آن بر معنی سوش کردہ ایم فارسیان بر آوار و آوار کا نمبر ۳۔ یہ اسی کی تصغیر ہے و فارحہ
(آوارہ) کلمہ (چہ) زیادہ کردند کہ افادہ تصغیر سلطنت آصفیہ میں اسی کو آوارچہ اور آوار

کہتے ہیں۔

آوارگی | بقول صاحب اندجوالہ فرنگ

فرنگ سرگردانی و کم نامی و بے وطنی و دیگر کسی

از اہل لغت ذکر این نکرد الا صاحب جہانگیری

کہ بذیل لفظ آوار ذکر این کردہ گوید کہ مصداق

مامی گوئیم کہ نہ خیر بلکہ حاصل بالمصداق آوارین

کہ می آید (خواجہ حسن دہلوی از جہانگیری ۵)

یار آوارگی ہی خواہد پذیرفتن حج بہانہ افتاد است

چند گونی زخانہ کعبہ پکار یا خصم خانہ افتاد است

(جامی ۵) بالذات آوارگی لذت عشقت

غربت زدگان را نشود میل وطنہا (ظہوری

۵) بہمت رفیقند ہامون نوروان پکہ آوارگی

را بجائی رسانم (ولہ ۵) شد غم سرگشتگان

آخر کنون آوارگی پسر بد بال من سرگشتہ ایام

است و بس پجمع این آوارگی ہا آمدہ (بیل

۵) سیر ویر کعبہ جز آوار گہا ہم نخاست پشد

ہو اگیر از غبار این مکا نہا جاسے من (ارو و)

آوارگی بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں مستعمل

(مونث) اتہری۔ پریشانی پراگندگی سرگی بے سرو

سامانی۔ ہرزہ گردی (از آصفیہ ۵) آوارگی نصیب

اپنے ہی صاحبان بیٹھیں گے دل لگا کو کہاں در با سیم

عجب ہو کہ صاحب امیر اللغات نے اس کو ترک فرمایا

آوار گیر استعمال بقول صاحب مؤید کہ بر لفظ آوار

فرمایا مراد آوارہ گیر و آوارہ گیر است مؤلف گوید

کہ مخفف آوارہ گیر کمی آید و صراحت معنی بر لفظ آوار

شود (ارو و) دیکھو آوارہ گیر۔

آوارہ | بقول صاحب برہان ففتح راے

قرشت (۱) از وطن دور افتادہ پراگندہ و پریشان

و سرگردان شدہ (۲) آزار (۳) حساب (۴)

خراب کہ مقابل آباد است (۵) ظلم و ستم (۶)

۴۱ ہن ریزہ کہ ہنگام سورخ کردن فعل از نین بھتہ

(۷) تحقیق و یقین (۸) بقول صاحب اتدعا

صاحب برہان این را بمعنی نابود و کم گردیدہ

و بی نام و نشان ہم نوشتہ صاحب جہانگیری

بر لفظ (آوار) ہم ذکر این معنی کرده کہ ما آنجا بند
 معنی اولش ذکر کرده ایم - اکثر صاحبان لغت
 آوارہ را بالالتفاق مرادف (آوار) نوشتہ اند
 و (آوار) را مخفف این - صاحبان ناصری و
 جہانگیری دانند و جامع ورشیدی آوار و آوا
 ہر دو را یک جا ذکر کردہ اند اختلافی کہ در معانی
 میان ایشان راہ یافتہ است بر لفظ (آوار) نیز
 ذکر کردہ ایم صاحب سروری بر لفظ (آوارہ) ہلف
 مقصودہ کسور ذکر این کردہ بمعنی اول و سوم
 و ششم قانع گوید کہ (۹) بمعنی دیوان و بارگاہ ہم
 آمدہ و سندی پیش نکرده صاحب شمس معنی اول
 و سوم تا ہفتم را ذکر کرد صاحب مؤید بذکر معنی اول
 نسبت بمعنی سوم دیوان حساب گوید و نسبت ہفتم
 معنی فرماید کہ همان آوار است کہ گذشت و نیز
 فرماید کہ در بعضی فرہنگ (۱۰) بمعنی دیوانہ عجیب
 است کہ صاحب نوادر این را بذیل مصدر
 آواریدن یا طحاش نوشتہ مرادف آمار بمعنی قتر
 حساب و دیوان قرار دہد و گوید کہ آوارچہ معرب
 است مؤلف گوید کہ بر لفظ آوارچہ ذکر
 کردہ ایم کہ آوارچہ معرب آوارچہ باشد ہم
 و رہار عجم بمعنی نمبر (۱) قناعت کردہ الحاصل
 بہ تحقیق مؤلف آوارہ اصل آوار و حاصل المصداق
 آواریدن است چنانکہ آوارہ حاصل بالمصدر آوارید
 است کہ گذشت فرق استعمال میان آوار و آوارہ
 اینقدر یافتہ ایم کہ فارسیان آوارہ را اکثر بامضاً
 استعمال کردہ اند بخلاف آوار کہ این خصوصیت
 ندارد (خرین ۱۵) تاکہ گل عیش و چمنیا تو
 آوارہ خود را بوطن ہاجیم (۱۶) میر معری ۱۵
 بس دیر نامندہ است کہ ملک ملکمان را بہ آرد
 بدیوان تو آوارہ و دفتر اسناد معانی دیگر در
 لطحات این می آید و تحقیق ما نسبت ہر یک
 معنی بر لفظ آوار گذشت (۱۷) معنی آمانبر
 کے لئے و کچھ آوار (۱۸) دیو بقول تصفیہ اسم مذکر
 جن - بھوت - شیطان - سینگار قوم اکثر

(۵) مین نے لیا بغل مین پری وش کور کشت محل (آوارہ) را بمعنی ہمیش دیوان و بارگاہ
 دیو فراق کشتی مین مجہ سے چھڑا لیا (۵) اسیر گرفتن مناسب و عرش را (بارگاہ افلاک)
 (۵) غیر لیکر مرے مضمون کو سخیذاں نہ ہو (۵) گفتن مناسبی دارد و بہتر از (ابرہ افلاک)
 دیو خاتم کے چرانے سے سلیمان نہ ہو (۵) است زیرا کہ بارگاہ خمیمہ و مسکن پادشاہان را
 آوارہ افلاک | اصطلاح - بقول صاحب کفۃ اند و عرش بمعنی تخت و اوزنگ است و

مؤید بحوالہ ادات و قنیہ عرش است تحقیق و بعضی آزار تخت الہی ہم نوشتہ اند پس خمیمہ
 مؤید است کہ بدون الف ثانی (آوارہ افلاک) شاہی کہ بر فلک است عرش کبریائی باشد
 باشد زیر اچہ (اورہ) بالا قبارا گویند و عرش صاحب شمس این را آوارہ افلاک نوشتہ
 بالای افلاک است و بدین وجہ کہ معنی آوارہ و نقل معنی بیان کردہ مؤید تصرف ہا نمودہ
 حساب است و رین جا مناسب نیست کہ ملالت انگیز است و بیانش بی نتیجہ (اروہ)
 (ارخ) دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده مؤید عرش بقول اصفیہ (عربی) اردو مین مستعمل -
 گوید کہ شک نیست کہ اورہ بالف مقصورہ (اسم مذکر) چھت - سقف - تخت - اوزنگ
 و لغت فرس ابرہ را گویند کہ روی قبا و تخت الہی - کرسی حق تعالی جس کا بیان
 کلاہ و امثال آن باشد کذا فی البرہان و لیکن شرعاً جائز نہیں مگر کہتے ہیں کہ ایک سرخ
 (اورہ افلاک) چیزی را تو ان گفت کہ مثل یا قوت ہے جو خداوند تعالی شانہ کے نور سے
 ابرہ روی فلک باشد عرش را (اورہ افلاک) و رخشان ہے بعض آدمی نوین آسمان پہلو
 یا (ابرہ افلاک) گفتن مناسبی ندارد و بلکہ قرآن بعض آٹھوین آسمان پر خیال کرتے ہیں -

شعراى اردو نے آسمان ہى سے مراد پى ہر
 (ناخ) کیا بیان ہو رفت قصر جلال ^{تفصیلاً} سر آوارہ می سازو (ظہوری) رفتن
 عرش اعظم بھی بر اسے سائبان پیدا ہوا ہے
 آوارہ بودن | استعمال - سرگردان پریشان ساختن از کوی تو آوارہ مرا (اردو) دیکھو
 و از خانان دور بودن است صاحب آصفی آوارہ کرنا۔

ذکر این کردہ (مظفرکاشی) جداول ^{ازان} آوارہ شدن | استعمال - پرآگندہ و پریشان
 زلف پر شکن باشد چو آن غریب کہ آوارہ و از خانان دور شدن - صاحبان اند و آصفی
 وطن باشد (اردو) آوارہ رہنا - بقول میر ذکر این کنند (شفائی صفہانی) بایں طلب
 سرگردان رہنا - بھٹکے پھرنا (ظفر) خاک زلستان شد ستم آوارہ پزگندمان بعراق مزین
 ہو کر بھی رہا آوارہ ہی میں خاکسار خاک اڑاتی ^{سے} قماہ گداز پشانی شہدی (از طعن قیساں
 مری باد سحر چارون طرف پزکیف) از سر کوی تو شانی پز آوارہ چنان شد کہ سرش
 آوارہ تری راہ میں رہتی ہے ہمیشہ پز عقل ^{توان} یافت (اردو) آوارہ ہونا - آوارہ
 جو پابند شریعت نہیں ہوتی پز آوارہ وطن وطن ہونا کہہ سکتے ہیں امیر نے اس استعمال کو
 رہنا بھی کہہ سکتے ہیں - ترک فرمایا ہے - بقول صاحب آصفی (بھٹکنا)

آوارہ ساختن | استعمال - یعنی پریشان آوارہ ہونا - گشتہ ہونا۔

و سرگردان و دور از وطن کردن صاحب آصفی ^{صفتی} آوارہ طلب | استعمال با صفت ہای
 ذکر این کردہ است (صائب) غزال ہو تو کسی کہ و طلب چیزی آوارہ شود یعنی ہا

نوروی کند چنانکہ صاحب گوید (۵) آوارہ دستان را پند این از کلام شمس فخری بر
 طلب رخصت ہر سیاہی بکشتی شکستگار (نمبر ۱) لفظ آوارہ ہم گذشتہ است و (۲) خواہ
 ہر موج ناخدا میست (۳) آوارہ طلب و ویران کردن - صاحب جہانگیری بر لفظ
 آرومین کہ سکتے ہیں یعنی وہ شخص جو کسی چیز کی آوارہ از عضویری رازی سندین ہم پیش کند
 طلب میں بھٹکتا پھرے - صاحب آصفیہ بھٹکا (۵) ہزار بتکہ آوارہ کردہ ہر یک از وہ
 پھر نما پر آوارہ پھرنا کا ذکر فرمایا ہے - ہزار شیر درندہ پھر کردہ شکار (۳) آوارہ
 آوارہ کردن | استعمال - (۱) از خانمان کرنا - بقول امیر سرگردان اوپر نشان کرنا (مومن ۵)
 بیرون و پریشان کردن باشد صاحب آصفی کیا کیا ہاے کیا آوارہ بیٹھے بھٹلاے کیا آوارہ
 ذکر این کردہ از معنی ساکت (صاحب ۵) (ناخ ۵) خاک اڑ والی کیا جنگل میں آوارہ
 فلک بامروم متنازعی بیشتر دارد بچکان اول مجھے پھر چرخ سمجھا گرد باد و امن صحرا مجھے پلوف
 کند آوارہ تیروے ترکش را پند (حزین ع) کہتا ہے کہ آوارہ وطن کرنا بھی کہہ سکتے ہیں -
 ز شہر آوارہ ام چون سبکی مخبون صحرا کن پند (طہور ۵) آوارہ گرویدن | استعمال - مراد آوارہ
 (۵) ہزار دل کند از شہر صبر آوارہ بہر و یار شدن باشد کہ گذشت - صاحب آصفی ہم فکر
 کہ با آن رخ نکو قست پند صاحب جہانگیری این کردہ (قاسمی گونا بادی ۵) دوران رو
 بر لفظ آوارہ برائے آوارہ کردن ہم سند آروم بنی جمال حبیب پند کہ از کوش آوارہ گرد و ریش
 ہذا (خواجہ حسن دہلوی ۵) بہر رقیب راندی (ارو) دیکھو آوارہ ہونا -
 از کوی خود حسن را پند کردی برائے دشمن آوارہ آوارہ گرفتن | استعمال - حساب گرفتن پند

و آوارہ گیر) کہ حساب گیر و محاسب را گویند از الوطن (خیل ع) رنج غربت کوئی آوارہ وطن
ہمین مصدر است کہ می آید (اردو) حساب سے پوچھے :

لینا۔ بقول آصفیہ پرتال کرنا۔ آوارہ وہم | استحال۔ باضافت ہائے (۵۹)

آوارہ گشتن | استحال۔ مراد آوارہ گشتن آنکہ سرگردان و روہم و خیال باشد (بیدل

است کہ گزشت۔ صاحب آصفی ذکر این ۵) بیدل رہ حمد تو بعد مرحلہ دور است :

کردہ (شفائی آصفہانی ۵) اے اشک کہ برآں خاموش کہ آوارہ و مہند کرانہا : (اردو) و بھی

جہان پر وہ دری بازی آوارہ زدل گشتہ چہرہ بقول آصفیہ (عربی) اردو میں مشتعل ہوا ہم نہ

در بدری بازی (اردو) دیکھو آوارہ ہونا۔ وہ شخص جبکو وہم ہو۔ و سواسی (شہیدی ۵)

آوارہ گیر | اصطلاح۔ بقول صاحب شہیدی سے بھی وہی ہم نے کم دیکھے ہیں نیا

بجرعہ محاسب گیر و محاسب مؤید لفظ میں : ذرا تیوری بننے پر امیدین قطع کر بیٹھے

آوار فرماید کہ (آوارہ گیر) جہان (آوارہ گیر) است | بقول صاحب اند بجا الہ فرنگ

کہ گزشت۔ صاحب اند بجا الہ فرنگ فرنگ مراد آوارگی کہ گزشت حیف است

گوید کہ محاسب و محاسب گیر نہ باشد (اردو) کہ سندی پیش نشد بامتی حال حاصل بالمصدر

دیکھو آوارہ گیر۔ آواریدن باشد (اردو) دیکھو آوارگی۔

آوارہ وطن | استحال۔ باضافت ہائے (۶۰) بقول صاحب بحر عجم (۱) غور

کیکہ از خانان دور شو و سند این بر آوارہ بود (۲) گوایدن فرماید کہ این مصدر متروک تصریف

گزشت (اردو) آوارہ وطن۔ بقول امیر غریب است مؤلف گوید کہ گوایدن بمعنی زود و ہم

و کردن آمده کذا فی بحر المعجم - دیگر کسی از اهل لغت گذشت - اگر چه استعمال تصریف این نظر نیا
 ذکر این نکرد اما به تحقیق ما معنای دیگر هم دارد و همین سبب باشد که صاحب بحرین را متر و
 یعنی (۳) از خانمان دور شدن و پریشان گم تصریف نام کرده و لیکن همچو مصدر را از لغت
 گردید (۴) پریشانی و آزار کشیدن (۵) فرس ترک کردن چنانکه محققین زبان دان کرده
 حساب پریشان را مبوب و مرتب کردن (۶) با وجودیکه تصدیق آن از حاصل بالمصدر
 خراب و ویران شدن و (۷) ظلم و ستم کردن می شود عجب است زیرا که وجود حاصل بالمصدر
 و (۸) در آهین سوراخ کردن و (۹) یقین کردن متقاضی مصدر باشد و وجود آن در استعمال
 و (۱۰) عاشق شدن - حاصل بالمصدر این معانی متعدده متقاضی آن همه معانی و مصدر
 به تخصیص معنی ۳ و ۴ - آوارگیست و برای دیگر است که از الفاظ آوار و آواره و آوارگی با
 معانی مابعد الذکر آواره و آوار که مخفف است اسناد استعمال اهل زبان پیدا است - شمار
 اسنادی که بر لفظ آوار و آوارگی مذکور شد تصدیق محققین عجم عموماً این است که لغتی را که استعمالش
 معانی بالامی کند که بخلاف سکوت اهل لغت و کلام اساتذہ بنظر آید یعنی که مستعمل شده اسم چا
 پیدا کرده ایم و ازین که بقول صاحب بحرین قرار می دهند - ما درین کتاب بر اکثر الفاظ گذشت
 مصدر متر و تصریف است فارسیان همین قصه را نوشته ایم و باز گوئیم که ازین طرز
 مقصود معنی فاعلی و مفعولی این از لفظ آوار عمل یو ما فیوما عرصه زبان فرس تنگ می شود
 و آواره حاصل کرده اند چنانکه آوا یعنی از خانمان دور افتاده و خراب باشد که بجای
 دور افتاده و پریشان و خراب باشد که بجای آوار و آواره و آوارگی با مصدر آواریدن

ہچنان است کہ تعلق آمار باآماریدن و آمار گم ہونا (۴) پریشان اٹھانا۔ ایذا پانا۔ اذیت
 باآماریدن و تعلق آغال و آغاش باآغالینا اٹھانا (۵) حساب پریشان کو باو اور مرتب
 وغیر ذلک (ارو) (۱) کھانا (۲) جلد ہضم کرنا (۶) ویران ہونا (۷) ظلم و ستم کرنا (۸) کو
 ہضم کرنا (۳) آوارہ وطن ہونا۔ پریشان ہونا میں سوراخ کرنا (۹) یقین کرنا (۱۰) عاشق ہونا

آواز [بقول صاحب برہان و ناصر صری و جامع بسکون زائے نقطہ وار (۱) معروف کہ
 صدا و ندا باشد و بقول بہار مطلق صوت مؤلف گوید کہ جمع این آواز ہا چنانکہ صاحب گوید
 (۵) اے ترا و سنیہ ہر ذرہ پنہان راز ہا و در میان مہر خاموشی ترا آواز ہا و استعمال این
 با مصداق متعددہ آمدہ (ارو) آواز بقول امیر (فارسی) اردو میں متعل (مونث) صدا ندا
 (ناسخ ۵) چلا تے پہرین کیون نہ کیا دگئی جھکو و وہ ناز کی زقار وہ انداز کی آواز ہے

(۲) آواز۔ بقول برہان و ناصر صری و سروری بانگ بلند۔ صاحب جامع گوید کہ گفتار بلند
 و بہار فرماید کہ این مجاز است اعم از انکہ از مردم دلاور و قوی اجتہد و در وقت غضب برآید
 یا از مطلق مردم در وقت الحاح و اضطراب (نظامی ۵) چو آواز بر پیل سرکش زدی و زدی
 آتش از خود بر آتش زدی و (حکیم فردوسی ۵) آواز گفتار کہ مابندہ ایم و بامر تو یک سر
 سر افندہ ایم و (امیر حسینی سادات ۵) گرد و تری گویم آواز و شاید کہ درم بخود کنی باز و
 (ارو) بقول امیر۔ ہانکہ پکار کی جگہ بھی (آواز) ہانکا لفظ متصل ہے جیسے (فقہ) آگے ٹھکر
 پکار و یہاں سے آواز نہ پہنچے گی، ”ابھی برف والے کی آواز سنی تھی دیکھو تو کہ ہر گیا۔“ یہی
 نے فرمایا ہے کہ بلند آواز و آواز بلند بھی کہتے ہیں (ذوق ۵) اتقد ر ساز طرب ساز کی

آواز بلند پچھڑین گرتا رکھج کا تو ہو پیدا ہیوت (اسیر) گوش دل سے ساکنان عرش
سُن لیتے ہیں صاف بے خندہ چاک گریان کیا بلند آواز ہے ؟

(۳) آواز بقول برہان و جامع و ناصری شہرہ شدن و سمرگشتن بہار گوید کہ بمعنی مشہور
و متعارف مجازاً (فخر گر کانی) اگر نو میدارین در بارِ گردم بے زبشتی در جہان آوازِ گردم ؟
مؤلف گوید کہ صاحبان برہان و جامع و ناصری بے بیان معنی مصدری تسامح کردہ اند (آواز)

بدین معنی مخفف (آواز) باشد کہ بمعنی شہرہ آمدہ انجہ بہار این را بمعنی مشہور گوید اٹھائی اور
سند فخر گر کانی است مگر نمیداند کہ از سند مذکور مصدر مرکب (آواز گردیدن یا آواز گشتن) حاصل
میشود کہ بمعنی مشہور شدن آمدہ - مجرد (آواز) بمعنی مشہور نباشد (ارو) شہرت بقول اصفیہ
(عربی) ارو وین ستعل - اسم موث بمعنی اشاعت - آواز - اشتہار (سحر) دورہ شمس و

قمر سے ہو گیا ثابت ہمین پے نام کو شہرت جہان میں بے سفر ملتی نہیں ؟

(۴) آواز - بقول بہار بمعنی آئین ہم آمدہ کہ کلمہ برائے اجابت و عاست (علی خراسانی)
دوش از بخت شنیدم خبر وصل ترا پس من دعا کردم و از شمعش بہت آواز آمد (ارو)
و کچھ لفظ آئین -

آواز آسودن	استمال - صاحب اصفی
ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ آسودن	آواز ہم گیریم در آن صورت ہم نتیجہ آن خاموشی
آواز خاموشی است آسودن بمعنی خاموش شد	است چنانکہ حزین اصفہانی گوید (س) زین
ہم آمدہ کہ گذشت اگر بمعنی تحقیق راحت گرفتن	آسمان ہیودہ می پیود آواز ہم پشیم نغمہ را
	در سینہ و آسود آواز ہم پس آسودن آواز

بمعنی بند شدن آواز باشد (اردو) آواز بند
 ہو جانا۔ بقول امیر خاموش ہو جانا (امیر) آواز آمدن را بجائے دیگر بمعنی آمین شدن
 سرسره تری آنکھوں کا جو اس نے نہیں کھایا: نوشتہ مقصودش یہاں باشد کہ ما بصراحت
 کیون بند ہے عیسیٰ ترے بیمار کی آواز: (شعاع) نوشتہ ایم (۳) شہرت پیدا شدن خبر آمدن
 (۵) کیا خاک آہ گرم سے گردوں کو پھونکتے (نظامی ع) کہ آواز دو آواز را دور:۔
 خوف شب فراق سے آواز بند ہے: (اردو) (۱) آواز آنا۔ بقول امیر آواز سنا
 آواز آمدن | استعمال۔ صاحب مصنفی وینا (فقہ) کون ہے یکس کی آواز آئی (ماخوذ
 ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ (۵) حشر رہا ہو گیا بے یار و برم عیش میں:۔
 (۱) رسیدن آواز و صدا باشد (کئی لاجبی) (۵) نامے مطرب سے مجھے آواز آئی صورت کی:۔
 بگو یک رہ کجا جویم ترا مردم ازین حسرت پہر (۲) آمین کی صدا بلند ہونا۔ آمین کی آواز آنا
 جانب کہ دادم گوش آواز تو می آید: (حزین) (۳) آواز بلند ہونا۔ بقول امیر و صوم غنیا
 ع) منی آید گوش از ضعف آواز یکہ من ام: آواز بلند بھی کہتے ہیں مؤلف کہتا ہو
 (ظہوری) (۵) بخت آنکو کہ بہریدم از ناز آید: کہ خبر آنا بھی کہہ سکتے ہیں (دیکھو آصفیہ) حبیبی
 آید آوازش و خویش ز آواز آید: (ولی) (فقہ) دور و دور جاتے علی داد کی خبر آتی ہے
 فغان و ناله آخر شد چہ شاد احوال مایا رہ: (۲) آواز آمدن از گوش | استعمال۔ پیدا
 شد یعنی آید کنج سینہ آواز: (۲) بمعنی صدا آواز از گوش آمدن | آواز و گوش و
 آمین بلند شدن۔ سند این از کلام علی خراسانی

تختیں و سرسنگی عارض شود۔ صاحب مصنفی نشستن ہم خراشیدہ شدنش نوشتہ ولیکن
 ذکر این کرده چنانکہ مرزا عبدالحی قبول گوید (۱) در ہر دو فرق است کہ بجای خود آید و اگر
 درین کشورند ارم ہنربانی محرم رازی پزگوش ہنربان صاحب بحر و سندی کہ از انجیر
 من گہی از گوش خود آوازی آید (اردو) برای معنی اول پیش کردہ است همان است
 کان بجنا۔ بقول صاحب آصفیہ کانون مین کہ بہار برای معنی دوم آوردہ دو ہونا
 ساین ساین ہونا۔ کانون مین با جاسا بجا موڈن قرص صوفی رازوہ گاز پزحلوانخورد
 کانون مین گونج کا بھرار ہنا (آصفیہ ۵) افتادہ آواز پزخیال مؤلف ہم این سند متعلق
 خیال صبح کے ہونے کا ہے بہت شب معنی دوم است (اردو) (۱) شہرت مین
 وصل پز ہمارے کان نیچے لگین گجر کی طرح فرق آنا۔ (۲) آواز پز جانا۔ بقول امیر زیاد
 مؤلف کہتا ہے کہ یہ ایک دماغی مرض ہے گانے چننے چلانے یا زلے کی وجہ سے اوکھی
 جو خیالات پریشان ہونے اور دماغی صدا سیندور یا سرمہ کھانے سے آواز کا بیٹھ
 جانا (ریشک ۵) پڑ جاتی اگر سرمہ شب سے
 سے عارض ہوتا ہے۔

آواز افتادن

(مصدر صطلاحی)

بقول صاحب بحر (۱) پست شدن بلندنا (اسیر ۵) صیاد ایک آہ کی رخصت مجھے
 و (۲) بقول بہار خراشیدہ شدن آواز صفا بھی دے پز آواز پڑ گئی ہے مرے مصنفی
 اند ہنربان بہار مؤلف گوید کہ نشستن آواز پز آواز پز آواز پز آواز پز آواز پز آواز پز آواز پز
 باشد نہ خراشیدہ شدن اگرچہ بہار بر آواز بقول صاحب بحر متصل و بلا فصل آواز کرنا

وارسته هم ذکر این کرده (سالک یزوی ۵) دل بانگ وز دینا کنش نشنوی فرمای
 بانگ جرس قافله راست روانم پند در بادیه من پندانه هم غیرت برم در دم بدل آوازها
 آواز با و از سامن پند قبول بهار پیانی آواز کرد (ارو) ضبط فغان کرنا - ساکت هونا -
 است (ارو) پے در پے آواز لگانا آواز خاموش هونا -
 پر آواز دینا - آواز بر آمدن استعمال - بقول بهار لازم

آواز بالیدن استعمال - بلند شدن صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت
 آواز باشد چنانکه بید گوید (۵) یک نفس مؤلف گوید که آواز آمدن و بیرون آمدن
 عمریت از شور جنون خاکستری پند چون نگه آواز باشد سندی که بهار پیش کرده همان است
 در سرمه ام می بالدا و از مهنوز پند (ارو) که بر آواز آمدن از گوش گذشت و متعلق باین
 آواز بڑینا - بقول امیر آواز بلند هونا (فقیر) نباشد اما در کلام جامی و صاحب استعمال این
 هر چند گله پر زور دیتا هون لیکن آواز همین نظر آمده (جامی ۵) بوی تو از جا همست
 برهتی "آواز بلند هونا بھی کہتے ہیں دیکھو و بخود پند هر سو که آواز پیانی بر آید پند (وله ۵)
 از بیکه چشم دارم کان مه زور و آید پند از جا هم (آواز بلند شدن)

آواز بدل و زویدن (مصدر مطلق) چنانکه آواز و بر آید پند (صائب ۵) پریش
 بقول بهار - معروف صاحب اند هم از معنی سیرنا توسی زول و آستین دارم پند که آواز
 ساکت مؤلف گوید که معنی ضبط ناله و فغان بر آید هر دم از تخته دیگر پند (ارو) آواز نا
 کردن و سکوت اختیار نمودن (خسر و ملوی و کھولا آواز آمدن) آواز نکلتا - بقول امیر شکر

بات کلنا صد آنا۔ آواز پیدا ہونا نواب مرزا شوق (۵) مؤلف عرض کند کہ بلند کردن یک درجہ
 غش سے فرصت جو میں نے کچھ پائی پتن بالاست از بیرون آوردن۔ صراحت این
 بیجان میں سب کے جان آئی پتنبنے برا آواز بلند کردن) می آید (حافظ شیرازی
 لگی مری آواز پتنگے سب گھر میں کرنے نذرینا (۵) غزل سرائی ناہید صرفہ نہرو پتورن
 (سوز) ہر سو سے مرے بکھے ہے آواز مقام کہ حافظ براورد آواز (اردو) آواز
 انا الحق پتدول کے سو کوئی خبر در نہیں ہے نکالنا۔ منہ سے بات نکالنا۔ آواز پیدا کرنا۔
 (کیف) آواز نکلتی ہے یہ گنگر وے ہمار (مصطفیٰ) صیاد نہ چوڑیگا تجھے زندہ قفس
 پامالی عشاق کی خاطر ہے بلا قفس میں پت آواز جو اسے مرغ کر قمار کالی پت فقرہ
 آواز برا آواز انگندن استعمال مراد (۵) امیر اکبری آواز کالی تو اور پتے گا۔ ماشا اللہ
 (آواز بہ آواز رسانیدن) باشد کہ گذشت چنا کیا گلا ہے آواز کالتے ہی محفل کارنگ رہو گیا
 ظہوری گوید (۵) طلی نشد راہ حرم خود را پروا آواز برخاستن استعمال۔ بقول بہار
 انگنم پتاجرس در نالہ آوازی برا آواز انگنم یعنی آواز بر آمدن و بقول آصفی لازم آواز
 (اردو) دیکھو آواز با آواز رسانیدن۔ بر آوردن مؤلف گوید کہ بلند شدن آواز
 آواز برا آوردن استعمال۔ بقول بہار باشد سند بہار تعلق ازین مصدر نبود بر آورد
 متعدی و صاحب انند ذکر این کردہ از معنی پاخاستن) می آید (اردو) آواز اٹھنا بقول
 ساکت مؤلف گوید کہ بیرون آوردن آواز امیر آواز بلند ہونا زیادہ تر گانے میں اسکا
 باشد صاحب آصفی بلند کردن آواز گوید۔ استعمال ہے۔ آپ نے یہ صراحت آواز اٹھانا

<p>کی ہے فقرہ امیر ہزار آواز اٹھاتا ہوں مگر کیا کروں مٹتی ہی نہیں۔ آواز برداشتن استعمال - صاحب</p>	<p>خونم آوازی (اردو) آواز بلند کرنا۔ بقول امیر اوچی آواز سے بولنا (ناسخ ۵) تیری انہیں تو سخن گوہن مگر کون سنے نہ کیونکر آواز</p>
<p>آصفی نوکرین کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ کہ متعدی (آواز برخاستن) باشد یعنی بلند کرنا آواز چنانکہ زلالی خوانساری گوید (۵) کہ چون</p>	<p>آصفی نوکرین کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ کہ متعدی (آواز برخاستن) باشد یعنی بلند کرنا آواز چنانکہ زلالی خوانساری گوید (۵) کہ چون</p>
<p>آواز طبل باز برداشت پڑھائی چترا آواز برداشت پڑ (اردو) آواز اٹھانا۔ بقول آواز بلند کرنا۔ دیکھو آواز برخاستن۔</p>	<p>آواز طبل باز برداشت پڑھائی چترا آواز برداشت پڑ (اردو) آواز اٹھانا۔ بقول آواز بلند کرنا۔ دیکھو آواز برخاستن۔</p>
<p>آواز برکشیدن استعمال - بقول بہار مرادف آواز بر آوردن صاحب انندین را مرادف (آواز بلند کردن) ہم گوید بقول صاحب</p>	<p>آواز برکشیدن استعمال - بقول بہار مرادف آواز بر آوردن صاحب انندین را مرادف (آواز بلند کردن) ہم گوید بقول صاحب</p>
<p>آصفی بلند کردن آواز (حافظ ۵) صبا بمقدم گل دل روح نمشد باز کجاست بیل خوشگو بر کشد آواز پند مؤلف را با صاحب آصفی تھا</p>	<p>آصفی بلند کردن آواز (حافظ ۵) صبا بمقدم گل دل روح نمشد باز کجاست بیل خوشگو بر کشد آواز پند مؤلف را با صاحب آصفی تھا</p>
<p>است کہ در بر آوردن و بلند کردن فرقی کردہ (نہوری ۵) از پریشانی بہ مرجع گفتن پڑ کشید آواز میں ہے ریشہ لغزش نہیں سخن میں</p>	<p>است کہ در بر آوردن و بلند کردن فرقی کردہ (نہوری ۵) از پریشانی بہ مرجع گفتن پڑ کشید آواز میں ہے ریشہ لغزش نہیں سخن میں</p>

(۱۵۹)

آواز بستن بردوش

استعمال - بمعنی

زیر بار شهرت کردن کسی راست - زیرا که آواز
 بمعنی شهرت آمده که گذشت و بستن بمعنی بار کردن
 بجای خود می آید - و رسم است که بار بردوش
 و پشت و سر می کنند تا در استعمال فرس بار بردوش
 اکثر آمده بیدل گوید (۵) بزرگ ناتوانی در
 خیال سر می کن چندی نه که چون تا نظر آواز نتوان
 بست بردوشم نه مخفی مباد که ناتوانی (و گیتی)
 را فارسیان صفت چشم آورده اند و (۲) باید
 دانست که چشم کردن (در محاوره فرس بمعنی
 نظر کردن و دیدن آمده و (۳) واضح باد که
 (تأثر نظر) چنان نازک است که از چشم پنهان
 می باشد و مثل تا چنگ و طنبور و غیره صدا و گیران را واقف نماید من زیر بار شهرت
 از و بر نمی خیزد یعنی بی آواز است - (۴)
 اینهم قابل خیال است که ناتوانی - مدد دوش
 می خواهد که ناتوانان دست بردوش دیگر
 نهاده سیر و حرکت کنند (۵) این امر مسلم است که
 زیر بار احسان بی بولاجا تا به یعنی جب تک

سر می خوردن آواز را بند می کند - چون اینهم
 امور بچگانه متذکره بالا پیش نظر است حالا
 بر معنی شعر نظر باید کرد که چقدر لطیف و نازک
 است - عاشق به عشوق خود خطاب کند و
 گوید که بر من نظر کن بطریقیکه دیگران واقف
 نشوند - همین است حاصل معنی و بس میفرماید
 که در بزرگ ناتوانی چشم تو که صفت خاص باشد
 برای چشم و در خیال سگینی چشم تو که صفت
 دوست چشمی کن (یعنی نظری کن) که آن چشم مثل
 تا نظر که نازک و مخفی و بی صداست آواز
 بردوش من نتواند که بر بندد
 یعنی نتواند که مرا زیر بار شهرت کند و نتواند که
 و گیران را واقف نماید من زیر بار شهرت
 از و بر نمی خیزد یعنی بی آواز است - (۴)
 اینهم قابل خیال است که ناتوانی - مدد دوش
 می خواهد که ناتوانان دست بردوش دیگر
 نهاده سیر و حرکت کنند (۵) این امر مسلم است که
 زیر بار احسان بی بولاجا تا به یعنی جب تک

احسان کا معاوضہ نہ کیا جاوے گویا احسان مند کہ متعدی مؤلف گوید کہ (۱) بمعنی بلندی
مقرر و من ہے اگر کوئی کسی کی شہرت کا باعث گرفتن آواز باشد و (۲) بلند شدن شہرت
ہو تو وہ بھی احسان میں داخل ہے پس کسی کو ہم (اردو) آواز بلند ہونا بقول امیر ادبچی
زیر بار شہرت کرنا کہ سکتے ہیں یعنی اسکو کسی عمدہ آواز۔ (ناسخ ۵) قدر اپنی تیری مدح سے
کام کی شہرت کر کے اسکو زیر بار احسان کرنا مراد ہے جان جان بلند آواز جیسے ہوتی ہے
ہے سو دوسرے لفظوں میں (شہرت کا احسان) وقت اذان بلند (۲) آواز بلند ہونا بقول
کسی پر رکھنا بھی کہ سکتے ہیں۔ امیر نے (احسان) امیر شہور اور نامور ہونا۔

رکھنا) کا ذکر فرمایا ہے بمعنی ممنون بنانا۔ آواز بلند کردن | استعمال۔ بقول بہار
آواز بگوش رسیدن | استعمال۔ آمدن آواز
است بگوش چنانکہ جامی گوید (۵) بگوش بلند گفتن چنانکہ صائب گوید (۵) مہربان
من رسد آواز یا رجم ہر شب ہے تو نیز بگوش زن کہ در خاموشی جاوید ماند چوں سپند
تو میر سدیاب (۵) صائب ہر چند بے آنکس کہ کرد آواز در محفل بلند (اردو) آواز
صد است چو آئینہ آب عمرہ از رفتش بگوش بلند کرنا۔ بقول امیر حلاجی کے بولنا۔ ادبچی آواز
من آواز میر سد (اردو) آواز کان تک پڑنا دیکھو آواز بر کشیدن۔

ریا کان میں) پہنچنا (دیکھو آواز رسیدن) آواز بیرون دادن | استعمال۔ مراد
آواز بلند شدن | استعمال۔ بقول بہار آواز بر آوردن است کہ گذشت چنانکہ سیدل
لازم آواز بلند کردن و بر آواز بلند کردن گوید گوید (۵) خاکسار تو طہیدن کند آغاز چہ را

جس آبلہ بیرون دہ آواز چراپہ (اروو) کچھ
شدن باشد۔ چنانکہ شوکت بخاری گوید
(۵) سب گلگون قباہیم چون پے رفتن زجا
آواز برآوردن۔

(۵۹۵) آواز پیا استعمال۔ شلیو و شیو باشد چنانکہ
خیزد و زدست از رفتن رنگ خا آواز پخیزد

بیدل گوید (۵) ہر چہ می بینی طیش آمادہ صد
(اروو) آہٹ پانا۔ بقول امیر آہٹ معلوم
جستجوست پزین بیابان نقش پائی نیست ہونا۔ (طلق ۵) پائونکی آہٹ اُسے کچھ پائی ہو

بے آواز پاپہ (صائب ۵) ظرف وصال
روشنی بھی اُسے نظر آئی پدانشا (۵) غرض وہ
نیست من تنگ ظرف را پہ طبل حیل ہوش
میری پاک آہٹ نہ لگی دکھلانے اپنی چلبلا آہٹ

من آواز پاپے تست (اروو) آواز پاپہ
آواز پردہ نشین بودن | اصطلاح کیا یہ (۵۹۶)

بقول امیر آہٹ (مومن ۵) ہے کس کا
از آواز نرم و نازک بودن کہ بلند نشود چنانکہ صائب
انتظار کہ خواب عدم سے بھی نہ ہر بار چونک
گوید (۵) بود آواز تو چون خندہ گل پردہ نشین

پڑتے ہین آواز پاپہ کے ساتھ (آتش ۵)
چہ عشاق شنیدی کہ نوخوان شدہ پد (اروو)
اڑگے اغیار سنتے ہی مری آواز پاپہ رہی
نرم اور ملائم آواز ہونا۔

مجلس ہین عذر لنگ سے مجبور شمع پد آواز قلم
آواز پیچیدین درخیری | استعمال۔ بہار گوید

بھی کہتے ہین (مومن ۵) اپنی آواز قدم
کہ معروف صاحب آصفی از معنی ساکت و شرف
بھی وہ ڈر کر رات کو پد مڑ کے پیچھے دیکھتے تھا
گوید کہ (۱) باز آمدن صدا باشد در مقامات بند

ہر قدم پر رات کو پد
یعنی در غمار تکی کہ منافق بالائی نداد و شل گنبد

(۵۹۷) آواز پاپا خاستن استعمال۔ بمعنی شکو پید
دورہ کوہ آواز قلم رومی شود فابسیان ہین

پچیدین آواز گونید (حشی یافتی ۵) نواختی (اردو) آواز بلند ہونا۔ یکہو آواز بلند ہونا
 (۱) آواز جرس استعمال۔ باصاف زامی ہو رہا
 (۲) پچیدین آواز مثل زنجیری یا تار کی (بیدل) بانگ جرس باشد کہ در قطع منازل با قافلہ مسافرتی ہو
 (۳) ندانم دل اسیر کیت اما این قدر دامن نہ جرس در پس قافلہ جاری دارند تا اگر کسی از
 کہ در گرفتن پچیدہ است آواز زنجیری نہ (اردو) اہل قافلہ دور شود و راہ گم کنند با آواز جرس
 (۱) آواز گونجا۔ بقول امیر ویر تک ہوا میں آواز خود را در قافلہ رساند گونید کہ چون قافلہ مستعد
 کا اثر باقی رہنا (فقہہ امیر) کیا آواز ہے سارا بسفر شود آواز جرس آغاز کنند اہل قافلہ
 مکان گونج اٹھا۔ آپ فرماتے ہیں کہ اس کا بوسیلہ آن میدانند کہ وقت حیل آمد و چون
 استعمال آواز شیر و کبوتر کی نسبت زیادہ خصوصیت جرس بند شود می دانند کہ منزل رسید (ظہوری)
 رکھتا ہے (۲) آواز کا لپٹا۔ ادعاے شاعری (۳) آواز جرس چہ گریہ فرماست نہ گود رہ
 ہے اگر چہ صاحبان لغت اردو نے (آواز لپٹا) کا روان نشانیدیم نہ (بیدل ۵) واصل منزل
 کا ذکر نہیں کیا ہے لیکن عرض مطلب کے لئے زخاموشی ندارد چارہ نہ چون بمنزل آید آواز
 کہہ سکتے ہیں جیسے اُس کی آواز سانپ یا زنجیر جرس تنگی کند نہ از سند آخر ..... مصدر
 بن کر پست گئی“ (۲) آواز جرس تنگی کردن | حاصل میشود (۳)
 (۴) آواز ترقی کردن | استعمال۔ بلندی کہ یعنی خاموشی اختیار کردن جرس باشد (اردو)
 آواز باشد چنانکہ بیدل گوید (۵) کش سر (۱) آواز جرس بقول امیر گھنٹی بجنے کی آواز۔
 رستی کہ آواز آب نہ ترقی بقدر تنزل کند نہ قافلہ کے چہچہ گھنٹی کی آواز ہوتی چلتی ہو

(۶۶۹)

(۶۷۰)

(۶۷۱)

تاکہ اگر کوئی ساتھی راستہ بھول جائے تو گھنٹی گویا کہ نمبر (۱) خراشیدہ و ناہموار شدن آواز است
کی آواز کی رہبری سے منزل پر کاروان سے خواہ از کثرت فریاد و فغان باشد خواہ از کثرت
مل جائے (سودا ۵) وہ کب ہمایا محل سرود و نمبر (۲) با صفت زارے ہوز منقوش
اپنے ہونے سے ہے سودا کو نہ گردن بال آواز کہ خراشیدہ صفت آواز باشد ولیکن بدون
جرس ہووے اگر ہووے (۲) آواز جرس اضافت کسی کہ آواز از خراشیدہ شدہ و غیر
(۳) آواز در بند ہونا کہتے ہیں دیکھو (آواز ورا) (۵) مطرب کچھ سوز دل شدہ و سازش
آواز خاستن استعمال - صاحب اصفی قرنامی دو عالم است در پروازش آواز
ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ ہمہ بزخما خیر اندہ یارب کہ خراشیدہ شود
آواز آمدن و پیدا شدن است کہ گذشت آوازش (۵) (شاہ پور طہرانی ۵۲) از ہدیم بے
سند این بر آواز پا خاستن گذشت (ارو) بزندان غم بھرتہ آواز خراشیدہ زنجیر گرفتار
دیکھو آواز آنا۔ (فقہہ ۲) آواز خراشیدہ سرود خوش تواند کرد

(۱) آواز خراشیدن استعمال صاحب (ارو) (۱) آواز میں پی لگانا۔ بقول امیر
(۲) آواز خراشیدہ اصفی ذکر (۱) کردہ آواز کا گھر گھرانے لگانا۔ اسی کو بقول امیر آواز
از معنی ساکت و بر نمبر ۲۔ نوید کہ صوت خرن میں کھند آنے پڑنا بھی کہتے ہیں (۲) پی
کہ از بسیار فریاد کردن بلند متواند شد۔ بہار جم گئی ہوئی آواز۔ خراشیدہ آواز بھی کہہ سکتے ہیں
ذکر نمبر ۲ ہمیں معنی کردہ بقول وارستہ و بجز نمبر (۲) دکن میں اسی کو گھر گھری آواز کہتے ہیں۔ آواز
صوتی کہ از بسیار فریاد کردن بلند متواند شد مؤلف خراشیدہ بدون اضافت اردو میں اوس شخص کو

کہ سکتے ہیں جس کی ۲ وازمین زیادہ چنیے چلائے
یا گانے سے پتی لگ گئی ہو مینی کھکھری ہو گئی ہو۔
آواز خروغتمہ داؤد کی است (مثل) بذرائع خاص تصدیق آن نشود و بعد چندی
صاحب محبوب الامثال ذکر این کردہ فارسیان ہماں امر بظہور آید کہ در عوام الناس مشہور ہو
این مثل را بجائی زند کہ از نیک و بد فرقی نکنند (اردو) بقول صاحب محاورات ہند
واسپ و خر را برابر شمارند می گویند کہ عجب (زبان خلق تقارہ خدا) اردو میں مستعمل ہے
طوفان بے تمیز است کہ آواز خروغتمہ داؤد یعنی جو مشہور ہو جاتا ہے وہ ہو کر رہتا ہے۔
یکی است یعنی نیک و بد را امتیاز نمی کنند۔ آواز خوردن استعمال۔ صاحب صفی
(اردو) بقول صاحب محبوب الامثال ذکر این کردہ از معنی ساکت سندی کہ پیش کرد
(۱) ”فرنی فالودہ ایک بہاؤ نہیں ہوتا“ یعنی ہماں است کہ بر (آواز بر ہم خوردن) گذشت
فرنی لطیف اور قیمتی شیرینی ہے جو دودھ اور وخیال مولف تاج اوست کہ این مصدر
شکر اور روئے سے بنائی جاتی ہے اور فالودہ قائم کر دہا کہ استعمال آواز خوردن بظہور گذشت
ارزان چیز ہے (۲) گدھا گھوڑا ایک بھاؤ بقول آواز دادن (مصدر اصطلاحی) بقول
صاحب محاورات ہند شریف اور ردیل اور صاحب بحر (۱) صدا کردن مولف گوید کہ
عمدہ اور ناقص یکسان۔ مقصود صاحب بحر خبر دار کردن گفتن باشد
آواز خلق تقارہ خدا (مثل) صاحب (۲) ندا کردن صاحب چراغ بر معنی اول قانع
امثال فارسی ذکر این کردہ از محل استعمال است و از صاحب سند اردو (۳) عاشق دل شدہ

ہر چند کہ آواز دہد کہ وہ ممکن تو مشکل کہ صلابا ہوتا ہو کوک کوئل کی غضب کرتی ہے بلجا تا ہر دو
 (سعدی ع) یکی ہاتف از غیش آواز داد و کیا ہی آوازیں لگاتا ہے پیہا متصل ہ (۲) آواز
 (بیدل ۷۷) طرب وحشی است این غافل بیہودہ وینا بقول امیر بکارنا۔ بلانا۔ (صبا ۷) چاندنی
 آواز شہزادہ مکر وید است این رنگ آنقدر از خود راتون میں اکثر ترے در پر آکر پہنچو آواز ہم
 کہ و اگر وہ (جامی ۷۷) اشجار را بہر کف آواز اے ماہ نقادیتے ہیں ہ (فقیر امیر) براہ غنا
 واد از ہر طرف پیش زو ندازد و صرف شد کسی خدنگار کو آواز دید کیجئے۔ (۳) فریاد کرنا۔
 در قفای صف نہان بہار گوید کہ معروف و بقول آصفیہ شور کرنا۔ نالہ و نغان کرنا۔ بلحاظ
 (۳) بمعنی طلب کردن و این مجاز است و سند سوم فارسی واضح ہو کہ دم نہ مارنا اردو میں
 این از کمال اسمعیل پیش کردہ (۷۷) رسید و بمعنی خاموشی اختیار کرنا۔ چپ رہنا۔ منہ سے
 کہ فریاد آن رسی صدر را کہ جان ز غصہ بداد و بھاپ نہ نکالنا متصل ہے (آصفیہ)
 نمیدہد آواز ہر مؤلف گوید کہ معنی سوم فریاد آواز دادن کو س (مصدر اصطلاحی) (۷۷)
 کردن است شاعر گوید کہ اوجان از غصہ می دزد کوفتہ شدن و نواختہ شدن نقارہ باشد (۷۷)
 و آوازی دہد یعنی دم نمی زند و فریاد نمی کند صبا۔ (۷۷) آواز داد کو س ملاست ز بام من بہ صاحب
 آصفی ہنریان بہار (اردو) (۱) آواز لگانہ قرآن ملکات عاشقی منہ (اردو) نقارہ بجا
 بقول امیر بکار تے چلنا۔ بولنا (سحر ۷) رعد نقارے کا آواز دینا ہی کہہ سکتے ہیں و
 کی طرح سے آواز لگاتا ہے نقیب پہنچوتے آواز دشتن (مصدر اصطلاحی) بقول
 آتے ہیں ہاتھی کی روش اب بہار (۷۷) بہار و اند صاحب آواز بودن و آواز دادن ہر دو

گوید کہ مقصود بہار از معنی آخر الذکر صد کردن باشد و امر بد اخل شدن بعضی این را بالکسر جم آورده اند
 (کلیم ہمانی ۵) دل بیدہ افغان چونوا ساز تحقیقش بجای خود بیاید (آواز دورا) آواز جرس
 ندارد چون شیشہ کہ تا شکنند آواز ندارد (صفا) باشد کہ گذشت کہ راہ گم کردگان را از راہ قافلہ
 ۵) بخیر می گذرد عمر گرامی افسوس نکاشتن خبری دہد کہ اینجا بیا۔ (جامی ۵) یکطرف بانگ
 قافلہ آواز دورائے می داشت بدولہ ۵) نمی این قدر خواب غرور و لہر ان شگین بد اگر شد
 آوازے شکست شیشہ دہا بدولہ ۵) بشو ذکر امیر نے ہمیں فرمایا لیکن آواز جرس یکلام
 صاحب آوازہ زیکدستی شعر ہے انچہ حرف است رند سے ایک سندوی ہے جس سے اس کا
 کہ یکدست ندارد آواز بد (اردو) آواز دینا استعمال پیدا ہے (۵) موقوف ہوئے نالہ
 بقول امیر صد پیدا ہونا (ناسخ ۵) یکروں گورین اسے زندہ منزل پہنچ کر ہوئی آواز
 آہن کروں پر ذکر کیا آواز کا پتیر جو آواز دی در بندہ
 ہے نقص تیر انداز کا پتیر (۵) کسی کی آواز درویدن استعمال۔ صاحب صفی
 آہنگ کے سرمے نے جھکوا مار ڈالا ہے پتیر کے ذکر این کردہ از معنی ساکت و از خسرو دہلوی
 آواز گر ٹوٹے کوئی ساغر می گل کا پتیر (اردو) سند آرو کہ بر آواز بدل درویدن گذشت
 اس کے اور معنی بھی ہیں۔ و متعلق ازین نیست و برای این مصدر رند
 آواز دورا استعمال در بقول برہان بد نظر مانگدشت (اردو) دیکھو آواز بدل درویدن
 آواز و بای المعنی زنگ و جرس باشد آواز و ہل شنیدن از دور خوش است

<p>(رشل) صاحبان احسن و خزینۃ الامثال و نہ دیکھے گا گر کہو پڑ گھر اپنا اسکے گھر کے فطر مصل امثال فارسی ذکر این کردہ اندواز عمل استعمال استعمال - بمعنی بند کردن ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان این مثل را آواز است چنانکہ سلیم طهرانی گوید (۵) گلشن بجائی زنت کہ شور و شغب و نغمہ و سرود و ہا دام زلف و سرمہ خیمش ز صیادی پیکمی بلبل ہومی و نامی و نوش باشد نمی خواهند کہ در ہست گرفت و دیگری آواز بلبل سا (ارو) آواز آن سکونت دارند و گویند کہ لطف این بند کردینا - بقول امیر آواز کو کھلنے نہ دینا - چو از دور خوش است (ارو) ڈھول کی آواز کر دینا (ظفر) وہ قیاس ہے مرانا کہ ہم دور سے سہانی ہوتی ہے - بقول صاحب محبت و احسان میں ہم مو پڑ بند کردن صور اسرافیل کی آواز ہند بڑ اشو روغل نزدیک کا بڑا معلوم ہوتا ہے کو پڑ مؤلف کہتا ہے کہ اس سند سے (آواز کو صاحب امثال نے اسی کو دور کی ڈھول بند کر دینا) ثابت ہے - سہانی) لکھا ہے اور صاحب محبوب الامثال آواز رسانیدن استعمال - صاحب صفی نے (دور کے ڈھول سہا وے) پنجاب میں ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی دور وے ڈھول سہا ونی) کہتے ہیں - رسانیدن صداست تا بحدی (قاسمی گونا باو آواز ویدن استعمال - بقول صاحب (۵) شوند از سر کینہ راہ آزمای پڑ رسانند آصفی بمعنی آواز شنیدن (فردوسی) ہرا بر چرخ آواز پائے پڑ (ارو) آواز پہنچانا گرد کا آواز گوپال او پڑ بہ میند برو باز و ویال او پڑ جیسے (فقرہ) انکے کانوں تک یا اون تک (ارو) آواز سننا (ظفر) آواز تو سنے گا آواز پہنچانا کچھ آسان نہیں ہے ۔</p>	<p>(رشل) صاحبان احسن و خزینۃ الامثال و نہ دیکھے گا گر کہو پڑ گھر اپنا اسکے گھر کے فطر مصل امثال فارسی ذکر این کردہ اندواز عمل استعمال استعمال - بمعنی بند کردن ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان این مثل را آواز است چنانکہ سلیم طهرانی گوید (۵) گلشن بجائی زنت کہ شور و شغب و نغمہ و سرود و ہا دام زلف و سرمہ خیمش ز صیادی پیکمی بلبل ہومی و نامی و نوش باشد نمی خواهند کہ در ہست گرفت و دیگری آواز بلبل سا (ارو) آواز آن سکونت دارند و گویند کہ لطف این بند کردینا - بقول امیر آواز کو کھلنے نہ دینا - چو از دور خوش است (ارو) ڈھول کی آواز کر دینا (ظفر) وہ قیاس ہے مرانا کہ ہم دور سے سہانی ہوتی ہے - بقول صاحب محبت و احسان میں ہم مو پڑ بند کردن صور اسرافیل کی آواز ہند بڑ اشو روغل نزدیک کا بڑا معلوم ہوتا ہے کو پڑ مؤلف کہتا ہے کہ اس سند سے (آواز کو صاحب امثال نے اسی کو دور کی ڈھول بند کر دینا) ثابت ہے - سہانی) لکھا ہے اور صاحب محبوب الامثال آواز رسانیدن استعمال - صاحب صفی نے (دور کے ڈھول سہا وے) پنجاب میں ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی دور وے ڈھول سہا ونی) کہتے ہیں - رسانیدن صداست تا بحدی (قاسمی گونا باو آواز ویدن استعمال - بقول صاحب (۵) شوند از سر کینہ راہ آزمای پڑ رسانند آصفی بمعنی آواز شنیدن (فردوسی) ہرا بر چرخ آواز پائے پڑ (ارو) آواز پہنچانا گرد کا آواز گوپال او پڑ بہ میند برو باز و ویال او پڑ جیسے (فقرہ) انکے کانوں تک یا اون تک (ارو) آواز سننا (ظفر) آواز تو سنے گا آواز پہنچانا کچھ آسان نہیں ہے ۔</p>
--	--

آواز رسیدن | استعمال - صاحب صفی نہیں پہنچ سکتی ۔

ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ آواز رفتن | استعمال صاحب آصفی ذکر رسیدن صداست بہ حدتے و بجائی (فتانی) این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ رفتن شیرازی (۵) می رسد و گوشتم آوازی ندانم آواز تا بجدی (قاسم گونا بادی ۵) خروش از کجاست بترک من گویا بغزم صید طبل باز است ستوران و آواز رنگ پزاقصای چین (بیدل ۵) کسیت از جہد بان انجمن نارسا رفتہ تار و موزنگ پز (اردو) آواز جانا۔ سرمہ گردیم مگر تا بتو آواز رسد پز (اردو) امیر بقول امیر آواز کسی حد تک پہنچا (میر ۵) نے (آواز کان تک پہنچا) کا ذکر فرمایا ہے دل تو ہے عبث نالان یا ران گذشتہ بن پز (فقیر امیر) اللہ رے ضعف کہ اپنی آواز ممکن نہیں اب ان تک آواز جس جگہ کان تک نہیں پہنچ سکتی (آواز کان میں) | (مصدر اصطلاحی) صاحب پہنچنا ہی مستعمل ہے جیسے (فقیر امیر) آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف اوس کی آواز کا نوں میں پہنچتی ہی ہے چین گوید کہ بنی ترسانیدن بہ آواز باشد سند پز ہو گیا ۔ مؤلف کہتا ہے (آواز پہنچنا بھی) بر معنی دوم لفظ آواز از کلام نظامی گذشت کہ سکتے ہیں جیسے (فقیر) سخت مجبوری، (اردو) ڈانٹا۔ بقول صاحب آصفی و بکنا اس قدر ضعف ہے کہ میری آواز اون تک نہیں پہنچ سکتی ۔ وہاں اس قدر شور ہے روکنا ۔ تخویف کرنا۔

کہ میری آواز ان کے اجلاس کے زینہ تک ہی آواز سگان کم نمکند رزق گدارا | (مثل)

صاحبان احسن و خیرۃ الامثال و امثال فارسی پہنچ کر اس کے ساتھ سلوک کر دیتے ہیں۔
 ذکر این کردہ اندو از منی و محل استعمال ساکت نواح مدراس میں یہ بھی کہتے ہیں کہ "فقیر و
 مؤلف گوید کہ این مرادف (انچہ نصیب است) کی روزی کتوں پر حرام" یعنی اگر کسی مقام پر
 بہم میرسد، باشد فارسیان این مثل را بجائی کہ بکثرت ہوں تو یہ نہ خیال کرو کہ بس اب
 زندہ نہ ناتوانی یا معذوری بقا میکہ شور و غلب فقیر وں کو کچھ نہ ملے گا۔ اگرچہ عوام الناس
 بیمار باشد بگدا ئی رسد بعضی بر حال ناتوانش بچی ہوئی غذا سے جو رکابی میں بھی بھر ہی ہو
 اعتراض کنند کہ چرا در ہچو مقام رسیدہ است کہ اپنی گلی کے کتے کے ساتھ بھی سلوک کرتے ہیں
 آواز شگوش کرمان رسیدن مشکل است تا لیکن ساتھ ہی اس کا ستہرا اور صاف حصہ
 کرمان خصوصاً در ہچو مقام تلاش ضعیف و معدود بچا کر فقیر کے لئے بھی رکھ چھوڑتے ہیں منہ
 می باشند و باہنہ مدار کنند (اردو) دکن میں یہ بھی سنا ہے (دہکا پیل میں اندھے کی بن آئی)
 کہتے ہیں "کتوں کا شور فقیر وں کا سوال" اگر یعنی جہاں انہوہ غلامیت سے دکن کی کثرت
 نفطی حتیٰ یہ ہیں کہ کتوں کا زیادہ ہونکنا اس بات یعنی دہکم دہکا ہو وہاں اندھا فقیر سب سے
 کی علامت ہے کہ راستہ سے کوئی بے وقت زیادہ شور کرتا ہے کہ بھائی اندھے کو بچانا۔
 گزر رہا ہے۔ بچا کر فقیر تو ان سے اپنی جان رحمدل بندے اس حالت میں ضرور کچھ نہ کچھ
 بچا کر دبا ہوا خاموش گزر جاتا ہے لیکن خدا ترس اس کی خدمت کرتے ہیں اور ایک دوسرے
 بندے صرف اسی علامت پہ پہچان جاتے ہیں کہ کتہا ہے کہ دیکھو اندھا فقیر ہے اس کو بچا لینا
 کہ کوئی سائل جا رہا ہے اور چپکے سے وہاں غرض ایسے مواقع پر جہاں زیادہ گڑ بڑ ہو معذو

(۱۱۳۲)

فقیروں کو بھی اون کی قسمت کامل رہتا ہو آواز پچانا (فقہ) جو حضرت پس پردہ گفتگو
 آواز شدن | استعمال (۱) واقع شدن اون فرما رہے ہیں میں اون کی آواز پچانا ہونا
 و (۲) قرار یافتن آواز باشد چنانکہ معاصرین آواز شنیدن | استعمال - صاحب مصنی
 زبان دان گویند کہ (فقہ ۱) آوازی سخت شد ذکر این کردہ از معنی ساکت و از کلام صاحب
 بنیدام کہ چہ افتاد است "بیدل (۵) سند آرد (۵) نگلد پیوند روحانی زد دست
 بتیابی دل گر چہ عروج آہنگست بنفس از ہم انداز مرگ پی می توان از خم شنید آواز افلاطون
 طپش میشود آواز چرا (اردو) (۱) آواز ہونا ہنوز مؤلف گوید کہ (۱) درین شعر از آواز
 بقول امیر کسی چیز سے صدا نکلا (فقہ امیر) نام و نشان مراد باشد و این مجاز است کہ آواز
 یہ کس چیز کی آواز ہوئی (۲) آواز بنجانا جیسے معنی شہرہ ہم آمدہ چنانکہ بر نمبر (۳) لفظ آواز
 (فقہ) رات بھر کی سائین سائین سے مطلق گزشت (۲) معنی حقیقی یعنی شنیدن صدا چنانکہ
 نیند نہیں آئی - دے کی وجہ سے سانس بیدل گوید (۵) حیرت آہنگم کہ می ہند زبان
 آواز بن گئی ہے - راز من پگوش بر آئینہ نہ تابش نوی آواز من پ

آواز شناختن | استعمال - صاحب آصفی (اردو) (۱) آواز پانا - معلوم کرنا جیسے (فقہ)
 ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معلوم خم سے اسکی صانع (افلاطون) کے آواز پانا
 گردن آواز کہ قابل کیست (خرین اصفہانی) ہیں (۲) آواز سننا - (دیکھو آواز دیدن)
 (۵) خواہ از لب میجا خواہ از زبان ناقوس آواز طاس | استعمال - با صفت ز (۱۱۳۲)
 صاحب لالہ شناسند آواز آتشا (اردو) ہوز بطاس ہملہ آوازی کہ از طاس بر آید -

تاس در فارسی بتائے فوقانی بود بقول ضنا ^ح	پانی یا شراب پینے کا پیالہ (ظفر) خورشید
غیاث بعض فارسیان عربی دان کتابت	جو چھپا تو یہ آیا نشہ میں شوخ نہ سونے کا وہ
آن بطامی حلی آغاز کرد و رواج گرفت و	فلک نے کہاں طاس کھودیا پس آواز
بقولش طاس طشت کلان و کاسہ ساعت	طاس اردو میں کہہ سکتے ہیں یعنی اسی پیالہ کی
رانیز گویند و بقول دیگران ظرف آب و شراب	آواز جس کا ذکر اوپر ہوا۔
تحقیق کا طش بجای خود آید۔ پس آواز طاس	آواز فرسودن استعمال۔ صاحب صفی
آواز ساعت را ہم توان گفت۔ فارسیان	ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
طاس ساعت را استعمال کردہ اند و محاورہ	پست شدن و کردن آواز باشد۔ مخفی مباد
طشت از بام از آواز طشت یا طاس قائم	کہ فرسودن لازم و متعدی ہر دو آمدہ خرن
کہ بجایش ذکر کنیم الحاصل آواز طاس بمعنی آواز	اصفہائی گوید (۵) نفس در سینہ ام گرفت
طرف آمدہ (جامی ۵) کم شنو آواز طاس	داد از دست دل دارم بکہ از بیہودہ نالہا
فلک جامی کہ بودہ آن ہمہ رسوائی کنگانیاں	خود فرسود آواز م نہ (ارو) آواز دب جا
آواز طاس نہ درین شعر (آواز طاس) با	بقول امیر پست ہو جانا (صبا ۵) کیا زیب
قصہ یوسف علیہ السلام تعلق دارد کہ سر قہ	روسیہ ہے چیز ناسخ کے حضور نہ دب گئی
پیمانہ طاس برادران یوسف را رسوا کر دہ	آواز خرم کی شیر کی آواز سے
(ارو) طاس اردو میں مستعمل ہے بقول	آواز کردن (مصدر صلاحي بقول
صاحب آصفیہ (تاس کا معرب) اسم مذکر	صاحب بحر (طلبیدین چنانکہ سلیم گوید۔

(۵) تی کلف من ننی رقتم ہیرم اولیم ۛ کہ چکیدار کھٹکا سنتے ہی آواز کرتے ہیں پھر
 سرستہ چشم پرافشوش مرا آواز کرد ۛ وارستہ سند (۵) گلو گیری ہو گئی یا وہ گولی ۛ رہا میں جو
 دیگر ہم برین معنی آوردہ (کلیم ۵) کام دلرا کو آواز کرتا ۛ (۳) آواز کرنا - بمعنی خبردار کرنا
 کہ چشم از برنا کامان رفت ۛ قلقل شدیہ می کی امیر نے اس معنی کا ذکر نہیں کیا لیکن انہیں
 بود آواز کند ۛ بہار ہم از صائب سندی آرد کی ایک مثال سے یہ معنی پیدا ہوتی ہیں -
 (۵) خضر در باد یہ شوق زہرا ہی من ۛ نقد (ناخ ۵) جہم جب صحن مسجد میں اذان
 دور نماں دست کہ آواز کنم ۛ بقول صاحب ہونے لگی ۛ ہم نے بھی میخانیکے دروازے پر
 چراغ (۲) صدا کردن (وحید بقریف مس آواز کی ۛ یعنی اہل میخانہ کو خبردار کیا کہ سونے
 گوید ۵) مرا از و کاننش زمس این صدا ۛ کا وقت نہیں ہے -
 کند آمد کارش آواز پاپہ مؤلف گوید کہ (۳) آواز کردن گوش (مصدر اصطلاحی)
 بمعنی خبردار کردن ہم چنانکہ بیدل گوید (۵) بقول صاحب بحر مضمی است کہ در گوش پیدا
 گم شدم از خویش تحریک دل آواز م نکرد ۛ این میشود و خود بخود آواز گوش می دہ صاحب چرا
 جرس بیدل نمیدانم چرا کم نالہ است ۛ گوید کہ آن دو قسم باشد کہ بعربی (دوتی) و
 (ارو) (۱) آواز دینا - بقول امیر بلانا - (طنین) گویند چنانچہ در کتب طب مسطور است
 (دیکھو آواز دادن) (۲) آواز کرنا - بقول (سلیم ۵) بانگ خضر از برای گمراہی تست
 امیر بکارنا - آواز دینا (ظفر ۵) تہارے اگر گوش تو آواز کند گوش کن ۛ بہار ہم ذکر این
 گھر میں شب کو کس طرح ہم آئین چوری سو کردہ آواز خواجہ آصفی ہم سند آوردہ (۵) ۛ

می کند گوش من آواز پندلم می گوید افغان زند یعنی چون بہ بنید کہ فقرا برخانہ کسی جمع
من است این پندمولف گوید کہ مرادف (آواز) آمدہ اند و آوازمی دہند فارسیان استعمال
آمدن از گوش) باشد کہ گذشت (ارو) دیکھو این مثل کنند (ارو) دکن میں کہتے ہیں۔
(آواز آمدن از گوش)

آواز کشیدن | (مصدر صہ ملاحی) بقول امیر کی ڈیوڑھی پر جمع ہوتے ہیں تو لوگ سمجھتی
وارستہ و بہار و بحر و آصفی طلبیدین شانی ہیں کہ یہ صاحب دولت اور داتا ہے اور
تکلوے) صبر تا کی نالہ را آوازمی بایک کشیدہ اسی سے امیر کی شہرت ہوتی ہے اور اس کی
پردہ شرم از رخ این رازمی بایک کشیدہ (ارو) ڈیوڑھی کی رونق (۲) ”فقیر کا سوال امیر کا
آواز دینا۔ دیکھو آواز دادن۔ اقبال“ یعنی اگر فقرا کسی ڈیوڑھی پر جمع ہو کر
سوال نہ کرتے تو امیر کا اقبال اور دولت مند

آواز گدارونق بار کریم است | (مثل صاحبنا) حسن و خزانہ الامثال و امثال فارسی ذکر این
کردہ از محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ کی یادگار“ یعنی فقرا ہی کے سوال اور شور سے
چون فارسیان برد کسی کثرت فقر بنید می دانند لوگ سمجھتے اور جانتے ہیں کہ یہ امیر کا گھر ہے۔
کہ صاحب خانہ کریم بنفس است زیرا کہ فقرا (۴) ”داتا کی ناؤ پہاڑ چڑھے فقیر کی بدلت
برد بخیل نمی روند و جمع نمی شوند می گویند کہ اگر فقیر صاحب امثال ہندی او خزانہ الامثال نے
نبودی کریم را کس نہ رسیدی و گویند کہ رونق اس مثل کے پہلے حصہ کا ذکر کیا ہے اور ہم نے
امیر از فقیر است و این مثل باہم برمچو مواقع اس مثل کامل کو ان مضمون میں سنا ہے کہ سخی کی ناؤ میں

استدقوت ہو کہ وہ فقیروں کی وجہ سے پہاڑ پر
 بھی چڑھ جاتی ہے درحالیکہ معمولی ناؤ پہاڑ
 پر نہیں چڑھ سکتی یعنی سخی کی اعلیٰ شہرت اور
 نیک نامی فقیروں ہی کی وجہ سے ہوتی ہے
 آواز گردیدن | استعمال - صاحب کہ آواز اور گرفت پڑ (ملاشانی تگلوے) مرغ
 اصفیٰ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف
 گوید کہ شہرت یافتن است سنا این بر معنی آواز اور گرفت پڑ معلوم میشود کہ در مصرع دوم
 سوم لفظ آواز گذشت (ارو) مشہور ہونا میان کمال و ملاشانی توارد واقع شدہ اعلیٰ
 شہرت پانا ملا آوازہ بلند ہونا بھی کہتے ہیں خراسانی (۵) سر حلقہ ماتم ز دکان نالہ من
 بود پڑ از کثرت نالیہ خم آواز گرفتہ است پڑ
 آواز گرفتن | (مصدر صلاحی) بقول (بابانفانی ۵) بسکہ می خوانند دہاراکوت
 صاحب بحر (۱) مرادف آواز افتادن است
 کہ گذشت یعنی پست شدن بلند نامی وارثہ
 برین معنی از تسلیم سنا آرد (۵) اسی مرغ چمن
 از اثر باد و خزانست پکا و از توچون بلبل تصویر
 گرفتست پڑ مؤلف گوید کہ درین شعر معنی بند
 شدن آواز است مطلقاً بقول بہار (۲) بند آصفی خراشیدہ شدن آواز - بہار اکثر اسناد

که بر نمبر ۲- گذشت برای این معنی آورده- ما گشتن بمعنی شهرت مسلم تنها (آواز و آوازه
 با و اتفاق نداریم که آواز خراشیده و آواز گرفته گشتن بمعنی شهرت- شهرت ندارد (بخ
 فرقی بین دارد صاحب اند هم زبان بهار- صاحب قاطع القاطع جوابی بدشتی داده از
 (۴) صاحب آصفی گوید که معنی بند کردن آواز فخر گرگانی سدا آورده است (و هو نداء)
 هم آمده و سندش همانست که (بر آواز را گرفتن) گهی گفتیم هم اکنون باز گردم به پهل تا در جهان
 گذشت عجب است که آواز اثر لفظ را، آواز گردم به و سندی دیگر هم پیش کرده که معنی
 بے خبر است (اردو) (۱) و بکھو آواز قواد سوم لفظ آواز گذشت الحاصل آواز گردیدن
 کا نمبر اول (۲) آواز بند ہو جانا- بقول امیر آواز گشتن بمعنی شهرت یافتن است انچه
 نه نکلنا (اسیر) سر مہ تری آنکھو نکا جو اس نے برہان (مشہور گردیدن) نوشته درست است
 نہیں کھایا کیون بند ہے عیسی ترے بیا کہ شهرت یافتن و مشہور گردیدن مرادف
 کی آواز پڑ (عاشق) کیا خاک آہ گرم کید گیر است اگر در ریش شہرہ شدن محاورہ
 سے گردون کو پہونکے پخوف شب فراق سی عجم باشد عیسی ندارد- بحث لفظی است نہ معنوی
 آواز بند ہے پڑ (۳) و بکھو آواز خراشین- شہرہ شدن در کلام متقدین از نظر مانگذشت
 (۴) و بکھو آواز را گرفتن- صاحب بحر ہزبان برہان و بقول سروری کتا
 آواز گشتن | (مصدر اصطلاحی) بقول ضا از مشہور شدن و سمر گشتن سمروری همان آ
 برہان (۱) بمعنی شہرہ شدن و مشہور گردیدن کہ بمعنی سوم لفظ آواز گذشت (اردو)
 باشد (غالب در قاطع برہان گوید کہ بلند آواز شہرت پانا- مشہور ہونا-

دولت سے کڑا مال ہوا ہے پڑاؤن پاؤن سے ناصح نے وہی چھٹر کی گفتار نکالی: (۲) آوازہ خلخال ہوا ہے (رند ۵) دھوم ہے چکا (آواز) دیکھو (آواز) کی پہلی معنی -

طرف یار کی آرایش کی پشور پازیب ہے (۳) آوازہ - بقول برہان وناصری آوازہ خلخال ہے آج (شہیدی ۵) سن کے وانند یعنی حرف زدن بلند - مؤلف میرے مرگ کا آوازہ وحشت نے کہا: اٹھ گیا گوید کہ مقصود اینہما از حرف بلند است پیرایہ مصدری ضرورت ندارد و سند دنیاسے وارث خانہ زنجیر کا:

(۲) آوازہ - بقول برہان وناصری دانند^(۱) کہ بر آوازہ کردن می آید براسے این بمعنی گفتار مؤلف گوید کہ (۲) مطلق صدام معنی ہم بکار می خورد - (اردو) آوازہ - باشد تخصیص بالگفتار درست نیست معنی بقول امیر بلند آواز - غل (آتش ۵) کیا

اول بر مصدر (آوازہ در زبان بودن) می آید جس نے کمزین تری سوال اسے دوست (ظہوری ۵) در شہر ز شب گروی آوازہ ہوا ہے غیب سے آوازہ جواب بلند: (دو) یہ بات پیشی شدہ ہر روغن کا شانہ مرثیہ

(اردو) (۱) گفتار - بقول صاحب آصفیہ وہ جو سب آسمانوں کے اوپر ہے آسمان:

(فارسی) اردو میں متصل - اسم موث - (۴) آوازہ (۱) بقول برہان وناصری انند بات چیت - گفتگو - گویائی - جیسے "وستانا چند نغمہ ہست از موسیقی کہ آواز شش آوازہ اور گفتار اپنے ہی کام آتی ہے" (امیر) گویند و آن سلوک - شہناز - ایہ - نوروز -

چبہتی ہے جو نشتر کی طرح دل میں امیر آہ کر دینا - گوشت باشد صاحب بشیدی

<p>و بهار گوید که با اصطلاح موسیقی نوالی که از دو مقام ترکیب یابد و چون مقام دوازده است آواز هشتش باشد (عرفی گوید ۵) است ذوق عرفیم که نغمه توحید تو پندت آواز دور کام جهان انداخته (۲) در سفرنامه مظفرالدین شاه قاجار معنی مطلق نغمه مستعمل - چنانکه صاحب رهنمای سهولت ذکر آن کرده بر مصدر آواز (ارو) (۱) استخوان (هم ذکر این می آید (ارو) (۱) فارسی زبانین آواز چند را گنیزون کا نام او روه چپ مخصوص را گنیزان بین جن کوفارسیون نشش آواز هکها ہے (۲) گیت بقول صاحب آصفیه (ہندی) اسم مذکر سرود۔ (۵ و ۶) آوازہ۔ بقول صاحب ناصری نام تہری و دزی خاص (پرمودہ خاقان) پسر شیرازی (۵) آوازہ در سراے بیفتہ کنج سادہ شاہ ترکستانی چینی کہ چون (بہرام چوینہ) مرو و زرم و زیرخانہ پر آہ و فغان شود پد را و اور حوالی شہر (ہری) بکشت او گنہای (ارو) (۱) آوازہ پھیلنا۔ بقول امیر تہر موروثی آبا و اجداد خود را براے محفوظ ماند</p>	<p>بدان دز فرستاده خود بر زم آمد و پس از ہریت یافتن و در دوز آوازہ محصور و محصور بماند و از آنجا بایران آمدہ تابع گردید (فردوسی) دوزی داشت پر مودہ آواز فام بہ کزان دز بدی امین و شاد کام بہ چو کین پدر بر دلش تازه شد بہ از ان جا گیکہ سوی آوازہ شد بہ (ارو) (۱) ایک شہر او را ایک قلعہ کا نام۔ آوازہ افتادون استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کرده از نئی ساکت مؤلف گوید (۱) شہرت شدن و شہرہ افتادن چنانکہ ظہیر فاریابی گوید (۵) آوازہ ازین سخن اندر جہان قادی تا از حجاب غیب شد امر و آشکار شد (۲) صدا بلند شدن (سعدی) پسر شیرازی (۵) آوازہ در سراے بیفتہ کنج مرو و زرم و زیرخانہ پر آہ و فغان شود پد را و اور حوالی شہر (ہری) بکشت او گنہای (ارو) (۱) آوازہ پھیلنا۔ بقول امیر تہر مروثی آبا و اجداد خود را براے محفوظ ماند ہونا در شک (۵) اسے پری آواز تہرے</p>
--	---

نہجے کا پھیلے کیا پچھلگی ہے ساز کی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
 آواز میں آواز رقص پڑ (۲) غل برپا ہونا۔ سرود کردن باشد وحشی یا فحشی گوید (۳) چو
 بقول آصفیہ شور ہوتا۔ شور اٹھنا (نصیر) در بزم سیم آوازہ انداخت پڑ بچا در زہرہ
 پاسے در زنجیر کلا جبکہ دیوانہ ترا پڑ لشکر طفلان کا ساز خود ہنار ساخت پڑ (اردو) گانا۔
 غل برپا ہوا بازار میں پڑ مقام غم میں کہرام مچا پڑ آوازہ برآمدن استعمال۔ صاحب
 بقول آصفیہ شور و شیون ہونا۔ رونائشنا کہم آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف
 پڑنا بھی کہتے ہیں (زنگین) غرض کہ گھر گوید کہ بلند شدن شہرہ باشد (فغانی شیرازی
 میں مرسوع رہا ہے وہ کہرام پڑ کہ جس کے (۴) اکنون توی جمیل جهان گرچہ پیش ازین
 لکھنے سے ہوتی ہے شق زبان قلم پڑ آوازہ جمال رکشان برآمدہ پڑ (اردو) آوازہ
 آوازہ فگندن استعمال صاحب صفی ذکر این بلند ہونا۔ دیکھو آوازہ بلند شدن۔
 کردہ یعنی ساکت مؤلف گوید کہ شہرہ فگندن (۵) استعمال۔ صاحب صفی
 مشور شدن چنانکہ از سرود بلوی سندیت (۶) ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
 ابرنیان اگر کم آوازہ در عالم فگند پڑ انہم آوازہ ہی انہی سرود پیدا شدن چنانکہ فغانی شیرازی گوید
 نشست پڑ مؤلف گوید کہ این بند آوازہ فگندن (۷) جوش متان و خروش رود و گلبارنگ
 و فگندن جھٹ فگندن (اردو) شہرت پانا بقول ہزار پڑ زین لواہا در ہوا از شش جہت آوازہ
 آصفیہ م پانا۔ نیکنامی صل کرنا شہرت حاصل کرنا پڑ (اردو) غم و سرود پیدا ہونا۔
 آوازہ انداختن استعمال۔ صاحب صفی آوازہ بلند شدن استعمال شہرت

<p>زیادہ شدن و بلند نامی شدن چنانکہ طہوری موراصریر نیست (دولہ ۵) آوازہ اش اگر گوید (۵) از طہوری شد بلند آوازہ افتادگی و گدائی حشتم بین شوکت سلطان کجاست خط (اردو) دنیا بھر میں شہرت ہونا۔</p>	<p>جامی (۵) حسن تر از عشق من آوازہ شد آوازہ خاستن استعمال - صاحب تصنیف بلند محمود ساخت شہرہ عالم ایاز را ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ مراد (اردو) آوازہ بلند ہونا - بقول امیر شہور (آوازہ بلند شدن) است (خرین صفہائی اور نامور ہونا - دہوم محنا (فقیرہ امیر) - نگہی (۵) خیز زور ہنفس آوازہ دولت کا کوس سخاوت کا آوازہ تمام عالم میں بلند ہے - شد و زمرہ کوس همان است (اردو) دیکھو آوازہ جستن استعمال - طالب صدا آوازہ بلند شدن۔</p>
<p>بودن و آواز جستن باشد - چنانکہ بید گوید آوازہ خواندن استعمال - سرودن باشد (۵) مجو آوازہ راحت ز پر واز سبک روحان صدای بال مرغ زنگ نبود در پریدن ہا (فقیرہ) "آوازہ خوبی خوانند" یعنی نعمہ خوبی سرودند صاحب رہنمای سہولت ذکر این کردہ (اردو) طالب صدا رہنا۔</p>	<p>آوازہ جمانگیر گشتن (مصدر صطلحی) است (اردو) گانا - بقول صاحب آصفیہ بدون اصناف ہای ہوز - در تمام دنیا شہرت شدن چنانکہ صائب گوید (۵) آوازہ خط تو جمانگیر گشتہ است نہ حرفیت اینکہ خامہ سخن در زبان بودن قوت بیان قاعہ بودن</p>

چنانکہ ظہوری گوید (۵) ہر زمان در کشور بجا دل با بخوش و بیگانہ رسیدہ (اردو) آواز
از وصال غائبی : در زبان قاصداً میصد آواز جانا - آواز پہنچا - دیکھو آواز رفتن - و آواز
باد (اردو) قوت بیان قائم رہنا - رسیدن (۲) آواز پہنچا - بقول امیر شہر
آوازہ رسانیدن | استعمال - صاحب پہنچا (رنگ ۵) رقص ہر اسے رنگ تہم
اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوئی میحاشے گراپتا فلک پہنچا ترا آوازہ اعجاز قرض
کہ (۱) شہرت رسانیدن یعنی از شہرت وقف آوازہ رفتن | استعمال - صاحب سغنی
کردن (۲) پیام رسانیدن کہ آوازہ بمعنی گفتا ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
بر نمبر ۲ لفظ آوازہ گذشت (سلمان ساوجی) صدا و شہرت بجائی رسیدن باشد چنانکہ قاصداً
(۵) شمشیر تو آوازہ رسانید بہ فقور بجا گونا بادی گوید (ع) ہر شہرین رفتہ آوازہ
بسلمانیش نگشت ناکرو (اردو) (۱) شہرت اش : صاحب آصفی این را با صد مخصوص
سے واقف کرنا - (۲) پیام پہنچانا - کند و اختصاص نہ پسندیم (اردو) آواز جانا -
آوازہ رسیدن | استعمال - صاحب آصفی آوازہ پہنچا - دیکھو مصدر گذشتہ -
ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ (۱) آوازہ زدن | استعمال - صاحب انند
صد رسیدن (۲) شہرت رسیدن ڈھرہ شد گوید کہ مشہور کردن مؤلف گوید کہ شہرت اختیار
حافظ (۵) یعقوب را دو دیدہ ز حسرت پیدا کردن باشد و خود را مشہور کردن بچیزی (نظای
شدہ آوازہ زمصر بہ کنعان نمیرسد : (شرف) در مخزن اسرار (۵) وہ نہ آوازہ دہقان
عراقی (۵) آوازہ عشق باہر خانہ رسیدہ در زون نہ ملک نہ تخت سلیمان زون (اردو)

<p>شہرت دینا۔ یعنی اپنے آپ کو مشہور کرنا آوازہ شدن استعمال۔ بقول بہار مشہور و متعارف شدن۔ سندی پیش نشد موقوف گویند کہ چون فغان کم شود آہ باقی ماند پس کم کہ مشہور شدن حاصل معنی است و ترجمہ لفظی شہرت شدن فغان فی الحقیقت بند شدن آن باشد شدن باشد سندی کہ (بر آوازہ شہر شدن) (حزین اصفہانی ۵) وزیر لب آوازہ شہر می آید سنا این ہم باشد۔ (ارو) آوازہ بھیلنا فغان را پوگوشی بنام اکبشا نیم زبان را بندارو فغان کو بند کرنا۔</p>	<p>شہر ہونا۔ آوازہ شکستن چیز (مصدر صطلاحی) بقول آوازہ شنیدن استعمال۔ بمعنی شہرت بہار محو و ناپدید کردن آنرا صاحب انسد بالفا بہار فرماید کہ محو و ناپدید شدن آن ہم۔ صاحب آصفی ذکر این کردہ باہر دو ہمزبان مؤلف گوید کہ سبب کردن بلند نامی آن چیز باشند (ارو) آوازہ سنا۔ بقول امیر شہرہ سنا امیر بہار سناست (خاقانی ۵) روئین و آنرا کشادہ آوازہ سختوان شکستہ (ارو) کے طور زیت ہے اپنی بنام یاں پ شہرت مٹانا۔</p>
<p>آوازہ شہر شدن استعمال۔ بمعنی شہرت پیدا کردن ہر شہر و مشہور شدن (جامی ۵) کہ یہ باشد از بند کردن فغان و این معنی باہمی شدم آوازہ شہری بگرفتاری دل پکہ بزرگان</p>	<p>آوازہ شکستن فغان را (مصدر صطلاحی) بقول (۵) آوازہ چیزے شکستن (ہبلہ)۔</p>

زخس و خاکنم پاک آنجا (اردو) شہرین شہور ہونا دینے کے لئے پکارنا۔ دعوت عام (صلو
 (۱) آوازہ صلا استعمال۔ باضافت ہائی سمرقندی) بھی اردو میں مقبل ہے۔ کیونکہ اہل
 وفتح صادمہلہ بقول صاحب اند آوازہ عام سمرقند خوش خلقی میں ضرب المثل ہیں (اصفیہ
 بسوی خاص چنانکہ خاقانی گوید (۵) دستی پس (۱) آواز صلا۔ اردو میں اوس آواز کے
 خورم بخوانچہ زرین آسمان بآوازہ صلابیجا لئے کہہ سکتے ہیں جو آنے اور کھانا کھانے کے
 برآورم پخنی مباد کہ صلا لغت عرب است لے دیجائے۔ مسلمانان سلف میں دعوت
 بمعنی آواز دادن برای خوراندن یا چیزی کا یہی طریقہ تھا کہ ایک تار بج اور وقت مقرر
 دادن از سند مذکورہ بالا مصدر۔۔۔۔۔ کر کے صلا ی عام دیکھائی تھی اور وقت مقرر
 (۲) آوازہ صلا بر آوردن | پیدا می شود پر لوگ جوق جوق جمع ہو کر کھاتے تھے اور صلا
 کہ معنی آوازہ صلا دادن باشد۔ انچہ صاحب خاص بھی۔ خواص کی زبانی ہوتی تھی زمانے
 اند آوازہ عام را بسوی خاص محدود کردہ است کی روشنی اور تہذیب کی ترقی نے پیام کے
 قابل غور است و معلوم می شود کہ این تخصیص از معنی عوض تحریری رقون کو ترجیح دی۔ ابتدا بتلا
 سند پیدا کردہ است کہ خاقانی آوازہ صلا را بر این ایک فرد پکل دعوتیوں کے نام ہوتے
 میجا آوردہ بخمال (آوازہ صلا) درین شعبہ تھے یا متعدد افراد پر محلہ وار۔ اور ایک مغز
 مطلق دعوت آمدہ و این مجاز باشد (اردو) شخص اور رفتہ رفتہ معمولی شخص اوس کو لمی
 صلا بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں پھرتا تھا اور دعوتیوں کا صلا یا معذرت آپہ
 مستعمل۔ اسم موث۔ کھانا کھلانے یا کسی چیز لکھوا لینا تھا بھی کیفیت مستورات کی دعوت

کی تھی کہ داعی کے اقربا سے ایک بی بی ہر وقت آواز نشستن۔

کے گھر جاتی تھیں اور داعیہ کا پیام پہنچاتی تھیں آوازہ فگندن کسی را استعمال - همان (۸۵)

چنانچہ یہی طریقہ دعوت مستورات کے لئے آوازہ افگندن - است کہ گذشت (انوری)

اہل مدراس خصوصاً قوم ناطمین اتیک جاری (۵) در باغ چمن ضامن گل گشت زبلیل

ہے جس کو نہاوا کہتے ہیں جسکی معنی ملیباری آن روز کہ آوازہ فگندن خزان را (اردو)

قدیم زبان میں دفع انکار کی ہیں - یعنی جب دیکھو آوازہ افگندن -

داعیہ کی ایک عزیزہ دعوت دینے کے لئے آوازہ کردن | استعمال - صاحب تھنی

خود جاتی ہے تو اس کی تکلیف فرمائی کے ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بہ

لحاظ سے انکار نہیں ہوتا - (۲) آواز صلاؤ آواز گفتن و آواز بلند زون باشد کہ آواز معنی

یا ضیافت عام کا پیام پہنچنا - آواز بلند ہم آمدہ (برہنہ لفظ آواز گذشت

آوازہ طاس | استعمال - همان آواز (رو کی سمرقندی ۵) بٹمن براز ختم آوازہ

طاس است کہ گذشت و سندان ہم ہا بجا کردہ تو گفتی کمر بند آوازہ کردہ (اردو) چلاگر

مذکور (اردو) دیکھو آواز طاس کہنا - گر جبا (اصفیہ)

آوازہ فرو نشستن | استعمال - مراد آوازہ گرفتن | استعمال - شہرت گرفتن (۸۶)

آوازہ نشستن است کہ می آید (ظہوری ۵) و مشہور شدن چنانکہ جامی گوید (۵) باقی

آوازہ کرشمہ خوبان فروشت بازار بروی قبول طبع شاہ آوازہ نظمیت و چوصیت

بطاق بلندی نہادہ شدہ (اردو) دیکھو و خواہ گرفت از ماہ تا ماہی (اردو) شہرت

پانا۔ مشہور ہونا۔

محبوب الامثال نے اسی مثل فارسی کے

آوازہ گشتن | استعمال۔ بقول صاحب

مقابلہ میں اردو اور پنجابی امثال کا ذکر کیا ہے

واند شہرہ شدن و مشہور گردیدن۔ صاحب (۴) ”بری خبر جلد پھیل جاتی ہے“ (۵) ”بہتری خیر

برہان گوید کہ مرادف (آواز گشتن) است جمیدے اڑدے اے“

کہ معنی شہرت گرفتن و مشہور شدن گشتن | (مصدر مصطلحی) بقول

صاحب سحر (آوازہ کسی نشانندن) (۱) بلند

(اردو) دیکھو آواز گشتن۔

نامی اولست کردن و آرتہ ہم ذکر این کردہ

آوازہ مرگ زود میرسد | مثل صاحب

وا از ظہوری سند آورده (۵) خونا بگر

سر شک کردیم پآوازہ از عنوان نشانیدیم

این مثل را بجای از زند کہ خبر بد و رخطہ منتشر

محو و ناپید کردن آوازہ کسی نشانندن۔

بلند نامی اولست کردن و از زمین بند استناد

شہرت مشکل سے میں اوری۔ (۲) ”موت کند صاحب اند با اتفاق بہار گوید کہ لازم و

کی خبر ڈونڈی سے دو قدم آگے“ یعنی خود

متعدی ہر دو آمدہ و سندی برین دعوی پیش

مشہور ہو جاتی ہے صاحب آصفیہ نے نکرده مؤلف را با و آرتہ اتفاق است۔

(ڈھنڈور) پڑوڈی کا ذکر کیا ہے۔ (۳) ”مر

کی دیر نہیں شہر بھر میں پکارا“ صاحب آوازہ گشتن | (مصدر مصطلحی) صاحب

<p>بجز بیل صدر گذشتہ فرماید کہ این لازم است و بقول وارستہ (۱) بلند نامی کسی پست شد (۲) بند شدن آواز - بہار (آوازہ چیرے نشتن) را ذکر کردہ گوید کہ مخدوم پدید شدن با (سعید اشرف ۵) خط مید از رخ و آوازہ یافتن استعمال صاحب تصفی فکر این بند خوبیشست پگشت نمودار چو چینی ز صدا می افتد و در معنی دوم با وارستہ مشتق مخلص کاشی (۵) بخور بی در آمد چون شد از گفتار می ماند کہ چون آوازہ بنشیند زبان از کار می ماند چو مؤلف را در معنی اول با بحر و وارستہ اتفاق و سند بہار بتباید ما بہار نیست معنی دوم سندی کہ آورده همان است کہ بر آوازہ نشتن گذشت کہ در مصرع ثانی آن لفظ آوازہ است نہ آوازہ تصدیق این اصطلاحات وارستہ (اردو) آواز سننا - و کھو آواز دیدن -</p>	<p>دارمخان آصفی میشود (اردو) (۱) شہرت (۲) آواز پڑجانا بقول امیر آواز بیجہ جانا - (۳) صیاد ایک آہ کی خست مجھے بھی آواز پڑ گئی ہے مرے ہمسفر کی استعمال صاحب تصفی فکر این بند لفظ آوازہ بمعنی مطلق صوت و صوت بلند کردہ ساکت مؤلف گوید کہ شہرت یافتن و شہور شدن خسر و ملوی گوید (۵) چون ز وجودش عدم آواز یافت پختہ ہستی رقم تازہ یافت ہند (اردو) شہرت پانا مشہور ہونا - آوا شنیدن استعمال - ۲ و اخف آواز است کہ گذشت - پس آوا شنیدن بمعنی آواز شنیدن باشد ندین بر لفظ آواز کلام حکیم سوزنی گذشت (اردو) آواز سننا - و کھو آواز دیدن -</p>
--	--

آوام | بقول صاحب انند جوالہ فرنگ فرنگ بمعنی (۱) قرض و وام و (۲) گونه و رنگ
و دیگر کسی ذکر این نکرد (اردو) (۱) قرض - بقول صاحب آصفیہ (عربی) مذکر - اردو میں قرض
معنی وام - ادھار - دین (مومن ۵) ہم قرض پہ نقد دل اسے دیتے ہیں مومن پڑ جس نے

نہ کبھی آج تلک لے کے دیا دل (۲) گو نہ (فارسی) اردو میں مستعمل۔ اہم مذکر۔ رنگ گلگون
 غازہ ایک قسم کے سرخ پودے کا نام جسے فارسی عورتیں رخساروں پر لگاتی ہیں (آصفیہ)
 (امیر) اللہ سے انقلاب جہان پیدا کا پتہ خون جین غازہ ہے رو سے یزید کا پتہ
 آواہ | بقول صاحب اند بجالہ فرہنگ فرنگ یعنی آواز و صدا دیکر کسی ذکر این نکرد
 (اردو) دیکھو آواز کی پہلی معنی۔

آواہی | بقول صاحب اند بجالہ فرہنگ فرنگ مراد فگشتہ۔ یعنی معنی آواز
 و صوت دیکر کسی ذکر این نکرد۔ اما استعمال این یافتہ می شود و در لفظ آئینہ می آید (اردو)
 دیکھو آواز کی پہلی معنی۔

آواہی زراغان | استعمال۔ آواز زراغان طوطی طبعم بابا (اردو) کوون کی آواز۔
 باشد چنانکہ جامی گوید (۵) مدح تو خاتم نبیؐ جس کو محاورے میں کوون کی کاؤن کاؤن
 شاعران و منشیان بندار و آواز سے زراغان کہتے ہیں۔

آواخ | بقول صاحب برہان و ناصری بفتح ثالث و سکون خای نقطہ وار معنی آواخ
 است کہ (۱) آہ و افسوس و (۲) تمت و نصیب باشد صاحب جامع و جہانگیری بالفظ
 آواخ ذکر این کرده (مولوی معنوی ۱۵) دل یافت ویدہ کہ مقیم ہو اسے اوست پڑ آواخ
 کہ آن ہو اچہ دل و ویدہ پر و راست پڑ خاقانی ۱۵) تہدید قتل میدہد آواخ کجاست تیغ پڑ
 تا چون خلش دست بگردن در آورم پڑ شہیدی ۱۵) از تو پیش کہ و کجا نام پڑ کا و خم از تو
 جز غم دل نیست پڑ صاحب رشیدی و پہلوی و سروری بر معنی اول قلن (اردو) دیکھو آواخ

آوخ بر آمدن | استحال - آه بر آمدن | امیر دل سے آہ نکلتا (معروف ۵) سر میر
 باشد چنانکہ شیخ شیراز گوید (از پہلوی ۵) ما سے تری میرے دل افسردہ سے پے جز دم
 کشتہ نسیم بس آوخ کہ بر آید پے از مابقیاست کہ سرو آہ آتشین اٹھتی نہیں پے آہ نکلتا کہ
 کہ چرنفس نکستیم (ارو ۵) آہ اٹھنا - بقول ذکر بھی ہوا ہے - دیکھو امیر اللغات -

آور | بقول صاحب برہان بروزن باور (۱) بمعنی درست و تحقیق و یقین و بقول صاحب
 جامع تحقیق و یقین باشد - صاحب ناصری و رشیدی با اتفاق برہان گوید کہ آوری بمعنی
 صاحب یقین بود و ہر دو بمعنی یقین از ابو شعیب سند آرنکہ بمعنی دوم می آید صاحب
 سروری ہم بر این معنی از شمس فخری سند و ہر (۵) بندہ او بود فلک بیشک پے چاکر او بود
 جہان آور پے صاحب جہانگیری از استاد رودکی سند آورده (۵) کسی را کہ باشد بدل مہر
 حیدر پے شود سرخ رود و گویتی بہ آور پے عجب است کہ صاحب شمس این را بمعنی صاحب
 یقین گوید و از جہان سند ابو شعیب استناد کند کہ بر نمبر ۲ می آید صاحب مؤید بحوالہ السان الشعرا
 تصدیق معنی یقین کند (ارو ۵) بیشک - بقول آصفیہ (فارسی و عربی) اردو میں مستعمل
 بمعنی بلاشبہ - تحقیق - یقیناً -

(۲) آور - بقول برہان و ناصری و جامع و شمس بمعنی فلک ہفتم کہ فلک زحل باشد صاحب
 سروری و جہانگیری برین معنی از ابو شعیب سند آورده (۵) اگر دیدہ بگردون بر گمار دیند
 پارہ پارہ گردد آور پے صاحب ناصری از ہمین سند استناد معنی اول کردہ مؤلف را درین
 خصوص با ناصری اتفاق زیرا کہ در فلک و فلک ہفتم فرق عام و خاص است پس در

اول لفظ گردون آوردن و در مصرع دوم آوردن را بمعنی فلک ہفتم گرفتن خلل انداز لطافت
 معنی است۔ زیر کہ ہر گاہ ممدوح ما دیدہ برگردون نگار داز ہفتم نظرش فلک ہفتم پارہ پارہ
 شدن و ہفتم و نہم محفوظ ماندن نقص ہفتم است برخلاف این اگر آوردن را بمعنی یقین و تحقیق
 گیریم معنی بدیع پیدا میشود (ارو) سا توان آسمان جس کو فارسیوں نے فلک رحل کہا ہو ^{نہم}
 (۳) آور۔ بقول صاحب برہان و ناصری المرینی بیا ورو بمعنی آوردنہ و بقول سرور
 و جامع اسم فاعل۔ صاحب رشیدی و شمس گوید کہ بمعنی آرنہ و امر با آوردن ہم۔ صاحب
 مؤید فرماید کہ بمعنی بیا ورو (معنی آرنہ مرکب آید) صاحب نوادر بذیل مصدر آوردن ذکر
 این کردہ گوید کہ اسم فاعل و امر ہر دو آمدہ مؤلف گوید کہ درین شکی نیست کہ از مصدر آوردن
 امرش (آور) است ولیکن آوردن اسم فاعل قرار دادن قابل غور زیر کہ بقاعدہ فارسیان
 ہر صیغہ امر کہ بعد اسمی مرکب شود افادہ معنی فاعلی یا منفعلی کند ولیکن نمیشود کہ بحر صیغہ امر نبات
 خود بمعنی فاعل آید انچہ صاحبان لغت (آور) را بمعنی صاحب و خداوند نوشتہ اند کہ بہر نہر (۴)
 می آید چون جنگ آورد و زور آورد و متعلق بہمین قاعدہ فارسیان است کہ بالا بیان کردہ ایم
 و بحث کامل آن بر معنی چہارم می آید (ارو) (لانا) سے (لا) صیغہ امر۔ صیغہ امر جب
 کسی لفظ کے بعد مرکب ہوتا ہے تو افادہ معنی فاعلی کرتا ہے اور اکثر فارسی الفاظ مرکبہ ہی
 قاعدہ فارسی کے ساتھ اردو میں بھی متعل ہیں۔

(۴) آور۔ بقول برہان بمعنی صاحب و خداوند وقتی کہ بالفطری مرکب شود چون جنگ آورد
 و زور آورد و مانند آن صاحب ناصری گوید و صاحبان سروری و جامع و جہانگیر می رشیدی

و شمس و مؤید ہم با او کہ معنی صاحب و خداوند و دارنده خیریت چون جنگ آور و دلاور و بان
معنی بدون ترکیب اطلاق نمیشود۔ صاحب نوادر بذیل مصدر آوردن گوید کہ کلمہ نسبت است
چون تناور و دلاور مؤلف گوید کہ محققین فرس نسبت کلمہ (اور) بفتح واد و سکون رای
ہملہ می نویسند کہ افادہ معنی صاحب و خداوند و دارنده ہم می کنند وقتی کہ با کلمہ مرکب شود۔
ہمچو دانشور و تاجور و بارور و امثال آن ولیکن (آور) را مرادف دو بہ قرار دادن و
(جنگ آور و زور آور) و مانند آن را بمثال آوردن صحیح نباشد زیرا کہ این ہر دو مرکبات
آخر الذکر متعلق بقاعدہ است کہ بر نمبر گذشتہ بیان کردہ ایم پس بخیاں ما این را معنی چہام
لفظ (آور) قرار دادن درست نیست بلکہ متعلق بہ قاعدہ متذکرہ معنی سوم است۔

(۵) آور۔ بقول برہان معنی کریم و زشت و بد قیافہ۔ صاحبان ناصری و سروری
و جہانگیری و رشیدی و شمس بر معنی کریم و زشت قانع و از عنصری سندی آورده اند (۵)
نزدیک عقل جملہ درین عہد باور است پکا مروزہ بچو جہل نہ زشت و آور است با صناع
جامع را با ایشان اتفاق (ارو) ہوا۔ بقول آصفیہ (ہندی) بد۔ خراب۔ کریم۔ کمر
نفرت کے قابل۔

(۶) آور۔ بقول صاحب برہان معنی سخن زشت و بد صاحب جامع ہم این معنی را
و رای معنی شتم ذکر کردہ مؤلف گوید کہ این را خصوصیتی با سخن نیست۔ مرد آور و سخن آور
معنی مرد زشت و سخن زشت باشد کہ (آور) تبرکب فارسی صفت است۔ لفظ آور
معنی سخن زشت و کلام فرس از نظر مانگہ شت حیث است کہ سندی پیش نشد۔

(اردو) بُری بات

(۱) آ و رجه	(۱) بقول صاحب برهان نقی (غریب) صاحب رشیدی (نمبر ۲) را گوشت
(۲) آ و رجه	(۲) جیم معنی آ و رجه که دفتر خشتا فرماید که معنی آ و رجه و سند مذکور را
	پراگنده باشد صاحب ناصری بذكر هر دو گوید متعلقش گرداند و در مصرع اول قافیہ
	که مخفف آ و رجه و (نمبر ۲) مرادف (نمبر ۱) است (غریب) آ و رجه جامع (نمبر ۲) را با (آ و رجه)
	(لطیفی ۵۲) هر آنکو خرمزاج و خرجه باشد نوشته که گذشت مؤلف گوید که هر دو
	و رجه قول و چه آ و رجه باشد صاحب ناصری مرادف مخفف (آ و رجه و آ و رجه) باشد
	بذكر (نمبر ۱) همین سند را پیش می کشد و در آن گذشت (اردو) و بگو آ و رجه و
	استعمال (نمبر ۱) است و قافیہ مصرع اول آ و رجه -

آ و ر [بقول صاحب برهان و جهانگیری و جامع بروزن ناورد (۱) معروفست که نقیض
 (برو) باشد و (۲) معنی جنگ و پیکار و کارزار بهم که عبری ایجا خوانند - صاحب ناصری و
 با اتفاق صاحب برهان بر معنی دوم معنی محله را میفزاید (ابوالفرح رونی ۵۲) ز نعل خنک
 روی زمین که آورد و پرازشیره شود همچو پشت ماهی شیم صاحبان سروری و رشیدی و در
 بر معنی دوم قانع - صاحب بحر بنیل مصدر آوردن ذکر معنی دوم کرده - بقول مؤید صند
 بر دو کارزار و محله گاه و جنگ بمبارز و کوشش تمام - فرماید که در ادوات معانی آخره بضم
 و او هم آمده صاحب موارد بذیل مشتقات مصدر آوردن ذکر معنی دوم کرده مؤلف
 گوید که معنی اول حاصل بالمصدر آوردن است و معنی دوم حاصل بالمصدر آوردن و

و این ہر دو مصدر بجای خود می آید آنچه صاحب بحر عجم معنی دوم را بذیل مصدر (آوردن) آورده غیر از تسامح نباشد (۳) آورد۔ مجازاً آند آمدہم است کہ بتکلف مضمونی پیدا کرد باشد معاصرین زبان دان تصدیق این معنی کنند۔ فارسیان چون در شعری مضمون لطیف بنید گویند کہ از آورد ملکوت (آورد و ۱) لانا کا حاصل مصدر را در دو مین لانا ہے (۲) جنگ۔ بقول صاحب آصفیہ (فارسی) موٹ۔ رن۔ لڑائی۔ پیکار۔ کارزار۔ (ناسخ ۵) صلحنا مہ جو کھا تیرے خطا مشکین نے نہ ہی جنگ جو کچھ میرے اور اغیار کے تھی: (مولس ۵) بیکار کر گئی تجھے پیکار ہماری نہ کیا رو کے گا تو ضرب تنگار ہماری: (دویر ۵) یہ کہ کے راہو آ کے اوپر ہوا سوار: پھر جا کے فوج ظلم سے کی رن مین کارزار: حملہ۔ بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو مین متعل (مذکر) چڑھائی۔ دھاوا۔ یورش (مومن ۵) اندے تیغ زبان کنویر شکست رنگ کو طغے پکہ صفہاے خرد پر حملہ ہے فوج خجالت کا: (۳) آورد۔ بقول اہم (فارسی) اردو مین متعل۔ آمد کی ضد۔ تکلف اور بناوٹ سے کسی بات کا پیدا کرنا جو فطرتی طور پر طبیعت مین نہوا اکثر شعرو سخن مین اس لفظ کا استعمال ہے اور جیسے آمد ایک عمدگی ہے ویسے ہی آورد ایک نقص ہے (ناسخ ۵) قاصد محبوب کی آمد نہیں: اس لئے ہر شعر مین آورد ہے: (سودا ۵) کس طرح خانہ گردون کی بنا ہو دل چپا معنی اس بیت کے اک ہم مین سو آورد کے ساتھ:

آورد اشتن استعمال۔ یعنی یقین داشتن	رشیدی بر لفظ آورد رکودہ (۵) اگر سلیم جیہ عشقی
است چنانکہ شیخ روز بھان گوید و ذکرش ضا	بخور تر یاق نقرہ تا سلم گردوت آورد چو سلمان

داشتن پڑ (اردو) یقین کرنا - بقول آصفیہ جنگ کرنا - بقول صاحب آصفیہ لڑنا -

اعتبار کرنا - سچ ماننا - **آورد گاہ** استعمال - بقول صاحب برہان

(۱) آورد جستن استعمال - (۱) بمعنی جنگجو و بجزورشیدی و سروری و پہلوی و شمس و بہا

(۲) آورد جو شدن و (۲) بمعنی جنگجو بمعنی جنگ گاہ باشد چہ آورد بمعنی جنگ گاہ صفا

از ہمین مصدر باشد چنانکہ حکیم اسدی گوید (۳) مؤید گوید کہ لضم و او ہم کہ فی الادات صاحب کبیر

جہان گشت پر گرد و آورد جوی پڑ خون راند و ناصری لضم لفظ آورد ذکر این کردہ و جہان

دریای ناورد جوی پڑ (اردو) (۱) لڑائی ہوا سنا از نظامی آوردہ (۲) چنان رفت و آمد

لینا - بقول آصفیہ خواہ نخوادہ دوسرے سے باورد گاہ پکہ واما ندزو و ہم در نیم راہ پڑ و

لڑنا - چہیر خانی کرنا - (آتش) ہو صاف آورد کہ مخفف این باشد (از ناصری) (۳) با

بندی مرگان سے ظاہر پڑائی لین و ہ کہ رفت چون پیل مست پڑ کند می باز و کما

انگھین ڈھونڈ کر مول پڑ مؤلف کہتا ہے کہ بست پڑ (اردو) معرکہ بقول صاحب آصفیہ

جنگجوی کرنا بھی کہہ سکتے ہیں اس لئے کہ (۲) (عربی) اسم مذکر - رزم گاہ - میدان کارزار -

جنگجو - بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں بمعنی میدان جنگ - جہدہ بھوم - رن بھوم -

لڑاکا - جھگڑاو - جنگ خواہ مستعمل ہے - لڑائی کا کھیت (داغ) روز دیدار خدا

آورد کردن استعمال - بمعنی جنگ کردن است خیر کرے پڑ معرکہ ہے تری زیبائی کا پڑ

چنانکہ شمس فخری گوید (۳) دلیرانش گہ پڑا آورد گاہ نہادون استعمال - بقول بہا

و ناورد پڑ کنند از کینہ باہرام آورد پڑ (اردو) کہ بلاء آورد گاہ) آوردہ قائم کردن حرب باشد

(فردوسی ۵) دو جنگی بگردارد زنده گرگ نه را گیریم (ارو) لاتا تھا۔ لانا کے مصدر
ہناوند آورد گاہی برگ نه (ارو) لڑائی قائم کرنا صیغہ واحد غائب۔ ماضی استمراری۔

آوردی استعمال قلب ہی آورد است آوردن بقول صاحب بحر عم (۱) بفتح

صاحب اند ذکر این کرده گوید کہ بمعنی می آورد و او ضد بردن (زلالی ۵) همان قاصد

مرا چنانکہ فردوسی بعضین احوال زلال از زبان کہ از شہ نامہ آوردہ یا ز تندخوا و را طلب

سام پیش نو ذر سپر منو چہرہ و وصف آشیانہ کردہ و فرماید کہ بضم و او ہم آمدہ چنانکہ جعفر خان

سیمرغ می گوید (۵) ہی بوی ہر آمد از باو مصنف شیرین خسرو گوید (۵) لبالب کوزہ

او نہ بدل راحت آوردی یا داو نہ خیال ما صافی زہر و رو نہ نزدیک لب ہر یک چو او

مقصود صاحب اند انیت کہ در مصرع ثانی و کامل التصریف مضارع این آورد و جانی

آوردی (۱) را ماضی تمنائی گیریم و سہمی کہ قبل (۵) ہر کہ نہ روی آورد براہ تمہنی کی پوش

یا س تمنائی است معنی او (مرا) باشد و بعضی راہ در پناہ محمدیہ در صیغہ ہای غیر سالم این

معاصرین ہندی همچنین خیال می کنند ما می گویم مصدر حذف و او جائز است چنانکہ (ارو)

کہ نہ چنین باشد بلکہ می آورد ماضی استمراریست و (می آرد) و (آرو میا) و (آرندہ) (حافظ

فردوسی علامت استمراری کہ کلمہ (می باشد) شیرازی (۵) حافظاروز اجل گر کیف

بر ماضی مطلق ہو خر کرد و ہمین قدر تصرف محاورہ آری جامی نہ یکسر از کوی خرابات بر ندت

باشد و بلاغت کلام اجازت نمی دہد کہ بجا بہ بہشت نہ صاحب نوادر گوید کہ حاصل لمصدر

ضرورت ماضی استمراریست ماضی تمنائی این آورد باشد بقولش امر این آورد (مؤلف

گوید کہ (آر) ہم و ہنہی این (مار) دیاور مولف گو آوردن۔ و بار آوردن درخت و سرخ آوردن
 کہ شاق سند باشیم و باز فرماید کہ ناز و منفی استقبال
 مامی گویم کہ منفی مضارع باشد کہ حال استقبال
 ریشال (ابن مین ۵) ضیای دولت دین انکہ استعمال در ملحقات این بجای خود می آید۔
 گیتی بصد قران چو تو فرزند ناموزنار و پیش
 کہ در بعض نسخ یا خر مصرع ثانی (ناورد) خوانده
 و بقول صاحب نوادر اسم فاعل این (آور) محاوره اُسی کے ذیل میں بیان کیا جائیگا
 گوید آورندہ مخفف آن (آرندہ) مخفی مباد کہ (۳) آوردن۔ بقول صاحب نوادر یعنی
 ما بر لفظ آور کہ گذشت بحث این کردہ ایم اندیشیدن و این مجاز است چنانکہ نظامی
 و اختلاف خود ازین معنی بیان نموده ایم مناسبتاً گوید رخ (در ان غم کہ تدبیر چون آوردن
 موارد ہم ذکر این مصدر کردہ است فرماید کہ ای چه اندیشد۔ ذکر این برد آوردن تدبیر
 معانی متعدّدہ و متخالفہ دارو کہ ذکرش می آید می آید (اردو) سوچنا۔ بقول آصفیہ فکر
 (اردو) لانا۔ بقول آصفیہ متعدی آوردن کرنا۔ اندیشہ کرنا۔ بچارنا۔

کا ترجمہ۔ لے آنا۔ لیکر آنا۔ (۴) آوردن۔ بقول صاحب نوادر یعنی
 (۳) آوردن۔ بقول صاحب نوادر کہ آخستن۔ چون پناہ آوردن مولف گوید کہ
 از پیداکردن چون تہا آوردن صاحب سند این برد آوردن پناہ می آید (اردو)
 موارد ہم ذکر این کردہ فرماید کہ چون خوش پناہنا۔ بقول صاحب آصفیہ مانگنا۔ و بجا

- کرنا۔ طلب کرنا۔ (۹) آوردن۔ بقول صاحب مواروہ معنی
 (۵) آوردن۔ بقولش معنی برپا کردن چون آوردن چون اعتراف آوردن معنی اقرار کردن
 حشر آوردن ورتخیز آوردن وند این برآوردن و اطلب آوردن معنی سخن دراز کردن و
 حشر ورتخیزی آید (ارو) ڈھانا۔ بقول رو آوردن معنی توجہ کردن و استلم آوردن
 صاحب آصفیہ کرنا چنانا۔ آپ ہی نے برپا معنی غلبہ کردن و غدر آوردن معنی غدر
 کرنا بھی لکھا ہے۔ معنی کھڑا کرنا۔ اٹھانا۔ کردن و جنگ آوردن معنی جنگ کردن
 (۶) آوردن۔ بقولش معنی دراز کردن چون پدید آوردن معنی ظاہر کردن و آہنگ آوردن
 دست پیش کسی آوردن سند این برآوردن دست پیش کسی می آید (ارو) بڑھانا۔ کردن و حملہ آوردن معنی حملہ کردن و زور
 بقول آصفیہ پھیلانا۔ آگے لانا۔ کسی آوردن معنی بسوی آنکس توجہ کردن۔
 (۷) آوردن۔ بقول صاحب مواروہ معنی بحث ہر کی بجای خود آید (ارو) کرنا برداشتن چون زیان آوردن سند این بر
 (آوردن زیان) می آید (ارو) اٹھانا جیسے جھگڑا لانا۔ رنگ لانا۔ ڈھب پر لانا۔
 جیسے نقصان اٹھانا۔ (۱۰) آوردن۔ بقولش معنی زادن چون
 (۸) آوردن۔ بقولش معنی نقل کردن چون بچہ آوردن سند این برآوردن بچہ بیا
 از زبان کسی آوردن۔ سند این برآوردن (ارو) جٹا
 از زبان کسی می آید (ارو) نقل کرنا۔ (۱۱) آوردن۔ بقول صاحب مواروہ معنی

گفتن سدا این بر آوردن لطیفه و آوردن می آید (اروو) کہنا۔	بقول صاحب آصفیہ پیش کرنا۔ جیسے دلیل لانا۔ اور شعر فارسی کا ترجمہ) خم ابروی حور
(۱۲) آوردن۔ بقولش بمعنی ساختہ گفتن چوں از زبان کسی آوردن مؤلف گوید کہ درین جا	بغرض رکاب لایا گیا۔ لیکن میرے شہسوار اسکو منظور نہیں کیا۔ اور حقیر سمجھا۔
معنی نقل کردن باشد کہ بر نمبر گذشت بد آوردن از زبان کسی می آید (اروو) بنا کر کہنا۔ نقل کرنا۔	(۱۵) آوردن بقول صاحب موارد بمعنی دادن چون شکست آوردن سدا این بر آوردن شکست) می آید و ثمر آوردن مؤلف گوید
(۱۳) آوردن۔ بقول صاحب موارد بمعنی رویائیدن چون آوردن زمین کہ بجای خود آید (اروو) اگانا۔	کہ ثمر آوردن متعلق بہ معنی ۲۔ باشد و پاسخ آوردن سدا این بر (آوردن پاسخ) مذکور (اروو) دینا۔ جیسے شکست دینا۔ جواب دینا
(۱۴) آوردن۔ بقولش بمعنی پیش کردن چوں دعوی آوردن و برہان آوردن مؤلف گوید کہ ارغمان آوردن ہم ہمین معنی باشد کہ می آید (اروو) ظاہر کرنا۔	(۱۶) آوردن بقولش بمعنی ظاہر کردن چوں آوردن خیری و آوردن رسم و آوردن عیب سند ہر کئی در طحقات آوردن می آید از کلام (۱۷) آوردن۔ بقول صاحب موارد بمعنی
ظہوری شعری بدست آمدہ کہ متعلق از ہمین معنی باشد (۱۸) خم ابروی حور و زنگ شہسوارش رکاب نکر دہ (اروو) لانا۔ می آید (اروو) بنانا جیسے بات بنانا۔	ساختن مؤلف گوید کہ ہم با معنی ہشتم یعنی کردن تعلق دارد سدا این بر آوردن دروغ بنانا جیسے بات بنانا۔

<p>(۱۸) آوردن - بقولش بمعنی حکایت کردن چون (آورده اند) که فارسیان اکثر در آغاز هر یک حکایت می نویسند مؤلف گوید که این را هم متعلق بمعنی ششم یعنی نقل کردن توان گرفت (ارو) حکایت کرنا -</p>	<p>بار می آید (ارو) کالنا - (۳۳) آوردن - بقول صاحب موارد بمعنی توان آوردن چون تاب آوردن و طاقت آوردن مؤلف گوید که این متعلق به معنی داشتن باشد این بر (آورده) طاقت و توان</p>
<p>(۱۹) آوردن - بقول صاحب موارد بمعنی محکاشتن چون (عبارت نیکومی آرد) (آئین گوی) (ارو) لکھنا - (۲۰) آوردن - بقولش بمعنی جدا گردانیدن چون سر آوردن که بر (آورده) سر می آید (ارو) جدا کرنا -</p>	<p>می آید (ارو) لاسکتا - رکھنا - (۲۴) آوردن بقولش بمعنی مصروف و متوجه کردن چون (آوردن در نماز) و آوردن (ارو) که بجای خود آید (ارو) مصروف و متوجه کرنا -</p>
<p>(۲۱) آوردن - بقول صاحب موارد بمعنی ایجاد کردن چون رسم آوردن که بر (آورده) رسم می آید (ارو) ایجاد کرنا -</p>	<p>(۲۵) آوردن - بقول صاحب موارد بمعنی رسانیدن چون آوردن زبان بخيال مو این متعدی معنی هفتم باشد این بر (آورده) زبان می آید (ارو) پہنچانا جیسے نقصان پہنچانا -</p>
<p>(۲۲) آوردن - بقولش بمعنی بر آوردن چون بار آوردن مؤلف گوید که این با معنی دوم پیدا کردن (تعلق دارد) این بر (آورده)</p>	<p>(۲۶) آوردن - بقولش بر انگیزتن و آماده کردن چنانکه نظامی گوید (۲۷) چو بہمن جوانی بر آن آردت پیکر تند آرد دلی بیاز آردت</p>

(اردو) آمادہ کرنا (دیکھو آمادہ کردن) واضح سہارا ڈھونڈنا۔

ہو کہ لانا کی سنی ہی قریب قریب اسی کے ہیں (۳۱) آوردن۔ بہ تحقیق مؤلف بمعنی مبتلا

لیکن محاورہ سے مخصوص جیسے وہب پر لانا۔ شدن و کردن۔ چنانکہ (آوردن غم) (اور

(۲۷) آوردن۔ بہ تحقیق مؤلف بمعنی قبول اندوہ) کہ می آید (اردو) مبتلا ہونا۔ مبتلا کرنا

کردن چون ایمان آوردن سند این بر آوردن آوردن آب چیری را (مصدر صطلحی)

ایمان می آید (اردو) لانا۔ بمعنی قبول کرنا۔ باضافت نون۔ بقول وارستہ و بحر و بہار

مفت و رایگان یافتن۔ چون کسی خواہد کہ ایمان لانا دیکھو (آوردن ایمان)

(۳۸) آوردن۔ بہ تحقیق مؤلف یافتن جنس گران قیمت را بہای نازل خرید کند

حاصل کردن و گرفتن سند این بر آوردن فروشنده گوید کہ این را آب نیاوردہ است

برگ بی نوائی) و آوردن بہ برو (ور بہ آوردن یعنی مفت بہت نیامدہ مؤلف گوید کہ مقولہ

قوت می آید (اردو) پانا۔ حاصل کرنا۔ عجم و ہجو محل (آب نیاوردہ است) باشد

(۲۹) آوردن۔ بہ تحقیق مؤلف بمعنی ہیا کہ ذکرش بجای خود گذشت مقصود انیت کہ

کردن سند این بر آوردن بستر می آید۔ چیری کہ بر آب روان شو و و آن را بدست

(اردو) ہیا کرنا۔ آرنہ بج یا بندگانش مفت است و مفت

(۳۰) آوردن۔ بہ تحقیق مؤلف بمعنی مدد یا بندہ چیری آزا بہ قیمت نازل یعنی ارزان تر

حاصل کردن چنانکہ آوردن کہ و در بحر یا در می فروشد پس تجار بہ خریداری کہ مالش را بہ قیمت

دریا کہ بجای خود می آید (اردو) سہارا لینا کہ تر نخواہد می گویند کہ آغا۔ آبش نیاوردہ و مفت

بدستم نیامده کہ باین کم قیمت بدست تو نفرستم
پس آوردن آب چیزی یا چیزی را بمعنی بدست آمدن آن چیز باشد مخلص کاشی
پس اگر دن ہم آمده چنانکہ بمعنی دوش گذشت
پس این استعمال متعلق بہمان معنی است اردو
(۵) چون درین بجز آتوب نظر باز کنم
چشم من آب نیامده بماند جاب پشام
حاصل کردن -

گوید کہ آیا مناسب است کہ من درین بجز
معنی دنیا نظر خود باز کنم و نقصان نظر شود -
(نبا کہ چنین کنم) زیرا کہ چشم مرا آب نیامد
است و مثل جاب مفت و راگان نیست کہ آوردن بمعنی کردن ہم آمده چنانکہ بمعنی ہم
کہ اورا بچوکاری صرف کنم و نقصان بردم گذشت (ظہوری ۵) شملہ گو بر آتش سودا
(اردو) کسی چیز کا مفت ہاتھ آنا - جیسے
پانی پر پتی ہوئی کوئی چیز ہاتھ لگے (غالب
(۵) میں نے مانا کہ کچھ نہیں غالب ہفت
ہاتھ آئے تو بر کیا ہے ؟
پس آرزوی خام کرنا کہہ سکتے ہیں -

آوردن آبرو | استعمال - باضافت نون
پیدا کردن آبرو باشد چنانکہ بیدل گوید (۵) نون بمعنی آہنگ کردن و قصد نمودن باشد
تشنہ کامی گہر قلم پی قدری نیست پز آبرو نمیکہ چنانکہ نظامی گوید (۵) چو اول شب آہنگ

خواب آورم نہ بیچ نامت شتاب آورم نہ کعبہ عشقیم و دائم برہنہ ازہرمانا توں
 صغی مباد کہ آوردن بمعنی کردن بمعنی ہمیش گشت و زنا را آوردن (اردو) لانا۔ بقول آصفیہ
 و این استعمال سناست۔ صاحب موارد ہانجا بمعنی پیش کرنا (جیسے تحفہ لانا)
 ذکر این کردہ است صاحب آصفی بذیل لفظ آوردن از زبان کسی استعمال بمعنی نقل
 آہنگ این را آورده (زلالی خوانساری) کردن از زبان کسی باشد و این متعلق بمعنی شتم
 بیاتاسوی دشت آریم آہنگ بکہ دل تنگیم و آوردن) است کہ گذشت صاحب موارد
 دیدہ تنگ و جاتنگ (اردو) قصد کرنا۔ ہم در اینجا ذکر این کردہ (محمّد علی سیلی) تا
 امیر نے لفظ آہنگ پر (آہنگ کرنا) کی سند دی راز من سادہ دل از پردہ برون بچیلہ سازنا
 ہے (سودا) ہوئی گرمی سے جب ڈولی ز زبان تو خبر می آرند (اردو) نقل کرنا۔
 کی و دتنگ بکیا اس نے ہوا کھانے کا آہنگ بقول صاحب آصفیہ ذکر کرنا۔ بیان کرنا۔
 آوردن ارمان استعمال۔ باضافت حکایت کرنا۔ پس کسی سے نقل کرنا۔ اس کا
 نون پیش کردن ارمان باشد و این متعلق ترجمہ ہے جیسا زید نے عمرو سے نقل کیا ہے
 بمعنی چہار دہم آوردن) است کہ گذشت۔ یعنی زبان عمرو سے جو کچھ سنا تھا اسکو بیان کیا کہ
 (ظہوری) این چشم داشت ہست کہ کس آوردن شتم استعمال باضافت نون
 سفر کنند بہر من ارمان ہمہ چشم ترا آوردن صفا و ضم الف و شین معجہ و تائی عربی بمعنی غلبہ
 آصفی بذیل (ارمان) ذکر این کردہ از معنی سا کردن این متعلق بمعنی ہم (آوردن) باشد
 و از سالک یزدی سند آورده (س) ماسر صاحب موارد ہانجا ذکر این کردہ صاحب

<p>آصفی بذیل (تکلم) این را آورده از معنی است</p>	<p>بخت بڑھانا - طول کلامی کرنا -</p>
<p>(ظہوری ۵) نیار دگر موج غم آشکم؛ فتد</p>	<p>آوردن اعتراف استعمال - باضافت</p>
<p>رخت عقل ارگرداب خم؛ (اردو) غلبہ</p>	<p>نون و الف مکسور بمعنی اعتراف کردن متعلق</p>
<p>کرنا - بقول آصفیہ غالب آنا مغلوب کرنا</p>	<p>بمعنی پنہم آوردن (کہ گذشت صاحب ہوا)</p>
<p>فتح پانا -</p>	<p>ہما بخا ذکر این کرده اعتراف مصدر عربی است</p>
<p>آوردن اطناب استعمال - بقول حسنا</p>	<p>و فارسیان تبرکب فارسی استعمال این کرڈ</p>
<p>موارد کہ بمعنی پنہم (آوردن) آورده - بمعنی</p>	<p>انڈو تفصیلش در الف مقصورہ آید صاحب</p>
<p>سخن دراز کردن باشد صاحب آصفی بذیل</p>	<p>آصفی ذکر این مصدر بذیل لفظ (اعتراف)</p>
<p>(اطناب) ذکر این کرده از معنی ساکت (والہ</p>	<p>کرده و از کلام والہ ہروی سند آورده (۵)</p>
<p>ہروی ۵) بدین عمری کہ تا نکشودہ لب پایہ</p>	<p>بجز عیسی و خضر اعتراف آری اگر وقتی بیونی</p>
<p>بستن؛ کہ جز طول امل در گفتگو اطناب</p>	<p>در خاطر مآلی و عنہای نہان بینی (اردو)</p>
<p>می آرد؛ مؤلف گوید کہ اطناب بکسر طای</p>	<p>اعتراف کرنا - بقول امیر لفظ اعتراف پر</p>
<p>لغت عربی است و فارسیان تبرکب فارسی</p>	<p>مان لینا تسلیم کرنا - (تسلیم ۵) ہم انکی وعدہ</p>
<p>استعمالش کرده اند - اطناب در عربی بمعنی راز</p>	<p>خلافی معاف کرتے ہیں؛ کہ وہ قصور کا اب</p>
<p>کردن سخن و بیا گفتن آمدہ - کذا فی المنتخب</p>	<p>اعتراف کرتے ہیں؛</p>
<p>(اردو) گفتگو - یا تقریر کو طول دینا - بڑھانا</p>	<p>آوردن امید استعمال - باضافت نون</p>
<p>بات بڑھانا - بقول آصفیہ کلام کو طول دینا</p>	<p>پیدا کردن امید و امید داشتن باشد چنانکہ</p>

شرف نیری گوید (۵) چون خود گفستی کہ ناہید تا ف بمعنی پیدا کردن انقلاب باشد این متعلق
کفر است : فرمان تو بروم و امید آوردم : بمعنی سوم آوردن است کہ گذشت صاحب
صاحب آصفی بر لفظ امید ذکر این کردہ از معنی موارد ہما بنجا ذکر این کردہ در رویش و الہ ہر
ساکت مؤلف گوید کہ من وجہ متعلق از معنی سوم (۵) انقلابی در میان آورد چرخ : شاہ و
(آوردن باشد) کہ گذشت تحقیق لفظ امید بخا نو کر ہر یک از یک راہ رفت بمعنی بسادہ کہ
می آید (اردو) امید رکھنا - بقول امیر ہر انقلاب مصدر عربیت فارسیان ترکیب
رکھنا - (رند ۵) رکھنا امید فہم کا اپنی - قصو فارسی استعمالش کردہ از تحقیق بکلمش بجای خود
ہے : امداد وقت بدین قریبوں سے دور آید (اردو) انقلاب اردو میں متعل ہے
ہے : (برق ۵) اندر سے کرم یہ کریم ہے دیکھو امیر اللغات - انقلاب پیدا کرنا کہ
دیکھ برق : امید غفور کہتے ہیں کس کس صورت پر سکتے ہیں -

آوردن اندوہ استعمال - باضافت نو آوردن ایمان استعمال - باضافت نو
اول بمعنی بتلای اندوہ و غم کردن است چنانکہ اول (۱) بمعنی قبول کردن دین اسلام باشد
ظہوری گوید (۵) عشق آوردہ کوہ اندوہ صاحب آصفی بذیل لفظ ایمان نوکر این کردہ
مرد افتادہ کہ بردارد : این متعلق بمعنی سی و یکم از معنی ساکت (۲) یقین آوردن و قبول
(آوردن باشد) (اردو) بتلای غم و اندوہ کر کردن و برحق دانستن (بیدل ۵) ایمان
آوردن انقلاب استعمال - باضافت باید غیب آورد خلاص : چیری نشید کہ کہ
نون اول و کسلف و سکون نون ثانی و کسر دیدن رسدش : حافظ شیرازی (۵) دیدہ

(۱۱۶۵)

ناویدہ باقبال تو ایمان آوردنہ مر جانی ہمس (۱) آمادہ کردن باشد کہ گذشت (اردو) آہ
 لطف خدا ازانی نہ منحنی مباد کہ ایمان لغت پر آمادہ کرنا۔
 عربی است و فارسیان تبرکب فارسی است (۱) آوردن بار استعمال - باضافت نون
 کردہ اند تحقیق بجای خود آید۔ (اردو) (۱) بہ تحقیق مؤلف (۱) بمعنی نتیجہ پیدا کردن است
 ایمان لانا۔ بقول امیر دین اسلام قبول کرنا۔ چنانکہ ابوالمعانی اصفہانی گوید (۵) خلاف
 سلمان ہونا۔ (۱) برہمن کہتے ہیں باتونہ کفرست ووزخ آورد برہ وفاق باتو
 تیرا مصحف رخ دیکھ کر نہ کفر سے باز آئے ایمان نہ دین است جنت آورد بار نہ بقول وارسہ
 لانا چاہئے نہ (۲) ایمان لانا۔ بقول امیر ماننا وہاں (۲) در حالت نسبت بہ زن وضع
 برحق جاننا۔ کسی پر یقین لانا (دوغ ۵) مجھے حمل و بحالت نسبت بہ رجال پیدا کردن فرزند
 یہ ڈر ہے کہ ایمان لے نہ آئین لوگ نہ خدا کر ہر دو محققین سند این از کلام اشرف مازندران
 غلطی کچھ مرے سخن میں رہے نہ (مومن ۵) گرفتہ اند کہ برہنبر (۵) می آید (۵) بقول شان بجاست
 اگر مشہور ہو افسانہ اپنی بت پرستی کا نہ برہمن نسبت بہ درخت و شاخ درخت و امثال
 کیا عجب ایمان لے آئین بنارس میں نہ میوہ آوردن و ثمر آوردن اکمال اصفہانی
 آوردن بہ آہ استعمال کسی را بجالتی بایند (۵) حسود بر طبق عمرم آن عراضہ نہادو کہ
 کہ آہ کند چنانکہ ظہوری گوید (۵) گیر دسیراہ شاخ خاطر مں جنس میوہ بار آوردنہ ظہوری
 نفسش گہت سنبیل نہ آنکس کہ ربوی تو در نہ (۵) آورده نہال بخود ی بار نہ صبر آمد و آب
 آبہش نہ درینجا آوردن متعلق بمعنی (۲۶) در سہ کردنہ (از موارو ۵) نہالی را آب

(۱۹۵)

دیدہ خویش پیر و روم کہ باری خواهد آوردن
 آوردن بل و پر استعمال - باضافت نون
 (۴) بہ تحقیق مؤلف بہ حالت نسبت بدل با
 بمعنی پیدا کردن بال و پر باشد و این متعلق بہ
 خاطر شدن بمعنی گرانی بر خاطر آوردن (شاہ پور
 دوم و است و دوم آوردن) باشد کہ پیدا
 طهرانی (۵) افغان کہ با این ضعف تن آورد
 کردن و بر آوردن است (ظہوری ۵) مجاز
 بر دل بار غم پڑاے ناکہ کوتاہی مکن شاید یکبار
 جلوہ گاہ تو شرکان تو بہ بست نہ طاؤس از رجا
 کنی (۵) بقول صاحب آصفی بہار و وارثہ صاحب
 چہ بال و پر آوردن (بیدل ۵) بگین ہی مضیہ
 آوازہ شدن تحقیق صاحب آوازہ کردن (اشرف
 بیدل گوشہ آرام بود پند شد پریشان مرغ نامہ
 مازندرانی ۵) از انواع ہنر پرورہ بودش نہ پذیر
 بال و پر آوردہ است (ارو) بال و پر گنا
 گوئہ بار آوردہ بودش (ارو) پھل پانا
 بقول صاحب آصفی نتیجہ پانا - پھل مٹا - مؤلف
 بقول صاحب آصفی استعمال (۱) بمعنی حقیقی
 آروں بازار استعمال (۱) بمعنی حقیقی
 کہتا ہے کہ اہل زبان بار لانا بھی اھین معنون
 اوست کہ بازار آوردن چیری باشد برای
 مین کہتے ہیں - (۲) پھولنا - پھلنا - بقول صاحب
 فروخت و (۲) کنایہ باشد از فاش و رسوا کردن
 صاحب اولاد ہونا - بامداد ہونا - (۳) بقول
 ہم کہ مجاز آنت - صاحب بحر این معنی مابر
 آصفیہ پھلنا بمعنی بارور ہونا مثلاً (الخ) ہم نے
 (بازار آوردن) ذکر کردہ کہ می آید (ظہوری
 اھین معنون مین پھل لانا بھی سنا ہے (۴) (۵) دل تو اگر شو خریدار پڑ آرنہ چہ سینہ پایا
 بازار
 بار خاطر ہونا - بار گزنا (۵) مشہور ہونا - شہرت (ارو) (۱) بازار مین لانا - (۲) ظاہر کرنا -
 پانا - مشہور کرنا - شہرت دینا -
 فاش کرنا - رسوا کرنا -

<p>آوردن به بر استعمال - در آغوش و بر خور و دو سه بیکه بود و در دوی و در کوئی گرفتن کنایه از حصول مقصد و کامیاب شدن بهار همین شعر را بر (یکچہ آوردن) بی محل آورد باشد این متعلق به معنی سبت و شتم (آوردن) صاحب آصفی بذیل لفظ (یکچہ) ذکر این کرده باشد که گذشت (بیدل) شش جہ یک (اردو) جتا - بقول آصفی یکچہ دینا جسے فارسی صید تسلیم دل بی آرزوست بہ ضبط آغوش مین زادن اور زائیدن کہتے ہیں -</p>	<p>آوردن به بر استعمال - در آغوش و بر خور و دو سه بیکه بود و در دوی و در کوئی گرفتن کنایه از حصول مقصد و کامیاب شدن بهار همین شعر را بر (یکچہ آوردن) بی محل آورد باشد این متعلق به معنی سبت و شتم (آوردن) صاحب آصفی بذیل لفظ (یکچہ) ذکر این کرده باشد که گذشت (بیدل) شش جہ یک (اردو) جتا - بقول آصفی یکچہ دینا جسے فارسی صید تسلیم دل بی آرزوست بہ ضبط آغوش مین زادن اور زائیدن کہتے ہیں -</p>
<p>جہانی را بہر آورده است بہ (اردو) آغوش آوردن بخرج استعمال - یعنی صرف مین لینا - اصلی معنوں مین مستعمل ہے دیکھو امیر اللغات کردن چنانکہ ظہوری گوید (۵) زمینش قیہ مرادی معنی کا ترجمہ کامیاب ہونا -</p>	<p>جہانی را بہر آورده است بہ (اردو) آغوش آوردن بخرج استعمال - یعنی صرف مین لینا - اصلی معنوں مین مستعمل ہے دیکھو امیر اللغات کردن چنانکہ ظہوری گوید (۵) زمینش قیہ مرادی معنی کا ترجمہ کامیاب ہونا -</p>
<p>آوردن بجوش (مصدر مصطلحی) برآغوش خوش بخرج آورده اند از پی سپر گشتن (اردو) کردن باشد چنانکہ بیدل گوید (۵) اسی خرد خرج کرنا - بقول آصفیہ صرف کرنا -</p>	<p>آوردن بجوش (مصدر مصطلحی) برآغوش خوش بخرج آورده اند از پی سپر گشتن (اردو) کردن باشد چنانکہ بیدل گوید (۵) اسی خرد خرج کرنا - بقول آصفیہ صرف کرنا -</p>
<p>خمنانہ بازی بجوش آورده بہ باش تا شور و خیز آوردن بخیاں استعمال - یعنی خیال کردن و تصور نمودن و لحاظ کردن باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵) آورم فرش رہ شبہ بخیاں بقول آصفیہ ترا نگینتہ کرنا طیش مین لانا -</p>	<p>خمنانہ بازی بجوش آورده بہ باش تا شور و خیز آوردن بخیاں استعمال - یعنی خیال کردن و تصور نمودن و لحاظ کردن باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵) آورم فرش رہ شبہ بخیاں بقول آصفیہ ترا نگینتہ کرنا طیش مین لانا -</p>
<p>آوردن بچہ (مصدر مصطلحی) باضافت پستی چند بر افلاک نہم بہ صاحب بحر و بہار نون معنی بچہ آوردن یعنی زادن بچہ باشد صفا (در خیال آمدن) را یعنی تصور شدن نوشتہ و موارد معنی دہم (آوردن) ذکر این کردہ خسرو این سعدی آنست مخفی مباد کہ خیال بالفتح (۵) گب آورد یکچہ گرفت و ہشت کس لغت عربی است معنی پندار و شخصی و صورتیکہ</p>	<p>آوردن بچہ (مصدر مصطلحی) باضافت پستی چند بر افلاک نہم بہ صاحب بحر و بہار نون معنی بچہ آوردن یعنی زادن بچہ باشد صفا (در خیال آمدن) را یعنی تصور شدن نوشتہ و موارد معنی دہم (آوردن) ذکر این کردہ خسرو این سعدی آنست مخفی مباد کہ خیال بالفتح (۵) گب آورد یکچہ گرفت و ہشت کس لغت عربی است معنی پندار و شخصی و صورتیکہ</p>

در خواب دیدہ شود یا در بیداری تخیل کردہ کہ دورانش نیاوردہ بدل نہ صاحب صفی
 شود و کذا فی المنتخب - فارسیان این را ترکیب بذیل لفظ بدل ذکر این کردہ - مخفی مباد کہ بدل
 فارسی استعمال کردہ اند - (ارو و) خیال من لغت عربیت بمعنی ہر چیز بجای چیز دیگر
 لانا - بقول آصفیہ تصور میں لانا - سمجھنا - لحاظ
 کرنا - ماننا - تسلیم کرنا -
 آوردن بدام | استعمال - گرفتار کردن
 و رسید کردن و تسخیر نمودن چنانکہ ظہوری
 گوید (۵) دانه اشک لاله فام آورده ام (۵) خواہش از وفا براہ آوردہ سخت عاشق
 تا تدر و غم بدام آورده ام بہ صاحب بحر ہمد کہ بیوفاست حریف نہ (ارو و) راہ پر لانا -
 آوردن) راہ میں منی ذکر کردہ (ارو و) دام
 لانا - بقول آصفیہ جال میں پھنسنا - پھنسی
 میں لانا - قابو میں لانا - پس میں کرنا -
 آوردن بدل | استعمال - باضافت نو
 بمعنی آفریدن و پیدا کردن بدل باشد و من (۵) لاسے خدا ہی اس بت ظالم کو راہ پر
 متعلق بہ معنی سوم لفظ (آوردن) کہ گذشت - چھائی ہوئی ہے بے اثری روے آہ پر (معروف
 چنانکہ عرفی شیرازی گوید (۵) پر غورست (۵) ترے کہنے سے سر راہ بھی چل بیٹھیکے
 کہ تا من در مدحت نزد م نہ این گمان داشت ہنشین پہلے اسے راہ پہ تو لا تو مہی نہ

آوردن بر سر کار استعمال باضافت رکون یا فتن و حاصل کردن برگ بنیوالی باشد

سوم بمعنی متوجہ و آمادہ کردن بجای - این و این مجاز معنی اول (آوردن) است و متعلق است بمعنی بست و چهارم (آوردن) ذکر این بر نمبر (۲۸) لفظ آوردن کرده ایم - کہ گذشت چنانکہ ظہوری گوید (ظہوری ۵) و چنین خرم بہاری بلبل شرمزہ بر سر کارم ہذا کرد در ملک و محارم (اردو) کا از کجا آوردہ برگ بنیوالی این قدر (اردو) پر لگانا - بقول آصفیہ کسی کام ہین مصروف بنیوالی کا سامان پانا - حاصل کرنا -

کرنا (کسی کام پر آمادہ کرنا) متوجہ کرنا بھی آوردن بروی کار (مصدر صطلحی) کہہ سکتے ہیں - بہار (بروی کار آوردن) را بمعنی (بصرہ

آوردن برق استعمال - باضافت ل آوردن نوشتہ مؤلف گوید کہ ظاہر کردن خبری

یعنی تا باندن برق و بر آوردن برق و پیدا و درست کردن کار (صاب ۵) یا قوت کردن برق - این متعلق بمعنی دوم و بست و آبدار تو آورد عاقبت پختی بروی کار کہ دوم (آوردن) باشد چنانکہ ظہوری گوید (ظہوری ۵) ریجان بگرفتہ (آوردہ پروانہ گرد شمع چہ افسردہ می پردہ برقی ز شعلہ نہانی خود را بروی کار پڑ آمادہ خرابی نیغای آرم و در بال و پر کشم (اردو) بجلی چکانا کیستی (خواجہ جمال الدین سلمان ۵) خطا بروی صاحب آصفیہ نے (بجلی چکانا) کا ذکر کیا ہی کار در آورد عاقبت پڑ گشتہ زلف را بجلی بر جو اسی کا لازم ہے - کران نہاد پختی مباد کہ در نیجا آوردن بمعنی

آوردن برگ بنیوالی استعمال - باضافت شازدہ ش باشد کہ گذشت (اردو) ظاہر کرنا

اکام بنانا بقول آصفی کام درست کرنا۔ تیار کرنا۔ موجود کرنا۔ ہم پہنچانا۔

آوردن برہان استعمال۔ باضافت آوردن بمیان استعمال۔ بمعنی دیکھنا

نوں اول بمعنی پیش کردن برہان باشد دینیا آوردن۔ و واسطہ گردانیدن و ضمان کردن (آوردن) بمعنی چار دہم آمدہ کہ گذشت صاحب چنانکہ ظہوری گوید (۵) دیدم نمیشود بنگہ

موارد ہمد را بخا ذکر این کردہ و سندی پیش نکرد رہن جیہرتی پتا دیدہ آورد بمیان حاکمی چنین مؤلف گوید کہ از قبیل دلیل آوردست کہ بہار در میان آورد) را قریب قریب ہمین

می آید واضح باد کہ برہان بضم اول لغت عربی نوشتہ (ارود) در میان لانا۔ در میان دنیا بمعنی حجت روشن و دلیل قاطع کذا فی المختار بقول آصفیہ بیچ مین ڈالنا۔ ضامن دنیا

فارسیان ترکیب فارسی استعمال این کردہ اند کہ فیل کرنا۔

(ارود) دلیل لانا۔ بقول آصفیہ حجت پیش آوردن بنماز استعمال۔ باضافت آوردن

کرنا۔ وجہ ثبوت دنیا۔ اول مصرف و متوجہ نماز کردن این متعلق

آوردن بستر استعمال۔ باضافت آوردن بمعنی بست و چہارم (آوردن) است کہ گذشت

ہیہا کردن بستر باشد متعلق بہ معنی بست و نہم صاحب موارد ہما بخا ذکر این کردہ (صاحب

آوردن کہ گذشت چنانکہ ظہوری گوید (۵) حضور قلب بود شرط و رادای مانا (۵)

شاید کہ خوابگاہ خیال شود شبی ہچتم ترا ز حیر حضور خلق ترا در نمازی آورد (ظہوری (۵)

مگہ بستر آورد (ارود) بستر ہیہا کرنا۔ صاحب قبلہ ابروی تو سازم فلک آرم نماز پو بسجود

آصفیہ نے (ہیہا کرنا) کا ذکر کیا ہے۔ بمعنی کلف از جہتہ مہ بردارم (ارود) مشغول

نماز کرنا - نماز پڑھنا - گرمی میانش را نہ رنگ موی چینی سرمہ

آوردن بہا | استعمال - باضافت نون می گردد و فاعلش را نہ مخفی مباد کہ آوردن

پیدا کردن قیمت از قبیل زیان آوردن این معنی کردن بر نمبر (۹) گذشت (ارو و)

متعلق است یعنی دوم (آوردن) صاحب یاد کرنا (آصفیہ ۵) تمہین بھول گئے

موارد ہما نجا ذکر این کردہ (ظہیر فاریابی ۵) ہو صاحب پڑہم متھین یاد کیا کرتے ہیں نہ

نصاب مایہ من دانش است و میدانی نہ کہ آوردن پافر قار | استعمال - باضافت

این ستاع نیار دہا درین بازار (ارو و) نون بر قار آمدن باشد - چنانکہ بیدل گوید

قیمت لانا جیسے (یہ چیز بازار میں اتنی قیمت کہی گئی) (۵) غبار احتیاج استجا کہ دامن طلب

یعنی اس قیمت پر کبھی نہ بکے گی) (یہ خیر چھی) گیر دہا روانست آبرو ہر کہ بر قار آوری

قیمت لائی یعنی اچھے دام بکی) یا دوسری پارا نہ (ارو و) چلنا -

ترکیب مین یون بھی کہتے ہیں (اس چیز کی آوردن پاسخ | استعمال - باضافت نون

قیمت بازار میں تو نہیں اٹھی) صاحب سرہا جواب دادن - متعلق معنی پانزوم (آوردن)

زبان اردو نے قیمت اٹھنا) کا ذکر کیا ہے باشد صاحب موارد ہما نجا ذکر انہم کردہ -

یعنی کوئی چیز جو معرض بیع میں ہو بازار میں (فردوسی ۵) برایشان چنین پاسخ آوردہ شاہ

اُسکے کچھ دام تجویز ہونا - کزومن ندیم ندیم گناہ (ارو و) جواب

آوردن بیاد | استعمال - معنی یاد کردن دنیا (آصفیہ)

باشد چنانکہ بیدل گوید (۵) بیاد آوردن بیاد آوردن پای | استعمال - باضافت نون

معنی آمدن باشد۔ چنانکہ ظہوری گوید (۵) آوردن پیام استعمال۔ باضافت
 بدار و خانہ خود آوردہ ام پائے مداواراۓ نون پیغام آوردن و رسانیدن باشد۔
 بسیر بوستان عافیت دشت بلاگیرم (اردو) (ظہوری ۵) در حریم اوصبار را رایت
 آنا۔ دیکھو آمدن۔ خود برای خود پیغام آوردہ ام (اردو)

آوردن پرتو استعمال۔ باضافت نون پیام لانا۔

گرفتن و حاصل کردن پرتو باشد کہ متعلق معنی آوردن پیکار استعمال۔ باضافت نون
 بست و شتم (آوردن) است چنانکہ ظہوری و فتح بای فارسی مرادف آوردن جنگ است
 گوید (۵) تارہم از تیرہ روزی ہای زہد پرتو کہ گذشت سند این (بر آوردن صلح از کلام
 خورشید جام آوردہ ام (اردو) پرتو حاصل کرنا مغربی نیشاپوری می آید (اردو) دیکھو
 آوردن پناہ استعمال باضافت نون آوردن جنگ۔

اول معنی پناہ خواستن و این متعلق معنی چهارم آوردن تاب استعمال۔ باضافت
 (آوردن) باشد صاحب موارد ہما بخا ذکر نون معنی برداشت کردن صاحب موارد
 این کردہ است (اثر ۵) پیش ازین ازمن بر معنی بست و سوم (آوردن) ذکر این کرد
 یعنی آید کہ آوردم پناہ از کف و وزخ نکجا (صائب ۵) اگر نہ پردہ چشم جہان شود
 آستان این جناب (اردو) پناہ لینا۔ حیرت نکہ کہ تاب جلوہ آن سرو ناز می آرد
 بقول صاحب آصفیہ کسی کے پاس دشمنوں صاحب آصفیہ بذیل لفظ (تاب) این را نوشتہ
 بچنے کے لئے جا کے رہنا۔ امن میں جانا۔ از معنی ساکت (ولہ ۵) من شدم دل گیر

<p>صاحب زین حیات پخروزه خضر چون آوردن آمین بود لشکر نیایان را به (ظهوری ۵) تا امروز تاب زندگی به (ارو) تاب لانا بر ظهوری ترکنازی آورم به طاقش را تحفه صاحب آصفیه نه تاب نه لانا کا ذکر کیا اینجا ششم به (ارو) دها و اگرنا - بقول ضا بمعنی برداشت نه کر سنا - تحمل نهونا - آصفیه چڑھائی کرنا - یورش کرنا - چڑھک جانا آوردن تدبیر استعمال - باضافت آوردن تیره روز استعمال - باضافت</p>	<p>اندر کشیدن تدبیر باشد و این متعلق به معنی سوم نون ظاهر کردن نجت بد باشد و این متعلق (آوردن) است و سندش به اینجا گذشت به معنی شانزدهم (آوردن) است ظهوری که از صاحب نوادر پیش شد و انسخه بود که تدبیر (۵) هر نفس تیره روز آورد است به که مصدر عربی است بفتح اول و سکون ثانی شکافند سینه سحرم به (ارو) تباہی لانا جبر و کسر بای موحده بمعنی پایان کار اندیشیدن به لیل و نهار توهم پر تباہی لاکر چھوڑین گے کذافی المنتخب - فارسیان تبرکب فارسی آوردن شمر استعمال - باضافت نون استعمالش کرده اند (ارو) تدبیر سوچنا - تدبیر مرادف آوردن بار است که گذشت و (۱) آوردن ترکناز مصدر صطلحا متعلق به معنی پانزدهم (آوردن) (از موارد</p>
<p>(۲) آوردن ترکنازی باضافت نون (۵) چون پسته دہان در دہم رنگ بر آورد بمعنی تاخت کردن و این متعلق به معنی نهم (آوردن) آخر گل خاموشی من این شمر آورد به مخفی است که گذشت (طالب آملی ۵) سپدا مباد که شمر بفتح تین لغت عربیت بقول منتخب غمش در سینه ام زان ترکناز آورد که تسخیر مباد بار و خست باشد فارسیان این را تبرکب فارسی</p>	<p>۱۱۷۴</p>

(۱۱۷۴)

استعمال کرده اند (اردو) دیکھو بار آوردن
 آوردن جان بہ تن (مصدر اصطلاحی) صلح باید آورده ایم جنگ نہ جانیکہ جنگ با
 باضافت نون اول (۱) مرده رازندہ کرد (۲) مراد از تسکین دادن ہم و این کنایہ باشد آصفیہ لڑنا - جھگڑنا -
 معاصرین زبان دان در زمرہ خود استعمال این آوردن چشم مرضی را استعمال - باضافت
 کنند (ظہوری ۵) نذر کرد است ظہوری کہ نون پیدا کردن چشم مرضی را باشد - چون آپ
 میرد از ذوق نہ آورد بار دیگر وصل تو گر جان آوردن چشم کہ گذشت، و ناخنہ آوردن
 بہ تنش نہ (اردو) (۱) جلانا - بقول صاحب چشم کہ ہر دو مرضی است ہاں متعلق بہ معنی
 آصفیہ زندہ کرنا - روح ڈالنا - جان ڈالنا دوم آوردن است (بیدل ۵) بسکہ
 (۲) جان میں جان آنا - بقول آصفیہ تسلی بیدل بجایش بزم مارا نو نیست نہ ناخنہ از
 و تشقی ہونا - تسکین ہونا - اس کا متعدي موج می آورد چشم جاہا (اردو) آنکھ میں
 (جان میں جان لانا) مستعمل نہیں ہے لیکن کسی مرض کا پیدا ہونا جیسے موتیا بندیا ناخنہ
 کہہ سکتے ہیں اور لازم سے کام لے سکتے ہیں آوردن چیزی استعمال - باضافت نون
 آوردن جنگ استعمال - باضافت
 نون اول معنی جنگ کردن و این متعلق بہ معنی این بر معنی شانزدہم آوردن، کردہ چنانچہ
 نہم آوردن، باشد صاحب موارد سماجنا سعدی در گلستان گوید (ع) بیار انچہ از
 ذکر این کردہ و صاحب آصفیہ بذیل لفظ جنگ بہستی و زور و پامی ظاہر کن (اردو) ظاہر

کرنا۔ اسی معنی میں لانا بھی متصل ہے بقول صاحب
 آصفیہ لانا۔ یعنی سامنے لانا رو برو کرنا۔
 آوردن حشر استعمال۔ باضافت نون
 (ا) برپا کردن حشر است کہ مراد از برپا کردن
 آفت و فتنہ باشد و این متعلق بمعنی پنجم (آوردن)
 باشد صاحب موارد ہما بخا ذکر این کردہ صاحب
 اصفی ہم بذیل لفظ حشر این را آورده میرزا
 (۵) بیدار کنی بر من دادم ندہی ہرگز بیدار
 تو بر جانم ہر روز حشر آورد (ولہ ۵) و در ہر
 ہر آنکو حشر آورد بخلاف آداب بلال برتن و جان
 حشر آورد مخفی مباد کہ حشر بفتح اول لغت عربی
 است و فارسیان بعض جا این را فتحین بمعنی
 فوج آورده اند و ترکیب فارسی استعمالش کردہ
 تحقیق کاملش بجای خود آید (والہ ہروی ۵)
 فریاد کہ کس از ہرہ گھنڈا ندارد و ہر خند کہ از ہا
 مجلس حشر آورد در اسناد متذکرہ بالا بعضی
 کہ حشر را فتحین گیریم و بقول بہا بمعنی حشر (تاکید)
 فوج باشد اما بخیاں مادر محبیک شعر از اشعار
 بالامعنی فوج مناسبست ندارد و بلکہ حشر آوردن
 بمعنی قیامت برپا کردن بمعنی فتنہ و فساد قائم
 کردن مناسب تر است و اصل بمعنی حشر بفتح
 اول برگزین آمدہ پس مامی گوئیم کہ در ہر
 سند بالاحشر بفتح اول و سکون ثانی گرفتن
 اولی است و نقصانی و تقطیع شعر نمی کنی بیک
 و درین ہر جہا اشعار بالا بحر ہزج مشتمل است
 و درین بحر با مفاعیلن مفعول و مفعولن و
 مفاعیل و فاعولن راجع کردن عیبی ندارد
 (کذا فی قواعد العروض) (آوردن) حشر برپا
 کرنا۔ بقول صاحب آصفیہ آفت ڈھانا۔
 فساد اٹھانا۔ کھرام مچانا۔
 آوردن حملہ استعمال۔ باضافت نون
 بمعنی حملہ کردن باشد و این متعلق بمعنی
 پنجم (آوردن) صاحب موارد ہما بخا ذکر این
 کردہ (خواجہ شیراز ۵) بہ تنگ چٹپی آن تر

لشکرِ نازم کہ حملہ برمن درویش یکتبا پیدا کردن خم یعنی خمیدگی باشد متعلق بمعنی
 آوردن صاحب آصفی ہم بذیل لفظ حملہ دوم (آوردن) صاحب آصفی بذیل
 این را نوشته است (فردوسی طوسی) لفظ (خم) ذکر این کرده از معنی نیشاپوری
 یکی حملہ آورد کا فور سخت پیران بار و خسرو^{والی} سدا آورده (۵) در تن هر شاه فرمان تو
 درخت پختنی مباد کہ حملہ بفتح اول لغت عربی خم آورده است در دل هر شیر شمشیر تو
 است بقول صاحب منتخب بمعنی آهنگ افگند است تاب پیدل (۵) افلاک
 کردن بجنگ و باز گردیدن بر دشمن برای زدن از ماضیان بیش ازین طاقت نخواهد
 و راندن - فارسیان تبرکب فارسی استعمال این کرد چون مه نوخویش را بر پشت خم آورده ایم
 اند (اردو) حملہ کرنا بقول آصفی دھاوا کرنا - یعنی در پشت خود خم پیدا کرده ایم (اردو)
 آوردن خرابی استعمال - باضافت خم پیدا کرنا - خم لانا - خمیدہ ہونا - بھی کہ سکتو
 نون بمعنی پیدا کردن خرابی است و این متعلق ہین جیسے "یہ چھڑی کسی قد رخم لائی ہے" -
 بہ معنی دوم لفظ آوردن باشد - صاحب یعنی خمیدہ ہو گئی ہے -
 موارد ہما بنجا ذکر این کردہ (زلالی ۵) آوردن داستان استعمال - باضافت
 آمد قمر از برج آبی پکہ ورشہر کتان آرد خرابی نون اول گفتن داستان چنانکہ دزگا رشت
 صاحب آصفی ہم بذیل لفظ خرابی این را مذکور است (نثر) غرض از آوردن این
 آورده (اردو) خرابی پیدا کرنا - کہ سکتہ ہین داستان آنست (نثر) اسی از گفتن این داستان
 آوردن خم استعمال - باضافت نون کذا فی الموارد - کہ بر معنی یازدہم (آوردن)

ذکر کرده مؤلف گوید که معنی هشتم هم توان گرفت
یعنی (نقل کردن) که گذشت (ارو) کهنا نقل (آوردن) باشد چنانکه شفائی اصفهانی گوید

آوردن دربر استعمال - مرادف (۵) در دگر بیا ریخ از برای ما بدو رخ

(آوردن بر) باشد که گذشت یعنی گرفتن دست این بدو کم نیشود و صاحب صفی
در آغوش و متعلق به معنی بست و هشتم (آوردن) بذیل لفظ و رد ذکر این کرده (ارو) درو
چنانکه ظهوری گوید (۵) دوش و بری که لانا - بقول آصفیه لانا - بمعنی پیش کرنا -

آب نگرود ز شرم کوچه مقدور نیست این که آوردن درو ام استعمال - مرادف (۹۱۶)

کست دربر آوردن (ارو) دیکهو آوردن (آوردن بدام) باشد که گذشت چنانکه ظهوری
بربر کی حقیقی معنی - گوید (۵) حریفان را به نقل و باده خوش در

آوردن در بیع استعمال - باضافت دام آورد است پنه این مرست زاهد حنفی

نون داخل کردن در معرض بیع یعنی بیع آب و دانه ساتی (ارو) دیکهو آوردن
کردن - چنانکه ظهوری گوید (۵) غمی آورده بدام (دال)

در بیع جان شادمان دارم به صد عشرت آوردن درو ام استعمال باضافت نون

اگر یک ذره بفروشم زیان دارم (ارو) محله (۱) پیدا کردن در دوسر که متعلق به معنی

بیچنا - بقول آصفیه فروخت کرنا - بیچ کرنا دوم (آوردن) است (ظهوری ۵)

در دلی که پیش تو گویم بصد امید به نشنیده مول وینا -

آوردن درو استعمال - باضافت نون کس مباد که در دسر آوردن (وله ۵) ناله

<p>من در دوسری آوردی و در می چنید ز منغنا آوردن در شور استعمال - شورانیدن دل (۲) بمعنی پیش کردن در دوسر که متعلق به چهارم (آوردن) باشد صاحب آصفی بل (۵) چرا پرویز را آورده در شور و اگر با لفظ (دو) ذکر این کرده (سلمان ساوجی) کو کهن شیرین ندارد (اردو) شور چو انا گر نیارم بجزرت در دوسر معذور دارم پند که شورین لانا - پریشان کرنا -</p>	<p>در دوسری آوردم در دوسر چون آوردم (اردو) (۱) در دوسر پیدا کرنا - (۲) در دوسر لانا - یعنی پیش کرنا - لانا بقول آصفی پیش کرنا -</p>
<p>آوردن در رقص استعمال - بمعنی رقص کردن و رقصانیدن (بیدل) (۵) ذکر این کرده (میر غفری) (۵) زال افسون غیر افشردن چه گل ریزد بامانت پت پت شود و سیرغ آمد از افسون او پت رستم به شد کسی در رقص آورد نبض در یارانه (حافظ شیرازی) سیرغ اندر و مالید پر پت من عجب دارم ز فردوسی (۵) اگر مطرب حرفان زین پاری بخواند که تا چندین دروغ پت از کجا آورد و بهوده در رقص و حالت آورد پیران پا رسار پت چرا گفت آن همه (اردو) گفترنا - بقول (اردو) نچانا - بقول آصفی جیسے "ذرا" آصفی جھوٹی بات یا جھوٹا قصہ کا ٹھکانا کو تک آ کے دیکھو تو معلوم ہو کہ سارے گھر کو بات بنانا - افسانہ تراشی کرتا - جھوٹے فسانے بچا رکھا ہے " رقص میں لانا بھی کہہ سکتے ہیں کو نقل کرنا -</p>	<p>رقص کردن و رقصانیدن (بیدل) (۵) ذکر این کرده (میر غفری) (۵) زال افسون غیر افشردن چه گل ریزد بامانت پت پت شود و سیرغ آمد از افسون او پت رستم به شد کسی در رقص آورد نبض در یارانه (حافظ شیرازی) سیرغ اندر و مالید پر پت من عجب دارم ز فردوسی (۵) اگر مطرب حرفان زین پاری بخواند که تا چندین دروغ پت از کجا آورد و بهوده در رقص و حالت آورد پیران پا رسار پت چرا گفت آن همه (اردو) گفترنا - بقول (اردو) نچانا - بقول آصفی جیسے "ذرا" آصفی جھوٹی بات یا جھوٹا قصہ کا ٹھکانا کو تک آ کے دیکھو تو معلوم ہو کہ سارے گھر کو بات بنانا - افسانہ تراشی کرتا - جھوٹے فسانے بچا رکھا ہے " رقص میں لانا بھی کہہ سکتے ہیں کو نقل کرنا -</p>

<p>آوردن دست پیش کسی استعمال - ذکر این کرده صاحب آصفی بذیل لفظ دعوی</p>	<p>آوردن دست پیش کسی استعمال - ذکر این کرده صاحب آصفی بذیل لفظ دعوی</p>
<p>باضافت نون و شین بمعجمه - دراز کردن دست</p>	<p>باضافت نون و شین بمعجمه - دراز کردن دست</p>
<p>پیش کسی باشد و این متعلق است بمعنی ششم</p>	<p>پیش کسی باشد و این متعلق است بمعنی ششم</p>
<p>آوردن صاحب موارد ہما بخا ذکر این کرد</p>	<p>آوردن صاحب موارد ہما بخا ذکر این کرد</p>
<p>اصاب (۵) ازان تہیت کف آرزو</p>	<p>اصاب (۵) ازان تہیت کف آرزو</p>
<p>گدای ترا نہ کہ دست پیش تون تو اندازیا آورد</p>	<p>گدای ترا نہ کہ دست پیش تون تو اندازیا آورد</p>
<p>(اردو) ہاتھ پارنا - بقول آصفیہ مانگنے</p>	<p>(اردو) ہاتھ پارنا - بقول آصفیہ مانگنے</p>
<p>کے واسطے ہاتھ پھیلا نا - دست سوال</p>	<p>کے واسطے ہاتھ پھیلا نا - دست سوال</p>
<p>درازر کرنا - مانگنا - گدائی کرنا (معروف ۵)</p>	<p>درازر کرنا - مانگنا - گدائی کرنا (معروف ۵)</p>
<p>بخش نہ کیونکہ گوہر مقصود وہ ابر فیض ہے</p>	<p>بخش نہ کیونکہ گوہر مقصود وہ ابر فیض ہے</p>
<p>میٹھی ہے دو نون ہاتھ صدف اب پارکتے</p>	<p>میٹھی ہے دو نون ہاتھ صدف اب پارکتے</p>
<p>(نگہت ۵) مین گماے در احمد ہون چکار</p>	<p>(نگہت ۵) مین گماے در احمد ہون چکار</p>
<p>ہے فلک نہ کہکشان سے دم شب ہاتھ پار</p>	<p>ہے فلک نہ کہکشان سے دم شب ہاتھ پار</p>
<p>ہے فلک نہ</p>	<p>ہے فلک نہ</p>
<p>آوردن دعوی استعمال - باضانت</p>	<p>آوردن دعوی استعمال - باضانت</p>
<p>نون بمعنی پیش کردن دعوی این متعلق بمعنی</p>	<p>نون بمعنی پیش کردن دعوی این متعلق بمعنی</p>
<p>چہار و ہجہ آوردن باشد صاحب موارد ہما بخا بنانا - (میر تقی ۵) دل لے فقیر کا بھی ہاتھ</p>	<p>چہار و ہجہ آوردن باشد صاحب موارد ہما بخا بنانا - (میر تقی ۵) دل لے فقیر کا بھی ہاتھ</p>

مین دلہی کرے آجائے ہے جہان مین آگے و برین خیال از خواجہ نظامی سندی آورد
 لیا دیا کچھ نہ (۵) بدین گو نہ می زلیست بارای و ہوش

آوردن دلیل | استعمال - باضافت نون زہر دانش آوردگی بجوش نہ صاحب بحر
 مرادف آوردن برہان است کہ گذشت ہم معنی رنختہ و کامل شدن) یا بہار اتفاق
 و متعلق بہ معنی چہاروہم (آوردن) صاحب ظہوری گوید (۵) بجوش آوردم بازو گیس
 آصفی بذیل لفظ دلیل ذکر این کردہ از غفانی ہوس را پے پس از خنکیہا دگر خام گرم انہند
 شیرازی سند آوردہ (۵) قول تو ہر کجا کہ دوم مصدر اصطلاحی -----

دلیل آوردن و فقہیہ دیگر مجال بحث نہ حکیم (۲) آوردن و یک ہوس بجوش | ہم پیا
 مخفی مباد کہ دلیل بر وزن جمیل لغت عربی میشود کہ کنایہ باشد از دہوسناکی و خیال خام پن
 است بمعنی راہ و راہ نہا - کذا فی المنتخب فی سائن و خیال خام را پختہ و کامل کردن و افزودن
 ترکیب فارسی استعمال این کردہ اند (اردو) (۱) پختہ ہونا - کامل ہونا - (۲) خیالی
 دلیل لانا - بقول صاحب آصفیہ تحت پیش کرنا پلا و پکانا - خیال خام کو پختہ کرنا - بڑھانا و اضاف
 وجہ ثبوت دینا - آصفیہ نے خیال خام) اور (پختہ کرنا) کا ذکر جدا

(۱) آوردن و یک بجوش | استعمال جدا کیا ہے -

باضافت نون جوش پیدا کردن است و آوردن رستخیز | استعمال - باضافت نون
 و یک بہار بر (دیگ بجوش آوردن) نوشتہ بر پا کردن قیامت باشد مرادف (بر پا کردن
 کہ کنایہ از پختہ و کامل شدن و تامل کردن باشد خسر کہ گذشت متعلق بمعنی پنجم (آوردن) و اضاف

موارد هماغذا ذکر این کرده است صاحب صفی استعمال این کرده اند (ارو) (۱) رسم کی پانجا
بر لفظ رتخیز ذکر این فرموده (انوری ۵) کرنا - نئی رسم ایجاد کرنا -

چین ابروی تو بر من رتخیز آرد کف پروزها آوردن رسم استعمال - باضافت نون
شد تا نفرمودی سلام را جواب بده (ارو) و فتح رای همله معنی رم کردن و گرتختن - این
و کجی آوردن حشر - متعلق به معنی نهم آوردن باشد که گذشت

آوردن رسم استعمال باضافت نون چنانکه بیدل گوید (۵) صبح مار و شن سو
معنی (۱) ظاهر کردن رسم و پاندر رسم شدن نسخه آرام نیست بستر کردی در خیال از عشق
(۲) ایجاد رسم کردن این متعلق معنی شازده رم آورده ایم (ارو) رم کرنا - بقول صفا
و بست و یکم آوردن است که گذشت آصفیه بهاکنا - وحشت کرنا - فرار کرنا - نفرت کرنا
صاحب موارد هماغذا ذکر این کرده و صاحب آوردن رنج استعمال - باضافت نون

آصفی سند معنی اول را بیدل لفظ رسم آورده اول معنی پیدا کردن رنج است که متعلق
(آصفی شیرازی ۵) چشمت که رنجت خون از معنی دوم آوردن است صاحب موارد
من و قصد خاک کردن ما تم گرفته رسم سیه پوشی هماغذا ذکر این کرده و صاحب آصفی بیدل
آوردن (میر مختری ۵) عشق تو در عجم آورد لفظ (رنج) سدا این آورده (فغانی شیرازی)
یکی رسم و گرت که تسلیم و قبولش نتوان کرد قیام (۵) شراب لعل با معشوق سیم اندام نوشید
مخفی مباد که رسم بالفتح لغت عربیت معنی نشاء فرح دارد ولی رنجی صد آن مقداری آرد
و آمین (منتخب) فارسیان تبرکب فارسی صائب (۵) قرب خوابان رنج بار یک آورد

رشتہ در عقد گہرا نہ شود پد (شیخ شیراز ۵) بر (رو آوردن) فرماید کہ توجہ کردن و متوجہ شدن

با آنکہ در وجود طعام است خط نفس پد رنج آوردن است اما ظہوری -----

طعام چو پیش از قدر بود پد (ارو) رنج پیدا کرنا (۲) آوردن رو بزدان [ارہمین

آوردن رو بہ پشت (مصدر صطلحی) معنی آورده (۵) زہد و فسادگی ظہوری

باضافت نون گوگردانیدن و اعراض نمودن این چند پد رو بزدان گر مخون آورد پد (ارو و لا)

متعلق بمعنی نهم آوردن باشد کہ گذشت توجہ کرنا - متوجہ ہونا (۲) زندان کی جانب متوجہ

ظہوری گوید (۵) چون ظہوری مشق خواری ہونا - محبس میں جانا صاحب آصفیہ نے

می کہم پد رو بہ پشت احترام آورده ام پد (ارو) (زندان) کا ذکر کیا ہے (فارسی) مذکر - ارو

پیٹھ دکھانا - بقول صاحب آصفیہ روگردان میں متعل - قید خانہ جیل - محبس - بند خانہ

ہونا - بخم موڑنا بھاگ جانا - آپ ہی سے آئیں آوردن رو در کسی استعمال - باضافت

معنون میں پیٹھ دینا بھی لکھا ہے (روغ ۵) روگردن بوی کسی رجوع کردن بوی او والتجا کردن

منہ نہ پھیرا جگر و دل نے صف ترکان سے متعلق بمعنی نهم آوردن) است صاحب موارد ہما

سچ تو یہ دو بھی برے ہوتے ہیں مرنیوالے ذکر این کردہ (نظامی ۵) روازان رنج در خدا

(۱) آوردن رو بچہری استعمال باضافت آوردن عند تقصیر خود بجا آورد (ارو و لا)

نون اول بمعنی توجہ کردن این متعلق بمعنی نهم رجوع کرنا - بقول آصفیہ متوجہ ہونا - توجہ کرنا

آوردن) است و صاحب موارد ہما بخا صاحب امیر اللغات نے التجا کرنا - بمعنی گزر کرنا

این کردہ ولیکن سندی پیش نکرد - صاحب بحر منت او رخ شامد کرنا لکھا ہے (بحر ۵) بحر

(۱۹۹)

شاگرد بود مقدّر پیر بکس و ناکس سی التجانه کرو؟ قدم آورده ایم: صاحب آصفی بذیل لفظ

آوردن روغن از خیر می استعمال باضا (زور سندی از دانش مشهدی هم آورده

نون اول بر آوردن روغن باشد این متعلق (۵) شوق کوتا چاک جیم ردد امان آورد

به معنی بست و دوم آوردن است و معنی دوم هم پنجه هر زوری که دارد بر گربان آورد

میتوان گرفت (ظهوری ۵) هر چه را غیکه می کنم (سعدی ع) چه زور آورد با قضا دست

روشن بر روغن آرم و غرطو فانش (ارو و) تسل جدد (ارو و) زور کرنا - آصفی -

نکات - بقول آصفی روغن کشی کرنا کسی خیر و رکن است آوردن زیان استعمال - باضا نون اول

آوردن زمین استعمال - باضا نون اول بقول صاحب موارد که معنی دوم و ستم بست و تخم

اول رویانیدن زمین باشد و این متعلق معنی (آوردن) گذشت معنی زیان پیدا کردن زیان

سیر و هم (آوردن) است صاحب موارد برداشتن زیان رسانیدن مؤلف گوید که (آوردن) زیان

همانجا ذکر این کرده (نظامی ۵) بنبار دها تا برداشتن و (۲) معنی زیان کردن باشد

نگونی بیار و زمین ناوردانگونی بیار (ارو و) بحال اسمعیل (۵) بچین زلف تو چشم ز راه

زمین کا آگانا - وریا بار و بوی سود سفر کرد و بس زیان آورد

آوردن زور استعمال - باضا نون اول (نظامی ۵) چو آب از سر گذشت آرد زیان

نون معنی زور کردن این متعلق به معنی نهم آوردن اگر باشد خود آب زندگانی (۵) دوم

باشد چنانکه بیدل گوید (۵) سعی ما و ماندگا آنکه بر تخت و تاج کیان چو حاکم تو باشی

سر منزل دیگر داشت و همچو لغزش زور بر نش نیاری زیان صاحب آصفی بر لفظ (زیان)

از یانی ارامرادف آن نوشته بهار گوید که زبانی اٹھا چکے ہیں بڑوہ مفت دل کو لگا چکے ہیں
 فرید علیہ زیان است و سند ہر دوہان شعر ہم اپنی قیمت یہ پا چکے ہیں بڑوہ نقصان کرنا
 اول الذکر نظامی است کہ بالگذشت اگر مارا نقصان دینا - خسارہ دینا (اصفیہ)

بہر دو محققین نازک خیال اتفاق ہوئی **آوردن سایہ** استعمال - بمعنی گرفتن تھا (۹۶۰)

زبانی اہم مصدری قرار می دادیم و لیکن در باشد کہ سایہ بمعنی ظل و حمایت آمدہ کذا فی لہذا
 زبان فرس (زبانی) بمعنی زیان یا فرید علیہ این متعلق بہ معنی بست و شتم و من و جہی بمعنی
 زیان نیافتہ ایم و در سند نظامی (زبانی) بیای چہارم ہم متعلق باشد کہ گذشت (ظہوری ۵)
 مجهول است اما زباندانان فرس مجهول را زاع خود را کم از ہای مان بڑوہ پرش سایہ
 ہم معروف خوانند از ہمین جاست کہ نظامی شگون آورد (اردو) مدولینا - مدوچاہنا -

این را باز نگانی) قافیہ کردہ دیگر بیچ معنی آفتاب **آوردن سپاہ** استعمال - باضافت نون

ہند و سخن فرس بسیاری ازین قسم تصرف ہا تاخت کردن باشد (ظہوری ۵) کی شود
 کردہ اند و معلمان فارسی زبان باستاندا نشان رایت سپہر بلند بفتنہ قامت آورد چو سپاہ
 طلبہ را تعلیم غلط کردہ تند العجب چہ جسارت صاحب آصفی بذیل لفظ سپاہ از نظامی گنجوی
 است و خسارت خدای آنها را بہ بخشہ و ہا بندی دیگر ہم آورده (۵) شہ داد گردا و
 را تو فقی (اردو) (۱) نقصان اٹھانا خٹا دین سپاہ بڑوہ دانست کا و رزنگی سپاہ بڑوہ

اٹھانا - بقول آصفیہ ٹوٹا اٹھانا منہ (۵) (اردو) دہا واکرنا - بقول آصفیہ چڑھائی
 نصیب سب جاڑا چکے ہیں خسارے کیا کرنا پورش کرنا - حملہ کرنا -

آوردن سر از خصم استعمال - باضافت فرماید که سلام لغت عرب است بالفتح گردن

نون کنایه باشد از کشتن خصم صاحب موارد نهادن و سلام گفتن و تحت (ارغ) تبرکب
معنی بستم گویا آوردن بمعنی جدا گردانیدن فارسی مستعمل (ارود) سلام پهنچانا -

است و از کلام صائب سند اردو (۵) آلودن سیل (مصدر مصطلحی) باضافت

بزبونی مشوار نفس که اینجا بگردن کسی افراشت نون کنایه باشد از غرق کردن چنانکه علی گوید

که از خصم سر آوردن و برابر آغای خود از بهمن استناد کنیم و گوئیم که دین شعر آوردن بمعنی آلودن

یعنی معنی تحقیقی اوست که ضد بردن باشد مباد که سیل بالفتح لغت عربیت بمعنی آب بسیار

هیچ ضرورت ندارد که آوردن را بمعنی جل که روان باشد و روان شدن آب و خون و

گردانیدن (بجای گیریم) دشمن کا جز آن (از منتخب) فارسیان بقاعده خود را

سر لانا - کنایه ہے قتل دشمن سے - مرکب کرده اند (ارود) غرق کرنا - بقبول

آوردن سلام استعمال - باضافت نون آصفیه ڈیونا -

از قبیل آوردن پیام است که گذشت یعنی آلودن شکست استعمال - باضافت

سلام کسی بکسی رساندن و نقل کردن است نون شکست دادن باشد و این متعلق بمعنی از

دین و متعلق بمعنی بستم آوردن باشد چنانچه (آوردن) است و اوها بنجا ذکر این کرده -

ظهوری گوید (۵) خار کویش را اگر افتد قبل از نظامی (۵) دلی هر کس آن در دست آورد

از بهارستان سلام آورده ام صاحب منتخب از خصم خود شکست آورد و صاحب مصفی

<p>بذیل لفظ شکست ذکر این کرده و از حافظ شیرازی سندی آورده (۵) بجز خاطر کاوش کین کلاه بھی کر لین گے تری خاطر سے : جس طرح</p>	<p>بھی کر لین گے تری خاطر سے : جس طرح سندی آورده (۵) بجز خاطر کاوش کین کلاه</p>
<p>نمذہب شکست کہ در افسر شہی آورد (اردو) استعالم - باضافت شکست دینا - بقول آصفیہ ہرانا - ہٹانا لین بر معنی سبت و سوم (آوردن) گذشت -</p>	<p>نمذہب شکست کہ در افسر شہی آورد (اردو) استعالم - باضافت شکست دینا - بقول آصفیہ ہرانا - ہٹانا لین بر معنی سبت و سوم (آوردن) گذشت -</p>
<p>آوردن صلح استعالم - باضافت نون بمعنی کردن صلح باشد و این متعلق بہ معنی نهم (آوردن) است کہ گذشت سند این از سنجر چراغ سمرقندی بر آوردن جنگ گذشت صاحب آصفی بذیل لفظ صلح ذکر این کرده و از مغربی نیشاپوری سندی آورده (۵) اہر کہ صلح آورد با تو صبح نخست بر مید : تیرہ گود پیکر آن</p>	<p>آوردن صلح استعالم - باضافت نون بمعنی کردن صلح باشد و این متعلق بہ معنی نهم (آوردن) است کہ گذشت سند این از سنجر چراغ سمرقندی بر آوردن جنگ گذشت صاحب آصفی بذیل لفظ صلح ذکر این کرده و از مغربی نیشاپوری سندی آورده (۵) اہر کہ صلح آورد با تو صبح نخست بر مید : تیرہ گود پیکر آن</p>
<p>کس کہ پیکار آورد : واضح باد کہ صلح باضم نون عرب آشی باشد کذا فی المنتخب فارسیان بقاعدہ فارسی ترکیب داده اند (اردو) صلح کرنا - بقول آصفیہ آشتی کرنا - ملاپ کرنا - ملجانا باہم صفائی کرنا (دراغ ۵) صلح دشمن سے عبارت بالکسر لغت عربیت بمعنی بیان کردن</p>	<p>کس کہ پیکار آورد : واضح باد کہ صلح باضم نون عرب آشی باشد کذا فی المنتخب فارسیان بقاعدہ فارسی ترکیب داده اند (اردو) صلح کرنا - بقول آصفیہ آشتی کرنا - ملاپ کرنا - ملجانا باہم صفائی کرنا (دراغ ۵) صلح دشمن سے عبارت بالکسر لغت عربیت بمعنی بیان کردن</p>

و تعبیر کردن سخن و تعبیر کردن خواب کذا فی ^{المختص} اسرو قاضی بکند: چه خود بیاید عذرش بیاید
 فارسیان تبرکیب فارسی استعمال این کرده اند آوردن: بقول صاحب منتخب عذر باضمیمه
 و معذور داشتن (الخ) تبرکیب فارسی مستعمل (ارو) عبارت لکھنا۔

آوردن عدم استعمال - باضافت نون
 بمعنی پیدا کردن عدم یعنی نشان دادن و ثابت کردن عدم را چنانکه بیدل گوید (۵) نسخہ پنجم
 از ہستی عدم آورده ایم: ماد من حرفی کہ میگردد انھین منون مین کیا ہے۔

رقم آورده ایم: این مصدر را بمعنی دوم آوردن عرق استعمال - باضافت
 آوردن متعلق توان کرد مخفی مباد کہ عدم باضمیمه نون بمعنی پیدا کردن و بر آوردن خوی باشد
 و فحتمین لغت عربیت بمعنی نیستی کذا فی ^{المختص} عرق لغت عرب است صاحب منتخب فرماید
 فارسیان تبرکیب فارسی استعمال این می کنند کہ فحتمین خوی اندام آدمی و سائر حیوان (الخ)
 (ارو) عدم کا وجود ثابت کرنا۔

آوردن عذر استعمال - باضافت نون
 بمعنی قبول کردن عذر باشد - این متعلق بمعنی دوم و بست و دوم (آوردن) باشد چنانکہ
 بست و فحتم (آوردن) صاحب موارد چنانکہ بیدل گوید (۵) شرم می آید از طوف در
 ذکر این کرده صاحب آصفی بذیل لفظ عذرند: پنج میسر: عرقی چند با حرام و ضروی آرم: ^{میں}
 این از شیخ شیراز آورده (۵) اگر ہزار حفا (ارو) پسینہ لانا کہ سکتے ہیں جیسو (فقہرہ) ^{سلا}

مکچر پسینہ لاتا ہے جس سے بخار اتر جاتا ہے۔ (دادن از آمد کسی) زیر کہ چون کسی می آید
 اردو میں لازم کا استعمال زیادہ ہے یعنی پسینہ اگرچہ او از نظر دور باشد ولیکن غبار پایش
 آنا صاحب آصفیہ نے متعدی کا ذکر نہیں کیا بلکہ مشیوہ ازینجاست کہ بلند شدن گرد و غبار
 آوردن عیب | استعمال - باضافت بسیار علامت آمد لشکر گیرند مخفی مباد کہ غبار
 نون ظاہر کردن عیب باشد صاحب موارد بالقسم عربی است بمعنی گرد و نظر بفتح تین لغت
 بر مضی شانزدہم (آوردن) ذکر این کرده وضاحت عرب است بمعنی نگرستین و رخیری بتاتل کننا
 آصفی بذیل لفظ عیب سنا این آورده (معنی فی المنتخب فارسیان نظر بمعنی نگاہ گرفته اند
 ۵) ہر کہ عیب دگران پیش تو آورد و شمرڈ و ہر دو لفظ عربی را ترکیب فارسی استعمال کنند
 بی گمان عیب تو پیش دگران خواهد برد و مخفی و این متعلق باشد بمعنی دوم آوردن عیب
 مباد کہ عیب بالفتح لغت عرب است ضد ۵) بعد مرگم شام نومیدی سحر آورده است
 ہنر و فرہنگ کذا فی المنتخب - فارسیان بہرہ خاک گردین غباری در نظر آورده است
 فارسی استعمال این کرده اند (اردو) عیب یعنی پس از آنکہ مردم خاک من از آمد یار خبر
 نکالنا - بقول آصفیہ نقص ظاہر کرنا - مکتہ چنی می دہ یعنی یار بر خاک من گذشت و غبار
 کرنا - برائی نکالنا - آپ ہی نے (عیب گیری) بلند گردید و از ورودش خبر داد (اردو) کسی
 کرنا کا ذکر بھی انھیں معنوں میں کیا ہے - آمد کی خبر دینا - لانا - واضح ہو کہ گرد و غبار کا بلند
 آوردن غبار و نظر استعمال - باضافت ہونا کسی لشکر کی آمد کی علامت ہے کچھ سڑک
 نون پیدا کردن غبار و نظر کرنا یہ باشد از خبر پر ایک شخص کے گزرنے سے بھی گرد اٹھتی ہے

<p>رنجیدہ ہونا۔ طول ہونا (۲) غمگین کرنا بقول آمد کے بیان میں کہہ سکتے ہیں۔ کلام بیل</p>	<p>پس گرد کا اٹھنا یا غبار کا بلند ہونا کتا یہ کسی کی</p>
<p>آصفیہ رنجیدہ کرنا۔ آزر دہ کرنا۔ رنج دینا۔</p>	<p>کا ترجمہ قریب قریب انھیں معنوں میں ہمیں</p>
<p>آوردن فزہی استعمال۔ باضافت</p>	<p>نظم کیا ہے جو بطور تشبہ استعمال ہے (۵)</p>
<p>نوں فریب شدن باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵)</p>	<p>شب فرقت میں پیوند زمین جب ہو گیا تھا</p>
<p>در خوشیتن نگنجد اگر آرزو بجا ست پزین فریب</p>	<p>سحر نے گرد اڑائی او کی آمد کی خبر لاکر</p>
<p>کہ زمان کمر لاء آوردن این متعلق بہ معنی بست و</p>	<p>آوردن غم استعمال۔ باضافت نون</p>
<p>ہشتم آوردن است کہ گذشت (اردو)</p>	<p>(۱۵۱۶) غمگین شدن و مبتلائی غم شدن یعنی غم</p>
<p>تیار ہونا۔ فریب ہونا۔</p>	<p>کردن این متعلق بہ معنی نہم آوردن است</p>
<p>آوردن قوت استعمال۔ باضافت</p>	<p>کہ گذشت چنانکہ ظہوری گوید (۵) بخروار</p>
<p>نون حاصل کردن قوت و توانائی باشد قوت</p>	<p>آورم غم بردل تنگ پوچہ در خاطر ز کویت</p>
<p>بضم اول و تشدید و او بقول صاحب منتخب و زویر</p>	<p>بار بندم پوچہ صاحب آصفی بذیل لفظ غم سک</p>
<p>(ظہوری ۵) میتوان پوچہ فرو تا بید قوت</p>	<p>و گیر آورده کہ از ان معنی متعدی ہم پیدا شو</p>
<p>بازوی جنون آوردن این متعلق بہ معنی بست</p>	<p>یعنی (۲) بتلائی غم کردن کسی را (عربی شیرازی)</p>
<p>ہشتم آوردن باشد (اردو) قوت پانا۔</p>	<p>(۵) تاثیر انتقام جلال توجہ کر دہ تا عرفان</p>
<p>قوت حاصل کرنا۔</p>	<p>غم آرو و شادی برو سدا ب (اردو)</p>
<p>آوردن کدو استعمال۔ باضافت نون</p>	<p>(۱) غمگین ہونا۔ بقول آصفیہ مغموم ہونا۔</p>

<p>(۱۳۴) آوردن کسی را بگریه استعمال - مبتلا</p> <p>چون حباب از بر خود جامه فرو می آرم پاره کرد اگر کسی باشد چنانکه ظهوری گوید (۱۳۵)</p> <p>که و کا سهارالینا بقول آصفیہ سهارا دھونڈنا خندہ صبح را آب دہم پش شب چو آرم بگریه</p> <p>آوردن کسی را بر چیزی استعمال - متوجہ گردون را پ (ارو) ر لانا -</p>	<p>(۱۳۵) آوردن کسی را بر چیزی چنانکہ آرد استعمال - باضافت نو</p> <p>کردن و آمادہ کردن کسی را بر چیزی چنانکہ آرد</p> <p>بنماز) کہ گذشت و آوردن کسی را بشور کہ بمعنی لطیفہ گفتن - چنانکہ سعدی در گلستان</p> <p>می آید و این متعلق بمعنی سبت و چهارم و گوید (نثر) ملک گفت این لطیفہ بدیع آردی</p> <p>و ششم (آوردن) باشد - (ارو) کسی کو (ارو) لطیفہ کہنا -</p>
<p>(۱۳۶) آوردن مہمان استعمال - باضافت نو</p> <p>اول پیدا کردن مہمان باشد و مہمان کردن و این متعلق بمعنی دوم و نہم (آوردن) است</p> <p>صاحب آصفی بذیل لفظ مہمان این را آورده</p> <p>جہانی را بشور آوردن و نہ شنیدن نازم (ظہوری ۵) آشنایان قدیمی گشتہ انداز عمر</p> <p>(ارو) چھیڑنا - بقول صاحب آصفیہ بہر سیر پڑ آری از بیگانگان آورده مہمان نوی</p> <p>شورش لانا - اشتعال دنیا (ذوق ۵) (خاقانی ع) شیر گردون را بچوان چرخ</p> <p>سنتے ہین اسکو چھیڑ چھیڑ کے ہم پڑ کس فرے مہمان آورد (ارو) مہمان کرنا (غالب</p> <p>(۵) مدت ہوئی ہے یار کو مہمان کئے ہوئے</p>	<p>(۱۳۷) آوردن کسی را بشور استعمال - بمعنی</p> <p>آمادہ کردن کسی را بشور باشد (بیدل ۵)</p> <p>تغافل در لباس بے نقابی اختراع است این</p> <p>جہانی را بشور آوردن و نہ شنیدن نازم (ظہوری ۵) آشنایان قدیمی گشتہ انداز عمر</p> <p>(ارو) چھیڑنا - بقول صاحب آصفیہ بہر سیر پڑ آری از بیگانگان آورده مہمان نوی</p> <p>شورش لانا - اشتعال دنیا (ذوق ۵) (خاقانی ع) شیر گردون را بچوان چرخ</p> <p>سنتے ہین اسکو چھیڑ چھیڑ کے ہم پڑ کس فرے مہمان آورد (ارو) مہمان کرنا (غالب</p> <p>(۵) مدت ہوئی ہے یار کو مہمان کئے ہوئے</p>

جوش قدح سے بزم چراغان کئے ہوئے
 ولایت آزد و فرماید کہ این نیز و حقیقت یا
 آوردن وحشت | استعمال - باضافت نسبت است صاحب قوانین این را بیای
 نون پیدا کردن وحشت باشد این متعلق بمعنی لیاقت موسوم کرده نویسند کہ مصدر لاحق شد
 دوم (آوردن) است صاحب موار و ہما نجا مفید معنی لایق و سزاوار بود چنانکہ دیدنی و
 ذکر این کرده و صاحب آصفی بذیل لفظ ^{وحشت} شنیدنی و در حقیقت ہر واحد از یای فاعلی
 این را آورده (جای ۵) روز وصل یار و مفعولی و یای لیاقت ہمان بای نسبتی باشد
 غیرت اغیار سوخت پگروصال این وحشت (انتہی) پس آوردنی چیزیت لایق آوردن
 آورد و وحش اللہ از فراق پگروگلستان شتر خشم و معنی بیان کردہ صاحب اند و فرہنگ فرنگ
 بیش از حد وحشت آورد، مخفی مباد کہ وحشت از معنی حقیقی بیرون نیست - دیگر کسی ذکر این
 بفتح اول و سوم لغت عربی است بقول ^{صاحب} نکر و سندی پیش نشد (ارو) تحفہ بقول
 منتخب اندوہ و تنہائی و رندگی فارسیان این صاحب آصفیہ (عربی) اسم مذکر - ہدیہ - سوغات
 ترکیب خود استعمال کرده اند (ارو) و ^{وحشت} نذر پیشکش پس (آوردنی) سے وہ تحفہ مراد
 پیدا کرنا - ہے جو عمدہ اور قابل نذر ہو -

آوردنی | بقول صاحب اند بجا الہ فرہنگ آوردہ اند | استعمال - بقول صاحب اند
 فرنگ ہر تحفہ کہ قابل و شایستہ نذر و پیشکش باشد بجا الہ فرہنگ فرہنگ بمعنی می گویند - تحف
 صاحب ناصر در دیباچہ کتاب ذکر یای تختی گوید کہ فارسیان در آغاز حکایت ذکر این کنند
 کردہ گوید کہ فارسیان این را از برای اظہار قیامت (گلستان سعدی) آورده اند کہ نوشیروان دل (الخ)

معنی مباد کہ آوردن بمنی نقل کردن گفتن آمدہ چنانکہ اردو میں حال کا استعمال زیادہ ہے نقل
 نمبر ہفتم و یازدہم گذشت پس این استعمال متعلق از بہان ہے بھی کہہ سکتے ہیں حقیقت یہ ہے کہ فارسی
 است (اردو) کہتے ہیں نقل کرتے ہیں اگرچہ میں بطرح ہر ایک حکایت کی ابتدا میں
 فارسی استعمال ماضی قریب میں ہے لیکن محاورہ اند کا استعمال ہر دو یا زوم اردو میں نہیں ہے

آوردیدن | بقول صاحب بحر عجم بوزن و اگر دیدن حملہ کردن و جنگ آوری
 نمودن (سالم) تصریف کہ بعد از حذف نون مصدر بنای ماضی او در مشتقات سالم
 باشد و تبدیل و حذف در حروف اصلی آن راہ نیاید پس درین صورت غیر ماضی
 مستقبل و اہم مفعول نخواہد بود و صیغہ ہای غیر سالم آن کہ مضارع و حال و اہم فاعل
 و امر و نہی باشد در استعمال اہل لسان نیامدہ (آہی) صاحب نوادر معاً با بحر متفق و
 فرماید کہ (آورد) بمعنی جنگ و حملہ باشد صاحب رشیدی این مصدر را بمعنی حملہ کردن
 و (آورد) بمعنی حملہ گوید و بس۔ بقول مؤید حملہ کردن کہانی التشریف نامہ و صاحب سروی
 ہمزبانش صاحب مؤید باتفاق صاحب بحر گوید کہ (آورد) حاصل بالمصدر نہند این
 بر معنی دوم نفا آورد گذشت (اردو) حملہ کرنا۔ بقول آصفیہ دہا و کرنا۔ چڑھنا۔
 یورش کرنا۔ جنگ کرنا۔ بقول آصفیہ لڑنا۔

آورشن | بقول صاحب جامع کبشر شین گیاه کا کوتی کہ بعر بی سقر بڑی گویند سقر
 بقول صاحب محیط مرادف سقر لہذا و حملہ برگ گیاہیت انواع می باشد تبتانی و صحرا
 و کوہی بگرم و خشک و ردوم و گویند در اول و سوم و بعضی معتدل میان ہر دو گفتہ اند۔

محفل و متش ریح و ملطف است مؤلف گوید کہ دیگر اہل لغت این را (آوشن) گفته اند کہ می آید صاحب جامع کہ پانہ ردیف لغت است انیرا بعد لفظ (آوردہ) و قبل لفظ (آون) آورده و این خبری دہ کہ غلطی کتابت رای مہلہ زائد شد و اللہ اعلم بالصواب (اردو) بقول صاحب محیط جو لفظ صغر پر لکھا ہے ہندی میں اسکو ساتھل و ساتھر کہتے ہیں۔ صاحب جہانگیری نے لفظ آویشن کی ذیل میں لکھا ہے کہ اسکا ہندی نام ساتل مروا ہے آورک | بقول صاحب التذیق داو و رای (مہلہ) و سکون کاف ریمانی کہ از درخت وغیرہ آویند و طفلان در آن نشیند و بجبا نند و از ایفتح الف و سکون داو ہم گفتہ اند صاحب مؤید ذکر این کردہ و برہان ہمین معنی را بر مقصورہ نوشتہ مؤلف گوید کہ ماخذ این بیایہ تحقیق نرسید ہمین قدر معلوم میشود کہ فارسیان فلک را آورگویند و دوز فلک ہم سلمہ ایشانست اگرچہ تحقیق زمانہ حال برخلاف آنست باتی حال (آورک) تصغیر (آوہ) باشد کہ فی الجملہ دوردار و دبلندی ہم واللہ اعلم۔ (اردو) جھولا۔ بقول صاحب صفیہ اسم مذکر (ہندی) وہ رستی جس پر بیٹھکر جھولین درخت یا کھم میں پڑی ہوئی رستی جس میں بیٹھکر جھونٹے لیتے ہیں۔

آورند | بقول صاحب برہان و جامع بفتح را و سکون نون و وال (۱) دجلہ بغداد گویند و رود نیل را نیز گفتہ اند (۲) معنی مکر و فریب و حیلہ ہم نظر آمدہ صاحب ناصر گوید کہ بالف غیر محدودہ نیز درست است مؤلف گوید کہ اگر داو را ہم حرکت دہند (۳) صیفہ جمع مضارع از مصدر آوردن (اردو) (۱) بغداد کی ندی (نیل) بقول صفیہ

مصر کے ایک مشہور دریا کا نام (۲) مکر (عربی) مذکر۔ فریب (فارسی) اندگر حلیہ (عربی) مذکر
یہ تینوں لفظ اردو میں متعل ہیں (آصفیہ) (اسیر) اہل دین کی اور خصلت طرز دنیا
اور ہے یہ مکران شیرون سے ہو سکتا ہے کب رو باہ کا (غالب) ملک کے دار
کو دیکھا خلق نے اب فریب طفل و سحر کھلا (رند) ٹالنا منظور تھا ہر چند پہلے
ولی نہ حلیہ معقول صاحب کو خاکا ہو گیا (۳) لاوین (لانا) سے صیغہ جمع مضارع
آو زرو | اصطلاح - بالضم و بارای موقوف و فتح نون و سکون را و وال مہملہ بقول
صاحب شمس ستارہ اسیت - سیارہ آسمان ششم کہ قاضی فلک است و خانہ در رج
قوس و حوت دارد و اقلیم دوم کہ آن بلاد چین است بد و منسوب و منجان سعد اکبر
خوانند و تباریش مشتری نامند و در سان اشعرا بو فارسی مصحح است (انتہی) دیگر کسی
ذکر این نکرد و انفع باد کہ از و فارسی مراد صاحب شمس و او معروف باشد - ہر گاہ بوجہ
شمسہ این غومی کنیم می گوئیم کہ (آو) در اینجا فتح و او باشد گذشت زیر کہ فارسیان اور
فلک ہفتم را گفته اند و ازین لفظ می کشاید کہ مطلق فلک را ہم و زرو) در فارسی بازی معروف
و بقول بہار طلاق آن بر مہرہ شطرنج و غیر آن نیز آمدہ کہ فارسیان استعمال (زردچین) کردہ اند
ترجمہ (آو زرو) مہرہ فلک باشد اگر درین لفظ فلک را عام کنیم و فلک ہفتم را مخصوص کنیم مقصود فارسیان
ازین لفظ کہ سعد اکبر است از دست می رود (اردو) مشتری (عربی) اردو میں متعل
(مذکر) بقول صاحب آصفیہ ایک ستارہ کا نام جو چٹے آسمان پر ہے منجم سے سعد اکبر
مانتے ہیں - قاضی فلک - برجیں -

آوروہ استعمال - بقول صاحب ناصری دانند بفتح راے مہلہ و واو بہ ہای زرد
 رکھذ آ آب است کہ (آو) بدل آب باشد مؤلف گوید کہ (رؤہ) را فارسیان بمعنی
 مقام روانی و گذر و راہ گرفته اند (ارو) نالا - بقول صاحب آصفیہ ہندی - اہم مذکر
 کھالا - برساتی ندی یا نہر (مصحفی ۵) مصحفی بھیجنا قاصد کو تعجیل ہے کیا : دن بین برسات
 کے نامے تو اتر جائیں کہیں مؤلف کہتا ہے کہ نالہ انھیں معنون میں فارسی زبان کا
 لفظ ہے - دیکھو برہان - وہ گزر بھی اردو میں مستعمل ہے پس اس کو اردو میں رکھذ آ آب
 بھی کہہ سکتے ہیں - پانی بہنے کی جگہ -

آورہ استعمال - بقول صاحب برہان و جامع و جہانگیری و سروری و رشیدی بفتح رابع
 دسکون ہا (۱) را رکھذ آ آب را گویند صاحب مؤید فرماید کہ بد و قصر (۲) ہماں آبرہ و بر
 (آبرہ) فرمودہ کہ بالا قبا باشد صاحب شمس و کشف را باہر دو معنی اتفاق مؤلف گوید
 (آو) بدل آب است و درہ مخفف (راہ) انچہ صاحبان مؤید و شمس و کشف این را بمعنی
 دوم آبرہ گفتہ اند قابل غور است زیرا کہ اتفاق اہل لغت زبان دان بمعنی دوم بالف مقصود
 باشد ہم در (آبرہ) وہم در (آورہ) بحث این بجای خودش آید (ارو) (۱) دیکھو (آورہ)
 (۲) آبرہ - بقول امیر فارسی (مذکر - اردو میں مستعمل آپ فرماتے ہیں کہ اس لفظ کی نسبت
 دو خیال ہیں ایک یہ کہ سنسکرت کے لفظ (آبرک) سے بگڑ کر بنا ہے جسکی معنی (دھانکھو
 والا) ہیں دوسرا یہ کہ فارسی کے لفظ (بر) سے بنا ہے اور الف اسمین زائد اور ہا سے
 نسبت ہے ثقل کے سبب سے حرف ثانی کو ساکن کر دیا - استرکی ضد - دہرے یا رونی

کپڑے کی اوپر والی تہ (جانب صاحب ۵) اے جان مارے جاڑے کے مہرن ہے
 کا پتی: ابرہ شفق کا لاد و رضائی کے واسطے: (تسلیم ۵) کیا خوب ہے جنون میں قبا
 برنگی: ابرہ نہ بارتن ہے نہ استر و بال دوش:

آوری | بقول صاحب برہان و ناصری و رشیدی و سروری بروزن یاوری
 صاحب یقین و تحقیق را گویند چہ آور معنی تحقیق و یقین است کہ گذشت (ابو شکور ۵)
 کسی کو مجتہد بود آوری: نذا رد کس کینہ و داور ی: (اردو) صاحب یقین - یقین
 رکھنے والا - یقین کرنے والا - یقین ماننے والا - صاحب آصفیہ نے یقین جانتا یقین
 کرنا کا ذکر کیا ہے -

آوردین | بقول صاحب بحر عجم (۱) مرادف آوردن است کہ گذشت (کامل
 التصریف) مضارع این (آورد) صاحب برہان فرماید کہ (۲) بمعنی حملہ کردن جنگ
 آوری نمودن باشد - صاحب اندجوالہ برہان ہمزبانش مؤلف گوید کہ خورنفرمود
 صاحب برہان کہ پابند رولیف لغت است این را بعد (آورد گاہ) و قبل (آورند)
 آورده پس شک نیست کہ در سودہ اش (آوردین) باشد کہ گذشت نہ آوردین
 چنانکہ کاتب نقل کرد آوردین مرادف آوردین نیست بلکہ مرادف آوردن است
 صاحب نوادر ہم ذکر آوردین با مصدر آوردن کردہ (نظامی ۵) چہ دستان تو
 آوردین بدست: کز وزنگیان را و آید شکست: (ولہ ۵) دوست آوریدہ بگو
 برون: بہر دست شمشیر الماس گون (ابو دو) (۱) دیکھو آوردن - (۲) حملہ کرنا -

آوزیرہ | استعمال - بقول صاحب اندجوالہ فرنگک مبدل آوزیرہ باشد کہ
 آو - مبدل آب ہم گذشتہ است دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو) دیکھو آوزیرہ -
 آوزیدن | بقول صاحب اندجوالہ فرنگک کبسرزای ہوز معنی آوزیدن
 کہی آو - مؤلف گوید کہ مخفف باشد دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو) دیکھو آوزیدن -
 آوزین | بقول صاحب اندجوالہ کبسرزای ہوز نام درختی است چنانکہ صاحب فرنگ
 فرنگ نوشتہ دیگر کسی ذکر این نکرد حقیقت است کہ زائد ازین تحقیقی بدست نیر سعدی
 نیست کہ همان آو روشن باشد کہ گذشت - (ارو) ایک درخت کا نام جس کی تحقیق
 ہوسکی کہ کس قسم کا درخت ہے -

آوڑہ | بقول صاحب اندجوالہ فرنگک کبسر و او و فتح زای عجی دستہ قبضہ
 طرفی باشد دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو) دستی - بقول آصفیہ چھوٹا دستہ اسم نوشتہ -
 دستی دا طرف اردو میں مستعمل ہے دیکھو لفظ (کوزہ - آصفیہ)

آوڑن | بقول برہان وناصری دانند کبسر شین نقطہ دار و سکون نون کا کوئی را
 گویند و آن گیا سہیت کہ عبری سقربری خوانند صاحب محیط بلفظ صقر فرمایا کہ اصل
 این سین مہما سقر بہ لیکین اطبا بصا و مہملہ نویند با صنفہانی او شیم و بفارسی اشین و او
 و کا کوئی خوانند - بحث این بر آوڑن گذشت (ارو) دیکھو آوڑن -

آولہ | اکون و او و فتح لام بقول صاحب اندجوالہ مبدل آولہ معنی چپک چنانکہ صاحب
 فرنگک آوڑہ - دیگر کسی ذکر این نکرد و بدین وجہ کہ آو مبدل آولہ است خلا

قیاس نباشد (ارو) ویکھو آبلہ =

آون | بقول صاحب برہان و جامع و ناصری بر وزن ہاون مخفف آونگست کہ آون
 و آون زبان شدہ باشد (کہ می آید) صاحب جہانگیری فرماید کہ معنی آونختہ و آون
 و آونگ نیز خوانند منوچہری گفتہ (س) شبی چون چاہ شیرن تنگ و تار یک نہ چو بیزن
 من میان چاہ آون نہ تریا چون نیشہ بر سر چاہ نہ د چشم من بد و چون چشم شیرن نہ (ارو)
 آون زبان بقول میر (فارسی) اردو میں متعل معنی لٹکا ہوا۔ معلق (ناسخ س) جودں پر درغ
 آون زبان ہے اسکی زلف پیچان میں نہ ہو سہ میں پھول پالاسے کے پیدا سنبستان میں
 آپ فرماتے ہیں کہ زبانوں پر یہ لفظ اکثر اشتہار کے واسطے کرنا اور ہونا کے ساتھ متصل ہے
 جیسے (کچہری میں اشتہار آون زبان کر دیا گیا ہے۔ سد ہا اشتہار آون زبان میں) (دیکھو آونگ)
 آوند | بقول برہان و سروری خمس و رشیدی داوند بر وزن پابند (ا) ریسانی را
 گویند کہ خوشہای آنگور بدن بیاویند و لنگی و جامہ وغیرہ بران اندازند۔ صاحب ناصر
 اتفاق برہان سندی از سوزنی پیش می کنند (س) از در غنا گشت حسود تو نگون ساز
 چون خوشہ آنگور بر آوند شکستہ نہ صاحب جہانگیری ہنر بان برہان فرماید کہ بدین معنی
 مراد آونگ باشد۔ صاحب جامع بذکرین معنی فرماید کہ باین مناسبت اولاد و سلم
 شخصی را گویند در حالت ترکیب بولف گوید کہ این مجاز باشد بخیاں اما خداین آوند
 باشد کہ لغت سنکرت است بمعنی رنی کہ ازان تیر باسیا ویند و بہ بندند (کہ افی
 اساطع) پس عجبی نیست کہ فارسیان (آوند) از ہمین لفظ ساخته باشند واللہ اعلم (ارو)

الگنی بقول امیر مونت) وہ ڈوری وغیرہ جو کپڑے لٹکانے پر وہ ڈالنے کے لئے باندھتے ہیں۔ صاحب آصفیہ نے فرمایا ہے کہ پنجابی میں اسی کو ٹنگنا کہتے ہیں یہ الگنی زبان ہندی کا لفظ ہے صاحب ساطع نے اس کا ذکر کیا ہے اور اس کا عربی ترجمہ معلق لکھا ہے بقول صاحب نفائس الگنی کا ترجمہ عربی (معلق) اور فارسی (آوند) اگرچہ ہندوستان میں الگنی پر خوشہ ہاے انگور لٹکانے کی عادت نہیں ہے۔ لیکن اگر ایسا کرنے کی ضرورت واقع ہو تو یہ کام الگنی سے لیا جاسکتا ہے۔ اہل ہند میوے کی حفاظت کو لکڑی چھت سے ایک رسی لٹکاتے ہیں اور اس میں میوہ باندھ دیتے ہیں اور یہ ظاہر ہے کہ اس رسی کو الگنی نہیں کہتے دیواری کھونٹی البتہ ایک ایسی چیز ہے جس سے دونوں کام لئے جاتے ہیں میوے کی حفاظت کے لئے چھینکے سے اکثر کام لیا جاتا ہے یعنی خواہ میوے کی ٹوکری اسمین رکھ دی جاتی ہے یا خود میوہ اسمین لٹکادیا جاتا ہے صاحب آصفیہ نے چھینکا پر لکھا ہے کہ اسم ٹکر (ہندی) وہ جالی یا لٹکن جو کھانا وغیرہ رکھنے کے لئے چھت میں لٹکا دیتے ہیں۔ اور ہماری رائے ہے کہ چھینکا بھی لفظ (آوند) کو ترجمہ میں داخل ہے پس آوند کا ترجمہ بضرورت پارچہ جات الگنی ہے اور بضرورت میوہ و دیگر ماکولات۔ چھینکا۔ چھینکا۔ بقول صاحب ساطع زبان سنسکرت کا لفظ ہے۔

(۲) آوند بقول برہان و پہلوی و جامع حجت و دلیل و برہان را گویند۔ صاحبنا ناصری و جہانگیری و سروری و شمس۔ مؤید صاحب برہان و از فردوسی سند آرنند (۵)

چنین گفت با پہلوان زال زرنہ چو آوند خواہی تبغیم نگرہ (اردو) دلیل بقول آصفیہ (عربی)
اسم موت۔ حجت۔ وہ بات جس کے جاننے سے دوسری چیز کا جانا لازم آوے
(وزیر ۵) صاف ہے آئینہ تن پر نور ہے دلیل اس پہ خود نمائی کی (رسالہ)
(۳) آوند بقول صاحب برہان معنی ظروف و ادانی باشد مثل کاسہ کوزہ و امثال
و لعلی و عاگویند۔ صاحب ناصری و جہانگیری و شمس گوید کہ معنی ظرف است نہ
ظروف و بدین معنی الف مقصورہ ہم آئمہ (عمید ۵) مبادا ساغش یک لفظ از
رزاق خالی نہ فلک را تار و دخن شفق زین نیلی آوندش نہ فرماید کہ آوندی ظرفی را
گویند کہ در آن شراب کنند۔ صاحب سروری و پہلوی گوید کہ آوند کوزہ آب باشد
صاحب اند نوشتہ کہ معنی سائر ظروف و ادانی باشد و نیز ظرفی کہ در آن شراب کنند
کہ اسلس آب و ند بود معنی ظرف آب۔ بارابہ و او بدل کردند و بعد از ان بحجت جماع
و اوین یک و او را حذف کردند (آوند) شد صاحب غیاث بحوالہ رسالہ عبدالواسع
تصدیق این ی کنند (از سروری ۵) شود ہر سفا لیکہ آوندی نہ بر ما بود بہتر از تاج
کے نہ مؤلف گوید کہ از استعمال ہر دو استادان می کشاید کہ آوند ظرف عام است برا
مانعات صاحب مؤید این را و ادانی خانہ نوشتہ (کذا فی لقیہ) (اردو) ظرف بقول
صاحب آصفیہ (عربی) مذکر۔ برتن۔ باسن۔ بھاٹا (الخ) صراحی۔ بقول آصفیہ
(موت) شراب یا پانی رکھنے کا لمبی گردن کا چھوٹا برتن۔ جھری۔ کوزہ۔ بوتل۔
آپ فرماتے ہیں کہ عربیوں نے صراحۃ کہا ہے۔ کوزہ۔ بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر

دستی دار ظرف مٹی کا برتن - ظرف گلی - مٹی کا آنجرا - کلہڑا - مٹکلیا۔

(۴) آوند بقول برہان تحت ہوند۔ صاحبان جہانگیری و سروری و جامع و شمس بارہان متفق صاحب مؤید بحوالہ قنیہ تصدیق این میکنند (ارو) تحت بقول صاحب آصفیہ (فارسی) مذکر تتر اورنگ۔ پادشاہ کے بیٹھنے کی چوکی گدی سند۔ سند ہی اردو میں مستعمل ہے (عربی) موت بقول آصفیہ۔ امیرانہ گدی۔ چار بالاش ایک شتم کا مکلف بستر جبرامیر لوگ پشت اور دونوں پہلوؤں میں تکیہ لگا کر بیٹھتے ہیں سنگھاسن۔ تحت (وزیر) نہیں انبوه خطمین جلوہ حسن روی تابان کا بیہ عیان ہے تحت یہ پریون کے جہرٹ میں سلیمان کا بیہ (رسالہ) (اسیر) یاد آتے ہیں امیری میں فقیری کے فرے بیہ بویا خوب تھا سند ہمیں درکار نہ تھی بیہ آصفیہ (۵) آوند۔ بقول برہان و جہانگیری و سروری و جامع و شمس یعنی شطرنج و آن بازی است مشہور صاحب مؤید بحوالہ قنیہ تصدیق قول برہان تحقیق مکمل برلفظ شطرنج آید (ارو) شطرنج۔ بقول آصفیہ (معرب چترنگ) اسم مونث ایک امیرانہ بازی کا نام جس سے ذہن۔ تصور۔ عقل۔ سوچ۔ فطہ کو ترقی ہوتی ہے اور ۶۴ ہرون کے ذریعہ سے کھیلی جاتی ہے (اسیر) جہان کو وضع جہان پانچال رکھتی ہے بیہ نئی طرح کی شطرنج چال رکھتی ہے بیہ صاحب آصفیہ نے غالباً ۳۲ ہرون کو ۶۴ لکھا ہے (۶) آوند۔ بقول برہان و جہانگیری و جامع و شمس یعنی اول و نخست و با معنی کبشراثم گفتہ اند صاحب مؤید فرماید کہ بدین معنی مشہور کبسر و اوہست (ارو) اول بقول امیر عربی اتلہ آغاز (بجر) صفات سردی سے کم ہنیں احوال عاشق کا بیہ وہ مطلب لکھ رہا ہوں کجا اول ہی بیہ آخر ہی (اسیر) ظلمت ہے دوئی کی تجھے احوال بیہ آخر ہے وہی وہی ہے اول

مولفہذا لکتاب

لِحَمْدِ الْخَالِقِ الْبَرَّاءِ
أَلْفَتْ صَحِيفَةً جَمِيلَةً
مَبْسُوطَةً فِي كَمَالٍ بَسِيطٍ
مَوْجُزٍ فِي الْبَحْرِ كُلِّ جِلْدٍ
مَكْتُوبٍ فِي لِسَانٍ مُرْسٍ
لِلْهُدَى يَنْ بِالْأَجْمِ
كَزُّ لِحَوَاهِرِ الْمَعَانِي
فِيهِ الْأَمْثَالُ وَالشَّوَاهِدُ
مَا كُلُّ مُقَابِلٍ كَمِثْلَةٍ
مَا مِثْلُهُ لَوْ نَظَرْتَ غَيْرَهُ
وَاللَّهِ إِنَّ ذَا الشَّيْءِ
أَخْتُ بَدَا هَاتِلِ الْعَامِ

وَالنَّعْتِ لِسَيِّدِ الْهُدَا
سَمَّيْتُ بِأَصْفِ اللِّغَاتِ
وَلِجَامِعِ الْجُلَدَاتِ
نَهَرُ عَذَابٍ مِنَ الْفِرَاتِ
مَمْلُوءٍ بِالْحَاوِرَاتِ
قَدَامَتْ حَقَائِقُ اللُّغَاتِ
كَشَفُ لِسَرِّ أَثَرِ التَّكَاثُفِ
فِيهِ الْأَقْوَالُ مِنْ ثِقَاتِ
أَوَّلِي فِي أَكْثَرِ الصِّفَاتِ
يَا مُدْعَى الْوُجُودِ هَاتِ
أَعْلَى مِنْ كُلِّ بَاقِيَا
مَنْصُوبٍ مِنْ أَصْفِ اللُّغَاتِ

۱۹۰۹ عیسوی

جس کتاب پر مولف کی دستخط ہو وہ مسروقہ سمجھی جاوے گی

(مولف)

فہرست کتب مؤلفہ شمس العلماء نواب غریز جنگ بہادر موجودہ غریز المطابع

نمبر	ردیف	نام کتاب	تعداد	بند	کیفیت
۱	۱	قانون	۳	۲	۶
۲	۲	صد مجموعہ قوانین مال مطبوعہ ۱۳۱۶ء	۳	۲	۶
۳	۳	شرح قانون مالگری ارضی مجلد	۳	۲	۶
۴	۴	خرزینہ فیئانس و حساب جلد دوم مطبوعہ ۱۳۱۶ء	۳	۲	۶
۵	۵	تاریخ التوائط مجلد	۳	۲	۶
۶	۶	محبوب السیر مع نگارستان آصفی مجلد	۳	۲	۶
۷	۷	عطیات سلطانی یعنی تاریخ انعامات مجلد	۳	۲	۶
۸	۸	فلاحات اتعل یعنی کاشت کھجور مجلد	۳	۲	۶
۹	۹	کاشت انگور مجلد	۳	۲	۶
۱۰	۱۰	کاشت ترکاری مجلد	۳	۲	۶
۱۱	۱۱	سیاق و سباق دکن مجلد	۳	۲	۶
۱۲	۱۲	طیور حیوۃ الحمام مجلد	۳	۲	۶
۱۳	۱۳	غرائب الجبل مجلد	۳	۲	۶
۱۴	۱۴	آصف اللغات جلد اول و دوم ہر ایک جلد ۶۰۰ صفحہ کی مجلد ہے فی جلد ۶۰۰	۳	۲	۶

المشتر محمد حبیب اللہ منیجر مطبع غریز المطابع
غریز باغ - حیدرآباد دکن

۲۵۳/۲۹
ج-۱-۲
آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صوت میں ایک آنہ یہ دیرانہ لیا جائے گا۔

بسم الله الرحمن الرحيم

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

عالمی تنظیمات

عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہما

سید علی حسینی کلباسی
مدرسہ اسلامیہ کلباسی
کلباسی

مجلس شورای اسلامی

کتابخانه عمومی قادیان

فہم کا نشان میاں

میں نے ان کی بات کو

فہم

5

